Jostein Gaarder
Sofi'nin
DÜNYASI
Felsefe tarihi üzerine bir roman
Norveççeden Çeviren: Gülay Kutal
Çeviriyi okuyup Türkçe felsefe terimleri açısından gözden geçiren Oruç Aruoba'ya teşekkür ederiz.
Pan Yayıncılık
Bu kitap Siri Dannevig'in desteği olmaksızın varolamaz-dı. Ayrıca Maiken Ims'e metni okuyup değerli yorumlarda bulunduğu ve Trond Berg Eriksen'in yıllar boyu sürmekte olan yorumlar ve profesyonel desteği için teşekkür ederim.
J. G.
İçindekiler
CENNET BAHÇESİ..... 9
...sonuç olarak, şu ya da bu, bir zamanlar yoktan varolmuş olmalıydı...
SİLİNDİR ŞAPKA.....18
...iyi bir filozof olmak için gereken tek şey, hayret etme yetişidir...
MİTLER.....,.....30
...iyi ve kötü güçler arasında nazik bir denge...
DOĞA FİLOZOFLARI..... 37
...hiçbir şey yoktan varolamaz...
DEMOKRİTOS.....52
...dünyanın en müthiş oyuncağı...
KADER.....58
...falcı aslında öngörülemeyecek şeyleri öngörmeye çalışır...
SOKRATES..... 68
...en bilge kişi bilmediğini bilen kişidir...
ATİNA..... 85
...harabeden bir sürü yüksek yapı yükseldi...
PLATON.....92
...ruhun gerçek yuvasına özlem...
BİNBAŞININ EVİ....."..... 109
...aynadaki kız iki gözünü birden kırptı...
ARİSTOTELES.....120
...insanların kavramlarında temizlik yapmak isteyen titiz ve düzenli bir adam...
HELENİZM.....139
...ateşten bir kıvılcım...
KARTPOSTALLAR.....159
...kendi kendime güçlü bir sansür uyguluyorum...
İKİ KÜLTÜR.....168
...yalnızca böylelikle boşlukta dolanmaktan kurtulabilirsin...
ORTAÇAĞ.,.....185
...yolun birazını katetmiş olmak yolunu şaşırmış olmak demek değildir...
RÖNESANS.....212
...ey, insan kılığındaki kutsal soy...
BAROK DÖNEMİ.....246
...rüyaların yapıldığı maddeden...
DESCARTES.....265
...eski malzemelerin tümünden kurtulmak istiyordu...
SPİNOZA.....280
...Tanrı bir kukla oynatıcısı değildir...
LOCKE.....291
...öğretmen sınıfa girmeden önce yazısız ve bomboş duran bir karatahta gibi...
HUME.....303
...o zaman yakın gitsin...
BERKELEY.....320
...alev alev yanan bir güneşin etrafında dönmekten sersemleşmiş bir gezegen gibi...
BJERKELY.....326
...büyük büyükninesinin çingene bir kadından aldığı sihirli bir ayna...

AYDINLANMA ÇAĞI..... 345
...iğne yapımından top dökümüne kadar...
KANT.....366
...üzerimdeki gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası...
ROMANTİZM DÖNEMİ.....388
...o gizemli yol içimize açılan yoldur...

HEGEL.....408
...doğru olan tarihe direnebilen şeydir...
KİERKEGAARD.....:.....421
...iflasın eşiğinde bir Avrupa...
MARX.....436
...Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor...
DARWÎN..... 456
...yaşamın içinde yüzen, genlerle yüklü bir gemi...
FREUD.....484
...kadının içinde beliren kötü ve bencil düşünceler...
KENDİ ÇAĞIMIZ..... 504
...insan özgürlüğe mahkûm edilmiştir...
BAHÇE PARTÎSÎ..... 531
...beyaz bir karga...
KONTRPUAN..... 547
... aynı anda ses veren birden çok ezgi...
BÜYÜK PATLAMA..... 569
...bizler de yıldız tozuyuz...
Üçbin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan insan günübirlik yaşayan insandır.

"Goethe"
CENNET BAHÇESİ
.sonuç olarak, şu ya da bu, bir zamanlar yoktan varolmuş olmalıydı...
Sofi Amundsen okuldan eve geliyordu. Yolun bir kısmını kız arkadaşı Jorün'le yürürken, robotlardan bahsetmişlerdi. Jorün'e göre insan beyni gelişmiş bir bilgisayar gibiydi. Sofi ise pek emin değildi bundan. İnsanın bir makineden, daha öte bir şey olması gerekmez miydi?
Büyük süpermarketin orada ayrılmışlardı. Sofi geniş bir alana uzanan tek katlı evlerden birinde oturuyordu. Evleri, Jo-rün'lerin evinden iki misli daha uzaktı okula. Ardında başka ev olmayıp derin bir orman başladığından, Sofi'ye evleri dünyalın ta en ucundaymış gibi geliyordu.
Sofi Yonca Sokağı'na saptı. Sokağın en dibinde "Kaptan Virajı" denen bir dönemeç vardı. Bu yoldan cumartesi pazar günleri dışında pek geçen olmazdı.
Mayıs'm ilk günlerinden biriydi. Bazı bahçelerde meyve ağaçlarının dibinde öbek öbek nergisler açmıştı. Ağaçlar yeşil, ince bir örtüye bürünmüşlerdi.
Her şeyin yılın bu vaktinde büyüyüp gelişmeye başlaması ne ilginçti! Karlar eriyip havalar ısınmaya başlar başlamaz onca yeşil bitki özünün cansız topraktan fışkırmasını sağlayan şey neydi?
Sofi bahçe kapısını açarken posta kutusuna bir gözattı. Postada bir sürü reklam broşürü ve annesine gelmiş birkaç büyük zarftan başka bir şey olmazdı pek. Sofi yukarı çıkıp ders çalışmaya başlamadan önce bunlardan mutfak masasının üzerinde koca bir yığın yapardı.
SOFİNİN DÜNYASI
Babasına arada bir bankadan birkaç mektup gelirdi, o kadar. Babası başka babalara benzemezdi ama! Koca bir petrol tankerinin kaptanı olan babası, yılın büyük bir kısmını dışarıda geçirirdi. Birkaç haftalığına eve geldiği zamanlar pıtır pıtır ortalıkta dolaşır, Sofi ile annesine hoş vakit geçirtirdi. Ama gemide olduğu zamanlar epey uzaklaştığı olurdu onlardan.
Bugünse posta kutusunda tek bir mektup vardı ve o da So-
fi'ye idi.
Küçük zarfın üzerinde "Sofi Amundsen" yazıyordu. "Yonca Sokağı No. 3". Zarfta başka da bir şey, mektubun kimden olduğu filan yazmıyordu. Hattâ pul bile yapıştırılmamıştı zarfa.
Sofi bahçe kapısını ardından çekip kapadığı gibi, mektubu açü. Küçücük zarfın içinden kendisi kadar küçük bir kâğıt çıktı sadece. Kâğıtta şöyle yazıyordu: Kimsini
Bundan başka bir şey yazmıyordu kâğıtta. Ne bir selam, ne kimin gönderdiği... Soru işaretiyle son bulan bu tek sözcük, o kadar.

Sofi zarfa tekrar baktı. Evet, mektup kendisineydi işte. Ama kim koymuştu bu mektubu posta kutusuna?
Sofi aceleyle kırmızı evlerinin kapısını açtı. Kedisi Şere-kan her zamanki atakhğıyla çalıların arasından fırlayıp girişteki merdivenleri tırmanarak Sofi tam kapıyı çekecekken içeriye daldı.
- Gel pisi pisi pisi!
Sofi'nin annesinin kafası bir şeylere bozuk olduğunda evlerini hayvanat bahçesine benzettiği olurdu. Sofi'nin de pek övündüğü küçük bir hayvanat bahçesi yok değildi doğrusu: önce kırmızı balıkları olmuştu - Keloğlan, Kırmızı Başlıklı Kız ve Kara Korsan. Sonra muhabbet kuşları Edi ile Büdü, kaplumbağası Govinda ve de sarı-kahverengi renkli tekir kedisi Şerekan. Tüm bu hayvanlar annesi işten eve geç geliyor, babası da evden

uzakta denizlerde çalışıyor diye onun olmuştu.
Sofi çantasını omuzundan çıkardıktan sonra Şerekan'm yemeğini bir kaba koydu. Elinde gizemli mektubunu tutarak mutfaktaki taburelerden birine oturdu.
Kimsin?
Ah, bir bilseydi! Tabii ki Sofi Amundsen idi ama, ya o kimdi? Henüz bunu keşfedebilmiş değildi.
Ya adı Sofi değil, başka bir şey olsaydı? Mesela Anna Knut-sen. O zaman başka biri mi olurdul
O anda aklına babasının ona aslında Synnöve adını vermek istediği geldi. Sofi kendini Synnöve Amundsen olarak tanıtırken gözünün önüne getirmeye çalıştı. Hayır, olmuyordu. Kendini böyle tanıştıran o değil, başka bir kız oluyordu.
Yere atlayıp elindeki garip mektupla banyoya gitti. Aynanın önünde dikilip gözlerinin içine baktı.
- Ben Sofi Amundsen'im, dedi.
Aynadaki kız ise yüzünü buruşturarak olsun cevap vermedi. Sofi ne yaparsa onun aynısını yapıyordu. Jet gibi hareketlerle aynadaki aksini yanıltmaya çalıştı ama o da onun kadar hızlıydı. Sofi:
- Sen kimsin? diye sordu.
Sorusu yine cevapsız kaldı ama Sofi bir an için soruyu kendinin mi, aynadaki görüntüsünün mü sorduğu konusunda kuşkuya düştü.
İşaret parmağını aynadaki burnuna dayayıp:
- Sen bensin, dedi.
Cevap alamayınca cümleyi tersine çevirip:
- Ben senim, dedi.
Dış görünüşünü pek beğenmezdi Sofi Amundsen. Güzel badem gözleri olduğunu söylerlerdi; ama o bunu burnu çok küçük, ağzı da çok büyük olduğundan söylediklerini düşünürdü. Üstelik kulakları da gözlerine çok bitişikti. Hele o pırasa saçla-

rı! Babası Claude Debussy'nin bir eserinden esinlenerek "Lepiska saçlı kız" diyerek saçlarını okşardı arasıra. Kolaydı elbet söylemesi; bütün yaşamı boyunca bu dümdüz kara saçlar onun değil Sofi'nin omuzuna dökülecekti. Ne sprey fayda ediyordu ne de jöle!
Bazen doğumu sırasında bir terslik olmuş olabileceğini düşünürdü. Annesi doğumunun zor olduğunu anlatmıştı zaten ona. Peki ama insanın dış görünüşünü belirleyen şey doğum anının kendisi miydi?
Kim olduğunu bilmemesi garip değil miydi? Dış görünüşünü kendinin belirleyememesi de akıl alır şey değildi. Kendi oluvermişti işte. Arkadaşlarını seçmek elindeydi ama kendi kendisini seçmemişti. İnsan olmak bile onun fikri değildi! İnsan neydi?
Sofi tekrar aynadaki kıza baktı. Gidip Fen ödevimi yapayım, dedi özür dilercesine ve bir çırpıda koridora fırladı.
Yok, en iyisi bahçeye çıkayım, dedi sonra da.
- Gel pisi pisi pisi!
Kediyi merdivenlere iteleyip ardından kapıyı çekti.
Elinde gizemli mektubuyla dururken içini garip bir duygu kapladı. Sanki aslında bir kuklaymış da birisi bir büyü yapmış, böylelikle yaşayan bir canlı olmuş gibi hissetti kendini.
Şu an dünyadaydı işte ve garip değil miydi, böyle müthiş bir masalda yaşıyor olması?
Şerekan çitten atlayıp çalılara daldı. Yaşam dolu bir kediydi Şerekan; beyaz bıyıklarından başlayıp dümdüz vücudunun en gerisinde sallanan kuyruğuna dek capcanlı. Kedi de bahçedeydi, ama o, Sofi gibi bunun farkında değildi herhalde.
Sofi varolduğunu düşünürken aklına hep de böyle varolmayacağı geldi.
Şimdi varım, diye düşündü, ama birgün yokolacağım.

Ölümden sonra hayat var mıydı? Kedinin bundan da haberi yoktu herhalde.
Sofi'nin kısa bir süre önce babaannesi ölmüştü. Yarım seneden fazla bir süredir hep babaannesini düşünüp özlemişti. Yaşamın bir an gelip son bulması haksızlık değil miydi?
Sofi çakıl taşlı yolda durup düşünmeye daldı. Hep varolmayacağı düşüncesini unutmak için varolduğunu düşünmeye çabalıyordu, ancak yapamıyordu. Varolduğu düşüncesine yoğunlaşabildiğinde hemen aklına hayatın sonu geliyordu. Ve tersi: bir gün gelip yokolacağmı düşündüğünde, yaşamın ne kadar değerli olduğunu anlıyordu. Madeni bir paranın bir ön bir arka yüzünü döndürüp duruyordu sanki. Bir taraf ne kadar büyük ve belirginse, öbür taraf da o kadar büyük ve belirgin oluyordu. Yaşam ve ölüm madalyonun iki yüzüydü.
Ölümün farkında olmadan yaşadığını anlamak olanaksız, diye düşündü. Yaşamanın ne muhteşem ve garip bir şey olduğunu düşünmeden ölümü düşünmek de olanaksız.
Sofi, babaannesinin doktordan hasta olduğunu işittiği zaman söylediği sözleri hatırladı: "Yaşamanın ne harika bir şey olduğunu ancak şimdi anlıyorum".
Yaşamanın ne güzel bir şey olduğunu anlamak için hasta olmanın gerekmesi ne üzücü bir şeydi! Bak işte kimine gizemli bir mektup çıkıveriyordu posta kutusundan!
Gidip başka bir şey var mı diye baksa mıydı posta kutusuna? Hemen kapıya koşup posta kutusunun yeşil kapağını kaldırdı. Kutuda aynen bir önceki gibi bir zarfm durduğunu gördüğünde aklı çıktı. İlk zarfı aldıktan sonra kutuyu iyice kontrol etmemiş miydi acaba?
Bu zarfta da Sofi'nin adı yazılıydı. Zarfı açtığında içinden aynen öbürü gibi beyaz bir kâğıt çıktı.
Kâğıtta, Dünya nasıl meydana geldf! diye yazıyordu.
Hiçbir fikrim yok, diye düşündü Sofi. Kim bilebilir ki böyle

bir şeyi? Ama yine de yerinde bir soruydu bu. Hayatında ilk kez, böyle bir soruyu hiç değilse sormuş olmak gerektiğini düşündü.
Bu sır dolu mektuplar Sofi'nin başını öyle döndürmüştü ki
biraz Geçit'de oturmaya karar verdi.
Geçit, Sofi'nin herkesten gizli yeriydi. Buraya çok kızgın, çok üzgün ya da çok mutlu olduğu zamanlar gelirdi. Bugünse yalnızca şaşkındı.
Kırmızı evleri büyük bir bahçenin içindeydi. Bahçede pek çok çiçek yatağı, böğürtlen çalıları, meyve ağaçları, ortasında salıncak olan koca bir çimenlik alan ve büyükbabasının, karısı ilk çocuğunu doğar doğmaz kaybettiği zaman ona teselli olsun diye yaptırdığı küçük bir kulübe vardı. Zavallı kızcağızın adı Marie idi. Mezar taşında: "Geldi küçük Marie'miz bize, şöyle bir görünüp hemen döndü geriye", yazılıydı.
Bahçenin alt köşesinde, böğürtlen çalılarının ardında, üzerinde ne çiçek ne de böğürtlen yetişen sık bir çalılık vardı. Aslında bahçeyi büyük ormandan ayırmak için oluşturulmuş bu çit, sonradan ilgilenip budanmadığı için çok sık bir çalılık haline gelmişti. Babaannesi, bu çalılık sayesinde savaş sırasında tilkilerin gelip bahçede gezinen tavuklara sataşamadığını anlatırdı.
Tıpkı bahçenin yukansmdaki tavşan kümesi gibi, bu çalılık da Sofi dışında herkese gereksiz bir şey olarak görünürdü. Çünkü kimse Sofi'nin gizli yerinden haberdar değildi.
Eskiden beri çalılıkta dar bir geçit olagelmişti. Sürünerek buradan girilince, çalıların ortasında geniş bir alana çıkılırdı. Küçük bir kulübe gibiydi burası. Sofi, burada onu kimsenin bulamayacağından emin olabiliyordu.
Sofi elindeki iki mektupla koşarak bahçeyi geçti, eğilip emekleyerek çalıların arasına girdi. Geçit ayakta durabileceği

kadar yüksekti ancak o bu kez birkaç kalın çalı kökünün üzerinde oturmayı tercih etti. Buradan dalların ve yaprakların arasındaki küçük deliklerden dışarıyı gözetleyebiliyordu. Boşlukların hiçbirisi madeni para büyüklüğünden daha iri değildi ama, aralarından bakılınca tüm bahçe görülüyordu. Küçükken burada oturup annesiyle babasının onu arayışlannı seyretmek hoşuna giderdi.
Sofi hep bu bahçenin başlı başına bir dünya olduğunu düşünürdü. Yaradılış öyküsündeki Cennet Bahçesi'ni her duyuşunda, burada Geçit'de oturup kendi küçük cennetini seyredişi gözünün önüne gelirdi.
"Dünya nasıl meydana geldi?"
Ah, bir bilseydi! Dünya'nın koca evrende küçük bir gezegen olduğunu biliyordu. Ama ya evrenin kendisi nasıl meydana gelmişti?
Tabii ki evrenin her zaman varolduğu düşünülebilir, o zaman da bu soruya cevap aramak gerekmezdi. Ama bir şey her zaman varolabilir miydi? İçinden bir ses buna inanmadığını söylüyordu. Varolan her şeyin bir başlangıcı olmalıydı, değil mi? Evren de bir zamanlar başka bir şeyden meydana gelmiş olsa gerekti.
Peki evren başka bir şeyden meydana gelmişse o şeyin de yine başka bir şeyden meydana gelmiş olması gerekmez miydi? Sofi bu şekilde sorunu sadece ertelemekte olduğunu anladı. Sonuç olarak şu ya da bu bir zamanlar yoktan

varolmuş olmalıydı. Ya bu mümkün müydü? Bu da dünyanın hep varolageldiğini düşünmek kadar olanaksız bir şey değil miydi?
Okulda Dünyayı Tann'nm yarattığını öğrenmişlerdi. Tüm soruna en iyi yanıt bu olduğuna göre, Sofi biraz sakinleşmeye çalıştı. Ama birazdan yine düşünmeye başladı. Evreni Tann'nm yarattığını pekâlâ düşünebilirdi, ama ya Tanrı'nın kendisi? O kendini yoktan mı yaratmıştı? Yine içinden bir ses buna

karşı çıktı. Tann her şeyi yaratmış olabilirdi kuşkusuz, ancak kendisini, kendisini yaratacak "kendisi" olmadan yaratmış olamazdı. O zaman geriye tek bir yanıt kalıyordu: Tanrının her zaman varolmuş olduğu. Ama bu olasılığı da daha biraz önce elemişti ya! Her şeyin bir başlangıcı olması gerekiyordu.
- Hay Allah!
İki mektubu da açtı yeniden.
"Kimsin?"
"Dünya nasıl meydana geldi?"
Amma da soruydu yani bunlar! Ya mektupları gönderen kimdi? Bu da soruların kendisi kadar esrarengiz bir konuydu.
Sofi'yi gündelik hayatından çekip alarak onu bir anda evrenin büyük sırlarıyla başbaşa bırakan bu kişi kimdi?
Sofi üçüncü kez posta kutusuna gitti.
Günlük mektupları postacı daha yeni getirmişti. Sofi elini atıp reklam broşürlerini, gazeteleri ve annesine gelmiş birkaç mektubu çıkardı. Kutudan bir de üzerinde kumsal resmi olan bir kartpostal çıktı. Kattan arkasını çevirdi. Kart Norveç puluy-la gönderilmiş; pul, "BM taburu" diye damgalanmıştı. Kart babasından olabilir miydi? Ama babası dünyanın bir başka köşesinde değil miydi şu an? Yazı da onun yazısı değildi üstelik.
Adresi okuyunca nefesi kesiliyor gibi oldu Sofi'nin. "Hilde Möller Knag, Sofi Amundsen eliyle, Yonca Sokağı 3..." Adresin gerisi de Sofilerin adresine uyuyordu. Kartta şunlar yazılıydı:.
Sevgili Hilde. 15. yaşını candan kutlarım. Senin de göreceğin gibi sana, seni geliştirecek bir hediye vermek istedim. Kartı Sofi'ye gönderdiğim için beni affet. En kolayı buydu. Sevgiler. Baban.
Sofi tekrar eve, mutfağa koştu. İçinde fırtınalar kopu-

yordu.
Kendi 15. yaşgününden bir aydan daha kısa bir süre önce 15 yaşma giren bu "Hilde" de kimdi?
Sofi koridorda duran telefon rehberini aldı. Soyadı Möller, adı Knag olan çok kişi vardı. Ama şu koca rehberde adı soyadı Möller Knag olan tek kimse yoktu.
Tekrar esrarengiz kartpostala baktı. Evet, gerçekti işte, pullu ve damgalı gerçek bir kart!
Niye bir baba, başka bir adrese gideceği gün gibi ortada olan bir kart göndersindi Sofi'ye? Hangi baba bir yaşgünü kartını böyle dolambaçlı yollardan göndererek şaşırtmaya kalkardı kızını? Böylesi nasıl "en kolay" olabilirdi? Her şeyden önemlisi: Sofi nasıl bulabilecekti Hilde'nin izini?
Böylece Sofi'nin sorularına bir yenisi daha eklendi. Yeniden düşüncelerini toparlamaya çalıştı:
Öğleden sonraki birkaç saat içinde üç sır çıkmıştı karşısına. Birincisi, o iki beyaz zarfı posta kutusuna kimin koyduğuydu. İkincisi, bu zarflarda yazılı olan o zor sorulardı. Üçüncü sır da, Hilde Möller Knag'ın kim olduğu ve tanımadığı bu kıza gönderilmiş olan yaşgünü kartının neden Sofi'ye geldiğiydi.
Bu üç sorunun birbiriyle ilişkisi olduğuna kesinlikle emindi, çünkü tam bugüne kadar gayet normal bir hayat geçirmişti.

....iyi bir filozof olmak için gereken tek şey, hayret etme yetişidir...
Sofi mektupları yazan kişinin onunla tekrar ilişkiye geçeceğinden emindi. Şimdilik mektuplardan kimseye söz etmemeye karar verdi.
Okulda dikkatini öğretmenin söylediklerine vermekte güçlük çekiyor, öğretmenin anlattıklarının çok önemsiz şeyler olduğunu düşünüyordu. Niye insanın ne olduğundan ya da dünyanın nasıl oluştuğundan sözetmiyordu sanki?
Şimdiye kadar hiç duymadığı bir duyguya kapılmıştı; okulda ve okulun dışında herkes rastgele şeylerle ilgileniyordu hep. Oysa okuldaki normal derslerden öte cevaplandırılması gereken daha büyük ve zor sorular vardı.
Bu tip soruların cevaplarını bilen insanlar var mıydı? Sofi, fiil çekimlerini hafızlamaktansa bu soruları düşünmenin daha önemli olduğunu düşünüyordu enkazından.
Zil çalınca dışarı öyle bir fırladı ki, arkadaşı Jorün ona yetişmek için ardından koşmak zorunda kaldı.
Bir süre sonra Jorün,
- Akşam iskambil oynayalım mı? diye sordu. Sofi omuzlarını silkti.
- Artık iskambil oynamakla ilgilendiğimi sanmıyorum. Jorün'ün şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı.

- Peki, ya tenis oynamaya ne dersin?
Sofi önce yerdeki asfalta sonra arkadaşına baktı.
- Tenisle de pek ilgilendiğimi sanmıyorum.
- Ya? Peki öyle olsun!

Sofi, Jorün'ün sesindeki kırgınlığı sezdi.
- O zaman anlat bakalım, neymiş birdenbire bunlardan çok daha önemli olan şey?
Sofi hafifçe başını salladı. N
- Bu... bu bir sır.
- Hah! Herhalde aşık oldun!
Bir süre bir şey söylemeksizin yürüdüler. Futbol sahasına gelince Jorün:
- Ben sahadan gidiyorum, dedi.
"Sahadan gitmek". Jorün'lere en'kestirme yol buydu, ama Jorün ancak eve misafir geleceği ya da dişçiye gideceği zamanlar buradan geçerdi.
Sofi, Jorün'ün kalbini kırdığı için üzgündü. Birdenbire kim olduğu ve dünyanın nasıl oluştuğuna öyle dalmıştı ki, tenis oynamaya vakti yoktu. Arkadaşı bunu anlayabilir miydi?
Soruların en önemlisi, öte yandan belki de en doğalıyla ilgilenmek niye böyle güç bir iş olsundu?
Posta kutusunu açarken kalbinin hızla çarpışını duydu, îlk çırpıda bankadan bir mektup ve annesine gelmiş bir kaç büyük san zarf buldu kutuda. Öf, oysa Sofi kendisine yine o meçhul kişiden mektup gelmiş olacağını umuyordu.
Bahçe kapısını kaparken birden büyük zarflardan birinin üzerinde kendi adının yazılı olduğunu farketti. Zarfın arkasında, "Felsefe kursu. Çok dikkatle davranırımız," diye yazıyordu.
Sofi çakıl taşlı yolu bir çırpıda geçip çantasını merdivenlere bıraktı. Öteki mektupları paspasın altına sıkıştırıp, Ge-Çİt'ine koştu. Büyük mektubun orada açılması gerekiyordu.
Sofi, Şerekan'ın da ardından koşmasına izin verdi. Nasılsa kedi başkalarına anlatmazdı.
Zarfta birbirine bir ataşla bağlı üç daktilo sayfası duruyordu. Sofi okumaya başladı.

Felsefe nedir?
Sevgili Sofi. İnsanların türlü türlü hobileri vardır. Bazıları eski para veya pul biriktirir, kimisi el sanatlarıyla ilgilenir, kimisi de bir spor dalıyla uğraşır.
Çoğu insan da okumaktan hoşlanır. Ancak okuduğumuz şeyler farklı farklıdır. Kimisi yalnızca gazete ve çizgi roman okur, kimisi roman okumayı sever, bazısı da astronomi, hayvanlar veya teknik buluşlar gibi konularda yazılmış kitapları okumaktan hoşlanır.
Atlarla veya değerli taşlarla ilgilenen biri, başkalarının da bunlarla aynı derecede ilgilenmesini bekleyemez. Televizyonda hiçbir spor karşılaşmasını kaçırmayan biri, bazı insanların spordan sıkıldıklarını kabul etmek zorundadır.
Acaba tüm insanları ilgilendirmesi gereken şeyler var mıdır? Kim olurlarsa ve nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar, tüm insanları ilgilendiren bir şey var mıdır? Evet, sevgili Sofi, tüm insanların sorması gereken bazı sorular vardır. Bu kurs da işte bu sorular hakkında. Hayatta en önemli şey nedir? Açlığın sınırında bir insana bunu sorarsak, yiyecek der. Soğuktan donan birine sorsak, sıcaklık der. Kendini yalnız hisseden birine sorsak, başka insanlarla beraber olmak, diye cevap verir.
Ancak bu tür ihtiyaçlar karşılandığında tüm insanların hâlâ ihtiyaç duyduğu başka şeyler var mıdır? Filozoflara göre, evet, vardır. Filozoflar, insanların yalnızca yemek yiyerek yaşayamayacağını söylerler. Elbette tüm insanlar yemek yemek zorundadır. Herkesin sevgi ve ilgiye de ihtiyacı vardır. Ama bunların ötesinde, insanların gereksindiği bir başka şey vardır. İnsanlar, kim olduklarını ve neden yaşadıklarını bilmek isterler.
Neden yaşadığımız konusuyla ilgilenmek, pul toplamak kadar "rastlantısal" bir ilgi değildir. Bu gibi sorularla ilgilenen kişiler, insanların dünya varolduğundan beri tartıştıkları bir şeyle ilgilenmektedirler. Evrenin, dünyanın ve yaşamın nasıl ortaya çıktığı, geçen yıl

olimpiyatlarda en çok altın madalyayı kimin aldığından daha büyük ve önemli sorulardır.
Felsefeyle tanışmanın yolu bazı felsefi sorular sormaktan geçer:
Dünya nasıl yaratıldı? Olan bitenin ardında bir güç ve bir anlam var mı? Ölümden sonra bir hayat var mı? Niye böyle sorular sormalıyız aslında? Hepsinden önemlisi: nasıl yaşamalıyız?
Bu türden sorular çağlar boyunca insanları meşgul etti. İnsanın ne olduğunu, dünyanın nasıl oluştuğunu sorgulamamış hiçbir uygarlık bilmiyoruz.
Aslında sorabileceğimiz çok da fazla felsefi soru yok. Bu sorulardan en önemlilerini sorduk bile. Ancak tarih, sorduğumuz her soruya pek çok değişik cevap verildiğini gösteriyor.

Yani felsefi soru sormak, bu soruları cevaplamaktan daha ko-
'ay-
Günümüzde de herkes bu bildik sorulara kendi cevaplarını bulmak zorunda. Tanrı'nın varolup olmadığını, ya da ölümden sonra bir hayat olup olmadığını bir ansiklopediye bakıp öğrenemeyiz. Ansiklopedi bize nasıl yaşamamız gerektiğini de anlatmaz. Öte yandan bugüne dek yaşamış başkalarının neler düşündüğünü bilmek, kendi dünya görüşümüzü oluşturmamıza yardım edebilir.
Filozofların gerçeği bulma çabalarını bir dedektif romanına benzetebiliriz. Kimine göre katil Andersen, kimine göre Nielsen ya da Jepsen'dir. Gerçek bir polisiye öyküde bir gün gelir polis meseleyi çözüverir. Veya hiçbir zaman çözemez. Ancak ne olursa olsun meselenin bir çözümü vardır.
Bir soruyu cevaplamak güç de olsa, sorunun tek ama bir tek cevabı olduğu düşünülebilir. Ölümden sonra bir tür varoluş ya vardır ya da yoktur.
Eskiden sorulan soruların bir kısmını bugün bilim yanıtlamıştır. Bir zamanlar ayın arka yüzünün nasıl olduğu müthiş bir sırdı insanlar için. Bu gibi konular tartışmaya bile gelmez şeylerdi; herkes

hayal gücüne göre dilediği cevabı verebilirdi. Oysa bugün biz Ay'ın arka yüzünün nasıl olduğunu tam tamına biliyoruz. Artık Ay'da bir adamın yaşadığına veya Ay'ın aslında peynirden oluştuğuna inana-mayız.
Bundan ikibin yıl önce yaşamış Yunanlı bir filozofa göre, felsefe insanların hayretinden doğmuştur. Ona göre, insanlar kendi varoluşlarına şaşarlar; felsefi soruların çoğu da böylelikle kendiliğinden ortaya çıkar.
Bir sihirbazlık seyreder gibidir insanlar: sihirbazın numarasını nasıl yaptığını anlayamayız. Sihirbazın bir çift beyaz ipek mendili nasıl tavşana dönüştürdüğünü bilmek isteriz.
Birçok insan için dünya, sihirbazın beş dakika önce bomboş olan bir silindir şapkadan tavşan çıkarması kadar akıl almaz bir şeydir.
Tavşan meselesinde sihirbazın bizi kandırdığını biliriz. Merak ettiğimiz şey bunu nasıl becerdiğidir. Dünyadan sözederken ise durum biraz farklıdır. Dünyanın hokus pokus bir şey olmadığını biliriz, çünkü biz de Dünya'da yaşamakta olup onun bir parçasıyızdır. Aslında sihirbazın silindir şapkasından çıkarılan bizizdir. Tavşanla aramızdaki tek fark, tavşanın bir sihirbazlık oyununa dahil olduğunun farkında olmayışıdır. Biz ise gizemli bir şeylerin bir parçası olduğumuza inanır, şeylerin arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışırız.
Not: Beyaz tavşandan sözettik ya, tavşanı tüm evrenle karşılaştırmak daha yerinde olur belki. Burada yaşayan bizler, tavşanın tüylerinin dibinde yaşayan minicik böcekler gibiyiz. Filozoflar ise tavşanın ince tüylerine tırmanarak tepeye çıkıp koca sihirbazın gözlerinin ta içine bakmaya çalışırlar.
Söylediklerimi izleyebiliyor musun Sofi? Devamı gelecek.
Sofi altüst olmuştu. İzleyebilmek mi? Okurken nefes alıp verip vermediğini bile hatırlamıyordu.

Mektubu kim getirmişti? Kim, kim?
Bu, Hilde Möller Knag'a doğum günü kartı gönderenle aynı kişi olamazdı, çünkü kart hem pullu hem de damgalıydı. Bu sarı zarf ise diğer iki mektup gibi doğrudan posta kutusuna konulmuştu.
Sofi saatine baktı. Yalnızca üçe çeyrek vardı. Annesinin işten gelmesine daha iki saat vardı.
Sofi sürünerek bahçeye çıkıp tekrar posta kutusuna koştu. Yine mektup var mıydı acaba?
Kutuda yine ona gelmiş sarı bir zarf duruyordu. Sofi etrafına bakındı ama kimseyi göremedi'. Ormanın kenarına doğru koşup patikaya baktı. Orada da kimse yoktu.
Bir an için ormanın derinliklerinde bir çıtırtı duyar gibi oldu. Sesi duyup duymadığından emin değildi, üstelik biri kaçarak uzaklaşmaya çalışıyorsa nasıl olsa yetişip yakalayamazdı.
Sofi eve girip çantasını çıkardı Ve annesinin mektuplarını yerine koydu. Odasına koşup içine güzel taşlarını koyduğu bisküvi kutusundaki taşlan boşalttı ve iki büyük zarfı kutuya koydu. Sonra kutuyu alıp bahçeye koştu. Çıkmadan önce de Şe-rekan'a yemeğini verdi.
- Gel pisi pisi pisi!
Geçit'e döner dönmez zarfı açtı. Zarfın içinden yine daktiloyla yazılmış kâğıtlar çıktı. Okumaya başladı:
İlginç bir yaratık
İşte yine beraberiz. Gördüğün gibi bu küçük felsefe kursu, tam karar porsiyonlarda geliyor. Burada da giriş niteliğinde bazı değinmeler yapacağız.
İyi bir filozof olabilmek için gereken tek şeyin hayret etme yeteneği olduğunu söylemiştim, değil mi? Daha önce söylemedimse işte

şimdi söylüyorum: İYİ BİR FİLOZOF OLABİLMEK İÇİN GEREKEN TEK ŞEY HAYRET ETME YETENEĞİDİR.

Küçük çocukların hepsinde bu yetenek vardır. Yok bir de olmasaydı! Çünkü çocuklar doğduktan birkaç ay sonra yepyeni bir gerçeklikle karşı karşıya geliverirler. Büyüdükçe hayret etme yetenekleri kaybolur gibi olur. Neden böyle olur acaba? Sofi Amundsen biliyor mu bu sorunun cevabını?
Yani, küçük bir bebek konuşabilseydi, bize, ne ilginç bir dünyaya gelmiş olduğunu anlatırdı. Çünkü görürüz ki bebekler konuşama-salar da, parmaklarıyla etraflarındaki şeyleri gösterir, odadaki nesneleri merakla tutmaya çalışırlar.
Birkaç kelime konuşabilecek yaşa geldiğinde, çocuk, her köpek görüşünde durup, "hav hav" der. Bebek arabasındaki bebeğin bir köpek gördüğünde ellerini kollarını oynatıp yerinde zıp zıp zıplayarak nasıl "Hav hav! Hav hav!" dediğini gördüğümüzde, sırtında yaşanmış epeyce yıl taşıyan bizler, bebeğin bu coşkusunu biraz abartılı buluruz. "Tabii, tabii" deriz çok alışkın bir tavırla, "hav hav işte! Ama sen şimdi güzel otur arabanda bakayım." Biz bebek gibi heyecanlanmayız, çünkü çok köpek görmüşüzdür o güne dek.
Bebek, köpek gördüğünde aklı başından gitmeyecek bir hale gelene kadar, belki yüz kez daha tekrarlar bu çılgınlık gösterisini. Ya da bir fil, veya bir su aygırı... Ancak çocuk konuşmayı -ve de felsefi düşünceyi- bile daha tam öğrenmemişken dünya bir alışkanlık haline gelir.
Ne yazık, bana soracak olursan!
Senden beklentim, dünyayı hazır, verildiği gibi kabul edenlerden biri olmamandır, sevgili Sofi. Bundan emin olmak için, felsefe kursuna başlamadan önce kafamızı biraz daha yoracağız.
Bir gün ormanda yürüyüşe çıkmış olduğunu düşün. Birden önündeki patikada minicik bir uzay gemisi görüyorsun. Uzay gemisinden bir Marslı yaratık çıkmış, durmuş yukarı sana bakıyor...
Ne düşünürdün o zaman? Neyse, bu çok önemli değil. Ama se-

nin böyle bir Mars yaratığı olabileceğin geldi mi aklına hiç?
Tabii ki günün birinde başka bir gezegenden gelmiş bir yaratığa rastlama şansın çok düşük. Başka gezegenlerde hayat olup olmadığını bile bilmiyoruz. Ama kendine rastlama şansın yüksek. Kimbilir belki bir gün durup dururken kendini yepyeni bir gözle görürsün. Belki de bu an, ormanda gezintiye çıktığın bir an olur.
İlginç bir yaratığım ben, diye düşünürsün. Gizemli bir hayvanım ben...
Yüz yıllık güzellik uykusundan uyanmış gibi olursun o an. Ben kimim? diye sorarsın. Evrende bir yerlerde dolanıp durduğunu bilirsin. Ama ya evren nedirt
Bir gün kendinle böyle buluşursan, başlangıçta bahsettiğimiz Marslı kadar gizemli bir şey keşfetmişsin demektir. Bir uzay yaratığı görmekten öte, ta içinden kendinin de böyle ilginç bir yaratık olduğunu duyarsın.
Söylediklerimi izleyebiliyor musun Sofi? Bir başka şey daha düşünelim:
Bir sabah anne, baba ve 2-3 yaşındaki küçük Tomas mutfakta oturmuş kahvaltı etmektedirler. Anne ayağa kalkıp arkasını masaya dönerek tezgâha yönelir. İşte tam o sırada olanlar olur ve baba tavana yükselip fıldır fıldır dönmeye başlar. Tomas durup babasını seyreder.
Sence Tomas ne der o zaman? Belki elini babasına doğru uzatıp, - Bak, baba uçuyor! der.
Tomas şaşıracaktır kuşkusuz, ama o hep şaşırmaktadır zaten! Babası hep öyle acayip şeyler yapıyordur ki, masanın üzerinde bir uçuş fazla bir şey farkettirmez Tomas için. Her sabah komik bir makineyle traş olan, bazen çatıya çıkıp televizyon antenini döndüren ya da arabanın motoruna bakmak için eğilip zenci gibi çıkan zaten hep babası değil midir?
Şimdi sıra annede. Tomas'ın ne dediğini duyup hızla arkasını döner. Sence babanın tepede dönüp durmasına onun tepkisi ne

olur?
Derhal elindeki reçel kavanozunu düşürür ve şaşkınlıkla haykırmaya başlar. Baba tekrar sandalyesine dönebilse de, annenin bu olaydan sonra tedavi görmesi bile gerekebilir. (Masada nasıl oturulacağını hâlâ öğrenemedi gitti şu adaml)
Sence Tomas ve annesinin gösterdiği tepkiler neden böylesine farklı?
Bunun alışkanlıkla ilgisi var. (Bunu not et!) Anne, insanların uçamayacağını öğrenmiştir. Tomas ise öğrenmemiştir. Dünyada neyin mümkün olup neyin olmadığından hâlâ emin değildir.
Ya dünya Sofi? Sence o mümkün mü? O da dönüp duran bir şey ne de olsa!
İşin acıklı yanı, büyüdükçe sadece yerçekimi yasasıyla kalmaz alıştıklarımız. Aynı şekilde tüm dünyaya alışırız. Büyüdükçe, dünyaya hayret etme yeteneğimizi yitiriyoruz, anlaşılan. Ancak bu arada çok önemli bir şeyimizi yitirmiş oluruz ki, filozofların bizde yeniden canlandırmaya çalıştığı şey de budur. Çünkü her şeye rağmen içimizde bir ses,

yaşamın büyük bir sır olduğunu söyler. Bu bizim, bir zamanlar, daha düşünmeyi öğrenmeden önce yaşadığımız bir duygudur.
Altını çiziyorum: Felsefi sorular herkesi ilgilendirmekle beraber, herkes filozof olmaz. Pek çok değişik sebepten, insanların çoğu gündelik hayatın öyle bir esiri olur ki, hayatı sorgulamak onlar için gerilerde bir yerde kalır. (Tavşanın tüylerinin dibinde bükülüp istedikleri ortamı bulurlar ve hayatlarının sonuna kadar da orada kalırlar.)
Çocuklar için dünya ve dünyadaki her şey yenidir, ilginçtir. Büyükler içinse durum hiç de böyle değildir: büyüklerin çoğu için dünya sıradan bir şeydir.
Filozof larsa diğer büyüklerden farklıdır. Bir filozof dünyaya alışmayı bir türlü beceremez. Dünya onun için hâlâ akıl almaz bir şey, evet, hâlâ sırlarla dolu, gizemli bir şeydir. Filozoflarla küçük çocukla-

rın en önemli ortak yanları budur; bir filozof ömrü boyunca duyarlı bir çocuk olarak kalır da diyebilirsin sen buna.
Şimdi seçme sırası sende Sofi: hâlâ "dünyaya alışmamış" bir çocuk musun, yoksa bunu asla yapmayacağına söz vermiş bir filozof mu?
Bu soruya omuzlarını silkip cevap veriyor, kendini ne bir çocuk ne de bir filozof gibi görüyorsan, bunun nedeni alışkanlıktan dolayı dünyanın artık seni şaşırtmıyor olmasıdır. Böyleyse durum tehlikeli demektir. Ve işte bu felsefe kursunu tam da bu yüzden alıyorsun, ne olur ne olmaz diye. Senin uyuşuk ve umursamaz insanlardan biri olmanı değil, uyanık bir yaşam sürmeni istiyorum.
Kurs parasız. Dolayısıyla kursu sürdüremezsen paranı geri alacaksın diye bir şart da yok. Kursu yarıda kesmek istersen de, bu senin bileceğin bir şey. Eğer kursu bırakmak istersen bana posta kutusu yoluyla bir haber ver. Mesela kutuya bir kurbağa koy. Ama mutlaka posta kutusu renginde bir şey olsurCyoksa postacı korkudan ba-yılabilir.
Kısaca özetlersek: Boş bir silindir şapkadan bir tavşan çıkar. Tavşan çok büyük olduğu için bu sihirbazlık numarası milyarlarca yıl alır. Tavşanın ince tüylerinin en tepesinde çocuklar dünyaya gelir. Bu yüzden çocuklar bu müthiş sihirbazlığın nasıl yapıldığına şaşabilecek bir konuma sahiptirler. Ancak büyüdükçe tavşan kürkünün diplerine doğru sokulurlar. Ve orada kalırlar. Burası öyle rahattır ki bir daha asla kürkün ince kıllarına tırmanmaya cesaret edemezler. Yalnızca filozoflar dilin ve varoluşun en uç sınırlarına giden bu tehli-' keli yola çıkmaya cesaret ederler. Bazıları diğerlerine yetişemeyip geri kalsa da, bir çoğu tavşanın ince tüylerine sıkıca tutunup, aşağıda tavşanın yumuşak derisine yayılmış yiyip içerek yan gelip yatanlara seslenirler:
- Baylar bayanlar, derler. Boş bir evrende dönüp duruyoruz!
Ama kürkün dibindekiler filozofların dedikleriyle ilgilenmezler.

- Aman, ne gürültü edip duruyorlar bunlar böyle! derler. Sonra da konuşmalarına devam ederler: Yağı uzatır mısın lütfen? Hisse senetleri ne kadar yükselmiş bugün? Domatesin kilosu kaça? Lady Di'nin bir çocuğu daha olacakmış, duydunuz mu?
Annesi eve geldiğinde Sofi çok şaşırmış bir haldeydi. Gizemli filozoftan gelen mektuplar Geçit'te saklı duruyordu. Sofi ödevlerini yapmaya çalışmış, ama okuduklarını düşünmekten başka hiçbir şey yapamamıştı.
Ne çok şey vardı şimdiye kadar hiç düşünmediği! Artık çocuk değildi ama henüz büyük de sayılmazdı. Evrenin siyah silindir şapkasından çıkanlan tavşanın sık tüylerinin dibine gitmeye başlamış olduğunu anlıyordu şimdi. Bu filozof onun düşüşünü durdurmuştu. Filozof (kadın mı yoksa erkek miydi acaba?), onu ensesinden yakalayıp kürkün yüzeyine, bir zamanlar çocukken oynadığı yerlere çıkarmıştı. Sofi burada, ince tüylerin ta en tepesinde dünyayı sanki ilk kez görüyormuş gibi olmuştu.
Filozof Sofi'yi kurtarmıştı hiç kuşkusuz. Mektupların sahibi bu meçhul şahıs, onu gündelik hayatın sıradanlığından kurtarmıştı.
Annesi saat beş şıralarında eve geldiğinde, Sofi onu elinden çekip salonda bir sandalyeye oturttu ve:
- Anne, diye söze başladı. Yaşamak ne garip bir şey, değil mi?
Annesinin aklı öyle bir karıştı ki, ne cevap vereceğini bilemedi. Genellikle eve geldiğinde Sofi oturmuş ödevlerini yapıyor olurdu çünkü.
- Şeyy... evet, dedi annesi, bazen öyle gerçekten.
- Bazen mi? Benim demek istediğim başka bir şey: yani bu dünyanın varolması çok garip bir şey değil mi?
- Aman Sofi, ne biçim konuşma bu böyle!

- Niye? Sence dünya çok normal bir şey mi yani?
- E, tabii. Hiç değilse çoğu zaman.
Sofi, filozofa hak verdi. Büyükler dünyayı olağan görüyorlardı. Çoktan gündelik hayatın yüz yıllık güzellik uykusuna dalmışlardı bile.

- Hah! Dünyaya öyle alışmışsın ki artık dünya seni şaşırtmıyor.
- Neler söylüyorsun sen!
- Diyorum ki, dünyaya alışmışsın. Hiçbir şeyden anladığın yok!
- Hayır Sofi, benimle böyle konuşamazsın!
- Öyleyse sana başka türlü anlatayım: tam şu anda evrenin siyah silindir şapkasından çıkarılan beyaz bir tavşanın kürkünün en dibinde yaşıyorsun sen. Birazdan patatesleri ocağa koyacaksın. Sonra gazete okuyup yarım saat kestirdikten sonra haberleri izleyeceksin.
Annesinin yüzünde kaygılı bir ifade belirdi. Kalkıp, tam da Sofi'nin dediği gibi mutfağa giderek patatesleri ocağa koydu. Birazdan salona geri gelip bu kez de o Sofi'yi iteleyerek bir sandalyeye oturttu:
- Seninle konuşmak istediğim bir konu var, diye başladı. Sofi, annesinin sesinden bunun ciddi bir şey olduğunu anladı.
- Uyuşturucularla filan ilgin olmadı hiç, değil mi canım? Sofi, gülmeye başladı, ancak annesinin niçin şu anda bu soruyu sorduğunu anlıyordu.
- Deli misin anne? dedi. O zaman insan daha da uyuşuk olur!
O öğleden sonra, bir daha ne uyuşturuculardan ne de beyaz tavşanlardan sözedildi.

...iyi ve kötü güçler arasında nazik bir denge...
Ertesi sabah posta kutusunda Sofi'ye mektup yoktu. Okulda uzun ve sıkıcı bir gün geçirdi. Teneffüslerde Jorün'le ilgilenmeye özen gösterdi. Eve dönerlerken orman kurur kurumaz çadırla kamp yapmayı kararlaştırdılar.
İşte yine posta kutusunun başındaydı Sofi. Önce Meksika damgalı küçük bir zarf buldu. Kart babasındandı. Babası evlerini özlediğini ve kaptanı ilk kez satrançta yenebildiğini yazıyordu. Bunun dışında, sömestir tatilinde eve geldikten sonra gemiye beraberinde götürdüğü yirmi kilo ağırlığındaki kitapların hepsini okuyup bitirmişti.
Ve evet, posta kutusunda üzerinde kendi adı yazılı bir san zarf da vardı! Sofi çantasıyla diğer mektupları eve bırakıp, Ge-çit'e koştu. Zarftan daktilo kağıdıyla yazılmış sayfalan çıkartıp okumaya koyuldu:
Mitsel dünya görüşü
Merhaba, Sofi! Anlatılacak çok şey var, en iyisi bir an önce başlamak.
Felsefe deyince, Yunanistan'da İ.Ö. 600 yıllarında doğmuş yeni bir düşünüş biçimini kastediyoruz. Bundan önce, insanların tüm sorularına çeşitli dinler yanıt getiriyordu. Bu tür dini açıklamalar, mit-/er yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılırdı. Mit, yaşamı açıklamaya! yönelik tanrısal anlatıdır.
Binlerce yıl boyunca felsefi sorulara dinsel açıklamalar geti-

rilmiştir. Yunanlı filozoflarsa insanlara bu yanıtlara güvenilemeyeceğini göstermek istemişlerdi.
İlk filozofların düşüncelerini anlayabilmek için önce mitsel dünya görüşünün ne olduğunu bilmek zorundayız. Bunu İskandinavya'dan bazı mitsel kavrayışlarla örnekleyelim. Hemen yanıbaşımız-dadır aradığımız şey çoğu zaman! Mutlaka elinde çekiciyle Tor' dan sözedildiğini duymuşsundur. Norveç'de Hıristiyanlık yayılmadan önce, insanlar Tor'un, iki keçinin çektiği bir araba ile gökyüzünde dolaştığına inanırlardı. Tor çekicini şöyle bir salladığında şimşek çakar, fırtınalar kopardı. "Fırtına" sözcüğü de buradan gelir: "Tordönn" ya da Tor'un patlaması. İsveççe'de fırtına "aaska "dır - aslı "aas-aka" - ve gökyüzünde "tanrı gezintisi" anlamına gelir.
Şimşek ve fırtınaların ardından yağmur gelir. Vikingler zamanında toprakla uğraşanlar için yağmur son derece hayati bir öneme sahipti kuşkusuz. Tor'a bu yüzden, bereket tanrısı olarak taparlardı.
Yani, niye yağmur yağar? sorusuna verilen mitsel yanıt, Tor'un çekicini sallamasıydı. Yağmur olunca da tarlalar yeşerir, ekinler boy atardı.
Toprakta yetişen bitkiler, bunların nasıl büyüyüp meyve verdiği de, anlaması güç şeylerdi. Ancak insanlar bunun yağmurla bir ilişkisi olduğunu arılayabiliyorlardı. Ve de yağmurun Tor'la bir ilişkisi vardı. Bu durum, Tor'un en önemli tanrılardan biri oluşunun başlıca nedeniydi. Tor'un önemli bir tanrı oluşunun bir başka nedeni de tüm dünya düzenine ilişkindi.
Vikingler dünyanın insanların yaşadığı kısmının sürekli dış tehlikelerin tehditi altında olan bir ada olduğuna inanıyorlardı. Dünyanın bu kısmına Midgard diyorlardı. Bu sözcük, en ortadaki krallık anlamına geliyor. Midgard'da tanrıların evi Aasgard da bulunuyordu. Midgard'ın dışında Utgard, yani dıştaki krallık yeralıyordu. Burada, dünyayı her fırsatta mahvetmeye çalışan, korkunç devler yaşıyordu. Bu tür kötülük dolu yaratıklara "kaos güçleri" de diyoruz. İs-

kandinav dininde ve hemen tüm diğer kültürlerde, insanlar, iyi ve kötü güçler arasında nazik bir denge buluyorlardı.

Devlerin dünyaya yapabilecekleri kötülüklerden birisi, bereket tanrıçası Fröya'yı kaçırmaktı. Bunu başarabilirlerse toprakta artık hiçbir şey yetişemez, kadınlar çocuk doğuramazlardı. Bu yüzden iyi tanrıların bunlara karşı durmaları çok önemliydi.
Tor burada da önemli bir rol oynuyordu. Çekici yalnızca yağmur yağdırmakla kalmıyor, gerektiğinde tehlikeli güçlere karşı kullandığı bir silah oluyor ve ona neredeyse sınırsız bir güç sağlıyordu. Mesela çekicini devlerin arkasından attığı gibi onları öldürebiliyordu. ' Çekicini kaybetmek diye bir korkusu da yoktu, çünkü çekiç bir bumerang gibi her seferinde ona geri dönüyordu.
Bu, doğanın düzeninin nasıl korunduğunun ve iyiyle kötü arasında neden sürekli bir savaş olduğunun mitsel açıklamasıydı. Filozoflar da tam bu türden açıklamalardan kurtulmak istiyorlardı. İş yalnızca açıklamalarla da bitmiyordu. İnsanlar elleri kolları bağlı oturup kuraklık, bulaşıcı hastalık gibi felaketlerin başlarına gelmesini bekleyemezlerdi. Kötülüklere karşı savaşa geçen onlar olmalıydı. Bunu da çeşitli dinsel eylemler ya da ayinler yoluyla gerçekleştirirlerdi.
Vikingler dönemindeki en önemli dinsel eylemlerden biri kur-ban adamaktı. Bir tanrıya kurban vermek, o tanrının gücünü artırmaya yarardı. İnsanlar, tanrıların kaos güçleriyle mücadele etme güçleri artsın diye kurban verirlerdi örneğin. Bu çoğunlukla bir hayvan kurban etmek şeklinde olurdu. Tor'a genellikle keçi kurban edilirdi. Tanrı Odin'e insan kurban edildiği de olurdu.
Norveç'te en çok bilinen mitlerden biri, Trymskvida destanında anlatılır. Destana göre bir keresinde Tor uykuya dalar; uyandığında çekicinin yokolduğunu görür. Tor bu duruma korkunç sinirlenir, elleri sinirden titrer, sakalı hırstan yerinden oynar. Arkadaşı Löke ile Fröya'ya gidip, ondan kanatlarını ödünç ister. Löke bu kanatlarla Jo-tunheimen'a uçup, Tor'un çekicini devlerin çalıp çalmadığını anla-

yacaktır. Löke burada devlerin kralı Trym 'le karşılaşır. Trym, çekici yerin yedi kat dibine sakladığını söyleyerek böbürlenir. Ve, Fröya ile evlenmezse çekici geri vermeyeceğini söyler.
Anlıyor musun Sofi? İyi tanrılar korkunç bir rehin alışla karşı karşıyalar. Devler tanrıların en önemli savunma silahlarını ele geçirmişler ki bu akıl almaz bir durum. Devler Tor'un çekicini ellerinde bulundurdukları sürece, tanrıların ve insanların dünyası üzerinde mutlak bir güce sahip olurlar. Çekice karşılık olarak da Fröya'yı istemekteler. Ancak böyle bir değiş tokuş da olanaksız bir şeydir: Tanrılar tüm yaşamı bağışlayan bereket tanrıçasını verecek olurlarsa, otlar sararır, tanrılar ve insanlar ölür. Sonuç olarak işler müthiş bir şekilde sarpa sarmış durumdadır. Korkunç tehlikeler doğuracak talepleri karşılanmadıkça, Paris ya da Londra'nın orta yerinde bir atom bombası patlatacaklarını söyleyen bir terörist grubu düşünürsen, ne demek istediğimi anlarsın.
Mite göre Löke Aasgard'a geri döner. Fröya'dan gelinlik elbiselerini giymesini, çünkü devlere gelin gitmesi gerektiğini anlatır. (Ya, maalesef! Maalesef!) Fröya çok sinirlenir, gidip devlerden birisiyle evlenecek olursa herkesin ona erkek delisi diyeceğini söyler.
Bu arada tanrı Heimdatm aklına parlak bir fikir gelir. Fröya'nın yerine Tor'un gelin kılığına girmesini önerir. Tor'un saçlarını bağlayıp, göğüs yerine taş koyarlarsa Tor kadına benzeyecektir. Tor elbette bu öneriden çok hoşlanmaz ama, Fröya'yı devlerin elinden kurtarmanın tek yolunun Heimdal'ın önerisine uymak olduğunu anlar.
Sonuç olarak Tor gelin kılığına girer ve Loke'yi nedime olarak yanına alır. Löke, "hadi kadın kadına Jotunheimen'a gidelim" der.
Modern bir deyişle, Tor ve Loke'nin tanrıların "terörle mücadele polisi" olduklarını söyleyebiliriz. Kadın kılığına girerek devlerin kalesini kuşatacak, Tor'un çekicini kurtaracaklardır.
Jotunheimen'a varır varmaz devler düğün şöleni hazırlıklarına başlarlar. Gel gör ki şölen sırasında gelin - yani Tor - koskoca bir öküzü ve sekiz koca balığı mideye indirir. Üç fıçı da bira içer. Trym bu

durumdan şüphelenir. "Komando erlerinin" foyasının ortaya çıkmasına ramak kalmıştır. Ancak Löke, Fröya'nın Jotunheimen'a gelme heyecanı içinde sekiz gündür ağzına tek bir lokma koymadığını söyleyerek bu tehlikeli durumun altından kalkmayı becerir.
Trym bu kez de getini öpmek üzere duvağı kaldırır, ancak Tor'un keskin bakışlarıyla karşılaşınca korkuyla geri çekilir. Löke, gelinin düğün sevincinden sekiz gecedir gözüne bir damla uyku girmediğini söyleyerek, yine durumu kurtarır. Trym bunu üzerine çekicin getirilmesini ve nikah sırasında gelinin kucağına konmasını emreder.
Çekiç kucağına konunca Tor'un çok eğlendiği anlatılır destanda. Çekiciyle önce Trym'i sonra da bütün devleri öldürür. Böylece terör draması mutlu bir sona kavuşur. Tanrıların "Batman"ı ya da "James Bond"u Tor, kötü güçleri bir kez daha alteder.
Mitin kendisi işte böyle Sofi. Peki ne anlatıyor bu mit aslında? Sadece komiklik olsun diye çıkmadığı bir gerçek. Bu mitin de açık-lamakistediği bir şey var. Bir yorum şöyle olabilir:
Kuraklık olduğu zaman insanlar niye yağmur yağmadığını açıklamak zorunda kaldılar. Devler Tor'un çekicini çaldı diye olmasın sakın? diye düşündüler.

Ya da bu mit, mevsimleri açıklamak üzere yaratılmış olabilir: kışın doğa ölür çünkü Tor'un çekicini devler çalmıştır. Bahar geldiğinde ise Tor çekicini tekrar ele geçirir. Mitler bu şekilde insanlara anlamadıkları şeylerin cevabını vermeye çalışır.
Mitler yalnızca açıklamaya çalışmakla kalmaz demiştik. İnsanlar çoğu zaman mitlerle ilişkili dinsel törenler de yaparlardı. Kurak ya da kötü geçen bir mevsimle ilgili insanların yapabileceği,, bu miti canlandırmak olabilirdi örneğin. Belki de köylülerden biri çekici devlerin elinden almak üzere göğsüne taslar koyarak gelin gibi giyinirdi. İnsanlar böylece yağmur yağıp tarlada başaklar büyüsün diye aktif olarak bir şey yapmış olurlardı.
Doğa olaylarını hızlandırmak için dünyanın pek çok farklı yerinde insanların bu şekilde "mevsim mitlerini" canlandırdıklarını biliyoruz.

İskandinav mitolojisine şöyle bir değinmiş olduk. Tor ve Odin, Fröy ve Fröya, Hodve Balderve daha çok, pek çok tanrı hakkında sayısız başka mitler vardır. Filozoflar işin içine girmeden önce bu tür mitolojik açıklamalar pek çoktu.
Felsefenin doğuşu sırasında Yunanlıların da mitsel bir dünya anlayışı vardı. Asırlar boyunca kuşaktan kuşağa tanrıların öykülerini anlatmışlardı. Eski Yunan'da tanrıların adları Zeus ve Apollo, Hera ve Athene, Diyonisos ve Asklepios, Herakles ve Hefaistos idi. Bunlar tanrılardan sadece birkaçıydı.
İsadan önce 700 yıllarında Yunan mitlerinin çoğu Homeros ve Hesiodos tarafından yazıya geçirildi. Bu yeni bir durumun ortaya çıkmasına neden oldu, çünkü mitler yazılır yazılmaz onları tartışmak da mümkün hale geldi.
ilk Yunanlı filozoflar Homeros'un tanrı öğretisini eleştirdiler, çünkü tanrılar fazlasıyla insan gibiydiler ve bizim kadar bencil ve güvenilmez idiler, ilk kez mitlerin belki de yalnızca insanların uydurması olduğu söylendi.
Mitlerin eleştirisini yapan filozoflardan biri, İ.Ö. 570 yıllarında yaşamış Ksenofanes'dir. "İnsanlar kendilerine bakarak tanrıları yaratmışlardır," der Ksenofanes. Tanrıların biz insanlar gibi doğduklarına, bizim gibi vücutları olup bizim gibi giyindiklerine ve konuştuklarına inanmışlardır. Siyah derililere göre tanrılar siyah derili ve basık burunludur; Trakyalılara göre ise mavi gözlü ve sarışın. Ve evet, eğer öküzler, atlar ve aslanlar resim yapabilselerdi, tanrıları öküz, at ve aslan gibi çizerlerdi kuşkusuz!"
Tam bu çağlarda Yunanlılar Yunanistan, Güney İtalya ve Küçük Asya'da pek çok şehir devleti kurdular. Bedensel çaba gerektiren tüm işleri köleler görürken, özgür yurttaşlara politika ve kültürle uğraşacak bol zaman kalıyordu. Bu kent ortamlarında insanların düşünce biçimlerinde müthiş ilerlemeler oldu. Birey artık tek başına toplumun nasıl örgütlenmesi gerektiğini sorgulayabiliyordu. Aynı şekilde birey, hazır mitlerin açıklamasına inanmak zorunda kalmadan felsefi sorular sora-

biliyordu.
Böylelikle, mitsel düşünce tarzından deneyim ve sağduyuya dayalı bir düşünüş biçimine geçildi diyoruz. İlk Yunan filozoflarının amacı, doğal süreçlere doğal açıklamalar getirmekti.
Sofi büyük bahçede dolanıp duruyordu. Okulda öğrendiği her şeyi unutmaya çalıştı. En önemlisi Doğa Bilgisi dersinde öğrendiklerim unutmaktı.
Başka hiçbir şey bilmeden bu bahçede doğup büyümüş olsaydı, bahan nasıl algılardı kim bilir?
Niye durup dururken yağmur yağdığına dair bir şey uydurmaya mı çalışırdı? Niye karın yokolup güneşin gökyüzünde yükseldiğine de bir açıklama kurar mıydı acaba?
Evet, mutlaka böyle olurdu. Böylece başladı uydurmaya:
Soğuk kış sarmıştı yeryüzünü, çünkü kötü kalpli Muriat güzel prenses Sikita'yı soğuk bir mahzene hapsetmişti. Ancak bir gün cesur prens Bravato gelip prensesi kurtardı. Sikita o zaman mutluluktan dansetmeye başlayarak, zindanda yazdığı bir şarkıyı söylemeye başladı. Toprak ve ağaçlar öyle duygulandılar ki, hemen o an karlar gözyaşına dönüştü. Ama o zaman da güneş gökyüzünde yerini alıp tüm gözyaşlarını kuruttu. Kuşlar Sikita'nn şarkısını söylemeye başladılar ve güzel prenses sarı saçlarını çözüp lüleleri toprağa düştüğünde yerde nilüferler açtı...
Sofi hikâyesini pek beğendi. Mevsimlerin nasıl değiştiğini hiç öğrenmemiş olsa, uydurduğu bu hikâyeye inanmaktan başka bir şey yapmayacağına emindi.
insanların her zaman doğada olup bitenleri açıklama ihtiyacını duymuş olduklarını anlıyordu, insanların bu tür açıklamalar getirmeden yaşamaları olanaksızdı belki de. Bu yüzden bilimin olmadığı o çağlarda bütün bu mitleri uydurmuşlardı.

...hiçbir şey yoktan varolamaz...
Annesi o akşam üzeri işten geldiğinde Sofi bahçede oturmuş, bu felsefe kursu ile babasının yolladığı yaşgünü kartını alamayacak olan Hilde Möller Knag arasında nasıl bir bağ olabileceğini düşünüyordu.
Annesi uzaktan "Sofi!" diye sesleniyordu. "Sana bir mektup var!"

Kalbi yerinden hopladı. Posta kutusuna daha önce baktığına göre bu mektup filozoftan geliyor olmalıydı. Annesine ne diyecekti şimdi?
Salıncaktan yavaşça kalkıp annesine doğru gitti.
- Mektupta pul yok. Aşk mektubu bu, bak gör. Sofi mektubu aldı.
- Açmayacak mısın? Ne demeliydi?
- Annesi omuzunun üzerinden bakıp dururken aşk mektubu açan birini gördün mü hiç?
Annesi böyle bir şey olduğuna inansın daha iyiydi. Aslında müthiş utanıyordu bunu söylerken çünkü yaşı daha aşk mektupları için pek küçüktü. Ama yabancı bir filozoftan, hem de kendisiyle kedi-fare gibi oyun oynayan bir filozoftan gelen bir mektupla kursa başladığının ortaya çıkması bir bakıma daha utanç verici bir şey olurdu.
Bu sefer gelen küçük beyaz zarflardan biriydi. Sofi yukarı, odasına çıktı ve zarfın içindeki kâğıt parçasında yazılı olan üç yeni soruyu okudu:
37
SOFÎ'NİN DÜNYASI
Her şeyin temelini oluşturan bir öz madde var mıdır?
Su şaraba dönüşebilir mi?
Toprak ve su nasıl yaşayan bir kurbağaya dönüşebilir?
Sofi soruların epey uçuk olduğunu düşünse de bütün gece bunları düşünmeden edemedi. Ertesi gün okulda da soruların birini bırakıp öbürüne kafa yordu.
Her şeyin temelini oluşturan bir "öz madde" var mıydı? Dünyadaki her şeyin ondan meydana geldiği bir "madde" olduğu varsayılsa bile, bu şey nasıl olup da birdenbire bir dü-ğünçiçeğine ya da diyelim ki bir file dönüşebilirdi?
Suyun şaraba dönüşebilmesine de yine aynı şekilde karşı çıkmak mümkündü. Sofi îsa'nm suyu şaraba dönüştürme hikâyesini duymuş ama bunu hiçbir zaman kelimenin gerçek anlamıyla ele almamıştı, tsa bunu başarmış olsa bile bu bir mucize demek olurdu ki, mucize de aslında gerçekte olamayacak bir şey demekti. Sofi şarapta ve doğadaki diğer hemen her şeyde çok fazla su olduğunun bilincindeydi. Ancak salatalığın yüzde 95'i su bile olsa, salatalığı su değil salatalık yapan başka bir şeyin de olması gerekti.
Bir de şu kurbağa meselesi... Felsefe öğretmeni kafayı kurbağalarla bozmuştu anlaşılan. Sofi, kurbağanın toprak ve sudan meydana gelmiş olduğunu kabul edebilirdi, ancak toprağın tek bir maddeden oluşmamış olması şartıyla. Toprak bir çok maddeden oluşuyorsa, toprak ve suyun birlikte kurbağayı oluşturduğu düşünülebilirdi elbette. Tabii toprak ve sudan, önce kurbağa yumurtası sonra da tetari oluşursa. N% kadar iyi sularsak sulayalım, kurbağanın bir bitki gibi bahçede boy atması beklenemezdi kuşkusuz.
O akşamüstü okuldan eve .geldiğinde posta kutusunda kalın bir zarf onu bekliyordu. Sofi şimdiye kadar hep yaptığı gibi yine Geçit'e gitti.
38
DOĞA FİLOZOFLARI
Filozofların projesi
Tekrar merhaba! Beyaz tavşanlardan filan «özetmeden doğruca bu günkü dersimize başlayalım.
Sana kabaca Yunanlılardan günümüze dek insanların felsefi sorular konusunda neler düşündüklerini anlatacağım. Tabii her şeyi yeri ve zamanı geldikçe.
Filozoflar başka bir zamanda -ve de bizim kültürümüzden tamamen apayrı bir kültürde- yaşadıkları için, her bir filozofun projesinin ne olduğunu sormak akıllıca olabilir. Bununla, her bir filozofu özellikle ilgilendiren sorunun ne olduğunu bulmayı kastediyorum. Bir filozof bitkiler ve hayvanların nasıl oluştuğuyla ilgileniyor olabilir. Bir başkası tanrının varolup olmadığı veya insanlarda ölümsüz bir ruhun olup olmadığıyla ilgileniyordur.
Bir filozofun "projesinin" ne olduğunu ortaya koyabilirsek, onun düşünce biçimini takip etmek de kolaylaşır. Çünkü tek bir filozof tüm felsefi sorularla uğraşmaz.
Burada "o" derken filozofların genelde erkek olduğuna değinmek istiyorum. Çünkü felsefe tarihini belirleyenler erkek düşünürler olmuştur. Bunun nedeni kadının hem cinsel hem de düşünen bir varlık olarak ezilmiş oluşudur. Bu büyük bir kayıptır, çünkü bu şekilde pek çok önemli deneyimden yoksun kalınmıştır. Kadınların felsefenin tarihine girişi ilk kez bu yüzyılda olmuştur.
Sana ödev vermeyeceğim; en azından zor matematik problemleri olmayacak verdiklerim. İngilizce fiil çekimiyle de hiç ilgilenmem zaten. Ancak arada bir sana küçük alıştırmalar verece ğim.
Bu koşulları kabul ediyorsan, haydi başlayalım.
39
SOFÎ'NİN DÜNYASI
Doğa filozofları
Doğa ve doğal süreçlerle ilgilendikleri için Yunanistan'daki ilk filozoflara "doğa filozofları" diyoruz.
Her şeyin başının ne olduğunu sormuştuk. Bugün pek çok insan, şeylerin bir zamanlar yoktan varolmuş olması gerektiğine inanıyor. Eski Yunanlılarda ise bu düşünce böyle yaygın bir düşünce değildi. Onlar "bir şeylerin" hep varolmuş olduğundan hiç şüphe etmiyorlardı nedense.

Dolayısıyla şeylerin yoktan varolmuş olması onlar için önemli bir sorun değildi. Buna karşılık Yunanlılar suyun nasıl yaşayan bir balığa, cansız toprağın nasıl rengârenk bir çiçeğe dönüştüğünü merak ediyorlardı. Ve tabii bir çocuğun annesinin karnında nasıl meydana geldiğini de!
Filozoflar doğada her şeyin nasıl değiştiğini gözleriyle görüyorlardı. Ancak bu değişimler nasıl mümkün oluyordu? Bir şey bir maddeden diğerine -mesela yaşayan bir canlıya- nasıl dönüşebiliyordu?
Tüm filozofların üzerinde anlaştığı nokta, bütün bu değişimlerin arkasında belli bir özün olması gerektiğiydi. Bu düşünceye nasıl vardıklarını bilemiyoruz. Bilebildiğimiz tek şey, doğadaki tüm değişimlerin ardında neredeyse pusuya yatmış bir şey olduğu düşüncesinin gelişmiş olduğu, her şeyin ondan gelip ona döndüğü "bir şey" olmalıydı.
Bizim için en ilginç şey bu ilk filozofların buldukları yanıtlar değil. İlginç olan hangi soruları sordukları ve bu sorulara ne tür yanıtlar aradıkları. Ne düşündüklerinden çok nasıl düşündükleri önemli bizim için.
Doğadaki görünür değişimlerle ilgili sorular sorduklarını kesinlikle söyleyebiliriz. Genel-geçer doğa yasaları bulmaya çalıştılar. Kendilerine sunulan mitlere başvurmaksızın, doğada olup bitenleri anlamak istiyorlardı. Her şeyden önce, doğanın kendisini

inceleyerek doğal süreçleri anlamaya çalışıyorlardı. Bu, şimşek ve gök gürültüsünü, yaz ve kışı tanrıların dünyasında olup bitenlerle açıklamaktan çok farklı bir şeydi!
Felsefe bu şekilde kendini dinden bağımsız kıldı. Doğa filozoflarının bilimsel düşünce doğrultusunda ilk adımı attıklarını söyleyebiliriz. Böylece sonraki doğal bilimlere öncülük ettiler.
Doğa filozoflarının yazıp söylediklerinin büyük çoğunluğu bugün yitik. İlk filozoflardan birkaç yüz yıl sonra yaşamış Aristoteles'in yazdıklarında birşeyler buluyoruz. Çoğunlukla, bunlarda Aristoteles kendinden önceki filozofların vardığı sonuçlara değinir. Bu, bizim onların bu sonuçlara nasıl vardıklarını her zaman bilemeyeceğimiz anlamına geliyor. Yine de ilk Yunan filozoflarının "projelerinin" doğanın özü ve doğadaki değişimlere dair olduğunu öne sürebileceğimize eminiz.

Miletos'lu üç filozof

Bildiğimiz ilk filozof, Anadolu'da bir Yunan kenti olan Miletos'ta yaşamış Thales'tir. Thales dünyayı çok gezip dolaşmıştı. Mısır'daki bir piramidin boyunu, kendi gölgesi tam kendi boyuna eşit uzunluktayken piramidin yerdeki gölgesini ölçerek bulduğu anlatılır. İ.Ö. 585 yılında bir güneş tutulmasını önceden saptadığı da söylenir.
Thales her şeyin özünün su olduğunu öne sürmüştür. Bununla tam olarak neyi kastettiğini bilmiyoruz. Belki de her türlü yaşamın suda oluştuğunu ve her şeyin sonunda yine suya dönüştüğünü söylemek istiyordu.
Mısır'dayken Nil'in suları çekilir çekilmez deltadaki tarlalarda nasıl bitkiler yeşerdiğini gözlemlemiş olmalıydı. Yağmurdan sonra solucan ve kurbağaların nasıl ortaya çıktığını da görmüştü belki de.
•

Thales'in suyun nasıl buz ve buhara ve sonra yine tekrar suya dönüştüğünü düşünmüş olması da beklenir.
Thales "her şey tanrılarla doludur" da demiştir. Bununla ne demek istediğini yine ancak tahmin edebiliriz. Belki de toprağın çiçeklerden mısırlara, böceklerden karafatmalara kadar her şeyin kaynağı olduğunu anlamıştı. Buradan da toprağın gözle görülemeyecek kadar küçük "yaşam özleri" ile dolu olduğunu düşünmüş olabilir. Ne olursa olsun, Thales'in bu sözüyle Homeros'un tanrılarını kastetmediği kesin.
Bundan sonra bildiğimiz bir başka filozof, yine Miletos'ta yaşamış olan Anaksimandros'\ur. Anaksimandros, dünyamızın, "belirsizden" ortaya çıkmış ve burada varolan pek çok dünyadan yalnızca bir tanesi olduğunu öne sürer. Burada "belirsiz" ile neyi kastettiğini anlamak kolay değilse de, onun Thales gibi bildik bir maddeden sözetmediğini söyleyebiliriz. Belki de her şeyin özünü oluşturan şeyin, tam da bu nedenle oluşturduğu her şeyden farklı olmak zorunda oJduğunu kastediyordu. Böyle ise, öz madde sıradan bir su değil "belirsiz bir şey" olmalıydı.
Miletos'lu bir üçüncü filozof Anakaimenes'M (İ.Ö.570-526). Anaksimenes'e göre her şeyin özü havaya da uçucu maddeydi. Anaksimenes, Thales'in su hakkındaki öğretisinden elbette haberdardı. Ancak ya su nereden geliyordu? Anaksimenes, suyun sıkışmış hava olması gerektiğini öne sürüyordu. Yağmur yağdığında suyun havadan fışkırdığını görüyoruz. Suyu da biraz daha sı-kıştırırsak toprak olur, diyordu. Belki de buz eriyince nasıl kumun ortaya çıktığını gözlemlemişti. Aynı şekilde ateşin de incelmiş hava olduğunu söylüyordu. Kısacası Anaksimenes'e göre toprak, su ve ateşin özü, havaydı.
Toprak ve sudan sonra toprakta yetişen şeylere varmak güç değil. Belki de Anaksimenes hayatın ortaya çıkabilmesi için toprak, hava, ateş ve suyun birarada olması gerektiğini düşünüyordu. Ancak çıkış noktası "hava"ydı. Yine o da Thales'in doğadaki

tüm değişimin arkasında bir öz madde olduğu görüşünü paylaşıyordu.

Hiçbir şey yoktan varolamaz

Miletos'lu üç filozof da dünyadaki her şeyi oluşturan bir, tek bir öz madde olması gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak bir madde nasıl birdenbire bir başka madde haline dönüşebilirdi? Bu problemi dönüşüm problemi diye adlandırabiliriz.
İ.Ö. 500 yıllarında İtalya'nın güneyindeki Yunan kenti Elea'da yaşayan bir kısım filozoflar ya da "Elea'lılar" bu tür sorularla uğraşıyorlardı. İçlerinde en tanınmışları Parmenides'M (İ.Ö. 540-480).
Parmenides'e göre varolan her şey ezelden beri varolagel-mişti. Bu, Yunanlılar arasında yaygın bir düşünceydi. Dünyadaki her şeyin ebedi olduğunu neredeyse verili olarak kabul ediyorlardı. Parmenides, hiçbir şeyin yoktan varolamayacağını öne sürüyordu. Varolan bir şey de yokolamazdı.
Ancak Parmenides diğerlerinden ileri giderek hiçbir gerçek değişimin mümkün olmadığını da söylüyordu. Hiçbir şey kendinden başka bir şey olamazdı.
Parmenides doğanın sürekli değişimlere tanık olduğunu görmüyor değildi elbette. Şeylerin nasıl değiştiğini duyularıyla algılıyordu. Ancak algıladıkları mantığının söylediklerine uymuyordu. İkisi arasında bir seçim yapmak zorunda kaldığında mantığının sesine kulak veriyordu.
"Gözümle görmeden inanmam" dendiğini duymuşuzdur. Ancak Parmenides, gördüğünde de inanmıyordu. Duyularımızın bizi yanıltıp dünyayı yanlış, mantığımıza uymayan bir şekilde algılattığını düşünüyordu. Filozof olarak görevinin de "duyunun aldatmacalarını" bulup ortaya çıkarmak olduğuna inanıyordu.

İnsan mantığına böylesine güvenmeye akılcılık denir. Akılcı dünya bilgisinin kaynağında insan mantığı olduğuna inanır.
Her şey akar
Parmenides'le aynı zamanlarda Anadolu'da Ephesos'ta Herakleitos (İ.Ö. 540-480) yaşıyordu. Herakleitos doğanın en belirgin özelliğinin değişim olduğunu düşünüyordu. Duyuların sesine Parme-nides'ten daha çok güvendiğini de söyleyebiliriz belki.
"Her şey akar," diyordu Herakleitos. Her şey hareket etmektedir ve hiçbir şey kalıcı değildir. Bu yüzden "aynı dereye iki kez girmek mümkün değildir". Çünkü dereye bir kez daha girdiğimde hem dere hem de ben değişmişizdir.
Herakleitos dünyanın sürekli zıtlıklar barındırdığına da işaret ediyordu. Hiç hasta olmamışsak, sağlıklı olmanın ne anlama geldiğini bilemezdik. Hiç aç kalmamışsak, tok olmanın nasıl bir mutluluk verdiğini bilemezdik. Hiç savaş olmamış olsa, barışın değerini kavrayamaz, hiç kış olmasa bahar geldiğini anlayamazdık.
Hem iyi hem de kötünün bütün içerisinde gerekli bir yeri vardı Herakleitos'a göre. Zıtlıklar arasında sürekli bir oyun olmasaydı, dünyanın sonu gelirdi.
"Tanrı gündüz ve gece, yaz ve kış, savaş ve barış, açlık ve tokluktur," diyordu Herakleitos. Burada "Tanrı" sözcüğünü kullanmasına rağmen, kastetiği Tann'nın mitolojide geçen Tanrı olmadığı açıktır. Herakleitos için Tanrı - ya da tanrısal olan şey- tüm evreni kapsayan bir şeydir. Tanrı kendini tam da sürekli değişen ve zıtlıklarla dolu olan doğada ortaya koyar.
Herakleitos, "Tanrı" yerine çoğu kez Yunanca "logos" sözcüğünü kullanır. "Logos" mantık anlamına gelir. Biz insanlar hep aynı şekilde diişünmesek ya da aynı mantığa sahip olmasak da, He-raklitos'a göre doğada olup biten her şeyi denetleyen bir çeşit

"evrensel mantık" olması gerekir. Bu "evrensel mantık" -ya da "doğa yasası"- herkes için geçerli, herkesin uymak zorunda olduğu bir şeydir. Yine de pek çok kişi kendi mantığına göre yaşar, der Herakleitos. Herakleitos'un insan kardeşleri hakkında pek de yüksek fikirler beslediği söylenemez. "İnsanların çoğunun fikirleri çocuk oyuncağı kadardır," der.
Kısacası Herakleitos, doğadaki tüm değişim ve zıtlıkların ortasında bir birlik ya da bütünlük görüyordu. Her şeyin ardındaki bu "şey"e de Tanrı" ya da "logos" diyordu.
Dört ana madde
Parmenides ve Herakleitos bir anlamda birbirinin tam zıttıydı. Par-menides'e göre mantık bize hiçbir şeyin değişemeyeceğini söylüyordu. Oysa Herakleitos'un duyusal deneyimleri doğada sürekli bir değişim olduğunu ortaya çıkarıyordu. Hangisi haklıydı? Mantığın sesini mi dinleyeceğiz yoksa duyularımıza mı güveneceğiz?
Parmenides de Herakleitos da iki şey söylüyor. Parmenides:
a) hiçbir şey değişemez ve b) bu yüzden duyusal algılayışa güvenemeyiz, diyor.
Herakleitos ise:
a) her şey değişiyor ("her şey akar") ve b) duyusal algılayış güvenilirdir, diyor.
Filozoflar arasında ne büyük bir düşünce farklılığı! Ya hangisine hak vermeli? Felsefeyi girdiği bu çıkmazdan kurtaran Sicil-ya'h Empedokles (İ.Ö. 494-434) oldu. Empedokles, Parmenides'in de Herakleitos'un da iddialarının birinde haklı olduklarını ve diğer

noktada ikisinin de yanıldıklarını öne sürdü.
Empedokles, bu fikir ayrılığının temelinde, her iki filozofun da şeylerin özünde tek bir ana madde olduğuna inanmaları olduğunu söylüyordu. Bu böyle olsaydı, mantığın söylediği ile "gözümüzle gördüğümüz" şey arasındaki uçurum kapanamaz bir şey olurdu.
Su elbette bir balığa veya bir kelebeğe dönüşemez. Su aslında değişemez. Saf su sonsuza dek saf su olarak kalır. Yani Par-menides "hiçbir şey değişmez" derken haklıdır.
Empedokles öte yandan Herakleitos'la duyularımıza güvenmek konusunda hemfikirdir. Gördüklerimize inanmalıyız ve gördüğümüz şey tam da doğadaki değişimlerdir.
Empedokles, tek bir öz madde bulunduğu yolundaki görüşün bırakılması gerektiği sonucuna varmıştı. Ne su ne de hava tek başına bir güle ya da kelebeğe dönüşemez. Doğada tek bir "ana madde" bulunduğu düşünülemez.
Empedokles'e göre doğada böyle dört temel madde ya da kendi deyişiyle "kök" bulunuyordu. Bu dört kök, toprak, hava, ateş ve suydu.
Doğadaki tüm değişimler bu dört maddenin karışımlarından ve sonra da çözülmelerinden ileri geliyordu. Çünkü her şey toprak, hava, ateş ve suyun değişik oranlarda karışımından oluşuyordu. Bir çiçek ya da hayvan öldüğünde bu dört madde tekrar birbirinden ayrışıyordu. Bu değişimi çıplak gözle görebilmek mümkündü. Ancak toprak, hava, ateş ve su oluşturdukları maddelerin içinde değişmeden ya da "dokunulmadan" oldukları gibi duruyorlardı. Yani "her" şeyin değiştiği doğru değildi. Aslında hiçbir şey değişmiyordu. Ne oluyorsa bu dört değişik maddenin karışmasından, çözülmesinden ve sonra tekrar yine karışmasından oluyordu.
Bunu bir ressamın resim yapışıyla karşılaştırabiliriz. Ressam tek bir renk, örneğin sadece kırmızı renk kullanırsa, yeşil ağaçlar

çizemez. Oysa sarı, kırmızı, mavi ve siyah renkleri kullandığında, renkleri farklı oranlarda karıştırabileceği için yüzlerce değişik renk elde edebilir.
Yemek yapmak konusunda da aynı şeyi söyleyebiliriz. Elimde tek bir unla, pasta yapabilmem için sihirbaz olmam gerekir. Ama yumurta, un, süt ve şekerle, bu dört ana maddeyle bir sürü değişik pasta yapabilirim.
Empedokles'in doğanın "kökleri" olarak toprak, hava, ateş ve suyu seçmesi bir tesadüf değildi. Ondan önceki filozoflar da ana maddenin neden su, hava ya da ateş olması gerektiğini kanıtlamaya çalışmışlardı. Suyun ve havanın doğada çok önemli yeri olduğuna Thales de Anaksimenes de işaret etmişlerdi. Eski Yunanlılar ateşin de önemli olduğuna inanıyorlardı. Örneğin güneşin doğadaki her şey için ne büyük yeri olduğunu görüyor, insanların ve hayvanların vücutlarının sıcaklığını biliyorlardı.
Empedoktes belki de bir ağaç parçasının yanışını gözlemlemişti. Çünkü burada olan şey tam da bir şeyin çözülmesidir. Ağacın çıtırdayıp cızırdadığını duyarız. Bu "su"dur. Buradan duman çıkar. Bu "hava"dır. "Ateş"i görmekteyizdir zaten. Ateş sönünce geriye bir şey kalır. Bu da kül ya da "toprak"dır.
Empedokles doğadaki değişimlerin bu dört kökün birleşip ayrışmasından dolayı meydana geldiğini söylerken geriye yine bir soru kalıyordu. Şeylerin biraraya gelip yeni bir hayat oluşturmalarının nedeni nedir? Ve bir "karışımın", örneğin bir çiçeğin sonra tekrar ayrışması niyedir?
Empedokles bunu doğada iki farklı güç olmasına bağlıyordu. Bu güçleri "sevgi" ve "çatışma" diye adlandırıyordu. Şeyleri birbirine bağlayan şey "sevgi", sonra onları birbirinden ayıran şey ise "çatışma"ydı.
Empedokles burada "madde" ile "güç" arasında bir fark gözetiyor. Bu önemli bir nokta. Günümüzde de bilim "ana maddeler" ile "doğal güçler" arasında bir ayrım yapar. Modern bilim de

tüm doğal süreçleri, bazı ana maddeler ile bir kaç doğal gücün bi-rarada oluşlarıyla açıklar.
Empedokles bir şeyi algıladığımızda neler olduğu sorusunu da ele aldı. Örneğin bir çiçeği nasıl görebiliriz? Görme anında neler olur? Hiç düşündün mü bunu Sofi? Düşünmedinse işte şimdi tam sırası 1
Empedokles, doğadaki diğer her şey gibi gözlerimizin de toprak, hava, ateş ve sudan oluştuğunu düşünüyordu. Gözümüzdeki "toprak" gördüğü şey içindeki toprağı, "hava" havayı, "ateş" gördüğü şey içindeki ateşi ve "su" da suyu algılar. Gözümüzde bu maddelerden biri olmasaydı, doğayı da göremezdik.
Her şeyden bir şey
Her şeyin kaynağının tek bir şey, örneğin su olduğu düşüncesini pek benimseyemeyen bir diğer filozof da Anaxogaras (İ.Ö. 500-428) idi. Anaksagoras, toprak, su, hava ve ateşin yaşayan şeylere dönüşebildiği fikrini de kabul etmiyordu.
Ona göre doğa, gözle görülemeyecek kadar küçük parçacıklardan meydana geliyordu. Her şey küçük, daha küçük parçacıklara bölünebilir ancak en küçük parçada bile her şeyden bir şey vardır. Deri ve saç, deri ve saçtan başka bir şeyden oluşamıyorsa, içtiğimiz süt yediğimiz yemekte de deri ve saç varolmak zorundadır, diyordu Anaksagoras.

Onun bununla ne demek istediğini modern bir örnekle açıklayabiliriz. Günümüzde laser tekniğiyle "hologram" denen bir şey yaratmak mümkün. Bir hologram örneğin bir araba şeklindeyse, bu hologramı parçaladığımızda elimizde geriye yalnızca tamponu gösteren parça kalmış olsa da hâlâ tüm arabayı görebiliriz. Çünkü parçaların her biri tüm şekli içinde barındırmaktadır.
Vücudumuz da bir anlamda aynı şekilde oluşmuştur. Parma-

âırndan bir deri hücresi çıkarıp alacak olursam, bu hücre çekirdeği yalnızca derimin özelliğine dair bilgiler barındırmaz. Aynı hücrede, gözlerimin şekline, saçlarımın rengine, kaç tane ve hangi özellikte parmağım olduğuna dair bilgiler de vardır. Vücuttaki her hücre, bütün öteki hücrelerin nasıl olduğunu da tüm ayrıntılarıyla içerir. Yani her bir hücrede "her şeyden bir şey" bulmak mümkündür. Tüm, her bir parçada kendini gösterir.
Anaksagoras içinde "her şeyden bir şey" barındıran bu "en küçük parçalan" "tohum" veya "öz" diye adlandırıyordu. Empedokles'in şeyleri bir bütün haline getiren güce "sevgi" dediğini anımsayalım. Anaksagoras da şeyleri "düzenleyen" ve hayvanları, insanları, bitkileri ve ağaçları yaratan bir çeşit güç olduğuna inanıyordu. O, bu güce "ruh" ya da "akıl" (nous) diyordu.
Anaksagoras bildiğimiz ilk Atinalı filozof olması bakımından da ilginçtir. Aslında Anadolulu olup Atina'ya 40 yaşındayken gelmişti. Ancak burada tanrı-tanımaz olmakla suçlanmış ve bu nedenle Atina'yı terketmek zorunda kalmıştı. Öne sürdüğü fikirlerden bir diğeri de Güneş'in bir tanrı olmayıp Mora Yarımadasından irice, kor halinde bir kütle olduğuydu.
Anaksagoras genelde astronomiyle ilgileniyordu. Gökyüzündeki tüm cisimlerin Yer ile aynı maddeden meydana gelmiş olduğunu öne sürüyordu. Bu fikre bir meteoru inceledikten sonra varmıştı. Bu nedenle başka gezegenlerde de hayat olduğu düşünülebilir, diyordu. Ayrıca Ay'ın kendiliğinden ışımadığına, ışığını Yer'den aldığına dikkat çekiyordu. Güneş tutulmasının nedenini de açıklıyordu.
NOT: Gösterdiğin ilgi için teşekkürler Sofi. Bu bölümde yazılanların tümünü anlamak için bir kaç kez okuman gerekebilir. Anlamanın da bir bedeli olmalı. Hiçbir bedel ödemeksizin her bir şeyi anlayan bir arkadaşın olmuş olsa, ona pek özenmezdin sanırım.
Ana madde ve değişimler konusundaki sorunun en güzel çözümüne yarın geleceğiz. Burada Demokritos ile tanışacaksın.

Başka bir şey söylemiyorum şimdilik!
Sofi Geçit'te oturup çalıların arasındaki bir delikten bahçeyi seyre daldı. Tüm okuduklarından sonra şöyle bir durup düşünmesi gerekiyordu.
Şu bildiğimiz suyun, buz ve buhardan başka bir şeye dö-nüşemeyeceği gün gibi ortadaydı elbette. Su karpuza bile dö-nüşemezdi, çünkü çoğunluğu su olsa da karpuzda sudan başka şeyler de vardı. Yine de Sofi'nin böyle emin olmasının nedeni bunları okuyup öğrenmiş olmasıydı. Buzun sudan baş. ka bir şey olmadığını bilebilir miydi örneğin, eğer bunu bir yerden öğrenmemiş olsaydı? Bunu bilebilmek için en azından suyun donup nasıl buz olduğunu ve sonra tekrar nasıl eridiğini dikkatle incelemiş olması gerekirdi.
Sofi yine, başkalarından öğrendiklerini unutarak kendi düşünceleriyle düşünmeye çalıştı.
Parmenides değişimi tümden reddediyordu. Sofi düşündükçe bu konuda ona hak veriyordu. Parmenides'in sağduyusu, "bir şeyin" birdenbire "bambaşka bir şeye" dönüşebileceğini kabul edemiyordu. Cesur bir adamdı demek ki Parmenides; çünkü doğadaki değişimleri görebilmek herkes için çok kolayken, o çıkıp şeylerin değişmediğini söyleyebilmişti. Bu yüzden onunla çok dalga geçen olmuştu herhalde.
Empedokles de, Dünya'nın birden çok maddeden meydana gelmiş olduğunu söylerken aklıyla ustalığını ortaya koyuyordu. Böylece, aslında hiçbir şey değişmiyor olsa da, doğadaki değişimleri açıklamak mümkün oluyordu.
Bu Eski Yunan filozofu, bu sonuca yalnızca aklını kullanarak varmıştı. Doğayı iyice gözlemişti kuşkusuz, ancak elinde bugünkü bilimin yaptığı gibi kimyasal analizler yapma olanağı yoktu.
Sofi, Yer'i oluşturan şeyin bu dört madde, yani toprak,

hava, ateş ve su olup olmadığından emin değildi. Ama ne önemi vardı zaten bunun? Empedokles prensip olarak haklıydı. Aklımızı kaçırmadan gözlerimizin gördüğü değişimleri açıklayabilmenin tek yolu, şeylerin özünde birden fazla madde olduğu fikrini ortaya koymaktı.
Felsefenin çok heyecanlı bir şey olduğunu düşünüyordu Sofi. Çünkü tüm bu fikirleri, okulda öğrendiklerini hatırlamasına hiç gerek olmadan, sadece kendi aklını kullanarak izleyebiliyordu. Felsefenin aslında öğrenilecek bir şey olmadığı, olsa olsa felsefi düşünme tarzının öğrenilebileceği kanısına vardı.

...dünyanın en müthiş oyuncağı...
Sofi, tanımadığı felsefe öğretmeninden gelen bütün daktilo sayfalarını koyduğu bisküvi kutusunun kapağını kapadı. Ge-çit'ten dışarı süzülerek, bir süre durup bahçeyi seyretti. Birden aklına dün olanlar geldi. Annesi onunla "aşk mektubu" diyerek kahvaltıda da dalga geçmişti. Yine böyle bir şey olmasını engellemek için koşarak posta kutusuna gitti. Ardarda iki gün aşk mektubu almak, bir kez almaktan tam iki kat daha dalga geçilecek bir şey olurdu!
Posta kutusunda yine küçük, beyaz bir zarf duruyordu! Sofi mektupların gelişinde bir sistem olduğunu anlamıştı artık: her öğleden sonra büyük, san bir zarf geliyordu. Sofi, bu zarfta gelenleri okurken, filozof posta kutusuna beyaz, küçük bir zarf bırakıyordu.
Demek ki, Sofi istese filozofun kim olduğunu ortaya çıkarabilirdi. Kadın mı, erkek miydi acaba? Odasında oturup camdan baksa, posta kutusunu devamlı gözaltında tutabilirdi. O zaman da gizemli filozofu görebilirdi. Beyaz zarflar posta kutusunda kendiliğinden ortaya çıkmıyordu ya!
Sofi, ertesi gün posta kutusunu gözetlemeye karar verdi. Hem günlerden cuma olacağı için, önünde bütün bir hafta sonu da olacaktı.
Bu kez odasına çıkıp zarfı orada açta. Bugün kâğıtta yalnızca tek bir soru vardı. Ama bu soru, öteki "aşk mektuplarıyla" gelen üç sorudan daha da çılgın bir soruydu:
Lego niçin dünyanın en müthiş oyuncağıdır?

Bir kere Sofi, legonun dünyanın en müthiş oyuncağı olup olmadığından pek emin değildi. Zaten legolarla oynamayı çoktan bırakmıştı. Üstelik legoyla felsefenin ne ilgisi olabilirdi?
Ama Sofi söz dinleyen bir öğrenciydi. Dolabının en üst rafını alt üst ettikten sonra bir naylon torba içinde, çeşitli büyüklük ve şekillerdeki legolarını buldu.
Böylece uzun zamandır ilk kez legolanyla oynamaya, onları üstüste koyup birşeyler kurmaya girişti. Oynadıkça da, aklına legolarla ilgili düşünceler gelmeye başladı.
Lego parçalarıyla birşeyler kurmak kolay iş, diye düşündü. Legolann büyüklükleri ve biçimleri farklı olsa da, her bir parça diğerinin üstüne takılabiliyor. Ayrıca legolar asla yıpranmıyor. Sofi hiçbir legosunun kırılmadığını hatırladı. Hattâ legoları ilk alındıkları günkü kadar yeni duruyorlardı. Her şeyden öte, legolarla istediği her şeyi yapabilirdi. Sonra legoları birbirinden ayırıp, yeniden başka bir şey yapmaya başlayabilirdi.
insan ne isterdi başka? Sofi, legolann gerçekten dünyanın en müthiş oyuncağı olduğu kanısına vardı. Ama legonun felsefeyle ne ilgisi olduğunu hâlâ anlayabilmiş değildi.
Çok geçmeden Sofi bir bebek evi yapıvermişti. Uzun zamandır bu kadar hoş vakit geçirmediğini itiraf edecekti neredeyse kendi kendine. İnsan neden oyuncakla oynamayı bırakıyordu sanki?
Annesi işten geldiğinde Sofi'nin yaptığını görünce:
- Senin hâlâ çocuk gibi oyuncakla oynadığını görmek ne hoş! dedi. *
Sofi:
- Hah! Ben aslında karmaşık bir takım felsefi araştırmalar yapıyorum, diye yanıt verdi.
Annesi derin bir iç çekti. Aklına yine büyük tavşanlar ve silindir şapkalar gelmişti.
Sofi ertesi gün okuldan geldiğinde posta kutusunda içinde

"Vf.s

pek çok sayfa olan san, büyük bir zarf buldu. Zarfı alıp odasına çıktı. Hemen okumaya başlayacaktı ama bu kez bir yandan da posta kutusunu gözetleyecekti.
Atom teorisi
İşte yine karşındayım Sofi! Bugün sana doğa filozoflarının sonuncusundan, Demokritoddan sözedeceğim. Demokritos (j.Ö. 460-370) Ege Denizi'nin kuzeyindeki sahil kentlerinden biri olan Abdera'da yaşıyordu, (.egolarla ilgili sorumu yanıtlamayı başardıysan, bu filozofun projesini anlamakta güçlük çekmeyeceksindir.
Demokritos, doğadaki değişimlerin bir şeyin gerçekten "değişmesine" bağlanamayacağı konusunda kendinden önceki filozoflarla aynı fikirdeydi. Bundan ötürü doğadaki her şeyin, gözle görülemeyecek kadar küçük ve mutlak, hiçbir zaman değişmeyen yapı taşlarından oluştuğunu varsayıyordu. Demokritos bu en küçük parçacıklara atom adını veriyordu.
"Atom" sözcüğü "bölünemeyen şey" anlamına gelir. Demokritos için, her şeyin temelini oluşturan bir şeyin daha küçük parçalara bölünemeyeceğini vurgulamak son derece önemliydi. Eğer bu yapı taşları daha küçük parçalara bölünebilseydi, yapı taşı olma özelliklerini kaybederlerdi. Evet, atomlar devamlı parçalanıp dursaydı, doğa gittikçe sulandırılan bir çorba gibi çözülmeye başlardı.
Doğanın yapı taşları mutlak olmak da zorundaydı, çünkü hiçbir şey yoktan varolamazdı. Demokritos bu konuda Parmenides ve Elea'lılarla aynı görüşteydi. Ayrıca atomların pek ve yoğun olduğunu öne sürüyordu. Ancak atomlar

birbirinin aynı olamazdı. Eğer atomlar birbirinin aynı olsaydı, bunların nasıl bir araya gelerek hem gelinciği, hem zeytin ağacını, hem keçi derisini ve hem de insan saçını meydana getirebildiğini açıklayamazdık.
Demokritos'a göre doğada sonsuz sayıda ve farklılıkta atom bu-

lunmaktaydı. Bazı atomlar yuvarlak ve kaygan, bazıları düzensiz ve yamuktu. Tam da bu yüzden birleştiklerinde birbirinden çok farklı varlıklar meydana getirebiliyorlardı. Sayıları ve çeşitlilikleri ne olursa olsun, her biri mutlak, değişmez ve bölünemezdi.
Bir varlık, örneğin bir ağaç ya da bir hayvan ölüp parçalara ayrıldığında, atomlar yeniden yayılıp başka varlıkları oluştururlar. Çünkü atomlar aslında boşlukta dolanırlar, ancak çeşitli "girinti" ve "çı-kıntı'ları olduğu için gördüğümüz şeylere takılıp dururlar.
Herhalde şimdi legolarla ne anlatmak istediğimi anlıyorsundur! Legolar da Demokrrtos'un atomlara atfettiği hemen hemen tüm özelliklere sahiptirler ve tam da bu yüzden bir şeyler kurmaya çok elverişlidirler. Öncelikle bölünmezdirler. Biçimleri ve büyüklükleri farklı farklıdır. Yoğun ve sık dokuludurlar. Lego parçalarının "girinti" ya da "çıkıntıları" da vardır ve bu sayede birbirine takılıp akıl almaz biçimler meydana getirebilirler. Bu yapı sonradan dağıtılabilir ve aynı parçalardan bu sefer farklı nesneler yapılabilir.
Legoları popüler yapan şey tam da bunların tekrar tekrar kullanılabiliyor olmasıdır. Bir lego parçası bir gün bir arabanın, ertesi gün bir şatonun parçası olabilir. Ayrıca legoların "mutlak" olduğunu da söyleyebiliriz. Bir çocuk bugün, bir zamanlar anne veya babasının olan legolarla oynayabilir.
Bugün artık Demokritos'un atom öğretisinin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Doğa gerçekten birbiriyle birleşip sonra birbirinden ayrılan atomlardan oluşmaktadır. Burnumun en ucundaki bir hücrede yer alan bir hidrojen atomu, bir zamanlar bir filin hortumunda bulunmuş olabilir. Kalp kasımdaki bir karbon atomu, bir zamanlar bir dinozorun kuyruğunda yer almış olabilir.
Günümüzde bilim atomların daha da küçük "temel taneciklere" ayrıştırılabileceğini bulmuştur. Bu temel taneciklere proton, nötron ve elektron diyoruz. Belki bunlar da kendinden küçük parçacıklara aynştırılabilir. Ancak fizikçiler bunun bir yerde durmak zorunda olduğu konusunda birleşiyorlar. Doğayı oluşturan bir takım en küçük

parçalar olmak zorunda.
Demokritos'un elinde günümüzde varolan elektronik aletler yoktu. Onun tek aleti mantığıydı. Ve mantığı ona başka bir seçenek bırakmıyordu. Hiçbir şeyin değişemeyeceğini ve yoktan varolup sonra yokolamayacağını bir kez varsayıyorsak, o zaman doğa önce biraraya gelen ve sonra birbirinden ayrılan küçücük yapı taşlarından oluşmak zorundadır.
Demokritos, doğal süreçlere bir takım "güçlerin" ya da "ruhların" müdahale ettiğine inanmıyordu. Varolan tek şey atomlar ve boşluktur, diyordu. "Özdeksel" olandan başka bir şeye inanmadığı için, Demokritos'un Özdekçi olduğunu söylüyoruz.
Demokritos'a göre atomların devinimlerinin ardında hiçbir bilinçli "amaç" yoktur. Doğa tamamen mekaniktir şeydir. Bu her şeyin "rastlantısal" bir biçimde oluştuğu anlamına gelmez, çünkü her şey doğanın değişmez yasalarını izler. Demokritos olup biten her şeyin ardında doğal, şeylerin kendinde yatan bir neden olduğunu öne sürüyordu. Bir keresinde de, Pers ülkesine kral olmaktansa böyle bir doğal neden keşfetmiş olmayı yeğlediğini söylemişti.
Demokritos'a göre atom teorisi algılarımızı da açıklayabiliyordu. Ona göre, algılayışımızın nedeni atomların boşlukta hareket edişleriydi. Ay'ı görmemizin nedeni "Ay atomlarının" gözümüze girmesiydi.
Peki ya bilinç? Bilinç de atomlardan, yani maddi "şeyler"den oluşamaz ya! Oluşabilir elbette, diyordu Demokritos. Ona göre ruh, bir takım özel yuvarlak ve Kaygan "ruh atomlarından" oluşuyordu. İnsan ölünce bu atomlar etrafa savruluyor, sonra da oluşan yeni bir ruha katılabiliyorlardı.
Bu, insanın ebedi bir ruha sahip olmadığı anlamına geliyor. Günümüzde de pek çok kişi bu fikirdedir. Onlar da Demokritos gibi "ruhun" beyne bağlı olduğuna, beyin yokolduğunda herhangi bir tür bilincin varolamayacağına inanırlar.
Demokritos atom öğretisiyle, Yunan doğa felsefesine bir süre

için bir nokta koymuş oldu. Demokritos, doğadaki her şeyin "aktığı" konusunda Herakleitos'la aynı fikirdeydi. Çünkü nesneler bir varoluyor bir yokoluyorlardı. Ancak "akan" her şeyin ardında "akmayan" bir takım mutlak ve değişmez şeyler vardı. Demokritos bunlara atom adını veriyordu.
Sofi okurken birkaç kez esrarengiz mektupçunun gelip gelmediğini görmek için posta kutusuna göz atmıştı. Şimdi de oturmuş caddeye bakarken, okuduklarını düşünmeye koyulmuştu.

Demokritos, çok basit ama aynı zamanda çok akıllıca düşünmüştü. "Öz madde" ve "değişim" sorusunun cevabını bulmuştu. Bu soru öyle kapsamlı bir hal almıştı ki, pek çok filozof yıllar boyunca bunu düşünüp durmuştu. Demokritos ise sonunda mantığını kullanarak sorunun yanıtını bulmuştu.
Sofi gülmesini zor tutuyordu. Tabii ki doğa hiçbir zaman değişmeyen küçük parçalardan oluşmuş olmak zorundaydı. Herakleitos da haklıydı öte yandan, çünkü doğadaki her şey "akıyordu". Tüm insanlar ve hayvanlar bir gün gelip ölüyor, bir sıradağ büe yavaş yavaş dağılıyordu. Ancak bütün mesele, bu sıradağın da küçük ve bölünemez parçalardan oluştuğu ve bu parçaların hiçbir zaman yokolmadığıydı.
Demokritos aynı zamanda ortaya yeni sorular da koymuştu. Örneğin her şeyin mekanik bir şekilde varolduğunu söylemişti. Empedokles ya da Anaksagoras'ın tersine, varoluşumuzda ruhsal güçlere yer vermiyordu. Üstelik insan ruhunun ebedi olmadığını da öne sürmüştü.
Sofi emin miydi böyle olduğundan?
Tam emin değildi. Nasıl olabilirdi ki zaten; felsefe kursuna daha yeni başlamıştı! .

...falcı aslında öngörülemeyecek şeyleri Öngörmeye çalışır...
Sofi, Demokritos'u okurken bir yandan da posta kutusunu gözlemişti. Ama yine de gidip bir kontrol etmeye karar verdi.
Sokak kapısını açınca merdivenlerde küçük bir zarf gördü. Ve tabii ki zarfın üzerinde "Sofi Amundsen" yazılıydı. Filozof kandırmıştı işte onu! Sofi posta kutusunu gözetlerken, o eve başka bir taraftan yanaşıp, mektubu merdivenlere bırakarak tekrar ormana koşup ortadan kaybolmuştu. Hay Allah!
Peki ya Sofi'nin tam da bu gün posta kutusunu gözetlediğini nerden anlamıştı? Pencereden mi görmüştü acaba? Ne olursa olsun, Sofi mektubu annesi gelmeden bulduğu için seviniyordu.
Odasına çıkıp mektubu açta. Beyaz zarfın köşeleri biraz ıslaktı, üstelik orasında burasında derin çukurlar vardı. Yağmur filan yağmamıştı son günlerde. Niye ıslaktı zarf?
Küçük kâğıt parçasında şunlar yazılıydı:
Kadere inanıyor musun?
Hastalıklar Tanrının bir cezası mıdır?
Tarihin seyrini hangi güçler yönlendirir?
Kadere inanıyor muydu? Pek emin değildi bundan. Ama kadere inanan pek çok kişi tanıyordu. Örneğin sınıfında gazetedeki yıldız falını okuyan arkadaşları vardı. Astrolojiye inanıyorlarsa, kadere de inanıyor olmalıydılar. Çünkü astrologlara göre,

gökyüzündeki yıldızların sıralanışının dünyadaki insanların kaderi üzerinde bir etkisi vardı.
insan yoldan geçen kara kedinin uğursuzluk getirdiğine inanıyorsa, kadere de inanıyor mu demekti? Düşündükçe aklına kadere dair inanışlara pek çok örnek geliyordu. Niye "şeytan kulağına kurşun" deniyordu örneğin? Niçin ayın 13'üne rastlayan cuma gününe uğursuz gün deniyordu? Sofi, pek çok otelde 13 numaralı oda olmadığını duymuştu. Herhalde bâtıl inançları olan insan çok olduğu için.
"Bâtıl inanç". Garip bir sözcük değil miydi bu da? tnsan Hıristiyanlığa ya da Müslümanlığa inanıyorsa bunun adına sadece "inanç" deniyordu da, astrolojiye ya da ayın 13'üne rastlayan cuma gününün uğursuzluğuna inanıyorsa bu birdenbire "bâtıl inanç" oluveriyordu!
tnsan ne hakla başkalarının inancına "bâtıl inanç" diyebiliyordu?
Sofi bir tek şeyden emindi en azından: Demokritos kadere inanmıyordu. O Özdekçiydi. Yalnızca atomlara ve boşluğa inanıyordu.
Sofi kâğıtta yazılı olan diğer sorulan düşünmeye çalıştı.
"Hastalıklar Tanrı'nın bir cezası mıydı?" Günümüzde kimse inanmıyordu canım artık böyle şeylere! Ama insanlar hastalandıklarında bir an önce iyileşmek için Tanrıya dua ettiklerine göre, Tanrı'nın hastalık ve sağlık konusunda insanlar üzerinde bir gücü olduğuna inanıyor olmalıydılar.
Sonuncu soru biraz daha çetrefildi. Sofi tarihin gidişini neyin belirlediğini hiç düşünmemişti şimdiye kadar. Ancak sorunun cevabı insanlar olmalıydı herhalde! Tarihi belirleyen Tanrı ya da kader olsaydı, insanların özgür iradesi diye bir şey söz konusu olamazdı.
Bu özgür irade lafı Sofi'nin aklına başka bir şey getirdi. Niçin esrarengiz filozofun kendisiyle kedinin fareyle oynaması

gibi oynamasına izin versin? Neden o filozofa bir mektup yaz-masmdı? Filozof ya bu gece ya da ertesi sabah posta kutusuna mutlaka san bir zarf koymayacak mıydı? îşte Sofi de felsefe öğretmenine yazacağı mektubu o zaman posta kutusuna koyabilirdi.

Sofi mektubu yazmaya başladı. Hiç görmediği birine mektup yazmanın oldukça güç bir iş olduğunu düşünüyordu. Kadın mı erkek mi olduğunu bile bilmiyordu. Yaşlı mı, genç mi olduğu konusunda da hiçbir fikri yoktu. Hattâ tanıdık biri bile olabilirdi.
Bir süre sonra kısa bir mektupla düşündüklerini dile getirmişti:
Çok sayın filozof! Felsefe konusundaki cömertane yazışma kursunuzu takdirle karşılamaktayız. Ancak kim olduğunuzu bilememek bizi müteessir etmektedir. Bu yüzden gerçek adınızla kendinizi takdim etmenizi rica ederiz. Bunun karşılığında evimizi teşrif edip bir fincan kahve içmeye bu-yurabilirsiniz, ancak annem evde yokken! Annem pazartesi cuma günleri, saat 7:30 ile 17:00 arasında çalışmaktadır. Ben de aynı sürelerde öğrencilik yapmaktayım, ancak perşembe günleri dışında saat ikiyi çeyrek geçe evde oluyorum. Ayrıca oldukça güzel kahve yapabilirim. Şimdiden teşekkürler. Saygılar. Dikkatli öğrenciniz, Sofi Amundsen, yaş 14.
Kâğıdın en altına da "Acele cevap." diye yazdı.
Mektup biraz fazla ağdalı olmuştu ama yüzünü görmediği birine karşı kullanılabilecek sözcükleri bulmak hiç de kolay bir iş değildi!
Kâğıdı pembe bir zarfa koyup zarfın arkasını yapıştırdı. Üzerine "Filozofa" diye yazdı.

Bütün mesele zarfı annesine göstermeden kutuya koyabilmekti. Annesi eve gelmeden koymamalıydı. Ertesi sabah da daha gazete gelmeden posta kutusuna bakmayı unutmamalıydı. Eğer akşam veya geceleyin kendisine bir şey gelmemişse, pembe zarfım geri almalıydı.
Her şey bu kadar karmaşık olmak zorunda mıydı?
Günlerden cuma olmasına rağmen Sofi o gece erkenden odasına çıktı. Annesi pizza ve televizyondaki dizi filmi önererek onu oturma odasında tutmaya çalıştıysa da, Sofi yorgun olduğunu, yatıp biraz kitap okuyacağını söylemişti. Annesinin televizyon ekranına gömüldüğü bir sırada dışarıya süzülüp mektubu posta kutusuna bıraktı.
Annesi oldukça endişeli görünüyordu. Büyük tavşanla silindir şapkadan bu yana, Sofiyle biraz başka bir şekilde konuşmaya başlamıştı. Sofi annesini üzmek istemiyordu ama, şimdi odasına çıkıp posta kutusunu gözetlemek zorundaydı.
Annesi saat onbir sıralarında odasına geldiğinde Sofi'yi camdan dışarıya bakar halde buldu.
- Oturmuş posta kutusunu gözetlemiyorsun, değil mi? diye sordu.
- İstediğim şeyi gözetlerim.
- Bence sen iyice aşık olmuşsun Sofi. Biri mektup getirecekse de bunu gece yarısı yapacak değil herhalde!
Öf! Sofi bu aşık olma tantanasına dayanamıyordu artık! Ama yine de annesinin böyle bir şeye inanması daha iyiydi.
Annesi konuşmasına devam etti:
- Tavşanla silindir şapkadan bahseden o muydu? Sofi evet anlamında başını salladı.
- Şey... uyuşturucu filan kullanmıyor, değil mi?
Şimdi gerçekten üzülmeye başlıyordu annesine. Onun bu tür şeylere kafa yormasına izin veremezdi. Öte yandan, bü-

yüklerin eğlenceli düşüncelerin uyuşturucuyla bir ilişkisi olduğunu düşünmeleri dehşet verici bir şeydi. Büyükler gerçekten iyice saçmalıyorlardı ara sıra. Annesine doğru dönüp:
- Anne, bu tip şeyleri asla kullanmayacağıma söz veriyorum... "O" da uyuşturucu kullanmıyor. Biraz felsefeyle ilgileniyor o kadar.
- Senden büyük mü?
Sofi başını iki yana salladı.
- Seninle aynı yaşta mı?
Evet anlamında başını öne eğdi.
- Felsefeyle ilgileniyor, öyle mi? Sofi yine başıyla onayladı.
- Çok tatlı bir çocuk olduğuna eminim, canım! Hadi artık biraz uyumaya çalış.
Ama Sofi daha saatlerce uyanık kalıp yolu seyretti. Saat bir sıralarında gözkapakları ağırlaşmaya başlamıştı. Tam kalkıp yatağına gidecekti ki bir anda gözü ormandan çıkmakta olan bir gölgeye takıldı.
Dışarısı kapkaranlıktı ama bir insan silueti görmeye yetecek kadar ışık vardı. Bir erkekti bu, oldukça yaşlı görünüyordu. En azından Sofi'yle yaşıt değildi! Başında bere gibi bir şey vardı.
Bir ara, Sofi'ye, adam eve doğru bakıyormuş gibi geldi ama Sofi tüm ışıklan söndürmüştü. Adam doğruca posja kutusuna gidip, kutuya büyük bir zarf bıraktı. Tam zarfı bırakırken gözü Sofi'nin mektubuna takıldı. Elini posta kutusuna sokup zarfı çıkardı. Göz açıp kapayıncaya kadar ormana doğru yola koyuldu ve patikada koşar adım yürüyüp gözden kayboldu.

Sofi'nin kalbi küt küt çarpıyordu. Aslında üstündeki gecelikle adamın arkasından koşmak geçiyordu aklından. Ama hayır, geceyarısı tanımadığı bir adamm arkasından gitmeye cesa-

ret edemezdi. Yine de inip mektubu alabilirdi en azından.
Aradan bir süre geçtikten sonra yavaşça merdivenlerden inip sokak kapısını dikkatle açtı. Çok geçmeden elinde zarfla yine odasındaydı. Yatağına oturup nefesini tuttu. Birkaç dakika bekledi. Evde hâlâ hiçbir ses olmadığından emin olduktan sonra mektubu açıp okumaya başladı.
Tabii kendi mektubunun cevabı yarından önce gelemezdi.
Kader •
Tekrar merhaba Sofi! Her ihtimale karşı önceden söyleyeyim: sakın beni gözetlemeye çalışma! Elbette bir zaman görüşeceğiz ama bunun yerini ve zamanını ben saptayacağım. İşte diyeceğimi dedim; sözüme uymamazlık etmezsin, değil mi? .
Yine filozoflara dönelim. Filozofların doğadaki değişimlere nasıl açıklamalar getirmeye çalıştıklarını gördük. Daha önceleri bu tür şeyler mitler yoluyla açıklanıyordu.
Ancak hayatın başka alanlarında da bâtıl inançların aşılması gerekiyordu. Bu inançlar hastalık, sağlık ve politik olaylar konularında karşımıza çıkıyor. Bu iki alanda Yunanlılar kadere çok inanıyorlardı.
Kadere inanmak ile olayların nasıl gelişeceğinin önceden belirlenmiş olduğuna inanmayı kastediyoruz. Bu anlayışa hem tarih boyunca hem de günümüzde rastlıyoruz. Kuzey'de bunun örneklerini eski İzlanda destanlarında görebiliriz.
Gerek Yunanlılarda, gerek dünyanın başka bölgelerinde varolan bir başka inanış da, insanların kaderlerini kehanet yoluyla öğrenebilecekleri idi. Bu, bir insanın ya da bir ülkenin kaderinin çeşitli yollarla önceden bilinebileceği anlamına geliyor.
Hâlâ pek çok insan "kâğıt falı", "el falı" ve "yıldız falına" inanmaktadır.

SOFfNİN DÜNYASI
Bizim Norveç'ten bildiğimiz bir başka fal türü de kahve falıdır. Kahveyi içtikten sonra çoğu zaman fincanın dibinde biraz telve kalır. İnsan biraz da hayal gücünü kullanarak burada belli resimler ya da şekiller görebilir. Telve bir araba şeklini almışsa, kahveyi içmiş olan kişinin bir araba yolculuğuna çıkacağına inanılır!
Görüyoruz ki "falcı" aslında öngörülemeyecek şeyleri ön görmeye çalışır. Bu her türlü falcılık için geçerlidir. "Öngörülmeye" çalışılan şey aslında bilinemeyeceği için ve tam da bu nedenle, falcıların söylediklerinin tersini iddia etmek hiç de kolay bir iş değildir.
Gece gökyüzüne baktığımızda karmakarışık bir halde biraraya gelmiş parıldayan şeyler görürüz. Tarih boyunca pek çok insan yıldızların hayatımız üzerinde etkisi olduğuna inanmıştır. Bugün hâlâ önemli kararlar öncesinde astrologlara danışan devlet adamları vardır.
Delphoi'deki kâhin
Yunanlılar kaderlerini Delphoi'deki meşhur kâhin aracılığıyla öğrenebileceklerine inanıyorlardı. Delphoi'deki kehânet tanrısı Apollon'un ta kendisiydi. Apollon, insanlarla kadın rahibe Pythia aracılığıyla konuşurdu. Pythia toprakta açılmış bir deliğin başında otururdu. Bu delikten insanı bayıltıp kendinden geçiren gazlar çıkardı. Bu kokularla trans haline geçen Pythia, böylelikle Apollon'un sözcüsü haline gelirdi.
İnsanlar Delphoi'ye gelince sorularını önce oradaki rahiplere iletiyorlardı. Bunlar da Pythia'ya. Pythia sorulara öyle anlaşılması güç ve her anlama gelebilecek yanıtlar veriyordu ki, rahiplerin bu yanıtları soruyu soran kişilere açıklaması gerekiyordu. Bu şekilde Yunanlılar Apollon'un bilgeliğinden yararlanıyorlardı. Çünkü Apollon her şeyi, hem geçmişi hem de geleceği, çok iyi biliyordu.
Pek çok devlet yöneticisi Delphoi'deki kâhine danışmadan sa-

vaşa gitmeye veya başka önemli kararlar almaya cesaret edemezdi. Böylelikle Apollon rahipleri, halkını ve ülkesini çok iyi tanıyan bir tür diplomat ya da danışman rolü görüyorlardı.
Delphoi'deki tapınağın üzerinde meşhur bir özdeyiş yer alıyordu: KENDİNİ BİL! Bununla anlatılmak istenen, insanın insan olmaktan öte bir şey olduğuna inanmaması gerektiği ve hiçbir insanın kaderinden kaçamayacağı idi.
Yunanlılar arasında insanın nasıl sonunda kaderine yakalandı-ğıyla ilgili öyküler anlatılıyordu. Zamanla bu "trajik" kişiler hakkında oyunlar (trajediler) yazıldı. Bunların en bilineni Kral Oedipus hakkında olanıdır.
Tarih bilimi ve tıp bilimi
Kader yalnızca sıradan insanların yaşamını belirlemiyordu. Yunanlılar tarihin gidişinin de kadere bağlı olduğuna inanıyorlardı. Savaşa tanrıların karar verdiğini düşünüyorlardı. Günümüzde de tarihte olan bitenleri Tanrı'nın ya da başka gizemli güçlerin belirlediğine inananlar vardır.

Ancak Yunanlı filozofların' doğal süreçlere doğal bir takım açıklamalar getirmeye çalıştığı sıralarda, tarihsel gidişi de doğal nedenlerle açıklamaya çalışan bir tarih bilimi ortaya çıkıyordu. Bir devletin savaşta yenilmesi artık tanrıların öç almasıyla açıklanmıyordu. En tanınmış Yunanlı tarihçiler Herodotos(İ.Ö. 484-424) ve Thukydides (İ.Ö. 460-400) idi.
Yunanlılar hastalıkların da tanrıların işi olduğuna inanıyorlardı. Bulaşıcı hastalıklar çoğunlukla tanrıların insanlara vetdiği bir ceza olarak görülüyordu. Öte yandan tanrılar kendilerine doğru bir biçimde kurbanlar verildiğinde insanları yeniden sağlığına kavuşturabili-yordu.
Bu düşünce tarzı kesinlikle sadece Yunanlılara özgü değildir.

Yakın çağlarda tıp bilimi ortaya çıkana dek, hastalıkların doğaüstü güçlerin işi olarak görülmesi en yaygın anlayıştı. Örneğin "nezle" sözcüğünün kökeninde insanın yıldızların kötü "etkisi altında kal. ması" yatar.
Bugün bile değişik hastalıkların, örneğin AiDS'in, Tanrı'mn in. sanlara verdiği bir ceza olduğuna inanan pek çok kişi vardır. Pek çolı insan da hastalıkların doğaüstü bir biçimde "iyileştirilebileceğine" inanmaktadır.
Yunanlı filozofların yepyeni bir düşünce biçimiyle ortaya çıktığı sıralarda, hastalık ve sağlığa da doğal açıklamalar getirmeye çalışan bir Yunan tıp bilimi doğuyordu. Yunan tıp biliminin kurucusu, Koı adasında İ.Ö. 460 yıllarında doğmuş olan HippokratesMr.
Hippokratesçi tıp geleneğine göre, hastalıklara karşı koymanın en önemli yolu aşırıya kaçmayan, sağlıklı bir hayat sürmekti. İnsan için doğal olan şey sağlıklı olmaktı. Hastalıklar, fiziksel ya da ruhsal bir dengesizlik sonucu doğanın "yolundan çıkması"ndan kaynakta nırdı. İnsanın sağlıklı bir yaşam sürmesinin yolu, dengeli ve uyumlu olmaktan ve "sağlam bir vücutta sağlam bir kafa"dan geçerdi.
Günümüzde "tıp ahlakı"ndan sözedilmektedir. Bununla, dok' torların belli bazı ahlaksal kurallar çerçevesinde hareket etmesi g& rektiği kastedilir. Örneğin bir doktorun sağlam bir kişiye uyuşturucu içeren ilaç yazması yasaktır. Ayrıca bir doktor, hastasının hastalf ğıyla ilgili olarak kendisine anlattıklarını bir başkasına anlatmama sözünü tutmak zorundadır. Bunlar kökleri Hippokrates'e uzanan dü-şüncelerdir. Hippokrates öğrencilerinden şu yemini etmelerini isterdi:
Yeteneklerim ve değerlendirmelerim doğrultusunda tedavimi hastalara yardım etmek ve onlara asla zarar ve acı vermeme* kaygısıyla kullanacağım. Ne isteyene zehirli ilaç vereceğim, nf de kimseyi buna teşvik edeceğim. Ne de bir kadına doğurmasın önlemek için diyafram vereceğim. Hayatımı ve sanatımı temizi

kutsal tutacağım.
Bıçak kullanmayacağım, en derin acılar içinde kıvrananlara karşı bile. Ama bu alanda uzman olanlara alan açacağım. Hangi ev olursa olsun gittiğim her eve hastalara yardım et-. mek için gideceğim. Bilerek haksızlık etmeyecek ve bilerek zarar vermeyeceğim. Özellikle, köle olsun özgür olsun, ne bir erkek ne de bir kadın vücuduna zarar vereceğim. İnsanlarla girdiğim ilişkide görüp duyduklarım başkalarına anlatılmayacak bir şeyse, bunu asla açık etmeyeceğim. Çünkü bu benim için kutsaf bir sırdır.
Bu yemini tutar ve bozmazsam, insanlar hayatıma ve sanatıma saygı duysunlar. Yok eğer yeminimi bozarsam, başıma bunun tam tersi gelsin.
Sofi Cumartesi sabahı yatağında sıçrayarak uyandı. Rüya mıydı yoksa filozofu gerçekten görmüş müydü?
Eliyle yatağın altını yokladı. Tabii, gece gelen zarf oradaydı işte. Sofi Yunanlıların kadere inanışlanyla ilgili tüm okuduklarını hatırladı. 0 zaman bu bir rüya olamazdı.
Filozofu görmüştü tabii! Yalnız bu olsa iyi. Filozofun kendi mektubunu aldığını da görmüştü!
Sofi kalkıp yere çömeldi ve yatağın altına uzandı. Bütün daktilo sayfalarını alıp çıkardı. Bu da neydi? Ta duvarın dibinde kırmızı bir şey duruyordu. Bir eşarp mıydı ne?
Sürünerek uzanıp kırmızı ipek eşarbı aldı. Emin olduğu tek şey, eşarbın kendine ait olmadığıydı.
Dikkatle eşarbı incelemeye koyulmuştu ki eşarbın kenarında siyah yazıyla yazılanı görünce küçük bir çığlık attı: "HÎL-DE".
Hilde! Peki ama kimdi bu Hilde? Nasıl oluyordu da Hil-de'yle yolları böyle kesişiyordu?

SOKRATES
...en bilge kişi bilmediğini bilen kişidir...
Sofi üzerine yazlık bir elbise geçirip mutfağa indi. Annesi mutfakta tezgâhın üzerine eğilmiş duruyordu. Annesine ipek eşarptan sözetmemeye karar verdi.
- Gazeteyi aldın mı? sözleri dökülüverdi ağzından. Annesi ona dönerek:
- Hadi bir iyilik yap da sen alıver gazeteyi bugün, dedi. Sofi çakıl taşlı yolu koşarak geçip yeşil posta kutusuna vardı. Gazeteden başka bir şey yoktu. Mektubuna daha cevap gelemezdi zaten. Gazetenin ilk sayfasında Lübnan'daki Norveçli BM taburu ile ilgili bir haber okudu.

BM taburu... Hilde'nin babasından gelen zarfın damgasında da bu yazmıyor muydu? Ama pul Norveç puluydu. Belki de Norveçli BM askerleri özel bir Norveç postanesi de götürmüşlerdi yanlarında...
Mutfağa geri döndüğünde annesi alaycı bir ses tonuyla:
- Gazeteyle de pek ilgilenir oldun son günlerde! dedi.
Neyse ki annesi kahvaltıda da daha sonra da posta kutusundan filan sözetmedi. Annesi alışverişe gitmek üzere evden çıkınca, Sofi kaderle ilgili mektubu alıp Geçit'e gitti.
Mektupları koyduğu bisküvi kutusunun yanında beyaz bir zarf olduğunu görünce aklı başından gidecekti neredeyse. Sofi mektubu buraya koyanın kendisi olmadığından emindi.
Bu zarfın da kenarları ıslaktı. Önceki gün aldığı mektup gibi bunun da üzerinde bir takım derin izler vardı.

Filozof buraya mı gelmişti? Gizli yerini biliyor muydu yani? Ya zarflar niye ıslaktı?
Tüm bu sorulardan başı dönmeye başlamıştı. Zarfı açıp kâğıtta yazılanları okumaya koyuldu.
Sevgili Sofi. Mektubunu büyük bir ilgiyle ve biraz da kalbim burkularak okudum. Kahve içmeye gelmek konusunda ne yazık ki seni hayal kırıklığına uğratmak zorundayım. Bir gün mutlaka görüşeceğiz, ancak uzunca bir süre daha Kaptan Virajında kendimi gösteremeyeceğim sanırım.
Bundan sonra mektupları da kendim getiremeyeceğim. Uzun vadede sakıncalı olabilir bu. Mektupları küçük ulağım getirecek. Ancak işin güzel yanı bundan sonra mektupların doğrudan senin gizli yerine bırakılacak olması.
İstersen yine benimle haberleşebilirsin. Bu durumda mektubunu ve de bir bisküvi ya da kesme şeker parçasını pembe bir zarfın içine koymalısın. Ulak böyle bir zarf görürse, alıp bana getirecektir.
NOT. Bir bayanın kahve davetini reddetmek hiç hoş bir şey değil. Ancak bazen böyle gerekiyor.
NOT. NOT. Kırmızı bir ipek eşarp bulacak olursan lütfen ona iyi bak. Bazen insanların eşyaları birbirine karışır böyle. Okullarda da çok olur bu. Ee, bizim ki de bir felsefe okulu ne de olsa!
Selamlar, Alberto Knox.
Sofi on dört yıllık yaşamı boyunca yılbaşlarında, yaşgünlerinde filan epey mektup almıştı. Ama bu mektup hepsinden daha garipti.
Birincisi, mektup pulsuzdu. Posta kutusuna bile konma-mıştı. Bu mektup doğrudan Sofi'nin süper gizli yerine bırakıl-

mıştı. îşin tuhafı kuru bahar havasma rağmen bu zarfın da kenarları ıslaktı.
En garip şey kuşkusuz ipek eşarptı. Demek felsefe öğretmeninin başka bir öğrencisi daha. vardı. Olsundu bakalım! Bu öbür öğrenci, kırmızı ipek eşarbını yitirmişti. Yitirsindi bakahm! İyi ama ya eşarbını Sofi'nin yatağının altında yitirmeyi nasıl becermişti?
Sonra, Alb'erto Knox... Ne tuhaf bir addı bu!
Ama en azından bu mektupla, Hilde Möller Knag ile felsefe öğretmeni arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştı. Ama Hilde1 nin babasının da durup dururken adresleri karıştırmaya başlaması anlaşılacak şey değildi!
Sofi, uzunca bir süre oturup Hilde ile kendisi arasında ne tür bir ilişki olabileceğini düşündü. Ama sonuçta işin içinden çıkamadı. Felsefe öğretmeni bir gün karşılaşacaklarını yazıyordu. Hilde ile de karşılaşacak mıydı acaba bir gün?
Kâğıdın arkasını çevirdiğinde, bu yüzde de birşeyler yazılı olduğunu gördü:
Doğal bir arlanma duygusundan sözedilebilir mi? En bilge kişi bilmediğini bilen kişidir. Gerçek bilgi içimizde mevcuttur. Doğru bilgi, doğru eylemi gerçekleştirir.
Sofi, beyaz zarfla gelen kısa cümlelerin daha sonra gelen büyük zarfa bir hazırlık oluşturduğunu anlıyordu artık. Birden aklına bir şey geldi: eğer "ulak" san zarfı buraya, Geçit'e getirecekse Sofi bekleyip onun kim olduğunu görebilirdi. Kadın mı, erkek miydi? Görünce onu hiç bırakmayacak, felsefe hakkında bildiği her şeyi anlattıracaktı! Mektupta ulağın küçük olduğu yazıyordu. Çocuk muydu acaba?
"Doğal bir arlanma duygusundan sözedilebilir mi?"

Sofi, "arlanma" sözcüğünün "utanma" anlamına gelen bir sözcük olduğunu biliyordu. Örneğin çıplak olmaktan utanmak gibi. Ama çıplaklıktan utanmak doğal bir duygu muydu gerçekten? Bir şeyin doğal olması demek, tüm insanlar için geçerli olması demekti. Ancak dünyanın pek çok yerinde çıplaklıktı tam da doğal olan! O zaman neyin uygun olup neyin uygun olmadı-ğma karar veren toplum olsa gerekti. Örneğin babaannesi gençken mayonun üstünü çıkararak güneşlenmek diye bir şey olamazdı. Oysa bugün pek çok kişi bunu "doğal" bir şey olarak görüyordu. Öte yandan pek çok ülkede de bu kesinlikle yasaktı. Sofi başını kaşıdı. Felsefe dedikleri bu muydu?
Ya sonraki cümle: "En bilge kişi, bilmediğini bilen kişidir".
Kimden daha bilge? Filozof bu cümleyle, dünyada olup biten her şeyi bilmediğinin farkında olan kişinin, aynı miktarda şey bilmesine rağmen her şeyi bildiğini sanan kişiden daha akıllı olduğunu söylemek istiyorsa, Sofi de aynı

fikirdeydi. Bunu hiç düşünmemişti daha önce. Ama şimdi düşündükçe, bilmediğini bilmenin de bir çeşit bilgi olduğunu anlamaya başlıyordu. İnsanın hiç bilmediği konularda bilgiçlik taslaması aptallıktı en azından!
Sonra, şu, "gerçek bilginin içimizde olduğu" meselesi. Ama bilgiler şu ya da bu zaman kafamıza dışarıdan dolmaz mıydı? Öte yandan Sofi, annesinin ve okulda öğretmenlerinin kendisine bir şeyler öğretmek isteyip, onun bu bilgileri almaya hiç de istekli olmadığı anları hatırladı. Gerçekten öğrendiği şeyleri, kendisinin de katkısıyla öğrenmişti. Bir şeyi birdenbire anlayı-verdiği çok olurdu. Gerçek "bilgi" tam da bu olsa gerekti herhalde.
Evet, evet! Sofi tam da soruları başarıyla cevaplandırabil-diğini düşünüyordu ki, mektuptaki son önermeyi okuyunca . kendini gülmekten alamadı: "Doğru bilgi, doğru eylemi gerçekleştirir."

Ne demekti bu? Banka soygucusu, banka soymanın kötü bir şey olduğunu bilmediği için mi banka soyuyordu yani? Tam tersine. Sofi büyüklerin çoğu zaman neyin doğru olduğunu çok iyi bilmelerine rağmen aptalca davrandıklarını, hattâ sonra da bundan pişmanlık duyduklarını düşünüyordu.
Sofi böyle oturup dururken birden çalılığın ormana bakan tarafında kuru dal çıtırtıları Tluydu. Ulak olabilir miydi gelen? Kalbi hızlı hızlı çarpmaya başladı. Birinin, bir hayvan gibi nefes alıp vererek gelmekte olduğunu anladığında korkusu iyice arttı. -
Birkaç saniye sonra, Geçit'in ormana bakan girişinden içeriye kocaman bir köpek girdi. Labrador türü bir köpekti bu. Ağzında taşıdığı büyük san zarfı Sofi'nin dizlerinin dibine bıraktı. Her şey öyle hızlı olup bitmişti ki, Sofi hiçbir şey düşünmeye vakit bulamamıştı. Köpek hemen yine ormana doğru kaybolmuş, Sofi kendini elinde sarı zarfla otururken buluvermişti. Her şey olup bittikten sonra şok kendini gösterdi. Sofi ellerini kucağına bırakıp ağlamaya koyuldu. Öyle ne kadar kaldığını bilmeden, bir süre sonra kendine gelip başını kaldırdı.
Demek ulak buydu! Sofi derin bir soluk alıp verdi. Demek bunun için beyaz zarfların kenarları ıslak oluyordu. Ve tabii yine bu yüzden zarflarda derin izler oluyordu. Nasıl da düşünememişti bunu? Filozofa mektup yollarken mektubun içine bir kesme şeker ya da bisküvi koyması meselesi de bir anda bir anlama kavuşmuş oluyordu.
Yeterince hızlı düşünemiyordu işte bazen. Ancak "ulağın" yetiştirilmiş bir köpek olabileceğini tahmin etmek de güç işti doğrusu. Ulağa Alberto Knox'un nerede yaşadığını sorma meselesini de unutması gerekiyordu böylece.
Sofi büyük zarfı açıp okumaya başladı:

Sevgili Sofi! Bu satırları okurken Hermes 'le tanışmış olacaksın belki de. Her ihtimale karşı ben yine de Hermes'in bir köpek olduğunu söyleyeyim. Sakın bunu kötü bir şey gibi görme! Hermes, çok uslu ve pek çok insandan daha akıllı bir köpektir. En azından, olduğundan daha bilgiliymiş gibi davranmaz!
İsmi de rastgele seçilmiş bir isim değildir. Hermes, Yunan tanrılarının ulağının adıydı. Aynı zamanda denizcilerin tanrısının adı da Hermes'ti ama şimdilik bunun üzerinde pek durmayacağız. Ancak en önemlisi, Hermes'in "hermetik" sözcüğünün kökenini oluşturuyor olmasıdır. Bu sözcük gizli ya da ulaşılmaz anlamına gelir. Hermes'in bizi birbirimizden nasıl gizli tuttuğunu hatırlarsak, isminin ne kadar isabetli olduğunu görebiliriz.
Böylece ulağımızı tanıtmış oldum. Kendi adını tanır ve çok iyi yetişmiş bir köpektir.
Tekrar felsefeye dönelim. Felsefenin ilk bölümünü ardımızda bırakmış bulunuyoruz. Bununla, mitsel dünya görüşünün yıkılması anlamına gelen doğa felsefesini kastediyorum. Şimdi ise eski zamanların en büyük üç filozofu olan Sokrates, Platon ve Aristoteles ile tanışacağız. Bu filozofların her biri Avrupa uygarlığına kendince katkıda bulunmuştur.
Sokrates'ten önce yaşadıkları için, doğa filozoflarına "Sokrates öncesi filozoflar " da denir. Sokrates'ten daha sonra ölmüş olmasına karşın, Demokritos'un tüm düşünce biçimi "Sokrates öncesi" doğa felsefesine aittir. Sokrates'le beraber felsefeye sadece za-rnansal bir ayrım koymuyoruz. Aynı zamanda coğrafi olarak da yer değiştirmiş bulunuyoruz. Çünkü Sokrates Atina'da doğmuş ilk Yunan filozofudur ve onun iki yakın takipçisi de Atina'da yaşamışlardır. Anaksagoras'ın da bir süre Atina'da yaşamış olduğunu hatırlıyorsun belki. Ama o, güneşin ateşten bir küre olduğunu iddia ettiği ¦Çin Atina'dan kovulmuştu. (Sokrates'in başına gelenler de daha az

kötü sayılmaz!)
Sokrates'ten itibaren Yunan kültürel hayatı Atina'da toplanmaya başlar. Bundan da önemlisi Sokrates'ten itibaren felsefe projesinin kendisinin de biçim değiştirmeye başlamış olmasıdır.
Sokrates'ten önce biraz o zamanki Atina şehir görüntüsüne damgasını vurmuş olan Sofistlerden sözedeceğiz.
Baaşşlıyorrr, Sofi! Düşünce tarihi, çok perdeli bir tiyatro oyunu gibidir.
Her şeyin başı insan
İ.Ö. 450 yıllarında Atina Yunan dünyasının kültür merkezi olmuştu. Felsefe de bu dönemde yeni bir yöne girmişti.

Doğa filozofları öncelikle doğayı incelemekle meşguldüler. Bu yüzden bilim tarihinde de önemli bir yer aldılar. Atina'da ise daha çok insanla ve İnsanın toplumdaki yeriyle ilgileniliyordu.
Atina'da giderek meclisler ve mahkemeleriyle bir demokrasi oluşmaya başladı. Demokrasinin ön koşullarından biri, demokratik süreçlere katılacak kişilerin gerekli eğitimden geçmeleriydi. Genç bir demokrasinin öncelikle halkı eğitmesi gerektiğini günümüzden örneklerle de biliyoruz. Bu yüzden Atinalılar için her şeyden önemlisi retorikten, yani konuşma sanatından anlamaktı.
Çok geçmeden Atina'ya Yunan kolonilerinden pek çok öğretmen ve filozof geldi. Bunlar kendilerine Sofist diyorlardı. "Sofist" sözcüğü eğitim görmüş, uzman kişi anlamına gelir. Atina'da Sofistler kentin yurttaşlarına ders vererek geçimlerini sağlıyorlardı.
Sofistlerle doğa filozoflarının ortak bir yanları vardı. Her ikisi de varolan mitlere eleştirel yaklaşıyorlardı. Ancak Sofistler buna ek olarak, gereksiz felsefi spekülasyon olarak gördükleri şeyleri de reddediyorlardı. Felsefi sorulara belki yanıtlar bulunabilir, ancak doğanın ve evrenin gizleri kesin olarak çözülemez, görüşünde idiler. Fel-

sefede bu görüşe Şüphecilik denir.
Biz insanlar doğadaki tüm soruları yamtlayamasak da bir arada yaşamamız gerektiğini biliriz. Sofistler de insanlar ve insanın toplumdaki yeri ile ilgilenmeyi seçtiler.
Sofist Protagoras (İ.Ö. 487-420) "insan her şeyin ölçüsüdür," diyordu. Bununla anlatmak istediği şey, neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunun hep insanın ihtiyaçlarından yola çıkarak değerlendirilebileceği idi. Yunan tanrılarına inanıp inanmadığını sorduklarında, "Tanrılar konusunda bir şey söyleyemem çünkü bu konuda bilgiyi engelleyen şeyler var: konunun zorluğu ve insan yaşamının kısalığı." diye yanıt vermişti. Bu şekilde tanrının varolup olmadığı konusunda kesin bir yanıt veremeyenlere Bilinemezci denir.
Sofistler çoğunlukla pek çok yer gezmiş, değişik pek çok yönetim tarzı görmüş kişilerdi. Hem gelenelcve görenekler, hem de şehir devletlerinde geçerli olan yasalar birbirinden çok farklı idi. Sofistler tüm görüp bildikleri şeyler çerçevesinde Atina'da neyin doğa tarafından, neyin toplum tarafından belirlendiğine dair bir tartışma başlattılar. Böylelikle Atina şehir devletinde bir toplum eleştirisinin temelini oluşturdular.
Örneğin "doğal arlanma duygusu" türünden tanımlamaların her zaman geçerli olamayacağını öne sürdüler. Utanmanın "doğal" bir şey olması için, doğuştan gelme bir şey olması gerekirdi. Utanmak doğal bir şey midir Sofi, yoksa toplumun yarattığı bir şey mi? Çok gezip görmüş birisi için bu sorunun yanıtı basittir: çıplak görünmekten utanmak "doğal" ya da doğuştan gelme bir şey değildir. Arlanma -ya da arlanmama- öncelikle toplumun gelenek ve göreneklerine bağlı bir şeydir.
Senin de tahmin edebileceğin gibi, ortalıkta gezinip neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda mutlak normlar olamayacağına işaret eden Sofistler, Atina şehir toplumunda hararetli tartışmalara yol açtılar. Sokrates ise bazı normların gerçekten mutlak ve her zaman geçerli olduğunu göstermeye çalıştı.

Sokrates kimdi?
Sokrates (İ.Ö. 470-399) felsefe tarihinin belki de en gizemli şahsıdır. Tek bir kelime olsun yazmamıştır. Buna rağmen Avrupa düşüncesine çok büyük etkisi olmuş kişilerden biridir. Bunda kuşkusuz acıklı ölümünün de bir rolü olmuştur.
Sokrates'in Atina'da doğmuş olduğunu ve zamanının çoğunu sokaklarda ve meydanlarda karşılaştığı insanlarla konuşarak geçirdiğini biliyoruz. Kırlardaki ağaçlar bana bir şey öğretemez, demişti. Saatlerce kıpırdamadan durup derin düşüncelere daldığı da olurdu.
Daha hayatta iken bile sır dolu bir insan olarak görülen Sokrates öldükten sonra pek çok felsefi akımın kurucusu sayıldı. Tam da böylesine sır dolu ve bilinmez olduğu için birbirinden çok farklı pek çok görüş onun düşüncelerine sahip çıktı.
Kesin olan tek şey, Sokrates'in müthiş çirkin olduğu idi. Şişman, kısa boylu, patlak gözlü, hap burunlu idi. İçininse "mükemmel bir güzellikte" olduğu söylenir. Ayrıca, "ne şimdi ne geçmişte Sokrates gibi birisi bulunamaz" da denir. Tüm bunlara karşılık Sokrates felsefi uğraşları yüzünden ölüme mahkûm edildi.
Sokrates'in yaşamı, öğrencisi ve sonradan tarihin en büyük filozoflarından biri olacak olan Platon tarafından gün ışığına kavuşmuştur. Platon, Sokrates'i konuşmacı olarak kullandığı pek çok diyalog -felsefi konuşmalar- yazmıştır. Platon'un Sokrates'in ağzından yazdığı bu yazılara bakarak bunları gerçekten Sokrates'in söyleyip söylemediğinden emin olamıyoruz. Neyin Sokrates'in öğretisi, neyin Platon'un kendi sözleri olduğunu ayırdedemiyoruz. Aynı sorun, ardında yazılı eser bırakmamış olan pek çok başka tarihsel şahsiyette de karşımıza çıkar. Elbette buna en bildik örnek İsa'dır. "Tarihteki İsa'nın" gerçekten Mat-ta'nm ya da Luka'nın yazdıklarını söyleyip söylemediğinden emin olamayız. Aynı şekilde "tarihteki Sokrates'in" dedikleri de bir sır olarak kalacaktır.

Öte yandan Sokrates'in "gerçekten" kim olduğu o kadar önemli değildir. Batı düşüncesini 2500 yıldır yönlendiren, Platon'un bize tanıttığı Sokrates'tir.

Konuşma sanatı

Sokrates'in uğraşındaki temel öğe, onun kimseye bir şey öğretmek peşinde olmayışıdır. O, tersine, konuştuğu insandan bir şeyler öğrenmek istediğini dile getirmiştir. Yani diğer okul öğretmenleri gibi ders vermek değildi derdi. Onun derdi, konuşmaktı.

Ama sadece başkalarını dinleyerek meşhur bir filozof olunmazdı elbette. Yalnızca başkalarını dinledi diye ölüme mahkûm de etmezlerdi insanı! O genellikle konuşmanın başında soru sorardı. Böylece hiçbir şey bilmiyormuş gibi yapardı. Konuşma sırasında genellikle karşısındaki kişinin kendi düşünce biçimindeki zayıflıkları görmesini sağlardı. Sonunda konuştuğu kişinin bir köşeye sıkıştığı ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendine itiraf etmek zorunda kaldığı olurdu.

Sokrates'in annesinin ebe olduğu ve Sokrates'in konuşma sanatını ebelerin "doğurma sanatına" benzettiği söylenir. Çocuğu doğuran kişi ebe değildir. Ebe yalnızca doğum sırasında hazır bulunup doğuma yardımcı olur. Sokrates de kendine düşen şeyin insanların doğruyu "doğurmasına" yardımcı olmak olduğuna inanıyordu. Çünkü gerçek kavrayış insanın içinden gelir. Başkaları tarafından öğretilemez. İnsanın içinde kavradığı şeydir gerçek "bilgi".

Altını çiziyorum: çocuk doğurmak doğal bir özelliktir. Aynı şekilde insan sadece mantığını kullanarak felsefi doğruları kavrayabilir. İnsan "mantığını kullanarak" kendinden bir şey öğrenebilir.

Sokrates hiçbir şey bilmiyormuş gibi yaparak, insanları tam da buna, mantığını kullanmaya zorlardı. Cahili "oynardı" - ya da olduğundan daha aptalmış gibi görünürdü. Buna "Sokratesçi İroni"

diyoruz. Bu şekilde Sokrates sürekli olarak Atinalıların düşünce biçimlerindeki boşlukları ortaya çıkarıyordu. Bu meydanın ta ortasında, yani herkesin içinde olabilirdi. Sokrates'le bir karşılaşma, alaya alınıp herkesin içinde gülünç duruma düşürülme anlamına gelebilirdi.

Böyle bir kişinin giderek diğerlerini, özellikle toplumda gücü elinde bulunduranları rahatsız etmeye başlayacağını anlamak güç değil. "Atina uyuşuk bir at. Ben de onu uyandırıp canlandırmaya çalışan bir at sineğiyim," diyordu Sokrates. (At sineğine ne yapar insan Sofi? Cevap verebilir misin buna?)

Tanrısal bir ses

Sokrates'in diğer insanları devamlı mat etmekteki amacı onları rahatsız etmek değildi. İçinde öyle bir şey vardı ki ona başka bir şans tanımıyordu. Sokrates hep içinde "tanrısal bir ses" olduğunu söylüyordu. İnsanlara ölüm cezası vermeye karşıydı örneğin. Politik muhalifleri ele vermeyi de reddediyordu. Bu da sonunda hayatına ma-loldu.

İ.Ö. 399 yılında "devletin tanrılarını tanımadığı" ve "gençlerin düşüncelerini bozduğu" için ölüme mahkûm edildi. 500 kişilik jürinin yarıdan biraz fazlasınca suçlu bulundu.

Af dilenebilirdi kuşkusuz. En azından Atina'yı terketmek suretiyle paçayı kurtarabilirdi. Ama böyle yapmış olsaydı Sokrates olmazdı. Gerçek şu ki o, kendi vicdanını -ve doğruyu- kendi hayatının önüne koydu. Devletin çıkarı için uğraştığını belirtti. Ama yine de ölüme mahkûm edildi. En yakın arkadaşlarının yanında bir kupa baldıran zehiri içti. Ve yığılıp öldü.

Niçin Sofi? Sokrates neden ölmek zorundaydı? Bu soruyu insanlar 2400 yıldır soruyorlar. Ancak o, tarihte sonuna dek mücadele etmekten vazgeçmeyip düşüncelerinden ötürü ölen tek kişi değildir.

İsa'dan sözettim daha önce. İsa ile Sokrates arasında gerçekten bir takım benzerlikler var. Burada birkaçından sözedeceğim.

İsa da Sokrates de çağdaşları tarafından sır dolu insanlar olarak görüldüler. İkisi de ardında yazılı bir şey bırakmadı. Onlar hakkındaki bilgiler konusunda öğrencilerine bağlı kalmak durumundayız. Ancak ikisi de kuşkusuz iyi birer konuşmacı idiler. Ayrıca kendilerinden öylesine emin bir tarzda konuşuyorlardı ki bu dinleyeni hem çok etkileyebiliyor hem de rahatsız edebiliyordu. Üstelik ikisi de kendilerinden daha büyük gördükleri bir şey adına konuşuyorlardı. Her türlü haksızlık ve otoriteyi eleştirerek toplumda gücü elinde bulunduranları savunmaya itiyorlardı. Ve en önemlisi, bu ikisinin de hayatına maloldu.

İsa ve Sokrates'in davalarında da benzerlikler var. İkisi de af dileyebilir, böylelikle hayatlarını kurtarabilirlerdi. Ancak sonuna kadar direnmezlerse davalarına ihanet etmiş olacaklarına inanıyorlardı. Ölüme onurla giderek, ölümlerinden sonra binlerce yandaş edinmiş oldular.

İsa ile Sokrates arasındaki benzerlikleri göstererek ikisinin aynı olduklarını söylemek değil amacım. Esas olarak, ikisinin de insanlara vermek istedikleri ve kendi kişisel cesaretlerinden ayırdedileme-yecek mesajları olduğunu söylüyorum.

Atina'da birjoker

Sokrates, Sofi! Henüz Sokrates'i bitirmedik. Yöntemini anlattık. Ama onun projesi neydi?

Sokrates Sofistlerle aynı dönemde yaşadı. O da Sofistler gibi, doğa filozoflarının sorunlarından çok insan ve insan yaşamı ile ilgiliydi. Sokrates'ten birkaç yüz yıl sonra yaşamış Romalı filozof Cice-ro şöyle diyordu: "(O) felsefeyi gökyüzünden Dünya'ya indirip şehirlerde barındırdı. Felsefeyi evlere sokup insanları hayat ve töreler,

iyilik ve kötülük üzerine düşünmeye zorladı."
Ancak Sokrates Sofistlerden önemli bir noktada ayrılıyordu. O kendini bir "Sofist", yani eğitimli ve bilge bir kişi olarak adlandırmıyordu. Sofistlerin aksine öğrettikleri için para almıyordu. Hayır, Sokrates kendine kelimenin tam anlamı ile "filozof diyordu. "Philo-sophos"un kelime anlamı "bilgeliğe ulaşmaya çalışan kişi"dir.
Burada mısın Sofi? Bu kursta daha sonra anlatılacaklar için, "Sofist" ile "filozof" arasındaki ayrımı anlamış olman önemli. Sofistler anlattıkları şişirme şeyler için para alıyorlardı. Tarih bu tür "Sofistlerle" doludur. Bildikleri azıcık şeylerle yetinen ya da bilmedikleri şeyleri çok iyi biliyormuş gibi yapıp övünen öğretmenlerden ve bilgiçlerden sözediyorum. Bu tür "Sofistlerle" kısa hayatında sen bile karşılaşmışındır. Gerçek filozof Sofi, bunun tam tersidir. Bir filozof aslında çok az şey bildiğinin farkındadır. Tam da bu yüzden hep, her zaman gerçek bilgiye ulaşmaya çalışır. Sokrates bu türden ender bir kişiydi. Hayat ve dünya hakkında hiçbir şey bilmediğinin farkındaydı. Ve en önemlisi: bu kadar az şey bilmekten müthiş rahatsızlık duyuyordu.
Yani filozof, anlamadığı pek çok şey olduğunu kabul eden kişidir. Ve bu da onu huzursuz eder. Ama tam da bu bakımdan, bilmediği şeyleri biliyormuş gibi yapıp övünen insanlardan çok daha akıllıdır. "En bilge kişi bilmediğini bilen kişidir," demiştim. Sokrates de tek bir şey bildiğini söylüyordu ve bu da hiçbir şey bilmediğiydi! Bu açıklamayı not almalısın Sofi, çünkü filozoflar arasında bile bunu böyle rahatlıkla söyleyebilene çok az rastlanır. Üstelik bunu açık açık söylemek insanın hayatına malolacak kadar tehlikeli olabilir. Her zaman en korkulan kişiler soru soran kişilerdir. Sorulara cevap vermek o kadar sakıncalı değildir. Tek bir soru bin cevaptan daha güçlü olabilir.
"Kralın Yeni Giysileri" masalını biliyor musun? Bu masalda kralın üzerinde aslında giysi filan yoktur, ama maiyetindekilerin hiçbiri bunu ona söylemeye cesaret edemez. Birdenbire bir çocuk kralın

çıplak olduğunu haykırır. Cesur bir çocuktur bu, Sofi. Sokrates de hjZ insanların ne kadar az şey bildiğini söyleyebilecek kadar cesurdu Çocuklarla filozoflar arasındaki benzerliklerden sözetmiştik zaten daha önce.
Tekrar ediyorum: insanlık kolayca cevaplanamayacak önemli sorularla karşı karşıyadır. Bu durumda insanın karşısına iki seçenek çıkar: ya bilmeye değer şeyleri biliyormuş gibi yaparak kendimizi ve dünyadaki herkesi kandırabiliriz, ya da gözlerimizi bu sorulara kapayıp cevap aramaktan tümüyle vazgeçebiliriz. İşte insanlar bu bakımdan ikiye ayrılır. Ya kendinden son derece emin ya da iyice vurdumduymaz olurlar. (İnsanların bu iki türü de tavşanın kürkünün diplerinde debelenir durur.) Bir deste iskambil kâğıdını ikiye ayırmaya benzer bu, Sofi. Siyah kâğıtlar bir tarafa, kırmızı kâğıtlar öbür tarafa.. Ama arada bir karşımıza bir joker çıkar. Joker ne kupa, ne sinek, ne karo ne de maçadır. Sokrates de Atina'da böyle bir joker idi. Ne kendinden çok emin, ne de vurdumduymazdı. Tek bir şey biliyordu yalnızca, bu da hiçbir şey bilmediğiydi. Ve bundan huzursuzluk duyuyordu. Böylece bir filozof, yani vazgeçmek bilmeyen, durmadan gerçek bilgiyi arayan biri oldu.
Atinalı birinin Delphoi'deki kâhine, Atina'nın en bilge kişisinin kim olduğunu sorduğu anlatılır. Kâhin, Sokrates, diye yanıt verir. Sokrates bunu duyduğunda şaşırır. (Bence çok eğlenmiştir, Sofi!) Doğru şehre gidip, hem kendince hem de başkalarınca çok akıllı biri diye bilinen bir adam bulur. Ancak adam Sokrates'in sorularına hiç de kesin yanıtlar veremeyince, Sokrates kâhinin aslında haklı olduğunu anlar.
Sokrates bilgimizin temelini bulmanın önemli bir şey olduğunu düşünüyordu. Ve o, bu temelin insanın mantığı olduğuna inanıyordu. İnsan mantığına bu denli güvenişi açısından kesin bir Akılcı idi.

Doğru bilgi, doğru eylemi gerçekleştirir
Sokrates'in içinden gelen "tanrısal sese" ve bu "vicdanın" ona neyin doğru olduğunu gösterdiğine inandığını söylemiştik. O , "doğruyu bilen, doğru davranır," diyor, doğru bilginin doğru eylemi gerçekleş, tireceğine inanıyordu. Ve yalnızca doğru davranan kişi "doğru kişi" olabilirdi. Kişiler bilmedikleri için kötüdürler, bilseler kötü olmazlar. Aklımızın iyiye ermesi bir bilgi işidir, bunun için bilgimizi artırmak çok önemlidir. Sokrates bu yüzden neyin doğru, neyin yanlış olduğuna dair kesin ve her zaman geçerli olan yanıtlar bulmak peşindeydi. Sofistlerin tersine o, doğru ile yanlışı birbirinden ayırma yeteneğinin toplumda değil insan mantığında yer aldığına inanıyordu.
Bu son cümleyi anlamak belki sana güç geliyordur Sofi. Şöyle diyeyim: Sokrates, insanın inandıklarının tersini yaparak mutlu olamayacağına inanıyordu. Ve nasıl mutlu olacağını bilen insan, mutlu olmaya da çalışır. Dolayısıyla neyin doğru olduğunu bilen insan, doğru davranmak zorundadır. Çünkü hiç kimse mutsuz olmayı istemez, değil mi? Sen ne diyorsun, Sofi? Devamlı doğru olmadığını bildiğin şeyleri yaparak mutlu olabilir misin? Sürekli yalan söyleyen, hırsızlık yapan, insanların arkasından konuşan kişiler vardır. Haklı -ya da adil diyelim istersen- olmadıklarını kendileri de bilirler kuşkusuz. Ya bu onları mutlu eder mi?

Sokrates'e göre, hayır.
Sofi, Sokrates hakkındaki bu mektubu okuduktan sonra mektubu aceleyle kutuya koyup emekleyerek bahçeye çıktı. Nerede olduğuna dair pek çok sorudan kurtulmak için annesi alışveriş' ten dönmeden eve girmiş olsa iyi ederdi. Hem de bulaşığı yıkayacağına söz vermişti.
Daha suyu yeni doldurmuştu ki annesi elinde iki koca torbayla içeri girdi. Belki de bu yüzden annesi:

- Kafan biraz fazla meşgul galiba son zamanlarda! dedi. Nasıl olduğunu anlamadan Sofi'nin ağzından birden şu sözler dökülüverdi:
. Sokrates'in de öyleydi.
. Sokrates mi? Annesinin gözleri kocaman açılmıştı.
- Ne yazık ki bunu hayatıyla ödemek zorunda kaldı, diye devam etti Sofi dalgın dalgın.
- Ama Sofi! Ne diyeceğimi bilemiyorum artık!
- Sokrates de bilmiyordu. Bildiği tek şey hiçbir şey bilmediğiydi. Yine de o Atina'daki en bilge kişiydi.
Annesi iyice şaşkına dönmüştü. Sonunda:
- Bunları okulda mı öğrendin? diye sordu. Sofi hemen başını iki yöne salladı.
- Orada hiçbir şey öğrendiğimiz yok... Okuldaki bir öğretmenle bir filozof arasındaki en büyük fark, öğretmenin her şeyi bildiğini sanarak bunları öğrencilere zorla öğretmeye çalışmasıdır. Bir filozof ise öğrencileriyle beraber anlamaya çalışır.
- Yine beyaz tavşanlardan bahsediyoruz, öyle mi? Artık şu erkek arkadaşının kim olduğunu bilmeyi istiyorum. Yoksa onun biraz üşütük biri olduğunu düşünmeye başlayacağım.
Sofi annesine döndü. Elindeki bulaşık fırçasını annesine doğru salladı.
- Üşütmüş olan o değil. Tersine başkalarını biraz olsun üşütmeye çalışan biri. Bunu onları eskimiş düşüncelerinden uyandırmak için yapıyor.
- Artık yeter ama! Pek de bilmiş birine benziyor bu çocuk! Sofi yine bulaşık köpüklerinin üzerine eğildi.
- O ne bilmiş ne de bilge! Ama gerçek bilgeliğin peşinde. Gerçek bir jokerle diğer iskambil kâğıtları arasındaki fark bu.
- Joker mi dedin? Sofi başını salladı.

- Bir destede ne çok kupa, ne çok karo olduğunu hiç düşt^, dün mü? Bir sürü de maça ve sinek. Ama bir destede yalnız^ tekbir joker var.
- Ne biçim cevap bu, kızım.
- Ne biçim soru asıl!
Annesi aldıklarını yerine yerleştirdikten sonra gazetesini alıp oturma odasına gitti. Sofiye annesi kapıyı her zamankin, den daha hızlı çekmiş gibi geldi.
Bulaşığı bitirdikten sonra odasına çıkü. Kırmızı ipek eşat. bı, legolarıyla birlikte dolabın en üstündeki rafa koymuştu, Eşarbı tekrar eline alıp incelemeye koyuldu.
Hilde...

... harabeden bir sürü yüksek yapı yükseldi...
Akşam Sofi'nin annesi erkenden komşu ziyaretine gitti. O gider gitmez Sofi bahçeye çıktı ve Geçit'ine girdi. Büyük bisküvi kutusunun yanında kalın bir paket duruyordu. Sofi aceleyle paketi açtı. Bir video kasetiydi bu!
Hemen eve koştu. Bir video kaseti! Bu yepyeni bir şeydi işte. Peki ama felsefe öğretmeni onlarda video olduğunu nereden bilmişti? Kasette ne vardı acaba?
Sofi kaseti videoya koydu. Ekranda büyük bir şehir resmi belirdi. Sofi çok geçmeden burasının Atina olduğunu anladı, çünkü kamera yakın çekim Akropolis'i gösteriyordu. Sofi buradaki harabelerin resimlerini daha önce çok görmüştü.
Bu ise hareket eden bir resim, bir filmdi. Tapınak harabelerinin arasında şortlu, boyunlarında fotoğraf makinesi asılı turistler dolaşıyordu. İçlerinden birisi bir pankart mı tutuyordu ne? İşte, pankart bir kez daha görünüyordu! "Hilde" mi yazıyordu üzerinde?
Bir süre sonra ekranda orta yaşlı bir adam belirdi. Oldukça ufak tefek, siyah, bakımlı bir sakalı olan, mavi bere giymiş bir adamdı bu. Adam yüzünü kameraya dönerek konuşmaya başladı:
- Atina'ya hoş geldin, Sofi. Çoktan tahmin etmiş olabileceğin gibi, Albert Knox benim. Tahmin etmemiş idiysen, beyaz tavşanın halen evrenin siyah silindir şapkasından çıkmaya devam ettiğini kısaca hatırlatmak isterim. Şu an

Akropolis'teyiz. "i sözcük, "şehir kalesi" veya esas olarak "yüksekteki şehir" lamına gelir. İnsanlar taş devrinden beri burada yaşayagel-

diler. Bunun ana nedeni şehrin yerleşimi. Bu yüksek platoda kurulmuş şehri düşmanlara karşı savunmak kolaydı. Ayrıca Akropolis'ten Akdeniz'in en güzel limanlarından birini göz al-tında tutmak da mümkündü... Atina platonun eteklerindeki düzlükte büyüyüp gelişirken, Akropolis kale ve tapınak alam olarak kullanılıyordu. İsadan önce beşinci yüzyılın ilk yansında Yunanlılarla Persler arasında büyük bir savaş oldu. 480 y\. lında Pers imparatoru Kserkes Atina'yı talan edip Akropo-lis'teki tüm eski tahta yapıları ateşe verdi. Ertesi yıl ise, Yunanlılar Persleri yendi ve bundan sonra Atina'nın altın çağı başladı. Akropolis eskisinden çok daha onurlu ve güzel bir biçimde yeniden inşa edildi ve artık sadece tapınak alanı olarak kullanılmaya başlandı. Sokrates de bu yıllarda sokaklarda meydanlarda dolaşarak Atinalılarla konuşuyordu. Bu arada Akropolis'in yeniden doğuşuna, şimdi etrafta gördüğümüz görkemli yapıların oluşmasına tanıklık ediyordu. Müthiş bir inşaat alanıydı bu! Arkamda gördüğün Akropolis'in en büyük tapınağı. Bu tapınağın adı "Bakire'nin evi" anlamına gelen Parthe-non ve Atina'nın koruyucu tanrısı tanrıçaAthena onuruna yapılmış. Bu büyük mermer binada tek bir düz hat görülmez; dört köşenin her biri hafifçe bükülür. Böylelikle binaya daha büyük bir canlılık verilmeye çalışılmıştır. Yapı aslında çok büyük olmakla beraber göze hantal görünmez. Bunun nedeni bir tür göz yanılmasıdır. Sütunlar içeriye doğru öyle hafif bir eğimle bü külmüşlerdir ki birbirleriyle tapmağın tepesinde buluşabilme-leri için 1500 metre yükseklikte olmaları gerekir. Bu müthiş büyük binanın içinde yalnızca Athena'nın 12 metre yüksekli ğindeki heykeli bulunuyordu. Yapılarda pek çok canlı renge boyanarak kullanılan beyaz mermerin 16 kilometre uzaktaki bit dağdan getirildiğini de ekleyeyim...
Sofi yüreği ağzında oturmuş seyrediyordu. Videoda konuşan felsefe öğretmeninin ta kendisi miydi gerçekten? Onun yal

zca karanlıkta siluetini görmüştü önceden. Evet, o zaman gördüğü kişi şimdi Atina'da Akropolis'te duran bu adam olabilirdi.
Birazdan adam tapınağın uzun kenarı boyunca yürümeye başladı. Kamera da onu takip ediyordu. Tepenin en ucuna dek giderek eliyle aşağıyı gösterdi. Kamera, Akropolis platosunun eteğindeki bir tiyatroya odaklandı.
- Burası eski Dionysos tiyatrosu, diyerek konuşmasına devam etti bereli adam.
- Avrupa'nın en eski tiyatrosu olduğu sanılıyor. Tam Sok-rates'in yaşadığı dönemde burada büyük trajedi şairleri Aeskhylos, Sofokles ve Euripides'in eserleri sahnelendi. Daha önce bahtsız Kral Oedipus hakkındaki trajediden bahsetmiştim. Bu oyun ilk kez burada sergilendi. Sadece trajediler değil, komediler de oynandı bu tiyatroda. En tanınmış komedi yazarı Aristofanes idi. Aristofanes diğer eslerlerinin yanısıra şehrin garip kişisi Sokrates hakkında acımasız bir komedi de yazmıştı. En arkada, oyuncuların önünde oynadıkları taştan duvarı görüyoruz. Buna skene deniyordu. Dilimizdeki "sahne" sözcüğü de buradan gelmektedir. Tiyatro sözcüğü de eski Yunanca-daki "seyretme" kelimesinden gelir. Ama biz yine filozoflara döneceğiz Sofi. Parthenon'un etrafını dolaşıp girişten aşağıya inelim...
Ufak tefek adam koca tapınağın çevresini dolaşıp daha küçük birkaç tapınağı sağına aldı. Bir takım yüksek sütunların arasında yer alan merdivenlerden aşağı inmeye başladı. Akropolis platosunun eteğine geldiğinde, yüksekçe bir tepeye çıkıp eliyle tüm Atina'yı göstererek sözlerine devam etti:
- Üzerinde durduğumuz bu tepenin adı Areopagos. Atina mahkemesi ölüm davalarını burada ele alırdı. Yüzlerce yıl sonra İsa'nın havarilerinden Paulus burada durup Atinalılara isa'yı ve Hıristiyanlığı anlattı. Bu konuşmadan daha sonra

tekrar bahsedeceğiz. Aşağıda solda Atina'daki eski meydanın kalıntılarını görüyoruz. Geriye demir tanrısı Hephaistos'un tapınağından ve birkaç mermer bloktan başka bir şey kalmamış. Aşağıya iniyoruz...
Ve bir anda tekrar harabelerin arasında belirdi. Ta yukarda gökyüzünün altında - ve Sofi'nin televizyon ekranının en tepesinde - tüm heybetiyle Akropolis'teki Athena tapmağı yükseliyordu. Felsefe öğretmeni mermer bir taşın üzerine oturmuştu. Kameraya bakıp konuşmaya başladı:
- Atina'daki eski meydanın kenarındayız. Şimdi acıklı bir görünüşü var buranın, değil mi? Oysa bir zamanlar etrafla heybetli tapmaklar, mahkemeler ve öteki devlet binaları, dükkanlar, konser salonu ve de bir spor binası yer alıyordu. Hepsi, dört köşe bir alan olan bu meydanın çevresindeydi.... Bu meydanda Avrupa uygarlığının temeli yatıyor. "Politika", "demokrasi", "ekonomi", "tarih", "biyoloji", "fizik", "matematik", "mantık", "teoloji", "felsefe", "ahlak", "psikoloji", "teori", "metod", "idea", "sistem" ve daha çok, pek çok sözcük bu meydanda günlük hayatını sürdüren bir grup insandan kaynaklanmaktadır. Sokra-tes bu meydanda dolaşıp karşılaştığı insanlarla konuşuyordu. Belki de bir kap içinde zeytinyağı taşıyan bir köleye yaklaşıp zavallı adama felsefi bir soru soruyordu. Çünkü Sokrates bir kölenin de bir soylu kadar mantığı olduğuna inanıyordu. Belki yurttaşlardan biriyle hararetli bir ağız münakaşası yapıyor, belki de genç öğrencisi Platon'la sakin sakin konuşuyordu. Bunları düşünmek insana garip bir duygu

veriyor. Hâlâ "Sok-ratesçi" veya "Platoncu" felsefeden sözediyoruz ama Sokrates ya da Platon olmak daha başka bir şey...
Sofi de bunu garip buluyordu elbette. Ama şu an oturmuş, felsefe öğretmeninin kendisiyle, gizemli bir köpeğin bahçedeki gizli köşesine getirip bıraktığı bir videodan konuşuyor olması da Sofi'ye en az bunun kadar garip geliyordu.

Filozof oturduğu mermer taştan kalktı. Alçak bir sesle konuşmasını sürdürdü:
- Aslında bu konulara girmek değildi amacım. Sana Akro-polis'i ve Atina'daki eski meydandan kalan harabeleri göstermek niyetindeydim. Ancak sana buraların eski zamanlarda ne kadar gösterişli olduğunu anlatıp anlatamadığımdan emin değilim... Kendimi alıkoyamıyorum şimdi... biraz daha ileriye gitmekten... Tabii bu bütün kurallara aykırı... ama bunun aramızda kalacağına dair bir güven var içimde... Ne olursa olsun, şöyle biraz olsun baksan yeter...
Daha başka bir şey söylemeden uzunca bir süre durup kameranın içine baktı. Sonra aniden ekranda başka bir resim belirdi. Birdenbire harabelerden bir sürü yüksek yapı yükseldi. Sanki büyü yapılmış gibi harabeler eski hallerine kavuşmuşlardı. Ufukta hâlâ Akropolis görünüyordu, ama şimdi Akropo-lis de, meydandaki binalar da yepyeni idiler. Binalar altınla kaplanmış, canlı renklere boyanmışlardı. Dört köşe meydanda renkli uzun giysileri içinde insanlar dolanıyorlardı. Kimisi elinde bir kılıç, kimisi başının üzerinde bir testi, kimisi kolunun altında bir papirüs tornan taşıyordu.
Sofi ancak şimdi felsefe öğretmenini tanıyabilmişti. Başında hâlâ mavi beresi vardı, ancak üzerine diğer insanlar gibi san uzun bir giysi giymişti. Sofi'ye doğru yaklaşıp kameranın ta içine bakarak konuştu:
- Hah, işte şöyle! Şu an eski Atina'dayız, Sofi. Kendi gözlerinle görmeni istedim, anlıyor musun? Yıl İsa'dan önce 402, Sokrates'in ölümünden ise yalnızca üç yıl öncesi. Bu imtiyazlı ziyaretin önemini takdir ediyorsundur umarım, çünkü bir video kamerası kiralamak pek kolay olmadı...
Sofi başının döndüğünü hissetti. Bu gizemli insan nasıl olup da 2400 yıl öncesinin Atina'sında olabiliyordu? Sofi nasıl °lup da bambaşka bir zamanda çekilmiş bir canlı yayını izle-

yebiliyordu? Sofi o zamanlar video olmadığını biliyordu elbette. Gördüğü sonradan çekilmiş bir televizyon filmi olabilir miydi? Ama bütün mermer binalar çok sahici görünüyordu. Atina'daki tüm eski meydanı ve de Akropolis'i yalnızca bir film için yeniden inşa edecek değillerdi ya! Çok tuzluya malolurdu bu tabii! Hele bu sadece Sofi Atina hakkında bilgi edinsin diye yapılmış olursa!
Bereli adam yine Sofi'ye bakıp konuştu:
- Şu sütunlu girişin önünde duran iki adamı görüyor musun?
Sofi üzerinde biraz eskimiş giysiler olan yaşlı bir adam gördü önce. Uzun, karmakarışık sakallı, küt burunlu, patlak mavi gözlü, tombul yanaklı biriydi bu. Yanında genç ve yakışıklı birisi duruyordu.
- Sokrates ile genç öğrencisi Platon. Anlıyor musun Sofi? Onlarla kişisel olarak tanışabileceksin şimdi.
Felsefe öğretmeni yüksek bir çatının altında duran bu iki adamın yanına yaklaştı. Yanlarına vardığında beresini çıkarıp onlara Sofi'nin anlamadığı birşeyler söyledi. Yunancaydı herhalde. Bir süre sonra tekrar kameraya dönerek konuştu:
Onlara senin, onlarla karşılaşmaya can atan Norveçli bir kız olduğunu söyledim. Platon sana üzerinde düşünmeni istediği birkaç soru sormak istiyor. Ancak gözcülerin bizi farket-memesi için çabuk hareket etmek zorundayız.
Sofi şakaklarında bir zonklama hissetti, çünkü şimdi bu genç adam kameraya yaklaşmıştı.
- Atina'ya hoşgeldin, Sofi! dedi yumuşak bir sesle. Oldukça bozuk bir aksanla konuşuyordu.
- Benim adım Platon. Sana dört ödev vereceğim: Öncelikle, bir fırıncının nasıl birbirinin tıpatıp aynı 50 çörek yapabildiğini düşünmeni istiyorum. Sonra, neden tüm atların aynı olduğunu sorabilirsin kendine. Ve de insanın ölümsüz bir ruha sahip olup

olmadığı üzerinde düşünebilirsin. Son olarak da kadınlar ve erkeklerin aynı derecede akıl sahibi olup olmadığı sorusunu ce-vaplamalısm. İyi şanslar!
Bir anda televizyon ekranındaki resim yokoldu. Sofi kaseti ileri geri aldı ama videoda olan ne varsa hepsini görmüştü.
Düşüncelerini toparlamaya çalıştı. Ama neyi düşünmeye çalışıyorsa, aklına hemen başka bir şey geliyor, bir türlü ilk düşündüğü şeyi bitiremiyordu.
Felsefe öğretmeninin oldukça değişik bir öğretmen olduğunu çoktan keşfetmişti. Ancak tüm doğa kurallanna aykırı öğretim yöntemleri kullanmaya başlaması her türlü sınırı aşıyordu Sofi'ye göre.

Televizyon ekranında gördüğü gerçekten Sokrates ile Platon muydu? Elbette hayır, mümkün değildi bu! Ama öte yandan gördüğü bir çizgi film de değildi yani!
Sofi kaseti video makinesinden çıkarıp alarak odasına koştu. Kaseti legolann olduğu en üst rafa koydu. Çok geçmeden yatağına gömülüp uykuya daldı.
Birkaç saat sonra annesi odasına geldi. Sofi'yi dürtükleyip,
- Neler oluyor sana Sofi? dedi.
- Mmm...
- Elbisenle mi yattın?
Sofi gözlerini azıcık aralayıp:
- Atina'daydım, dedi. ^
Başka bir şey söylemeden arkasını dönüp uyumaya devam etti.

...ruhun gerçek yuvasına özlem...
Sofi ertesi sabah bir anda uyandı. Saatine baktı. Daha saat beşi biraz geçiyordu, ama kendini cin gibi uyanık hissetti. Elbisesi niye üzerindeydi? Bir anda her şeyi hatırladı. Bir tabureye çıkıp dolabın en üst gözüne baktı. İşte video kaseti oradaydı. Demek rüya filan değildi gördükleri!
Platon ve Sokrates'i görmüş olamazdı ama! Of, bu konuyu daha fazla düşünecek hali kalmamıştı. Belki de annesi haklıydı şu sıralar biraz fazla düşünceli olduğunu söylerken.
Tekrar uyuyamadı. Geçit'e gidip köpek yeni bir mektup getirmiş mi diye baksa mıydı acaba?
Merdivenlerden yavaşça inip spor ayakkabılarını giydi ve dışarı çıktı.
Bahçe pırıl pırıl ve son derece sessizdi. Küçük kuşların canla başla ötüşüne gülesi geldi Sofi'nin. Otların üzerindeki çiğ tanecikleri birer kristal gibi parlıyordu.
Bir kez daha dünyanın ne müthiş bir mucize olduğunu düşündü.
Çalılığın orası da biraz nemliydi. Yeni bir mektup görmemekle beraber, Sofi kalın bir ağaç kökünü kurulayıp üzerine oturdu.
Videodaki Platon'un kendisine verdiği ödevler aklına geldi. İlk soru, bir fırıncının nasıl birbirinin tamamen eşi 50 çörek yapabildiğiydi.
Sofi'nin biraz düşünmesi gerekiyordu. Büyük bir işletme anlamına geliyordu çünkü bu. Annesinin çok ender yaptığı ay çöreklerinin hiçbiri birbirine benzemezdi. Annesi aşçı değildi

tabii; arasıra iyice garip şeyler yaptığı da olurdu. Ama pastaneden alınan çörekler de hiçbir zaman birbirinin tıpatıp aynı olmazdı ki! Her bir çörek fırıncının elinde ayrı ayrı şekillenirdi.
Sofi'nin yüzünde birden kurnaz bir gülümseme belirdi* Bir keresinde o babasıyla çarşıya gittiğinde, annesinin evde yaptığı Noel çöreklerini hatırladı. Eve geldiklerinde masanın üzerinde insan biçiminde bir sürü çörek bulmuşlardı. Hepsi çok başarılı olmamışsa da, bir bakıma birbirlerinin aynısı idiler. Neden? Annesi kalıp kullanmıştı da ondan.
Sofi çörek-adamlan hatırlayıp ilk sorunun cevabını kolayca verebildiği için mutlu olmuştu. 50 tane aynı çörek yapabilmenin yolu kalıp kullanmaktan geçer. İşte bu kadar!
Platon daha sonra kameranın içine bakıp neden tüm atların aynı olduğunu sormuştu. Ama doğru değildi ki bu! Nasıl iki insan birbirinin tıpatıp aynı olamazsa, atlar da birbirinin aynı olamazdı.
Bu soruyu cevaplamaktan vazgeçecekti ki aklına çöreklerle ilgili yanıtı geldi. Çöreklerin de hiçbiri diğerinin tamamen aynı değildi. Kimisi kalın kimisi inceydi. Hattâ kimisi parçalanmıştı. Ama yine de açıkça görülen bir şey vardı ki hepsi bir bakıma "tamamen aynı" idi.
Belki de Platon neden bir atın hep at olduğunu, örneğin neden atla domuz arası bir şey olmadığını sormak istiyordu. Çünkü kimisi ayı gibi boz, kimisi kuzu gibi beyaz olsa da tüm atlarda ortak olan bir şey vardı. Sofi tutup da altı veya sekiz bacaklı bir at görmeyi bekleyemezdi.
Ama Platon atların aynı olduğunu söylerken atların da aynı kalıptan çıktığını kastetmiş olamazdı!
Sonra da büyük ve zor bir soru sormuştu Platon. İnsanlar ölümsüz bir ruha sahip midir? Sofi bu soruya cevap veremeyeceğini hissetti. Ölülerin ya yakıldığını ya da toprağa gömüldüğünü ve vücudun ondan sonra artık varolmadığını biliyordu.

İnsanın ölümsüz bir ruhu olduğunu varsaymak, insanın iki ayrı parçadan oluştuğunu söylemek anlamına geliyordu: öldükten sonra birkaç yıl içinde yokolup giden bir vücut ve vücuttan oldukça bağımsız hareket eden bir ruh.
Babaannesi bir keresinde sadece vücudunun yaşlandığını, yoksa kendini hep aynı küçük kız gibi hissettiğini söylemişti.

Bu "küçükkız" lafı Sofiye son soruyu anımsattı: erkeklerle kadınlar aynı derecede akıl sahibi midir? Emin değildi Sofi bundan. Bu, Platon'un "akıl sahibi" ile ne demek istediğine bağlıydı.
O an aklına felsefe öğretmeninin Sokrates hakkında söyledikleri geldi. Sokrates, herkesin mantığını kullanarak felsefi gerçeklikleri görebileceğini söylüyordu. Bir kölenin de bir soylu kadar felsefi soruları cevaplayabileceğini de ekliyordu. Sofi Sokrates'in, kadınlarla erkeklerin aynı ölçüde akıl sahibi olduklarını da söyleyeceği kanısına vardı.
O böyle oturmuş düşünürken birden çalılıklarda hışırtılar duydu. Buharlı makina gibi bir soluma sesi... Ve hemen ardından bizim san köpek Geçitte belirdi. Ağzında büyük bir zarf taşıyordu.
- Hermes! diye haykırdı, Sofi.
- Sağol, çok sağol!
Köpek sarı zarfı Sofi'nin kucağına bıraktı. Sofi de elini uzatıp köpeğin başını okşadı.
- Aferin sana Hermes!
Köpek Sofi'nin kendisini sevmesinden hoşnut yere uzandı. Ancak birkaç dakika sonra kalkıp çalılıklarda belirdiği yerden yine dışarı çıkmaya yöneldi. Sofi elinde san zarfla köpeği izlemeye başladı. Dar çalılıktan geçerek bahçenin dışına çıktılar.
Hermes ormana doğru usul usul ilerliyor, Sofi onu birkaç metre geriden izliyordu. Köpek birkaç kez dönüp havladiysa da Sofi aldırmadı. Atina'ya kadar gitmesi gerekse bile bu kez fi-

lozofu bulacaktı!
Köpek hızlanıp dar bir patikaya girdi. Sofi de koşmaya baş-lanuştı ki köpek dönüp bir bekçi köpeği gibi havladı. Sofi vaz-geçnıeyip koşarak köpeğe daha da yaklaştı.
Hermes patikada yeniden hızla koşmaya başladı. Sofi sonunda onu yakalayamayacağını anladı. Bir süre öylece durup köpeğin uzaklaşmasını dinledi. Birazdan her şey tam bir sessizliğe büründü.
Sofi ormanda, ufak bir açık alanda bulduğu bir kütüğün üzerine oturdu. Büyük zarfı hâlâ elinde tutuyordu. Zarfı açıp, içinden çıkan daktilo yazılı sayfaları okumaya başladı:
Platon'un Akademisi
Son görüşmemizden bu yana nasılsın Sofi? Atina'daki görüşmemizi kastediyorum elbette. Böylece tanışmış olduk işte. Platon ile de tanıştığımıza göre, doğrudan konumuza başlayabiliriz.
Sokrates baldıran kupasını kafasına dikmek zorunda kaldığında Platon (İ.Ö. 427-347) 29 yaşındaydı. Uzun bir süredir Sokrates'in öğrencisi olmuş ve onun davasını yakından izlemişti. Atina'nın, kentin en soylu kişisini böyle ölüme mahkûm etmesi onda çok derin bir iz bırakmakla kalmamış, tüm felsefesini de belirlemişti.
Sokrates'in ölümü Platon'a, toplumda geçer//olan değerler ile doğru ya da ideal olan değerler arasında ne büyük çelişkiler olabileceğini gösterdi. Platon'un ilk felsefi etkinliği, Sokrates'in savunma konuşmasını yayınlamak oldu. Burada Platon, Sokrates'in savunması sırasında büyük jüriye söylediklerini aktarır.
Sokrates'in hiçbir şey yazmadığını hatırlıyorsundur. Sokrates öncesi filozofların birçoğu fikirlerini yazdılarsa da, bu eserlerin çoğu günümüze dek ulaşamamıştır. Platon'un ise tüm eserlerinin zamana direnebildiğini sanıyoruz. (Platon, Sokrates'in savunmasının dı-

şında bir mektup derlemesi ve 35 felsefi diyalog yazmıştır.) Bu eser-lerin iyi korunmuş olmasının önde gelen nedenlerinden biri, Pla-ton'un Atina yakınlarında kendi okulunu kurmuş olmasıdır. Okulun bulunduğu koruluğun adı bir Yunan destan kahramanı olan Akade-mos'tan geliyordu. Platon1 un felsefe okuluna da Akademia adı veril, di. (O günden bu güne dünyanın dört bir tarafında binlerce "akademi" kuruldu. Ayrıca "akademisyen" ve "akademik konu" gibi sözcükler de kullanıyoruz!)
Platon'un Akademisi'nde felsefe, matematik ve beden eğitimi dersleri veriliyordu. "Ders" sözcüğünü kullanmak belki de yanlış olur. Çünkü Platon'un Akademisi'nde de en önemli şey konuşma idi. Platon'un yazı tarzının diyalog olması da bu yüzdendir.
Mutlak doğru, mutlak güzel ve mutlak iyi
Bu felsefe kursuna başlarken, bir filozofun projesinin ne olduğunu sormanın genellikle çok yerinde bir şey olduğunu söylemiştim. Şimdi yine soruyorum: Platon'un özellikle araştırdığı konu neydi?
Kısaca, Platon'un mutlak ve değişmez olan ile "değişen" arasındaki ilişkiyle ilgilendiğini söyleyebiliriz. (Tıpkı Sokrates öncesi filozoflar gibi!)
Sofistler ile Sokrates'in, doğal bilim konularından çok insana ve topluma yöneldiklerini söylemiştik. Ama yine de onlar da mutlak ve değişmez olan ile, "değişen" arasındaki ilişkiyle ilgileniyorlardı. İnsan ahlakı ile toplumun idealleri ya da değerleri arasındaki ilişkiye bakıyorlardı. Sofistler, genel hatlarıyla, neyin doğru neyin yanlış olduğunun siteden siteye ve kuşaktan kuşağa değiştiğini söylüyorlardı. Yani, doğru ve yanlış "değişen" bir şey idi onlara göre. Sokrates

ise bunu kabul edemiyordu. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren, tümüyle mutlak ve zamandan bağımsız kurallar olduğuna inanıyordu. Mantığımızı kullanarak hepimiz bu tür normlara ulaşabi-

liriz, çünkü tam da mantığımızdır mutlak ve değişmez olan, diyordu Dediklerimi izleyebiliyor musun, Sofi? İşte bu noktada Platon devreye giriyor. Platon hem doğada mutlak ve değişmez olanla, hem de ahlak ve toplum yaşamı konusunda mutlak ve değişmez olanla ilgileniyor. Çünkü Platon için bu ikisi aynı şey. O, mutlak ve değişmez olan bir "gerçeklik" arıyor. Filozoflara tam da bu yüzden ihtiyacımız var. Onların derdi yılın en güzel kızını ya da perşembe pazarının en ucuz domatesini bulup çıkarmak değil. (Bu yüzden de pek sevilmezler zaten!) Filozoflar bu tür boş ve "gündelik" konuların dışına çıkmaya çalışırlar. Mutlak "doğru", mutlak "güzel" ve mutlak "iyi" olanı bulup çıkarmaya çalışırlar.

Böylece Platon'un felsefi projesinin genel hatlarını görmüş olduk. Bundan sonra konuları teker teker ele alacağız. Avrupa felsefesine büyük etkisi olmuş bu ilginç düşünce tarzını anlamaya çalışacağız.

İdealar dünyası

Empedokles ve Demokritos, doğadaki her şey "akar" demekle beraber, hiçbir zaman değişmeyen "bir şeyler" de ("dört ana madde" ya da "atomlar") olması gerektiğini söylüyorlardı. Platon da bu konuda düşünüyordu, ama diğerlerinden oldukça farklı bir biçimde!

Platon, doğada görüp dokunabildiğimiz her şeyin "değişken" olduğunu söylüyordu. Sonsuza dek kalan, yokolup gitmeyen "ana maddeler" yoktur. "Duyular dünyasına" ait olan her şey, zamanın yokedeceği maddelerden oluşmuştur. Ama aynı zamanda, her şey, mutlak ve değişmez bir "biçim"den doğar.

Anlıyor musun? Hayır, öyle mi...

Niçin bütün atlar aynıdır Sofi? Belki de hiç de aynı olmadıklarını düşünüyorsundur. Ama yine de bütün atlarda ortak olan bir şey var-dır, bir atı diğer şeylerden ayırmakta güçlük çekmememizi sağla-

yacak bir ortaklık vardır. Bir tek at "değişir" elbette. Yaşlanır, topal, lamaya başlar, zamanla hastalanır ve ölür. Ancak "at biçiminin" kendisi mutlak ve değişmezdir.

Dolayısıyla Platon'a göre mutlak ve değişmez olan şey fiziksel bir "hammadde" değildir. Mutlak ve değişmez olan şey, tüm şeylerin ona benzeyerek oluştuğu bir takım tinsel ya da soyut, örnek resim.
lerdir.

Altını çiziyorum: Sokrates öncesi filozoflar birşeylerin gerçekten "değiştiğini" varsaymak zorunda kalmadan doğadaki değişimlere oldukça kabul edilebilir bir açıklama getirebilmişlerdi. Doğa süreçlerinde mutlak olan ve devamlı çözülmeden kalan en küçük parçacıklar vardır, demişlerdi. Pekâlâ Sofi! Buna diyeceğim tek şey bu: pekâlâ! Ama bu filozoflar bir zamanlar bir atı oluşturan "en küçük parçacıkların" nasıl olup da dört ya da beş yüz yıl sonra yeni bir "at" oluşturabildiklerini açıklayamıyorlardı! Ya da örneğin bir fili, ya da bir timsahı... Platon'un söylemek istediği, Demokritos'un atomlarının hiçbir zaman bir "til" ya da bir "fimsah" olamayacağıydı. Tam da bu nokta oluşturuyordu Platon'un çıkış noktasını.

Ne demek istediğimi arılıyorsan bu paragrafı atlayabilirsin. Ben yine de vurgulayayım: Elinde bir takım legolar var ve bunlardan bir at yapıyorsun. Sonra legoları birbirinden ayırıp bir torbaya koyuyorsun. Torbayı şöyle bir sallamakla ortaya yeniden bir at çıkmasını bekleyemezsin. Lego parçaları kendi başlarına yeniden bir at oluşturabilirler mi? Hayır, atı tekrar sen yapmak zorunda kalırsın Sofi. Ve atı yeniden yapabilmeni sağlayan şey, katandaki, bir atın nasıl olduğunu gösteren resimdir. Legolarla yaptığın ilk at, daha sonra yapacağın atlara bir örnek oluşturmuştur.

50 çörekle ilgili soruyu cevaplayabilmiş miydin? Senin uzaydan gelmiş olduğunu ve o zamana dek tek bir fırın görmemiş olduğunu varsayalım. Bir anda içinden güzel kokular gelen bir fırın ve fırının vitrininde birbirinin tıpatıp aynı 50 çörek görüyorsun. Herhalde kafanı kaşıyıp bu çöreklerin nasıl böyle birbirinin aynı olduğunu kendine

cardın. Tabii çörek-adamların bir tanesinin bir kolu eksik olabilir, bir başkası başının bir parçasını yitirmiş olabilir ya da bir başkası-
n karnında tepecik oluşmuş olabilir. Ancak bir süre düşündükten sonra tüm çörek-adamların ortak bir bileş eni olduğunu anlardın. Hiçbiri tamamen mükemmel olmasa da hepsinin ortak bir kökenden geldiğini tahmin ederdin. Tüm çöreklerin tek ve aynı bir biçimden oluştuğunu anlardın. Daha da ötesi Sofi, bu biçimi görmekiç'm içinde güçlü bir istek duyardın. Çünkü kalıbın kendisi, tüm bu yarım yamalak kopyalardan çok daha mükemmel ve bir bakıma çok daha güzel olmalı, diye düşünürdün.

Bu sorunun cevabını kimseye danışmadan, kendi başına vere-bildiysen sen de felsefi bir problemi tam da Platon gibi çözmüşsün demektir. Filozofların çoğu gibi o da "uzaydan dünyaya düşmüştü". (Tavşanın tüylerinin en dışındaki, en ince kıllarda yaşıyordu.) Doğadaki tüm şeylerin nasıl böyle birbirine benzediğini merak ediyor, etrafımızda gördüğümüz her şeyin "üstünde" ya da "arkasında", sayısı sınırlı bir takım biçimler olması gerektiğini düşünüyordu.

Platon bu biçimlere idealar adını veriyordu. Ona göre tüm atların, domuzların ve insanların gerisinde "at ideası", "domuz ideası" ve "insan ide-ası" vardır. (Aynen sözünü ettiğimiz fırıncının çörek insanlar, çörek domuzlar veya çörek atlar yapabilmesi gibi. Çünkü bir fırıncının mutlaka birden çok kalıbı vardır. Ancak her tür çörek için tek bir kalıp yeterlidir.)
Sonuç: Platon "duyular dünyasının" arkasında bir başka gerçeklik olması gerektiğine inanıyordu. Bu gerçekliğe idealar dünyası adını veriyordu. Bu dünyada, doğada gördüğümüz olayların arkasındaki mutlak ve değişmez "örnek resimler" bulunur. Bu ilginç anfayı-Şa, Platon'un idea öğretisidiyoruz.

Kesin bilgi
Buraya kadar konuyu takip edebildin sanırım, sevgili Sofi! Ancak Platon'un bütün bunları sahiden, sözcük anlamında demek isteyin istemediğini merak ediyorsundur belki. Platon bu tür biçimlerin apayrı bir gerçeklik olarak varolduğuna sahiden inanıyor muydu?
Tüm yaşamı boyunca, bunun harfi harfine böyle olduğunu söy. lemek istemedi kuşkusuz. Ancak Platon'un bir takım diyaloglarında bu böyle anlaşılmalı. Şimdi onun gerekçesini anlamaya çalışacağız,
Bir filozof mutlak ya da değişmez olan şeyi anlamaya çalışır. Ör. neğin bir sabun köpüğünün varoluşuyla ilgili bir felsefe tezi yazm» nın pek anlamı yoktur. Öncelikle bir sabun köpüğünü inceleyene k% dar sabun köpüğü yokolur. İkincisi, hiç kimsenin görmediği ve üst» lik yalnızca beş saniye süresince varolmuş olan bir şey hakkında yazılmış bir felsefe tezini satmak pek de kolay bir iş olmaz!
Platon etrafımızda gördüğümüz her şeyin, evet, dokunup hisse» debildiğimiz her şeyin bir sabun köpüğüyle karşılaştırılabileceğini söylüyordu. Çünkü duyular dünyasında varolan hiçbir şey kalıcı de? ğildir. İnsanların ve hayvanların bir zaman gelip yokolduğunu ve öt düğünü biliyorsun tabii. Hattâ bir mermer taş bile değişir ve yavaş] yavaş yokolur. (Akropolis mahvolmuş bir halde, Sofi! Bana sorarsan müthiş bir skandal bu. Ama ne yapalım ki durum böyle!) Şimdi, Pla* ton'un söylemek istediği, sürekli değişen şeyler hakkında kesin bir] bilgiye sahip olamayacağımız. Duyular dünyasına ait olan şeyler hakkında, yani dokunup hissedebildiğimiz şeyler hakkında sadect kesin olmayan bir takım düşüncelerimiz veya kanılarımız olabilir. Sadece aklımızla bildiğimiz şeyler konusunda kesin bilgiye sahip olabiliriz.
Evet, Sofi! Biraz daha açıklayayım: Tüm pişirme, kabarma ve kızartma süreci sonunda öyle başarısız bir çörek-adam ortaya çıkıttı? olabilir ki, sırf ona bakarak onun hangi biçimden olduğunu anlayamayız. Ancak iyi ya da kötü, 20-30 çörek-adam gördükten sonra

-rek kalıbının nasıl olduğunu oldukça büyük bir kesinlikle söyleyebiliriz. Kalıbın kendisini görmemiş olsak bile söyleyebiliriz. Üstelik kalıbın kendisini görmenin bir işe yarayıp yaramayacağı da tartışılır. Çünkü gözümüzle gördüğümüze güvenemeyiz her zaman. Görme veteneği bile insandan insana değişir. Buna karşılık aklın bize söylediklerine güvenebiliriz, çünkü akıl tüm insanlarda aynıdır.
Bir sınıfta 30 öğrenciyle bir aradayken öğretmen gökkuşağında-ki en güzel rengin ne olduğunu sorarsa pek çok değişik cevap alabilir. Ancak 3 kere 8'in kaç olduğunu sorarsa tüm sınıf aynı cevabı vermek zorundadır. Çünkü şimdi cevap veren aklın ta kendisidir. Ve akıl bir anlamda gördüğümüz ve duyduğumuzun tam tersidir. Aklın mutlak ve evrensel olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü akıl yalnızca evrensel ve mutlak olan ilişkilerden sözeder.
Platon matematikle çok ilgilenirdi. Çünkü matematiksel ilişkiler hiçbir zaman değişmezler. Dolayısıyla matematik, hakkında kesin bir bilgiye varabileceğimiz bir şeydir. Şimdi bir örnek vermenin tam sırası: Ormanda yuvarlak bir kozalak bulduğunu varsayalım. Belki sen bunun tam anlamıyla yuvarlak olduğunu "düşünürken", arkadaşın Jorün kozalağın bir tarafının biraz düzce olduğunu iddia edebilir. (Ve başlarsınız tartışmaya!) Ancak gözünüzle gördüğünüz şey hakkında kesin bir bilgiye sahip olamazsınız. Buna karşılık bir dairedeki açıların toplamının 360 derece olduğunu tam bir kesinlikle söyleyebilirsiniz. Bu noktada ideal bir daireden sözediyorsunuzdur. Belki bu ideal daireye doğada rastlamak olanaksızdır ancak ideal daireyi, onun nasıl olduğunu kavrayışınızla bulabilirsiniz. (Bu noktada, mutfakta gördüğünüz herhangi bir çörek-adamdan değil, görünmeyen Çörek kalıbından sözetmektesinizdir.)
Kısaca özetlersek: duyularımızla algıladığımız şeyler hakkında sadece kesin olmayan kavrayışlara varabiliriz. Ancak aklımızla Aradığımız şeyler hakkında kesin bir bilgiye ulaşabiliriz. Bir üçgenin iç açılarının toplamı daima 180 derecedir. Aynı biçimde, duyular dünyasındaki tüm atlar tökezlese de at "ideası" her zaman dört Çağının üzerinde duracaktır.

Ölümsüz bir ruh Platon'un gerçekliği nasıl ikiye ayırdığını gördük.
Birinci bölüm, duyular dünyasıdır. Bu dünya hakkındaki yakla. şık ve mükemmel olmayan bilgilerimizi, (yine bu kadar yaklaşıp ve mükemmel olmayan) beş duyumuzu kullanarak edinebilir^ Duyular dünyasındaki her şey için "her şeyin

değiştiği" ve hiç. bir şeyin sonsuza dek varolmadığı gerçeği geçerlidir. Duyular dünyasında hiçbir şey var değildir, burada bir şeyler ortaya çı. kar ve sonra ortadan kaybolur.
İkinci bölüm, idealar dünyasıdır. Aklımızı kullanarak bu dünya hakkında kesin bilgiye ulaşabiliriz. İdealar dünyası duyularla algılanamaz. Buna karşılık idealar (ya da biçimler) mutlak ve değişmezdir.
Platon'a göre insanlar da ikiye ayrılmış yaratıklardır. "Değişen" bit vücudumuz vardır. Vücudumuz duyular dünyasına bağımlıdır ve bu dünyadaki diğer şeylerin (örneğin bir sabun köpüğünün) kaderini paylaşır. Tüm duyularımız vücudumuza bağlıdır ve dolayısıyla güvenilmezdir. Ancak bizim bir de ölümsüz bir ruhumuz vardır ki bu ruh aklın yuvasıdır. Ruh maddesel olmadığı için idealar dünyasına girebilir.
Neredeyse her şeyi söyledim. Ancak dahası var, Sofi. İşte söylüyorum: DAHASI VAR!
Platon daha da ileriye giderek, ruhun bir vücuda yerleşmeden öncede varolduğunu söylüyordu. Ruh önce idealar dünyasında varolur. (Dolapta diğer tüm pasta kalıplarıyla beraber en üst gözde durur.) Ruh bir insan vücuduna girer girmez mükemmel ideaları unutul' Böylelikle bir süreç başlar, evet, muhteşem bir süreç! İnsan doğad» ki biçimleri algıladıkça ruhunda ufak kıpırdanmalar olur. İnsan bira1

örür - mükemmel olmayan bir at yani. (Evet, attan bir çörek!) Bu, inanın ruhunda, ruhun bir zamanlar idealar dünyasında gördüğü mükemmel "at" konusunda ufak bir kıpırdanma olmasına yeter. Böylece insanın içinde, ruhun gerçek yuvasına bir özlem uyanır. Platon bu özlemi Eros diye adlandırır. Eros, sevgi demektir. Yani ruh, gerçek yuvasına "sevgi dolu bir özlem" duyar. Bu andan itibaren hem vücut hem de duyularla algılanan her şey mükemmelliğini yitirir ve önem-sizleşir. Ruh sevginin kanatlarında "yuvasına", idealar dünyasına doğru yola çıkar. Ruh, "vücudun zindanından" kurtulur.
Burada hemen Platon'un ideal bir yaşamdan sözettiğinin altını çizmeliyiz. Çünkü insanların tümü hiç de ruhunu özgür bırakıp idealar dünyasına seyahat etmeye çıkarmaz. İnsanların çoğu ideaların duyular dünyasındaki "görüntülerine" saplanır kalır. Bir at görür, bir at daha görür. Ancak tüm atların yalnızca kötü birer kopyası olduğu gerçek atı görmez. (Mutfağa girip çöreklerin üzerine atılır, ancak çöreklerin nereden geldiğini sormayı akıl etmez.) Platon'un sözünü ettiği şey, felsefenin yoludur. Onun felsefesi, felsefi çabanın tanımlaması olarak okunabilir.
Bir gölge görünce Sofi, bu gölgenin bir de sahibi olduğunu düşünürsün. Bir hayvan gölgesi görürsün. Bu belki de bir at gölgesi diye düşünürsün, ama bundan tam da emin olamazsın. Dönüp gerçek ata bakarsın ki, bu gerçek at elbette sürekli değişen "at gölgesinden" çok daha güzel, hatları çok daha belirgindir. Platon, aynı şekilde, DOĞADAKİ HER ŞEYİN, MUTLAK BİÇİMLERİN YA DA İDEALARIN BİRER GÖLGESİ OLDUĞUNU SÖYLÜYORDU. Ancak insanların çoğu gölgeler arasındaki yaşamından hoşnuttur. Bu gölgelerin birer sahibi olduğunu düşünmezler. Gölgelerin asıl olduğunu sanırlar, yani gölgeyi gölge olarak algılamazlar. Böylece kendi ruhlarının ölümsüzlüğünü de unuturlar.

Mağaranın karanlığından yukarıya giden bir yol
Platon tam da bunu anlatan bir benzetme yapar. Bu benzetmeye ma. gara benzetmesi ğ'^otuz. Şimdi sana bunu kendi sözcüklerimle anlatacağım.
Yeraltındaki bir mağarada yaşayan bir takım insanlar olduğunu düşün. Bu insanlar sırtları mağaranın girişine dönük oturmaktadır-lar. Elleri ve ayakları bağlıdır ve yalnızca mağaranın duvarını görebilmektedirler. Arkalarında yüksek bir duvar vardır. Yine bu duvarın arkasında insana benzer bir takım görüntüler, duvarın üzerinde bir takım değişik cisimler tutmaktadırlar. Bu cisimlerin arkasında bir ateş yandığı için cisimlerin gölgesi mağaranın duvarlarına yansır. Mağarada yaşayanların gördüğü tek şey de bu "gölge tiyatrocudur". Doğduklarından beri bu şekilde oturdukları için, varolan tek şeyin gölgeler olduğunu sanırlar.
Şimdi mağaradakilerden bir tanesinin bu esaretten kurtulduğunu varsayalım. Bunu öncelikle duvardaki gölgelerin nereden geldiğini kendi kendine sormaya başlayarak, sonunda da zincirlerini koparark başarır. Arkasını dönüp duvarın üzerinde tutulan cisimleri görünce ne düşünür sence? İlkin, bu çok güçlü ışıktan gözleri kamaşır. Gördüğü keskin hatlı cisimlerden de gözleri kamaşır, çünkü o ana dek yalnızca cisimlerin gölgelerini görmüştür. Duvarın üstünden atlayıp ateşin yanından tırmanmaya başlar ve mağaranın dışındaki doğaya çıkınca gözleri daha da kamaşır. Ancak gözlerini biraz ovuşturduktan sonra her şeyin ne kadar güzel olduğunu görüp şaşkınlığa uğrar. Hayatında ilk kez renkleri ve keskin hatları görmektedir. Gerçek hayvanları ve çiçekleri de görür. Mağaradaki cisimlerin bunların kötü birer kopyasından başka bir şey olmadığını anlar. Ancak şimdi kendisine tüm bu hayvanların ve çiçeklerin nereden geldiğini soracaktır. O zaman gökyüzündeki Güneş'e bakıp, mağarada gölgeleri görmesini sağlayan şeyin yanan ateş olması gibi, doğadaki tüm çiçeklere, hayvanlara hayat veren şeyin de Güneş olduğunu anla-

yacaktır.

Şimdi, halinden son derece memnun olan mağara adamı doğaya koşup yeni kazandığı özgürlüğünün tadını çıkarabilir. Ancak o, hâlâ mağarada olanları düşünüp geriye döner. Döner dönmez diğer mağara adamlarını, duvarlarda gördükleri gölgelerin gerçek şeylerin yalnızca birer benzetmesi olduğuna ikna etmeye çalışır. Ama ona kimse inanmaz. Duvarı gösterip, gördükleri şeylerin varolan şeyler olduğunu söylerler. Sonunda onu bir güzel döverler.
Mağara benzetmesiyle Platon, bulanık düşüncelerden doğadaki şeylerin gerisinde yatan gerçek idealara uzanan felsefe yolunu anlatır. Sokrates'i de düşünür kuşkusuz. Bildiklerinin yanlış olduğunu ve onlara gerçek bilgiye giden yolu göstermek isteyen Sokrates'i öldüren "mağara adamlarını" da. Bu şekilde mağara benzetmesi filozofun cesareti ve pedagojik sorumluluğunu anlatan bir benzetme olur.
Platon burada mağaranın karanlığı ile yeryüzündeki doğa arasındaki ilişkinin doğadaki biçimler ile idealar dünyası arasındaki ilişkiye karşılık geleceğini anlatmak istiyor. Doğanın karanlık ve hüzünlü olduğunu kastetmiyor, ancak doğa ideaların açıklığıyla karşılaştırıldığında karanlık ve hüzünlüdür, diyor. Güzel bir kızın fotoğrafı da karanlık ve hüzünlü değildir, hattâ tam tersi. Ancak bu yine de yalnızca bir resimdir.
Filozofların devleti
Platon'un mağara benzetmesi, "Devlet" adlı diyalogda yer alır. Platon burada "ideal devleti" de anlatır. Bu, düşüncelerde yer alan örnek bir devlet ya da "ütopik" bir devlet anlamına gelir. Kısaca, Platon burada devletin filozoflar tarafından yönetilmesi gerektiğini söyler. Bunun niye böyle olduğunu sorarsak bize insanın nasıl oluştuğunu atlatmakla söze başlar.

Platon'a göre insan vücudu üçe ayrılır: baş, göğüs ve karın. Bu bölümlerin herbiri ruhsal bir erdeme karşılık gelir. Başak/a, gö-ğüs isteme, karın da haz ya da arzuya karşılık gelir. Bu üç ruhsal yeti bir ideale ya da bir "değere" de bağlanabilir. Akıl bilgeliğe ulaşmaya çalışır, istek cesaret gösterir, arzu da insanın ölçülü olması için denetlenir. İnsanın bu üç bölümü bir bütün içerisinde hareket etmeye başladığı zaman uyumlu ya da "bütünlüklü" bir insan ortaya çıkar. Okulda çocuklara önce arzunun nasıl denetleneceği öğretilir, sonra cesaretleri geliştirilir. En sonunda da, akılları ile bilgeliğe ulaşan yolu bulacaklardır.
Platon tıpkı bir insan vücudu gibi yaratılmış bir devlet düşünür. Bu devlet aynı şekilde üçe bölünmüştür. Vücudun "başı", "göğsü" ve "karnı" olduğu gibi devletin de yöneticileri, bekçileri (veya askerleri) ve ticaretle uğraşanları (bunlara, el işçileri ve köylüler de dahildir) vardır. Burada Platon'un Yunan tıp bilimini örnek aldığı açıktır. Sağlıklı ve uyumlu bir insan nasıl dengeli ve ılımlı ise, "adil" bir devlet de herkesin bütün içindeki yerini bilmesiyle ortaya çıkar. Platon'un felsefesinde genel olarak geçerli olduğu gibi onun devlet felsefesi de rasyonalizmden etkilenir. İyi bir devlet yaratmanın yolu, bu devletin mantıkla yönetilmesinden geçer. Başın vücudu yönetmesi gibi toplumu yönetenler de filozoflar olmalıdır.
İnsan ile devletin üç bölümü arasındaki ilişkiyi kabaca göstermeye çalışalım:

Vücut	Ruh	Erdem	Devlet
baş	mantık	bilgelik	yöneticiler
göğüs	istem	cesaret	bekçiler
karın	arzu	ölçülülük	tüccarlar

Platon'un ideal devleti eski Hint kast sistemini hatırlatır. Bu sistemde de toplumun iyiliği için her birey özel bir işleve sahiptir. Platon'un yaşadığı zamandan itibaren, hattâ bundan daha öncesinden beri,

H kast sistemi yine bu üçlü bölünmeye dayanmıştır: yönetici kast (veya "din adamları kastı"), savaşçılar kastı ve ticaretle uğraşan kast.
Günümüzde Platon'un devleti totaliter bir devlet olarak görülebilir. Ancak belirtmek gerekir ki Platon, kadınların da erkekler gibi yönetici olabileceklerini söylüyordu. Bunun da nedeni, yöneticilerin siteyi yönetmesinin tam da akılla mümkün olmasıydı. Kadınlar da erkekler gibi aynı mantığa sahipti - yeter ki onlar da aynı eğitimi alsınlar ve ev işleriyle çok fazla uğraşmasınlardı. Platon, aile ve özel mülkiyeti de reddediyor, bunların devleti yönetenler ve koruyanlar tarafından idare edilmesini savunuyordu. Çocukların eğitimi öyle önemli bir şeydi ki bu, teker teker kişilerin eline bırakılamazdı. Çocukları yetiştirmek devletin görevi olmalıydı. (Platon, devlet idaresindeki çocuk yuvalarından ve tam-gün okullarından sözeden ilk filozoftur.)
Platon politikada bir takım hayal kırıklıklarına uğradıktan sonra, "Yasalar" adlı diyalogunu yazdı. Burada "yasa devletini" ikinci en iyi devlet biçimi olarak tanımlar. Özel mülkiyeti ve aile ilişkilerini bireye bırakır. Böylelikle kadının özgürlüğü de kısıtlanmış olur. Ama burada yine de, kadınlarını yetiştirmeyen bir devletin yalnızca sağ kolunu çalıştırıp güçlendiren bir insana benzediğini söyler.
Genel olarak Platon'un, hele yaşadığı döneme bakılacak olursa, kadınlar konusunda olumlu bir görüşe sahip olduğunu söyleyebiliriz. "Symposion" adlı diyalogunda Sokrates'e felsefi görüşlerini kazandıran kişi de Diotima adlı bir kadındır.

İşte Platon'u anlattık, Sofi! İki bin yıldan fazladır insanlar onun bu ilginç idea öğretisini tartışmışlar ve eleştirmişlerdir. Bunlardan ilki, akademideki öğrencilerinden biri olan Aristoteles''dir. Aristoteles, Atinalı üçüncü büyük filozoftur. Şimdilik diyeceklerim bu kadar!
Sofi, bir kütükte böyle oturmuş, Platon hakkında yazanları okurken güneş doğuda, ormanla kaplı düzlüklerin üzerinden doğmuştu. O tam Sokrates'in mağaradan çıkıp dışardaki güçlü

ışığa bakarkenki halini okurken, güneş de ufku aşmıştı.
Sanki o da yerin altındaki bir mağaradan çıkmış gibiydi. En azından Platon'u okuduktan sonra doğadaki şeyleri bambaşka bir gözle görmeye başlamıştı. Sanki renk körüydü daha önce. Bir takım gölgeler görmüş, ama en belirgin ideaları görmemişti.
Platon'un mutlak, örnek resimler konusunda söylediği her şeyin doğru olup olmadığından emin değildi. Ancak yaşayan her şeyin, idealar dünyasındaki mutlak biçimlerin mükemmel olmayan kopyalan olduğunu düşünmek, güzel bir şeydi. Tüm çiçeklerle ağaçların, insanlarla hayvanların "mükemmel olmadığı" doğruydu çünkü!
Etraftaki her şey öyle güzel, öyle canlıydı ki, Sofi oturduğu yerde gözlerini ovuşturmak ihtiyacını hissetti. Tabii gördüklerinin hiçbiri sonsuza dek varolmayacaktı. Ama yüz yıl sonra da burada aynı çiçekler, aynı hayvanlar olacaktı. Her bir çiçek veya her bir hayvan yokolup unutulsa da her şeyin aslında nasıl olduğunu "hatırlayan" bir şey hep varolacaktı.
Sofi etrafındaki yaratılmış şeyleri seyretti. Bir sincap bir anda bir çam ağacına tırmandı. Ağacın gövdesinin etrafında birkaç kez dolanıp dalların arasında kayboldu.
Ben bunu daha önce de gördüm, diye düşündü Sofi. Daha önce gördüğü bu sincap değildi elbette. Aynı "biçimi" daha önce görmüştü. Bir zamanlar, ruhu daha vücuduna yerleşmeden önce, mutlak "sincabı" idealar dünyasında görmüş olduğunu söylerken de haklıydı Platon belki de...
Daha önce yaşamış olabilir miydi? îçine yerleşecek bir vücut bulmadan önce ruhu varolmuş olabilir miydi? İçinde altın bir top -evet, zamanın bozamadığı bir hazine, vücudu bir gün gelip yaşlanıp ölse de yaşamaya devam edecek olan bir ruh!- taşıyor olabilir miydi?

B INB AŞININ E VI ...aynadaki kız iki gözünü birden kırptı...
Saat daha yediyi çeyrek geçiyordu. Eve gitmek için acele etmesine gerek yoktu. Annesi birkaç saat daha uyurdu kuşkusuz. Pazar günleri böyle tembellik etmeyi severdi.
Alberto Knox'u bulmak için ormanda biraz daha gitse miydi? Ya köpek niçin öyle kötü kötü havlamıştı ona?
Sofi kütükten kalkıp, Hermes'in koşup kaybolduğu patikada yürümeye koyuldu. Elinde Platon hakkındaki kâğıtların olduğu san zarfı tutuyordu. Birkaç kez patika ikiye ayrıldı. Bu durumda Sofi hep daha geniş patikayı seçti.
Her yerde kuşlar cıvıldıyordu - ağaçlarda, havada, otlarda ve çalılıklarda... Kuşlar, sabah temizlikleriyle uğraşıyorlardı. Burada hafta içi günleriyle hafta sonu günleri arasında bir fark yoktu. Bütün bu yaptıklannı kuşlara kim öğretmişti? Hepsinin içinde bir bilgisayar, ne yapacaklannı anlatan bir program mı vardı?
Birazdan patika küçük bir tepeyi dönüp çam ağaçlarının ardından dik bir şekilde inmeye başladı. Orman ağaçlarla öyle sık kaplıydı ki, ağaçlann arasından birkaç metre ilerisinden ötesi gözükmüyordu.
Bir anda çam ağaçlannm gövdeleri arasında parlayan bir şey gördü. Bir göl olmalıydı bu. Burada patika sola kıvrıldı, ancak Sofi patikayı bırakıp ağaçların arasına daldı. Niye bilmiyordu ama içinden bir ses buradan gitmesini söylüyordu.
Göl bir stadyum büyüklüğündeydi. Gölün öteki tarafındaki düzlükte kırmızı renkli küçük bir kulübe gördü. Kulübenin etrafı beyaz huş ağaçlarıyla çevriliydi. Bacasından ince bir

duman çıkıyordu.
Sofi gölün kenarına kadar gitti. Gölün etrafı oldukça çamurluydu. Sonra gölde bir kayık gördü. Kayığın yarısı karada, yarısı sudaydı. Kayıkta bir çift kürek de vardı.
Sofi etrafına bakındı. Ne yaparsa yapsın, gölün etrafında dolaşarak kırmızı kulübeye ıslanmadan gitmek çok zor olacaktı. Kararlı adımlarla kayığa doğru gidip, kayığı suya indirdi. Sonra içine oturdu, kürekleri yerlerine takıp çekmeye koyuldu. Çok geçmeden gölün öteki kıyısına ulaştı. İndikten sonra kayığı karaya çekmeye çalıştı. Gölün bu kıyısı öbür kıyıdan daha dikti.
Ardına bir kez bakıp kulübeye gitti. Kendine hayret ediyordu. Nasıl cesaret edebiliyordu tüm bunlara? Bilmiyordu. Sanki "başka bir şeyin" idaresi altma girmişti.
Sofi gidip kapıyı çaldı. Bir süre durup bekledi ama kapıyı açan olmadı. Yavaşça kapının tokmağını çevirince kapı açıldı. - Merhaba! diye bağırdı. Evde kimse yok mu? Kapı büyük bir oturma odasına açılıyordu. Kapıyı ardından kapamaya cesaret edemeyip açık bıraktı.

Burada birisinin yaşadığı kesindi. Eski odun sobasından çıtırtılar geliyordu. Demek ki çok olmamıştı burada yaşayan kişi dışarı çıkalı.
Büyük bir yemek masasının üzerinde bir daktilo, birkaç kitap, kalem ve pek çok kâğıt duruyordu. Göle bakan pencerenin önünde bir masa ve iki sandalye vardı. Bunların dışında odada pek mobilya yoktu. Ama duvarlardan biri, içinde pek çok kitap olan raflarla kaplıydı. Beyaz bir komodinin üzerinde etrafı pirinç kaplamalı, büyük, yuvarlak bir ayna asılıydı. Ayna müthiş eski görünüyordu.
Duvarlardan birinde iki tane resim asılıydı. Bunlardan biri, kırmızı fenerli küçük bir koydan birkaç adım ötedeki beyaz

ujr evin yağlıboya resmiydi. Evle fener arasında, içinde bir elma ağacı, sık çalılar ve kayalar olan eğimli bir bahçe yer alıyordu. Bahçenin etrafı kalın huş ağaçlarıyla süslüydü. Resmin adı "Bjerkely" idi.
Bu resmin yanında elinde kitabıyla bir pencere önünde oturan yaşlı bir adamın resmi asılıydı. Bu resmin arka planında ağaçlar ve kayalarla kaplı küçük bir koy vardı. Resim yüzlerce yıl önce yapılmış olmalıydı. Bu resmin adı ise "Berkeley" idi. Ressamın adı Smibert idi.
Berkeley ve Bjerkely. Ne ilginç bir şeydi bu!
Sofi kulübenin içinde gezinmeye devam etti. Oturma odasından bir kapı küçük bir mutfağa açılıyordu. Bulaşık yeni yıkanmıştı. Tabaklar ve bardaklar bir havlunun üzerine ters çevrilmişti. Tabakların bir kısmında hâlâ küçük sabun köpükleri görülüyordu. Yerde, içinde yemek attıkları olan teneke bir kap duruyordu. Demek ki burada bir kedi ya da bir köpek de yaşıyordu.
Sofi tekrar oturma odasına döndü. Buradan bir başka kapı küçük bir yatak odasına açılıyordu. Yatağın önünde birkaç halı üstüste yığılmıştı. Sofi halıların üzerinde sarı kıllar gördü. İşte bu kıllar, burada Alberto Knox ile Hermes'in yaşadığının kesin kanıtı idi.
Oturma odasına geri döndükten sonra Sofi komodinin üzerindeki aynada kendine baktı. Aynanın camı mat ve buğuluydu. Bu yüzden aynadaki görüntüsü de bulanıktı. Sofi aynadaki görüntüsüne acayip hareketler yaptı - tıpkı evde, banyodaki aynaya bakıp yaptığı gibi. Aynadaki görüntüsü de ona, tahmin edileceği gibi, yaptıklarının aynını yaparak karşılık verdi.
Ancak bir an korkunç bir şey oldu: bir keresinde, küçücük bir tek saniye süresince, aynadaki kızın her iki gözünü de kırptığını gördü. Sofi korkuyla geri çekildi. Eğer kendisi iki gözünü kırpmış olsaydı, aynadaki görüntüsünün de iki gözünü ka-

pamış olduğunu nasıl görebilirdü Daha da ötesi, sanki aynadaki kız gözlerini Sofiye kırpmış gibiydi. Seni görüyorum, Sofi! demek ister gibiydi. Ben aynanın öbür tarafındayım.
Sofi kalbinin korkunç bir hızla çarptığını hissetti. Aynı anda uzakta havlayan bir köpek sesi duydu. Bu Hermes olmalıydı. Bir an önce evden çıksa iyi ederdi.
O anda aynanın altındaki komodinin üzerinde yeşil bir cüzdan gördü. Cüzdanı kaldırıp dikkatle açü. İçinde bir yüz, bir elli kron ve de bir öğrenci kartı vardı. Karun üzerinde san saçlı bir kızın fotoğrafı yapışıktı. Resmin altında "Hilde Möller Knag" ve "Lillesand Lisesi" yazılıydı.
Sofi yüzünün buz gibi olduğunu hissetti. Sonra tekrar köpek havlaması duydu. Bir an önce dışarı çıkmak zorundaydı. Masanın yanından geçerken kâğıtlarla kalemlerin arasında beyaz bir zarf gözüne çarptı. Zarfta "SOFİ" yazılıydı. Düşünmeksizin zarfı alıp elindeki, Platon'la ilgili kâğıtların olduğu sarı zarfın içine attı. Sonra kulübeden çıkıp kapıyı ardından kapadı.
Dışarı çıkınca köpeğin havlamasını daha da iyi duymaya başladı. En kötüsü, kayık ortadan yokolmuştu. Hemen ardından kayığın suda yüzdüğünü gördü. Kayığın yanında küreklerden biri de yüzüyordu.
Çünkü biraz önce kayığı iyice karaya çekmeyi başaramamıştı. Tekrar köpeğin sesini duydu. Bu sefer gölün karşı kenarındaki ağaçların arasında bir şeyin hareket ettiğini de duymuştu.
Sofi düşünmeyi bir yana bıraktı. Elinde koca zarf, kulübenin ardındaki ağaçların arasından koşmaya başladı. Birazdan karşısına çamurlu bir alan çıktı. Sofi dizlerine kadar çamura bata çıka koşmaya devam etti. Koşmak zorundaydı. Bir an önce eve varmalıydı, eve varmalıydı...
Bir süre sonra karşısına bir patika çıktı. Bu ilk yola çıktığı

zaman geçtiği patika mıydı? Sofi durup eteklerini toplayarak suyunu sıktı. Patikaya sular akmaya başladığında Sofinin de gözünden yaşlar akmaya başladı.
Nasıl başarmıştı bu kadar aptal olmayı? En korkuncu da kayıktı. Suda yüzen bir kayık ve bir kürek görüntüsü gözünün önünden gitmiyordu hiç. Her şey ne fena, ne kadar utanç veri-
ciydi!
Şimdiye dek felsefe öğretmeni gölün kıyısına varmış olsa gerekti. Evine gelebilmek için kayığını aramıştı mutlaka. Sofi kendini sefil bir yaratık gibi görüyordu şimdi. Ama o hiç böyle olsun istememişti ki!

Zarf! Asıl felaket buydu belki de1. Niye zarfı almıştı sanki? Almıştı, çünkü zarfın üzerinde adı yazıyordu ve dolayısıyla zarf kendine aitti de ondan. Yine de kendini bir hırsız gibi hissetmekten alıkoyamıyordu. Böylece eve girenin kendisi olduğunu açık açık anlatmış da oluyordu.
Sofi zarfı açtı, içindeki küçük kâğıdı çıkardı. Kâğıtta şunlar yazıyordu:
Hangisi daha öncedir -tavuk mu "tavuk" fikri mi? İnsanın doğuştan sahip olduğu fikirleri var mıdır? Bitki, hayvan ve insan arasında ne fark vardır? Yağmur niçin yağar? İnsan, iyi bir hayat yaşamak için ne gerekser?
Sofi'nin şu anda bu sorular üzerine düşünecek hiç hali yoktu, ancak soruların bundan sonraki filozofla bir ilgisi olduğunu tahmin edebiliyordu. Filozofun adı Aristoteles miydi?
Ormanda epey koştuktan sonra evin etrafındaki çiti gördek, gemi battıktan sonra yüze yüze nihayet karaya çıkmak gibi bir şeydi. Çiti bu taraftan görmek insana garip bir duygu veriyordu. Geçit'e girdikten sonra saatine baktı. Saat on buçuk
113
olmuştu. Elindeki büyük zarfı, diğer kâğıtlann olduğu bisküvi kutusuna koydu. Yeni soruların olduğu kâğıdı ise külotlu çorabının içine sokuşturdu.
tçeri girdiğinde annesi telefondaydı. Sofi'yi görür görmez telefonu kapattı.
- Nerelerdeydin Sofi?
- Ben... ormanda... gezintiye çıkmıştım, diye kekeledi.
- Ah, evet, anlaşılıyor!
Sofi cevap vermedi. Eteğinden hâlâ yere su damlıyordu.
- Jorün'ü aramak zorunda kaldım...
- Jorün'ü mü?
Annesi ıslak elbiseleriyle değiştirsin diye yeni giyecekler getirdi. Sofi az daha kâğıdı belli ediyordu. Sonra mutfağa gittiler, annesi sıcak çikolata yapmaya koyuldu.
- Onunla mı beraberdin? diye sordu annesi bir süre sonra.
- Onunla mı?
Sofi'nin aklındaki kişi felsefe öğretmeniydi.
- Evet, onunlal Hani şu "tavşanınla"... Sofi başını iki yana salladı.
- Birlikte neler yapıyorsunuz Sofi? Niye böyle sırılsıklamsın? Sofi gözlerini masaya dikmiş ciddi ciddi oturuyordu. Bir yandan da içinden gülmek geliyordu. Zavallı annesi, kafasını neyle bozmuştu şimdi de!
Yine başını iki yana salladı. Birden annesi soru yağmuruna başladı:
- Artık doğruyu duymak istiyorum. Geceyi dışarıda mı geçirdin? Niye elbisenle uyudun? Ben yatar yatmaz usulca aşağı mı indin? Henüz on dört yaşındasın, Sofi! Hemen şu an, kiminle beraber olduğunu söylemeni istiyorum!
Sofi ağlamaya koyuldu ve başladı anlatmaya. Hâlâ korkuyordu ve bilindiği gibi insan korkunca doğruyu söyler. Sabah erken kalkıp ormanda dolaşmaya çıktığını, orman-
114
ki kulübeyi, kayığı ve garip aynayı anlattı. Ancak gizli mek-kursunu ve onunla ilgili olan şeyleri anlatmamayı başardı. V sil cüzdandan da sözetmedi. Niye olduğunu bilmemekle be-uer Hüde'yi bir sır olarak tutması gerektiğine inanıyordu. Annesi Sofi'yi kollarına aldı. Sofi, artık kendisine inandığı-nJ seziyordu.
- Sevgilim filan yok, diye burnunu çekti Sofi. - Bir kez öyle demek zorunda kaldım, çünkü şu beyaz tavşan konusunda gerçekten endişeleniyordun.
- Demek ta Binbaşının Evi'ne kadar gittin ha... dedi annesi düşünceli düşünceli.
- Binbaşının Evi mi? diye sordu Sofi gözlerini açarak.
- Ormanda gördüğün küçük evde çok, çok eskiden bir binbaşı yaşadığı için "Binbaşının Evi" diye bilinir. Biraz garip, acayip bir kişiymiş bu binbaşı. Ama şimdi bunları düşünmek yersiz. O zamandanberi bu kulübede kimse yaşamıyor.
- Sen öyle san! Şimdi kulübede bir filozof yaşıyor.
- Ah, yine hayal kurmaya başlama lütfen!
Sofi odasında oturup başından geçenleri düşünmeye koyuldu. Kafasının içi koca fillerin, komik palyaçoların, cesur trapezcilerin ve elbiseli maymunların cirit attığı uğultulu bir sirk gibiydi. Bunların arasından bir görüntü tekrar tekrar aklına geliyordu: ormanın en derinlerinde bir gölde yüzen bir kayıkla bir kürek ve evine gelmek için bunlara ihtiyacı olan biri...
Sofi'nin, felsefe öğretmeninin kendisini üzmek istemeyeceğinden ve kulübeye girenin o olduğunu anlarsa onu yavaş yavaş affedeceğinden şüphesi yoktu. Ama ne de olsa bir anlaşmayı ihlal etmişti. Kendisinin felsefi gelişimini üstlenmiş bir yabancıya böyle mi teşekkür edilirdi? Hatasını nasıl tamir edebilirdi?
115
Pembe mektup kâğıdını çıkarıp yazmaya başladı:
Sevgili filozof. Pazar sabahı kulübenize giren bendir^ Bir takım felsefi meseleleri sizinle yakından tartışmak ar, zusundaydım. Şimdilik favorim Platon, ancak fikirlerin ya da biçimlerin bir başka dünyada varoldukları konu. sunda onunla aynı fikirde olup olmadığımdan emin deği. Hm. Bunlar ruhumuzdadır elbette, ama bu başka bir konu. Aynı

zamanda üzülerek belirtmeliyim ki, ruhumuzun ölümsüz olduğu konusunda da henüz ikna olmuş değilim. En azından ben kişisel olarak daha önceki hayatlarımdan hiçbir şey hatırlamıyorum. Beni, babaannemin ruhunun idealar dünyasında mutlu bir hayat sürdüğüne ikna edebilirseniz, size müteşekkir kalırım.
Bir küçük şeker parçasıyla beraber pembe bir zarfa koyacağım bu mektuba felsefeden sözetmek için başlamamıştım aslında. Yalnızca, sözümde durmadığım için sizden özür dilemek istemiştim. Aslında kayığı karaya çekmek için bütün gücümü kullandım ama anlaşılan pek güçlü de-ğilmişim. Tabii, kayığı göle geri çeken şeyin kuvvetli bir dalga olduğu da düşünülebilir.
Eve ıslanmadan varabilmişsinizdir umarım. Yoksa, benim de sırılsıklam ve muhtemelen çok fena hasta olacak oluşumla teselli bulabilirsiniz. Ama tabii suç benim.
Kulübede hiçbir şeye dokunmadım ancak üzerinde kendi adımın yazılı olduğu bir zarfı almaktan ne yazık ki kendimi alıkoyamadım. Bir şey çalmak değildi amacım, sadece zarfın üzerinde adım yazılıydı ve ben tereddüt içinde kaldığım bir kaç saniye içinde bunun bana ait olduğunu düşündüm. Bunun için tüm kalbimle özür diler ve sizi bir daha asla hayal kırıklığına uğratmayacağıma söz veririm. NOT. Kâğıttaki sorular üzerine hemen düşünmeye başlayacağım.

NOT. NOT. Beyaz komodinin üzerindeki etrafı pirinç kaplamalı ayna normal mi yoksa sihirli bir ayna mı? Bu soruyu, aynadaki görüntümün iki gözünü birden kırpmasına alışık olmadığım için soruyorum.
Saygılar. Son derece ilgili öğrenciniz, SOFÎ.
Mektubu zarfa koymadan iki kez okudu. Bu mektup önceki kadar ağdalı olmamıştı hiç değilse. Mutfağa gidip bir kesme şeker almadan önce bu günün düşünce ödevlerinin olduğu kâğıdı çıkardı.
"Hangisi daha öncedir -tavuk mu 'tavuk' fikri mi?" Bu soru da, en az şu "tavuk mu yumurtadan çıkar, yoksa yumurta mı tavuktan?" sorusu kadar zor bir soruydu. Yumurta olmadan tavuk olmaz, tavuk olmadan da yumurta olmazdı. Tavuğun mu yoksa tavuk "fikrinin" mi diğerinden önce varolduğunu bulmak da bu kadar zor muydu? Sofi, bu konuda Platon'un ne düşüneceğinden oldukça emindi. Platon, kuşkusuz, "tavuk" fikrinin idealar dünyasında tavuğun duyular dünyasında varoluşundan çok daha önce varolmuş olduğunu söylerdi. Platona göre ruh bedene yerleşmeden önce "tavuk" fikrini "görmüştü". Ancak Sofi onun tam da bu noktada yanıldığını düşünmüyor muydu? Hiç gerçek bir tavuk ya da bir tavuk resmi görmemiş blr kişi, tavuk "fikri"ne sahip olamazdı ki! Böylelikle bir sonraki soruya geçmiş oldu:
"İnsanın doğuştan sahip olduğu fikirleri var mıdır?" Hiç sanmam, diye düşündü Sofi. Yeni doğmuş bir bebeğin zengin ir fikir dağarcığı olduğuna pek inanamıyordu. Tabii insan undan hiçbir zaman emin olamazdı, çünkü bir bebeğin ko- "uşamıyor oluşuna bakılarak onun hiçbir şey düşünmediği söylenemezdi. Ancak bir şeylerin fikirlerine sahip olmadan ön- Ce Onlan görmemiz gerekirdi, değil mi ya?

"Bitki, hayvan ve insan arasında ne fark vardır?" Sofi ^ men bunların arasında önemli farklılıklar olduğunu düşündü Örneğin bitkilerin pek gelişmiş duygusal bir dünyaları olduğu söylenemezdi. Çançiçeğinin umutsuz aşkından sözedildiğjjj duyan olmuş muydu hiç? Bir bitki büyür, beslenir ve yeniden oluşmasını sağlayacak küçük tohumlar üretir. Böylece bir biftj hakkında söylenebilecek şeylerin çoğunu söylemiş oluruz. So{ bitkiler hakkında bu söylediklerinin hayvanlar ve insanlar içjj de geçerli olduğunu düşündü. Ancak hayvanların bunun dışn. da bir takım özellikleri daha vardı. Örneğin hareket edebilme. leri... (Bir gülün 60 metre koşusuna katıldığı görülmüş müj dü?) Hayvanla insan arasındaki farklılıkları bulmak biraz da ha çaba isteyen bir şeydi. İnsanlar düşünebilir, ya hayvanlar düşünemez mi? Sofi kedisi Şerekan'ın düşünebildiğinden emindi. En azından zaman zaman oldukça çıkarcı bir biçimdi davranabiliyordu. Ama felsefe konularında düşünebilir miydi! Bir kedi bitki, hayvan ve insan arasındaki farklar konusundı kafa yorabilir miydi? Muhtemelen hayır! Bir kedi mutlu yadı mutsuz olabilirdi kuşkusuz, ama kendi kendine Tanrı'nınvaj rolup olmadığını ya da ruhun ölümsüz olup olmadığını sora mıydı? Sofi çok şüpheliydi böyle olduğundan. Ama tabii bu di

yeni doğmuş bebeklerin fikirleri olup olamayacağı konusu p
biydi. Bu konularda bir kediyle konuşmak da bir bebekle W
nuşmak kadar olanaksız bir şeydi!
" Yağmur niçin yağar?" Sofi omuzlarını silkti. Yağmur, buharlaşıp bulutlarda yoğunlaştığı için yağardı tabii. DaW üçüncü sınıfta öğrenmemişler miydi bunu? Tabii yağmuruj bitkilerle hayvanların gelişmesi için yağdığı da iddia edilebiü' di. Ama doğru muydu bu? Bir yağmur bulutunun amacı olabil* miydi gerçekten?
En azından sonuncu sorunun amaçla bir ilgisi vardı: san, iyi bir hayat yaşamak için ne gerekser?" Felsefe öğretm1 bu konuda kursun en başında bir şeyler söylemişti. Her insaI

yemeye, ısınmaya, sevgi ve şefkate gereksinimi vardır. Bu tür şeyler iyi bir yaşamın en önde gelen koşullarıdır kuşkusuz. Sonra da herkesin bir takım felsefi sorulara cevap bulmaya ihtiyacı olduğunu söylemişti. İnsanın sevdiği bir işi olması da önemli bir şeydi herhalde. Örneğin trafikten nefret eden biri, taksi şoförü olmazdı. Ödev yapmaktan nefret eden bir insanın tutup öğretmen olması pek akıllıca bir şey olmazdı. Sofi hayvanları çok seviyordu, bu yüzden veteriner olmayı düşünebilirdi. Mutlu olmak için totodan milyonlar kazanmanın gerekli olmadığını düşünüyordu en azından. Hattâ tam tersi! "İşleyen demir ışıldar!" denen bir şey vardı.
Annesi akşam yemeğine çağırana kadar Sofi odasında oturdu. Annesi biftekle patates yapmıştı. Harika! Masanın üzerinde mum da yakmıştı. Tatlı olarak da kremalı böğürtlen vardı.
Yemekte surdan burdan konuştular. Annesi Sofi'ye 15. yaşgününü nasıl kutlamak istediğini sordu. Yaşgününe yalnızca birkaç hafta kalmıştı.
Sofi omuzlarını silkti.
- Arkadaşlarım davet etmeyecek misin? Parti yapmak istemiyor musun yani?
- Belki...
- Marte'yi, Anna Marie'yi... Hege'yi çağırabilirdik. Tabii Jorün'ü de. Belki Jörgen'i de... Elbette bu en iyi senin bileceğin iş. Biliyor musun, kendi 15. yaşgünümü sanki dünmüş gibi hatırlıyorum. Sanki o günden bu yana çok az zaman geçmiş gibi geliyor bana. Daha o zaman da kendimi bir büyük gibi hissediyordum. Ne garip değil mi? Hiç değişmemiş gibi geliyorum kendime.
- Değişmedin de ondan! "Değişen" hiçbir şey yoktur. Sen de sadece geliştin, büyüdün...
- Hmmm... bir büyük gibi konuştun şimdi. Yalnızca bana zaman müthiş bir hızla gelip geçmiş gibi geliyor.

...insanların kavramlarında temizlik yapmak isteyen titiz ve düzenli bir adam...
Annesi öğlen uykusunu uyurken Sofi Geçit'e gitti. Pembe zarfın içine bir şeker koymuş, üzerine de "Alberto'ya" diye yazmıştı. Kendisine yeni mektup gelmemişti, ancak birazdan köpeğin geldiğini duydu.
- Hermes! diye bağırmasıyla köpeğin ağzında taşıdığı san, büyük zarfı yere bırakması bir oldu.
- Aferin sana akıllı köpek!
Sofi bir eliyle ona sarıldı. Gök gürültüsü gibi ses çıkararak soluyordu köpek. Sofi içinde şeker olan pembe zarfı alıp ağzına verdi. Köpek Geçit'ten çıkıp yine ormana doğru yola koyuldu.
Sofi zarfı açarken biraz heyecanlıydı. Acaba mektupta kulübe ya da kayıktan sözediliyor muydu?
Zarfta yine birbirine ataşla bağlı aynı tür kâğıtlar duruyordu. Bir de onlardan ayrı bir kâğıt vardı. Kâğıtta şunlar yazıyordu:
Sevgili bayan detektif! Daha doğrusu sevgili bayan hırsız! Durumu çoktan polise bildirmiş bulunuyorum...
Yok, yok! Öyle çok kızmış filan değilim. Hele senin bu merakın felsefi sorulara yanıt bulmak konusunda da geçerli olacaksa hiç şikâyetçi değilim. İşin belki en kötü yanı, bu durumdan sonra taşınmak zorunda kalıyor olmam. Eh, ne de olsa hata benim. Senin her şeyi kurcalayacak biri olduğunu bilmem gerekirdi.
Sevgiler, Alberto.

gofi derin bir nefes aldı. Demek ona kızgın değildi. Ama neden taşınmak zorunda kalıyordu?
Kâğıtları alıp odasına çıktı. Annesi uyandığında evde olsa iyi ederdi. Yatağına oturup Aristoteles ile ilgili yazanları okumaya başladı.
Filozof ve bilim adamı
Sevgili Sofi! Platon'un idea öğretisi üzerine epey düşünmüşsündür sanıyorum. Bunu senin gibi pek çok kişi daha düşündü. Okuduklarını öylece kabul mu ettin, yoksa bazı noktalarda bunları eleştirdin mi bilemiyorum. Eğer eleştirilerin olduysa, bil ki bu eleştiriler Platon'un akademisinde 20 yıl öğrencilik yapmış olan Aristoteles (İ.Ö. 384-322) tarafından da daha o zamanlar dile getirilmişti.
Aristoteles Atina'lı değil, Makedonyalıydı. Platon'un akademisine Platon 61 yaşında iken gelmişti. Babası meşhur bir doktor ve bilim adamıydı. Salt buna bakarak bile onun felsefi projesinin ne olduğunu tahmin edebiliriz. Onu en çok

ilgilendiren konu, yaşayan doğa idi. Yalnızca büyük Yunan filozoflarının en sonuncusu değil, Avrupa'nın büyük biyologlarının da ilkiydi.
Biraz da abartarak diyebiliriz ki, Platon mutlak biçimler ya da "fikirler" ile öylesine meşguldü ki doğadaki değişimlere pek ilgi göstermiyordu. Aristoteles ise tam da bu değişimlerle ya da bugün adlandırdığı biçimiyle doğal süreçlerle ilgileniyordu.
Biraz daha abartacak olursak, Platon'un tüm duyular dünyasına ve etrafımızda gördüğümüz şeylere sırt çevirdiğini söyleyebiliriz. (Niyeti Mağara'dan çıkmaktı Platon'un. Mutlak idealar dünyasına girmekti.) Aristoteles ise bunun tam tersini yaptı: gerçekçi bir şekilde balıkları, kurbağaları, anemon çiçeklerini ve gelincikleri inceledi.
Platon mantığını, Aristoteles ise bunun yanında duyularını kul-landı da diyebiliriz.

Platon ile Aristoteles'in yazı tarzları arasında da belirgin farkla, görülür. Platon bir şair ve destan yazarı iken, Aristoteles'in yazılar, ansiklopedi maddeleri gibi kuru ve detaylıdır. Buna karşılık yazılan, nın temelini o güne kadar hiç yapılmamış doğa araştırmaları oluştu, rur.
Aristoteles'in yazılarının sayısının 170'i bulduğu söylenir. Bun-lardan ancak 47'si günümüze dek gelebilmiştir. Bu yazıları birer kitap gibi düşünmek yanlış olur. Aristoteles'in yazılarının çoğu ders notları şeklindedir. O dönemde de felsefe öncelikle ağızdan ağıza aktarılan bir şeydi.
Aristoteles'in Avrupa uygarlığına bir başka katkısı da pek çok bilimin bugün dahi kullandığı bilimsel dilin kurucusu, pek çok bilimi kurup düzenleyen bir filozof oluşundadır.
Tüm bilimler hakkında yazmış olan Aristoteles'in en önemli birkaç alanda yazdıklarına değinmekle yetineceğim. Platon'dan ço bahsettiğim için, öncelikle Aristoteles'in Platon'un idea öğretisi nasıl baktığından sözedeceğim. Sonra da kendinden önceki doğafl lozoflarının söylediklerini derleyip toparlayan Aristoteles'in ke doğa felsefesini nasıl oluşturduğunu anlatacağım. Kullandığı kavramlara nasıl çeki düzen verdiğini ve mantığı nasıl bilim olarak ortaya koyduğunu göstereceğim. Son olarak da Aristoteles'in insan ve toplum konusundaki görüşlerinden sözedeceğim biraz.
Bu koşulları kabul ediyorsan, kolları sıvayıp işe koyulabiliriz.
Doğuştan varolan fikirler yoktur
Platon da kendinden önceki filozoflar gibi tüm değişimlerden öte, mutlak ve değişmez olanı bulmak peşindeydi. Sonunda duyular dünyasının üzerindeki mükemmel fikirleri buldu. Üstelik bu fikirlerin doğadaki tüm olan bitenlerden daha gerçek olduğunu öne sürdü. Önce "at" fikri vardı ona göre, duyular dünyasının tüm atları ise mağa'3

duvarlarındaki gölgeler gibi sonradan ortaya çıkmıştı. Yani tavuk da yumurta da "tavuk" fikrinden çıkıyordu. Aristoteles ise, Platon'un böyle diyerek her şeyi başaşağı ettiğini söylüyordu. Tek atın "değiştiği" ve hiçbir tek atın ilelebet varolmadığı konusunda öğretmeniyle aynı fikirdeydi. At biçiminin kendisinin ise mutlak ve değişmez olduğu konusunda da onunla aynı görüşü paylaşıyordu. Ancak at "fikri"nin insanların pek çok at gördükten sonra oluşturdukları bir kavram olduğunu öne sürüyordu. Yani ona göre at "fikri" ya da "biçimi" kendiliğinden varolamazdı. Aristoteles'in at "biçimi" deyince anladığı atın ya da bugün dediğimiz biçimiyle at türünün özelliklerinin toplamıdır. Altını çiziyorum: At "biçimi" Aristoteles'e göre tüm atlarda ortak olan özelliklerdir. Bu noktada çörek kalıpları ile ilgili benzetmenin geçerli olmadığını görüyoruz, çünkü'çörek kalıpları çöreklerden bağımsız olarak vardır. Aristoteles ise doğanın dışında bir yerlerde, rafların üzerinde, bu tür biçimler durduğuna inanmıyordu. Çünkü "biçimler" şeylerin içindedir, şeylerin ayırdedici özellikleri olarak onlarda mevcuttur.
Bir başka deyişle Aristoteles Platon'la "tavuk" fikrinin tavuktan önce varolduğu konusunda aynı fikirde değildi. Aristoteles'in tavuk "biçimi" ile kastettiği şey, tavuğun özgün özellikleri olarak her tavukta varolan şeyler ¦ örneğin tavuğun yumurtlayan bir hayvan olmasıydı. Bu yüzden tavuğun kendisi İle tavuk "biçimi", ruhla beden gibi, birbirinden ayırdedilemeyecek şeylerdi.
Böylece Aristoteles'in Platon'un idea öğretisi hakkındaki eleştirisinden sözetmiş olduk. Bu noktada önemle altını çizmek isterim ki, bu, düşünce yönteminde çok önemli bir değişim anlamına gelir. Çünkü Platon için gerçeklik aklımızla düşündüğümüz bir şey iken, Aristoteles için gerçeklik duyularımızla algıladığımız bir şeydi. Platon doğada, etrafımızda gördüklerimizin gerçekte idealar dünyasında ya da insanın ruhunda varolan şeylerin yalnızca birer yansıması olduğunu söylerken, Aristoteles bunun tam tersini ileri sürer: İnsan

ruhunda varolan şeyler, d ;jdaki şeylerin bir yansımasıdır. Yani gerçek dünya doğadır. Aristoteles'e göre Platon gerçek dünya ile insanların algılayışlarının birbirine karıştırıldığı Gizemci bir dünya-görüşüne takılıp kalmıştır. Aristoteles, önce duyularda varolmayan bir şeyin bilinçte de varolmayacağını iddia eder. Platon ise önce fikirler dünyasında varolmayan hiçbir şeyin doğada varolamayacağını öne sürer buna karşılık. Aristoteles, Platon'un bu tutumuyla "şeylerin sayısını çiftleştir-diğini" söylüyordu. Platon tek atı at "fikrinden" yola çıkarak açıklıyordu. Ama

Sofi, bu açıklama yeterli mi sence? O zaman "at fikri" nereden geliyor? Yoksa at fikrinin de onun yalnızca bir yansıması olduğu bir üçüncü at daha mı var?
Aristoteles içimizdeki her türlü düşünce ve fikrin, bilincimize görüp işittiklerimiz yoluyla yerleşmiş şeyler olduğunu söylüyordu. Bir de doğuştan gelme aklımız vardı. Duyularımızla algıladığımız şeyleri gruplara, sınıflara ayırmak gibi doğal bir yeteneğimiz var. "Taş", "bitki", "hayvan" ve "insan" kavramları böyle ortaya çıkıyordu. "At", "dam" ve "saksağan" kavramları böyle ortaya çıkıyordu.
Aristoteles insanların doğuştan akıl sahibi olduklarını yadsımıyordu. Tersine, insanların en önemli ayırdedici özelliği aklın ta kendisiydi. Ancak duyularımız olmadan akıl "boş" kalırdı. Yani insanların doğuştan gelme "fikirleri" yoktu.
Biçimler şeylerin özellikleridir
Aristoteles Platon'un idea öğretisine karşı olan tavrını böylece ortaya koyduktan sonra, gerçekliğin biçim ve özdeğin birliği olan değişik pek çok şeyden oluştuğunu söyler. "Özdek" bir şeyi oluşturan madde, "biçim" ise şeylerin kendine özgü özellikleridir.
Kanatlarını çırparak dolaşan bir tavuk düşün Sofi! İşte tam da kanat çırpmaktır tavuğun "biçimi" - ve de gıdaklamak ve yumurtla-

mattır! Tavuk "biçimi" ile tavuğun özgün türsel özellikleri ya da tavu-5un yaptıkları kastedilmektedir. Tavuk öldüğü yani kanat çırpmayı bıraktığı zaman, tavuğun "biçimi" de yokolur. Geriye kalan şey tavuğun "özdeği"dir (acıklı şeyler bunlar, değil mi Sofi?) ki buna da artık «tavuk" diyemeyiz.
Daha önce de söylediğim gibi, Aristoteles doğadaki değişimlerle çok ilgiliydi. "Özdek"te her zaman bir "biçim" olabilme olanağı yatar. "Özdek" bu içkin olanağı gerçekleştirebilmek için uğraşır. Aristoteles'e göre doğadaki her türlü değişim, özdeğin "olanaklılık"tan "gerçekliğe" dönüşmesidir.
Tamam, tamam... Biraz daha açmaya çalışacağım Sofi. Şu komik hikâyeyle söze başlamayı deneyeyim: Bir zamanlar koca bir granit parçasının üzerine eğilip çalışan bir heykeltraş varmış. O biçim-siz kayayı günlerce oymuş, kazımış durmuş. Bir gün yanına bir çocuk yaklaşmış ve: "O kayanın içinde ne arayıp duruyorsun?" diye sormuş. Heykeltraşın bu soruya yanıtı: "bekle ve gör!" olmuş. Birkaç gün geçip çocuk tekrar heykeltraşın yanına geldiğinde, artık heykeltraş o koca granit parçasından çok güzel bir at heykeli ortaya çıkarmış. Çocuk hayranlıkla ata bakıp heykeltraşa dönerek demiş ki: "Peki ama kayanın içinde at olduğunu nereden biliyordun?"
Evet, nereden biliyordu? Heykeltraş bir bakıma granitin içerisinde atırt biçimini görmüştü. Çünkü bu granit bloğunda bir ata dönüşme olanağı vardı. Aristoteles, aynen bu şekilde, doğadaki tüm şeylerin belli bir "biçimi" gerçekleştirme ya da oluşturma olanağına sahip olduklarını söylüyordu.
Tekrar yumurta ile tavuğa dönelim. Bir tavuk yumurtası bir tavuğa dönüşme olanağını içinde taşır. Ancak bu tüm yumurtaların bir gün tavuk olacağı anlamına gelmez. Çünkü bir takım yumurtalar, içkin "biçim"lerini gerçekleştiremeden kahvaltı sofrasında rafadan yumurta ya da omlet olup giderler. Ancak bir tavuk yumurtasından bir kaz olamayacağı da ortadadır. Çünkü tavuk yumurtasında bu olanak yoktur. Dolayısıyla bir şeyin "biçimi" hem ondaki olanakları

hem de sınırlamaları belirler.
Aristoteles şeylerin "biçim" ve "özdek'Merinden söz ederken sadece canlıları ele almaz. Tavuğun "biçim" i nasıl kanat çırpıp yumurta yumurtlamaksa, bir taşın biçimi de yere düşmektir. Nasıl tavuk kanat çırpmadan duramazsa, taş da yere düşmeden duramaz. Taşı alıp çok yükseklere atabilirsin, ancak yere düşmek onun doğasında olduğu için taşı ta Ay'a kadar atmayı başaramazsın. (Bu deneyi yapmaya kalkarsan aman dikkat et! Çünkü taş öç almaya kalkışacak olursa altında kalanın vay haline!)
Ereksel neden
Tüm canlı ve cansız şeylerin "olanaklarını belirleyen bir "biçim"e sahip oldukları bahsini kapamadan önce, Aristoteles'in doğadaki nedensellik ilişkileri konusunda oldukça ilginç bir görüşü olduğunu da eklemeliyim. Günümüzde, şunun ya da bunun "nedeni" derken bir şeyin nasıl meydana geldiğini kastederiz. Camın kırılma nedeni Petter'in cama bir taş atmış olmasıdır veya bir ayakkabının varolmasının nedeni ayakkabıcının deri parçalarını birbirine dikmiş olmasıdır. Ancak Aristoteles'e göre doğada çeşit çeşit neden vardır. O toplam dört tür nedenden sözeder. Bunların içinde onun "ereksel neden" dediği nedeni anlamak en önemlisidir.
Cam kırma örneğinde Petter'in cama niçin taş attığını sormak doğaldır. Burada Petter'in cama taş atmaktaki amacını sorarız. Amaç ya da "erek" ayakkabı yapımında da önemli bir rol oynar kuşkusuz. Ancak Aristoteles doğadaki cansız süreçlerde de bu tür bir "ereksel neden" arıyordu. Bir örnek verelim:
Yağmur neden yağar, Sofi? Yağmurun bulutlardaki su buharının soğuyup damla şeklinde yoğunlaşarak yerçekiminden ötürü yere düşmesiyle oluştuğunu okulda öğrenmişsindir. Aristoteles bunu

sini eğerek onaylardı. "Özdeksel neden", söz konusu su buharı-
(bulutların) tam da hava soğuduğunda orada varoluyor olması-. «Etken neden" su buharının soğumasıdır ve "biçimsel neden" de yağmurun "biçim"inin ya da doğasının damla damla yere düşmek olmasıdır. Sen susup başka

bir şey söylemezsen, Aristoteles buna ek 0|arak, yağmur yağdığını çünkü bitkilerle hayvanların büyümek jçin yağmura gereksinimi olduğunu söylerdi. "Ereksel neden" ile kastettiği de buydu. Gördüğün gibi Aristoteles bir anda yağmur damlalarına bir görev ya da bir "amaç" veriyordu.
Bizse bunu başaşağı edip bitkilerin büyüme nedeninin yağmur olduğunu söylüyoruz. Farkı görüyor musun Sofi? Aristoteles doğadaki her şeyde bir amaçlılık olduğunu söylüyordu. Yağmur bitkiler büyüsün diye yağar. Portakallar ve üzümler insanlar onları yesin diye yetişir.
Bu gün bilim böyle düşünmüyor. Hayvan ve insanların varolması için yiyecek ve suyun gerekli bir koşul olduğunu söylüyoruz. Bu koşullar olmasıydı biz de varolamazdık. Ama suyun ya da portakalın amacı değildir bizi beslemek. Nedenler hakkındaki görüşleri konusunda Aristoteles'in yanıldığını söylemek hevesine kapılabiliriz. Ancak acele etmemekte yarar var. Pek çok insan, Tanrı'mn dünyayı üzerinde insanlarla hayvanlar yaşasın diye yarattığına inanır. Buna bağlı olarak, insanlarla hayvanların yaşamak için suya ihtiyacı var diye ırmaklarda su aktığı iddia edilebilir. Ama burada Tanrimn erek ya da amacından sözedi-yor oluruz, bize iyilik etmek isteyen yağmur damlalarından ya da ırmak suyundan değil!
Mantık
"Biçim" ve "özdek" kavramları arasındaki fark, Aristoteles'in insanların dünyadaki şeyleri tanıma sürecini anlatışında da önemli bir rol

oynar.
Bir şeyleri tanımak, onları bir takım gruplara ya da sınıflara ayı. rarak olur. Bir at görürüm, bir at daha ve sonra bir at daha... Atların hepsi birbirinin aynı olmasa da atların hepsinde ortak olan bir şey. /ervardır. İşte atların hepsinde aynı olan bu şey, atların "biçimi'dir. Diğerlerinden ayrı ya da bireysel olan şey atın "özdeği"ne girer.
Biz insanlar böyle döner durur, gördüğümüz her şeyi farklı farklı bölmelere yerleştiririz. İnekleri bir tür ahıra, atları bir başkasına, do-muzları domuz ağılına, tavukları kümese koyarız. Sofi Amundsen de odasını düzeltirken aynı şeyi yapar. "Kitapları" rafa, "okul kitapları, m" çantasına, "dergileri" komodinin gözüne koyar. Elbiseler özenle katlanıp dolaptaki yerlerine konur: pantolonlar bir göze, kazaklar bir başka göze, çoraplar bir başkasına... Aynı şeyi kafamızın içinde de yaptığımıza dikkatini çekerim: taştan, yünden ve plastikten yapılmış şeyleri birbirinden ayırırız. Canlı ve cansız varlıklar, "bitkiler", "hayvanlar" ve "insanlar" arasında fark gözetiriz.
İzliyor musun Sofi? Aristoteles, doğanın "odası"nı ciddi bir şekilde düzenlemek istiyordu. Doğadaki her şeyin değişik gruplar ve alt-gruplarda bir araya geldiğini göstermeye çalışıyordu. (Hermes yaşayan bir varlıktır, daha ötesi memeli bir hayvandır, daha ötesi bir köpektir, daha ötesi bir labrador'dur, daha ötesi erkek bir labra-dor'dur.)
Odana gidip yerdeki herhangi bir şeyi al. Eline aldığın şey ne olursa olsun, bunun kendisinden daha yüksek bir düzenin parçası olduğunu göreceksin. Herhangi bir sınıfa koyamadığın bir şeyle karşılaşırsan şaşırırsın. Küçük bir yumak gibi bir şey görüp bunun bitkiler sınıfına mı, hayvanlar sınıfına mı yoksa madenler sınıfına mı ait olduğunu söyleyemeyeceksen, o şeyi eline alacağından şüphe ederim.
Bitkiler sınıfı, hayvanlar sınıfı ve madenler sınıfı deyince aklıma bir oyun geldi. Hani salondakiler arasından bir zavallı ebe seçilir ve dışarı yollanır. O dışarıdayken diğerleri bir şeyde karar kılarlar. Ebe

ri giHnce bu şeyin ne olduğunu tahmin etmeye çalışır.
Odadakiler o an komşunun bahçesinde oynamakta olan "Mons" adlı kediyi tutarlar. Ebe içeri girip tahmin etmeye başlar. Yal-
a <<evet" ya da "hayır" şeklinde cevap vermeye izin vardır. Zaval-l ebe iyi bir Aristocu ise (ki o zaman ona zavallı denemez!) aralarında şu konuşmalar geçer: Somut bir şey mi? (Evet!) Madenler sınıfından mı? (Hayır!) Canlı mı? (Evet!) Bitkiler sınıfından mı? (Hayır!) hayvan mı? (Evet!) Kuş mu? (Hayır!) Memeli bir hayvan mı? (Evet!) Hayvanın tümü mü? (Evet!) Kedi mi? (Evet!) Mons mu? (Eveeeet! Kahkahalar...)
İşte bu oyunu bulan kişi Aristoteles'dir. Platon'u da "karanlıkta saklambaç" oyununun mucidi ilan edebiliriz. Demokritos'un da lego oyununun yaratıcısı olma şerefine sahip olduğundan daha önce sö-zetmiştik.
Aristoteles insanların kavramlarına bit düzen getirmek isteyen, titiz ve düzenli biriydi. Bu yanıyla mantığıbh bilim olarak kuran kişi de o oldu. Hangi çıkarımların ya da kanıtların mantıksal olarak geçerli olduğuna ilişkin kesin kurallar öne sürdü. Bir örnek bunu açıklamaya yeter: Önce "tüm yaşayan varlıklar ölümlüdür" (1. önerme), sonra da "Hermes yaşayan bir varlıktır" (2. önerme) dersem, bundan pek güzel bir şekilde "Hermes ölümlüdür" sonucunu çıkarabilirim.
Aristoteles mantığı kavramlar arasındaki ilişkilere dairdir. Bu örnek de "yaşayan varlık" ile "ölümlü" kavramları arasındaki ilişkiyi gösterir. Aristoteles'in bu çıkarımı yüzde yüz doğru olsa da bize pek yeni bir şey öğretmediğini kabul etmek durumundayız. Hermes'in "ölümlü" olduğunu zaten biliyorduk. (Hermes bir "köpek" ve bütün köpekler "yaşayan varlıklardır. Bunlar da Eve rest Dağı'nın tepesindeki taşların tersine "ölümlü"dürler.) Evet Sofi, bu kadar mı biliyorduk kuşkusuz. Ancak teker teker şeylerle gruplar arasındaki ilişki her zaman bu kadar açık değildir. Arada bir kavramlarımızı şöyle bir düzenlemek yerinde olabilir.

Bir örnek vermekle yetineyim: Minicik fare yavrularının da tıpkı

koyun ve domuz yavruları gibi annelerinin memesinden süt mümkün müdür gerçekten? Buna pek ihtimal veremesekde bir 43, sünelim: Fare en azından yumurtlamaz. (En son ne zaman bir fare yy. murtası gördüm acaba?!) Tıpkı domuzlar ve koyunlar gibi canlı y^. rular doğurur. Canlı yavru doğuran hayvanlara memeli hayvan derç ve de memeli hayvan tam da annesinden meme emen hayvandır. Do. layısıyla cevabı buluruz. Gördüğün gibi yanıtı bilmemize rağmen şöyle bir düşünmemiz gerekti. Bir telaş içinde farelerin gerçekten annelerinin memesini emdiğini unutabildik. Belki de hiç meme emen fare görmediğimiz için. Tabii, fareler insanlara yavrularını beslerken görünmekten biraz utanırlar da ondan!

Doğanın merdiveni

Aristoteles varoluşumuza bir "düzen getirirken" öncelikle doğadaki her şeyin iki ana gruba ayrılabileceğine işaret eder. Bir tarafta taş, yağmur damlası ve toprak parçası gibi cansız şeyler vardır. Bunlar içlerinde bir değişme olanağı taşımazlar. Bu tür yaşamayan şeyler ancak dışarıdan etkilerle değişebilirler. Diğer tarafta içlerinde değişebilme olanağı taşıyan canlı şeyler vardır.

Aristoteles, "canlı şeyler"in de iki ana gruba ayrılması gerektiğini söyler. Yaşayan bitkiler ve yaşayan varlıklar. Son olarak "yaşayan varlıklar" da hayvanlar ve insanlar olarak ikiye ayrılabilir.

Bu sınıflamanın açık seçik ve düzenli olduğu konusunda Aristoteles'e hak veriyorsundur. Canlı ve cansız şeyler, örneğin bir gül ile bir taş arasında önemli bir fark vardır. Aynı şekilde bitkilerle hayvanlar, örneğin bir gül ile bir at arasında da önemli bir fark vardır. Atla insan arasında da böyle bir fark olduğunu ileri sürmek isterim. Ancak bu farklar tam olarak nelerdir? Bana bu sorunun yanıtını verebilir misin?

Ne yazık ki cevabını yazıp bir kesmeşekerle beraber pembe bir

rfa koymanı bekleyecek zamanım yok, o yüzden kendi sorumu ndim yanıtlıyorum: Aristoteles doğa olaylarını sınıflarken şeyleri özelliklerinden, daha doğrusu onların yapabildikleri ya da yaptıkları şeylerden yola çıkıyordu. Tüm "canlı şeylerde" (bitki, hayvan ve insanlarda) gıda özümseme, büyüme ve üreme yeteneği vardır. Tüm "yaşayan varlıklarda" (hayvan ve insanlarda) ise buna ek olarak çevresindekileri hissede-bilme ve hareket edebilme yeteneği vardır. Tüm insanlarda ise bunlara ek olarak düşünebilme ya da duyusal izlenimlerini farklı gruplara ve sınıflara koyabilme yeteneği vard.ır.

Doğada keskin sınırlar yoktur. Basit bitkilerden daha karmaşık bitkilere, basit hayvanlardan karmaşık hayvanlara yumuşak bir geçiş vardır. Bu "merdiven"in en üstünde insan yer alır ki, insan Aristoteles'e göre doğanın tüm yaşamını yaşamaktadır. İnsanlar, bitkiler gibi büyür ve özümser, hayvanlar gibi duygu taşır ve hareket eder ve bunlara ek olarak sadece insanlara mahsus olan mantıklı düşünme yeteneğini taşır.

Böylelikle insan tanrısal akıldan bir nebze taşır Sofi. Evet, tanrısal dedim. Bir takım yerlerde Aristoteles, doğadaki tüm devinimleri başlatan bir Tanrı olması gerektiğinden sözeder. Böylece Tanrı doğa merdiveninin mutlak tepesini oluşturur.

Aristoteles Dünya'daki devinimleri yıldız ve gezegenlerin yönettiğini düşünüyordu. Ancak gökyüzü cisimlerini de hareket ettiren bir şey olmalıydı. Bu güce Aristoteles "ilk devindirici" ya da "Tanrı" diyordu. "İlk devindirici"nin kendisi hareket etmez ve o gökyüzündeki cisimlerin ve dolayısıyla doğadaki her şeyin hareketlerinin "ilk nedenidir.

Etik

Tekrar insana dönelim Sofi! Aristoteles'e göre insan "biçimi" üç tQr ruh barındırır: "bitki ruhu", "hayvan ruhu" ve "insan ruhu". Sonra sorar: İnsan nasıl yaşamalı? İnsanın iyi bir hayat sürmesi için neler gerekir? Bu soruyu kısaca şöyle yanıtlayabilirim: İnsan ancak türn yetenek ve olanaklarını kullandığı ölçüde mutlu olur.

Aristoteles üç tür mutluluk olduğunu söyler: İlk tür mutluluk, ar-zu ve isteklerin olduğu bir hayattır. İkincisi, özgür ve sorumlu bir vatandaş olarak varolunan hayattır. Üçüncü tür mutluluk ise araştırmacı ve filozof olunan hayattır. Aristoteles, insanın mutluluğu için bu üç koşulun da bir arada varolması gerektiğini ısrarla belirtir. Tek yönlülüğü reddeder. Ve bu-gün yaşasaydı yalnızca bedeni ya da yalnızca aklı kullanmanın tek yönlülük olduğunu söylerdi kuşkusuz. Bu iki uç, dengesiz bir yaşam biçiminin ifadesiydi ona göre.

İnsanlarla ilişkilerimizde de "altın orta"yı tutmaktan sözeder Aristoteles: ne korkak ne çılgınca atılgan, sadece cesur olacağız. (Cesaretin azı korkaklık, çoğu çılgınlıktır.) Ne cimri ne savurgan, sadece bonkör olacağız. (Aşırı bonkörlük savurganlık, az bonkörlük cimriliktir.)

Yemek konusunda da aynı şey geçerlidir. Az yemek gibi çok yemek de sakıncalıdır. Platoncu ve Aristotelesçi ahlak, Yunan tıp bilimini hatırlatır: yalnızca dengeli ve ölçülü olarak mutlu ya da "uyumlu" insan olunur.

Politika

Aristoteles'in bu tutumu politik görüşlerinde de kendini gösterir. İnsan bir "politik varlıktır" diyen Aristoteles'e göre, insanı çevreleyen toplum olmadan gerçek anlamda insan olunmaz. İnsanın ailesi ve

k"vü açlık, sıcaklık, evlilik ve çocuk yetiştirme gibi temel yaşamsal eksilmelerini karşılasa da, insanların birlikteliğinin en gelişmiş biçimi devlette ifadesini bulur.
Sonra da devletin nasıl organize edilmesi gerektiği sorusu geliyor. (Platon'un "felsefe devleti"ni hatırlıyorsun, değil mi?) Aristoteles üç iyi devlet türünden sözeder. Bunların ilki, devletin başında tek bir kişinin bulunduğu monarşidir. Bu devlet biçiminin iyi olabilmesi için baştaki kişinin kendi çıkarları uğruna devleti kötüye kullanmaması gerekir. Bir diğer iyi devlet biçimi aristokrasidir. Aristokraside devleti yöneten bir grup lider vardır. Bu,devlet biçiminin de üç-beş ki-şiDİn kasıp kavurduğu, bugün cunta denilen idare biçimine dönüş-memeye özen göstermesi gerekir. Üçüncü iyi devlet biçimi de Aristoteles'in politeia demekle kastettiği demokrasidir. Ancak bu yönetim biçiminde de varolan tehlike, bir demokrasinin kolayca bir ayaktakımı egemenliğine dönüşebilmesidir. (Zalim Hitler Almanya devlet başkanı olmasaydı da, küçük Naziler, korkunç bir "ayaktakımı egemenliği" oluşturabilirdi!)
Kadınlar konusundaki görüşleri
Son olarak Aristoteles'in kadınlar konusundaki görüşlerinden kısaca bahsedelim. Ne yazık ki onun bu konudaki görüşleri Platon'unki-ler gibi iç açıcı değil. Aristoteles'e göre kadında bir şey eksiktir. Hattâ kadın "eksik bir erkek"tir. Üreme olayında erkek etkin ve verici iken kadın edilgen ve alıcıdır. Çünkü çocuk erkeğin özelliklerini alır, diyordu Aristoteles. Çocuğun özelliklerinin erkeğin tohumunda hazır beklediğini sanıyordu. Kadın mısır tohumunu alan ve büyüten toprak idiyse, erkek "tohum"un ta kendisiydi. Veya "Aristotelesçe" söy-¦eyecek olursak, "biçim"i veren erkek, "özdek"le katkıda bulunan kadındı.
Aristoteles gibi akıllı bir kişinin cinsiyetler arasındaki ilişki

konusunda böylesine yanılabilmesi hem şaşırtıcı hem de üzücü e|. bette. Ama bu bize iki şey gösteriyor: birincisi, Aristoteles'in kadit), lar ve çocuklar konusunda fazlaca bir pratik deneyiminin olmadığı İkincisi, felsefe ve bilimde yalnız erkeklerin at koşturmasının ne ka. dar sakıncalı bir şey olabileceği.
Üstelik iyice üzücü olan, Platon'un değil, Aristoteles'in cinsiyet, ler üzerine bu görüşlerinin Ortaçağda da geçerli olmuş olması. Aym şekilde Kilise de aslında İncil'de yazılı olmayan bu kadın görüşünü devraldı. Yoksa İsa hiç de kadın düşmanı değildi!
Şimdilik bu kadar! Benden haber almaya devam edeceksin.
Sofi Aristoteles hakkındaki bu bölümü bir buçuk kez okuduktan sonra kâğıtları sarı zarfın içine koyup odasında etrafına bakınmaya başladı. Bir anda odasının darmadağınık olduğunun farkına vardı. Yerde kitaplarla dosyalar sağa sola yayılmıştı. Elbise dolabından bir takım çoraplar, bluzlar, külotlu çorap ve pantolonlar dışarı fırlıyordu. Bütün kirli çamaşırlar masanın önündeki sandalyenin üzerine koca bir yığın halinde yığılmıştı.
Sofi'nin içinden şiddetli bir düzeltme isteği yükseldi. Önce dolabındaki bütün rafları yere boşalttı. İşe en temelden başlamak gerekiyordu. Sonra giysilerini teker teker katlayıp raflara yerleştirmeye başladı. Dolapta yedi tane raf vardı. Raflardan birini iç çamaşırlarına, bir diğerini kısa ve külotlu çoraplanna, bir başkasını pantolonlarına ayırdı. Böylece tüm giysilerini, neyi nereye koyacağı konusunda en ufak bir kuşku duymadan sırayla yerlerine yerleştirdi. Kirli giysilerini de en alt rafta bulduğu siyah bir torbaya doldurdu.
Yalmzca tek bir parçayı ne yapacağını bilemiyordu. Bu, dize kadar gelen beyaz bir çoraptı. Nereye koyacağını bilmiyordu, çünkü hem çorabın bir teki eksikti, hem de bu çorap zaten hiç Sofi'nin olmamıştı!
Durup birkaç dakika beyaz çorabı inceledi. Üzerinde

A yazmasa da, Sofi bunun kime ait olduğunu tahmin edebili-rdu. Çorabı dolabın en üst rafında legolann, video kasetinin kırmızı ipek eşarbın durduğu torbaya koydu.
Sıra yeri toplamaya gelmişti. Yerdeki bütün kitapları, dostları, dergi ve afişleri, tıpkı felsefe öğretmeninin Aristoteles konusunda yazdığı bölümde anlattığı gibi birbirinden ayırarak sınıfladı. Yerdeki şeyleri topladıktan sonra yatağını yaptı, sonra da masasını toplamaya girişti.
En son yaptığı iş, Aristoteles hakkındaki kâğıtları güzelce bir araya getirip kâğıtlara delik açtıktan sonra bunları bir dosyaya yerleştirmek oldu. Dosyayı da daha önce beyaz çorabı koyduğu en üst göze yerleştirdi. Sonra bir ara Geçitteki bisküvi kutusunu da alıp odasına getirecekti.
Bundan böyle bir düzeni olacaktı. Bununla yalnızca odasındaki şeylerin düzenli olmasını kastetmiyordu. Aristoteles'i okuduktan sonra kavramlarının ve görüşlerinin de belli bir düzeni olması gerektiğini anlıyordu. Dolabın en üst gözünü bu tür sorulara ayırmıştı. Odasında üzerinde tümüyle söz sahibi olmadığı tek şey de, bu gözdü.
Annesinin birkaç saattir sesi çıkmıyordu. Sofi aşağıya inip annesini uyandırmadan önce hayvanlarına yiyecek vermeye karar verdi.

Mutfakta balık kavanozunun üzerine eğildi. Balıkların biri siyah, ikincisi portakal rengi, üçüncüsü de mavi-kırmızıydı. Adlarını bu yüzden Kara Korsan, Keloğlan ve Kırmızı Başlıklı Kız koymuştu. Bir yandan kavanoza yemlerini boşaltırken bir yandan onlarla konuşmaya başladı:
- Siz doğanın canlılar bölümüne aitsiniz. Yani gıda özümseyebilir, büyüyebilir ve üreyebilirsiniz. Daha ötesi siz hayvanlar alemine aitsiniz. Yani hareket edebilir, çevrenize bakabilirsiniz- Tam olarak söylemek gerekirse siz balıksınız, yani so-

lungaçlarınızla nefes alır, yaşam sularında ileri geri yüzersi.
nız.
Sofi yem kutusunun kapağını kapattı. Havuz balıkların^ doğanın düzeni içerisindeki yerlerinden, özellikle de "yaşan suları" teriminden hoşnuttu. Şimdi sıra muhabbet kuşların, daydı. Sofi kuşların yemek kabına biraz kuş yemi koyduktan sonra onlara:
- Sevgili Edi ile Büdü, dedi. Siz böyle şeker muhabbet kuş. lan olduhuzsa bu sizin küçük, şeker muhabbet kuşu yumurta-larından çıkmış olmanızdandır. Ve bu yumurtalarda muhab-bet kuşu olma biçimi varolduğu için tutup birer geveze papağan değil, muhabbet kuşu oldunuz.
Sofi sonra banyoya gitti. Tembel kaplumbağası burada, büyük bir kutuda duruyordu. Annesi her üç, dört banyo yapışında bir, bir gün şu kaplumbağayı öldürüvereceğinden sözetse de, şimdiye kadar bu boş bir tehdit olmanın ötesine geçmemişti. Sofi büyük bir kavanozun içerisinden bir salata yaprağı alıp kutunun içine koydu.
- Sevgili Govinda, dedi. En hızlı hareket eden hayvanlardan biri olmasan da, içinde yaşadığımız şu dünyanın küçücük bir parçasını görüp yaşama şansına sahipsin. Dünyada kendini aşamayan senin gibi pek çok başka şey olduğunu düşünerek teselli bulabilirsin.
Şerekan dışarıda farelerin peşinde koşup oynuyor olmalıydı. Çünkü bu onun doğasında vardı. Sofi misafir odasından geçip annesinin yatak odasına yöneldi. Ortadaki sehpanın üzerindeki vazoda fulyalar duruyordu. Sanki Sofi geçerken saygıyla sarı çiçeklerini eğiyor gibiydiler. Sofi bir an durup eliyle fulyaların kaygan başlarını okşadı:
- Siz de doğanın canlılar bölümüne aitsiniz. Bu açıdan içinde durduğunuz vazodan daha üstün sayılırsınız. Ama ne yazık ki siz bunun farkında olamazsınız.

Sofi annesinin yatak odasına varmıştı. Elini derin derin uyumakta olan annesinin başına koyup:
. Sense buradaki en şanslı canlılardan birisin anne, dedi. Şerekan ya da Govinda gibi yalnızca yaşayan bir varlık değil, bir insansm. Yani ender bir yetenek olan düşünme yeteneğine sahipsin.
- Neler diyorsun sen Sofi?
Annesi bu kez her seferkinden daha hızlı uyanmıştı.
- Bu halinle miskin bir kaplumbağaya benzediğini söylüyordum. Ayrıca gururla odamı düzenlemiş olduğumu belirtmek isterim. Elbette bunu felsefi bir dikkatlilikle gerçekleştirdim.
Annesi yatakta biraz doğruldu ve:
- Şimdi kalkıyorum, dedi. Kahveyi ateşe koyar mısın?
Sofi annesinin dediğini yaptı. Çok geçmeden mutfakta ellerinde kahve, meyve suyu ve çikolata oturuyorlardı. Bir süre sonra Sofi:
- Hiç niye yaşadığımızı düşündün mü anne? diye sordu.
- Ah, hâlâ bunu mu düşünüyorsun?
- Evet, ama artık sorunun cevabını biliyorum. İnsanlar dolanıp dursunlar, bu gezegendeki şeylerin adlarını koysunlar diye varlar.
- Öyle mi? Bunu hiç düşünmemiştim.
- O zaman ciddi bir problemle karşı karşıyasın. Çünkü insan düşünen bir varlıktır ve düşünmüyorsan insan değilsin demektir.
- Sofi!
- Ya dünyada sadece bitkilerle hayvanlar olsaydı! O zaman "kediler" ile "köpekler"i, "fulyalar"la "bektaşi üzümü"nü ayırabilecek kimse olmayacaktı. Bitkilerle hayvanlar da canlıdır ama doğadaki şeyleri değişik gruplara ve sınıflara sadece biz

ayırabiliriz.
- Sen benim en acayip kızımsın gerçekten!
- Eh, herhalde! dedi Sofi. Tüm insanlar biraz gariptir. Ben de bir insan olduğuma göre benim de garip olmam doğal. Aynca senin tek bir kızın olduğuna göre, benim senin en garip kızın olmam da doğal.
- Demek istediğim... bazen beni bu konuşmalarınla korkutuyorsun.

- O zaman seni korkutmak çok kolay demektir. Öğleden sonra Sofi Geçit'e gidip annesi görmeden büyük bisküvi kutusunu eve getirdi.
Kâğıtları sırasına koyup delik açtı ve bunları dosyada Aristoteles'in öncesine koydu. Sonra da sayfaların sağ üst köşesine sayfa numarası koydu. Kâğıtların toplamı 50 sayfayı geçmişti. Sofi kendi felsefe kitabını yapmaya başlamıştı böylece. Kitabı kendi yazmamış olsa da, kitap kendisi için yazılmıştı.
Pazartesi gününe ödevlerini yapmaya vakti olmamıştı. Belki din dersinden sınav olacaklardı ama öğretmenleri onlara hep onların ilgi derecelerine ve kişisel değerlendirmelerine ağırlık verdiğini söylerdi. Sofi de bu her iki özelliğe de sahip olmaya başladığını düşünüyordu.

..ateşten bir kıvılcım...
Felsefe öğretmeni mektupları artık doğrudan çitjn oraya yolluyordu ama Sofi pazartesi sabahı alışkanlıkla yine posta kutusuna baktı.
Kutu boştu. O da başka bir şey beklememişti ki zaten! Yonca Sokağı'ndan aşağı yürümeye koyuldu.
Tam o sırada yerde bir fotoğraf durduğunu farketti. Mavi bayraklı beyaz bir jipin resmiydi bu. Bayrağın üzerinde "UN" harfleri vardı. Birleşmiş Milletler bayrağı değil miydi bu?
Sofi resmin arkasını çevirince bunun fotoğraflı bir kartpostal olduğunu anladı. Kartın arkasında "Sofi Amundsen eliyle Hilde Möller Knag..." diye yazılıydı. Üzerinde Norveç pulu vardı ve 15 Haziran 1990 tarihli, "BM taburu" damgalıydı.
15 Haziran! Sofi'nin yaşgünüydü bu!
Kartta şunlar yazılıydı:
Sevgili Hilde! Hâlâ yaşgününü mü kutlamaktasın, yoksa artık ertesi gün mü oldu? Hediyenin ne kadar süre dayanacağı o kadar önemli değildir. Bir anlamda tüm yaşam boyu sürer. Ama ben yaşgününü bir kez daha kutlamak istiyorum. Belki artık kartları neden Sofi'ye yolladığımı anlıyor-sundur. Onun kartları sana ulaştıracağından hiç kuşkum yok. NOT. Annen cüzdanını kaybettiğini anlattı. İçindeki 150 kronu ben sana veririm. Yeni öğrenci kartını da okul kapanmadan alabilirsin, değil mi? Sevgiler, baban.
Sofi asfalta mıhlanmış gibi kalakaldı. Bir önceki kart ne zaman

damgalanmıştı? İçinden bir ses üzerinde kumsal resmi olan o kartın da haziran damgalı olduğunu söylüyordu. O zaman dik-kat etmemişti demek ki daha gelmesine bir ay olan bu tarihe...
Saatine bakıp geri dönerek eve yöneldi. Okula bir gün de geç kalsa ne çıkardı yani!
Kapıyı açıp koşarak odasına çıktı. Hilde'ye gelen ilk kartı kırmızı eşarbın altında buldu. Evet, bu kart da 15 Haziran tarihliydi! Sofı'nin yaşgünü ve yaz tatilinin bir gün öncesi.
Jorün ile buluşmak üzere süpermarkete doğru koşarken tüm gücüyle düşünüyordu.
Hilde kimdi? Babası nasıl olup da Sofi'nin onu bulacağından bu kadar emin olabiliyordu? Ne olursa olsun kartları doğrudan kızına değil de Sofi'ye yollaması çok anlamsız bir şeydi. Sofi, kartları doğrudan kızına göndermemesinin kızının adresini bilmemesinden kaynaklanamayacağını varsayıyordu. Bir şaka olmasındı bu? Yoksa bu adam yabancı bir kızı dedektif ve postacı olarak kullanarak kızına yaşgününde sürpriz mi yapmak istiyordu? Bu yüzden mi bir aylık süre veriyordu ona? So-fi'yi bir aracı olarak kullanmasının nedeni kızına yaşgününde yeni bir arkadaş hediye etmek olabilir miydi? "Tüm yaşam boyunca sürecek" hediye Sofi'nin ta kendisi miydi yoksa?
Eğer bu garip kişi Lübnan'da ise Sofi'nin izini nasıl bulabilmişti her şeyden önce? Bundan da ötesi: Sofi ile Hilde'nin iki şeyi aynıydı. Birincisi, eğer Hilde'nin doğum tarihi doğruysa, ikisi de 15 Haziran'da doğmuştu. İkincisi, ikisinin de babası dünyanın başka köşelerindeydi.
Sofi gizemli bir dünyaya çekilmekte olduğunu hissetti. Belki de kadere inanmak hiç de öyle aptalca bir şey değildi! Aman, yavaş... böyle sonuçlar çıkarmakta acele etmemesi gerekti, her şeyin doğal bir açıklaması olabilirdi. Ama Hilde Lille-sand'da oturuyorsa, Alberto Knox nasıl olup da Hilde'nin cüzdanını ele geçirmişti? Çünkü Lillesand buradan kilometrelerce

zaktaydı. Ya Sofi kartpostalı nasıl olup da yerde bulmuştu? Postacı kartı tam Sofi'lerin posta kutusuna gelmeden yere mi düşürmüştü? Niye tam da bu kartı düşüreceği tutmuştu peki? Sofi'yi görünce:
. Aklını mı kaçırdın sen? diye bağırdı marketin köşesinde onu beklemekte olan Jorün.
- Özür dilerim.
Jorün öğretmen gibi sert sert bakarak:
- Umarım gecikmen için iyi bir nedenin vardır, dedi.
- Birleşmiş Milletler ile ilgili bir mesele bu. Lübnan'da bir düşman birliği yolumu kesti...
- Hah! Aşık olmuşsun sen, hepsi bu! Sonra da tüm hızlarıyla okula koştular.
Çalışmaya fırsat bulamadığı din dersi sınavı üçüncü derste yapıldı. Sınav kâğıdında şu sorular yazılıydı:

Dünyagörüşü ve hoşgörü
1. Önce bir insanın bilebileceği şeylerin, sonra da bir insanın yalnızca inanabileceği şeylerin birer listesini yapın.
2. Bir insanın dünyagörüşünü oluşturmada rol oynayan etmenlerden birkaçını belirtin.
3. Vicdan ne demektir? Tüm insanlar aynı derecede mi vicdanlıdırlar?
4. "Değer önceliği" ile kastedilen nedir?
Sofi yazmaya başlamadan önce uzun süre oturup düşündü. Alberto Knox'dan öğrendiklerinin bir kısmını kullanabilir miydi acaba? Uzun süredir din dersi kitabının kapağını açmadığı için tek çaresi de buydu galiba. Ve bir kez yazmaya başlayınca cüm-'eleri birbirini kovalamaya başladı.

Sofi bilebildiğimiz şeyler listesine, Ay'ın kocaman bir pey. nir kalıbı olmadığını, Ay'ın arkasında çukurlar olduğunu, hem Sokrates'in hem de İsa'nın ölüme mahkûm edilmiş olduklarını tüm insanlann er veya geç öleceklerini, Akropolis'teki büyük tapınakların Î.Ö. beşinci yüzyılda yapılan Pers Savaşlarından sonra inşa edilmiş olduklarını ve Yunanlıların en önemli kâhinlerinin Delphoi'deki kâhin olduğunu yazdı. İnançla ilgili konular olarak da diğer gezegenlerde hayat olup olmaması, Tanrı'nın varolup olmadığı, ölümden sonra bir hayat olup olmadığı ve İsa'nın gerçekten Tanrı'nın oğlu mu yoksa yalnızca akıllı bir insan mı olduğu konularından bahsetti. Son olarak da, "bilemediğimiz kesin olan bir konu evrenin nasıl oluştuğudur," dîye yazdı. "Evreni büyük bir silindir şapkadan çıkarılan koca bir- tavşan olarak düşünebiliriz. Filozoflar Büyük Sihir-baz'ın gözlerinin ta içine bakabilmek için tavşanın ince tüylerine tırmanmaya çalışırlar. Bunu başarıp başaramayacakları bir soru işaretidir. Ancak aralarından en azından bir kişi tavşanın tüylerinin üzerine çıkmayı başarabilirse, diğerlerinin de onu takip edeceklerine ve bir gün hepsinin başarıya erişeceklerine ben kişisel olarak inanıyorum. NOT. İncil'de de bize tavşanın ince tüylerini hatırlatan bir şey var: Babil Kulesi. Sihirbaz, henüz yarattığı beyaz tavşanın sırtına tırmanmaya çalışan insanlardan hoşlanmadığı için kuleyi yerle bir etmişti.
Sonra sıra ikinci soruya geldi: "Bir insanın dünyagörüşünü oluşturmada rol oynayan etmenlerden birkaçını belirtin." Bunda elbette yetiştirmenin ve çevrenin rolü* çok büyüktü. Platon döneminde yaşayan insanlarla bugünkülerin dünya görüşleri birbirinden farklıydı, çünkü içinde yaşadıkları zaman ve çevre aynı değildi. Bundan başka insanların yapmayı seçtikleri şeyler de önemliydi. Ve dünyagörüşünü belirleyen bir başka önemli etmen de insanın aklıydı. Akıl çevrenin belirlediği bir şey değil, her insanda ortak olan bir özellikti. Belki, çevre ve sosyal

koşullar Platon'un mağarasında hüküm süren şeyler olarak görülebilirdi. Öte yandan her insan aklını kullanarak mağaranın karanlığından kurtulabilirdi. Ancak bu, oldukça cesaret gerektiren bir eylemdi. Akimi kullanarak kendi çağında geçerli olan inanışların ötesine geçebilen Sokrates buna iyi bir örnekti. Sofi son olarak şunları yazdı: "Günümüzde ayrı ülkelerden ve kültürlerden insanlar hızla bir araya gelmekte. Örneğin aynı apartmanda Hıristiyan, Müslüman ve Budist aileler bir arada yaşamakta. Bu durumda neden herkesin aynı şeye inanmadığını sorgulamaktansa birbirlerinin inancına hoşgörüyle bakmak daha da önem kazanıyor."
Evet, evet... Felsefe öğretmeninden öğrendikleriyle hiç değilse bir parça yol katettiğini hissediyordu Sofi. Buna biraz doğuştan sahip olduğu aklını, biraz da başka bağlamda duyup okuduklarını ekleyebiliyordu.
Üçüncü soruya geçti "Vicdan ne demektir? Tüm insanlar aynı derecede vicdan sahibi midirler?" Bu konuda sınıfta epeyce konuşmuşlardı. Sofi şunları yazdı: "Vicdan, insanlann neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu ayırdedebilme yeteneğidir. Benim kişisel görüşüme göre tüm insanlar bu yeteneğe sahiptir. Yani vicdan doğuştan gelme bir şeydir. Sokrates de aynı şeyi söyleyecektir. Ancak vicdanın söylediği şey insandan insana epeyce değişebilir. Bu noktada Sofistlerin haklı görüşleri olduğunu belirtmek gerek. Sofistlere göre neyin doğru neyin yanlış olduğu insanın içinde yaşadığı çevre tarafından belirlenen bir \ şeydi. Öte yandan Sokrates ise vicdanın tüm insanlarda aynı olduğunu söylüyordu. Belki ikisi de haklıydı. Kendilerini çıplak göstermenin yanlış bir şey olduğunu düşünmeyen pek çok insan vardır. Öte yandan hemen hemen her insan başkalanna kötü davranmayı vicdanına yediremez. Altını çizmek gereken bir başka konu, vicdana sahip olmanın onu kullanmak anlamına gelmediğidir. Bazı durumlarda bir insan tamamen vicdan-

sızca davranıyormuş gibi görünebilir, ancak iyice gizlenmiş de olsa bu kişilerde de bir tür vicdan vardır benim kişisel görüşü, me göre. Aynı şekilde bazı insanlar tamamen akılsız görünseler de bu akıllarını kullanmadıkları içindir. NOT. Akıl ve vicdan kasa benzetilebilir. Kas da çalıştmlmazsa giderek zayıflar."
Geriye tek bir soru kalmıştı: "'Değer önceliği' ile kastedilen nedir?" Bu konuyu da çok konuşmuşlardı sınıfta son zamanlarda. Örneğin araba kullanmak, bir yerden bir yere çabucak gidebilmeyi sağladığı için değerli bir şey olarak görülebilirdi. Ancak araba kullanmak ormanlara zarar veriyor, doğayı kirletiyorsa insan bir "değer seçimi" yapmak zorunda kalırdı. Bu konuyu oldukça derinlemesine düşündükten sonra Sofi, sağlıklı ormanların ve temiz doğanın işe çabuk gidip gelmekten daha önemli olduğu sonucuna varmıştı. Buna daha başka örnekler de veren Sofi son olarak,

"Kişisel olarak felsefenin İngilizce dilbilgisin-den daha önemli bir ders olduğuna, bu yüzden ingilizce saatlerini biraz azaltıp ders planına felsefeyi de almanın akıllıca bir değer önceliği olduğuna inanıyorum."
En son teneffüste öğretmen Sofi'yi kenara çekti:
- En üstlerde olduğu için senin kâğıdını okudum bile, dedi.
- Umarım sizi biraz düşündürmüştür.
- Benim de seninle konuşmak istediğim konu buydu. Cevapların pek çok bakımdan son derece olgun, hem de insanı şaşırtacak kadar olgun Sofi! Ve de kendine özgü. Peki ama ya dersi çalışmış miydin?
Sofi konuyu çevirdi:
- Siz hep kişisel yorumlara ağırlık verdiğinizi söylerdiniz.
- Evet, ama... Her şeyin de bir sınırı var!
Sofi doğruca öğretmeninin gözlerinin içine baktı. Son günlerde başına gelenlerden sonra bunu yapmaya hakkı olduğunu hissediyordu:
- Ben felsefe okumaya başladım, dedi. Bu da insanın kendi

düşünceleri için iyi bir temel oluşturuyor.
. Ama sınav kâğıdını değerlendirmek benim için kolay olmayacak. Bir yanıyla Zayıf, bir başka yanıyla Pekiyi verilecek bir kâğıt!
Sofi o öğleden sonra okuldan eve gelir gelmez çantasını bir köşeye atıp doğru Geçit'e koştu. Kalın ağaç köklerinin üzerinde sarı bir zarf duruyordu. Zarfın kenarları kuru olduğuna göre flernıes zarfı getireli epeyce olmuş demekti. Zarfı alıp eve girdi. Hayvanlarını doyurduktan sonra odasına çıktı. Yatağına oturup Alberto'nun mektubunu açtı ve okumaya başladı:
Helenizm
Son haberleşmemizden bu yana umarım iyisindir Sofi! Artık Sokra-tes, Platon ve Aristoteles'i, dolayısıyla Avrupa felsefesinin temel taşlarını biliyorsun. Bu yüzden bundan sonra beyaz zarfın içinde yolladığım düşünme ödevlerine son. Okulda yeterince ödev ve sınavla uğraşıyorsun zaten sanırım.
Şimdi, Aristoteles'in yaşadığı İ.Ö. dördüncü yüzyıldan, Ortaçağın başladığı İ.S. 400 yılına kadarki uzun dönemden sözedeceğim. "İsa'dan Önce" ve "İsa'dan Sonra" terimlerini kullandığıma dikkatini çekmek isterim. Çünkü bu dönemin en önemli ve ilginç olayı tam da Hıristiyanlığın kendisidir.
Aristoteles İ.Ö. 322 yılında öldü. Bu dönemde Atina da öncülük rolünü kaybetti. Bunda hiç kuşkusuz Büyük İskender'in (356-323) fetihlerinin yarattığı büyük politik değişimlerin önemli rolü olmuştu.
Büyük İskender Makedonya kralıydı. Aristoteles de Makedon-
ya'lıydt, hattâ bir ara genç İskender'in öğretmenliğini de yapmıştı.
perslere karşı kesin galibiyetin sahibi Büyük İskender'dir. Bundan
a ötesi Sofi, sayısız seferleriyle o Mısır'dan Hindistan'a kadar tüm

Doğu'yu Yunan uygarlığıyla kaynaştırmıştır.
Burada insanlık tarihinde yeni bir çağ başlar. Yunan kültürü v6 Yunan dilinin egemen olduğu yeni bir dünya oluşur. Yaklaşık olar^ 300 yıl süren bu döneme Helenizm diyoruz. "Helenizm" ile hem bu çağın kendisi, hem de üç büyük Helenistik uygarlık olan Makedonya Suriye ve Mısır'da egemen olan Yunan ağırlıklı kültür kastedilmeli dir.
İ.Ö. 50 yıllarında askeri ve politik güç Roma'nın eline geçti. Bu yeni süper güç sırayla tüm Helenistik kentleri zaptetti ve böylece Ba-tı'da İspanya'dan Asya'nın içlerine kadar Roma kültürü ve Latince geçerli oldu. Bu döneme de Roma dönemi ya da Geç Antik Çağ diyoruz. Ancak şu noktanın altını çizmelisin: Romalılar Helen dünyasını ellerine geçirene dek, Roma bir Yunan kültür eyaleti olarak varo-lagelmişti. Dolayısıyla Yunan kültürü ve Yunan felsefesi, Yunan politik gücü ortadan kalktıktan çok sonra da önemli rolüne devam etmişti.
Din, felsefe ve bilim
Helenizmin belirgin özelliği, bu çağda değişik ülkeler ve bunların kültürleri arasındaki farkların ortadan kalkmış olmasıdır. Bu dönemden önce Yunanlılar, Romalılar, Mısırlılar, Babilliler, Suriyeliler ve Pers-ler bugün "ulusal din" dediğimiz çerçeve içinde kendi tanrılarına tapıyorlardı. Helenistik dönemde tüm kültürler bir dinsel, felsefi ve bilimsel görüşler yumağı içinde birbirine karıştı.
Bir başka deyişle şehir meydanının yerini dünya arenası aldı. Eskiden de şehir meydanında pek çok mal, pek çok görüş ve fikir bi' araya gelirdi. Şimdi yeni olan şey bu malların ve fikirlerin tüm dünyadan bir araya gelmesiydi. Böylece pek çok dil bir arada ses vermeye başladı.
Yunan fikirlerinin Yunan kültür sınırlarının çok ötesine taştığı1**

gözettik. Bunun yanında bu kez, Doğu tanrılarının Akdeniz ülke-)erj inancına katıldığını görüyoruz. Tanrılarını ve dinsel görüşlerini ski medeniyetlerin pek çoğundan alan yeni dinler oluştu. Buna Uz-laşırvcılıkya da dinlerin karışımı diyoruz.
Bu dönemden önce insanlar kendi toplumlarına, kendi şehir devletlerine sıkı sıkıya bağlıydılar. Yavaş yavaş sınırlar ve ayrımlar ortadan kalktıkça, pek çokları yaşam görüşlerinden şüpheye kapıldılar, çelişkiye düştüler. Geç Antik Çağa genel olarak dinsel şüpheler, kültürel çözülüşler ve karamsarlık damgasını vurdu. "Dünya eskidir," dendi.
. '
Helenizmdeki dinlerde ortak olan şey, insanın nasıl ölümsüz olabileceği üzerine birer öğretilerinin bulunmasıydı. Bu öğreti çoğunlukla bir sırdı. Bu gizli öğretiyi edinerek ve belli bir takım törenlerden geçerek insan ölümsüzlüğe ve sonsuz bir yaşama kavuşabilirdi. Öte yandan evrenin gerçek doğasına dair bir sezgi, ruhun kurtuluşunda dinsel bir tören kadar önemli bir rol oynayabilirdi.
Yeni dinlerden sözettik şimdiye dek Sofi. Bunun yanında felsefede giderek "kurtuluş" ve yaşam tesellisi yolunda ilerledi. Felsefi sezgi yalnızca kendi başına bir değer oluşturmuyor, insanın ölüm korkusu ve karamsarlıktan kurtuluşuna hizmet ederek bir önem kazanıyordu. Böylelikle din ile felsefe arasındaki sınırlar da yavaş yavaş silindi.
Genel olarak Helenizm felsefesinin özgün bir felsefe olmadığını söylemek mümkün. Yine de bahsettiğimiz Atinalı üç filozof pek çok felsefi akım için önemli bir esin kaynağı oluşturdu. Bu akımlara birazdan kısaca değineceğim.
Helenizmde bilimde bir çok kültürün bir araya gelmesinden etkilendi. Bu alanda Mısır'daki İskenderiye kenti Doğu ile Batı'nın buluştuğu bir nokta olarak önem kazandı. Atina Platon ve Aristoteles sonrası okullarla felsefi başkent olmaya devam ederken, İskenderiye bilimin merkezi oldu. Büyük kütüphanesiyle bu kent matematik, astronomi, biyoloji ve tıp bilimlerinin merkezi haline geldi.

Helenistik kültür günümüz dünyasıyla karşılaştırılabilir. 20 yüzyıla da giderek birbirine daha da açılan bir dünya toplumu dan> gasını vuruyor. Yine çağımızda din ve yaşam görüşü konularında önemli devrimler gerçekleşti. Zamanın başlangıcı olarak aldığımı; yıllarda Roma'da nasıl Yunan, Mısır ve Doğu tanrı kavramları bir ara-da karşımıza çıkıyorsa, bugün de büyük Avrupa kentlerinde dünya, nın değişik köşelerinden pek çok farklı dinsel görüşü bir arada bulmak mümkün.
Günümüzde de eski ve yeni dinlerin, felsefe ve bilim karışımlarının "yaşam görüşü pazarında" yeni seçenekler sunmak üzere nasıl bir araya gelebildiğini görüyoruz. Bu "yeni bilgi" aslında eski düşünce parçalarından oluşmakta ve kökü Helenizme dek uzanmaktadır.
Daha önce de belirttiğimiz gibi, Helenistik felsefe Sokrates, Platon ve Aristoteles tarafından öne sürülen konularla uğraştı. Bunlarda ortak olan şey, insanların nasıl iyi bir hayat sürüp ölebilecekleri-ne bir cevap aramalarıydı. Yani gündemdeki konu etikti. Bu yeni dünya toplumunda da en önemli felsefi proje etik oldu. Soru, gerçek mutluluğun ne olduğu ve bunun nasıl elde edileceği sorusuydu. Şimdi bu soruya cevap arayan dört değişik akımdan sözedeceğiz.
Kinikler
Sokrates'in bir gün pazarda bir tezgâhın önünde durup şöyle dediği anlatılır: "Ne kadar çok şey var hiç mi hiç işime yaramayan!"
Bu sözler Atina'da İ.Ö. 400 yıllarında Anthisthenes tarafından kurulan kinik felsefeyi çok güzel özetler. Anthisthenes Sokrates'in öğrencisi olup onun en çok kanaatkârlık öğretisinden etkilenmiştir-
Kinikler gerçek mutluluğun maddi olanaklar, politik güç ya da sağlıklılık gibi dış özelliklerden oluşmadığını vurgularlar. Onlara göre gerçek mutluluk bu tip rastlantısal ve geçici şeylere bağımlılıktan kurtulmakla edinilir. Mutluluk tam da bunlara dayanmadığı için her-

; tarafından elde edilebilir. Bir kez ele geçirilince de elden gitmez, «inikler arasında en çok tanınmış olanı Anthisthenes'in öğrencisi Diogenes'dir. Diogenes'in kilden bir fıçı içinde yaşadığı ve bir aba» bir baston ve bir ekmek torbasından başka hiçbir şeyi olmadığı söylenir- (Bu durumda elinden mutluluğunu almak pek de kolay bir iş olamazdı elbette!) Bir keresinde Diogenes fıçısının önünde yatmış güneşlenirken Büyük İskender onu görmeye gelir. Diogenes'in önünde durup bu bilge kişinin kendisinden istediği ne varsa onu dilemesini, her türlü isteğini hemen yerine getireceğini söyler. Diogenes'in buna cevabı: "Gölge etme, başka jhsan istemem!" olur. Çünkü Diogenes kendisinin o büyük komutandan hem daha zengin, hem daha mutlu olduğunu biliyordu. İstediği her şeye sahip değil miydi zaten!
Kinikler insanın sağlıklı olmaya kafa yormalarının gerekmediğini söylüyorlardı. Acı ve ölümü dert etmeye de gerek yoktu. Aynı şekilde başkalarının açılarıyla da ilgilenmiyorlardı.
Günümüzde de "kinik" ve "kinizm" sözcükleri başkalarının dertlerini umursamamak anlamında kullanılır.
Stoacılar
Kinikler Atina'da İ.Ö. 300 yıllarında ortaya çıkan Stoacı felsefeyi etkilediler. Stoacılığın kurucusu aslen Kıbrıslı olup bir deniz kazasından sonra Atina'daki Kiniklere katılan Zenon'dur. Zenon derslerini sütunlu bir yolda verirdi. "Stoacı"

terimi Yunanca sütunlu yol anlamına gelen stoa sözcüğünden türemiştir. Stoacılık daha sonra Roma kültüründe çok önemli bir yer kazanmıştır.
Herakleitos gibi Stoacılar da tüm insanların ortak bir dünya mantığının ya da "logos"un bir parçası olduğunu savunuyorlardı. Her bir insan minyatür bir dünya; "makro kosmos"un "mikro kosmos", "büyük evren"in "küçük evren" olarak yansımasıydı.

Bu düşünce, genel geçer bir ölçü, "doğal bir hak" olduğu düşün, cesini doğurdu. Doğal hak insanın ve evrenin zamandan bağımsı aklına dayandığı için, zamana ve mekâna bağlı olarak değişmeye bir şeydi. Yani Stoacılar bu noktada Sofistlere karşı Sokrates'in gg. rüşlerini paylaşıyorlardı.
Doğal hak tüm insanları, dolayısıyla köleleri de kapsar. Değişi devletlerin hukuk kitaplarını Stoacılar doğanın kendisinde buluna» bir "hak"kın eksik kopyaları olarak gördüler.
Stoacılara göre tek insanla evren arasında bir fark olmadığı gibi, "ruh" ile "madde" arasında da bir fark yoktu. Yalnızca tek bir doğa vardı. Bu anlayışa "Bircilik" (Monizm) diyoruz. (Bircilik, örneğin Pla-ton'da karşımıza açıkça çıkan " İkicilik'in (Dualizm) ya da gerçekliği ikiye ayıran görüşün karşıtıdır.)
Zamanının tipik örnekleri olan Stoacılar gerçek anlamda birer "kozmopolif'tiler. Çağdaş kültüre "fıçı filozoflarından" (Kiniklerden) çok daha açıktılar. İnsanın toplum içindeki yaşamına önem verip politikayla uğraşıyorlardı. Pek çokları, örneğin Roma imparatoru Marcus Aurelius (121-180), devlet görevlerinde yer alıyorlardı. Cice-ro (İ.Öl 104-43) başta olmak üzere bir çok Stoacı, Roma'da Yunan kültürü ve felsefesinin yayılmasına katkıda bulundular. "Hümanizm" yani değer ölçüsü olarak insan'ı koyma kavramının kurucusu da Ci-cero'dur. Stoacı Seneca (İ.Ö.4 - İ.S. 65) da bundan birkaç yıl sonra "insan, insan için kutsaldır" demiştir. Bu deyiş o günden bu yana Hümanizmin sloganı olagelmiştir.
Stoacılar ayrıca tüm doğal süreçlerin -örneğin hastalık ve ölümün- doğanın müdahale edilemeyen yasalarını izlediğini söylerler. İnsan bu yüzden kaderine boyun eğmeyi öğrenmelidir. Hiçbir şey rastlantıya dayanmaz. Her şey zorunluluktan doğar, kaderden şikâyet etmek hiçbir işe yaramaz, derler. Hayâtın güzel yanları da sakin olarak karşılanmalıdır. Bu noktada Stoacılar, dış özelliklere itibar etmeyen Kiniklerle benzeşirler. Günümüzde de hâlâ duygularına kapılıp gitmeyen birinden bahsederken "Stoacı dinginlik" deyim1 kullanılır.

Epikurosçular
önce gördüğümüz gibi, Sokrates insanın nasıl mutlu bir hayat uyabileceğini sorguluyordu. Kinikler ve Stoacılar Sokrates'in bu oruya cevabını maddi değerlerden uzak durmak şeklinde yorumladılar. Ancak Sokrates'in Aristippos adında bir başka öğrencisi daha vardı ki o, yaşamın amacının mümkün olduğunca çok haz almak olması gerektiğine inanıyordu. "En üstün iyilik nazdır" ve "en büyük kötülük acıdır" diyordu. Böylece her türlü acıdan uzak durmaya yönelik bir yaşama sanatı geliştirmek istiyordu. (Kiniklerin ve Stoacıların amacı acılara dayanmaktı. Bu da acıfardan uzak durmak gibi bir amaçtan oldukça farklıdır.)
İ.Ö. 300 yıllarında Epikuros (341-270) Atina'da bir felsefe okulu kurdu (Epikurosçuluk). Epikuros Aristippos'un hazcı ahlakını geliştirip bunu Demokritos'un atom öğretisiyle birleştirdi.
Epikurosçuların bir bahçede bir araya"geldiği söylenir. Bu yüzden bunlara "bahçe filozofları" da denir. Bahçenin girişinde şu sözlerin yazılı olduğu bir tabela olduğu da söylenir: "Ey yabancı! Burada mutlu olacaksın. Burada haz en üstün iyiliktir."
Epikuros bir eylemin mutlu sonunun başka birtakım yan etkilere yol açıp açmadığını daima değerlendirmek gerektiğini önemle vurgulardı. Tıka basa çikolata yediğin olmuşsa, ne demek istediğimi anlıyorsundur. Yoksa sana şöyle bir ödev vereyim: Biriktirdiğin paraları çıkarıp ikiyüz kronluk çikolata al. (Bu örneği çikolata sevdiğini varsayarak veriyorum.) Ödevi iyice anlaman için çikolataların hepsini bir anda yemen şart. O müthiş çikolataları yedikten yarım saat sonra "yan etki"yle ne demek istediğimi anlarsın sanıyorum.
Epikuros, kısa vadeli bazların daha büyük, daha sürekli ve daha yoğun nazlarla kıyaslanarak değerlendirilmesi gerektiğini de söylerdi. (Örneğin bir yıl her gün çikolata yemek yerine, haftalık harçlığını biriktirip sonunda bir bisiklet alabilir ya da yurt dışında pahalı bir tatil yapabilirsin.) Çünkü hayvanların tersine insanların geleceklerini

planlama yeteneği vardır. "Haz çizelgesi" tutma yetenekleri vardır Lezzetli çikolata bir değerdir ama bisiklet ya da İngiltere turu da öy^
Epikuros "haz" ile yalnızca bedensel hazzı, örneğin çikolatayı kastetmez. Dostluk, sanat gibi değerleri de kasteder. Ayrıca yaşan> dan haz almanın ön koşulları, Eski Yunan idealleri olan kendini denetleme, kanaatkârlık ve ruh dinginliğidir. Çünkü arzular denetlen, melidir. Ruh dinginliği de acılara göğüs germemizi kolaylaştırır.
Genellikle dinsel şüpheleri olan kişiler Epikuros'un bahçesine geliyorlardı. Bu bağlamda Demokritos'un atom öğretisi dine ve bâtıl inançlara karşı güçlü bir araç oluşturuyordu. İyi bir hayat sürmek için ölüm korkusunu yenmiş olmak da

çok önemliydi. Bu konuda Epikuros Demokritos'un "ruh atomları" öğretisine başvuruyordu. Demokritos'un "ölümden sonra bir hayat yoktur, çünkü insan ölünce 'ruh atomları' dört bir yana dağılır" dediğini hatırlıyorsundur belki. Epikuros, gayet basit bir şekilde, "ölüm bizi ilgilendirmez," diyordu. "Biz varolduğumuz sürece, ölüm yoktur; ölüm olunca da, biz artık yokuz." (Bu anlamda kimse kendi ölümünden acı çekemez.)
Epikuros kendi kurtuluşçu felsefesini "dört ilaç" adını verdiği şu dört noktada özetledi:
Tanrılardan korkmamız gerekmez. Ölümden kaygı duymamız gerekmez. İyiyi elde etmek kolaydır. Korkunç olana katlanmak kolaydır.
Bu, Yunan felsefesinde felsefenin görevini tıbbın göreviyle karşılaş-tırısın ilk örneği değil. Ve yine burada da amaç, insanı dört önemli ilaç barındıran "felsefi bir seyyar eczane" ile donatmak.
Epikurosçular Stoacıların tersine politika ve toplumsal yaşamla fazla ilgilenmediler. Epikuros'un öğüdü, "gizli yaşa!" idi. Onun "bahçe"sini de günümüzün kolektif yaşama biçimiyle karşılaştırabiliriz belki. Günümüzde de kocaman toplum içinde sığınacak bir ada, bir "liman" arayan çok kimse var.

Epikuros'dan sonra pek çok Epikurosçu kendilerini tek yanlı bir zevk düşkünlüğü yönünde geliştirdiler. Amaç giderek "bu anı ya--aj"ya dönüştü. Günümüzde de "Epikurosçu" sözcüğünün "gününü gün eden insan" anlamında kullanıldığı olur.
Yeni Platonculuk
Kinikler, Stoacılar ve Epikurosçularm köklerinin nasıl Sokrates'e ulaştığını gördük. Bunlar aynı zamanda Herakleitos ve Demokritos gibi Sokrates öncesi filozoflara da yöneldiler. Geç Antik Çağın en önemli felsefi akımlarından biri de, özellikle Platon'un idea öğretisinden esinlenmiştir. Bu yüzden bu akıma Yeni Platonculuk diyoruz. En önemli Yeni Platoncu filozof, İskenderiye'de eğitim gördükten sonra Roma'ya yerleşen Plotinos'dur (yaklaşık olarak 205-270). Plotinos'un yüzyıllardır Yunan felsefesiyle Doğu Gizemciliğinin buluşma noktası olmuş olan İskenderiye kentinden oluşunun altını çizmek gerekir. Plotinos'un Roma'ya beraberinde getirdiği kurtuluş öğretisi, bundan daha sonra geçerli olmaya başlayan Hıristiyanlığa ciddi bir rakip olmuştur. Ancak Yeni Platonculuğun Hıristiyan tanrı-bilimine önemli etkileri de olmuştur.
Platon'un idea öğretisini, onun duyular dünyası ile idealar dünyasını nasıl birbirinden ayırdığını hatırlıyorsundur. Böylelikle insan ruhu ile insan bedenini de birbirinden ayırmış oluyordu. İnsan böylece iki yönlü bir yaratık haline geliyordu: bedenimiz duyular dünyasındaki diğer şeyler gibi toprak ve tozdan oluşuyor, ancak bunun yanında ölümsüz de bir ruh taşıyorduk. Bu fikir Yunanlılar arasında Platon'dan çok önce de yaygındı. Plotinos da Asya'da bulunan benzer görüşleri biliyordu.
Plotinos'a göre dünya iki kutup arasında gerilidir. Bir uçta "Bir" diye adlandırdığı tanrısal ışık yer alır. Plotinos bazen buna "Tanrı" da diyordu. Diğer uçta ise, "Bir"in ışığının hiç mi hiç ulaşmadığı mut-

lak karanlık vardır. Plotinos'un burada anlatmak istediği karanlığa aslında varolmadığıdır. Karanlık yalnızca ışığın yokluğudur - evet, varolmayıştır. Varolan tek şey "Tanrı" ya da "Bir"dir. Ancak ışık ya-vaş yavaş nasıl karanlığa doğru yokolursa, tanrısal ışınlar da ancak belli bir yere dek ulaşabilirler.
Plotinos'a göre ruh "Bir"den gelen ışıkla aydınlanmış, kendine özgü bir varoluşu olmayan özdek ise karanlıkta kalmıştır. Doğadaki biçimlerde de "Bir"den solgun izler bulunur.
Geceleyin yanmakta olan büyük bir ateş düşün Sofi! Ateşten etrafa yüzlerce kıvılcım dağılmaktadır. Ateşin etrafı aydınlıktır. Kilometreler ötesinden de zayıf bir ışık görmek mümkün olabilir. Daha da uzaklaşırsak ateş karanlık gecede bir fener kadar cılız bir ışık halinde görünür. Ateşten uzaklaşmaya devam edersek ışık bir süre sonra bize ulaşamaz. Işınlar bir noktada geceye karışır. Ve her yer karanlık olunca hiçbir şey göremeyiz. Artık ne gölgeler, ne çizgiler vardır.
Gerçekliğin böyle bir ateş olduğunu düşün. Yanan şey Tanrı, dışarıdaki karanlık da insan ve hayvanların oluştuğu maddedir. Tan-rı'nın en yakınında tüm yaradılanların ana biçimleri olan mutlak fikirler yer alır. Her şeyin ötesinde insan ruhu "ateşten bir kıvılcım"dır. Ama doğadaki her şeyde de tanrısal ışıktan bir yansıma vardır. Yaşayan her şeyde, evet bir gülde ya da bir çançiçeğinde de Tanrı parıltısı mevcuttur. Yaşayan Tanrı'nın en uzağında da toprak, su ve taş yer alır.
Varolan her şeyde tanrısal bir gizem olduğunu söylemek istiyorum. Ayçiçeğinin, gelinciğin böyle parıldadığını görebiliriz. Bir kelebeğin daldan havalan ışında, bir balığın akvaryumda yüzüşünde, bu sınırsız gizemi biraz daha çok yakalarız. Ancak Tanrı'ya en yakınlaştığımız yer kendi ruhumuzdur. Bu büyük yaşam sırrıyla ancak ruhumuzda birleşiriz. Evet, ender de olsa, kimi zaman bu tanrısal gizemin kendimiz olduğunu hissederiz.
Plotinos'un kullandığı imgeler Platon'un mağara benzetmesini

ndırır: Mağaranın girişine yaklaştıkça varolan her şeyin kökenine daha da yaklaşırız. Ancak Platon'un gerçekliği açık bir şekilde ikiye bölüşünün tersine, Plotinos'un düşüncesinde bir birlik anlayışı egemendir. Her şey birdir, çünkü her şey Tanrı'dır. Platon'un mağarasının en derinindeki gölgelerde bile "Bir"in cılız yansımasını görmek mümkündür. Plotinos yaşamı boyunca birkaç kez ruhunun Tann'yla bir olduğunu hissetti. Buna gizemli yaşantı diyoruz. Bu tür bir yaşantıyı yaşayan tek kişi Plotinos değildir. Çağlar ve kültürler boyunca pek çok insanın sözettiği bir şeydir bu. Bu anın tasvirinde büyük farklar görü-lebilse de, çoğunda ortak yanlar görebiliriz. Bu ortak noktaların kimine burada değineceğiz.

Gizemcilik

Gizemli yaşantı ile insanın Tanrı'yla ya da "evrensel ruh"la birleşmesini anlıyoruz. Pek çok din Tanrı'yla Tanrı'nın yarattıkları arasında bir uçurum olduğunu vurgular. Ancak Gizemciye göre böyle bir uçurum mevcut değildir. Gizemci "Tanrı'ya ulaşmış" ve "Tanrı'yla birleşmiş" kişidir.

Buradaki ana düşünce, gündelik "ben"in gerçek ben olmadığıdır. Çok kısa süren anlarda daha büyük bir ben ile aynı olduğumuzu duyarız. Bazı Gizemciler buna Tanrı derken, bazıları bunu "evrensel ruh", "Doğa" ya da "evren" diye adlandırır. Tıpkı bir su damlasının denizle buluştuğu an "kendini kaybetmesi" gibi, Gizemci de bu birleşmenin gerçekleştiği an "kendini kaybeder", Tanrı'da yokolur ya da Tanrı'da kaybolur. Hintli bir Gizemci bunu şöyle dile getiriyor: "Ben varken Tanrı yoktu. Şimdi Tanrı var, ben artık yokum." Hıristiyan Gizemci Angelus Silensius (1624-1677) da bu anı şöyle anlatıyor: "Ulaşınca denize, damla, deniz; yükselince Tanrı'ya, ruh, Tanrı olur."

x

155

SOFfNIN DÜNYASI

Belki de "kendini kaybetme"nin pek de hoş bir şey olmadığım düşünüyorsundur. Evet Sofi, ne demek istediğini anlıyorum. Ancak kaybettiğin şey kazandıklarının yanında öyle önemsizdir ki! O an o|. duğun görüntünü kaybedersin ama gerçekte bundan çok daha bu. yük bir şey olduğunu anlarsın. Tüm Evren olursun Sofi! Evet, evrensel ruh denen şey sensindir sevgili Sofi! Tanrı sensindir. Sofi Amundsen'i feda etmek zorunda kalsan da, bu "gündelik ben "in zaten bir gün yokolacağmı düşünerek teselli bulabilirsin. Gizemcilere göre senin gerçek Ben'in (ki buna ancak kendini bir yana bırakarak ulaşabilirsin), sonsuza dek yanan müthiş bir ateştir.

Ancak bu gizemsel deneyim çoğu zaman kendiliğinden gerçekleşmez. Gizemci Tanrı'yla buluşmasına "temizliğin ve aydınlanmanın yolundan" gitmelidir. Bu yol mütevazı bir yaşam tarzından ve değişik meditasyon yöntemlerinden oluşur. Amacına ulaşan Gizemci haykırır: "Ben Tanrı'yım" ya da "Ben Sen'im".

Gizemci öğelere tüm büyük dünya dinlerinde rastlanır. Ve Gizemcilerin gizemsel yaşantı hakkındaki tasvirleri, kültürel farkları aşarak büyük benzerlikler gösterir. Ancak Gizemci yaşadıklarının dinsel ya da felsefi yorumunu yapmaya başladığında kişinin kültürel temeli kendini gösterir.

Batı Mistisizminde -yani Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta- Gizemci, karşılaştığı Tanrı'nın kişisel bir Tanrı olduğunu vurgular. Tanrı doğada ve insanın ruhunda bulunmakla beraber, dünyanın çok üstündedir de. Doğu Mistisizminde -yani Hinduizm, Budizm ve Çin dininde- ise Gizemcinin Tanrı'yla ya da "evrensel ruh"la tam bir birleşme gerçekleştirdiğini vurgulamak yaygındır. "Ben evrensel ruhum," der Gizemci ya da "ben Tanrı'yım". Çünkü Tanrı dünyadadır ve başka bir yerde değildir.

Özellikle Hindistan'da Platon döneminin çok daha öncelerinde de Gizemcilik varolmuştur. Hinduizm fikirlerini Batı'ya getirenlerden biri olan Sıvam; Vivekananda bir keresinde şöyle demiştir:

156

HELENİZM

"Dünyadaki bazı dinlerin, kendinin dışında kişisel bir Tanrı'ya inanmayanlara ateist demesi gibi, biz de kendine inanmayana ateist diyoruz. Ateist diye biz, kendi ruhunun yüceliğine inanmayana diyoruz."

Gizemsel bir deneyimin etik üzerinde de etkisi olur. Hindistan'ın eski devlet başkanlarından Radhakrishnan bir keresinde şöyle söylüyor: "Yanındakini kendin gibi seveceksin, çünkü sen o'sun. Seni ya-nındakinin senden başka biri olduğuna inandıran şey, bir yanılsamadan başka bir şey değildir."

Çağımızda hiçbir dine ait olmayan insanlardan da gizemsel deneyimlerden bahsedenleri çıkmaktadır. Bunlar kendi deyimleriyle aniden "kozmik bilinç" ya da "okyanus hissi" yaşamışlardır. Zamanın dışına çıkıp dünyayı "sonsuzluğun bakış açısından" gördüklerini hissetmişlerdir.

Sofi yatağında doğruldu. Hâlâ bir vücudu olup olmadığını kontrol etmeliydi...

Plotinos ve Gizemcileri okudukça yavaş yavaş odada dönmeye başlamış, pencereden çıkıp şehrin üzerinde uçmuştu. Şehrin meydanındaki insanları seyretmiş, sonra yaşadığı yeryüzünün üzerinde dolanıp Kuzey Denizi ile Avrupa'dan, aşağıda Sahra ile Afrika'nın geniş steplerinden geçmişti.

Tüm yeryüzü tek bir yaşayan canlı, bu tek canlı da Sofi'nin kendisi olmuştu. Dünya benim, diye düşündü Sofi. Ona çoğu zaman sınırsız gelen ve korku veren koca evren onun kendi beninden başka bir şey değildi. Evren yine büyük, yine haşmetliydi ama bu kadar büyük olan ta kendisiydi.

Bu ilginç duygu çabucak yokoldu ama Sofi bu duyguyu asla unutmayacağından emindi. Tıpkı bir damla renkli boyanın tüm bir sürahi dolusu suya renk vermesi gibi, içindeki bir şey a'nından dışarı fırlayıp diğer her şeyle birleşmişti sanki.

Şimdi her şey olup bittikten sonrası, tuhaf bir rüyadan baş ağrısıyla uyanmak gibi bir şeydi. Sofi biraz hayal kırıklığı duyarak vücudunun yataktan kalkışını izledi. Alberto Knox'dau gelen bu kâğıtları yüzüstü yatıp okumaktan beli agnmışü ama hiç unutmayacağı şeyler yaşamıştı.
Sonunda yerde durmayı başardı. Burada kâğıtlan delip dosyasındaki diğer konuların yanına koydu. Sonra bahçeye çıktı.
Kuşlar dünya o an yaratılmış gibi cıvıldaşıyorlardı. Eski tavşan kümeslerinin ardındaki huş ağaçlan açık yeşil renkleriyle öyle parlaktılar ki, sanki yaratan henüz bunlan boyamayı bitirmemişti.
Her şeyin tannsal bir ben olduğuna inanabilir miydi gerçekten? "Ateşten bir kıvılcım" olan bir ruh taşıdığına inanabilir miydi? Eğer böyleyse, kendisi de tannsal bir yaratık olmuş oluyordu.

.kendi kendime güçlü bir sansür uyguluyorum...
Felsefe öğretmeninden birkaç gündür mektup gelmiyordu, perşembe günü 17 Mayıs, bayramdı ve okul 18!inde de tatildi. 16 Mayıs Çarşamba günü okuldan eve dönerlerken Sofi aniden:
- Çadmmızla kısa bir tatil yapalım mı? diye Jorün'e sordu. Jorün teklifi kabul etti.
- Olur.
Birkaç saat sonra, Jorün sırtında koca sırt çantasıyla Sofilere gelmişti bile. Sofi de çantasını hazırlamıştı. Sofi'nin çadm-nı alacaklardı. Bundan başka yanlarına uyku tulumu, kalın giysiler, altlarına koymak için mat, cep feneri, termos dolusu çay ve bir sürü nefis yiyecek şey alıyorlardı.
Annesi saat 5 sıralarında eve geldiğinde, onlara ne yapıp ne yapmamalan gerektiğine dair bir sürü talimat verdi. Nerede kamp kuracaklannı da bilmek istiyordu.
Çalıhorozu Tepesi'nde kamp kuracaklannı söylediler. Belki sabaha çalı horozlarının çiftleşme seslerini duyarlardı. Sofi'nin kampı burada kurmak istemesinin ardında yatan başka bir neden daha vardı. Hatırladığına göre Çalıhorozu Tepesi Binbaşının Evi'ne oldukça yakındı. Sofi'yi yine buraya çeken bir şeyler vardı, ancak bir daha buraya tek başına gidemeyeceğinin de farkında olduğu için Jorün'le beraber olmak işine geliyordu.
Sofilerin evinin hemen önündeki küçük patikadan aşağı doğru yürümeye koyuldular. Bir yandan da ordan burdan soh-

bet ediyorlardı. Felsefeden böyle biraz uzaklaşmak Sofi'nin hoşuna gitmişti.
Saat sekiz sıralarında Çalıhorozu Tepesi'ndeki açık bir düzlükte çadırlarım kurmuşlardı bile. Gece için hazırlıklarını yapmış, uyku tulumlarını sermişlerdi. Koca sandviçlerini yer-lerken Sofi sordu:
- Hiç Binbaşının Evi diye bir yer duydun mu?
- Binbaşının Evi mi?
- Ormanda bir yerlerde, küçük bir gölün yanında bir kulu-be var. Bir zamanlar tuhaf bir binbaşı yaşadığı için buraya Binbaşının Evi deniyor.
- Peki şimdi içinde kimse yaşıyor mu?
- Gidip bakalım mı?
- Peki ama nerede bu kulübe?
Sofi eliyle ağaçların arasını gösterdi.
Jorün biraz isteksiz olsa da sonunda yola düştüler. Güneş gökyüzünde iyice alçalmıştı.
Önce çam ağaçlarının, sonra çalıların arasından geçtiler ve sonunda bir patikaya ulaştılar. Pazar sabahı Sofi'nin izlediği patika bu muydu acaba?
Evet, evet... yolun sağında parlayan bir şey görebiliyordu
yine.
- Buradan, dedi Sofi.
Çok geçmeden küçük gölün kıyısına vardılar. Sofi kulübenin olduğu yere bir göz attı. Pencerelerin panjurları örtülüydü. Kırmızı kulübe şimdiye kadar gördüğü en terkedilmiş ev görüntüsünü veriyordu.
Jorün etrafına bakınıp:
- Gölün üzerinden yürüyerek mi geçeceğiz? diye sordu.
- Hayır, kürek çekerek... diye yariıtladı Sofi ve eliyle aşağıyı, gölün kıyısında durmakta olan sandalı gösterdi.
- Sen daha önce gelmiş olmalısın buraya!

Sofi hayır anlamında başını salladı. Arkadaşına daha ön-ki ziyaretinden sözedemezdi. Çünkü o zaman Alberto Knox felsefe kursundan da bahsetmesi gerekirdi.
Gölün üzerinde şakalaşıp gülüşerek kürek çektiler. Kıyıya ardıklarında sandalı iyice çekmeye özen gösterdi Sofi. Çok çmeden kulübenin kapısının önündeydiler. Evde kimsenin olmadığı belliydi. Jorün kapının tokmağını döndürüp açmaya çalıştı- Açılmayınca:
- Kapalı... Açık olacağını ummuyordun herhalde, dedi.
- Belki anahtar buralarda bir yerdedir, diye yanıtladı Sofi ve kulübenin temelindeki taşların arasında anahtar aramaya koyuldu.
Birkaç dakika sonra Jorün:
- Üff... dedi, hadi artık çadıra dönelim.
Ama Sofi sevinçle bağırmaya başlamıştı o an:
- Buldum, buldum!
Zaferle elindeki anahtarı gösteriyordu. Anahtarı kilide sokunca kapı açıldı.
Sofi ile arkadaşı yasadışı insanların yaptığı gibi gizlice içeriye süzüldüler. Kulübe soğuk ve karanlıktı.
- Hiçbir şey görülmüyor ki! dedi Jorün.
Ama Sofi her şeyi düşünmüştü. Cebinden kibrit kutusunu çıkarıp bir kibrit yaktı. Kibritin alevi ancak odanın tamamen boş olduğunu görmelerine yetti. İkinci kibritin alevi şöminenin üzerindeki dövme demirden şamdanı ve şamdanın üzerindeki küçük mumu aydınlattı. Üçüncü kibritle mumu yakınca oda aydınlandı.
- Bu kadar küçük bir ışığın böyle büyük bir karanlığı aydın-'atması ne kadar ilginç değil mi, dedi Sofi.
Arkadaşı başını salladı.
- Ama ışık bir yerde yokolur, diye devam etti Sofi. Aslında aranhk diye bir şey yoktur. Sadece ışığın yokluğu diye bir şey

vardır.
- Üff... ne acayip şeyler söylüyorsun. Gel hadi, gidelim!
- Önce bir aynaya bakalım.
Sofi hâlâ komodinin üzerinde asılı durmakta olan pirim aynayı gösterdi.
- Ne kadar güzel!
- Evet ama sihirli bir ayna bu!
- "Ayna ayna söyle bana! Dünyanın en güzeli kim?"
- Dalga geçmiyorum Jorün. Bu aynanın içinden bakıp ay. nanın öte yanındaki şeyleri görmek mümkün.
- Daha önce buraya hiç gelmediğini söylememiş miydin? Hem niye beni korkutmaktan böyle çok zevk alıyorsun?
Sofi'nin bu soruya verecek cevabı yoktu.
- Özür dilerim!
Bu kez de bir anda yerde köşede bir şey gören Jorün oldu, Küçük bir kutuydu bu. Jorün kutuyu yerden kaldırdı.
- Kartpostallar, dedi. Sofi içini çekti.
- Dokunma onlara! Duyuyor musun, bırak onları! Jorün korkuyla, yanan bir şeyi tutamayan biri gibi elindeki kutuyu yere attı. Kartlar yere dağıldı. Birkaç saniye sonra gülmeye başladı.
- Yalnızca kartpostal bunlar!
Jorün yere oturup kartlara bakmaya başladı. Birazdan Sofi de yanına oturdu.
- Lübnan... Lübnan... Lübnan... Bütün kartlar Lübnan'dan yollanmış, diye tespitte bulundu Jorün.
- Biliyorum, dedi Sofi ağlamaklı bir sesle.
- O zaman sen buraya geldin daha önceden!
- Tamam, geldim işte. Geldim!
Sofi bir anda buraya daha önce gelmiş olduğunu kab* ederse her şeyin çok daha kolaylaşacağını anladı. Hem ^

aünlerde yaşadıklarından birazını en yakın arkadaşına anlat-maktan ne çıkardı ki!
- Buraya gelmeden önce söylemek istememiştim. Jorün kartları okumaya başlamıştı.
- Hepsi Hilde Möller Knag diye birine yollanmış. Sofi hâlâ kartları eline almamıştı.
- Tüm adres bu mu? Jorün okudu:
- Hilde Möller Knag. Alberto Knox eliyle. Küçük Göl, Norveç.
Sofi rahat bir nefes aldı. Bu kartlarda da "Sofi Amundsen eliyle" diye yazmasından korkmuştu. Kartları incelemeye koyuldu.

- 28 Nisan... 4 Mayıs... 6 Mayıs... 9 Mayıs... Yalnızca birkaç gün öncesinin tarihleri bunlar.
- Bir şey daha var... Tüm kartlar Norveç damgalı. Bak, "BM taburu" diye Norveççe yazıyor. Hepsinde de Norveç pulu var...
- Galiba böyle oluyor. Tarafsız olduklarını göstermek için orada ayrı bir Norveç postanesi kuruyorlar.
- Peki posta buraya nasıl ulaşıyor?
- Askeri uçakla, sanırım.
Sofi mumu yere koydu. İki arkadaş kartları okumaya başladılar. Jorün kartları sıraya koymuştu. îlk kartı o okudu:
Sevgili Hilde. Lülesand'a, evimize gelmeyi nasıl iple çektiğimi bilemezsin. 24 Haziran akşamüstü uçakla Kjevik'e varmış olmayı umuyorum. Elbette en çok 15. yaşgününde seninle beraber olmayı isterdim ama ne yapalım ki askeri emir altındayım. Bunu biraz olsun telafi etmek için tüm sevgimi sana büyük bir yaşgünü hediyesiyle sunuyorum. Kızının geleceğini sürekli düşünen bir babadan sevgiyle...

NOT. Bu kartın bir kopyasını da ortak bir tanıdığımız^ gönderiyorum. Yakında anlayacaksın Hilde'ciğim. Şu an-da daha fazlasını söyleyemem ama yakında anlayacaksın.
Sofi bir sonraki kartı aldı.
Sevgili Hilde. Burada yalnızca içinde olduğumuz günü düşünerek yaşıyoruz. Lübnan'daki bu günlerden ileride hatırlayacağım en önemli şey bir uzun bekleyiş olacak. Ama sana çok güzel bir 15. yaş hediyesi verebilmek için elimden ne gelirse yapıyorum. Hediyenin ne olduğunu şu an söyleyemem. Kendi kendime güçlü bir sansür uyguluyorum. Sevgiler... Baban.
îki arkadaş heyecandan nefes bile atamıyorlardı. Tek kelime konuşmadan kartları okumaya devam ettiler.
Sevgili kızım. Sana duygularımı beyaz bir güvercinin kanadında yollamak isterdim. Ama savaş hüküm süren bu ülkede olmayan bir şey varsa o da beyaz güvercin! Belki Birleşmiş Milletler bir gün dünyada barışı kurmayı başarır.
NOT. Belki 15. yaş hediyeni başkalarıyla da paylaşabilirsin? Ben gelince bunu konuşuruz. Hâlâ neden bahsettiğimi bilmiyorsun, değil mi? İkimizi de düşünmeye bol bol vakti olan babandan sevgiyle...
Altı tane kart okumuşlar, geriye tek bir kart kalmıştı. Kartta şunlar yazıyordu:
Sevgili Hilde. Yaşgününle ilgili tüm sırlardan bazen öyle patlayacak gibi oluyorum ki, telefonu açıp sana her şeyi anlatmak istiyor, sonra kendimi durduruyorum. Bu şey

büyüdükçe büyüyor. Ve sen de bilirsin ki bir şey büyüyüp durdukça insanın onu sırf kendine saklaması zorlaşır. Sevgiyle... Baban. NOT. Bir gün Soft adında bir kızla karşılaşacaksın. Karşılaşmadan önce birbirinizi biraz olsun tanımış olasınız diye sana yolladığım tüm kartların bir kopyasını ona da yolluyorum. Yakında birşeyleri anlamaya başlar mı, ne dersin Hilde'ciğim? Şimdilik o da senin bildiğinden fazlasını bilmiyor. Sofi'nin Jorün diye bir arkadaşı var. Belki o yardımcı olabilir...
Joriin'le Sofi son kartı okuduktaıl sonra öylece kalakalıp birbirlerine baktılar. Jorün, Sofi'nin bileğini kavradı sıkı sıkıya ve:
- Korkuyorum, dedi.
- Ben de.
- Son kartpostal ne zaman postalanmış? Sofi tekrar karta baktı.
-16 Mayıs, dedi. Bugün!
- Olamaz! diye haykırdı Jorün. Sinirlenmeye başlıyordu neredeyse.
Damgayı dikkatle incelediler. Tarih açık seçik görünüyordu işte: "16-05-90"
- Olamaz! diye üsteledi Jorün. - Üstelik bu kartları kim göndermiş olabilir? ikimizi de tanıyan biri olmalı. Ya tam da bugün bizim buraya geleceğimizi nereden biliyor?
Jorün daha çok korkuyordu, çünkü ne de olsa Sofi Hilde ve babasının kim olduğunu ismen de olsa biliyordu.
- Bence bu işin pirinç kaplamalı aynayla bir ilgisi var! Jorün'ün yine ödü koptu.
- Lübnan'daki postaneden postalanan kartların aynı anda aynanın içinden buraya fırladığını düşünmüyorsun herhalde!
- Ya sen başka bir açıklama getirebiliyor musun?
- Hayır.

- Ama burada başka bir sır daha var.
Sofi ayağa kalkıp mumu duvarda asılı iki resmin önüne tuttu. Jorün de resimlere yanaştı.
- "Berkeley" ve "Bjerkely". Ne demek bu?
- Hiçbir fikrim yok. Mumun bitmesine az kalmıştı.

- Hadi, dedi Jorün. Kalk gidelim!
Sofi bunun üzerine ayağa kalkıp beyaz komodinin üzerinde asılı aynayı yerinden çıkardı. Jorün'ün itirazlarına rağmen Sofi aynayı bırakmadı.
Dışarısı tam bir mayıs gecesinin olabileceği kadar karanlıktı. Gökyüzünden gelen ışık ancak çalıların ve ağaçların dış hatlarını aydınlatacak kadardı. Ufak göl gökyüzünün küçük bir yansıması gibiydi. İki arkadaş gölün öte yakasına doğru ağır ağır kürek çektiler.
Çadıra varana dek pek fazla konuşmadılar. İkisi de diğerinin olan biteni düşündüğünü düşünüyordu. Arasıra bir kuşu korkutarak, arada bir bir baykuş duyarak yürüdüler.
Çadıra varır varmaz uyku tulumlarının içine girdiler. Jorün aynanın çadırda durmasına karşı çıktı. Uyumadan önce aynanın çadırın dışında durmasının da aynı ölçüde korkutucu olduğunda birleştiler. Üstelik Sofi kartpostalları da almış, sırt çantasının yan gözüne koymuştu.
Ertesi sabah erkenden uyandılar. Uyku tulumundan ilk çıkan Sofi oldu. Çizmelerini giyip çadırdan çıktı. Büyük pirinç ayna çimenlerin üzerinde duruyordu. Üzeri çiyle kaplanmıştı. Sofi kazağıyla çiyleri kurulayıp yerde duran aynadaki görüntüsüne bakü. Kendi kendini tepeden tırnağa araştırıyor gibiydi. Neyse ki üzerinden Lübnan'dan o gün gelme kart filan çıkmadı.
Çadırın arkasındaki geniş düzlüğün üzeri küçük pamuktan yastıklar gibi parça parça olmuş-sabah sisiyle örtülüydü.

ıC "cük kuşlar müthiş bir enerjiyle ötüyorlardı. Büyük kuşlar-dansa eser yoktu.
İki arkadaş üzerlerine birer kazak daha giyip kahvaltılan-
çadırın dışında yaptılar. Binbaşının Evi'nden ve gizemli kartlardan söz etmeye başladılar.
Kahvaltıdan sonra cadın toplayıp eve doğru yola koyuldular Sofi aynayı kolunun altında taşıyordu. Çokça mola veriyorlardı, çünkü Jorün Sofiye taşımada yardım etmiyor, aynaya dokunmak istemiyordu.
İlk evler görünmeye başladığı sırada bir patlama sesi duydular. Sofi, Hilde'nin babasının savaş içinde olan Lübnan'la ilgili söylediklerini hatırladı. Birden barış içinde olan bir ülkede yaşadığı için ne kadar şanslı olduğunu anladı. Bu patlama sesleri yalnızca havai fişeklerden geliyordu.
Sofi Jorün'ü sıcak çikolata içmeye davet etti. Annesi bu büyük aynayı nerden ve nasıl buldukların* sordu durdu. Sofi Binbaşının Evi'nin dışında bulduklarını söyledi. Annesi tekrar bu evde çok uzun yıllardır hiç kimsenin yaşamadığını anlattı.
Jorün evine gittikten sonra Sofi kırmızı elbisesini giydi. Bayramın gerisi normal bir şekilde geçti. Akşam televizyonda haberlerde Lübnan'daki Norveçli Birleşmiş Milletler güçlerinin milli bayramı nasıl kutladıkları gösterildi. Sofi merakla ekrana bakıyordu, çünkü bu adamlardan birisi Hilde'nin babası olabilirdi.
17 Mayıs'ta Sofi'nin yaptığı son şey pirinç aynayı odasına asmak oldu. Ertesi sabah Geçit'te yeni bir sarı zarf buldu. Hemen açıp beyaz kâğıtlarda yazılı olanları okumaya koyuldu.

IKÎ KÜLTÜR
...yalnızca böylelikle boşlukta dolanmaktan kurtulabilirsin...
Artık karşılaşmamıza pek bir şey kalmadı, sevgili Sofi! Binbaşım,, Evi'ne bir kez daha geleceğini tahmin ederek Hilde'nin babasından gelen bütün kartları orada bırakmıştım. Kartlar Hilde'ye yalnızca bu şekilde ulaşabilir. Sen şimdilik Hilde'nin kartları nasıl alacağını dü. şünme. Haziranın 15'ine kadar köprünün altından ne sular akar!
Helenizm filozoflarının Eski Yunan filozoflarının düşüncelerini nasıl tekrar tekrar ele aldıklarını gördük. Aynı zamanda Yunan filo. zoflarını din kurucuları olarak görmek gibi bir çaba da vardı. Ploti-nos'un Platon'u insanlığın kurtarıcısı olarak görmesine ramak kalmıştı.
Ama bildiğimiz gibi sözünü ettiğimiz bu dönemin tam ortasında, Yunan-Roma dünyasının dışında bir başka kurtarıcı dünyaya geliyordu. Bu kişi Nasıra'lı Isa idi. Bu bölümde Hıristiyanlığın nasıl Yunan-Roma dünyasına yavaş yavaş yayıldığını göreceğiz. Bu, Hilde'nin bizim dünyamıza yavaş yavaş girişine benziyor.
İsa Yahudi'ydi. Yahudiler Samî kültürüne aittiler. Yunanlılar ve Romalılar ise Hint-Avrupa kültürünün bir parçasıydılar. Dolayısıyla Avrupa uygarlığının iki temeli olduğunu öne sürebiliriz. Hıristiyanlığın Yunan-Roma kültürüyle yavaş yavaş nasıl karıştığını anlatmaya başlamadan önce bu iki temelden bahsedeceğiz.

iKi KÜLTÜR
Hint-Avrupalı
Hint-Avrupalı sözcüğüyle, Hint-Avrupa dillerinden biri konuşulan ülkeleri ve kültürleri kastediyoruz. Bu diller Fin-Macar dillerinin (La-ponca, Fince, Estonca ve Macarca) ve Baskça'nın dışındaki tüm Avrupa dilleridir. Hint ve İran dillerinin çoğu da Hint-Avrupa dilleri aile-sindendir.
Bundan 4000 yıl kadar önce ilk Hint-Avrupalılar Karadeniz'le Hazar Denizi etrafındaki bölgelerde yaşıyorlardı. Sonraları bu Hint-Avrupalı kavimler büyük dalgalar halinde güneyde İran ve Hindistan'a, güney-batıda Yunanistan, İtalya ve İspanya'ya, batıda Orta-Avru-pa'dan İngiltere ve Fransa'ya, kuzey-batıda İskandinavya ve kuzeydoğuda

Doğu Avrupa ve Rusya'ya göçettiler. Hint-Avrupalılar gittikleri her yerde Hint-Avrupa öncesi kültürlerle kaynaştılar ve Hint-Avrupa dini ve dili buralarda baskın bir rol oynamaya başladı.
Dolayısıyla eski Hint Veda yazıtları, Yunan felsefesi ve de Snor-re'nin Tanrı öğretisi aynı aileden olan dillerde yazılmıştır. Üstelik yalnız dil değildir bunlarda yakın olan. Yakın diller yakın düşünceler doğurur. Bu yüzden Hint-Avrupa "kültürü" deyimini kullanıyoruz.
Hint-Avrupa kültürü farklı pek çok tanrıya inanışın izlerini taşıyordu. Buna Çoktanncılık diyoruz. Tanrıların adları ve pek çok dini sözcük ve deyim değişik Hint-Avrupa bölgelerinde birbirine benzer sözcükler olarak karşımıza çıkar. Birkaç örnek vereyim:
Eski Hintliler gökyüzü tanrısı Dyaus'a taparlardı. Bu tanrının Yunancadaki adı Zeus, Latincedeki adı luppiter (aslı lov-peder, yani "Baba lov") olup Norön mitolojisinde de Tyr olarak karşımıza çıkar. Yani Dyaus, Zeus, lov ve Tyr aynı sözcüğün değişik "lehçe"lerde söylenişidir.
Kuzey'de Vikingler'in aese dedikleri birtakım tanrılara taptıklarını hatırlıyorsundur. Hint-Avrupa dünyasında pek çok yerde bu sözcüğün "Tanrılar" anlamında kullanıldığını görüyoruz. Tanrılara es-ki-Hintçede (Sanskritçe) as ura, Farsçada ise ahum denir. "Tanrı"

anlamına gelen bir başka sözcük Sanskritçede deva, Farsçada da-eva, Latincede deus ve Nöron mitolojisinde tivurr olarak geçer.
Kuzey'de bazı bereket tanrılarına inanılırdı (örneğin Njord, Fröy ve Fröya). Bu tanrıların ortak adı vane idi. Bu sözcük bereket tanrıçasının Latincedeki adı Venüs ile akrabadır. Sanskritçede de "is-tek" ya da "arzu" anlamına gelen vani sözcüğü bulunur.
Hint-Avrupa dünyasında mitler de benzerlik gösterir. Snor-re'nin Norön tanrılarını anlattığı mitler, bundan 2000-3000 yıl önce Hindistan'da anlatılan mitleri anımsatır. Elbette Snorre'nin mitleri Kuzey doğasından, Hint mitleri ise Hint doğasından etkilenmiştir ama bu mitlerin çoğunun köklerinde, belli ki çok daha öncelere dayanan bir benzerlik görülür. Bu köklerden en önemlilerini ölümsüzlük iksiri ve tanrıların kötü güçlere karşı savaşlarını anlatan mitlerde bulabiliriz.
Hint-Avrupa kültürlerinde düşünüş biçiminin kendisinde de büyük benzerlikler görülür. Bu benzerliklere en iyi örnek, bu kültürlerde evrenin iyi ve kötü güçler arasında sonu gelmez bir savaş olarak al-gılanmasıdır. Bu tehlikeden ötürü Hint-Avrupalılar dünyanın geleceğini "öngörmeye" çalışmışlardır.
Yunan felsefesinin tam da Hint-Avrupa dünyasında ortaya çıkışının bir rastlantı olmadığını söyleyebiliriz. Hint, Yunan ve Norön mitolojilerinin hepsinde felsefi ya da "spekülatif" düşünceye yönelik bir çaba vardır.
Hint-Avrupalılar dünyanın gidişatı konusunda bir "sezgi"ye varmaya çalıştılar. "Sezgi" ya da "bilme" anlamına gelen bir sözcük tüm Hint-Avrupa dillerinde karşımıza çıkar: Sanskritçede vidya olan bu sözcük Platon felsefesinde çok önemli bir rol oynadığını hatırlayacağın Yunanca'daki ide sözcüğünün aynıdır. Latince video sözcüğü esasen "görmek" anlamına gelir. (Görmenin televizyon ekranına bakmakla eşanlama gelmesi yalnızca günümüze özgü bir olaydır!) İngilizce wise ve vv/sdom (bilgelik), Almanca W/ssen (bilgi), Norveççe viten sözcükleri hep aynı anlama gelir. Yani Norveççe

«viten" kelimesinin kökü, Hintçe "vidya", Yunanca "ide" ve Latince «video" kelimelerinin kökü ile aynıdır.
Genel olarak Hint-Avrupalılar için görmenin en önemli duyu olduğunu söyleyebiliriz. Hint, Yunan, İran ve Alman edebiyatı büyük kozmik vizyonlarla doludur. (İşte yine bu sözcük: "vizyon" sözcüğü de Latince "video" fiilinden türemiştir.) Hint-Avrupa kültürlerinde karşımıza çıkan bir başka ortak özellik de tanrıların ve mitlerin anlattıklarının resim ve heykellerini yapmak olmuştur.
Hint-Avrupalılar dairesel bir tarih görüşüne sahiptirler. Bu görüşe göre tarih, tıpkı mevsimlerin yazdan kışa, kıştan yaza değişmesi gibi halkalar ya da "daireler" halinde ilerler. Tarihin bir başı ve bir sonu yoktur. Doğum ve ölüm arasında sonsuza dek gidip gelen, doğan ve yokolan değişik dünyalar vardır o kadar.
İki büyük Doğu dini olan Hinduizm ve Budizm de Hint-Avrupa kökenlidir. Yunan felsefesi de bu temele dayandığı için Hinduizm ve Budizm ile ortaklıklar gösterir. Günümüzde dahi bu dinler derin felsefi yansımalar barındırır.
Hinduizm ve Budizm'de sık sık Tanrı'nın her şeyde varolduğu (Tümtanrıcılık) ve insanın dinsel sezgi yoluyla Tanrı'yla bir olabileceği düşüncesine rastlanır. (Plotinos'u hatırlıyorsun, değil mi Sofi?) Bunun gerçekleşebilmesi için insanın kendi derinine inmesi ya da meditasyon gerekir. Bu yüzden Doğu'da edilginlik ve içedönüklük en büyük dinsel erdemler olarak görülmüştür. Yunan düşüncesinde de ruhun kurtuluşu için insanın çile çekmesi ya da dinsel bir içe dönüklük içinde olması gerektiği fikrine rastlanır. Ortaçağ manastır işleyişinin temelinde de Yunan-Roma dünyasının bu inanışları yatmaktadır.
Hint-Avrupa kültürlerinin çoğunda ruhun bedenden bedene geçtiği inanışı çok önemli bir yer tutar. 2500 yıldır her bir Hintlinin amacı, ruhunu bu döngüden kurtarabilmek olmuştur. Ruhun beden değiştirdiğine inananlardan biri de Platon'du.

Samîler
Tekrar Samîlere dönelim Sofi. Samîler bambaşka bir kültüre ve battı. başka bir dile sahiptirler. Aslen Arap Yarımadası'ndan gelseler de bunların da kültürleri dünyanın pek çok değişik bölgesine yayılmış, tır. Yahudiler 2000 yıldan fazla bir süre anavatanlarından uzakta ya. şamışlardır. Samîtarihi ve dini gerçek coğrafi köklerinden en uzak. lara Hıristiyanlık yoluyla yayılmıştır. Samî kültürünün yayılmasında Müslümanlığın da önemli bir payı olmuştur.
Üç Batı dini de (Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık) Samî kökenlidir. Müslümanların kutsal kitabı Kuran da, Eski Ahit de Samî dil grubuna ait dillerde yazılmıştır. Eski Ahit'te "Tanrı" anlamında kullanılan bir sözcük, Müslümanların Allah'ıy\a aynı dilsel kökten gelmektedir. ("Allah" sözcüğü Tanrı anlamına gelir.)
Hıristiyanlık'ta işler biraz karmaşıklasın Hıristiyanlık da Samî kökenlidir ancak Yeni Ahit Yunanca yazılmıştır. Ve Hıristiyan tanrı-bilimi ya da inanışı biçimlenirken Yunan ve Latin dillerinin dolayısıyla Helenistik felsefenin etkisinde kalmıştır.
Hint-Avrupalıların birden çok tanrıya inandıklarını görmüştük. Samîler'deki en belirleyici özellikse çok eski zamanlardan itibaren tek birTanrı'ya inanmalarıdır. Buna Tektanrıcılıkdenir. Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın üçü de Tann'nın bir olduğu temel düşüncesini paylaşır.
Samîler ayrıca genel olarak tarihe çizgisel bir bakış açısından bakarlar. Yani tarihi sürüp giden bir doğru olarak görürler. Tanrı Dün-ya'yı yaratmıştır ve tarih o andan itibaren başlamıştır. Ancak bir gün tarih sona erecektir. Bu gün "kıyamet günü"dür ve bu günde Tanrı tüm diri ve ölüleri yargılayacaktır.
Bu üç Batı dininde önemli bir özellik tam da tarihin oynadığı bu roldür. Tanrı tarihe müdahale eder - evet, hattâ tarih, Tanrı dünyayı istediği şekle getirebilsin diye vardır. Tanrı İbrahim'i bir zamanlar nasıl "vaat edilen ülkeye" ulaştırdıysa, insanlığın adımlarını da tari-

hjn jçjnden "kıyamet günü"ne ulaştıracaktır. Ve işte o zaman dünyadaki tüm kötüler yok edilecektir.
Tarihin gidişatında Tann'nın büyük rolü olduğuna inanan Samîler binlerce yıl tarihi yazmakla uğraşmışlardır. Kutsal yazıtlarının temelini de bu tarihsel kökler oluşturur.
Kudüs kenti bugün bile Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlar için kutsal bir kent olmaya devam etmektedir. Bu da bu üç dinin ortak köklerine işaret etmektedir. Kudüs'te önemli (Yahudi) sinagoglar, (Hıristiyan) kiliseler ve (Müslüman) camiler bir arada yer almaktadır. Bu yüzden tam da bu kutsal şehrin çekişmelerin merkezi haline gelmesi son derece acıklı bir olaydır. Evet, binlerce kişinin ölmesinin nedeni bu "ebedî kentin" sahipliğinin paylaşılamıyor olmasıdır.
Umarız ki Birleşmiş Milletler bir gün burayı üç dinin buluştuğu bir kutsal merkez haline getirebiliri (Şimdilik felsefe kursumuzun bu pratik kısmına değinmeyeceğiz. Bu konuyu tümüyle Hilde'nin babasına bırakacağız. Hilde'nin babasının bir Birleşmiş Milletler gözlemcisi olduğunu artık anlamış olduğunu sanıyorum. Daha da ötesi sana rütbesinin binbaşı olduğunu da söyleyebilirim. Aradaki ilişkiyi anlıyorsundur belki de! Neyse, olayları önceden tahmin etmeye ça-lışmasak daha iyi olur!)
Hint-Avrupalılarda en önemli duyunun görme olduğunu söylemiştik. Samî kültürler içinse duymak çok önemlidir. Yahudi inanç bildiriminin "Duy, ey İsrail!" sözleriyle başlıyor olması bir raslantı değildir örneğin. Eski Ahit'te insanların Tann'nın sözlerini nasıl "işittiklerini" okuruz; Yahudi peygamberler de vaazlarına "Yehova(Tanrı) dedi ki" sözleriyle başlarlardı. Tann'nın dediklerini "duymak" Hıristiyanlıkta da önem verilen bir konudur. Her şeyden önemlisi Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık'ta dini törenlerde yüksek sesle okumaya ya da ezberden okumaya büyük bir yer verilmesidir.
Hint-Avrupalıların tanrıların resim ve heykellerini yaptıkların-dan sözetmiştik. Samîler içinse aynı ölçüde tipik olan şey "resmi ya-8aklamalan"dır. Tann'nın ya da "kutsal olan"ın resmini ya da hey-

kelini yapmak yasaktı. Eski Ahit'te de insanların Tanrı'nın herhangi bir şekilde resmini yapmamaları emredilir. Bu yasak günümüzde İs. lam ve Yahudilikte hâlâ geçerlidir. İslam'da bu genel olarak fotoğra. fa ve resimli sanatlara da karşı olmak şeklinde gelişmiştir. Buradaki düşünce, insanların "yaratmak" konusunda Tanrı'yla boy ölçüşme-ye girişmemeleri gerektiğidir.
Peki ama nasıl oluyor da Hıristiyan kiliseleri Tanrı'nın ve İsa'nın resimleriyle dolu oluyor, diye sorabilirsin. Çünkü işte bu Hıristiyanlığın Yunan-Roma kültüründen etkilenişine bir örnek. (Ortodoks kili-sesinde, yani Yunanistan ve Rusya'da, İncil'de anlatılan öykülerden yola çıkarak "oyma" putlar ya da heykeller veya İsa'nın haç üstünde resmini yapmak hâlâ yasaktır.)
Büyük Doğu dinlerinin tersine bu üç Batı dini Tanrı ile yarattıkları arasında bir mesafe olduğunu vurgular. Amaç ruhun bedenden bedene geçmesi değil günah ve suçlardan arınmaktır. Dini yaşama da insanın kendine dönmesi ve meditasyondan çok dua, vaaz ve eski yazıların araştırılması damgasını vurur.
İsrail

Din dersi öğretmeninle aşık atmak niyetinde değilim ama, Hıristiyanlığın Yahudi geçmişine burada kısaca bir göz atalım.
Her şey Tanrı'nın dünyayı yaratmasıyla başladı. Dünyanın nasıl yaratıldığını İncil'in ilk sayfalarında bulabilirsin. Sonra insan Tan-n'ya karşı geldi. Bu sadece Adem'le Havva'nın Cennet Bahçesi'nden atılmalarına değil, yeryüzüne Ölüm'ün gelmesine de neden oldu.
İnsanların Tanrı'ya karşı gelişleri İncil'in başından sonuna dek tekrarlanan bir temadır. Musa'nın Birinci Kitabı ile devam edecek olursak karşımıza Tufan öyküsü ve Nuh'un Gemisi çıkar. Sonra Tanrı'nın İbrahim ve onun soyundan olanlarla bir akit yaptığını okuruz. Bu anlaşmaya göre İbrahim ve soyundan olanlar Tanrı'nın emirle-

rine uyacaklardır. Buna karşılık Tanrı da İbrahim'in soyunu koruyacaktı"- Bu anlaşma daha sonra Musa'nın Tur Dağı'na çıkıp Tanrı ile konuşması ve ondan "On Emir"i almasıyla yenilenir. Bunlar İ.Ö. 1200 yıllarında olmaktadır. Bu zamana dek İbraniler uzun yıllar Mısır'da köle olarak yaşamışlar, ancak bu yıllarda Tanrı'nın yardımıyla İsrail'e dönebilmişlerdir.
İsa'dan önce 1000 yıllarında, henüz Yunan felsefesi ortaya çıkmadan önce, İsrail'de üç büyük kral yaşamıştı. Bunların ilki Saul, ikincisi oğlu Davudve üçüncüsü de Kral Solomon'du. Tüm İsrailliler tek bir krallık altında bir araya gelince ve özellikle Kral Solomon döneminde politik, askeri ve kültürel bakımdan parlak bir dönem yaşadılar.
Krallar başa geçmeden önce halk onları yağlardı. Bu yüzden de onlara "yağlanmış" anlamında Mesih denirdi. Dinsel açıdan krallar Tanrı ile insanlar arasında bir aracı olarak görülürdü. Bu yüzden krallara "Tanrı'nın Oğlu", ülkeye de "Tanrı'nın Krallığı" denirdi.
Ancak İsrail çok geçmeden gücünü kaybetti. Krallık Kuzey (İsrail) ve Güney (Judea) olarak ikiye ayrıldı. İ.Ö. 722 yılında Asurlular tarafından ele geçirilen Kuzey İbrani Krallığı tüm politik ve dinsel gücünü yitirdi. Güney Krallığı'nın akıbeti de pek farklı olmadı. Burası da İ.Ö. 586 yılında Babillilerin eline geçti. Babilliler kentin tapınağını yıktılar ve halkın çoğunu Babil'e köle olarak götürdüler. Bu "Babil esareti" İ.Ö. 539 yılına dek sürdü. İbraniler ancak o zaman Kudüs'e geri dönüp büyük tapınağı yeniden inşa edebildiler. Ama İsa'nın doğumuna kadar olan dönemde Yahudiler sürekli başka ulusların idaresi altında yaşadılar.
Yahudilerin kendilerine sordukları en önemli soru Davud'un Krallığı'nın neden dağıldığı, İsrail halkının başına neden bir felaketin ardından bir başkasının geldiğiydi. Tanrı daima İsrail'i gözeteceğine söz vermemiş miydi? Ama halk da Tann'nın emirlerine uyacağına söz vermişti. Demek ki Tanrı emirlerine uymadığı için İsrail'i cezalandırıyordu.

İsa'dan önce 750 yıllarından itibaren bir takım kâhinler ortaya çıkarak İsrail'in Tanrı'nm emirlerine uymadığı için Tanrı tarafından cezalandırılacağını söylediler. Tanrı bir gün İsrail'i yargılayacak, dediler. Bu tür kehanetlere "Kıyamet kehanetleri" diyoruz.
Öte yandan çok geçmeden başka kâhinler çıkıp Tanrı'nm seçtiği bir takım kullarını kurtaracağını, onlara Davud'un soyundan bir "Barış Prensi" göndereceğini söylemeye başladılar. Bu kişi Davud'un Krallığı'nı yeniden kuracak, insanlara mutlu bir gelecek getirecekti.
Kâhin Isaiah "Karanlıkta dolanıp duranlar büyük bir ışık görecekler," diyordu. "Gölgeler ülkesinin üzerinde ışık parıldar." Bu tür kehanetlere de "Kurtuluş kehanetleri" diyoruz.
Özetleyecek olursak: İsrail halkı Kral Davud'un idaresinde mesut bir şekilde yaşıyordu. Ancak zamanla İbraniler güçten düşmeye başlayınca, bir takım kâhinler çıkıp Davud'un soyundan yeni bir kral geleceği kehanetinde bulundular. Bu "Mesih" ya da "Tanrı'nın Oğlu" insanları "kurtaracak", İsrail'i eski gücüne kavuşturup "Tanrı'nın Krallığı"nı kuracaktı.
Isa
Evet Sofi, söylediklerimi takip ediyorsundur umarım! Anahtar sözcükler "Mesih", "Tanrı'nın Oğlu", "kurtuluş" ve "Tanrı'nın Krallığı". Başlangıçta bu politik bir konuydu. İsa'nın döneminde de başa Kral Davud gibi yeni bir politik, askeri ve dini önder geleceğine inananlar çoktu. Bu "kurtarıcı" Yahudilerin Roma idaresi altındaki ızdırapları-na bir son verecek, ulusal bir lider olarak görülüyordu.
Ancak bunların yanında ufkunu biraz daha genişletmiş olanlar da vardı. İsa'dan birkaç yüz yıl öncesinden itibaren bir takım kâhinler "Mesih"in tüm dünyanın kurtarıcısı olacağını söylüyorlardı. Bu kişi sadece İbranileri yabancı boyunduruğundan kurtarmakla

um msan'an günah ve suçlarından, en önemlisi de ölüm-kurtaracaktı. Bu anlamıyla "kurtuluş" tüm Helenistik dünyada
da yayg|n olan bir özlemdi-
Ve sonra İsa ortaya çıktı. Kendini beklenen Mesih olarak göste-

tek kişi olmamakla beraber, O da "Tanrı'nın Oğlu", "Tanrı'nın Krallığı". "Mesih" ve "kurtuluş" sözcüklerini kullanarak eski kehanetlerle bir bağlantı kuruyordu. Atın üzerinde Kudüs'e girerek halkın kendisine kurtarıcı olarak tezahürat yapmasına izin veriyor, böylelikle bir anlamda eski kralların "taç devir törenine" doğrudan göndermede bulunuyordu. Halkın kendisini yağlamasına izin veriyordu. "Artık zamanı geldi," diyordu "Tanrı'nın Krallığı yakındır."
Tüm bunlar önemli, ancak en önemlisi şu: İsa'yı diğer "Mesih-|er"den ayıran şey, kendisinin askeri ya da politik bir isyancı olmadığını özellikle ortaya koymasıdır. Onun çok daha büyük bir görevi vardı. O insanlara kurtuluş ve Tanrı'nın affını bildiriyordu. İnsanların arasında dolaşıp onlara "günahlarının bağışlandığım" söylüyordu.
Böyle "günah bağışı" dağıtmak o zamana dek duyulmuş bir şey değildi. Bu yetmiyormuş gibi Tanrı'ya da "baba" (abba) diyordu. Bu da Yahudi çevrelerinde daha önce asla görülmemiş bir şeydi. Bu yüzden çok geçmeden fakihler arasından güçlü protestolar yükselmeye, İsa'nın idamı istenmeye başladı.
Yani durum şuydu: İsa'nın yaşadığı dönemde pek çok insan gösterişli bir biçimde (yani mızrakla ve kılıçla) gelerek "Tanrı'nın Krallığı"nı kuracak bir Mesih bekliyordu. "Tanrı'nın Krallığı" deyişinin kendisi de, iyice genişletilmiş anlamıyla, İsa'nın vaazlarında sürekli tekrarlanır. İsa "Tanrı'nın Krallığı"nın insanları sevmek, güçsüzlerle yoksullara yardım etmek ve hata yapanları bağışlamak olduğunu söylüyordu.
Bu, çok eski ve askeri bağlamda kullanılagelmiş bir sözcüğün ilamını yüz seksen derece değiştirmek anlamına geliyor. İnsanla-rın "Tanrı'nın Krallığfnı kuracak bir ordu kumandanı beklediği bir

zamanda, çarşaf ve sandalet giyinmiş İsa çıkıp, Tanrı'nın Kra||K ğı'nın ya da "Yeni Ahif'in "komşunu kendin gibi sevi" demek oldu. ğunu söylüyor. Ve dahası Sofi, İsa düşmanlarımızı sevmemiz gerelc. tiğini söylüyor! Birisi sana vurursa sen de ona aynen karşılık verme, yeceksin; sana vurana "öbür yanağını döneceksin"! Ve affedecek, sin - yedi defa değil, yedi kere yetmiş defa affedeceksin!
İsa kendi hayatında da fahişelerle, rüşvet yiyen tefecilerle ve halkın düşmanı politikacılarla konuşarak kendinin onlardan daha üstün olmadığını gösteriyordu. Daha da ileri giderek, babasının tün) mirasını çarçur eden işe yaramaz bir oğulun ya da devletin parasını iç eden bir tefecinin bile Tanrı'ya dönüp af dilediği takdirde Tanrı'nın onu affedeceğini söylüyordu.
Sıkı dur Sofi, çünkü İsa daha da ileri giderek, Tann'nın gözünde bu tür günahkârların kusursuz Ferisîlerden ya da kusursuzluklarıy-la böbürlenen "ipeksi yurttaşlardan" çok daha dürüst olduğunu, dolayısıyla Tanrı'nın affına daha çok layık olduklarını söylüyordu.
İsa'ya göre insanlar Tanrı'nın merhametini kazanamazlar. İnsanlar kendi kendilerini kurtaramazlar. (Yunanlıların çoğu ise böyle düşünüyorlardı!) İsa'nın Dağ Vaazı'nda en katı ahlaksal kurallardan bahsetmesindeki tek amaç bunları insanlara anlatmak değil, hiçbir insanın Tanrı'nın gözünde yeterince kusursuz olamayacağını göstermekti. Tanrı bağışlayıcıdır, ancak insan bunun için ona dönüp dua etmeli, af dilemelidir.
İsa'nın hayatı ve öğretisine dair diğer bilgilerden sözetmeyi din öğretmenine bırakıyorum. Çok önemli bir görev bu. Umarım sizlere İsa'nın ne kadar olağanüstü bir insan olduğunu anlatmayı başarabilir. O, hem çağının diliyle konuşan, hem de eski deyişlere yepyeni ve daha geniş bir içerik kazandıran bir insandı. Çarmıha gerilerek öldürülmesinin nedenini anlamak ise güç değil: onun gösterdiği kurtuluş yolu pek çok çıkar ve güç sahibinin çıkarlarına öylesine ters düşüyordu ki, bir an önce ortadan kaldırılması bir zorunluluk olmuşta
Sokrates'ten sözederken insanların mantığına seslenmenin ne

kadar tehlikeli olabileceğini görmüştük. Şimdi İsa'dan sözederken koşulsuz insan sevgisi ve koşulsuz merhamet ilkelerini öne çıkarmanın da bir o kadar tehlikeli olabileceğini görüyoruz. Günümüzde bUe koskoca devletlerin barış, sevgi, yoksullara yiyecek ve devlet düşmanlarına af gibi son derece basit istekleri karşılayamadığını görüyoruz. Platon'un, Atina'nın en dürüst insanı olan Sokrates'in bu dürüstlüğünü hayatıyla ödemek zorunda kalışından nasıl dehşete düştüğünü hatırhyorsundur. Hıristiyanlığa göre de yaşamış tek dürüst insan İsa'dır. O da buna rağmen ölüme mahkum edilmiştir. Hıristiyan inanışına göre o insanlık uğruna ölmüştür. İsa'nın "ızdırabı" deyişiyle kastedilen de budur. İsa, insanlar Tanrı'yla "ödeşsinler" ve Tanrı'nın gazabından kurtulsunlar diye tüm insanların suçunu üstlenmiş "mazlum hizmetkâr"dır.

Pavlus

Çarmıha gerilerek öldürülüp mezara gömülmesinin ardından birkaç gün geçtikten sonra İsa'nın mezarında dirildiği söylentileri duyulmaya başladı. Böylelikle onun sıradan biri olmadığı, gerçekten "Tanrı'nın oğlu" olduğu doğrulanmış oluyordu.
Hıristiyan Kilisesi, İsa'nın dirildiği söylentilerinin yayıldığı bu Paskalya Sabahı kurulmuştur bir anlamda. Bunu daha o zamanlar, Pavlus'un sarfettiği şu sözlerde görmek mümkün: "İsa dirilmediyse bizim sözlerimiz boş, inancımız anlamsızdır."
O zaman artık tüm insanlar "yeniden doğuşu" bekleyebilirlerdi. Isa tam da bizim kurtuluşumuz için çarmıha gerilmemiş miydi! Ancak Sofi, bu, Yahudi bakış açısından "ruhun ölümsüzlüğü" ya da bir 'ur "ruhun beden

değiştirmesi" anlamına gelmez. Bunlar Yunan ya da Hint-Avrupa düşüncesinde vardı. Hıristiyanlığa göre ise insanda kendiliğinden ölümsüz olan bir şey, örneğin ölümsüz bir "ruh" yok-

tur. Kilise "bedenin yeniden doğuşuna ve sınırsız yaşama" inanır bizler ancak Tanrı'nın mucizesiyle ölümden ve "cehennem aza. bı"ndan kurtulabiliriz. Bu ne bizim faziletimize ne de doğuştan gelme bir takım özelliklerimize bağlıdır.
İlk Hıristiyanlar insanı kurtuluşa götürecek yolun İsa Mesih'e inanmaktan geçtiği yolundaki "sevinçli haber"! yaymaya başladılar. Onun arabuluculuğu sayesinde "Tann'nın Krallığı"nın kurulması yakındı. Artık tüm dünya İsa adına kazanılabilirdi.
İsa'nın ölümünden hemen birkaç yıl sonra Ferisî Pavlus Hıristi-yanlığa döndü. Tüm Yunan-Roma dünyasına yaptığı misyonerlik yolculukları sonunda Hıristiyanlığı bir dünya dini haline getirdi. Bu konu "Apostellerin İşleri"nde geçmektedir. Bu konudaki bilgileri ayrıca Pavlus'un ilk Hıristiyan cemaatlere yazdığı mektuplardan da elde ediyoruz.
Ve Pavlus Atina'ya da gelir. Doğruca felsefenin başkentinin meydanına varır. "Kentin putlarla dolu oluşundan üzüntü duyduğu" söylenir. Yahudi Sinagogu'nu ziyaret ederek Epikurosçu ve Stoacı filozoflarla konuşur. Bunlar onu alıp Areopagos Tepesi'ne çıkarırlar ve sorarlar: "Anlattıkların ilginç şeyler. Nasıl bir yeni öğreti bu? Danasını da bilmek isteriz!"
Gözünün önüne getirebiliyor musun, Sofi? Atina meydanında birden bir Yahudi ortaya çıkıp çarmıha gerilmiş bir kurtarıcıdan ve sonra onun nasıl öldükten sonra dirildiğinden sözetmeye başlıyor. Pavlus'un Atina'yı bu ziyareti sırasında Yunan felsefesiyle Hıristiyan kurtuluş öğretisinin birbirleriyle nasıl çeliştiğini görüyoruz. Ama Pavlus Atinalılara kendini dinletmeyi başarıyor. Areopagos'da, yani Akropol'daki heybetli tapınakların aşağısında dururken şu konuşmayı yapıyor:
"Ey Atina erleri! Görüyorum ki her bakımdan epey dindarsınız-Çünkü kutsal yerlerinizi gezerken şu kitabenin yazılı olduğu bir mihrap gördüm: 'Meçhul Tanrı'ya!' Tanımadan taptığınız bu

Tanrı'yı işte şimdi size ilan ediyorum. Dünyayı ve dünyadaki her şeyi yaratan Tanrı, yeryüzünün ve gökyüzünün Rabbi olduğundan insan elleriyle yaratılmış tapınaklarda yaşamaz. İnsan eliyle yaratılmış hiçbir şeye ihtiyacı da yoktur. Her şeye can ve nefes veren O'dur. Tüm milletleri bütün dünyaya dağıtarak vare-den, onlara belli zamanlar ve yerler tanıyan, onları bir kandan vareden O'dur. Bunu Tanrı'yı arasınlar, mümkün ise O'nu el yordamı ile bulabilsinler diye yapmıştır. Aslında hiçbirimizden uzak değildir O. O'nda yaşar, hareket eder, O'nda varoluruz. Çünkü şairlerinizden birinin dediği gibi, 'Biz de O'nun soyunda-nız'. Tann'nın soyundan olduğumuz için Tanrı'yı insan sanatı ya da düşüncesiyle oyulmuş altına veya gümüşe yahut taşa benzer sanmamalıyız. Tanrı bu cehalet zamanlarına sabır göstermiştir ama artık nerede olurlarsa olsun tüm insanların tövbe etmelerini öğüt veriyor. Çünkü dünyayı adaletle yargılayacağı günü ve bu iş için uygun olanı seçti."O'nu ölümden dirilterek bütün insanlara teminat verdi."
Pavlus Atina'da Sofi! Burada Hıristiyanlığın Yunan-Roma dünyasına girmeye başlayışını görüyoruz. Hıristiyanlık Epikurosçu, Stoacı ya da Yeni Platoncu felsefelerden apayrı bir şeydi. Pavlus yine de Yunan kültüründe Hıristiyanlık ile ortak bir yan bulur. Tanrı'yı aramanın tüm insanların içinde varolan bir istek olduğuna işaret eder. Bu, Yunanlılar için de yeni bir şey değildir. Pavlus'un söylediklerinde yeni olan şey Tann'nın artık insanlara kendini gösterdiği, onlarla gerçekten temasa geçtiğidir. Yani Tanrı, yalnızca insanların düşünceleriyle ulaşabileceği "felsefi bir Tanrı" değildir. Ne de "altın veya gümüş yahut taştan yapılma bir esere" benzer - ki Akropolis ve büyük meydanda bunlardan yüzlercesi mevcuttu! Hayır, Tanrı "insan elleriyle yaratılmış tapınaklarda da yaşamıyordu". Bu, tarihe katılıp kendini insanlar uğruna feda ederek çarmıha gerilen, kişisel bir Tanrı idi. Resullerin İşleri'nde anlatılır ki, Pavlus Areopagos'da bu ko-

nuşmayı yapıp İsa'nın öldükten sonra dirildiğini anlatınca dinleyen, lerin bazısı onunla alay etmeye girişir. Ancak bazıları da "Bunm, hakkında seni yine dinlemek isteriz," derler. Ve bazıları da oracj9 Pavlus'a katılıp Hıristiyanlığı kabul ederler. Bunlardan birisi Dama. ris isimli bir kadındır. Bu, kadınların da Hıristiyanlığı kabul edişjne bir örnek olduğu için önemli bir noktadır.
Pavlus bu şekilde misyonerliğini sürdürdü. İsa'dan birkaç on yt| sonra Atina, Roma, İskenderiye, Ephesus ve Korintos gibi en önemli Yunan ve Roma illerinde Hıristiyan cemaatler oluşmuştu.
İnanç Bildirimi
Pavlus'un Hıristiyanlık'taki rolü sadece misyonerliğiyle sınırlı değildir. Ruhani yol göstericiliğe büyük ihtiyaç duyan Hıristiyan cemaatler üzerinde de büyük etkisi olmuştur.
İsa'dan sonraki ilk yıllarda tartışılan önemli sorulardan biri halen Yahudi olmayanların Hıristiyan olmadan önce Yahudi olmalarının gerekip gerekmediğiydi. Örneğin bir Yunanlı On Emir'e uymak zorunda mı, değil miydi? Pavlus'a

göre değildi. Hıristiyanlık bir Yahudilik mezhebi olmaktan daha öte bir şeydi. Hıristiyanlık tüm insanlara evrensel bir kurtuluş vaadiyle geliyordu. Tanrı ile İsrail arasındaki "Eski Ahif'in yerini, Tanrı ile tüm insanlar arasındaki "Yeni Ahit" alıyordu.
O sıralar ortaya çıkan tek yeni din de değildi Hıristiyanlık. Hele-nizmde pek çok dinin varolduğunu görmüştük. Hıristiyanlığı diğer dinlerden ayırabilmek ve dağılmayı önlemek için Kilisenin Hıristiyan öğretisinin ne olduğunu kısaca özetlemesi gerekiyordu. Böylece ilk
inanç bildirimleri ortaya çıktı. İnanç bildirimleri, önemli Hıristiyan*
lık "dogmalarını" ya da öğretilerini özetler.
İnanç bildirimlerinin en önemlilerinden biri İsa'nın hem Tanrı
hem insan olduğuydu. Yani İsa yalnızca "Tanrı'nın Oğlu" değil, Tan-
182
ÎKİ KÜLTÜR
'nin kendisiydi. Ancak o, insanca yaşayışı paylaşmış ve çarmıhta rçekten acı çekmiş "gerçek bir insan"dı aynı zamanda.
Bu bir çelişkiymiş gibi görünebilir. Ancak Kilisenin verdiği meal tam da, Tanrı'nın insan haline geldiği idi. İsa kısmen insan kısmen Tanrı, yani bir "yarı-Tann" değildi. Böyle "yarı-Tanrı"lar Yunan dinleri ve Helenistik dinlerde sıkça rastlanılan bir şeydi. Oysa Kilise İsa'nın "tam bir Tanrı ve tam bir insan" olduğunu anlatıyordu.
Hamiş
Sana her şeyin nasıl birbirine bağlı olduğunu anlatmaya çalışıyorum, sevgili Sofi! Hıristiyanlığın Yunan-Roma dünyasına girişi yalnızca bu iki kültürün dramatik bir biçimde karşılaşması anlamına gelmekle kalmıyor, aynı zamanda tarihin en büyük kültür devrimlerinden biri anlamına da geliyor.
Böylece Antik Çağı geride bırakıyoruz. Bu noktada ilk Yunanlı filozoflardan bu yana yaklaşık bin yıl geçmiş oluyor. Şimdi önümüzde uzanan Hıristiyan Ortaçağ da yaklaşık bin yıl sürmüştür.
Alman şairi Goethe, "Üçbin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan insan günübirlik yaşayan insandır," demiştir. Ben de senin bu kişilerden biri olmaman, tarihini tanıman için elimden geleni yapıyorum. Ancak böylelikle insan olunur. İnsan ancak böylece çıplak bir maymun olmaktan kurtulabilir. İnsan ancak böylece boşlukta dönüp durmaktan kurtulabilir.
"Ancak böylelikle insan olunur. İnsan ancak böylece çıplak bir maymun olmaktan kurtulabilir..."
Sofi bir süre öylece durup çitteki küçük deliklerden bahçeyi seyretti. Yavaş yavaş insanın tarihsel kökenlerini bilmesinin ae kadar önemli bir şey olduğunu anlamaya başlıyordu. Bu, hiç değilse İsrail halkı için son derece büyük bir anlam taşımıştı.
183
SOFÎ'NİN DÜNYASI
Kendisi sıradan bir insandı o kadar. Ama tarihini bilen k insan, daha az sıradan bir insan olurdu.
Kendisi bu gezegende henüz birkaç yıl yaşamıştı. Ama in. sanlığın tarihinin onun kendi tarihi anlamına da geleceği dü. şünülürse, aslında binlerce yıl yaşındaydı.
Kâğıtlarını toparlayıp Geçitten çıktı. Neşe içinde hoplaya zıplaya bahçeden geçip odasına çıktı.
184
ORTAÇAĞ
...yolun birazını katetmiş olmak yolunu şaşırmış olmak demek değildir...
Bir haftadır Alberto Knox'dan haber çıkmamıştı. Ne de Lübnan'dan kart gelmişti. Ama bu arada Sofi sürekli Jorün'le Binbaşının Evi'nde buldukları kartları konuşmuştu. Aslında olup bitenlerden aklı çıkmış olan Jorün, ortalık şimdi biraz yatışınca tekrar derslerine dönmüş, eskisi gibi badminton oynamaya başlamıştı.
Sofi, Hilde'yle ilgili ipucu bulabilmek için Alberto'dan gelen mektupları tekrar tekrar okumuş, bu arada da Antik Çağ felsefesini iyice sindirerek öğrenmişti. Artık Demokritos ile Sokrates'i, Platon ile Aristoteles'i birbirine karıştırmak gibi bir problemi kalmamıştı.
Sofi 25 Mayıs Cuma günü evde ocağın başında durmuş yemek yapıyordu. Annesiyle anlaşmaları böyleydi; cuma günleri akşam yemeğini hazırlamak Sofi'nin işiydi. Bugün hazırladığı yemek ise sulu balık köftesi ve haşlanmış havuçtu. Basit bir yemek yani.
Dışarıda şiddetli bir fırtına başlamıştı. Sofi çorbayı karıştırırken camdan dışarıya baktı. Koca huş ağaçları rüzgârda mısır başakları gibi sallanıyordu.
Birden cama bir şey çarptı. Bu bir kâğıt parçasıydı.
Kâğıdın ne olduğunu anlamak için cama yaklaşan Sofi, bunun bir kartpostal olduğunu gördü. Üzerinde yazılanları camdan okumaya başladı: "Sofi Amundsen eliyle Hilde Möller Knag..."
Tabii ki tahmin etmişti bunu! Camı açıp kartı içeri aldı.
185
SOFfNÎN DÜNYASI
Kart ta Lübnan'dan buraya uçarak mı gelmişti yoksa!

Kartın üzerindeki tarih, 15 Haziran Cumaydı.
Sofi tencereyi ocağın üzerinden kaldırıp mutfak masasının üzerine koydu. Kartta şunlar yazılıydı:
Sevgili Hilde! Bu kartı okurken hâlâ yaşgünün mü bilmiyorum. Değilse de umarım üzerinden pek fazla gün geçmemiştir. Sofi'nin bir-iki haftası bizim için bir-iki hafta anlamına gelmeyebilir. Bense eve 24 Haziranda dönüyorum. Döndüğümde bahçedeki salıncağa oturup beraber denizi seyrederiz Hildeciğim! Konuşacak çok şeyimiz var. Sevgiler. İmza: Bazen Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki yüzyıllık anlaşmazlıklardan umutsuzluğa kapılan baban! Sürekli kendime bu üç dinin de köklerinin İbrahim'e uzandığını hatırlatmaya çalışıyorum. O zaman hepimizin aynı Tanrı'ya inanmamız gerekmez mi? Buralarda ise Hâbil ile Kabil hâlâ birbirine düşman! NOT. Benden Sofi'ye selâm söylemeni istesem, olur mu? Zavallı Sofi, hâlâ olan biteni tam olarak anladığını sanmıyorum. Ya sen, sen anlayabildin mi?
Sofi, kendini iyice yorgun hissederek masanın üzerine yaslandı. Olan biteni anlamadığı doğruydu. Ya Hilde, o anlayabiliyor muydu acaba?
Hilde'nin babasının Hilde'den kendisine selâm söylemesini istemesi, Hilde'nin Sofi'den daha çok şey bildiği anlamına geliyordu. Tüm bunlar öyle karmaşıktı ki, Sofi her şeyi unutmaya çalışıp yemeği hazırlamaya devam etti.
Mutfak camına yapışan bir kartpostal! Kelimenin tam anlamıyla hava postası!
Tencereyi yeniden ocağa koymuştu ki telefon çaldı.
Ah, keşke babası olsaydı arayan! Babası eve bir dönse, ona

on haftalarda olan bitenlerin hepsini bir anlatabilseydi! Ama arayan herhalde ya annesi ya da Jorün'dü... Sofi ahizeyi kaldırdı-
. Sofi Amundsen.
. Benim, dedi telefondaki ses.
Sofi üç şeyden emindi: Bir, arayan babası değildi. İki, bu bir erkek sesiydi. Üç, bu sesi bir yerden hatırladığına emindi.
- Siz kimsiniz? diye sordu.
- Ben, Alberto. -Ha?
Sofi ne cevap vereceğini şaşırmıştı. Sesi de Atina'daki videodan hatırlıyordu anlaşılan.
- Nasılsın, iyi misin?
- Şey... iyiyim.
- Bundan sonra mektuplaşmayacağız artık. Yüz yüze konuşmalıyız, Sofi. Hem de bir an önce!
- Neden?
- Çünkü Hilde'nin babası bizi kuşatmaya başlıyor.
- Nasıl kuşatmaya?
- Dört bir yandan, Sofi! Artık işbirliği yapmamız gerekiyor.
- Nasıl yani?
- Ama Ortaçağı bilmeden bana yardım edemezsin. Rönesans ve 16. yüzyılı da öğrenmelisin. Berkeley'in önemli bir katkısı olacak bu konuda...
- Binbaşının Evi'nde resmi asılı olan Berkeley değil miydi?
- Evet. Sanıyorum mücadelemiz onun felsefesi üzerinde yükselecek!
- Sanki bir savaştan bahsediyor gibisiniz...
- Buna ruhsal bir savaş demek daha doğru olur. Hilde'nin ilgisini uyandırıp, babası Lillesand'a dönmeden önce onu bizim tarafımıza çekmeye çalışmalıyız.
- Pek bir şey anladığımı söyleyemem.

- Yeni öğreneceğimiz filozoflar sana yardımcı olacaktır sa. nıyorum. Şimdi... Yarın sabaha karşı saat 4'te Maria Kilisesi'n-de buluşmalıyız. Ve buraya yalnız gelmelisin çocuğum.
- Gece yarısı mı geleyim yani? -... tık!
- Alo? Alo?
Olacak iş mi yani! Telefon kapanmıştı bile. Sofi tekrar ocağın başına gitti. Çorba neredeyse taşacaktı. Köftelerle havuçları tencereye atıp, ocağın altını kıstı.
Maria Kilisesinde ha? Bu, Ortaçağdan kalma taş bir kili-şeydi. Sofi, burasının artık yalnızca konserlerde ve çok özel ayinlerde kullanıldığını sanıyordu. Yazın da bazen turistlerin ziyaretine açılıyordu. Gece yansı nasıl açık olacaktı ki?
Annesi geldiğinde Sofi Lübnan'dan gelen yeni kartı da Al-berto ve Hilde ile ilgili diğer şeylerin yanına koymuştu. Akşam yemeğinden sonra Jorünlere gitti.
- Özel bir anlaşma yapmamız gerekiyor, dedi Jorün kapıyı
açar açmaz.

Sonra da Jorün'ün odasına çıkıp arkalarından kapıyı kapayana kadar bir şey söylemedi.
- Bu biraz zor bir mesele, dedi Sofi daha sonra.
- Hadi anlat artık!
- Anneme bu akşam sizde kalacağımı söylemek zorundayım.
- Bizde mi kalacaksın? Aman ne güzel!
- Evet ama bu tam da doğru değil. Gecenin bir kısmında başka yerde olmam gerekiyor.
- Eyvah, desene! Biri filan mı var yoksa?
- Hayır, biri filan yok. Hilde filan var!
Jorün alçak sesle bir ıslık öttürdü. Sofi Jorün'ün ta gözlerine bakarak:
- Akşam size geliyorum, dedi. Sonra saat üç sıralarında

gerekiyor. Dönene kadar da durumu idare etmelisin. . peki ama nereye gideceksin? Ne yapacaksın Sofi?
- Üzgünüm, söyleyemem. Kesin emir aldım bu konuda.
Annesi Sofi'nin arkadaşında kalmasına bir şey demezdi. Hattâ g0U(onun arada bir evin tümüyle kendisine kalmasından hoşlandığını düşünürdü.
- Yarın sabah kahvaltısına geliyorsun, değil mi? dedi annesi yalnızca Sofi giderken.
- Gelmesem de nerede olduğumu biliyorsun.
Niye böyle demişti sanki? En hassas noktaya değinmişti böyle diyerek.
, Arkadaşını ziyareti tam bir arkadaş ziyareti olarak başladı. Geç saatlere kadar oturup sohbet ettiler. En sonunda saat bire doğru yatarlarken Sofi çalar saati üçe çeyrek kalaya kurdu.
İki saat kadar sonra Sofi çalar saati susturduğunda Jorün gözlerini zorlukla açarak:
- Lütfen dikkatli ol, Sofi! dedi.
Ve Sofi yola koyuldu. Maria Kilisesine birkaç kilometrelik bir yol vardı. Çok az uyumasına rağmen, Sofi kendini cin gibi uyanık hissediyordu. Gökyüzünde, doğudaki düzlüklerin üzerinde kırmızı bir şerit uzanıyordu.
Eski taş kilisenin kapısına vardığında saat dörde geliyordu. Ağır kapıyı yokladı. Kapı açıktı!
Kilisenin içi eski olduğu kadar boş ve sessizdi. Vitraylardan içeri süzülen mavimsi ışık havadaki binlerce toz parçasını ortaya.çıkarıyordu. Tozlar kilisenin bir köşesinden diğer köşesine giden ışınlar halindeydi sanki! Kilisenin orta kısmında bir banka oturdu. Mihrabı ve donuk renklerle boyanmış eski bir Isa heykelini seyretmeye koyuldu.
Birkaç dakika sonra aniden org çalmaya başladı. Sofi arka-

sını dönüp bakmaya cesaret edemiyordu. Çalan eski bir ilâhiydi. Ortaçağdan olmalıydı bu da.
Bir süre sonra ses kesildi. Ve hemen ardından arkasında ayak sesleri duydu. Dönüp baksa mıydı? Onun yerine gözlerini çarmıha gerilmiş İsa'ya dikti.
Adımlar yanından geçip gitti ve Sofi, kilisede ilerleyen göl. geyi gördü. Üzerinde kahverengi bir keşiş giysisi vardı. Sofi bu kişinin Ortaçağdan çıkıp gelmiş bir keşiş olduğuna yemin edebilirdi neredeyse.
Korkuyordu ama aklı başından gitmiş filan değildi. Keşiş mihrabın önünde bir dönüş yapıp, kürsüye çıktı. Kürsünün üzerine eğildi, Sofi'ye bakıp Latince:
- Gloria patri et filio et spirito sancto. Sicut erat in principio et nunc et semper in saecula saeculorum, dedi.
- Hey, Nonfeççe konuş be adam! Sözleri kilisede yankılandı.
Keşişin Alberto Knox olduğunu anlamıştı. Yine de eski bir kilisede ağzından saygısızca dökülen bu sözlerden utanç duydu. Ama çok korkmuştu işte ne yapsın! İnsan korkunca kuralları çiğnemekte bir tür teselli bulur.
- Hişş!
Alberto, rahiplerin cemaatın oturmasını istediklerinde yaptıkları gibi bir elini yukarıya kaldırmıştı.
- Saat kaç çocuğum? diye sordu.
- Dörde beş var, dedi Sofi. Korkusu geçmişti artık.
- O zaman vakit gelmiş. Şimdi Ortaçağ başlıyor. Sofi aptallaşmış bir halde,
- Ortaçağ saat dörtte mi başlıyor? diye sordu.
- Yaklaşık olarak dörtte, evet. Sonra saat beş ve altı ve yedi oldu. Ama sanki zaman geçmiyor gibiydi. Sonra sekiz ve dokuz ve on oldu. Ama vakit hâlâ Ortaçağdı. Artık yeni bir güne başlamanın zamanı gelmedi mi? diye düşünüyorsundur belki. Evet,

ne demek istediğini anlıyorum. Ama bu bir pazar günüydü, anlıyor musun, uzun upuzun bir pazar... Saat on bir ve on iki ve on üç oldu. Bu zaman parçasına Geç Ortaçağ diyoruz. Avrupa'nın büyük katedralleri bu dönemde yükseldi. Ancak on dördüncü yüzyılda bir horoz ötebildi. Ve ancak o zaman bu uzun Ortaçağ silinip gitmeye başladı.
. O zaman Ortaçağ on saat mi sürmüş oluyor? diye sordu Sofi.

Alberto kahverengi keşiş elbisesinin başlığından başını çıkarıp, bakışlarıyla tek bir küçük kızdan ibaret cemaatini süzerek:
- Bir saati bir yüzyıl olarak düşünürsek evet, dedi. İsa'nın tam gece yarısı doğduğunu varsayalım. O zaman Pavlus misyonerlik yolculuklanna saat yarımda başlıyor; bir çeyrek saat sonra Roma'da ölüyor. Saat üçe kadar kilisenin faaliyetleri yasaklanmış durumda. Ancak 313 yılında Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunda kabul edilir bir din haline geliyor. Bu dönemde İmparatorluğun başında Konstantinus bulunuyor. Ama bu ünlü imparator bile ancak ölüm döşeğindeyken vaftiz oluyor. 380 yılından itibaren Hıristiyanlık tüm Roma İmparatorluğunun resmi dini oluyor.
- Bu sırada Roma İmparatorluğu dağılıyor, değil mi?
- Evet, bu dönemde İmparatorluk parçalanmaya başlıyor. 300 yıllarında Roma hem kuzeyden gelen akınlara, hem de iç çözülmelere maruz kalıyor. 330 yılında Konstantinus İmparatorluğun başkentini, daha önce Karadeniz'e yaptığı deniz seferi sırasında kurmuş olduğu Konstantinopolis şehrine taşıyor. Bu yeni kenti pek çokları "ikinci Roma" olarak görüyor. 395'de Roma İmparatorluğu ikiye ayrılıyor: Roma'nm hâlâ başkenti olduğu Batı Roma İmparatorluğu ve başkenti Konstantinopolis olan Doğu Roma İmparatorluğu. Roma 410 yılında barbarlar tarafından yağma ediliyor ve 476 yılında Batı Roma împa-

ratorluğu tümüyle yıkılıyor. Doğu Roma İmparatorluğu ise Türklerin Konstantinopolis'i alış tarihi olan 1453 yılma dek devlet olarak varlığını sürdürüyor.
- Ve o zaman bu kentin adı İstanbul oluyor, değil mi?
- Doğru! Bilmemiz gereken bir başka önemli tarih de 529. Bu tarihte kilise Platon'un Atina'daki Akademisi'ni kapatıyor ve aynı yıl Benediktin tarikatı kuruluyor. Bu, ilk manastır düzeni olarak tarihe geçiyor. Böylece 529 yılı, Hıristiyanlığın Yunan felsefesinin üzerine büyük bir örtü çekişinin sembolü olmakta. Bu tarihten itibaren eğitim, düşünce ve meditasyon manastırların tekeline geçiyor. Bu sırada saat beş buçuğa gelmekte...
Sofi Albelto'nun bu saat benzetmesiyle ne demek istediğini anlamıştı artık. Geceyarısı 0 yılına, saat bir İ.S. 100 yılma, saat 6, İ. S. 600 yılma ve saat 14, İ. S. 1400 yılına karşılık geliyordu...
Alberto sözlerini sürdürdü:
- Rönesans döneminde ortaya çıkmış olan "Ortaçağ" sözcüğü, "iki dönem ortasında kalmış çağ" anlamına gelir aslında. Ortaçağ, Antik Çağın sonunda başlayıp Rönesansla sona eren, Avrupa'nın üzerine serilmiş "bin yıllık karanlık" olarak görülmüştür. Günümüzde de "Ortaçağ" sözcüğü otoriter olan, esnek olmayan anlamlarında kullanılır. Ancak kimilerine göre de Ortaçağ "bin yıllık gelişme" dönemidir. Örneğin okul sistemi bu dönemde biçimlenmeye başlamıştır. Manastır okulları Ortaçağın en başlarında ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak 1100 yılında katedral okulları, 1200'lerden itibaren de üniversiteler görülmeye başlanmıştır. Bu gün de hâlâ çeşitli konular, aynen Ortaçağdaki gibi belli başlıklar ya da "fakülte"ler altında grup-
lanır.
- Bin yıl çok uzun bir süre...
- Evet, Hıristiyanlığın kitlelere ulaşması uzun zaman aldı

ondan. Üstelik kendi kentleri ve kaleleriyle, kendi halk mü-kleri ve halk anlatılanyla ulusal devletlerin pek çoğu Orta-ada ortaya çıkmaya başladı. Masalların, halk müziğinin hali d Ortaçağ olm? Y A' hl
ada ortay çaya başladı. Masalların, halk müziğinin hali olurdu Ortaçağ olmasa? Ya Avrupa'nın hali ne olurdu Orta-ğsız Sofi? Avrupa, bir Roma eyaletinden başka bir şey olmaz- ikj de. Ortaçağ denen dipsiz deniz Norveç, İngiltere ve Al dlarındaki td t d Gl
,
jjg çğ p eniz Norveç, İngiltere ve Al-
manya adlarındaki tınıdır tam da. Gözle görünmese de bu derin denizde pek çok balık yüzer. Snorri Ortaçağda yaşamıştır, örneğin. Aziz Olav da öyle. Charlemagne da. Romeo ve Juliet, Benediktus ve Arolilja, Olav Asteson, Heddal ormanının cinleri de Öyle. Ve bunlara ek olarak büyük prensler, görkemli krallar, kahraman şövalyeler ve güzel bakireler, adları bilinmeyen vitray ustalan ve yetenekli org ustaları... Üstelik henüz sözünü etmeme sıra gelmeyen irerler, Haçlı askerleri ve büyücüler...
- Rahiplerden de söz etmedin daha.
- Haklısın. Bu arada Norveç'in de 1000'li yıllarda Stikles-tad savaşının hemen ardından Hıristiyan olduğunu iddia etmek doğru olmaz. Uzun bir dönem Hıristiyanlık örtüsü altında pek çok putperest inanç sürdüğü gibi, bir çok eski din öğesi Hıristiyanlık ögeleriyle karışarak devam etti. Örneğin Norveç'teki Noel kutlama biçimi, eski Norön gelenekleriyle Hıristiyan geleneklerin evliliğinden oluşmuştur. Bir atasözünün dediği gibi de, evli çiftler zamanla birbirine benzer. Norveç'in Noel pastası, Noel domuzu ve Noel birası da Doğunun Üç Bilge Adamı ile Betlehem'de İsa'nın doğduğu ahıra benzemeye başlamıştır. Yine de Hıristiyanlık hayat görüşünün zamanla tüm Avru-Pa da

yaygm tek görüş haline geldiğini belirtmemiz gerek. Yani Ortaçağ deyince birleştirici bir kültür olarak Hıristiyanlık ak-
'"nıza geliyor.
- Ortaçağ sadece karanlık ve iç kapayıcı bir dönem değildi o
halde?
• 400 yılından sonraki ilk yüzyıllar gerçekten bir kültürel

gerileme dönemiydi. Çünkü bundan önce kanalizasyonla ^ mamlı ve kütüphaneli şehirleriyle, hele hele görkemli mimar-siyle Roma dönemi "yüksek bir kültür"dü. Tüm bu kültür, or taçağın ilk yüzyıllarında yokolmaya başladı. Bu, ticaret vepat ekonomisi için de geçerliydi. Ortaçağda paranın yerini teW mal değiş tokuşu, takas aldı. Ekonomide feodalizm egemen ol maya başladı. Feodalizmde zengin derebeyleri toprağın sahibi-dir. Yoksul serfler bu topraklan işletip hayatını kazanmaya &. hşır. Ortaçağın ilk yüzyıllarında Avrupa'nın nüfusu da gerile. misti. Antik Çağda nüfusu milyonu aşan Roma'nın nüfusu 600 yılında 40.000'e inmişti! Kentin görkemli zamanlarından kalma harabelerde dolaşan bir avuç insan kalmıştı kala kala. İn-saat malzemesi gerektiğinde eski harabelerden malzeme almak yetip de artıyordu bile. Tabii arkeologlar üzülüyorlar Ortaçağda antik eserlerin tahrip olmuş olmasına...
- Sonradan demesi kolay tabii!
- Roma'nın politik gücünü yitirmesi daha da öncesine, 3O01 lü yılların sonlarına rastlar. Ancak hemen sonra Roma piskoposu tüm Ronıa-Katolik Kilisesi'nin basma geçer. "Papa", yani "baba" unvanını alan piskopos, İsa'nın Dünya üzerindeki vekili olarak görülmeye başlanır. Böylece Roma, hemen hemen tüm Ortaçağ boyunca Hıristiyanlığın başkenti olarak hüküm sürer. "Roma'ya karşı gelmeye" cesaret eden de çıkmaz pek. Ama yine de zamanla ulusal devletlerin kral ve prensleri öyle güçlenirler ki, aralannda bu müthiş kilise gücüne karşı çıkmaya başlayanlar olur. Hattâ bunlardan biri de Norveç kralı Sverre'dir...
Sofi bu bilgili keşişe baktı:
- Kilisenin Platon'un Atina'daki Akademisi'ni kapattığım söylemiştin. Bu arada bütün Yunan filozofları da unutuldu mu?
- Kısmen öyle oldu. Yine de surda burda Aristoteles'in "e Platon'un bazı yazılarını bilenler çıkıyordu. Ancak eski R"18

j Daratorluğu zamanla üç ayrı kültüre ayrıldı: Batı Avrupa'da Roma merkezli, dili Latince olan bir Hıristiyan kültür. Doğu Avrupa'da başkenti Konstantinopolis, dili Yunanca olan bir Hıristiyan kültür. Konstantinopolis'in adı sonradan Yunanca hjr sözcük olan Bizans'a çevrildi. Bu yüzden Roma-Katolik Ortaçağdan ayn olmak üzere "Bizans Ortaçağından da sözediyo-nız. Bunlardan başka Kuzey Afrika ve Ortadoğu da Roma İm-paratorluğu'na dahildi. Buralarda da Ortaçağda dili Arapça olan Müslüman bir kültür gelişti. Muhammed'in 632 yılında ölümünden sonra, İslam tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmıştı. Ardından İspanya da Müslüman alemine katıldı. İslam dininin en önemli kentleri Mekke, Medine, Kudüs ve Bağdat oldu. Kültür tarihi bakımından başka bir önemli nokta, eski Helenistik kent İskenderiye'nin de Araplann idaresi altına girmiş olmasıdır. Böylelikle Araplar Yunan bilimini miras almış oldular. Tüm Ortaçağ boyunca matematik, kimya, astronomi ve tıp gibi bilimlerde en ileri ulus Araplardı. Günümüzde hâlâ "Arap rakamları"nı kullanıyoruz. Bir çok başka alanda da Arap kültürü Hıristiyan kültürden daha ileri bir durumdaydı.
- Yunan felsefesine ne olduğunu sormuştum...
- Gözünün önüne önce üçe ayrılan, sonra bu üç kolun birleşmesiyle yeniden tek bir hale gelen bir nehir getirmeye çalış...
- Evet?
- O zaman Yunan-Roma kültürünün üçe, batıda Roma-Katolik kültürü, doğuda Doğu Roma kültürü ve güneyde Arap kültürüne ayrılmakla beraber nasıl ayakta kaldığını anlayabilir? sin. İyice basitleştirecek olursak, Yeni Platonculuğun batıda, Platon'un doğuda ve Aristoteles'in Araplarda yaşamaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Ancak elbette bu üç kol da içinde diğer kollardan bir şeyler taşıyordu. Sonuç olarak bu üç kol, Ortaçağ biterken Kuzey İtalya'da buluştu. Arap etkisi İspanya'daki Araplardan, Yunan etkisi de Yunanistan ve Bizans'dan geli-

yordu. Böylelikle "Rönesans" ya da başka bir deyişle antik kül. türün "yeniden doğuşu" başladı. Dolayısıyla antik kültür de uzun bir Ortaçağdan hayatta kalarak çıkmış oluyordu.
- Anlıyorum.
- Ama her şeyi sırası gelince ele almak en iyisi! Öncelik)e Ortaçağ felsefesinden sözedeceğiz çocuğum. Artık sana kürsü-den hitap etmeyeceğim. Aşağıya iniyorum.
Sofi birkaç saatcik uyku uyumuş olmanın yorgunluğunu duy. du birden. Bu garip keşişin Maria Kilisesi'nin kürsüsünden indiği şu an bir rüyaydı sanki.

Alberto mihrabın önünde durup yukarıya, İsa'nın çarmıhtaki heykeline baktı. Sonra Sofi'ye dönerek ona doğru yürümeye başladı ve gelip yanına oturdu.
Alberto'nun bu kadar yakınında olmak Sofi'yi heyecanlandırdı. Başlığın altındaki bir çift kahverengi göz kendisine bakıyordu. Bu gözler koyu renk saçlı, top sakallı, ortayaşb bir adamın gözleriydi.
Kimsin sen? diye düşündü Sofi. Niçin hayatıma girdin?
Alberto Sofi'nin düşüncelerini okumuş gibi:
- Zamanla birbirimizi daha iyi tanıyacağız, dedi.
Onlar böyle otururlar ve vitraylardan içeri süzülen ışık giderek daha parlak bir hal alırken, Alberto Ortaçağ felsefesini anlatmaya başladı.
- Ortaçağ filozofları Hıristiyanlığın doğru olduğunu verili aldılar. En önemli soru ise Hıristiyanlığın yalnızca inanılması gereken bir şey mi olduğu yoksa Hıristiyanlıktaki doğrulara aklı kullanarak varılabileceği miydi? Yunan filozoflarıyla İncil'de yazılanlar arasında nasıl bir ilişki vardı? İncil ve akıl birbirleriyle çelişen şeyler miydi, yoksa inançla bilgi bir arada varolabilir miydi? Tüm Ortaçağ felsefesi büyük ölçüde bu tek soruyla uğraştı.

Sofi başını "dinliyorum" anlamında salladı sabırsızlıkla. Din sınavında inanç ve bilgi konusundaki soruyu cevaplarken düşünmüştü zaten bu konuyu.
. Bu sorunsalın Ortaçağın iki büyük filozofunca nasıl ele alındığını göreceğiz. Bunlardan ilki, 354 ile 430 yıllan arasında yaşamış olan Augustinus'dur. Bu tek insanın yaşamında Geç Antik Çağdan Ortaçağın başlangıcına geçişi inceleyebiliriz. Augustinus Kuzey Afrika'da küçük bir kent olan Tagaste'de doğdu. Henüz 16 yaşındayken okumak üzere Kartaca kentine gitti. Daha sonra Roma ve Milano'da bulunan Augustinus, hayatının son yıllannda Kartaca'nın birkaç kilometre batısındaki Hippo kentinde piskoposluk yaptı. Hıristiyan olmadan önce pek çok değişik din ve felsefi akımı benimsedi.
- Örneğin?
- Örneğin bir dönem boyunca Mani idi. Maniler Geç Antik Çağda oldukça yaygın olan dinsel mezheplerden birini oluştururlar. Manicilik yan dinsel, yan felsefi bir kurtuluş öğretişiydi. Bu öğretiye göre dünya iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, ruh ve özdek olarak ikiye aynlır. İnsan, ruhuyla özdekler dünyasını, aşıp ruhun kurtuluşuna bir temel hazırlayabilir. Ancak iyi ile kötü arasındaki bu keskin aynm genç Augustinus'u tatmin etmiyordu. Onu daha çok "kötülük problemi" ilgilendiriyordu ki bununla kastedilen, kötülüğün nereden geldiğini araştırmaktır. Bir dönem Stoacı felsefenin etkisi altında kalmış olan Augustinus, Stoacı felsefenin öngördüğü gibi iyi ile kötü arasında böyle keskin bir aynm olmadığına inanıyordu. Ancak Augustinus her şeyden çok, Geç Antik Çağın ikinci önemli felsefi akımı olan Yeni Platonculuktan etkilenmiş, burada tüm varoluşun tanrısal bir doğası olduğu düşüncesiyle karşılaşmıştı.
- Yani Augustinus'un Yeni Platoncu bir piskopos olduğunu söyleyebilir miyiz?
- Evet, öyle denebilir. Öncelikle Hıristiyan olan Augusti-

nus'un Hıristiyanlığı büyük ölçüde Platoncu düşünce biçin^. den etkilenmiştir. Bu yüzden, işte tam bu yüzden Sofi, Hıristj. yan Ortaçağa geçer geçmez Yunan felsefesinden tümüyle k0. pulmadığını anlamalısın. Augustinus gibi kilise pederleri §a. yesinde Yunan felsefesi bu yeni zamana aktarılmıştır.
- Augustinus'un yüzde elli Hıristiyan, yüzde elli Yeni Platoncu olduğunu mu kastediyorsun?
- Augustinus kendisini yüzde yüz Hıristiyan olarak görü. yordu. Ancak Hıristiyanlıkla Platon'un felsefesi arasında keskin bir karşıtlık olmadığına inanıyordu. Platon'un felsefesiyle Hıristiyan öğreti arasında öyle açık bir benzerlik görüyordu ki Platon'un Eski Ahit'i bildiğini bile düşünebiliyordu. Bu elbette pek mümkün değil. En iyisi biz Platon'u "Hıristiyanlaştıranın" Augustinus olduğunu söyleyelim.
- Hıristiyanlığa inanmaya başlayınca felsefeye veda etmemiş hiç değilse!
- Hayır, ama yine de dini konularda akim her soruya cevap bulmaya yetmeyeceğini söylüyordu. Ona göre Hıristiyanlık yalnızca inanç yoluyla ulaşabileceğimiz tanrısal bir gizemdi. Ancak Hıristiyanlığa inanırsak Tanrı ruhumuzu "aydınlatır" ve biz de böylece Tanrıya dair doğaüstü bir tür bilgiye varabilirdik. Augustinus kişisel olarak da felsefenin sınırlarını içinde duyuyordu. Ancak Hıristiyan olduktan sonra ruhu huzura kavuşmuştu. "Sen'de dinlenene dek yüreğimiz huzur bulmaz," diyordu.
- Platon'un idea öğretisinin Hıristiyanlıkla nasıl bağdaştırılabileceğini pek anlayamıyorum. Ya mutlak idealara ne oldu?
- Augustinus Tann'nın dünyayı yoktan var ettiğini savunur ki bu da incil'de yer alan bir düşüncedir. Yunanlılar ise dünyanın her zaman varolmuş olduğuna inanıyorlardı. Ama Tanrı dünyayı yaratmadan "fikirler" Tann'nın düşüncelerinde varolmuştur, der Augustinus. Yani Platoncu fikirleri Tanrı'y3

^eştirerek, Platon'un mutlak idealar görüşüne sahip çıkar. ye .İyifikir!
. Ama bu bize Augustinus ve diğer kilise pederlerinin Yunan ve Yahudi düşünce biçimlerini bağdaştırmak için işi nerelere kadar götürebildiklerini gösteriyor. Bir anlamda onlar her jjii kültüre de aittiler. Augustinus kötülük konusunda da Yeni platonculuğa sarılır. Plotinos gibi o da kötülüğün "Tann'nın yokluğu"ndan başka bir şey olmadığını savunur. Kötü diye jcendi başına bir şey yoktur, kötü yokolan şeydir. Çünkü Tann sadece iyi olanı yaratmıştır. Kötülük insanlar Tann'nın sözlerine uymadıkları için vardır. Kendi deyişiyle: "İyilik Tann'nın işidir; kötülük Tann'nın işinden gerilemektir."
- İnsan ruhunun tarinsal olduğunu da söylüyor muydu Augustinus?
- Hem evet, hem hayır. Augustinus Tanrı ile insan arasında aşılamaz bir engel olduğunu öne sürüyordu. Bu noktada İncil'de yazılanlara inanıyor, Platon'un her şeyin bir olduğu şeklindeki öğretisini reddediyordu. Ancak insanın ruhsal bir yaratık olduğunu da belirtiyordu. İnsan bedeni maddeseldir ki bu yanıyla insan "güvenin ve pasın çözüldüğü" fiziksel dünyaya aittir, ama insanın aynı zamanda Tann'yı tanıyabilmesine yarayan bir ruhu da vardır.
- Ölünce insanın ruhuna ne olur?
- Augustinus'a göre Adem'in elma hırsızlığı yani ilk günah insan soyunu ölüme mahkûm etmiştir. Ne var ki Tann bunların içinden kimilerini seçmekte ve kurtarmaktadır.
- Bence Tann bunun yerine herkesi kurtarmaya karar vermiş olsa daha iyi olurdu, diye karşı çıktı Sofi.
- Augustinus'a göre insanın Tanrı'yi eleştirmeye hakkı
yoktur. Bu noktada Pavlus'un Romalılara mektubuna başvurur:
Ey adam, sen kim oluyorsun ki Tann'yla hesaplaşmak istiyorsun? Kendine şekil veren şey, şekil verene: Niçin beni

böyle yaptın der mi? Yahut aynı yığından bir kabı hürm için ve bir başkasını hürmetsizlik için yapmaya çömlek nin balçık üzerinde kudreti yok mudur?
- Yani Tanrı cennette oturup insanlarla dilediği gibi oynar öyle mi? Yaratan kendisi olmasına rağmen hoşnut kalmadık lannı kaldırıp atar mı?
- Augustinus'un söylemek istediği şey, hiçbir insanın Tann tarafından kurtarılmayı hak edemeyeceğidir. Tann kurtaraca-ğı kullarını seçer. Augustinus'a göre kimin kurtarılacağı kimin ölüme mahkûm edildiği önceden açıkça bellidir. Biz bunu bilip değiştirenleyiz. Evet, bizler Tanrı'nın elindeki balçıktan başka bir şey değilizdir. Hepimiz Onun insafına kalmışızdır.
- Öyleyse Augustinus bir anlamda yeniden Kaderciliğe dönmüş oluyor, değil mi?
- Belki de. Ancak Augustinus insanın kendi yaşamından sorumlu olduğu gerçeğini reddetmez. Bize, seçilmişler arasında olduğumuzu hissedecek bir şekilde yaşamamızı öğütler. Çünkü özgür bir irademiz vardır. Ancak Tanrı her birimizin nasıl bir hayat süreceğini "önceden görmüştür".
- Biraz haksızlık olmuyor mu bu? diye sordu Sofi. Sokrates tüm insanların aynı şanslara sahip olduğunu, çünkü tüm insanların aynı sağduyuya sahip olduklarını söylemişti. Oysa Augustinus insanları ikiye bölerek, bazı insanların kurtulacağını, diğerlerininse ölüme mahkûm edildiğini söylüyor.
- Evet, Augustinusla beraber Atina'daki Hümanizmden bir parça uzaklaşmış oluyoruz. Öte yandan insanları bu şekilde ikiye bölen Augustinus değildir. O bu konuda yalnızca İncil'de yazılanlara başvurur. "Tanrı Devleti Hakkında" adlı eserinde bu konuyu iyice açar.
- Anlat anlat!
- "Tanrı devleti" ya da "Tann'nın krallığı" deyişi İncil'den

ve İsa'nın öğretilerinden kaynaklanır. Augustinus, tüm insanim tarihinin "Tann devleti" ile "yeryüzü devleti" arasındaki mücadeleden ibaret olduğuna inanır. Bu iki "devlet" birbirinden tamamen ayn iki politik devlet değildir. İkisi de her bir insanın içinde gücü ele geçirmek için savaşır. Yine de "Tann dev-leti"nin kilisede, "yeryüzü devleti"nin de politik devlet aygıtında (örneğin Augustinus'un yaşadığı dönemde dağılan Roma İmparatorluğunda) vücut bulduğu söylenebilir. Tüm Ortaçağ boyunca kilise ve devlet, gücü ele geçirmek için savaştıkça bu anlayış daha da yaygınlaştı. "Kilisenin dışında kurtuluş yoktur," dendi. Sonunda Augustinus'un 'Tanrı devleti" kilise kurumuyla özdeşleştirildi. Ancak 1500'lü yıllardaki Reformasyon hareketi sırasında, Tanrı tarafından kurtarılmanın yolunun Kiliseden geçmek zorunda oluşu eleştirilmeye başlandı.
- Eh, sırasıymış hani!
- Bu arada Augustinus'un tarihi felsefeye dahil eden ilk filozof olduğunu da belirtmek gerek. İyi ile kötü arasındaki mücadele felsefede çokça ele alınmış olmasına rağmen, bu mücadelenin tarihsel bir süreç içinde geliştiği düşüncesi yeni bir düşünceydi. Ve bu noktada Augustinus'da Platoncu düşünceden hiçbir ize rastlanmıyordu. Augustinus'un bu konudaki görüşleri tamamen Eski Ahit'te varolan çizgisel tarih anlayışına dayanıyordu. Burada egemen olan düşünce, "Tann devletfni kurabilmek için Tanrı'nın tüm bir tarihe ihtiyacı olduğu idi. İnsanları aydınlatmak ve kötülüğü yok etmek için gereklidir tarih. Ya da Augustinus'un dediği gibi: "Tanrısal öngörü, çocukluktan yaşlılığa dek

yavaş yavaş gelişen tek bir insanın yaşamı gibi Adem'den başlayıp tarihin sonuna dek ilerleyen insanlık tarihine yol gösterir."
Sofi saatine baktı:
- Saat sekize geliyor. Birazdan gitmem gerek.
- Ama gitmeden önce sana öteki büyük Ortaçağ filozofunu

da anlatmalıyım. Çıkıp biraz dışarda oturalım mı?
Alberto ayağa kalktı. Avuçlarını göğüs hizasında birleştirip kilisenin ortasındaki koridordan yürümeye başladı. Tanrıyı ya da başka bir takım ruhani konulan düşünür gibi bir hali vardı. Sofi de onun arkasından yürümeye başladı. Başka bir şey de yapamazmış gibi hissediyordu kendini zaten!
Dışarıda, tepenin üzeri ince bir çiy tabakasıyla örtülüydü. Doğalı çok olmasına rağmen güneş henüz sabah sisini aralayıp yüzünü gösterebilmiş değildi. Maria Kilisesi şehrin eski semtlerinin dışındaki bir bölgeydi.
Alberto kilisenin dışındaki banklardan birine oturdu. Sofi, şu an birisi kendisim görse neler olacağını düşünmeden edemedi. Sabahın sekizinde bir bankta, hele hele yanında bir keşişle oturmak pek sık rastlanılan bir manzara değildi doğrusu!
- Saat sekiz, diye söze başladı Alberto. Augustinus'dan bu yana dört yüz yıl geçti ve şimdi uzun bir okul günü başlıyor. Saat 10'a dek eğitimde varolan tek kurum manastır okullarıydı. Saat 10 ile 11 arasında ilk katedral okulları ve 12 sıralarında da ilk üniversiteler kurulmaya başlandı. Bu yıllarda büyük gotik katedrallerin yükseldiğini de görürüz. Bu kilise de 1200 yıllarında ya da bir başka deyişle geç Ortaçağda inşa edilmiştir. Oslo'da daha büyük bir katedral yapmaya güçleri yetmemişti.
- Yapmalarına da gerek yokmuş bence, diye söze atladı Sofi. Hoşuma gitmeyen bir şey varsa o da boş katedrallerdir!
- O büyük katedraller içlerine çok kişi sığsın diye yapılmıyordu ki sevgili Sofi! Bunlar Tanrı'nın onuruna yapılıyor, varlıklarıyla başlı başına bir ibadet oluşturuyorlardı. Ancak bunlarla beraber geç Ortaçağda bizim gibi filozofları yakından ilgilendiren başka bir şey daha oluyordu.
- Anlat, anlat lütfen! Alberto devam etti:

- Bu dönemde İspanya'daki Arapların etkileri hissedilmeye başlandı. Araplar tüm Ortaçağ boyunca Aristoteles geleneğini diri tutmuşlar, eğitim görmüş Arapların bir çoğu llOO'lü yılların sonlarından itibaren Kuzey ttalya'daki prenslerin davetlisi olarak İtalya'ya gelmeye başlamışlardı. Böylelikle Aristoteles'in yazıları tanınmaya, bunlar zamanla Yunanca ve Arapçadan Latinceye çevrilmeye başlandı. Bu durum doğabi-linı konularına karşı ilgi uyanmasına yol açtı. Ayrıca Hıristiyan öğretinin Yunan felsefesiyle ilişkisi üzerine yeni görüşlerin doğmasına da hizmet etti.- Doğabilim konularında Aristoteles'in dediklerinin ilerisine geçilmedi. Ancak insanın ne zaman "felsefe"nin, ne zaman incil'in sesine kulak vereceği sorusuna hâlâ bir cevap aranıyordu. Anlıyorsun, değil mi?
Sofi başını salladı. Keşiş sözlerini sürdürdü:
- Geç Ortaçağın ilk ve en önemli filozofu, 1225 ile 1274 yılları arasında yaşamış olan Aquino'lu Thomas'dır. Roma ile Napoli arasında küçük bir kent olan Aquino'da yaşayıp Paris Üni-versitesi'nde öğretmenlik yapmaktaydı. Thomas'a "filozof diyorum, ancak o filozof olduğu kadar teologdu da aynı zamanda. Zaten bu dönemde "felsefe" ile "teoloji" arasında bir fark da yoktu. Kısaca, Augustinus'un Ortaçağın başında Platon'u "Hıristi-yanlaştırışı" gibi Aquino'lu Thomas'ın da Aristoteles'i Hıristi-yanlaştırdığını söyleyebiliriz.
- İsa'dan yüzlerce yıl önce yaşamış filozofları Hıristiyanlaş-tırmak biraz acayip değil mi?
- Böyle diyebilirsin belki, ama bu iki büyük filozofun "Hıris-tiyanlaştırılması" ile kastettiğimiz şey, bunların artık Hıristiyan öğretiye tehdit oluşturmayacak bir şekilde yorumlanıp açıklanmasıdır. Aquino'lu Thomas için de "meselenin köküne indi" denir.
- Felsefenin kökler ve bitkilerle bir ilişkisi olduğunu bilmiyordum doğrusu!

- Aquino'lu Thomas Hıristiyanlıkla Aristoteles felsefesini bağdaştırmaya çalışmış filozoflardan biridir. Onun inançla bilgi arasında bir büyük sentez yarattığını söylüyoruz ki bunu da Aristoteles'in sözlerini kelimesi kelimesine ele alarak gerçekleştirdi.
- Ya da demin dediğin gibi "köküne inerek"! Çok az uyuduğumdan olacak, kafam pek iyi çalışmıyor korkarım. Tüm bu deyimlerle ne demek istediğini açıklar mısın lütfen?
- Aquino'lu Thomas'a göre, felsefenin ya da aklın bize söylediğiyle Hıristiyan öğretinin ya da inancın söylediği arasında bir karşıtlık olması gerekmez. Çoğu zaman Hıristiyanlıkla felsefe aynı şeyleri söyler. Bu yüzden biz aklımızın yardımıyla İncil'de yazan doğrulara ulaşabiliriz.

- Nasıl olur? Aklımız bize Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığını nasıl söyleyebilir? İsa'nın Tann'nın oğlu olduğunu aklımızla nasıl bilebiliriz?
- Doğru, bilemeyiz. Bu tür "inanç gerçekleri"ne ancak inançla ye Hıristiyanlığın verdiği ilhamla varılabilir. Ancak Thomas'a göre bunun yanısıra bir dizi "doğal tannbilimsel gerçeklik" de vardır. Bu gerçekliklere hem Hıristiyanlığın verdiği ilhamla, hem de bizde doğuştan ya da "doğal olarak" varolan aklımızla ulaşabiliriz. Bu türden gerçekliğe verilebilecek örneklerden biri, Tanrinm varlığıdır. Thomas'a göre Tann'ya iki yoldan varılabilir. Birincisi, inançla ve Hıristiyanlığın verdiği ilhamla. İkincisi, akılla ve duyularımızla. Elbette bunlardan en güvenilir olanı inancın yoludur; insan sadece aklına güvenecek olursa kolayca yolundan şaşabilir. Yine de Thomas'a göre Aristoteles ile Hıristiyan öğreti arasında bir karşıtlık bulunması gerekmez.
- İncil'i ya da Aristoteles'i seçmek bize kalmış öyleyse?
- Hayır, hayır! Hıristiyanlığı bilmeyen Aristoteles yolun pek azını katetmiş sayılır. Öte yandan yolun birazını katetnûş

olmak yolunu şaşırmış olmak demek değildir! Atina'nın Avrupa'da yer alan bir kent olduğunu söylersek yanlış bir şey söylemiş olmayız. Ama kesin olmamış oluruz. Bir kitapta Atina'nın bir Avrupa kenti olduğu yazıyorsa, bir başka kitaba daha bakmak akıllıca olabilir. Çünkü bir başka kitapta Atina'nın, Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan küçük bir ülke olan Yunanistan'ın başkenti olduğunu bulabilirsin. Hattâ şansın rast giderse kitapta Akropolis ve hattâ Sokrates, Platon ve Aristoteles hakkında bir şeyler yazıyor da olabilir!
- Ama Atina hakkındaki ilk bilgi de doğruydu, değil mi?
- Kesinlikle evet! Thomas'm göstermek istediği şey, tek ve yalnızca tek bir doğru olduğu idi. Aristoteles'in bize gösterdiği, bizim de aklımızı kullanarak doğruluğunu kavrayabileceğimiz şeyler Hıristiyan öğretiyle çelişmek zorunda değildir. Doğrunun bir yanma aklımızı ve duyularımızı kullanarak varabiliriz. Aristoteles doğruların bu tür yanlarına örneğin bitkiler ve hayvanlar aleminden sözederken değinir. Doğrunun bir başka yanı daha vardır ki buna ancak Tann'nın bize încil yoluyla verdiği ilhamla ulaşabiliriz. Ama doğrunun bu iki yüzü pek çok önemli noktada birbiriyle kesişir. Pek çok soruya încil ve akıl aynı yanıtı verir.
- Tanrı'nın varolup olmadığına da mı örneğin?
- Evet. Aristoteles'in felsefesi de tüm doğal süreçleri harekete geçiren bir Tanrı ya da bir "ilk neden" olduğunu varsayar. Ama Tann'nm daha ayrıntılı bir tanımına girmez. Bu noktada İncil'e ve İsa'nın öğretilerine kulak vermemiz gerekir.
- Tanrı'nın varlığı bu kadar kesin mi yani?
- Bu tartışılabilir kuşkusuz! Ancak günümüzde pek çok insana göre de insan aklının Tann'nın varolmadığını ispat etmeye gücü yetmez. Thomas daha da ileri giderek Aristoteles'in, felsefesinin ışığında Tann'nm varolduğunu ispatlayabileceği-fli öne sürüyordu.

- Vay canına!
- Aklımızla da her şeyin bir "ilk nedeni" olması gerektiğini bulabiliriz, diyordu Thomâs. Tanrı kendini insanlara hem İncil, hem de akıl yoluyla ilan etmiştir. Dolayısıyla hem bir "inanç teolojisinden, hem de "doğal bir teoloji"den söz etmek mümkündür. Ahlâk söz konusu olduğunda da aynı şey söylenebilir. İncil bize nasıl yaşamamız gerektiğini öğretir. Ama Tann bize, doğru ile yanlışı "doğal" bir temelde ayırabilmemizi sağlayacak bir vicdan da vermiştir. Dolayısıyla ahlaksal yaşama da "iki yol" gider. İncil'de yazan: "Başkasına da kendine yapılmasını istediğin gibi davran!" sözlerini okumadan da insanlara zarar vermenin kötü bir şey olduğunu bilebiliriz. Ama burada en güvenli rehberimiz İncil'in salık verdikleridir.
- Anladım sanıyorum, dedi Sofi. Havanın fırtınalı olduğunu hem şimşekleri görerek, hem gök gürültüsünü duyarak anlamamız gibi...
- Doğru! Kör olsak gök gürültüsünü duyar, sağır olsak şimşekleri görebiliriz. En iyisi hem görüp hem işitmek tabii! Ama gördüğümüz şeyle duyduğumuz şeyin birbiriyle çelişmesi gerekmiyor. Bu iki izlenim birbirini tamamlıyor.
- Anlıyorum.
- Başka bir örnek daha vereyim. Bir roman, örneğin Knut Hamsun'un "Victoria" adlı romanını okursan...
- Okudum da gerçekten ben bu romanı...
- Yalnızca romanı okumak da sana romanın yazan hakkında bir fikir verdi, değil mi?
- Romanı yazan biri var, diyebilirim en azından.
- Yalnızca bu kadar mı?
- Aşka bakışının oldukça romantik olduğunu da söyleyebilirim.
- Hamsun'un yarattığı bir şey olan bu roman, sana Ham-sun hakkında da bir bilgi verir. Ama yazarın kişisel özellikleri-

I
ni anlatmaz. "Victoria"ya bakarak yazarın bu romanı yazarken kaç yaşında olduğunu, nerede yaşadığını ya da kaç çocuğu olduğunu söyleyebilir misin örneğin?
- Tabii ki hayır.
- Ama bu tür bilgileri, Knut Hamsun hakkında yazılmış bir biyografide bulabilirsin. Ancak bu tür bir biyografi ya da otobiyografi sayesinde yazarın kişiliğine dair daha ayrıntılı bilgin olur.
- Doğru!
- Tann'nın yarattıkları ile.İncil arasında da buna benzer bir ilişki vardır. Yalnızca doğaya bakarak da Tann'nın varlığını duyabiliriz. Çiçeklere ve hayvanlara bakarak Tanrı1 nın tüm bunlan sevdiğini söyleyebilir, sevmese yaratmazdı diyebiliriz. Ama Tann'nın şahsına dair bilgilere yalnızca İncil'de ya da Tann'nın bu "otobiyografi"sinde rastlayabiliriz. -
- İyi bir örnekti bu doğrusu!
- Hımmm...
Alberto ilk kez cevap vermiyor, yalnızca düşünüyordu.
- Hilde'yle bir ilgisi var mı bunun? diye ağzından kaçırdı Sofi.
- "Hilde" diye birinin varolup olmadığından emin değiliz.
- Ama ondan bir takım izlerin orda burda önümüze koyulduğundan eminiz: kartpostal, ipek eşarp, yeşil bir cüzdan, bir çorap...
Alberto başını sallayarak:
- Üstelik ne kadar iz bulacağımıza Hilde'nin babası karar veriyormuş gibi görünüyor. Ama bildiğimiz kesin olan şey, bize tüm bu kartpostalları gönderen biri olduğu. Keşke kendi hakkında bir şeyler de yazsa! Neyse, nasıl olsa yeniden döneceğiz bu konuya.
- Saat on iki. Ortaçağ bitmeden yemeğe yetişsem iyi olur!
- Aquino'lu Thomas'm kilisenin teolojisine ters düşmeyen

her konuda Aristoteles'in felsefesini nasıl sahiplendiğine dair birkaç söz daha edip bu konuyu kapatacağım. Buna Aristoteles'in mantık, bilgi teorisi ve doğa felsefesi konularındaki görüşleri dahildir. Aristoteles'in bitkiden hayvanlara, oradan insanlara yükselen doğa basamaklarını hatırlıyor musun?
Sofi başını salladı.
- Aristoteles'in kendisi de bu ölçeğin en ucunun, varlığın bir çeşit doruk noktası olan Tann'ya uzandığını söylüyordu. Bu şemayı Hıristiyanlığa uyarlamak hiç de zor değildi. Thomas'a göre bitki ve hayvanlardan insanlara, insanlardan meleklere ve meleklerden Tann'ya kadar varoluşun çeşitli düzeyleri vardır. İnsanların da hayvanlar gibi duyu organları vardır, ama insanlar hayvanlardan ayrı olarak bu duyulardan yola çıkarak muhakeme de edebilirler. Meleklerin vücutlarında böyle duyu organları yoktur, bu yüzden de onların kendiliğinden ve hemen olan bir zekâları vardır. İnsanlar gibi "şöyle bir düşünmeleri", zihinlerinde şöyle bir tartmaları gerekmez. İnsanların yavaş yavaş keşfettiği her şeyi onlar önceden bilirler. Vücutları olmadığı için ölmezler de. Tann gibi mutlak değildirler, çünkü onla-n da Tanrı yaratmıştır. Ama sonunda aynlacaklan bir vücutları olmadığı için ölmezler de.
- Ne güzel!
- Ama Tann her şeyin, meleklerin de üzerindedir Sofi. Birbirleriyle bağlantısı içinde, bir bütün olarak her şeyi görür ve bilir.
- O zaman şimdi bizi de görüyordur.
- Evet, belki de. Ama "şimdi" değil. Çünkü Tann'nın zamanı bizimkiyle aynı değildir. Bizim "şimdi"miz Tann'nın "şimdi"siyle aynı şey değildir. Bizim hayatımızda birkaç hafta, Tann'nın birkaç haftası anlamına gelmeyebilir.
- Vay anasını! diye kaçırdı ağzından Sofi.
Eliyle ağzım kaparken Alberto ona bakıyordu. Sofi konuş-

y devam etti:
- Hilde'nin babasından yeni bir kart geldi. Kartta "Sofi'nin bir-iki haftası bizim için bir-iki hafta anlamına gelmeyebilir" diye yazıyordu. Senin Tann'yla ilgili söylediklerine ne kadar çok benziyor!
Sofi kahverengi başlığın altındaki yüzün kaşlannm çatıl-dığını gördü.
- Utanması lâzım aslında!
Sofi Alberto'nun ne demek istediğini anlamamıştı. Öylece söylenmiş sözlerdi bunlar belki de! Alberto sözlerini sürdürdü:
- Aquino'lu Thomas, Aristoteles'in kadınlar konusundaki görüşlerini de devraldı ne yazık ki. Aristoteles'in kadınların eksik erkek olduklarını söylediğini hatırlıyorsundur. Ona göre çocuklar da özelliklerini babadan alıyorlardı. Çünkü kadın edilgen ve alıcı, erkek ise etken ve vericiydi. Thomas'a göre bu sözler İncil'in sözleriyle mükemmel bir uyum içindeydi. İncil de kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığını söylemiyor jnuydu zaten!

- Saçmalık!
- Bu noktada memelilerde dişi yumurtanın varlığının ilk kez 1827 yılında ortaya çıkarıldığını hatırlamakta yarar var. Bundan önce insanlann, döllenmede erkeğin veren ve yaratan cins olduğunu düşünmeleri pek de anlaşılmayacak bir şey değil belki de. Aynca belirtmek gerekir ki, Thomas'a göre kadınlar yalnızca doğal yönleriyle erkeklerden aşağıydılar. Yoksa kadın ruhuyla erkek ruhu eşit değerdeydi. Cennette cinsler tamamen eşittir, çünkü o zaman tüm vücut farklılıklan ortadan kalkar;
- Hah, züğürt tesellisi bu! Ortaçağda hiçbir kadın filozof yok muydu?
- Ortaçağda kilise yaşantısına büyük ölçüde erkekler hakimdi. Ama bu, kadın düşünürler olmadığı anlamına gelmiyor. Bunlardan biri Bingen'li Hildegard idi...
209
SOFİNİN DÜNYASI
ORTAÇAĞ
Sofi gözlerini kocaman açıp:
- Bizim Hilde'yle bir ilgisi var mı bunun? diye sordu.
- Sen de sordun mu soruyorsun hani! Hildegard 1098-1179 yılları arasında, Ren Vadisi'nde yaşadı. Kadın olmasına rağ. men vaiz, yazar, doktor, botanikçi ve doğabilimci olarak çalıştı. O, Ortaçağda ayaklan en çok yere basan ve en bilimsel olanların kadınlar olduğunun bir simgesidir adeta!
- Hildegard'ın Hilde'yle bir ilgisi olup olmadığını sormuştum...
- Tanrı'nm yalnızca erkek olmadığı eski bir Yahudi ve Hıristiyan inanışıdır. Bu inanışa göre Tanrı'nm bir de dişi yanı ya da "doğa analığı" vardır. Çünkü kadınlar da Tann'mn suretidir. Yunanca'da Tanrı'nm dişi yanına Sophia denir. "Sophia" ya da "Sofi" "bilgelik" anlamına gelir.
Sofi içini çekti. Niye kimse anlatmamıştı şimdiye dek bunu kendisine? Ya o niye kimseye sormamıştı? Alberto konuşmaya devam etti:
- Ortaçağda "Sophia" ya da Tann'mn doğa analığı inancı hem Yahudiler arasında, hem de Yunan Ortodoks Kilisesi'nde varlığını sürdürdü. Batı'da ise bu unutuldu. Ama sonra Hildegard ortaya çıkıp, değerli mücevherler, san elbiseler giyinmiş haliyle Sophia'nın kendisine göründüğünü iddia etti...
Sofi banktan kalktı. Sophia Hildegard'a görünmüştü...
- Belki ben de Hilde'ye görünürüm.
Tekrar oturdu. Alberto üçüncü kez elini Sofi'nin omzuna
koydu.
- Evet, bu konuyla ilgilenmemiz gerek. Ama şimdi saat bire geliyor neredeyse. Sen yemek yemelisin, bu çağ da değişmeli artık. Rönesans konusunda görüşeceğimiz zaman Hermes gelip seni alır.
Ve ardından bu garip keşiş ayağa kalktı ve kiliseye doğru yürümeye başladı. Sofi olduğu yerde Hildegard'la Sophia'yı.
210
fjilde'yle Sofi'yi düşünmeye daldı. Aniden aklına bir şey geldi. Koşup keşişi yakaladı ve:
- Ortaçağda Alberto diye biri de yaşadı mı? diye sordu. Keşişin adımları yavaşladı, başını Sofi'ye döndürdü:
- Aquino'lu Thomas'ın çok meşhur bir felsefe öğretmeni vardı. Adı Albertus Magnus, yani Büyük Alberto'ydu...
Sonra başını eğip Maria Kilisesi'nin kapısından içeri girerek kayboldu.
Bu cevapla yetinmeyen Sofi onun arkasından kiliseye girdi. Ama kilise bomboştu. Alberto yerin dibine girmiştr sanki! Kiliseden çıkmak üzereyken Sofi'nin gözü duvardaki bir Meryem resmine takıldı. Yaklaşıp resmi yakından incelemeye koyuldu. Meryem'in gözünde bir damla yaş vardı. Ağlıyor muydu yoksa?
Sonra kiliseden hızla çıkıp Jorünlere koşmaya başladı.
2.11
RÖNESANS
RÖNESANS
.ey, insan kılığındaki kutsal soy.
Sofi saat bir buçuk civarında nefes nefese Jorünlere vardığında Jorün sarı evlerinin dışında durmuş onu bekliyordu.
- Gideli on saatten çok oldu, neredeydin? diye patladı Jorün.
Sofi başını salladı:
- Hayır, ben gideli bin yıldan çok oldu!
- Peki ama neredeydin?
- Ortaçağlı bir keşişle randevum vardı. Fena tip de değildi doğrusu!
- Delisin vallahi sen! Yarım saat önce de annen aradı.
- Ne dedin?
- Bakkala kadar gittiğini söyledim.
- O ne dedi?

- Gelince onu aramanı istedi. Ya annem ve babamla olana ne demeli? Saat on sıralarında ellerinde kakao ve sandviçlerle bizim odaya geldiler. Tabii ki yataklardan biri boştu!
- Ne dedin onlara?
- Çok utanç verici ama kavga ettiğimizi, sonra da senin
çekip eve gittiğini söyledim.
- O zaman elimizi çabuk tutup hemen barışmamız gerek. Annenlerle annemi de birkaç gün görüştürmemeliyiz, oldu mu?
Jorün omuzlarını silkti. Aynı anda elinde üç tekerlekli çöp arabası, üzerinde iş tulumuyla Jorün'ün babası belirdi. Bahçedeki yapraklan toplamakla uğraştığı belliydi.
- Sizi gidi yaramazlar, demek yine barıştınız ha! dedi-

Bakın bakalım, merdivenlerde tek bir yaprak bulabilecek misiniz?
misiniz?
- Evet, tek bir yaprak bile yok, dedi Sofi. Yatakta ş'apıca-ğımıza merdivenlerde oturup içsek daha iyi olurdu kakaomuzu!
zu!
Jorün'ün başından aşağı kaynar sular dökülür gibi oldu; babası sinirli sinirli güldü. Ne de olsa bay ve bayan ekonomi danışmanı İngebritsenlerin evinde konuşulan dil Sofilerde-kinden oldukça farklıydı!
- Özür dilerim Jorün! Şu gizleme operasyonunda benim de payım olsun istedim.
- Artık anlatacak mısın neler olduğunu?
- Benimle eve kadar yürürsen, evet. Zaten anlatacaklarımı ekonomi danışmanlarıyla onların çok gelişmiş Barbi bebeği karıları duymasa da olur!
- Ne fenasın Sofi! Eşlerden birini denizlere açılıp evden uzaklaşmak isteten evlilikler daha mı iyi sanki!
- Haklısın herhalde. Ama bütün gece hiç uyumadım neredeyse. Üstelik Hilde her yaptığımızı görüyormuş gibi geliyor bana.
Yonca Sokağı'na doğru yürümeye başlamışlardı.
- Yani Hilde'nin telepatik güçleri mi var sence?
- Bilmem. Belki var, belki de yok.
Jorün'ün tüm bu gizli saklılıklardan pek hoşlanmadığı gün gibi ortadaydı.
- Ama yine de bu, babasının ormandaki bir kulübeye neden o deli saçması kartpostalları yolladığını açıklamaya yetmiyor.
- Bence de açıklaması zor bir şey bu.
- Nereye gittiğini anlatmayacak mısın artık?
Bunun üzerine Sofi nereye gittiğini anlattı. Gizemli felsefe kursundan da bahsetti. Ama önce tüm bunlann Jorün'le

kendisi arasında kalacağına dair yemin ettirdi Jorün'e. Sonra uzun bir süre konuşmadan yürüdüler. Yonca Sokağı numara 3'e yaklaşırlarken:
- Hoşuma gitmiyor tüm bunlar, dedi Jorün.
Sofi'lerin kapısının önünde durmuş, geri dönmeye yelte-niyordu bunu söylerken.
- Hoşuna gitmesi de gerekmiyor zaten, dedi Sofi. Felsefe zararsız ve yalnızca eğlence için yapılan bir uğraş değil. Felsefenin konusu kim olduğumuz ve nereden geldiğimiz. Sence okulda bu konuda yeterli bilgi edinebiliyor muyuz?
- Ama kimse bu sorulara bir yanıt veremez ki zaten!
- Evet ama, bize daha bu soruları sormayı bile öğretmiyorlar!
Sofi mutfak kapısından içeri girdiğinde öğlen yemeği masada hazır bekliyordu. Annesi Jorün'lerden neden telefon etmediğini sormadı.
Sofi yemekten sonra biraz kestirmek istediğini söyledi. Jorünlerde pek uyumadığını itiraf etti. Geceyi bir arkadaşında geçirdiğinde hep böyle olurdu zaten.
Yatmadan önce duvarda asılı olan büyük pirinç aynanın önünde durup kendine baktı. Önce aynada kendi soluk ve yorgun yüzünü gördü. Ama sonra... sonra kendi yüzünün arkasında soluk hatlarıyla bir başka yüz belirdi.
Sofi birkaç kez nefesini tuttu. Hayal görmenin âlemi yoktu durup dururken!
Keskin hatlarıyla kendi yüzü ve kendinden başkasına ait olamayacak kara, "pırasa" saçları görülüyordu aynada. Ama bu yüzün arkasında bir başka kızın yüzü daha saklıydı.
Aniden aynadaki kız iki gözünü birden kırptı. Sanki "ben gerçekten burada, aynanın öteki yüzündeyim," demek ister gibiydi. Birkaç saniye sonra ise yok oldu.

Sofi yatağına oturdu. Gördüğü yüzün Hilde'nin yüzü olduğundan hiçbir şüphesi yoktu. Binbaşının Evi'ndeki kimlik kartında birkaç saniye süreyle gördüğü yüz olmalıydı bu.
Bu gizemli durumları hep çok yorgunken yaşaması da ilginç değil miydi? Dolayısıyla sonradan hep, olan bitenin yalnızca yorgunlukta yaratılmış hayal ürünü şeyler olduğunu düşünmek zorunda kalıyordu.
Sofi elbiselerini bir sandalyenin üzerine atıp yorganının altına girdi ve hemen uykuya daldı. Uykusunda son derece açık seçik bir rüya görmeye koyuldu.
Rüyasında kırmızı bir kayıkhaneye inen büyük bir bahçede duruyordu. Kayıkhanenin yanındaki iskelede san saçlı bir kız oturmuş denizi seyrediyordu. Sofi kıza doğru gidip yanma oturdu. Kız ise sanki onun varlığını farketmemiş gibi davranıyordu. "Merhaba, benim a.dım Sofi," diye kendini tanıttı Sofi. Ama kız onu ne görüyor, ne de duyabiliyordu. "Kör ve sağırsın galiba!" dedi Sofi. Kız gerçökten de Sofi'nin sözlerine sağırdı. Bir anda "Hilde!" diye bağırdı biri. Kız o zaman hemen ayağa fırlayıp eve doğru koşmaya başladı. Demek ki ne kör, ne de sağırdı! Orta yaşlı bir adam evden çıkmış kıza doğru koşuyordu. Üzerinde üniforma ve mavi bir bere vardı. Kız adamın boynuna sarıldı, adam da kızı etrafında birkaç kez döndürdü. Sofi'nin gözü kızın biraz önce oturduğu yerde durmakta olan, ucunda küçük bir haç takılı altın bir kolyeye ilişti. Uzanıp kolyeyi eline aldı. O sırada da uyandı.
Sofi saate baktı. Birkaç saatir uyuyordu anlaşılan. Yatakta oturup rüyasını düşünmeye başladı. Rüyası öyle berrak, öyle açık seçikti ki, sanki rüya değil gerçekten yaşadığı bir şeydi. Bu ev ve iskelenin gerçekten bir yerlerde varolduğuna emindi. Burası Binbaşının Evi'nde asılı olan resimdeki eve ve bahçeye benzemiyor muydu sahiden? Rüyasındaki kızın Hilde Möller Knag ve ona doğru koşan adamın da Lüb-

nan'dan eve dönmüş olan babası olduğundan emindi en azın-dan. Adam biraz Alberto Knox'u andırıyordu üstelik...
Sofi yatağını düzeltmeye başladığı sırada yastığının altında, ucunda bir haç olan altın bir kolye buldu. Haçın arkasında üç harf kazılıydı: "HMK".
Daha önce de rüyasında kıymetli şeyler bulduğu olmuştu. Ama böyle bir şeyi rüyasının dışına çıkarmayı ilk kez başanyordu.
- Vay canına! diye bağırdı yüksek sesle.
Öyle kızgındı ki, dolabın kapağını açıp bu değerli kolyeyi ipek eşarbın, beyaz çorabın ve Lübnan'dan gelen kartpostalların durduğu rafa fırlatıp attı.
Pazar sabahı Sofi'yi tost, portakal suyu, yumurta ve İtalyan salatah bir kahvaltı bekliyordu. Annesi pazar sabahlan So-fi'den daha geç kalkardı genellikle. Böyle erken kalktığı zamanlar da, bunun şerefine, Sofi'yi uyandırmadan önce mükellef bir pazar kahvaltısı hazırlamış olurdu. Annesi kahvaltıda:
- Bahçede yabancı bir köpek var, dedi. Sabahtan beri eski çitin oralarda dolanıp duruyor. Ne işi var bu köpeğin burada biliyor musun?
- A, evet! diye bağırdı Sofi. Ama böyle der demez de dediğine pişman oldu.
- Daha önce gördün mü bu köpeği buralarda?
Bu arada Sofi kalkmış, oturma odasının büyük bahçeye bakan penceresine gitmişti bile. Tam tahmin ettiği gibi, Hermes Geçit'in gizli girişinin önüne yatmıştı.
Ne deseydi? Daha ne diyeceğine karar vermeden annesi yanında belirdi.
- Daha Önce gördün mü bu köpeği buralarda? diye sordum.

- Ah, bahçede bir yere bir kemik parçası gömmüş olsa gerek. Şimdi de gelmiş hazinesini arıyor herhalde. Köpeklerin de bir hafızası vardır...
- Belki de! Aramızda hayvan psikologu olan biri varsa, o da sensin.
Sofi hemen kararını verdi.
- Hemen alıp evine götüreyim hayvancığı!
- Evini biliyor musun ki? Sofi omuzlarını silkti.
- Bilmiyorum ama, tasmasının arkasında bir adres yazılıdır herhalde.
Birkaç dakika sonra Sofi bahçeye çıktı. Hermes onu görünce koşarak gelip, kuyruğunu çılgınca sallayarak üzerine atladı.
- Hermes, akıllı köpekcik! dedi Sofi.
Annesinin pencerede durup onları seyrettiğini biliyordu. İnşallah Hermes'in Geçit'e atlayacağı tutmazdı! Yok, hayır, Hermes bahçedeki patikada koşup bahçe kapısının üzerinden atladı.
Bahçe kapısını kapayıp dışarı çıktıktan sonra da Hermes Sofi'nin birkaç metre önünden yürümeye devam etti. Böylece tek katlı evlerin arasından uzun bir yürüyüş başladı. Pazar yürüyüşüne çıkmış pek çok kişi vardı onlardan başka. Pek çok aile vardı gezinen. Sofi bu ailelere imrendi.
Hermes arada bir gidip başka köpeklerle ya da yol kenarındaki nesnelerle ilgileniyor, ama Sofi "buraya gel!" der demez yine onun yanma geliyordu.

Çok geçmeden eski bir mera, büyük bir stadyum ve bir çocuk bahçesini arkalarında bırakıp, trafiğin daha yoğun olduğu bir bölgeye geldiler'. Kaldırım taşları ve troleybüs raylarının olduğu büyük bir caddeden şehrin merkezine doğru yürümeye başladılar.

Merkeze vardıklarında Hermes Büyük Meydan'dan ayrılıp Kilise Caddesi'ne girdi. Yüzyıl başında yapılmış eski apartmanların olduğu bölgelere geldiklerinde saat bir buçuğa yaklaşıyordu.
Artık şehrin öteki uçundaydılar. Sofi'nin geldiği pek olmazdı buralara. Bir keresinde küçükken yaşlı bir teyzeyi ziyarete gelmişlerdi o kadar.
Birazdan eski apartmanların çevrelediği küçük bir meydana vardılar. Her şey çok eski olmasına rağmen meydanın adı "Yeni Meydan"dı. Aslında şehrin kendisi de oldukça eskiydi. Ortaçağda bir zamanlar kurulmuştu.
Hermes 14 numaralı kapıya gidip Sofi'nin kapıyı açmasını beklemeye başladı. Sofi kalbinin hızla çarptığını hissediyordu.
Apartmanın girişinde bir dizi yeşil posta kutusu asılıydı. Sofi en üst sıradaki posta kutularından birinin üzerine bir kartpostal yapıştırılmış olduğunu farketti. Kartın üzerinde postacıdan gelen, kartın yollandığı kişinin adına bu adreste rastlanmadığına dair bir not da vardı. Kartta: "Hilde Möller Knag, Yeni Meydan 14..." yazılıydı. Kart, 15 Haziran tarihliydi. 15 Hazirana daha iki hafta vardı ama postacı buna dikkat etmemişti anlaşılan.
Sofi kartı alıp okumaya başladı:
Sevgili Hilde. Sofi şimdi felsefe öğretmeninin evine geliyor. Yakında 15 yaşına girecek, sense dün 15 yaşına girdin. Yoksa bugün mü Hildeciğim? Bugünse saat epey geç olmuş olmalı. Ama saatlerimiz de hep aynı gitmiyor. Bir nesil yok olurken bir başka nesil doğuyor. Bu arada tarih başını almış gidiyor. Avrupa tarihinin bir insan yaşamıyla karşılaştırılabileceğini düşündün mü hiç? O zaman Antik Çağ Avrupa'nın çocukluğu olarak görülebilir.
RÖNESANS
Uzun Ortaçağ Avrupa'nın okul yıllarıdır. Bu uzun yıllardan sonra genç Avrupa coşku ve sabırsızlıkla hayatın içine atılır. Rönesansın Avrupa 'nın 15. yaşgünü olduğunu söyleyebiliriz belki de. Haziranın tam ortasındayız çocuğum ve yaşamak harika bir şey! NOT: Altın kolyeni yitirdiğine üzüldüm. Sahip olduğun şeylere daha çok özen göstermelisin!. Çok yakında yanında olacak olan baban...
Hermes merdivenleri çıkmaya başlamıştı bile. Sofi kartpostalı alıp Hermes'i izlemeye başladı. Hermes çılgınca kuyruğunu sallayarak merdivenleri çıkıyor, Sofi de onunla beraber koşmak zorunda kalıyordu. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci katları geçtiler. Buradan sonra yukarı küçük bir merdiven çıkıyordu. Ta çatıya m; çıkacaklardı yoksa? Evet, Hermes bu merdivenleri de çıktı. Merdivenlerin ucundaki dar kapıya varınca kapıyı tırnaklarıyla kazımaya başladı.
Çok geçmeden içeriden ayak sesleri geldiğini duydu Sofi. Kapı açıldı. Alberto Knox kapıda duruyordu işte. Üzerinde başka elbiseler vardı ve bugün de özel bir biçimde giyinmişti. Dizlerine kadar gelen beyaz çoraplar, bol, kırmızı bir panta-lon ve omuzları vatkah san bir ceket giyiyordu. Bu haliyle iskambil kâğıtları içindeki bir jokeri andırıyordu. Yanılmı-yorsa tipik bir Rönesans giysi siydi bu.
- Seni hokkabaz! diyerek yorumda bulundu Sofi ve Al-berto'yu hafifçe yana iterek içeri girdi.
Yine korku ve utancının acısını zavallı felsefe öğretmeninden çıkarmıştı. Sofi'nin telaşının bir nedeni de merdivenlerin girişinde bulduğu kartpostaldı.
- Sakin ol çocuğum! dedi Alberto kapıyı kapatırken. Sofi:
- Buyrun işte bugünkü postanız! diyerek ve sanki olan

bitenden Alberto'yu sorumlu tutarak kartpostalı Alberto'ya
uzattı.
Alberto kartta yazanları okuduktan sonra başını iki yana salladı ve:
- Bu adam git gide daha cüretkarlaşıyor, dedi. Bizi kızına yaşgünü eğlencesi olarak kullanmak niyetinde, görürsün!
Böyle dedikten sonra kartı alıp parça parça etti. Parçaları kâğıttan bir kutuya attı.
- Kartta Hilde'nin altın kolyesini kaybettiği yazıyor, dedi
Sofi.
- Gördüm.
- Ya benim bu kolyeyi yatağımda bulmama ne demeli? Açıklayabilir misin nasıl olabilir böyle bir şey?
Alberto ciddiyetle Sofi'nin gözlerinin ta içine bakarak:
- Olmayacak bir şeymiş gibi geliyor insana, dedi. Ama inan o bunu hiçbir zahmete girmeden yapabilir. Gel biz en iyisi, evrenin siyah silindir şapkasından çıkarılan tavşana dönelim.
Oturma odasına geçtiler. Burası Sofi'nin şimdiye dek gördüğü en tuhaf odalardan biriydi.

Alberto'nun yaşadığı bu daire eğik duvarlı, büyük bir çatı katıydı. Tavandaki pencereden içeriye keskin gün ışığı giriyordu. Odanın bir de şehre bakan bir penceresi vardı. Sofi bu pencereden etraftaki tüm eski apartmanların çatılarını
görebiliyordu.
Sofı'yi en çok şaşırtan şey ise odadaki tüm ıvır zıvırdı. Oda, tarihin pek çok farklı döneminden kalma mobilyalar ve nesnelerle doluydu. Bir koltuk otuzlu yıllardan, eski bir masa yüzyıl başlarından kalma, sandalyelerden biri ise yüzlerce yıllık olmalıydı. Mobilyalar işin bir parçasıydı yalnızca. Raflarda ve dolaplarda, birbirine karışmış bir şekilde pek çok süs ve kullanım eşyası da duruyordu. Raflarda neler yoktu

ki! Eski saatler, vazolar, havanlar, imbikler, bıçaklar, bebekler, ucu tüylü kalemler, kitap arkalıkları, sekizgenler, altıgenler, pusula ve barometreler... Duvarlardan biri bir uçtan bir uca kitapla kaplıydı. Ama öyle kitapçılardan alman türden kitaplarla değil! Buradaki kitaplar da yüzlerce yıllık kitap üretiminden bir kesit sunuyordu insana. Duvarlarda çeşitli çizimler ve resimler asılıydı. Bir kısmı son on yıllarda yapılmış olsa da resimlerin çoğu oldukça eskiydi. Duvarlarda eski haritalar da asılıydı. Haritalardan birinde Sogn fiyordu Tröndelag'a yerleştirilmiş, Trondheim fiyordu da Nordland'da bir yerlere çizilmişti.
Sofi bir şey söylemeksizin durarak odayı tüm açılardan seyretti birkaç dakika. Sonra:
- Bakıyorum ıvır zıvır toplamaya epey meraklısın, dedi.
- Olur mu ya? Bu odada bulunan yüzlerce yıllık tarihe ıvır zıvır denir mi hiç!
- Antikacılıkla filan mı uğraşıyorsun yoksa? Alberto'nun yüzünde neredeyse acı dolu bir ifade belirdi:
- Herkes kendini tarihin akışına bırakamaz Sofi! Kimilerinin durup, nehrin kenarında kalmış olanları toplaması gerekir.
- Garip bir şey bu söylediğin!
- Garip ama doğru! İnsan yalnızca kendi çağında yaşamaz. Tarihini de beraberinde taşır. Bu odada gördüklerinin bir zamanlar gıcır gıcır yeni şeyler olduklarını unutma. 1500'lerden kalma bu küçük tahta bebek küçük bir kızın beşinci yaşgününe bir armağan olarak yapılmıştı belki. Dede-siydi yapan belki de, kim bilir... Sonra bu kız on yaşma geldi. Sonra evlendi ve belki de bir kızı oldu. Bu bebek de kendi kızma geçti. Sonra yaşlandı ve öldü. Uzun bir hayat yaşadı, ama sonunda yok oldu. Bir daha da geri gelmeyecek. Kendisi kısa bir ziyarette bulundu ama bebeği... evet, bebeği işte bu-

rada, rafta duruyor hâlâ.
- Her şey çok acıklı ve ciddi oluyor sen böyle anlatınca.
- Evet çünkü hayatın kendisi de acıklı ve ciddi de ondan. Muhteşem bir dünyaya geliyoruz, insanlarla karşılaşıyor, onlarla tanışıyor ve bir süre beraber yolculuk ediyoruz. Sonra da aynen dünyaya birdenbire gelişimiz gibi yine birdenbire dünyadan yok oluyoruz.
- Bir şey sorabilir miyim?
- Tabii, artık aramızdaki bilmecelere son!
- Neden Binbaşının Evi'ne taşınmıştın?
- Mektupla haberleştiğimiz sırada birbirimize yakın olalım diye. O eski kulübenin de boş durduğunu biliyordum.
- Sonra da kulübeye öylece yerleşiverdin, öyle mi?
- Evet, öylece yerleşiverdim.
- O zaman Hilde'nin babasının bundan nasıl haberi olduğunu da biliyorsundur herhalde?
- Sanırım onun pek çok şeyden haberi var.
- Üstelik postacının ormanın derinlerindeki bir kulübeye nasıl mektup bırakabildiğini de anlamıyorum!
Alberto kurnazca gülümsedi.
- ^unlar Hilde'nin babası için çocuk oyuncağı! Ucuz numaralar bunlar, basit sihirbazlıklar! Dünyanın en sıkı gözetlenen insanları senle beniz belki de!
Sofi bir anda sıcak bastığını hissetti.
- Bir elime geçirsem, gözlerini oyacağım bu adamın! Alberto gidip üçlü koltuğa oturdu. Sofi de rahat bir koltuğa kuruldu.
- Yalnızca felsefe bizi Hilde'nin babasına yaklaştırabilir, dedi Alberto. Bugün sana Rönesansı anlatacağım.
- Haydi başla!
- Aquino'lu Thomas'dan hemen birkaç yıl sonra Hıristiyan birlik kültüründe çatlaklar oluşmaya başladı. Felsefe ve

bilim, kilisenin teolojisinden giderek daha bağımsız bir hal alırken, bu durum inanç dünyasının akıl karşısında daha özgür bir tutum edinmesine yardımcı oldu. Giderek daha çok insan Tanrı'ya aklımızla ulaşamayacağımızı, çünkü

zaten düşüncenin Tanrı'yı kavrayamadığını düşünmeye başladı, însan için en önemli şey Hıristiyanlığın gizemini anlamak değil, kendini Tann'nın ellerine bırakmaktı.
- Anlıyorum.
- İnanç dünyasıyla bilimin daha özgür bir ilişkiye girmesi yeni bir bilimsel yöntemin ve dinsel alanda yeni bir şevkin doğmasına yol açtı. Böylelikle 15 ve 16. yüzyılın iki önemli hareketinin, Rönesans ve Reformasyon'un temeli atılmış oldu.
- Hareketleri birer birer ele alalım lütfen!
- Rönesansla, 14. yüzyıl sonlarında başlayan kapsamlı bir kültürel patlamayı kastediyoruz. Kuzey İtalya'da başlayan bu olay, 15 ve 16. yüzyıllarda kuzeye yayıldı.
- "Rönesans" sözcüğünün "yeniden doğuş" anlamına geldiğini söylemiştin, değil mi?
- Evet, yeniden doğacak olan şey ise, Antik Çağın sanatı ve kültürüydü. Bir de "Rönesans Hümanizmi"nden söz edilir, çünkü tüm yaşamı tanrısal bir ışık altında gören uzun Ortaçağın tersine, şimdi yine çıkış noktası olarak insan almıyordu. "Kaynağa" yönelmek, yani öncelikle Antik Çağ Hümanizmine dönmek ana slogan oldu. Antik Çağdan kalma heykeller, yazıtları bulup çıkarmak neredeyse bir halk sporu haline geldi. Yunanca öğrenmek de moda oldu bu dönemde. Dolayısıyla Yunan kültürü yeniden araştırılmaya başlandı. Yunan Hümanizmini öğrenmenin hiç değilse bir önemli pedagojik amacı vardı: Hümanist konuları öğrenmek insana "klasik bir yapılanma", dolayısıyla "insancıl nitelikler" kazandırıyordu. "Atlar, at olarak doğar," deniyordu, "ama insanlar, insan ola-

rak doğmaz, oluşturulur!"
- Yani insan olmak öğrenilecek bir şeydir, öyle mi?
- Evet, ana fikir buydu. Ama şimdi Rönesans Hümanizmi düşüncelerine daha fazla girmeden, Rönesansın arkasındaki politik ve kültürel yapılanmadan sözedeceğiz.
Alberto sandalyesinden kalkıp odada dolaşmaya başladı. Bir süre sonra durup raflardan birinde duran eski bir aleti işaret etti ve:
- Bu nedir, biliyor musun? diye sordu.
- Eski bir pusulaya benziyor.
- Doğru.
Sonra koltuğun üzerinde, duvarda asılı olan eski bir tüfeği göstererek:
- Ya bu? diye sordu.
- Eskilerden kalma bir silah.
- Evet, ya bu?
Alberto raftan çekip aldığı kalın bir kitabı gösteriyordu.
- Eski bir kitap.
- Daha doğrusu bir "incunabulum".
- Ne demek?
- Sözcük olarak "çocukluk" anlamına geliyor, ama "incunabulum" kitap basma sanatının ilk geliştiği yıllarda, yani 15. yüzyılda basılan kitapları anlatmak için kullanılan bir sözcük.
-, Bu kitap gerçekten o kadar eski mi?
- Evet, o kadar eski. Ve şimdi gördüğümüz bu üç şey, pusula, barut ve kitap basma sanatı, Rönesans dediğimiz bu yeni çağın önemli unsurları.
- Bir parça daha açıklayabilir misin bunu?
- Pusulanın varlığı gemiyle yolculuk yapmayı kolaylaştırdı. Bir başka deyişle pusula, büyük keşif yolculuklarına bir temel oluşturdu. Barut da öyle, bir anlamda. Yeni silah-

lar Avrupalıların Amerika ve Asya kültürleri üzerinde askeri üstünlük kazanmalarını sağladı. Avrupa'da da barut önemli bir yer kazandı. Kitap basma sanatı da Rönesans Hümanistlerinin fikirlerini yaymak açısından önemliydi. Kitap basma sanatının yaygınlaşması, kilisenin bilgi üzerindeki tekelinin ortadan kalkmasına katkıda bulundu en azından. Bundan sonra başka başka yeni araç ve gereçler birbirini izledi. Önemli araçlardan biri de örneğin teleskoptu. Teleskopun bulunması astronomide yeni ufuklar açılmasına neden oldu.
- Sonra da füzeler ve aya giden uzay araçları bulundu.
- Yok, o kadar da çabuk değil! Ama diyebiliriz ki, Röne-sansda sonunda insanların aya kadar gidebilmesini sağlayan bir süreç başladı. Hiroşima ve Çernobil'e vardığı da söylenebilir bu sürecin. Her şey kültürel ve ekonomik alanlarda bir dizi değişikliğin ortaya çıkmasıyla başladı. Ortaçağın sonlarına doğru para ekonomisine ve banka sistemine dayalı, yepyeni mallar içeren el sanatları ve ticaretin canlı bir biçimde varolduğu kentler doğmuştu. Böylece doğal koşullar karşısında belli bir özgürlük kazanmış olan bir burjuvazi ortaya çıktı. Yaşamsal ihtiyaçlar parayla alınabilen

şeyler haline geldi. Bu gelişme bireylerin gayretlerini, hayal gücü ve yaratıcılıklarını destekleyen bir gelişmeydi. Bu şekilde insandan yepyeni şeyler beklenmeye başlandı.
- îki bin yıl önce ortaya çıkan Yunan kentleri geliyor insanın aklına.
- Tabii. Yunan felsefesinin, köylü kültüründe yaşayan mistik dünya görüşünden kendini nasıl sıyırdığını anlatmıştım. Rönesans dönemi insanı da benzer şekilde kendini feodal beylerden ve kilisenin gücünden kurtarmaya başladı. Bu, ispanya'da Araplarla ve Doğu'da Bizans kültürüyle daha yakın bir ilişkiye girilmesi sonucu Yunan kültürünün yeniden

keşfedilmesiyle aynı zamana rastladı.
- Antik Çağın üç kolu birleşerek yeniden koca bir nehir
oldu.
- Dikkatli bir öğrencisin gerçekten! Evet, bu anlattıkla-rım Rönesansm arka planını anlatmaya yetsin. Şimdi yeni düşüncelerden söz edeceğim.
- Hemen başla. Akşam yemeğine yetişmem lazım.
Şu ana dek ayakta durmakta olan Alberto yeniden koltuğa oturdu. Sofi'nin gözlerinin içine bakarak:
- Rünesans her şeyden önce yeni bir insan görüşü yarattı, dedi. - Rönesans Hümanistleri insana ve insanın değerine inandılar. Bu, insanın günaha yatkın yanının tek taraflı bir biçimde vurgulandığı Ortaçağ insan görüşüyle taban tabana zıt bir görüştü. İnsan sonsuz büyük ve sonsuz değerli bir varlık olarak görüldü. Rönesansm en önemli kişiliklerinden biri olan Ficinius: "Kendini tanı, ey insan kılığındaki kutsal soy!" diyordu. Pico Della Mirandola "İnsanın Değeri Üzerine Nutuk"u yazdı. Bu Ortaçağda düşünülemeyecek bir şeydi. Tüm Ortaçağ boyunca hep Tanrı'dan yola çıkılmıştı. Rönesans Hümanistleriyse insandan yola çıktılar.
- Ama Yunanlı filozoflar da aynı şeyi yapmıştı.
- Evet, tam da bu yüzden Antik Çağ Hümanizminin "yeniden doğuşu"ndan söz ediyoruz. Ama Rönesans Hümanizmi bireyciliğe Antik Çağ Hümanizminden çok daha fazla önem veriyordu. Yalnız insan olmakla kalmayıp, özgün birer bireydik de aynı zamanda. Bu düşünce insan dehasına sınırsız bir tapınmaya yol açıyordu. İdeal bir tip olarak görülüyordu "Rönesans insanı". Bu insan yaşamın, sanatın ve bilimin her alanında yer alan bir insandı. Bu yeni insan görüşü insan vücudunun anatomisine de ilgi duyuyordu. Yine Antik Çag-daki gibi ölüler kesip biçilerek insan vücudunun yapısı kav' ranmaya çalışılıyordu. Hem tıp, hem de sanat için önemliyi

bu. Sanatta insanı çıplak göstermek yeniden yaygınlaştı. Bu noktaya bin yıllık bir utangaçlık döneminden sonra yeniden gelindi de denebilir. İnsan yine kendisi olmaya cesaret etti. Utanacak bir şeyi yoktu artık.
- Mutluluktan sarhoş olmuş gibiler, dedi. Sofi öğretmeniyle kendisi arasındaki küçük bir sehpanın üzerine yaslanarak.
- Kesinlikle! Yeni insan görüşü yepyeni bir yaşam duygusu doğurdu. Artık insanlar yalnızca Tanrı'dan dolayı var değildiler. Tanrı insanı, insanın kendisi yüzünden de yaratmıştı aynı zamanda. İnsan yaşarken mutlu olabilirdi yaşamaktan. Yaşamdan özgürce zevk alabilirse, insanın önüne sonsuz olanaklar çıkabilirdi. Amaç tüm sınırları aşmaktı. Bu da Antik Çağ Hümanizmine göre yeni bir şeydi. Antik Çağ Hümanistleri insan ruhunun dinginliği, kanaatkârlık ve insanın kendini denetlemesi gibi değerleri ön plana çıkarıyorlardı.
- Ama Rönesans Hümanistleri kendilerini denetlemeyi bırakıyorlardı öyle mi?
- Pek kanaatkar oldukları söylenemezdi en azından! Tüm dünyanın yeniden uyandığını düşünüyorlardı. Böylelikle güçlü bir çağ bilinci kendini göstermeye başladı. "Ortaçağ" sözcüğü de, Antik Çağla Rönesans ortasındaki yüzlerce yıllık dönemi anlatan bir sözcük olarak bu dönemde ortaya çıktı. Sanattan mimariye, edebiyattan müziğe, felsefeden bilime her alanda pek çok gelişme oldu. Buna somut bir örnek vereceğim. Antik Çağ Roma'sından, bu kentin "kentlerin kenti", "dünyanın merkezi" gibi sıfatlarla tanımlandığından sözet-miştik. Ortaçağ'da Roma zayıfladıkça zayıfladı ve 1417'de eski milyonluk kentten geriye yalnızca 17.000 nüfusluk küçük bir kent kalmıştı.
- Neredeyse Lillesand'ın nüfusu kadar bir şey!

- Rönesans Hümanistleri için Roma'yı yeniden kurmak kültürel-politik bir amaç oldu. Her şeyden önce havari Pet-rus'un mezarı üzerinde büyük Aziz Peter Kilisesi inşa edilmeye başlandı. Aziz Peter Kilisesi söz konusu olduğunda ne kanaatkârlıktan söz edebiliriz, ne de insanın kendini denetlemesinden! Rönesansın önemli kişilikleri dünyanın bu en büyük inşaat projesinde görev aldılar. 1506'da başlanan inşaat tam 120 yıl sürdü. Kilisenin önündeki meydanın ta-mamlanmasıysa bir 50 yıl daha aldı.
- Epey büyük bir kilise olmuş olmalı sonunda!
- Eni 200 metreden fazla, 130 metre yüksekliğinde ve a-lanı 16.000 metrekareyi aşan bir kilise oldu bu. Bu Rönesans insanının cesaretini anlatmaya yetsin şimdilik. Rönesansın yeni bir doğa görüşü getirmesinin de büyük bir anlamı oldu. İnsanın kendini bulunduğu ortama ait hissetmesi ve dünyadaki yaşamını yalnızca cennetteki yaşamına

bir hazırlık olarak görmemesi fiziksel dünyaya karşı tutumunun değişmesine neden oldu. Doğa pozitif bir şey olarak algılandı. Pek çoğuna göre Tanrı da yaradılışın içinde yer alıyordu. Tanrı sonsuz olduğuna göre, her yerde de varolmalıydı. Bu görüşe Tümtanrıcılık (Panteizm) diyoruz. Ortaçağ filozofları Tanrı ile yarattıkları arasında aşılamaz bir mesafe olduğunu vurguluyorlardı. Şimdiyse doğanın tanrısal bir şey olduğu, doğanın Tanrı'nın açılışı" olduğu söylenebiliyordu. Bu tip düşünceler Kilise tarafından her zaman hoş karşılanmıyordu elbette. Buna örnek olarak Giordano Bruno'nun başına gelenleri verebiliriz. Bruno yalnızca Tanrı'nın doğada varolduğunu söylemekle kalmayıp, evrenin sonsuz olduğunu da öne sürdü. Bundan ötürü de müthiş bir biçimde cezalandırıldı.
- Nasıl?
- 1600'de Roma'daki Çiçek Meydanı'nda yakılarak...
- Korkunç bir şey bu! Ne kadar da aptalca! Bu mu senin

Hümanizm dediğin?
- Hayır, bu değil elbette. Hümanist olan Bruno'ydu, onu yakanlar değil! Ama Rönesans sırasında "Antihümanizm" dediğimiz tutum da güçlendi. Bununla otoriter Kilise gücünü ve devlet gücünü kastediyorum. Rönesansta cadı avı, kiliseye karşı gelenleri yakma, büyü, batıl inanç, kanlı din savaşları ve de Amerika'nın vahşi bir biçimde ele geçirilmesi gibi olaylar da yaşandı. Hümanizmin hep böyle bir karanlık arka planı oldu. Tarihin hiçbir dönemi yalnızca iyi ya da yalnızca kötü olarak görülemez. İyi ve kötü tüm insanlık tarihi boyunca bir arada varolagelmiştir. Çoğunlukla da iç içe geçmiş bir haldedirler. Bu, şimdi bahsedeceğimiz anahtar sözcük için de geçerli. Rönesans yeni bir bilimsel yöntem de geliştirdi.
- tik fabrikalar da bu sırada mı yapıldı?
- Yok, hemen değil. Ancak Rönesanstan sonra gelen tüm teknik gelişmelerin temelini bu yeni bilimsel yöntem oluşturur. Bununla, bilimin ne olduğuna dair yepyeni bir anlayışın ortaya çıktığını anlatmak istiyorum. Bu anlayış zamanla meyvelerini vermeye başladı.
- Bu yeni yöntem neydi?
- Öncelikle doğanın duyular aracılığıyla araştırılmasını içeriyordu. Daha 14. yüzyıldan başlayarak eski otoritelerin söylediklerine körü körüne inanmamak gerektiğini söyleyenler vardı. Bu otoritelerin içinde Kilise öğretileri ve Aristoteles'in doğa felsefesi de bulunuyordu. Bir sorunun çözümünün yalnızca düşünerek bulunamayacağı yolunda ikazlar da yükseliyordu. Mantığın gücüne abartılı bir şekilde inanmak tüm Ortaçağda yaygın olan bir görüştü. Oysa şimdi, doğayla ilgili her türlü araştırmanın gözlem, deneyim ve deneye dayalı olması gerektiği savunuluyordu. İşte bu yönteme deneysel yöntem diyoruz.

- Yani?
- Yani, şeyler hakkındaki bilgilerimizi yalnızca kendi deneyimlerimizden yola çıkarak edinebiliriz. Tozlu kitaplardan ya da tekrar tekrar düşünülen düşüncelerden değil! Antik Çağda da deneysel bilime rastlıyoruz. Örneğin Aristoteles'in doğaya dair pek çok gözlemi vardı. Ama sistemli deneyler ancak Rönesansla birlikte ortaya çıkmıştır.
- Günümüzdeki gibi gelişmiş teknik araçlar yoktu herhalde o zamanlar...
- Tabii, ellerinde ne bilgisayarlar, ne de elektrikli tartım araçları vardı. Buna karşılık matematiğe ve mekanik tartı aletlerine sahiptiler. Bilimsel gözlemlerin kesin bir matematiksel dilde dile getirilmesinin ne kadar önemli olduğunu vurguladılar. 17. yüzyılın en önemli bilim adamı Galileo Ga-lilei, "Ölçülebileni ölç, ölçülemeyeni ölçülebilir yap!" ve "Doğanın kitabı matematiksel bir dilde yazılmıştır." diyordu.
- Ve sonra tüm bu deneyler ve ölçümler sayesinde yeni buluşların yolu açıldı...
- İlk adım bilimsel yöntemin kendisiydi. Bu, teknolojik devrime, teknolojik devrim de yeni buluşlara yol açtı. İnsanların artık doğanın şartlarından kendilerini sıyırmaya başladıklarını söyleyebiliriz. Doğa artık insanın yalnızca bir parçası olduğu bir şey değil, insanın kullanabileceği, faydalanabileceği bir şeydi, ingiliz filozofu Francis Bacon "Bilgi güçtür!" diyordu. Bacon böylece bilginin pratik bir faydası olduğunu dile getiriyordu ki bu düşünce de insanlık için yeni bir düşünceydi. İnsanlık bundan sonra gerçekten doğaya müdahale edip onu kontrol etmeye başladı.
- Ama bu gelişme yalnızca olumlu yönde olmadı, değil
mi?
- Evet, olumsuz yanları da oldu. Demin de dediğimiz gibi, insanın yaptığı her şeyde iyi ve kötü iç içe geçmiş bir hal-

dedir. Rönesansta başlayan teknolojik gelişme, çıkrık maki-nalarıyla beraber işsizliğe, ilaçlarla beraber yeni hastalıklara, tarımın modernleştirilmesi yanında toprağın fakirleşmesine, çamaşır makinası ve buzdolabı gibi yeni pratik araçlarla beraber çevre kirliliği ve endüstriyel atıkların oluşmasına da yol açtı. Bugün karşılaştığımız çevre sorunlarına bakarak, bu teknik gelişmelerin doğanın koşullarından tehlikeli bir biçimde uzaklaşmış olmak anlamına geldiğini söyleyenler var. İnsanlık, artık kontrol altına alamadığı bir sürece girmiş bulunuyor bu görüşte olanlara

göre. Öte yandan, gelişmelere çok daha olumlu bakanlara göre insanlık henüz teknolojinin çocukluk dönemini yaşıyor. Teknolojiye dayalı uygarlık çocukluk hastalıklarını geçiriyor, ama insanlık zamanla doğayı tehdit etmeksizin onu kontrol etmeyi öğrenecek, diyor bu görüş.
- Peki bu konuda senin görüşün ne?
- Her iki görüşün de haklı bulduğum yanları var. Bazı alanlarda insan doğaya müdahale etmeyi bırakmalı, bazı alanlarda ise doğaya müdahale etmek o kadar kötü sonuç vermeyebilir. Ama emin olabileceğimiz bir şey varsa o da artık Ortaçağa dönmenin mümkün olmadığı. Rönesanstan itibaren insan yalnızca yaradılışın bir parçası olmakla kalmayıp doğaya müdahale etmiş ve onu kendi kafasına göre biçimlendirmiştir. Bu da bize insanın ne müthiş bir yaratık olduğunu gösteriyor.
- Ay'a bile gittik. Ortaçağda kimsenin aklının ucundan bile geçmezdi herhalde bu!
- Tabii, hiç kuşkun olmasın bundan! Bu da bizi yeni dünya görüşü konusuna getiriyor. Tüm Ortaçağda insanlar gökyüzüne bakıp Güneş'i, Ay'ı, yıldızları ve gezegenleri gördüler. Ancak Yer'in evrenin merkezi olduğundan kimse şüphe bile etmiyordu. Tüm gözlemler Yer'in hareket etmeksizin

durduğunu ve Yer'in etrafında dönenlerin diğer "gök cisimle, ri" olduğunu gösteriyordu. Bu görüşe, yani her şeyin merkezinde Yer'in olduğu görüşüne, geosentrik dünya görüşü diyo-ruz. Tanrı'nın tüm gök cisimlerine hükmettiği yolundaki Hıristiyan inanışı da bu tür bir dünya görüşünü destekliyordu.
- Keşke her şey bu kadar basit olsaydı!
- Ama 1543'de "Gök Cisimlerinin Dönüşleri" adlı bir kitap yayınlandı. Kitabın yazarı, kitabının çıktığı gün ölen Polonyalı astronom Copernikus'du. Copernikus, Güneş'in Yer'in etrafında değil, Yer'in Güneş'in etrafında döndüğünü öne sürüyordu. Bunun gök cisimlerinin hareketine bakılarak anlaşılabileceğini söylüyordu. İnsanların Güneş'in Yer'in etrafında döndüğünü sanmalarının nedeninin de Yer'in kendi ekseni etrafında dönüyor olması olduğunu söylüyordu. Yer'in ve diğer gök cisimlerinin Güneş'in etrafında dairesel yörüngelerde hareket ettiğinden yola çıkıldığında, gök cisimlerine dair gözlemlerin çok daha rahat anlaşılabileceğini iddia ediyordu. Bu görüşe, yani her şeyin merkezinde Güneş'in olduğu görüşüne de heliosentrik dünya görüşü diyoruz.
- Ve doğru olan görüş de buydu, değil mi?
- Tam da değil! Buradaki ana nokta, Yer'in Güneş'in etrafında döndüğü noktası elbette doğru. Ancak Copernikus Güneş'in evrenin merkezi olduğunu da iddia ediyordu. Oysa bugün biliyoruz ki Güneş sayısız pek çok yıldızdan yalnızca biridir ve etrafımızdaki tüm yıldızlar da milyarlarca yıldız kümesinden yalnızca bir tanesidir. Ayrıca Copernikus Yer'in ve diğer gezegenlerin Güneş'in etrafında dairesel bir biçimde döndüklerini söylüyordu.
- Doğru değil miydi bu?
- Hayır, değildi. Bu dairesel hareket varsayımının ardında gök cisimlerinin yusyuvarlak oldukları ve "ilahi" oldukları için dairesel hareketlerde bulundukları inanışından başka

bir şey yatmıyordu. Platon'dan beri küre ve daire geometrik biçimlerin en mükemmeli sayılıyordu. Ancak 17. yüzyılın başlarında Alman astronomu Johannes Kepler, gözlemlerinin sonucunda gezegenlerin, merkezlerinden birinde Güneşin olduğu eliptik ya da yumurta biçiminde yörüngeler boyunca döndüklerini söyleyebiliyordu. Aynca gezegenlerin Güneş'e en yakın oldukları noktalarda en hızlı hareket ettiklerine, Güneş'ten uzaklaştıkça hızlarının azaldığına da işaret ediyordu. Yer'in de diğer gezegenler gibi bir gezegen olduğunu da ilk kez Kepler dile getirdi. Kepler ayrıca fiziksel yasaların tüm evrende geçerli olduklarının da altını çizdi.
- Bundan nasıl bu kadar emin olabiliyordu?
- Çünkü Ortaçağdan kalma görüşlere körü körüne inanmadan .gezegenlerin hareketlerini kendi algılayışıyla çözüm-lüyordu. Kepler'le aynı zamanlarda yaşamış bir başka bilim adamı da, ünlü İtalyan âlimi Galileo Galilei idi. Galilei de gök cisimlerini teleskop kullanarak gözledi. Ay'ın kraterlerini görerek, Ay'da da tıpkı Yer'deki gibi dağlar ve vadiler olduğunu söyledi. Jüpiter gezegeninin dört uydusu olduğunu da keşfetti. Böylece Yer'den başka gezegenlerin de Ay'ı olduğu anlaşılmış oldu. Ancak Galilei en çok, Atalet Yasası olarak bilinen yasasıyla tanınır.
- Ne diyor bu yasa?
- Galilei bunu şöyle dile getiriyordu: "Bir cismin edindiği hız, hızlanma ve yavaşlamaya neden olan dış etkenler ortadan kaldırıldığı sürece, sabit kalır."
- Vallahi, bana göre hepsi bir!
- Ama çok önemli bir gözlem bu! Antik Çağdan beri, Yer'in kendi ekseni etrafında dönmesine karşı çıkılırken ileri sürülen en önemli neden şudur: eğer böyleyse, Yer çok hızlı dönmek zorunda kalacağından, havaya diklemesine atılacak bir taş atıldığı yerden metrelerce ileriye düşmek zorunda ka-

lacaktır.

- Niye böyle olmuyor gerçekten?
- Trende giderken elinde tuttuğun elmayı düşürürsen, elma, tren hareket ediyor diye arkana düşmez. Dümdüz aşağıya düşer. Bunun nedeni atalet yasasıdır. Elma, sen düşürmeden önceki hızım aynen korur.
- Anlıyorum sanırım.
- Galilei'nin zamanında trenler yoktu tabii. Ama bir küreyi yerde elinle biraz yuvarladıktan sonra bırakırsan...
-... küre hareketine devam eder...
-... çünkü küre, sen elinden bıraktıktan sonra da ilk elde ettiği hızı korur.
- Ama oda yeterince büyükse, sonunda durur.
- Çünkü diğer kuvvetler kürenin hızını frenler. Öncelikle yer frenler, hele işlenmemiş tahtadan oluşan bir yerse. Sonra da yerçekimi eninde sonunda küreyi durduracaktır. Bekle biraz, sana bir şey göstereceğim.
Alberto Knox böyle dedikten sonra kalkıp eski masaya gitti. Masanın çekmecelerinden aldığı bir şeyi getirip sehpanın üzerine koydu. Bu, bir ucu birkaç milimetre kalınlığında, diğer ucu ipince olan bir tahtaydı. Neredeyse tüm sehpayı kaplayan tahtanın yanma bir de yeşil mermerden bir küre
koydu.
- Buna eğik düzlem denir, dedi sonra. Mermer küreyi, bu yüzeyin kalın tarafına koyup bırakırsam ne olur sence?
Sofi, "bundan kolay ne var?" dercesine omuz silkti:
- On kronuna bahse girerim ki yuvarlanarak sehpaya varır ve sonra da yere düşer.
- Bakalım!
Alberto küreyi bıraktı. Küre de Sofi'nin dediği gibi yuvarlanıp sehpanın yüzeyine vardı, sehpanın üzerinde yuvarlanmaya devam edip hafif bir ses çıkararak yere çarptı ve

sonra da kapının eşiğine çarpana dek yerde yuvarlandı.
- Aman, ne ilginç! dedi Sofi.
- Evet ya, değil mi? Galilei işte bu tür deneyler yapıyordu.
- Bu kadar aptal mıydı gerçekten?
- Ağır ol biraz. Galilei her şeyi kendi duyularıyla algılamak istiyordu. Üstelik biz işe henüz başladık! Anlat bakalım, küre neden eğik düzlemde yuvarlandı?
- Ağır olduğu için yuvarlanmaya başladı.
- Peki, ya ağırlık dediğin şey nedir çocuğum?
- Bu aptalca bir soru oldu işte!
- Cevap veremiyorsan sorduğum soru aptalca sayılmaz. Küre neden yere yuvarlandı?
- Yerçekiminden dolayı.
- Evet, doğru. Demek ki ağırlık yerçekimiyle ilgili bir şey. Mermer küreyi harekete geçiren şey de işte bu kuvvetti.
Alberto bu arada mermer küreyi yerden kaldırmıştı. Elinde mermer küreyle yine eğik düzlemin yanında durdu.
- Şimdi küreyi eğik düzlem boyunca yuvarlamaya çalışacağım, dedi. Kürenin hareketini dikkatle izle.
Eğilip küreyi eğik düzlemi enlemesine geçecek şekilde hareket ettirdi. Sofi kürenin eğri bir hareket yaptıktan sonra yüzeyin aşağısına doğru çekildiğim gözledi.
Alberto:
- Ne oldu? diye sordu.
- Küre eğri bir hareketle yuvarlandı, çünkü bu eğri bir yüzey.
- Şimdi küreyi ispirtolu kalemle boyayalım ve senin "eğri" demekle ne kastettiğini görelim.
Siyah bir ispirtolu kalem bulup kürenin tümünü boyadı daha sonra. Şimdi deneyi tekrarladıklarında Sofi kürenin eğik düzlem üzerinde tanı olarak nasıl hareket ettiğini daha

kolay görebiliyordu, çünkü küre geçtiği yerde siyah bir iz bırakıyordu. Alberto:
- Kürenin hareketini nasıl tanımlayabilirsin? diye sordu.
- Yay biçiminde... Bir dairenin parçası gibi sanki.
- İşte doğru cevap! dedi Alberto.
Sonra Sofi'ye bakıp kaşlannı kaldırarak:
- Ama tam da daire denemez! Bu şekle parabol diyoruz.
- Valla, bana göre hepsi bir!
- Ama küre neden tam da bu şekilde yuvarlanıyor? Sofi iyice düşündükten sonra cevap verdi:
- Yüzey eğimli olduğu için, küre de yerçekimine bağlı olarak yere çekildi.
- Evet ya! Şu işe bak! Şöyle rastgele bulup tavan arasına çıkardığım bir kız, tek bir deneyden sonra Galilei'nin bulduğu sonucun tıpatıp aynısını buluyor!

Ve Alberto Knox neşeyle ellerini çırpmaya başladı. Sofi bir an Alberto'nun delirmiş olmasından kaygılandı. Alberto sözlerini sürdürdü:
- Aynı cisme nasıl iki kuvvetin birden etki yaptığını görüyoruz burada. Galilei aynı şeyin örneğin bir top mermisi için de geçerli olduğunu keşfetti. Mermi de havaya atıldıktan sonra bir süre uçar ve sonra belli bir eğimle yere doğru çekilir. Mermi de mermer kürenin eğik düzlem üzerinde izlediği yörüngeye benzer bir yörünge izler. Galilei'nin yaşadığı dönemde yeni bir keşifti bu. Aristoteles havaya atılan bir top güllesinin önce hafif bir eğimle hareket edeceğini, ama sonra dimdik bir şekilde yere düşeceğini söylüyordu. Doğru değildi bu tabii ama Aristoteles'in doğru düşünmediğini Galilei'nin yaptığı gibi göstererek kanıtlamak gerekiyordu.
- Bana göre hava hoş! Ama sahiden çok önemli bir keşif
mi bu?
- Hem de nasıl! Bunun kozmik bir önemi var, çocuğum-

Bu, insanlık tarihindeki bilimsel keşiflerin en önemlilerinden biri.
- O zaman niye böyle olduğunu da anlatacağına bahse girerim!
- Galilei'den sonraki önemli bilim adamlarından biri de 1642-1727 yılları arasında yaşamış olan Isaac Neıvton'du. Newton güneş sistemi ve gezegenlerin hareketine son ve doğru açıklamayı getiren bilim adamı olmuştu. Yalnızca gezegenlerin Güneş etrafında nasıl döndüklerini açıklamakla kalmayıp tam olarak neden böyle hareket ettiklerini de açıklayabilmişti. Bunu yaparken de Galilei'nin dinamiği dediği- ' miz şeyi esas alıyordu.
- Gezegenler eğik düzlem üzerindeki küreler gibi mi görülebilir?
- Öyle bir şey, ama biraz sabırlı ol Sofi...
- Başka seçeneğim yok ki zaten!
- Kepler de gök cisimlerini birbirine çeken bir kuvvet olması gerektiğine işaret etmişti. Örneğin gezegenleri yörüngesinde tutan şey Güneş kuvveti olmalıydı. Böyle bir kuvvet gezegenlerin neden Güneş'ten uzaklaştıkça hızlarının azaldığını da açıklar. Kepler ayrıca gel gitin, yani deniz suyunun yükselip alçalmasının da Ay'ın kuvvetine bağlı olması gerektiğini söylüyordu.
- Ve de doğruydu bu, değil mi?
- Evet. Ama Galilei bu görüşü reddetmişti. "Ay'ın denize hakim olduğu fikrini onaylıyor" diyerek Kepler'i alaya bile almıştı. Çünkü Galilei, yerçekimi kuvvetlerinin böyle uzak mesafelerde ve değişik gök cisimleri arasında varolabileceği düşüncesini reddediyordu.
- Ve de yanılıyordu!
- Evet, bu noktada yanılıyordu. Çok ilginç, çünkü aslında Galilei Yer'in çekim kuvveti ve cisimlerin yere düşüşleriyle

çok ilgileniyordu. Birden fazla kuvvetin bir cismin hareketini nasıl belirleyebildiğine de dikkat çekiyordu.
- Aslında Newton'dan söz etmeye başlamıştın...
- Evet, sonra Newton geldi ve evrensel yerçekimi dediğimiz yasayı buldu. Bu yasaya göre, iki cisim birbirini büyüklükleriyle orantılı, aralarındaki mesafeyle ters orantılı olarak çeker.
- Sanırım anlıyorum. Örneğin iki fil arasında iki fare arasındakinden daha büyük bir çekim vardır. Aynı hayvanat bahçesindeki iki fil arasında da, Hindistan'daki bir fille Afri-ka'daki bir fil arasındakinden daha büyük bir çekim vardır.
- Demek ki anlamışsın. Şimdi en önemli nokta geliyor. Newton bu çekimin evrensel olduğuna işaret etti. Yani bu çekim her şey için ve dolayısıyla uzaydaki değişik gök cisimleri arasında da geçerliydi. Nevvton'un bunu, bir elma ağacının altında otururken keşfettiği söylenir. Newton bir elmayı yere düşerken görünce, Ay'ı Yer'e çeken ve dolayısıyla Ay'ın durmaksızın Yer'in etrafında dönmesini sağlayan kuvvetin, elmayı yere çeken kuvvetle aynı şey olup olmadığını sormuştur kendisine.
- İyi düşünmüş, ama çok da iyi düşünememiş bence.
- Neden Sofi?
- Ay'ı Yer'e, elmayı yere çeken kuvvet gibi bir kuvvet çekseydi, Ay da Yer'in etrafında kedinin yemek kabının etrafında dönüp duruşu gibi sürekli dönemez, sonunda Yer'in üzerine düşerdi!
- Öyleyse Newton'un gezegenlerin hareketiyle ilgili yasalarından söz etmenin tam sırası. Yer'in Ay üzerindeki çekim kuvveti konusunda söylediklerinin yarısında haklı, yarısında haksız sayılırsın. Ay niçin Yer'e düşmez Sofi? Çünkü Yer'in Ay üzerindeki çekim kuvveti gerçekten çok büyüktür. Gel git sırasında denizin birkaç metre yükselmesi için gereken kuv-

veti bir düşünsene!
- Pek anladığımı söyleyemem.
- Galilei'nin eğik düzlemini hatırla. Küreyi eğik düzlem üzerinde hareket ettirdiğimde ne olmuştu?
- Ay'ın da iki farklı kuvvetin çekimi altında olduğunu mu söylemek istiyorsun?

- Evet. Çok eskiden, güneş sisteminin oluşması sırasında, Ay müthiş bir kuvvetle ileriye, Yer'den daha ileriye fırlatılmıştı. Bu kuvvet Ay'ın üzerinde sonsuza dek varolacak, çünkü Ay havasız bir mekânda, herhangi bir direnişle karşı-laşmaksızm hareket etmekte...
- Ama öte yandan onu Yer'e çeken, Yer'in çekim kuvveti de var, öyle mi?
- Evet. Bu iki kuvvet sabit ve Ay'ı ikisi de aynı anda etkilemekte. Ay, bu yüzden Yer'in etrafında hareket etmeyi sürdürüyor.
- Bu kadar basit mi gerçekten?
- Evet, bu kadar basit. Newton'un söylemek istediği de bu "basitlik"ti zaten! Tüm evrende geçerli olan birkaç fizik yasası vardı, o kadar. Gezegenlerin hareketini de, Galilei'nin kendisinden önce keşfettiği iki doğa yasasına dayanarak açıklayabiliyordu. Bunlardan ilki Atalet Yasası idi ki New-ton bunu kendi sözleriyle şöyle dile getiriyordu: "Bir cisim dış bir kuvvetin etkisi olmadığı takdirde durmasını ya da sabit hızla hareket etmesini sürdürür." İkinci yasayı ise Galilei eğri bir yüzey üzerindeki kürelerle göstermişti: Bir cismin üzerine iki kuvvet aynı anda etki ettiği taktirde, cisim elips biçiminde bir yörünge çizerek hareket eder. /
- Böylelikle Newton tüm gezegenlerin neden Güneş'in etrafında bir yörünge üzerinde hareket ettiklerini açıklayabiliyordu.
- Evet. Gezegenler Güneş'in etrafında, elips şeklindeki

yörüngeler üzerinde iki değişik türde hareket ederler: Güneş sisteminin oluşması sırasında edindikleri doğrusal hareket ve yerçekimi dolayısıyla Güneş'e doğru çekilme hareketi.
- Bravo doğrusu!
- Newton cisimlerin hareketleriyle ilgili yasaların tüm evrende geçerli olduğunu biliyordu. Böylelikle, gökyüzünde yeryüzündekinden başka bir takim yasaların geçerli olduğu yolundaki Ortaçağ inanışlarına bir son vermiş oluyordu. He-liosentrik dünya görüşü böylelikle olumlanmış ve son açıklamasına kavuşmuş oluyordu.
Alberto kalkıp eğik düzlemi yerine, çekmecenin içine koydu. Sonra eğilip yerden aldığı mermer küreyi yerine kaldırmayıp Sofi'yle aralarındaki masanın üzerine koymakla yetindi.
Sofi, eğri bir tahta yüzeyle mermer bir küreden ne çok bilgiye ulaşılmış olduğunu düşünüyordu. Üzerinde hâlâ siyah boya izleri taşıyan yeşil mermer küreye bakarken yer küreyi düşünmeden edemedi.
- Ve insanlar koca bir evrenin içindeki sıradan bir gezegende yaşadıklarını kabul etmek zorunda kalıyorlardı, değil mi? dedi.
- Evet. Yeni dünya görüşü insanlık düşüncesinde büyük değişiklikler öngörüyordu. Tıpkı Darwin'in daha sonra insanın hayvandan geldiğini gösterdiği zaman da olduğu gibi. Her iki durumda da insan, yaradılış içerisindeki özel sandığı konumundan birazını yitirmiş oldu. Ve Kilise her iki durumda da bu yeni görüşlere şiddetle karşı koydu.
- Bunu anlamak pek güç değil. Çünkü Tanrı yok olmuştu değil mi tüm bunların arasında? Yer'in merkezde, Tanrı ve tüm gök cisimlerinin bundan bir kat yukarıda olduğu bir düzen daha kolay anlaşılabilir bir düzendi onlar için.
- Yine de en önemli değişiklik bu sayılmaz. Aynı fizik ya-

ga]arının tüm evrende geçerli olduğunu öne süren New-ton'un, Tanrı'nm gücüne inancının sarsılmış olacağını düşünebilir insan. Ama Newton'un Tann'ya olan inancı sarsılmadı. O, doğa yasalarını büyük ve her şeye kadir Tanrı'nın bir kanıtı olarak gördü, insanın kendini algılayışına gelince, durum biraz daha zorlaştı... ' - Nasıl yani?
- Rönesanstan itibaren insan, kocaman bir evrenin sıradan bir gezegeninde varolduğu düşüncesine kendini alıştırmaya başlamıştı. Bu düşünceye tam anlamıyla alışıp alışmadığımızdan hâlâ emin değilim. Ama daha Rönesans döneminde bile insanın şimdi eskisinden çok daha merkezi bir rol oynadığını ileri sürenler oldu.
-Anlayamadım.
- Eskiden evrenin merkezinde Yer vardı. Ama şimdi gökbilimciler evrenin mutlak bir merkezi olmadığını söyleyince, bu, evrende ne kadar insan varsa o kadar merkez olduğu anlamına geliyordu.
- Anlıyorum.
- Rönesans yeni bir Tanrı görüşüne de yol açtı* Felsefe ve teknoloji zamanla teolojiden ayrıldıkça, yeni bir Hıristiyan dindarlık türü gelişmeye başlamıştı. Sonra Rönesansla birlikte bireyci bir insan görüşü ortaya çıktı. Bu görüş inanç dünyasını etkiledi. İnsanın Tanrı ile bireysel ilişkisi, kurum olarak kiliseyle ilişkisinden çok daha önemli görülmeye başlandı.
- Akşam yatmadan önce dua etmek gibi şeyler mi örneğin?
- Evet. Ortaçağ Katolik Kilisesi'nde, Latince ayinler ve dualar Tanrı'ya ibadetin temelini oluşturuyordu. Latince olduğu için İncil'i yalnızca rahipler ve papazlar okuyabiliyordu. Rönesanstan itibaren İncil İbranice ve Yunancadan çeşit-

li dillere çevrilmeye başlandı. Bu, Reformasyon için son derece önemli bir adımdı.
- Martin Luther...
- Evet, Luther önemli bir kişiydi ancak Reformasyonu tek başına o gerçekleştirmedi elbette. Roma-Katolik Kilisesi' nin içinde varolmayı sürdürerek Reformasyona dahil olanlar da vardı. Bunlardan biri Rotterdam'lı Erasmus idi.
- Luther günahlarının bağışlanması için para ödemek istemediği için Katolik Kilisesi'nden ayrıldı, değil mi?
- Bu da bir neden sayılabilir ama esas olarak Luther, Tanrı'nın affını kazanabilmek için kilisenin ya da kilise rahiplerinin aracı olması gerekmediğini söylüyordu. Günahların bağışlanması için kiliseye para ödemek bunun yanında daha az önemli bir konuydu. Zaten bu uygulama Katoliklikte de 16. yüzyılın ikinci yansından itibaren ortadan kalktı.
- Herhalde bu işe Tanrı da sevinmiştir!
- Luther, Kiliseye Ortaçağda dahil olan pek çok dinsel töre ve inanışı reddediyordu. Yeni Ahit'te karşımıza çıkan, gerçek Hıristiyanlığa dönmek istiyordu. "Yalnızca kutsal kitap!" diyerek, Rönesans Hümanistlerinin sanat ve kültürün antik kökenlerine dönmeyi isteyişi gibi Hıristiyanlığın "köklerine" geri dönmek gerektiğini dile getiriyordu. Luther ayrıca İncil'i Almancaya çevirerek, yazılı Alman dilinin temelini atmış oldu. Böylece herkes İncil'i okuyabilecek, herkes kendi kendisinin rahibi olabilecekti.
- Kendi kendisinin rahibi olmak mı? Biraz abartılı olmuyor mu bu?
- Luther'e göre rahipler Tanrı karşısında diğer insanlardan daha ayrıcalıklı bir konuma sahip değildiler. Protestan cemaatlerde de ayinleri yönetmek, kilisenin günlük işlerine bakmak amacıyla rahipler bulunurdu, ancak Luther'e göre insanın Tanrı'nın affını elde edip günahlarından kurtulması

için kilise törenlerine ihtiyacı yoktu. İnsan Tanrı'ya inanmak suretiyle Tanrı'nın affını "bedavadan" elde ederdi. Luther bu sonuca İncil'i okuyarak varıyordu.
- Luther tipik bir Rönesans insanıydı öyleyse...
- Hem öyle, hem değil. Tipik Rönesans eğilimi sayılabilecek yanı, bireye ve bireyin Tanrıyla kişisel ilişkisine verdiği önemdi. Rönesanscı yanma bir başka örnek 35 yaşındayken Yunanca öğrenmesi ve İncil'i Almancaya çevirmek gibi zorlu bir işe girişmesiydi. Halk dilinin Latincenin yerini alması da Rönesansa özgü bir olguydu. Ancak Luther bir Ficino ya da bir Leonardo da Vinci gibi Hümanist sayılmazdı. Rotter-dam'lı Erasmus gibi bir takım Hümanistler, Luther'i insana yeterince değer vermemekle eleştirdiler. Çünkü Luther insanın günahkâr olduğu için mahvolmaya mahkûm olduğunu söylüyordu. İnsan ancak Tanrı'nın affıyla "meşrulaşabilirdi". Çünkü günahın sonu ölümdü.
- Amma da acıklı!
Alberto Knox yerinden doğruldu. Masanın üzerindeki yeşil ve siyah topu alıp cebine koydu.
- Saat dördü geçiyor! diye haykırdı Sofi.
- İnsanlık tarihinde bundan sonraki büyük dönem Barok dönemi. Ama bunu bir sonraki sefere bırakalım sevgili Hilde!
-Ne?
Sofi sandalyesinden zıplamıştı.
- "Sevgili Hilde" dedin!
- Anlamsız bir dil sürçmesi işte.
- Ama insanın dili hiç yoktan sürçmez ki!
- Belki de haklisin. Görüyor musun, Hilde'nin babası artık kelimeleri ağzımıza tıkmaya kalkıyor. Sanırım bunun için yorgun düştüğümüz anları kolluyor. Kendimizi savunmamız güçleşiyor çünkü o zaman.
- Hilde'nin babası sen değilsin, değil mi? Yemin et deği-

lim diye.
Alberto başını "hayır, değilim" anlamında salladı.
- Yoksa Hilde ben miyim?
- Çok yoruldum Sofi. Anlaman gerek. İki saattir konuşuyoruz, üstelik devamlı konuşan da benim. Akşam yemeğine eve yetişmen gerekmiyordu muydu senin?
Sofi'ye Alberto onu başından savmak istiyormuş gibi geldi. Hole doğru yürürken niye Alberto'nun ağzından böyle sözler kaçırdığını düşündü. Alberto da arkasından geliyordu.
Hermes, tiyatro kostümlerini hatırlatan garip giysilerin asılı olduğu gardırobun içinde uyukluyordu. Alberto Her-mes'e eğilip:
- Hermes yine gelip seni alır, dedi. Sofi:
- Görüşmek üzere, deyip parmaklarının ucunda yükseldi ve Alberto'yu kucakladı.
- Sen tanıdığım en bilgili ve en iyi kalpli felsefe öğretmenisin.

Böyle dedikten sonra merdivenlere açılan kapıyı açtı. Ardından kapıyı çekmişti ki Alberto'nun:
- Yakında yine görüşeceğiz Hilde! dediğini duydu. Sofi bu sözlerle bir başına kalakaldı.
Alberto yine ağzından kaçırmıştı işte! Sofi kapıyı yeniden çalmak istedi ama içinden bir şey onu durdurdu.
Sokağa çıktığında yanına para almayı unutmuş olduğunu farketti. Bütün yolu yürümek zorunda kalacaktı. Hay Allah! Saat altıya kadar evde olamazsa annesi hem kızar hem de meraklanırdı.
Birkaç metre kadar ya gitmiş ya gitmemişti ki kaldırımda bir on kron durduğunu gördü. Tam bir otobüs bileti parasıydı bu.
Sofi en yakın durağa yürüyüp Büyük Meydan'a giden bir
244
RÖNESANS
otobüse bindi. Oradan da ta evlerine kadar giden bir başka otobüs yakaladı.
Büyük Meydan'a gelene kadar aklına gelmeyen şey orada aklına geldi. Tam da ihtiyacı olduğu anda bir on kron bulması ne büyük bir şans olmuştu.
Parayı kaldırıma bırakan Hilde'nin babası olabilir miydi? Şimdiye dek en beklenmedik şeyleri en beklenmedik yerlere bırakmakta büyük ustalık göstermemiş miydi zaten?
Ama Lübnan'daysa nasıl burada da olabilirdi?
Ya Alberto'nun ağzından, kazayla kaçırdıkları? Bir kez olsa neyse, tam iki kere!
Sofi omuzlarından aşağı hafif bir ürpermenin yayıldığını hissetti.
245
barok dönemi
...rüyaların yapıldığı maddeden.
Alberto'dan birkaç gün ses çıkmadı. Bu süre boyunca Sofi defalarca bahçeye çıkıp Hermes'in gelip gelmediğini kontrol etti. Annesine Hermes'in yolunu şaşırıp bahçelerine geldiğini, sonra köpeğin ona yol göstererek sahibine götürdüğünü, sahibinin ise emekli bir fizik öğretmeni olduğunu söylemişti. Öğretmen ona güneş sisteminden ve 16. yüzyılda gelişen yeni bilimden söz etmişti.
Jorün'e ise bundan daha fazlasını anlatmıştı. Ona Alber-to'ya ziyaretinden, apartmanın girişinde bulduğu kartpostaldan ve eve dönerken yerde karşısına çıkan on krondan bahsetmişti. Hilde'yle ilgili rüyasını ve altın kolyeyiyse kendine saklamıştı.
29 Mayıs Salı günü Sofi mutfakta bulaşıkları kurularken annesi içeride haberleri seyrediyordu. Giriş müziğinin hemen ardından, Norveç BM taburundan bir binbaşının bir patlama sonucu öldüğü haberi geldi.
Sofi elindeki bezi mutfak tezgâhına atıp odaya koştu. Televizyonda birkaç saniye süreyle BM askerinin resmi göründü. Sonra spiker diğer haberlere geçti.
- Olamaz! diye haykırdı Sofi. Annesi kızına dönüp:
- Evet, dedi. Savaş çok korkunç bir şey! Bu laf üzerine Sofi ağlamaya başladı.
- Ama Soficiğim, bu kadar da değil yani!
- Binbaşının adını verdiler mi?
- Evet, ama neydi hatırlamıyorum. Grimstad'lıymış gali'
ba...
246
barok dönemi
- Grimstad'la Lillesand aynı yer sayılmaz mı?
- Yok canım.
- Grimstad'lı biri Lillesand'da okula gidiyor olamaz mı? Artık ağlamayı kesmişti. Şimdi sıra annesindeydi. Yerinden hızla kalkıp televizyonu kapadı ve:
- Nedir bu saçmalık Sofi? dedi.
- Hiçbir şey...
- Hayır efendim! Bir sevgilin olduğu ve onun senden epeyce büyük olduğuna inanmaya başlıyorum artık. Cevap ver bana: Tanıdığın biri mi var Lübnan'da?
- Hayır, tam olarak değil..."
- Lübnan'daki birinin oğluyla mı tanıştın?
- Hayır! Kızıyla bile tanışmadım üstelik...
- Kimin?
- Seni ilgilendirmez.
- İlgilendirmez olur mu hiç? -
- Belki de ben sana sorular sormaya başlamalıyım. Babam niçin hep evden uzakta? Ayrılamayacak kadar korkak olduğunuz için mi? Belki de ne babamın ne benim bildiğim bir sevgilin var? Vesaire, vesaire... ikimizin de soracak sorulan var gördüğün gibi!
- En azından birlikte konuşmaya ihtiyacımız var sanırım.

- Olabilir. Ama şimdi öyle yorgunum ki gidip yatmak istiyorum. Üstelik aybaşı oldum.
Böyle dedikten sonra, boğazında düğümlenen gözyaşları içinde odasına koştu.
Banyoda işini bitirip yorganının altına sokulmuştu ki annesi geldi.
Annesinin inanmayacağını bilmesine rağmen uyuyormuş gibi yapü. Oysa annesinin hem bunu, hem de kendisinin bu numarayı yutmayacağını Sofi'nin bildiğini çok iyi biliyordu. Annesi yatağın kenarına oturup Sofi'nin başım okşamaya başladı.

Sofi iki hayatı aynı anda yaşamanın ne güç bir hal aldığa düşündü. Felsefe kursunun bitmesini dört gözle beklemeye başlıyordu. Belki de yaşgününe ya da hiç değilse 24 Hazirana kadar bitmiş olurdu. Hilde'nin babası da Lübnan'dan o tarihte dönüyordu...
- Yaşgünümde bir parti vermek istiyorum, dedi.
- Ne güzel! Kimleri davet edeceksin?
- Pek çok kişiyi. Tabii eğer izin verirsen...
- Elbette. Kocaman bir bahçemiz var zaten... Umanm havalar da böyle güzel gider.
- Ama ben yaşgünümü 24 Haziranda kutlamak istiyorum.
- Olur öyleyse.
* - Önemli bir gün bu, dedi Sofi. -Yani?
- Son günlerde kendimi oldukça büyümüş hissediyorum.
- İyi bir şey bu, değil mi?
- Bilmem.
Sofi konuşurlarken yatmayı sürdürüyordu. Annesi:
- Soficiğim. Bana anlatmalısın niye böyle... biraz dengesiz olduğunu son günlerde.
- Sen dengesiz değil miydin on beş yaşındayken?
- Dengesizdim herhalde. Ama sen neden bahsettiğimi çok iyi biliyorsun.
Sofi annesine döndü:
- Köpeğin adı Hermes. -Ya?
- Alberto denen bir adamın köpeği.
- Devam et.
¦',_;- Şehrin eski bölgesinde yaşıyor.
- Köpeği oraya dek takip mi ettin?
- Evet. Bunda sakıncalı bir yan yok sanırım.
- Köpeğin daha önce birkaç kez buraya geldiğim mi söy-

lemistin?
- Söylemiş miydim?
Sofi'nin biraz düşünmesi gerekiyordu. Annesine anlatabileceklerinin tümünü anlatmak istiyordu ama her şeyi de anlatamazdı.
- Hiç evde olmuyorsun anne, dedi.
- Haklısın. Hep çok meşgul oluyorum.
- Alberto ve Hermes buraya pek çok kez geldiler.
- Ama neden? Eve de girdiler mi yoksa?
- Sorularını teker teker sormaya çalışabilir misin lütfen? Hayır, eve girmediler. Ama sık sık ormanda gezintiye çıkıyorlar. Yoksa bu da çok acayip bir şey mi sence?
- Hayır, hiç de değil.
- Herkes gibi onlar da gezintiye çıkarken bizim evin önünden geçiyorlar. Bir kez okuldan eve döndüğümde Hermes'i gördüm. Alberto ile de Hermes aracılığıyla tanıştım.
- Ya beyaz tavşanlar filan?
- Beyaz tavşanlardan Alberto söz etti. Çünkü o tam bir filozof. Bana tüm diğer filozofları da o anlattı.
- Öyle, bahçe çitinin arkasında durduğu yerden mi?
- Karşılıklı oturduk herhalde! Ama en çok mektupla haberleştik. Mektupları bazen postacı getiriyor, bazen o gezintiye çıkarken posta kutusuna bırakıyordu.
- Bir de şu "aşk mektubu" meselesi vardı...
- Vardı da, aşk mektubunun kendisi yoktu!
- Yalnızca filozoflardan mı bahsetti gerçekten?

- Ya, ne inanılmaz değil mi! Sanırım ondan, sekiz yıldır okulda öğrendiklerimden çok daha fazla şey öğrendim. 1600 yılında ateşte yakılarak öldürülen Giordano Bruno diye biri olduğunu biliyor muydun örneğin? Ya Nevvton'un evrensel çekim kanununu?
- Hayır, bilmediğim çok şey var ne yazık ki...

- Seni bildiğim kadarıyla, Dünya'nın neden Güneş etrafındaki bir yörüngede hareket ettiğini de bilmezsin... Üstelik bu senin kendi gezegenin olmasına rağmen!
- Kaç yaşlarında bu adam?
- Bilmem. Ama en azından elli olmalı.
- Lübnan'la ilgisi ne?
İşte bu zor bir soruydu. Sofi'nin aklından yüzlerce değişik
cevap geçti. En sonunda:
- Alberto'nun BM taburunda binbaşı olan bir kardeşi var. Lillesand'h. Bir zamanlar Binbaşının Evi'nde yaşayan da oydu.
- Alberto biraz garip bir ad değil mi?
- Olabilir.
- ttalyancaya benziyor...
- Biliyorum. Zaten kayda değer her şey ya Yunanistan ya da İtalya'dan geliyor!
- Ama Norveççe biliyor, değil mi?
- Hem de gürül gürül!
- Ne diyorum biliyor musun Sofi? Bu Alberto'yu bir gün bize davet etsek... Hiç gerçek bir filozofla tanışmadım ben.
- Bakalım!
- Yaşgünü partine çağırabiliriz belki? Birkaç kuşağın bir arada olması çok hoş bir şey bence. Ben de davetliyim değil mi? En azından yiyecekleri getirip götürürüm, iyi fikir değil mi, ne
dersin?
- Tabii eğer o gelmek isterse! Sınıfımdaki oğlan çocuklarından çok daha ilginç en azından! Ama...
- Evet?
- Ya herkes Alberto'nun senin yeni sevgilin olduğunu sanırsa?
- Sen de öyle olmadığım söylersin.
- Bakalım!
- Bakalım ya! Sofi, babanla çok iyi anlaşamadığımız doğru.

Ama hiçbir zaman babandan başkası olmadı...
- Uyumak istiyorum artık. Karnım da çok ağrıyor.
- Bir paracetamol ister misin?
- Olur.
Annesi suyla hapı getirdiğinde Sofi çoktan uykuya dalmıştı.
31 Mayıs bir perşembe gününe rastlıyordu. Sofi bugün son derslerin geçmesine güç dayanmıştı. Felsefe kursuna başladığından beri bazı dersleri daha iyi gitmeye başlamıştı. Derslerinin çoğunda önceden de fena notlar almıyordu zaten ama şimdi sosyal bilgiler ve benzeri derslerden hep pekiyi alıyordu. Matematikte ise durumu o kadar iyi sayılmazdı.
Son derste yine kompozisyon yazmışlardı. Sofi "İnsan ve Teknik" adlı konuyu seçmişti. Kompozisyonunda Rönesans ve bilimsel devrimden, yeni doğa anlayışından, "bilgi güçtür!" diyen Francis Bacon'dan ve yeni bilimsel yöntemden söz etti. Deneysel yöntemin yeni bilimsel buluşlara temel oluşturduğu üzerinde önemle durdu. Sonra da teknolojinin olumsuz bir takım sonuçlarına değindi. Ama sonuç olarak insanın yaptığı her şeyin hem kötü hem de iyi amaçlarla kullanılabileceğini yazdı. İyi ve kötü, birbirine geçerek eğrilen siyah ve beyaz iplik gibidir, dedi. Bu iki ip bazen birbirine öylesine dolanırdı ki, birini diğerinden ayırdetmek mümkün olmazdı.
Öğretmen kompozisyon defterlerini geri verirken Sofi'ye eğilerek göz kırptı.
Sofi bu kompozisyonundan "Pekiyi" almış, öğretmen ayrıca defterine "Tüm bunları nereden bilebiliyorsun?" diye yazmıştı.
Sofi tükenmez kalemle defterine "Felsefe okuyorum" diye yazdı.
Defterini katlayıp kaldıracakken defterin arasından bir

şey yere düştü. Bu, Lübnan'dan gelen bir kartpostaldı. Sofi sırasının üzerine eğilip kartı okumaya başladı:

Sevgili Hilde. Sen bu satırları okurken, burada olan trajik ölüm olayını telefonda konuşmuş olacağız. İnsanlar biraz daha fazla düşünmeyi başarabilseler, belki de bu savaşlar, bu ölümler hiç olmazdı diye düşündüğüm çok oluyor. Savaş ve şiddete karşı en iyi çözüm, küçük bir felsefe kursu olabilirdi belki de! Ya, dünyaya her yeni gelen insanın kendi anadilinde elde edebileceği "Birleşmiş Milletler Felsefe Kitapçığı" fikrine ne demeli! Bu fikri BM Genel Sekreterine açacağım.
Telefonda eşyalarını kaybetmeme konusunda daha dikkatli davrandığını söyledin. İyi olur, çünkü sen gerçekten tanıdığım en savruk kişilerden birisin. Son konuşmamızdan beri kaybettiğin tek şeyin bir on kron olduğunu söyledin. Paranı bulman için elimden geleni yapacağım. Kendim uzak olsam da, orada bana yardım etmeye hazır dost eli hep var. (On kronunu bulursam bunu yaşgünü hediyene katacağım.) Sevgiler... Evine dönüş yoluna koyulmaya hazırlanan baban!
Sofi tam kartı bitirmişti ki son dersten çıkma zili çaldı. Yine aklından yüzlerce düşünce aynı anda geçiyordu.
Her zaman olduğu gibi okul bahçesinde Jorün'le buluştu. Eve doğru giderlerken Sofi çantasını açıp arkadaşına kartpostalı gösterdi. Jorün:
- Pul hangi tarihte damgalanmış? diye sordu.
- 15 Hazirandır mutlaka...
- Hayır, bak... 30/5/1990 yazıyor.
- Dünün tarihi... Yani Lübnan'daki olayın ertesi günü. Jorün:

- Lübnan'dan Norveç'e mektubun bir günde gelebileceğine inanmıyorum, diye sözlerini sürdürdü.
- Hele şu özel adrese bakacak olursan: "Sofi Amundsen eliyle Hilde Möller Knag, Furulia Lisesi"...
- Normal postayla mı gelmiştir sence? Ya kartı öğretmen mi bulup kompozisyon defterinin içine koydu acaba?
- Bilmem. Bilmeye cesaret edip edemediğimden de emin değilim doğrusu!
Kartpostal bahsi böylece kapanmış oldu.
- 24 Haziranda, bahçemizde büyük bir yaşgünü partisi vereceğim.
- Sınıftaki çocukları da çağıracak mısın? Sofi omuzlarını silkti:
- En gerzeklerini çağırmasak da olur!
- Ama Jörgen'i çağıracaksın, değil mi?
- Sen istiyorsan çağırırım. Partiye bir sincap iyi gider. Ha, bu arada Alberto Knox'u da davet ederim bakarsın.
- Delisin sen!
- Biliyorum.
Alışveriş merkezinin köşesinde bu sözlerle ayrıldılar.
Sofi eve gelince ilk iş olarak bahçede Hermes'e bakındı. İşte Hermes orada, elma ağaçlarının arasındaydı.
- Hermes!
Köpek kısa bir saniye süresince hareketsiz durdu. Sofi bu kısa sürede neler olduğunu tamı tamına kestirebiliyordu: Köpek Sofi'nin sesini duymuş, bu sesi tanımış ve tanıdığı ses olup olmadığını anlamak için sesin geldiği yöne bakmaya karar vermişti. Bakınca haklı olduğunu anlamış, Sofiye doğru koşmaya karar vermişti. En sonunda da dört bacağının üzerinde tram-Pet çubuğu gibi ses çıkararak koşmaya başlamıştı.
Bir saniyede ne çok şey olabiliyordu aslında!

Hermes Sofi'nin yanına geldi. Kuyruğunu çılgınca sallayarak Sofi'nin üzerine atladı.
- Hermes, akıllı köpektik! Evet, evet... dur, hayır bırak beni yalamayı. Hah, otur bakalım... Hah, şöyle!
Sofi kendini eve atü. Bahçedeki yabancı hayvana karşı biraz kuşkulu davranan Şerekan da bu arada çalıların arasından çıkıp Sofi'yle birlikte eve girmişti. Sofi ona yemeğini verip kuşların da yem kabına yiyecek koydu. Kaplumbağanın önüne bir salata yaprağı bıraktıktan sonra annesine kısa bir not yazdı. Notta Hermes'i evine götürdüğünü, akşam saat yediye kadar eve gelmemişse telefon edeceğini söyledi.
Sonra şehri bir uçtan bir uca katettiler. Sofi bu kez yanma para almayı unutmamıştı. Bir ara Hermes'le birlikte otobüse binmeyi düşündü ama sonra bu konuda önce Alberto'nun fikrini almaya karar verdi.
Hermes önde o arkada yürüyüp dururken hayvanları düşündü.
Bir insanla bir köpek arasında ne fark vardı? Aristoteles'in bu konudaki fikirlerini hatırladı. Ona göre insanlarla hayvanlar arasında pek çok bakımdan benzerlikler vardı. Ancak yine aralarında çok büyük bir fark vardı ki bu da yalnızca insana özgü olan akıldı.
Bu fark konusunda nasıl böyle kesin konuşabiliyordu? Demokritos ise atomlardan oluşmaları bakımından hayvanlarla insanların birbirine çok benzediklerini söylüyordu. Ne hayvanlar ne de insanların ölümsüz bir ruhu vardı. Ona göre insanın ruhu da atomlardan oluşuyordu ve insan ölünce bu ruh atomları dört bir yana dağılıyordu. Ayrıca insan ruhu, insan beyninin ayrılamaz bir parçasıydı.
Ama ruh nasıl olup da atomlardan oluşabilirdi? Ruh, vücudun diğer organları gibi elle tutulur bir şey değildi ki. Adı üstünde ruh, "ruhsal" bir şeydi.

Büyük Meydan'ı geçmiş, şehrin eski semtlerine gelmeye başlamışlardı. Geçen gün on kron bulduğu kaldırıma geldiklerinde Sofi tekrar ısrarla yere baktı. Ve işte orada, birkaç gün önce on kronu bulduğu tam o noktada, bu kez de resimli tarafı üste gelen bir kartpostal duruyordu. Resimde palmiyeler ve portakal ağaçları görünüyordu.
Eğilip karta aldı. Aynı anda Hermes hırlamaya başladı. Sofi'nin kartı almasından hoşlanmamış gibiydi sanki.
Kartta şunlar yazılıydı:
Sevgili Hilde! Yaşam uzun bir rastlantılar zinciridir. Kaybettiğin on kronun tam burada karşına çıkabilir. Çünkü belki de onu Lillesand'dan Kristiansand'a giden otobüsü beklemekte olan yaşlı bir kadın bulmuştur. Bu kadın sonra Kristiansand'dan trene binip torunlarını görmeye gelmiş, on kronu da burada, Yeni Meydanda düşürmüştür. Sonra bu parayı eve gidebilmek için şiddetle on krona ihtiyacı olan bir kız bulmuştur belki de. Bilinmez tabii, böyle olmuş olabilir. Ama eğer tüm bunlar olabiliyorsa insanın da tüm bunların arkasında bir Tanrının varolduğuna inanası geliyor. İmza: Şu an ruhuyla Lillesand'da iskelenin ucunda oturmakta olan baban.
NOT. On kronunu bulmana yardım edeceğim demiştim ya!
Adres hanesinde "Yoldan geçen birinin eliyle Hilde Möller Knag..." diye yazıyordu. Kart 15 Haziran damgalıydı.
Sofi Hermes'in ardından koşar adımlarla merdivenleri çıktı. Alberto kapıyı açar açmaz Sofi:
- Postacıya yol aç bakalım babalık! dedi.
Biraz lanetlik etmeye hakkı olduğunu düşünüyordu.
Alberto Sofi'yi içeriye davet etti. Hermes geçen seferki gibi

gardırobun içine kıvrılıp yattı.
- Binbaşı sana yeni bir işaret mi gönderdi çocuğum? Sofi başını kaldırıp Alberto'ya baktı. Ancak o zaman bu kez Alberto'nun üzerinde bambaşka bir kostüm olduğunu farketti. Gözüne ilk çarpan şeyler başına taktığı lüle lüle perukla, dantellerle süslenmiş, bol giysisi oldu. Boynuna gösterişli ipek bir boyunbağı takmış, giysilerinin üzerine kırmızı bir pelerin geçirmişti. Beyaz çoraplarının altına üzeri kurdeleli rugan ayakkabılar giymişti. Tüm bu giysileriyle Alberto, Sofiye 14. Lou-is'nin dönemiyle ilgili gördüğü resimleri hatırlatıyordu. Sofi:
- Palyaço seni! diyerek kartpostalı uzattı.
- Hımm... ve sen de kartpostalı koyduğu bu noktada bir on kron bulmuştun, öyle mi?
- Üstüne bastın!
- Gitgide daha utanmazlaşıyor bu adam. Ama belki böylesi daha iyi.
- Neden?
- Çünkü o zaman foyasını ortaya çıkarmamız daha da kolaylaşır. Ama bu numarası gerçekten insanı küçük duruma düşüren, kötü bir numara. Ucuz bir parfüm kokusu yayılıyor insanın burnuna...
- Parfüm mü?
- Kibar görünüşünün altında sahtekârca bir tutum yatıyor. Bizi gözaltında tutuşuyla Tanrının insanları gözetişini bir tutmaya nasıl da cüret ediyor!
Sonra Alberto kartı alıp yırttı. Kafası daha fazla bozulmasın diye Sofi kompozisyon defterinin arasında bulduğu karttan söz etmedi.
- Odaya geçelim sevgili öğrencim! Bu arada saat kaç oldu?
- Dört.
- Ve biz de bugün 1600'lü yıllardan söz edeceğiz.

Eğri tavanlı, tavanı pencereli odaya geçtiler. Sofi odadaki nesnelerin değişmiş olduğunu farketti.
Sehpanın üzerinde içinde pek çok değişik gözlük camlan o-lan bir kutu duruyordu. Kutunun yanında açık bir kitap vardı. Oldukça eski bir kitaba benziyordu.
- Bu ne? diye sordu Sofi.
- Bu, Descartes'in ünlü kitabı "Yöntem Üzerine"nin ilk baskısı. 1637 yılında basılmış bu kitap sahip olduğum en değerli şeylerden biri.
-Yakutu?
- Bu kutuda değerli mercekler, optik camlar var. Bunları 1600lerin ortasında Hollandalı filozof Spinozayontmuştu. Bu da en değer verdiğim şeylerden biri.
- Şu Spinoza ile Descartes'in kim olduğunu bilsem bu kutuyla kitabın değerini ben de dahakiyi anlardım herhalde!
- Elbette. Ama önce onların yaşadığı çağı anlamaya çalışalım. Şöyle bir oturalım...
Yine geçen seferki gibi oturdular: Sofi koltuğa gömülürken Alberto da karşısındaki uzun koltuğa yerleşti. İkisinin arasında kitabın ve kutunun durduğu sehpa yer alıyordu. Alberto peruğunu çıkarıp sehpanın üzerine koydu.
- Şimdi 17. yüzyıldan ya da bir başka deyişle "Barok döne-mi"nden bahsedeceğiz.

- Barok dönemi mi? Ne garip bir ad bu!
- "Barok" sözcüğü aslında "düzgün olmayan inci" anlamına gelir. Basit ve uyumlu Rönesans sanatının tersine Barok döneminin sanatına egemen olan şey de birbiriîte uymayan biçimlerdi. Genel olarak 17. yüzyıla damgasını vuran' şey uzlaşmaz karşıtlıklar arasındaki gerilimdi. Bir yandan Rönesattsın sonsuz yaşam sevinci sürüp giderken öte yandan dünyasal zevkleri reddeden dinsel içedönüklük güncellik kazanıyordu. Bir yandan insan sanatta ve yaşamın kendisinde kendini debdebeli ve

şaşaalı bir biçimde ifade ederken, bir yandan da dünyaya sırtı. nı dönen inzivacı. eğilimler ortaya çıkıyordu.
- Görkemli saraylarla ücra manastırlar bir arada, öyle mi?
- Evet, böyle diyebilirsin. Barok döneminin en ünlü deyişle, rinden biri "carpe diem", yani "günü yakala"dır. Sonraları çok kullanılan bir başka Latince deyiş de "memento mori", yani "öleceğini hatırla"dır. Resim sanatında da, lüks bir yaşam tarzını anlatan resmin ayrı bir köşesine çizilmiş bir iskelet insana ölümü hatırlatabilirdi. Barok dönemine pek çok bakımdan gösteriş ya da yapmacıklık hakimdi. Ancak bu arada bazılannı madalyonun diğer yüzü, yani varolan her şeyin geçiciliği ilgi-lendiriyordu. Geçicilikle kastedilen şey etrafımızda gördüğümüz her şeyin bir gün gelip yokolacağı idi.
- Gerçekten de öyle. Hiçbir şeyin sonsuza dek varolmayacağını düşünmek üzüyor beni.
- Öyleyse sen de tıpkı 17. yüzyılda pek çok kişinin düşündüğü gibi düşünüyorsun. Barok dönemi politik açıdan da pek çok karşıtlık barındıran bir dönemdi. Birincisi, Avrupa'da savaşlar oluyordu. Bunlardan en kötüsü 1618'den 1648'e dek süren "otuz yıl savaşları" idi ki bundan en çok etkilenen Almanya oldu. Bu savaşların da etkisiyle Fransa zamanla tüm Avrupa'ya hakim bir güç haline geldi.
- Neden savaşıyorlardı?
- Öncelikle Protestanlık ve Katoliklikti savaşan. Ama politik gücü ele geçirmek de savaşların önemli bir nedenini oluşturuyordu.
- Lübnan'daki gibi yani...
-17. yüzyıla damgasını vuran bir başka şey de sınıf farklılıklarıydı. Fransız soyluları ve Versailles Sarayı'ndan bahsedildiğini duymuşsundur. Buna karşılık halkın sefaletinin ne boyutlara varmış olduğunu da biliyor musun bilmem. Her türlü ihtişam gösterisi güç gösterisinin bir yansımasıdır. Barok dö-

neminin sanat ve mimarisinin de politik ortamı yansıttığı söylenir. Barok binaları girintili çıkıntılı köşeler, yarıklarla doludur. Barok döneminin politik hayatı da aynı şekilde hile, suikast ve entrikalarla doluydu.
- Bir İsveç kralı da bir tiyatroda vurulmamış mıydı?
I - 3. Gustav'ı kastediyorsun ve bunda da haklısın. 3. Gustav
Barok döneminden sonra, 1792'de öldürüldü, ama büyük bir maskeli baloda gerçekleştirilen bu katliamın yapılış şekli oldukça Baroktu.
- Ben tiyatrodayken öldürüldü diye hatırlıyorum.
- Büyük maskeli balo bir operada düzenlenmişti. İsveç Barok döneminin 3. Gustav'm ölümünden sonra sona erdiğini söyleyebiliriz. Gustav döneminde, ondan nerdeyse 100 yıl önce yaşamış 14. Louis dönemindeki gibi "aydın despot" bir hava hüküm sürüyordu. 3. Gustav da Fransız törenleri ve saray adetlerini pek seven, gösterişe düşkün biriydi. Tiyatroyu da çok sevdiğini eklemeliyim...
- Ve ölümü de orada olmuş işte!
- Ancak Barok döneminde tiyatro yalnızca bir sanat dalı değil, aynı zamanda önemli bir simgeydi.
- Neyin simgesi?
- Yaşamın simgesi Sofi. 17. yüzyılda kim bilir kaç kez "yaşam bir tiyatrodur" denmiştir! Kulisleri ve dekorlarıyla modern tiyatronun doğuşu da tam bu döneme rastlar. Bir yanılsamaydı yaratılan sahnede ve amacı tam da sahnedeki piyesin yalnızca bir yanılsama olduğunu göstermekti. Böylece tiyatro tüm yanlarıyla yaşamı yansıtan bir şey haline geldi. Tiyatro kendisiyle böbürlenen insanın akibetini anlatıyor, insanın zaaflarını acımasızca gözler önüne serebiliyordu.
- Shakespeare de Barok döneminde mi yaşadı?
- Shakespeare en önemli tiyatro eserlerini 1600 yıllarında yazdı. Bu yanıyla biraz Rönesans, biraz da Barok dönemine

aitti. Onun eserlerinde dahi yaşamın tiyatroya benzetildiğini görebiliriz. Birkaç örnek duymak ister misin?
- Seve seve.
- "As you like it" adlı eserinde şöyle diyor:
Tüm dünya bir sahnedir

yalnızca birer oyuncu olan kadınlarla erkeklerin sahneye girip çıktığı. Ve tek bir insanın ömrü boyunca pek çok rol oynadığı.
"Macbeth"de de şöyle der:
Gezinen bir gölgedir hayat, gariban bir aktör sahnede bir ileri bir geri saatini doldurur ve sonra duyulmaz olur sesi, bir masaldır gürültücü bir salağın anlattığı ki yoktur hiçbir anlamı.
- Çok da karamsarmış!
- Ama yaşamın kısalığıydı onu ilgilendiren. Shakespeare' in en bilinen sözünü duymuşsundur belki...
- "To be or not to be - that is the question."
- Evet, Hamlet'di böyle söyleyen. Bugün buradayız, yarın yokuz.
- Sağol, daha fazla söylemesen de olur!
- Yaşamı tiyatroya benzetmediği zaman rüyaya benzetiyordu Barok dönemi şairi. Shakespeare'de de karşımıza çıkar bu: "Rüyaların yapıldığı maddeden yapılmayız biz ve uykuyla çevrilidir küçücük hayatımız..."
- Ne şiirsel!
- 1600 yılında doğmuş, İspanyol şairi Calderon, "Yaşam Bir Rüyadır" adlı bir tiyatro eseri yazmıştır. Burada şöyle der: "Ha-

yat nedir? Bir delilik. Hayat nedir? Bir yanılsama, bir gölge, bir masal... Ve en önemli şeyin bile bir değeri yoktur, çünkü tüm yaşam bir rüyadır ve rüyalar da yalnızca, rüya..."
- Haklı olabilir. Okulda bir piyes okumuştuk. Adı "Dağdaki Jeppe" idi.
- Evet, Ludvig Holberg'in bir eseri. Ludvig Holberg, İskandinavya'da Barok döneminden Aydınlanma Çağma geçişi temsil eden önemli bir kişilikti.
- Jeppe bir hendekte uyuya kalır... uyandığında kendini baronun yatağında bulur. O zaman yoksul bir köylü olduğunu rüyasında gördüğünü sanır. Sonra yeniden uykuya daldığında onu yine hendeğe taşırlar. Bu sefer de uyandığında rüyasında baron olduğunu gördüğünü sanır.
- Holberg bu motifi Calderon'dan aldı, Calderon ise "1001 Gece Masallarından. Ancak yaşam ve rüya benzetmesine tarihte çok daha önce, örneğin Hindistan ve Çin'de rastlarız. Çinli bilge Chuangtze şöyle der: Bir kere rüyamda kelebek olduğumu gördüm. Şimdi artık rüyasında kelebek olduğunu gören Chuangtze miyim, yoksa rüyasında Chuangtze olduğunu görmekte olan bir kelebek miyim bilmiyorum.
- Neyin doğru olduğunu bilmek kolay değil.
- Norveç'de de tam anlamıyla Barok bir şair olan Petter Dass'ı örnek verebiliriz. 1647-1707 yıllarında yaşamış olan - Dass, bir yandan şu an içinde olunan hayatı anlatırken, diğer yandan yalnızca Tanrı'nm sonsuz ve mutlak olduğunu vurgulardı.
- 'Tüm ülkeler yokolsa yine Tanrı Tanrı'dır, insanların tümü ölse yine Tanrı Tann'dır..."
- Öte yandan aynı ilahide morinaları ve çeşit çeşit balıklarıyla Kuzey Norveç'i anlatan yine odur. Bu, Barok'un en tipik özelliklerinden biridir. Aynı metinde hem dünyevi ve buraya ait olan, hem ilahi ye öte dünyaya ait olan aynı anda ele alınır.

Tüm bunlar bize somut duyular dünyasıyla idealann değişmez dünyası arasında bir fark gözeten Platon'u hatırlatır.
- Felsefe ne durumdaydı sahi?
- Felsefede de birbirinin tamamen karşıtı düşünce şekille-rinin mücadelesi egemendi. Daha önce de söylediğimiz gibi, kimine göre varoluşumuz tamamen ruhsal bir temele sahipti. Bu görüşe Düşüncecilik (İdealizm) diyoruz. Bunun tam karşıtı görüşe de Özdekçilik (Materyalizm) diyoruz. Özdekçiliğe göre, etrafımızdaki her şey somut ve elle tutulur bir özden kaynaklanır. 17. yüzyılda bu görüşün de pek çok temsilcisi vardı. Bunların içinde en etkin olanı, İngiliz filozof Thomas Hobbes idi belki de. Hobbes'a göre insan ve hayvanlar da dahil olmak üzere her şey yalnız ve yalnız maddesel parçacıklardan oluşmaktaydı. İnsan aklı ya da ruhu da beyindeki küçücük parçacıkların hareketi sayesinde vardı.
- Öyleyse o da, Demokritos'un tam iki bin yıl önce söylediği şeyin aynını söylüyordu.
- "İdealizm" ve "Özdekçilik" felsefe tarihinin çeşitli aşamalarında tekrar tekrar karşımıza çıkar. Ancak bu iki düşüncenin aynı anda ve yanyana bulunması Barok dönemine özgüdür. Özdekçilik yeni doğa bilimleri sayesinde güçleniyordu. Newton aynı hareket yasalarının tüm evren için geçerli olduğunu öne sürüyordu. Dünya ve gökyüzünü de içermek üzere doğadaki hertürlü değişim yerçekimi ve cisimlerin hareketi ile ilgili yasalara uyuyordu. Yani her şey aynı değişmez yasalar ya da aynı mekanik tarafından yönetiliyordu. Dolayısıyla doğadaki her türlü değişimi matematiksel bir kesinlikle tahmin etmek mümkündü. Bu şekilde Newton mekanik dünya görüşüne son biçimini kazandırıyordu.
- Dünyayı büyük bir makine gibi mi görüyordu?

- Evet. "Mekanik" sözcüğü, Yunanca makine anlamına gelen "mechane" sözcüğünden gelmedir. Ancak belirtmek gerekir
262
BAROK DÖNEMİ
]â Hobbes da Newton da mekanik dünya görüşüyle Tanrı inancı arasında bir karşıtlık görmemiştir. Bunun tüm 18 ve 19. yüzyıl özdekçileri için geçerli olduğuysa söylenemez. Fransız doktor ve filozofu La Mettrie, 18. yüzyıl ortalarında "L'homme machine" adlı bir kitap yazmıştır. Kitabın adı "makine-insan" anlamına gelmektedir. Nasıl ayaklar kaslarla hareket ederse, diyordu La Mettrie, beyin de "kaslarla" düşünür. Sonraları Fransız matematikçi Laplace da şu düşüncelerle aşırı derecede mekanik bir görüşü dile getiriyordu: Bir zekâ belli bir anda tüm maddesel parçacıkların konumunu bilebilse "hiçbir şey belirsiz olmayacaktır ve gelecek de geçmiş gibi gözlerinin önünde bulunacaktır". Buradaki ana fikir, gelecekte olacak her şeyin önceden belirlenmiş olduğudur. Her şey "kartlarda bellidir". Bu görüşe Gerekircilik denir.
- O zaman insanın özgür iradesinden söz edilemez...
- Aynen öyle. Çünkü bu görüşe göre düşünce ve rüyalarımız da dahil olmak üzere her şey mekanik süreçlerin bir sonucudur. 19. yüzyılın bazı Alman Özdekçilerine göre düşünceyle beynin ilişkisi, idrarla böbreğin, safrayla safra kesesinin ilişkisi gibidir.
- Ama safra da idrar da elle tutulabilir şeyler. Oysa düşünce böyle değil.
- Önemli bir noktaya değindin. Sana bununla ilgili bir fıkra anlatayım: Rus bir beyin cerrahıyla yine Rus bir astronot din konusunda tartışıyorlardı. Beyin cerrahı dindar, astronotsa dindar bir kişi değildi. "Uzayda çok dolaştım," diye övünerek konuştu astronot, "ama ne Tann'yı gördüm ne de meleklerini!" Cerrah cevap verdi: "Ben de çok zeki beyinler ameliyat ettim, ama tek bir düşünce görmedim!"
- Bu da düşüncenin varolmadığı anlamına gelmiyor, değil mi?
- Hayır gelmiyor ve aynı zamanda düşüncenin ne ameliyat
263
SOFÎ'NIN DÜNYASI
edilecek, ne daha küçük parçalara bölünebilecek bir şey olma-dığını vurguluyor. Delilik ameliyatla geçirilecek bir şey değil, dir örneğin. Bu çok derinlerde yatan bir şeydir. 17. yüzyılm önemli filozoflarından biri olan Leibniz'e göre, maddesel olanla ruhsal olan şey arasındaki fark, maddesel olanın kendinden küçük parçalara ayrılabilir oluşudur. Ruhsa ikiye, üçe bölünemez.
- Evet, hangi bıçak bunu başarabilir?
Alberto başını sallamakla yetindi. Biraz sonra aralarındaki sehpayı göstererek:
- 17. yüzyılın en önemli filozofları Descartes ve Spinoza idi. Bunlar da "ruh" ile "beden" arasındaki ilişki gibi konularla ilgilendiler. Şimdi onlardan bahsetmeye başlayabiliriz.
- Hemen başlayalım. Saat yediye kadar eve gidemezsem, buradan eve bir telefon etmem gerekecek.
264
DESCARTES
.eski malzemelerin tümünden kurtulmak istiyordu...
Alberto ayağa kalkıp üzerindeki pelerini çıkardı. Pelerini bir sandalyenin üzerine atıp tekrar yerine oturdu.
-1596 yılında doğan Rene Descartes hayatının değişik yıllarını değişik Avrupa ülkelerinde geçirdi. Genç yaşından itibaren en büyük emeli insan ve evrenin doğasını iyice anlamak oldu. Ancak felsefeyle uğraşmaya başladıktan sonra, kendinin aslında hiçbir şey bilmediğine inandı.
- Sokrates gibi mi yani?
- Evet, Sokrates gibi. Ayrıca o da Sokrates gibi gerçeğe ancak aklımızla ulaşabileceğimize inanıyordu. Kitaplarda yazılanlara körü körüne inanamayız. Duyularımıza bile tam olarak güvenemeyiz, diyordu.
- Platon da böyle diyordu. Ona göre de gerçek bilgiye ancak aklımızla varabilirdik.
- Çok doğru! Descartes'a, Sokrates ve Platon'la başlayan ve Augustinus'la devam eden bir yoldan varılır. Bunların hepsi tipik birer Usçuydular. Descartes uzun çalışmalardan sonra Ortaçağdan gelme bilgilere yüzde yüz güvenilemeyeceği sonucuna vardı. Bu açıdan Descartes, Atina'daki meydanlarda hüküm süren görüşlere inanmayan Sokrates'e benzetilebilir. Ve böyle bir insan ne yapar Sofi? Cevap verebilir misin bu soruya?
- O zaman insan kendi felsefesini oluşturmaya başlar.
- Tamam, aynen öyle! Sokrates'in hayatını Atina halkıyla yaptığı tartışmalara adaması gibi, Descartes de ömrünü Avrupa'nın pek çok yerine seyahat ederek geçirmeye karar verir.
265
SOFİNİN DÜNYASI
DESCARTES
Kendi deyişiyle bu andan sonra ya kendi içinde ya da "evrenin büyük kitabında" bulacağına inandığı bilimi arayacaktır. Bu amaçla orduya katılan Descartes, böylelikle Orta Avrupa'nın pek çok kentinde bulunma şansı elde eder. Son olarak birkaç yıl Paris'te yaşadıktan sonra 1629'da Hollanda'ya gider ve ömrünün son yirmi yılını burada

felsefi çalışmalar yaparak geçirir. Kraliçe Kristina'nın 1649'daki daveti üzerine İsveç'e gelen Descartes, bu "ayılar, buzlar ve kayalar ülkesinde" zatürree olarak 1650 yılında ölür.
- Demek öldüğünde yalnızca 54 yaşındaymış!
- Ama Descartes'in felsefe üzerindeki etkisi ölümünden sonra da sürmüştür. Gerçekte Descartes'in modern çağ felsefesinin kurucusu olduğunu söylemek abartı sayılmaz. Rönesans'ın insan ve doğayı coşkuyla yeniden keşfedişinden sonra, düşünceleri bir felsefi sistem içerisinde toplamak ihtiyacı baş-gösterdi. İlk büyük sistem yaratıcısı Descartes olurken, sonra onu Spinoza ve Leibniz, Locke ve Berkeley, Hume ve Kant gibi düşünürler izledi.
- "Felsefi sistem"le ne demek istiyorsun?
- Bununla, en baştan başlayarak yaratılan ve felsefi soruların tümüne bir tür açıklık getirmeye çalışan bir felsefeyi kastediyorum. Antik Çağın Platon ve Aristoteles gibi sistem yaratıcıları vardı. Ortaçağda Aristoteles felsefesiyle Hıristiyan teoloji arasında bir köprü kurmaya çalışan Aquino'lu Thomas vardı. Sonra doğayla bilim, Tanrı ile insan konusunda eski ve yeni görüşlerin iç içe geçtiği Rönesans dönemi yaşandı. Felsefe ancak 17. yüzyılda bu yeni düşünceleri açık bir felsefi sistem içerisinde toplamaya girişti ve bunu ilk gerçekleştiren kişi de Descartes oldu. Felsefeyi sonraki yıllarda en çok uğraştıracak projeyi o öne sürdü. Her şeyden önce, neyi bilip neyi bilemeyeceğimiz yani kesin bilgi konusunda görüşleri vardı. Üzerinde düşündüğü ikinci önemli konu da ruh ve beden arasındaki ilişkiydi.

Bu iki soru kendinden sonraki 150 yılın felsefi tartışmalarını büyük ölçüde etkiledi.
- Zamanından daha öndeymiş demek ki!
- Ah, evet ama uğraştığı sorular zamanının tipik sorularıydı. Gerçek bilgiye ulaşmak konusunda Şüphecilik hakimdi. Bu görüşe göre insan hiçbir şey bilmediğini anlayıp bununla yetinmeliydi. Ama Descartes bununla yetinmedi. Böyle yapsaydı gerçek bir filozof olmazdı zaten. Bu konuda Descartes'ı yine Sofistlerin şüpheciliğiyle yetinmeyen Sokrates'e benzetebiliriz. Üstelik tam Descartes'in yaşadığı dönemde bilim, doğal süreçlere kesin ve tam bir açıklık getirecek bir yöntem geliştirmiş bulunuyordu. Descartes'in felsefi konularda da böyle kesin ve tam bir yöntem bulunup bulunamayacağını kendi kendine sorması bu açıdan son derece normaldi.
- Anlıyorum.
- Ama bu işin yalnızca bir yanı. Yeni fizik maddenin doğası, yani doğadaki fiziksel süreçleri neyin belirlediği konusunu ortaya atmıştı. Giderek pek çok kişi doğayı mekanik bir şekilde algılayan bir görüşü benimsedi. Fiziksel dünya böyle mekanik bir biçimde algılandıkça ruh ve beden arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu kendini daha çok duyurmaya başladı. 17. yüzyıldan önce ruh, tüm canlılarda varolan bir tür "yaşam soluğu" olarak görülüyordu. "Ruh" sözcüğünün asıl anlamı "soluk" ya da "nefes"tir. Bu hemen hemen tüm Avrupa dillerinde böyledir. Aristoteles'e göre ruh tüm organizmada varolan ve bu organizmanın "yaşam ilkesi"ni oluşturan, bedenden ayrı tutulamayacak bir şeydi. Bu yüzden "bitki ruhu" ya da "hayvan ruhu"ndan söz edebiliyordu. İlk kez 17. yüzyılda felsefe "ruh" ve "beden" arasına köktenci bir ayrım koydu. Çünkü hayvan ve insan bedeni de dahil olmak üzere tüm fiziksel nesneler mekanik süreçler olarak açıklanıyordu. Oysa insan ruhu bu "bedensel alef'in bir parçası olamazdı. O zaman neydi ruh? Üstelik nasıl oluyor

da "ruhsal" bir şey mekanik bir süreci başlatabiliyordu?
- Evet, düşününce gerçekten çok ilginç!
- Nedir ilginç olan?
- Elimi kaldırmayı düşünüyorum ve işte, hoop, elim kalkıyor. Ya da otobüse koşmaya karar veriyorum, hoop, ayaklarım koşmaya başlıyor. Üzüntülü bir şey düşünmeye başlarsam, hoop, gözyaşlarını akmaya başlıyor. O zaman bedenle bilinç arasında gizemli bir ilişki var demektir!
- Descartes'm düşüncelerini harekete geçiren de buydu. Platon gibi o da "ruh" ve "özdek" arasında kesin bir ayrım olduğuna inanıyordu. Ama Platon bedenin ruhu ya da ruhun bedeni nasıl etkilediği konusuna bir yanıt getirmiyordu.
- Benim de buna bir yanıtım yok. Descartes'ın yanıtınıysa çok merak ediyorum.
- O zaman onun düşünce çizgisinden gidelim... Alberto sehpanın üzerindeki kitabı işaret ederek sözlerini sürdürdü:
- "Yöntem Üzerine" adlı bu kitabında Descartes, felsefi bir soruya yanıt getirilirken nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği konusunu ele alır. Doğalbilim yeni yöntemini çoktan bulmuştu...
- Bunu daha önce de söylemiştin.
- Descartes öncelikle, açık ve seçik algılamadan bir şeyin doğru olduğunu söyleyemeyeceğimizi vurgular. Bunu başarabilmek içinse, bileşik bir problemi olası en küçük bileşenlerine ayırmak gerekebilir. Sonra bu soruların en basitinden yola çıkarak işe koyulabiliriz. "Ölçülebilen her şeyin ölçülmesi, ölçü-lemeyenin de ölçülebilir kılınması gerekir" diyen Galilei gibi, her bir düşüncenin iyice "tartılıp biçilmesi" gerektiğini söyleyebilirsin. Descartes ise

filozofun basitten karmaşığa gitmesi gerektiğini öne sürer. Ancak o zaman yeni bir sezgiye varılabilir. En sonunda, ince değerlendirme ve kontroller sonucunda hiç-
268
bir şeyin unutulmadığı görülmelidir. îşte o zaman felsefi bir çıkarıma ulaşılabilir.
- Kulağa bir matematik işlemi gibi geliyor!
- Evet, Descartes da felsefi konularda "matematiksel yöntemi" kullanmak istiyordu. Felsefi doğruları matematiksel bir kesinlikle kanıtlamak istiyordu. Felsefi konularda da sayılarla uğraşırken başvurduğumuz alete, yani aklımıza başvurmak istiyordu. Çünkü kesin bilgiyi yalnızca aklımız bize verebilirdi. Duyulara güvenilemeyeceği ortadaydı. Bu konuda Descartes'ın, matematik ve sayısal ilişkilerin duyulardan daha kesin bir bilgi sağladığım düşünen Platon'la aynı kanıda olduğunu söylemiştik.
- Ama felsefi soruları bu şekilde yanıtlamak mümkün mü gerçekten?
- Yine Descartes'ın kendi muhakemesine dönelim. Dediğimiz gibi, Descartes'ın bir amacı var, o da varoluşun doğası konusunda kesin bilgiye ulaşmak. Ve de insanın buna ulaşabilmek için ilk önce her şeyden şüphe etmesi gerektiğini söylüyor. Yani yapısının temelini sağlam tutmak istiyor.
- Çünkü temel çökerse, tüm yapı çöker.
- Sağol, çocuğum. Ama Descartes bununla her şeyden şüphe etmenin mantıklı bir şey olduğunu söylemekten çok, her şeyden şüphe etmenin mümkün olduğunu söylemek istiyor. Her şeyden önce, yalnızca Platon ya da Aristoteles okuyarak felsefi arayışımızda çok ileri gidebileceğimizi sanarsak yanılırız. Bununla tarihsel bilgilerimizi artırabiliriz belki ama dünyaya dair bilgilerimizi artıramayız. Çünkü Descartes için kendi felsefi araştırmalarına başlamadan önce tüm eski düşüncelerden sıyrılmak önemli bir şeydi.
- Yeni binaya başlamadan önce eski malzemelerin tümünden kurtulmak istiyordu yani...
- Evet. Yeni binanın ayakta durabileceğinden kesinlikle
269
SOFfNÎN DÜNYASI
emin olabilmek için yepyeni malzemelerle işe koyulmak istiyordu. Ancak Descartes'm şüpheciliği bunun daha da derinine gidiyordu. Duyularımıza bile güvenemeyiz, diyordu, çünkü duyularımız bizi yanıltabilir.
- Nasıl mümkün olabilir bu?
- Rüya görürken de gerçek bir şey yaşadığımızı sanırız. Gerçek duygularımızı rüyadaki duygularımızdan ayırt edebilir miyiz gerçekten? "Bunu iyice düşündükten sonra, uyanık durumumuzda rüyadan ayırt edebilecek tek bir özellik göremiyorum," der Descartes. Ve devam eder: "Tüm yaşamının bir rüya olmadığından nasıl emin olabilir insan?"
- Dağdaki Jeppe de baronun yatağında yattığını rüyasında gördüğünü sanmıştı.
- Baronun yatağında yatarken de rüyasında fakir bir köylü olduğunu gördüğünü! İşte Descartes da bu yüzden her şeyden şüphe ediyordu. Ondan önceki pek çok filozof ise felsefi çıkarımlarını bu noktada bitiriyorlardı.
- Pek de ileri gitmiş sayılmazlar o zaman!
- Descartes ise bu sıfır noktasından başlayarak daha ileri gitmeye çalışıyordu. Her şeyden şüphe ettiği ve emin olabileceği tek şeyin bu olduğu sonucuna varmıştı. İşte bu noktada bir şeyi kavrıyordu: Her şeye rağmen emin olduğu bir şey vardı, bu da şüphe ettiğiydi. Şüphe etmesi düşünüyor olduğu, düşünüyor olması da düşünen bir canlı olduğu anlamına gelirdi. Ya da kendi deyişiyle: "Cogito, ergo sum."
-Yani?
- "Düşünüyorum, öyleyse varım."
- Aman ne önemli buluş!
- Öyle ama Descartes'ın kendini düşünen bir varlık olarak kavrayışındaki bu sezgisel kesinlik çok önemlidir. Platon'un aklımızla kavradığımız şeyin duyularımızla algıladıklarımızdan daha gerçek olduğunu söyleyişini hatırlıyor musun?
270
DESCARTES
Descartes da aynı şeyi düşünür. Yalmzca düşünen bir varlık olduğunu kavramakla kalmayıp bu düşünen benin duyularımızla kavradığımız her şeyden çok daha gerçek olduğunu anlar. Sonra başka çıkarımlara varır. Yani felsefi araştırması burada bitmez.
- Sen de devam et öyleyse.
- Descartes, düşünen bir varlık olduğunu kavrayışındaki sezgisellikle kavrayabileceği başka şeyler olup olmadığını sorar kendisine. O zaman, mükemmel bir varlığın mevcudiyetine dair açık seçik bir tasarımı olduğunu görür. Bu tasarımı daima içinde taşıdığına göre bunun kendisinden kaynaklanamayaca-ğını düşünür. Mükemmel bir varlık düşüncesi, mükemmel olmayan bir varlıktan kaynaklanamaz der. O halde mükemmel varlık düşüncesi ancak kendisi de mükemmel olan bir varlıktan, yani Tanrı'dan çıkabilir. Dolayısıyla Descartes için Tan-n'nm varlığı, insanın kendisinin düşünen bir varlık olduğu düşüncesi kadar doğal bir şekilde kendini duyurur.
- Bence sonuçlan çıkarırken biraz fazla hızlı gitmeye başlıyor! Başlarda daha dikkatliydi sanki.
- Haklısın. Pek çoklarına göre bu, Descartes'm en zayıf noktasıdır. Ama "sonuç" sözcüğünü kullanıyorsun ki bu aslında pek doğru değil. Çünkü bir şeyleri kanıtlamak değildi söz konusu olan. Descartes'm söylemek istediği tek

şey, içimizde kendiliğinden mükemmel bir varlık düşüncesi varsa böyle bir mükemmel varlığın da varolması gerektiğiydi. Çünkü mükemmel bir varlığın mükemmel olabilmesi için önce varolması gerekirdi. Üstelik böyle bir varlık olmasa düşüncesi de olmazdı. Biz mükemmel olmadığımıza göre, mükemmel düşüncesi bizden kaynaklanamazdı. Descartes'a göre Tanrı düşüncesi, doğuştan sahip olduğumuz, "sanatçının eserine koyduğu imza" gibi doğduğumuz andan itibaren içimizde olan bir düşüncedir.
- Ama benim "fimsah" diye bir şeyin varolduğuna inan-

mam, böyle bir şeyin varolduğu anlamına gelmez ki!
- Buna Descartes'ın cevabı, bunun zaten "fimsah" kavramı içinde yer almadığı olurdu. Oysa "mükemmel bir varlık" kavramının kendisinde vardır böyle bir varlığın mevcut olduğu. Des-cartes'a göre bu, dairenin her noktasının merkezden eşit uzaklıkta oluşunun daire fikrinin kendinde varoluşuna benzer. Çünkü bu kuralı yerine getirmezse daire, daire olmaz. Aynı şekilde "mükemmel bir varlığın" da en önemli özellikten, 'Varolmaktan" yoksun olacağı düşünülemez.
- İlginç bir düşünce tarzı!
- Bu son derece tipik bir "Usçu" düşünce tarzı. Descartes da Sokrates ve Platon gibi düşünceyle varoluş arasında bir ilişki olduğunu düşünüyordu. Bir şey akla ne kadar yatkınsa, o şeyin varlığı da o kadar kesindi.
- Descartes'ın şimdiye kadar söylediği, insanın düşünen bir varlık olduğu ve mükemmel bir varlığın varolduğu.
- Evet ve buradan hareket ederek daha ileriye gidiyor. Dışımızdaki gerçeklikte bulunan her şeyin, örneğin Güneş ve Ay'ın yalnızca hayal ürünü şeyler olduğu öne sürülebilir. Ancak bu dışımızdaki şeylerin de aklımızla kavrayabileceğimiz bir takım özellikleri vardır. Bunlar nesnelerin uzunluk, genişlik ve derinlik gibi ölçülebilir, matematiksel özellikleridir. Bu tür "niceliksel" özellikler, insanın düşünen bir varlık olduğu kadar akla yakın özelliklerdir. Öte yandan renk, koku ve tat gibi "niteliksel" özellikler duyu mekanizmamızın bir parçasıdırlar ve aslında dış dünyayı tanımlamazlar.
- Yani doğa bir hayal değildir aslında!
- Hayır, değildir. Bu noktada Descartes yine mükemmel varlık konusunu ele alır. Aklımız bir şeyi, örneğin dış gerçekliğin matematiksel özelliklerini açık seçik algılıyorsa, bu gerçeklikler varolmak zorundadır. Çünkü mükemmel bir Tanrı bizi aldatmayacaktır. Descartes, aklımızla algıladığımız şeylerin

bir gerçeğe karşılık geldiği konusunda bir 'Tanrı garantisinden söz etmektedir.
- Pekâlâ! Demek Descartes insanın düşünen bir varlık olduğunu, Tann'nın varolduğunu ve kendi dışımızda bir gerçeklik olduğunu söylüyor.
- Evet, ancak dış gerçeklik düşüncelerin gerçekliğinden çok farklıdır. Descartes bu aşamada iki tür gerçeklik ya da iki tür "töz" olduğunu öne sürebilecek noktaya gelmiştir. Tözlerden biri düşünce ya da "ruh", diğeriyse uzam ya da "mad-de"dir. Akıl tümüyle bilinçli bir şeydir; uzamda yer kaplamaz ve bu yüzden kendinden küçük parçalara bölünemez. Madde ise yalnızca uzamsaldır; uzamda yer kaplar ve her zaman kendinden küçük parçalara bölünebilir ancak bilinçli değildir. Descartes'a göre her iki töz de Tanrı'dan kaynaklanır, çünkü başka bir şeyin varlığına ihtiyaç duymadan varolan tek şey Tann'dır. Ama her ikisi de Tanrı'dan kaynaklansa da bu iki töz, yani "düşünce" ve "uzam" birbirinden tamamen ayrıdır. Düşünce maddeden tamamen bağımsızdır; maddesel süreçler de düşünceden tümüyle bağımsız bir şekilde varolurlar.
- Ve dolayısıyla Tann'nın yarattığı evren ikiye bölünmüştür...
- Evet! Descartes'ın İkici olduğunu söylüyoruz, çünkü o ruhsal gerçeklikle dış gerçeklik arasında çok kesin bir ayrım gözetmiştir. Örneğin ruhu olan tek varlık insandır. Hayvanlar tümüyle uzamsal gerçekliğin bir parçasıdırlar. Yaşamları ve devinimleri tümüyle mekaniktir. Descartes hayvanları bir tür karmaşık makine olarak görüyordu. Dış gerçeklik söz konusu olduğunda Descartes diğer özdekçiler gibi tümüyle mekanik bir gerçeklik anlayışına sahiptir.
- Hermes'in karmaşık bir makine olduğundan pek emin değilim doğrusu! Descartes hayvanları pek sevmiyor olsa gerek. Ya biz? Birer makine miyiz bizler de?

- Hem evet, hem hayır. Descartes insanın hem düşünen, hem de uzamda yer kaplayan bir "çifte" yaratık olduğunu söylüyordu. İnsanın hem bir ruhu, hem de dışsal bir bedeni vardı. Buna benzer düşünceleri Augustinus ve Aquino'lu Thomas da dile getirmişlerdi. İnsanın tıpkı bir hayvan gibi bir bedeni ve tıpkı bir melek gibi ruhu olduğunu söylemişlerdi. Descartes'a göre insan bedeni nefis bir mekanik örneğiydi. Ama insanın bir de bedeninden bağımsız bir ruhu vardı. Bedensel süreçlerde ise bu tür bir bağımsızlık söz konusu değildir; onlar kendi yasalarını izlerler. Ve aklımızla düşündüklerimiz bedenimizde gerçekleşmez. Dış gerçeklikten tamamen bağımsız olan ruhumuzda gerçekleşir. Bu arada Descartes'ın hayvanların da düşünebileceğini reddetmediğini eklemeliyim. Eğer bu doğruysa, "düşünce" ile "uzam" arasındaki bu ayrılık onlar için de geçerli demektir.

- Bu konudan daha önce de bahsetmiştik. Otobüse koşmaya karar verince tüm "makinem" harekete geçer ve eğer otobüsü kaçırırsam gözyaşlarını akmaya başlar.
- Descartes bile ruh ile beden arasında bu tür bir sürekli gidiş geliş olduğunu reddedemiyordu. Ona göre ruh bedende varolup bedene "beyin epifizi" diye adlandırılan özel bir bezle bağlıydı. Burada "ruh" ile "beden" arasında sürekli bir gidiş geliş oluyordu. Bu yüzden ruh devamlı bedenin isteklerine bağlı istek ve arzular tarafından etkileniyordu. Ama ruh yine de bu tür "düşük düzeyli" etkilerden sıynlabiliyor, bedenden bağımsız hareket edebiliyordu. Amaç, aklın idareyi ele geçirmesiydi. Çünkü insanın karnı ne kadar ağrırsa ağrısın, bir üçgenin iç açılarının toplamı yine 180 derece idi. Akıl bu şekilde kendini
. bedensel ihtiyaçların üzerine geçirebilir, "akıllı" bir biçimde davranabilirdi. Bu açıdan akıl bedenden üstündü. Bacaklarımız zamanla yaşlanıp çarpıklaşsa, sırtımız zamanla bükülse, dişlerimiz dökülse de aklımız yerinde olduğu sürece 2+2= 4 et-

meye devam edecektir. Çünkü akıl yaşlanıp çökmez. Yaşlanan bedenimizdir. Çünkü Descartes'a göre "ruh" dediğimiz şey aklın ta kendisidir. İstek ve nefret gibi düşük düzeyli arzu ve duygular bedensel işlevlere yakından bağımlı, dolayısıyla dış gerçekliğin birer parçasıdırlar.
- Yine de Descartes'ın insan bedenini bir makine ya da bir otomat olarak görmesini anlayamıyorum.
- Bu benzetmenin arkasında, Descartes'ın yaşadığı dönemde makinelere ve saat gibi kendi kendine işleyen şeylere duyulan hayranlık yatar. "Otomat" sözcüğü tam da kendi kendine işleyen şey anlamına gelir. Ne var ki bunların "kendi kendine" çalıştığı fikri elbette bir yanılsamadır. Örneğin astronomik bir saati yapan da aslında insanın kendisidir. Descartes pek çok küçük parçanın oldukça basit bir biçimde birleştirilmesiyle oluşan bu tür aletlerle, pek çok kemik, kas, kılcal damar ve diğer damarlardan oluşan insan bedenini karşılaştırırken şunu demek ister: Mekanik yasalarla işleyen insan ve hayvan bedenini de neden Tanrı yaratmış olmasın?
- Günümüzde de "yapay zekâ"dan çok söz ediliyor...
- Evet, bu da bizim zamanımızın otomatı. Öyle aletler yarattık ki bizi kendilerinin gerçekten akıllı olduğuna inandıra-biliyorlar. Descartes'ın ödü kopardı bunları görse! Belki de insan aklının zannettiği kadar özgür olduğundan şüphe etmeye başlardı. Çünkü insanın duygusal yaşamının bedensel süreçler kadar az özgür olduğunu öne süren filozoflar da vardır. İnsan ruhu elbette bir bilgisayar programından çok daha özgürdür ama prensip olarak biz de ancak bilgisayar programlan kadar özgürüzdür, derler bu düşünürler. Gel bak, sana ne göstereceğim Sofi!
Alberto odanın öteki ucundaki büyük bir yazı masasının üzerinde duran bir bilgisayarı gösteriyordu. Kalkıp ona doğru ilerlerken Sofi de onu izledi.

SOFÎ'NİN DÜNYASI
Alberto bilgisayarı açtı. Çok geçmeden ekranda C: yazısı göründü. Alberto "Laila" diye yazdı ve:
- Bu oldukça gelişmiş bir sohbet programı, dedi. Sonra ekranda bir yazı belirdi:
"Merhaba! Benim adım Laila. Nasıl, rahat oturuyor musun bari?"
Sofi henüz oturmamış olmasına rağmen "Evet" diye yazdı. Alberto da hemen oturması için bir sandalye uzattı.
"Adın ne?" diye bir cümle belirdi ekranda.
"Sofi Amundsen" diye yazdı Sofi ve bilgisayar karşılık verdi:
"Yonca Sokağı, no 3. Tanıştığımıza memnun oldum Sofi! 15. yaşgünün yaklaşıyor diye heyecanlanıyor musun?"
Sofi dehşete kapıldı. Alberto ise Sofi'nin omuzunu sıvazlayarak:
- Ona yalnızca adını, adresini ve doğum tarihini işledim, dedi. Tıpkı seni birine tanıştırır gibi. Senin hakkında önceden kısa bir bilgisi olsa iyi olur diye düşündüm.
"Fena değil" diye yazdı Sofi.
"Fena mı? Fena olmuyorsun ya Sofi? Lütfen bana tüm cümleler gir."
"Fena değilim. Tersine, çok iyiyim. Sana bir şey sorabilir miyim?"
"Çok iyi olmana sevindim. Lütfen bana bir şey sor."
"Kaç yaşındasın?" diye yazdı Sofi.
"8 Ağustos 1988 tarihinde Atlanta'da yapıldım. 28 Mart 1990'da ise Norveç Teknik Yüksek Okulu'nda Norveççeye çevrildim."
"Vay be!"
"Bana tüm cümleler girmeni söylemiştim."
"Vay be, dedim."
"Argo sözcükleri tanımam. 100.000'in üzerinde sözcük bili-

yorum ama 'vay be'ye en yakın bulabildiğim sözcük Veya'! Hıristiyan mısın Sofi?" "Bilmiyorum."
"Bilmemek çoğu zaman yeni bir kavrayışın eşiğinde olmak demektir."

"Sokrates de böyle derdi herhalde. Hattâ Descartes da." "Sokrates İ.Ö. 470-399 yıllan arasında yaşamış bir Yunan filozofudur. Daha fazla bilgi için F7'ye bas. Descartes 1596-1650 yıllan arasında yaşamış bir Fransız filozofudur. Daha fazla bilgi için F8'e bas."
"Sağol, bu kadarı yeter. Saha başka bir şey sorabilir miyim?"
"Bu kadarının yettiğine sevindim. Lütfen bana başka bir şey sor."
Alberto sessizce gülüyordu. Sofi:
"Hilde Möller Knag kimdir?"-diye yazdı.
"Hilde Möller Knag Lillesand'da yaşayan, Sofi Amund-sen'le aynı yaşta olan bir kızdır."
"Nereden biliyorsun?"
"Nereden bildiğimi bilmiyorum ama bu bilgiyi hard-dis-kimde buluyorum."
Sofi omuzunda yine Alberto'nun elini hissetti:
- Ona Hilde ile ilgili bildiklerimizi ben yükledim Sofi.
Sofi:
"Hilde hakkında başka bir şey biliyor musun?" "Hilde'nin babası Lübnan'da bir Birleşmiş Milletler gözcüsü. Rütbesi binbaşı ve kızına devamlı kartpostallar gönderiyor."
"Onu bulmanı istiyorum."
"Bulamam. Dosyalanmda yok ve ne yazık ki bir başka bilgi tabanına da bağlı değilim." "Bul dedim!!!!!"

"Kızgın mısın Sofi? Bunca ünlem işareti genellikle yoğun duyguların göstergesidir."
"Hilde'nin babasıyla konuşmak istiyorum!"
"Kendini denetlemekte güçlük çekiyorsun. Çocukluğunla ilgili konuşmak istiyorsan F9'a bas."
Alberto yine elini Sofi'nin omzuna koydu:
- Haklı! O yalnızca bir bilgisayar programı. Geleceği gösteren kristal bir küre değil.
"Kes sesini!" diye yazdı Sofi.
"Nasıl istersen, Sofi. Tanışıklığımız tam 13 dakika ve 52 saniye sürdü. Tüm konuştuklarımızı saklıyorum. Şimdi programı bitiriyorum."
Ekranda yine C: harfi belirdi.
- Tekrar yerimize geçelim, dedi Alberto. Ama Sofi bundan önce ekrana "Knag" diye yazmıştı ve hemen ardından ekranda şunlar belirmişti:
"Buradayım."
Şimdi korkma sırası Alberto'ya gelmişti. "Sen kimsin?" diye yazdı Sofi.
"Binbaşı Albert Knag emrinizde! Lübnan'dan gelmiş bulunuyorum. Emriniz nedir?"
- Böyle şey ne gördüm, ne işittim! diye haykırdı Alberto. Bir fare gibi şimdi de hard-diskime sızıyor!
Sofi'yi kenara çekip ekranın başına kendisi geçti ve: "PC'me girmeyi nasıl basardın be adam!" "Benim için bebek işi bunlar, sevgili meslektaşım! İstediğim yerde olurum ben."
"Seni musallat virüs, seni!"
"Sakin ol! Şü an özel bir yaşgünü virüsü olarak görev yapmaktayım. Çok özel bir selam iletmeme izin verir misin?"
"Selamların buramıza kadar geldi zaten!" "Sözlerimi kısa tutacağım: Her şey senin için, sevgili Hilde!

15. yaşgününü tekrar tüm kalbimle kutlarım. Şu koşullardan dolayı senden özür dilerim, ama ne yapayım ki sana böyle seninle her yerde varolacak bir hediye vermek istedim. Sevgiler. Seni kollarına almayı sabırsızlıkla bekleyen baban."
Alberto'nun başka bir şey yazmasına fırsat bırakmadan ekranda yine C: harfi belirdi.
Alberto "dir knag*.*" diye yazınca ekranda şunlar belirdi:
knag.lib knag.lil
147.643 326.439
15/06/90 23/06/90
12.47 22.34
Alberto "erase knag*.*" diye yazdı ve sonra bilgisayarı kapadı.
- İşte sildim onu. Ama bir daha yine nerede, nasıl karşımıza çıkar kimbilir!
Oturup gözlerini ekrana dikmiş bakarken:
- En inanılmaz şey de adı: Albert Knag! dedi.
Sofi ilk o zaman isim benzerliğinin farkına vardı: Albert Knag ve Alberto Knox! Ancak Alberto öyle düşünceliydi ki bir şey söylemeye cesaret edemedi. Tekrar yerlerine, sehpanın başına geçtiler.

.Tanrı bir kukla oynatıcısı değildir.,
Bir süre öylece oturdular. Neden sonra Sofi, sırf Alberto'nun düşüncelerini dağıtmış olmak için:
- Descartes ilginç bir kişi olmalı. Meşhur oldu mu bari? Alberto birkaç kez derin nefes alıp verdikten sonra yanıt verdi:
- Diğer filozofların üzerinde derin etkisi oldu. Bunların başında, 1632-1677 yılları arasında yaşamış büyük Hollandalı filozof Spinoza gelir.
- Ondan da bahsedecek miyiz?
- Planımız böyleydi aslında. Evet, Binbaşının kışkırtmalarına pabuç bırakacak değiliz ya, planımıza uyalım.
- Haydi başla, can kulağıyla dinliyorum.
- Spinoza Amsterdam'daki Yahudi cemaatinin bir üyesiydi. Ancak çok geçmeden düşüncelerinden ötürü afaroz edildi. Yakın dönemde pek az filozof düşüncelerinden ötürü böylesine dışlanmış ve böylesine cezalandırılmıştır. Hattâ ona suikast düzenleyip öldürmek isteyenler bile olmuştur. Nedeniyse onun resmi dini eleştirmiş olmasıdır. Hıristiyanlık ve Yahudiliğin ancak kata dogmalar ve şekilci törenler sayesinde ayakta kaldığını söylemiştir. İncil'e "tarihsel eleştirel" dediğimiz bakışın ilk sahibi de odur.
- Bunu biraz açar mısın!
- Spinoza İncil'in her ayrıntısının Tann'dan esinlenmiş olduğunu kabul etmiyordu. İncil'i okurken daima bunun yazılmış olduğu dönemi aklımızda tutmalıydık. Böyle bir "eleştirel"

bakış, İncil'deki bölümler arasında bir takım tutarsızlıklar bulacaktır. Ancak Yeni Ahit'teki yüzeysel kutsal yazıların gerisinde İsa vardır ki ona Tanrı'nın sözcüsü denebilir. Çünkü İsa'nın öğretileri, kaskatı bir hale gelmiş olan Yahudiliği öz-gürleştirmiştir. İsa sevgiyi en yüce noktaya koyan bir "akıl di-ni"nin öğretisini yapmıştır. Spinoza bu sevgiyi hem Tanrıya hem de insanlara duyulan sevgi olarak yorumlamıştır. Ancak Spinoza'ya göre Hıristiyanlık da çok geçmeden kendi dogmalarını ve şekilci törenlerini yaratmıştır.
- Kilise ve sinagogun bu tür düşüncelerden pek hoşlanmayacağını tahmin edebiliyorum.
- İşler iyice zorlaştığında Spinoza'ya kendi ailesi bile ihanet etmiştir. Dine karşı gelen düşüncelerinden ötürü onu aile mirasından alıkoymaya çalışmışlardır. İşin en paradoksal yanı ise, Spinoza'nın düşünce özgürlüğü ve dinde hoşgörünün en ateşli savunucusu oluşudur. Öte yandan karşılaştığı tüm bu güçlükler onu, kendini tümüyle felsefeye verdiği sakin ve mütevazı bir hayat yaşamaya itmiştir. Mercek yontarak para kazandığı da olmuştur ki gördüğün gibi şimdi bu merceklerin bazısına ben sahibim.
- Çok etkileyici!
- Mercek yontarak para kazanmasında da neredeyse sembolik bir anlam vardır. Filozoflar insanların yaşamlarına yeni bir açıdan bakmalarına yardımcı olurlar. Spinoza'nın felsefe-sindeki ana noktalardan birisi de şeyleri "sonsuzluk açısından" görmektir.
- Sonsuzluk açısından mı?
- Evet, Sofi. Yaşamını kozmik bir bağlamda görmeyi başarabilir misin dersin? Bunun için şu an ve buradaki kendini düşünmelisin ilkin...
- Hımm... Pek kolay olacağa benzemiyor bu.
- Kendine kendinin tüm bir doğa yaşamının yalnızca küçü-

cük bir parçasını yaşadığını anımsat. Yani sen koskocaman biri bütünün bir parçasısın.
- Ne demek istediğini anlıyorum sanırım.
- Bunu hissetmeyi de başarabilir misin dersin? Tüm doğayı! bir seferde, evet tüm evreni tek bir bakışta algılayabilir misin?
- Bilmem, belki bana da mercek gerekebilirdi.
- Yalnızca bu sonsuz uzayı kastetmiyorum. Sonsuz bir zamanı da düşünüyorum. Bundan otuz bin yıl önce Ren Vadisi'n-de yaşayan bir çocuk düşün. Bu çocuk doğanın küçücük bir parçasıydı; koca denizde minik bir dalgaydı. Sen de Sofi, sen de doğanın yaşamının bir küçük parçasını yaşıyorsun. Seninle o çocuk arasında hiçbir fark yok.
- Aramızdaki fark benim hâlâ yaşıyor olmam.
- Evet ama benim de düşünmeni istediğim şey tam buydu. Otuz bin yıl sonra kim olacaksın?
- Din karşıtı düşünceler bunlar mı oluyordu?
- Tam olarak değil. Spinoza varolan her şeyin doğanın kendisi olduğunu söylemekle kalmayıp Tanrı ile doğa arasında benzerlik gözetti. Tanrının her şey olduğunu ve her şeyin Tan-rı'da varolduğunu söyledi.
- Spinoza bir Tümtanrıcıydı öyleyse?
- Evet. Çünkü Spinoza için Tanrı dünyayı yaratan ve dolayısıyla dünyanın dışında olan bir varlık değildi. Onun için Tanrı dünyanın ta kendisiydi. Bazen bunu başka türlü dile getirdiği de olur. Dünya Tanrıdadır da der. Bu noktada,

Pavlus'un Areopagos tepesinde Atinalılara yaptığı konuşmaya başvurur. Pavlus, "O'nda yaşar, O'nda hareket eder ve O'nda varoluruz,"
; demiştir. Ama gel biz Spinoza'nın kendi düşüncelerini izleyelim. En önemli kitaplarından biri, "Geometrik Yöntemle Geliştirilmiş Etik" adını taşır.
- Etik... ve geometrik yöntem, öyle mi?
- Evet, kulağa biraz acayip geliyor değil mi? Filozofların

etik dedikleri şey, insanın iyi bir hayat yaşamak için yapması gereken şeylerdir. Örneğin Sokrates ya da Aristoteles etiki deyince de bunu anlamak gerekir. Ahlakın, başkalarının damarına basmadan nasıl yaşanacağına dair bir takım kurallara indirgenmesi ise şu ana, bizim çağımıza özgüdür.
- Çünkü kendi mutluluğunu düşünen insana egoist deyip çıkıyorlar!
- Öyle gibi bir şey. Spinoza'nın ahlakla kastettiği şey ise yaşama sanatıdır daha çok.
- Ama yine de... "Geometrik Yöntemle Geliştirilmiş Yaşama Sanatı"..?
- Geometrik yöntem Spinoza'nın diline ya da ifade tarzına uygulanabilir bir şeydir. Felsefi yansımada matematiksel yöntem kullanmayı düşünen Descartes'i hatırlıyorsundur. O bununla, tümüyle mantıksal çıkarımlara dayalı bir felsefi yansımayı kasteder. Spinoza da aynı Usçu geleneğe aittir. Ahlak kuramıyla insan yaşamının nasıl doğa yasalarınca belirlendiğini göstermek ister. Bu yüzden kendimizi duygu ve arzularımızdan antmalıyız, der. Ancak bu şekilde huzura kavuşup mutluluğu elde edebileceğimizi söyler.
- Bizi belirleyen tek şeyin doğa yasaları olduğunu söylemiyordu herhalde?
- Belki de... Ama Spinoza pek kolay anlaşılır bir filozof sayılmaz. Şimdi sırayla gitmeye çalışalım... Descartes'ın gerçekliği birbirinden tümüyle bağımsız iki töze, "düşünce" ve "uzam"a ayırdığını hatırlıyorsun, değil mi?
- Henüz unutmaya fırsatım olmadı!
- "Töz" sözcüğü ile bir şeyi oluşturan, esas olarak içinde bulunan ya da ona indirgenebilen şeyi kastediyoruz. Descartes için böyle iki tür töz vardı. Bir şey ya "düşünce" ya da "uzam" idi.
- Teşekkürler, tekrara gerek yok!
- Ama Spinoza bu ayrımı kabul etmiyordu. Ona göre herşe-

yin özünü oluşturan tek bir töz vardı. Varolan her şey tek bir şeye vanr, diyor ve bu şeye de Töz diyordu. Bazen de buna Tanrı ya da doğa diyordu. Yani Spinoza Descartes gibi "îkici" bir gerçeklik anlayışına sahip değildi. O, "Birci" idi. Yani tüm doğayı ve varolan her şeyin tüm koşulunu bir ve tek bir töze indirgiyordu.
- Birbirinin tam zıttı bir şekilde düşünüyorlarmış demek
ki!
- Aslında Descartes ile Spinoza arasındaki fark sanıldığı kadar büyük değildir. Descartes da Tann'nm diğer her şeyden bağımsız olarak varolduğuna işaret ediyordu. Spinoza'nın Descartes ile Yahudi ya da Hıristiyan düşüncesinden ayrılan yanı, Tann ile doğayı veya bir başka deyişle Tann ile yarattıklannı eş tutuşundadır.
- Öyleyse doğa Tanrı'dır ve bu iş de burada biter!
- Ancak Spinoza "doğa" derken yalnızca maddesel doğayı kastetmez. Onun töz, Tanrı ya da doğa kavramı ruhsal olan şeyleri de kapsar.
- Yani hem "düşünce" hem de "madde", öyle mi?
- Evet, üstüne bastın! Spinoza'ya göre biz insanlar Tan-n'nın iki özelliğini ya da iki yanını biliriz. Bu iki özelliği Spinoza Tann'nın yüklemleri diye adlandınr ve ona göre bu iki yüklem Descartes'ın "düşünce" ve "uzam"ının ta kendisidir. Yani Tann -ya da doğa- ya düşünce ya da maddi bir şey olarak kendini gösterir. Tamının "düşünce" ve "uzam"dan başka özellikleri de olabilir elbette ancak insanlar onun yalnız bu iki yüklemini bilirler.
- Olabilir, ama çok karmaşık!
- Evet öyledir. Spinoza'nın dilini ancak çekiç ve testereyle aşıp arkasındakilere ulaşabilir insan! Ama sonunda da elmas kadar açık seçik öyle fikirlere ulaşılır ki bu her şeye değer.
- Heyecanla bekliyorum.

- Yani Spinoza'ya göre doğadaki her şey ya düşünce ya da jnaddedir. Günlük yaşantımızda karşılaştığımız bir takım olgular, örneğin bir çiçek ya da Henrik Wergeland'ın bir şiiri, düşünce ya da maddenin değişik ^feridirler. Kip, Töz, Tann ya da doğanın belli bir andaki durumudur. Bir çiçek madde yükleminin bir kipidir ve çiçekle ilgili bir şiir düşünce yükleminin bir kipidir. Ancak bunlann her ikisi de esas olarak Töz, Tann ya da doğanın bir ifadesidir.
- Aman Tannm, laflara bak!
- Öyle ama bu karmaşık lafların arkasında günlük konuşma dilinin bile açıklamakta yetersiz kalacağı muhteşem sadelikte bir kavrayış gizlidir.

- Sanırım ben yine de konuşma dilini tercih ederim!
- Pekâlâ. Seninle başlayayım öyleyse. Karnın ağnyınca kimin canı yanar?
- Kimin olacak, benim!
- Doğru. Peki, sonradan karnının ağrıdığını düşündüğünde, bunu düşünen kimdir?
- O da ben.
- Evet çünkü bir an karnı ağnyan, bir an düşünen kişi hep o tek insan, sensindir. Spinoza etrafımızdaki her şeyin aynı şekilde Tann ya da doğanın bir ifadesi olduğunu düşünüyordu. Düşündüğümüz her şey de Tann'nm ya da doğanın düşünceleriydi. Çünkü her şey birdi. Tek bir Tann, tek bir doğa ya da tek bir töz vardı.
- Ama bir şey düşünürken, düşünen benimdir. Hareket ederken ben hareket ederim. Niye durup durup işin içine Tan-n'yı kanştınyorsun?
- Kendini konuya kaptmşın hoşuma gidiyor! Peki ama sen kimsin? Sen Sofi Amundsen'sin ama aynı zamanda kendinden fok daha büyük bir şeyin ifadesisin. Düşünen ya da hareket edenin sen olduğunu söyleyebilirsin elbette, ama senin dü-

şüncelerini doğanın düşündüğünü ya da sende hareket edenin doğa olduğunu da söyleyemez misin aynı zamanda? Her şey hangi gözlükle baktığına bağlıdır aslında.
- Kendi kendim üzerinde söz hakkım olmadığını mı söylemek istiyorsun?
- Hem evet, hem hayır. Baş parmağını istediğin gibi hareket ettirebilme özgürlüğüne sahipsin belki ama parmağın ancak doğasına uygun olarak hareket edebilir. Elinden kopup odada dönüp durmaya başlayamaz örneğin! İşte senin de bütünün içinde bir yerin var çocuğum. Sen Sofi'sin ancak aynı zamanda Tanrı'nın vücudunda bir parmaksın.
- O zaman her yaptığımı Tanrı belirliyor, öyle mi?
- Ya da doğa veya doğa yasaları! Spinoza'ya göre Tanrı -ya da doğa yasaları- olan biten her şeyin içsel nedenidir. Tanrı dışsal bir neden değildir, çünkü ifadesini yalnız ve yalnız doğa yasaları aracılığıyla bulur.
- Farkı görebildiğimi pek sanmıyorum.
- Tanrı ipleri çekerek olan biteni belirleyen bir kukla oynatıcısı değildir. Kukla oynatıcısı kuklaları dışarıdan yönetir, dolayısıyla kuklaların hareket etmesinin "dışsal nedeni"dir. Ama Tanrı dünyayı böyle yönetmez. Tanrı dünyayı doğa yasaları aracılığıyla yönetir. Bu yüzden Tanrı -ya da doğa- olan biten her şeyin "içsel nedeni"dir. Bu, doğadaki her şeyin zorunluluklar sonucu böyle olduğunu söylemek anlamına gelir. Spino-za'nın doğaya bakışı Gerekirci bir bakıştı.
- Bu sözü daha önce de kullanmıştın galiba...
- Stoacıları anımsıyorsundur belki de. Evet, onlar da her şeyin zorunluluk sonucu varolduğunu söylemişlerdi. Bu yüzden başa gelen her şeyi "Stoacı dinginlik"le karşılamak son derece önemliydi. İnsanlar kendilerini,duygularına esir etmemeliydi. Bu ana hatlarıyla Spinoza ahlakı için de geçerliydi.
- Ne demek istediğini anlıyorum sanırım. Ama yine de

kendi kendim hakkında söz sahibi olmamayı kabul edemiyorum.
- Tekrar, bundan otuz bin yıl önce yaşamış Taş Devri oğlanına dönelim. Bu çocuk zamanla büyüdü, okuyla vahşi hayvanlar avladı, bir kadına aşık oldu, ondan çocukları oldu ve muhtemelen kabilesinin tanrılarına taptı. Bunlardan hangisini o belirledi sence?
- Bilmem.
- Ya da Afrika'daki bir aslanı düşün. Vahşi bir hayvan olmayı o mu seçmiştir sence? Bu yüzden mi antiloplara saldırır? Yoksa vejeteryan olmayı mı seçmeliydi?
- Olur mu! Aslan kendi doğası gereğince yaşar.
- Ya da doğa yasaları gereğince! Sen de öyle Sofi, çünkü sen de doğasın. Tabii bu noktada -Descartes'dan da destek alarak-itiraz edebilirsin ve hayvanlarla insanların farklı olduğunu, hayvanların özgür iradeden yoksun olduğunu söyleyebilirsin. Ama yeni doğmuş bir bebeği düşün. Bağırıp çağıran bebek süt bulamazsa parmağını emer. Bu bebeğin özgür iradesinden söz edilebir mi?
- Hayır.
- Bu küçük bebeğin ne zaman özgür iradesi olur? İki yaşına gelince sağı solu göstererek koşuşturur durur. Üç yaşına geldiğinde dırdırıyla annesinin başını şişirir. Dört yaşında aniden karanlıktan korkmaya başlar. Özgürlük bunun neresindedir Sofi?
- Bilmiyorum.
- On beş yaşında aynanın önüne geçip makyaj denemelerine başlar. Kişisel kararlar alıp istediği gibi davranmaya başladığı yaş bu yaş mıdır?
- Ne demek istediğini anlıyorum.
- O, Sofi Amundsen'dir. Elbette! Ancak o aynı zamanda doğanın kurallarına göre yaşar. Önemli olan da şudur ki o bunun

farkında değildir, çünkü her yaptığının ardında son derece karmaşık nedenler yatar.
- Artık yeter sanırım!
- Son bir soru soracağım: Büyük bir bahçede iki ağaç düşün. Bir tanesi bahçenin güneş alan köşesinde, verimli bir toprak parçasında, diğeriyse gölgelik ve verimsiz bir alanda yetişiyor olsa, hangisi daha çok büyür? Hangisi daha çok meyve verir?
- Tabii ki yetişme koşulları daha iyi olan daha çok büyür.
- Spinoza'ya göre bu özgür bir ağaçtır. İçindeki olanakları geliştirme özgürlüğüne sahiptir. Ama bu bir elma ağacıysa dallarında armut ya da erik taşıyamaz. Biz insanlar için de bu böyledir. Örneğin politik bir takım koşullar sonucu kişisel gelişmemiz engellenebilir. Bu şekilde dış bir güç bizi gelişmekten alıko-yar. Ancak içimizde varolan olanakları "özgürce" geliştirebildiğimiz sürece özgür bir insan olarak yaşayabiliriz. Ama bizler de tıpkı Ren Vadisi'ndeki Taş Devri genci, Afrika'daki aslan ya da bahçedeki elma ağacı kadar içimizde bulunan olanaklar ve dışımızdaki koşullarca belirleniriz.
- Tümüyle pes etmeme az kaldı.
- Spinoza tümüyle "kendi kendinin nedeni" olan ve sınırsız bir özgürlükle hareket edebilen tek bir varlık olduğunu söyler. Böyle özgür ve "rastlantısal olmayan" bir sürecin ifadesi olan tek varlık Tann ya da doğadır. İnsan dış bir gücün etkisinde kalmadan özgür olabilmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, böylesi bir "özgür irade"yi hiçbir zaman elde edemez. Bedenimizde olan biten her şeyi -ki bedenimiz maddenin bir yüklemidir- denetleyemeyiz. Düşüncelerimizi de kendimiz "seçmeyiz". Dolayısıyla insan "özgür bir ruh"a sahip değildir; ruhumuz mekanik bir bedene hapsolmuş gibidir adeta.
- Bunu pek anlayamadım.
- Spinoza, bizi gerçek mutluluğa ve uyuma varabilmekten alıkoyanın ihtiras ve şiddetli arzular olduğunu söyler. Oysa her

gevin zorunluluklardan kaynaklandığını kabul edersek, doğayı sezgisel bir şekilde ve bir bütün olarak kavrayabiliriz. O zaman her şeyin birbirine bağımlı olduğu, evet her şeyin aslında tek bir şey olduğu bir kristal parlaklığında kendini duyurur. Amaç, varolan her şeyi tek bir bütün halinde algılayabilmektir. gn yüce mutluluğa ve huzura ancak böylelikle varabiliriz. Spi-noza'nm her şeyi "sub specie aeternitatis" görmek diyerek kastettiği de buydu.
- Yani?
- Yani, her şeyi "sonsuzluğun bakış açısından" görmek. Biz de konumuza bu cümleyle başlamamış mıydık zaten?
Alberto bunları söyledikten sonra kalkıp kitaplıkta duran koca bir meyve tabağını aldı. Tabağı sehpaya koydu.
- Gitmeden bir meyve almak istemez misin?
Bunun üzerine Sofi tabaktan bir muz, Alberto da yeşil bir elma aldı.
Sofi muzu soyarken birden haykırdı:
- Bu da ne? Burada bir şey yazıyor!
- Nerede?
- İşte, muz kabuğunun iç yüzünde. Siyah ispirtolu kalemle yazılmışa benziyor...
Sofi Alberto'ya doğru eğilmiş, ona muzu gösteriyordu. Alberto yazıyı yüksek sesle okudu:
"İşte yine ben, Hilde! Gördüğün gibi ben her yerdeyim sevgili kızım. Yaşgünün kutlu olsunl"
- Aman ne komik! dedi Sofi.
- Gitgide daha üçkâğıtçı oluyor bu adam!
- Ama... ama bu olanaksız! Lübnan'da muz yetiştiriliyor mu sence?
Alberto başını salladı.
- Bu muzu yiyecek filan değilim en azından!
- Yeme, kalsın. Soyulmamış bir muz kabuğunun içine yazı

yazarak kızının yaşgününü kutlayan bir adamın aklı pek sağlam sayılmaz. Ama oldukça zeki olduğunu da kabul etmek lazım...
- Hem kaçık, hem zeki...
- Öyleyse Hilde'nin zeki bir babası olduğunu işte şu an ilan etmiş oluyoruz, öyle mi?
- Evet, demin ben de dedim ya! O zaman son görüşmemizde sana beni Hilde diye çağırttıran, ağzımıza sözcükleri tıkıştıran da o olabilir.
- Evet, hiçbir olasılığı dışlamamalıyız. Ama her şeyden de
şüphe etmeliyiz.
- Ne biliyoruz, tüm hayatımız aslında bir rüyadır belki de!

- Ama hemen sonuçlar çıkarmaya başlamayalım. Her şeyin çok daha basit bir açıklaması olabilir.
- Öyle veya böyle, artık eve gitmeliyim. Annem bekler. Alberto Sofi'yi kapıya kadar geçirdi. Tam giderken:
- Tekrar görüşmek üzere Hilde! dedi. Ve kapıyı kapadı.
LOCKE
.öğretmen sınıfa girmeden önce yazısız ve bomboş duran bir karatahta gibi...
Sofi eve geldiğinde saat sekiz buçuktu. Bu annesiyle anlaşmasını bir buçuk saat geciktirmiş o.lduğu anlamına geliyordu. Aslında anlaşma da denemezdi ya! Tek yaptığı bir not bırakıp yemeğe gelmeyeceğini, saat yedide evde olacağını söylemek olmuştu.
- Bu iş burada biter, Sofi! Santralı arayıp, şehrin eski semtlerinde oturan Alberto diye birinin telefonunu öğrenip öğrenemeyeceğimi sormak zorunda kaldım. Telefon memurelerinin maskarası oldum!
- Daha önce gelmem mümkün olmadı. Tam büyük bir bilmeceyi çözme aşamasındayız sanıyorum!
- Saçmalık!
- Hayır, gerçekten öyle.
- Onu bahçede yapacağımız partiye davet ettin mi?
- Hay Allah, unuttum!
- Artık sahiden onunla karşılaşmayı talep ediyorum! En geç yarın! Genç bir kızın yaşlı bir adamla bu şekilde buluşması doğru değil.
- Aslında Alberto'dan çekinmen çok yersiz. Hilde'nin babasından korksan neyse!
- Hilde de kim?
- Lübnan'daki adamın kızı. Gerçekten kötü bir adam o. Tüm dünyayı kontrol ediyor bile olabilir...
- Beni bir an önce şu Alberto ile tanıştırmazsan, seni onunla

görüşmekten men ederim. Hiç olmazsa neye benzediğini görmedikçe içim rahat etmeyecek.
Birden Sofi'nin aklına bir fikir geldi. Koşarak odasına gitti.
- Nereye gidiyorsun? diye seslendi annesi arkasından. Çok geçmeden Sofi oturma odasına geri gelmişti.
- Hemen, şu an onun neye benzediğini görebileceksin. Ama umarım ondan sonra artık beni rahat bırakırsın!
Bu arada elindeki video kasetini sallıyordu. Sonra kaseti videoya koydu.
- Sana kaset de mi verdi?
- Karşınızda Atina...
Çok geçmeden Akropolis'den görüntüler ekranda birbirini izlemeye koyuldu. Alberto ekranda doğrudan Sofiyle konuşmaya başladığında annesi nefesi kesilmiş bir halde olanları izliyordu.
Birden Sofi çoktan unutmuş olduğu bir şeyi farketti. Akro-polis, farklı farklı turlardan insanlarla kaynıyordu. Bunlardan birinin arasında küçük bir pankart göze çarpıyordu. Pankartta "HİLDE" yazılıydı.
Alberto Akropolis'de gezintisini sürdürüyordu. Şimdi de giriş kapısındaki merdivenlerden aşağı inerek, Pavlus'un Atinalılara seslendiği Areopagos tepesinde yerini alıyordu. Sonra eski meydanda durup Sofi'yle konuşmasını sürdürdü.
Annesi videonun karşısında oturmuş, yarım yamalak cümlelerle yorumlar yapıyordu:
- Olamaz... bu mu Alberto? İşte yine şu tavşan meselesi... Ama... gerçekten seninle konuşuyor bu adam! Pavlus'un Atina'ya gitmiş olduğunu bilmiyordum...
Kasette eski Atina'nın harabelerin içinden yeniden doğuşunun olduğu bölüm yaklaşıyordu. Sofi o arada hemen bandı durdurdu. Annesine Alberto'yu göstereceğini söylemişti ve işte göstermişti. Platon'u görmese de olurdu!

Odada çıt çıkmıyordu.
- Tipi pek fena sayılmaz, ne dersin? dedi Sofi alaycı bir tavırla.
- Onu bilmem ama, daha henüz tam anlamıyla tanımadığı bir kız için Atina'da film çeken bir insan oldukça ilginç bir kişi olmalı. Ne zaman Atina'daymış acaba?
- Hiçbir fikrim yok.
- Bir şey daha aklımı kurcalıyor... -Ne?
- Bir zamanlar ormandaki küçük kulübede yaşamış Binbaşıyı andırıyor bu adam.
- O zaman belki de odur anne...
- Ama onu on beş yıl kadardır kimsenin gördüğü yok!
- Belki de başka ülkelere gitmiştir, Atina'ya filan örneğin... Annesi 'olamaz' anlamında başını salladı:
- Ben onu 70'li yıllarda gördüğümde ancak bu şimdi gördüğüm Alberto'nun yaşlanndaydı. Yabancı bir soyadı vardı galiba...
- Knox mu?

- Belki de... Evet, Knox olabilir soyadı.
- Yoksa Knag'mıydı?
- Şimdi kafam iyice karıştı... Knox kim, Knag kim?
- Biri Alberto, biri HiJde'nin babası.
- Kafam iyice allak bullak oldu!
- Karnım acıktı. Yemek var mı evde?
- Köfteyi ısıtabilirsin.
Sofi bundan sonraki iki hafta Alberto'dan hiçbir haber almadı. Hilde'ye yollanmış bir yaşgünü kartı daha geçti eline, ama kendi yaşgünü iyice yaklaşmış olmasına rağmen ona tek bir kart bile yollayan olmamıştı.
Bir gün öğleden sonra Alberto'nun evine gitti. Kapıyı çal-
293
SOFfNİN DÜNYASI
LOCKE
mış, açan olmamıştı. Demek ki evde değildi, ancak kapıda bir not asılıydı:
Yaşgünün kutlu olsun Hilde! Şu an yepyeni bir dönemin eşiğinde duruyoruz. Gerçeklik anı geldi çattı kızını. Her aklıma geldiğinde gülmekten altıma ediyorum neredeyse. Tabii her şeyin açıklaması Berkeley'de. İyi izlemeye devanı et.
Sofi kapıdan kağıdı çıkarıp giderken Alberto'nun posta kutusuna attı.
Hay Allah! Alberto tutup yine Atina'ya gitmemişti inşallah! Bunu nasıl yapar, nasıl onu cevaplanmamış bunca soruyla başbaşa bırakırdı!
14 Haziran günü okuldan geldiğinde Hermes'i bahçede buldu. Sofi ona koştu, Hermes de ona. Tüm soruların cevabı on-daymış gibi Hermes'e sıkı sıkı sarıldı.
Yine annesine bir not yazdı. Ama bu kez Alberto'nun adresini de eklemeyi ihmal etmedi.
Yürürlerken ertesi günü düşünmeye başladı. Kendi yaşgü-nü değildi düşündüğü. Zaten yaşgününü 24 Haziran önce kutlamayacaklardı. Yarın asıl Hilde'nin de yaşgünüydü. Sofi bu günün çok özel bir gün olacağına yüzde yüz emindi. En azından Lübnan'dan gelen kartların sonu demek olacaktı bu gün.
Büyük Meydandan geçmiş, şehrin o eski semtine yaklaşırlarken bir çocuk parkının yanından geçiyorlardı. Hermes parktaki bir bankın yanına gidip orada durdu. Sanki Sofı'nin banka oturmasını ister gibiydi.
Sofi banka oturdu. Gözlerini Hermes'inkilere dikerek, boynunu usul usul okşamaya koyuldu. Köpek birden titremeye başladı. Şimdi garanti havlayacak, diye düşündü Sofi.
Çeneleri titredi ama Hermes ne hırladı, ne de havladı. Ağ-
294
zını açıp: <
- Yaşgünün kutlu olsun Hilde! dedi.
Sofi donakaldı. Köpek konuşmuş muydu?
Olamazdı. Aklında Hilde olduğu için köpeğin konuşup ona Hilde dediğini hayal etmişti. Ama ta içinden, Hermes'in kendisine bu dört sözcükle konuşmuş olduğunu biliyordu. Boğuk ve yankılı sesini duymuştu Hermes'in.
Hemen ardından her şey eski haline dönmüştü. Hermes sanki biraz önce olanları örtbas etmek istercesine birkaç kez yüksek sesle havladıktan sonra.yoluna devam etti. Alberto'nun evine gelip apartmandan içeri girerlerken Sofi başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Bütün gün güzel geçen hava şimdi kötülemiş, gökyüzünü gri bulutlar kaplamaya başlamıştı.
Alberto kapıyı açar açmaz Sofi:
- Nezaketin hiç gereği yok! Kpca bir aptalsın ve sen de çok iyi farkındasın bunun!
- Yine ne oldu çocuğum?
- Ne olacak, şimdi de Hermes'e konuşmayı öğretmiş bizim Binbaşı!
- Vay canına, bu kadar ileri gidebiliyor demek!
- Yaa, demek gidebiliyor!
- Hermes ne dedi peki?
- Tahmin et!
- "Yaşgünün kutlu olsun" gibisinden bir şey demiştir herhalde.
- Tam isabet!
Alberto Sofiyi içeriye buyur etti. Bugün de değişik bir kıyafete bürünmüştü. Bir önceki giysilerine benziyordu bunlar da, ama bu kez pek öyle kurdeleler, şeritler, dantellerle süslü değillerdi.
- Bir şey daha var üstelik! -Ne?
295
8
03
en O-<x> as

I ı
z a
Cfl
"— " ar1 _
p3

olarak çıkar.
- Ve altın da gerçek deneyimlerdir, öyle mi?
- En azından insanların deneyimlerine dayandırılabilen düşüncelerdir. Britanya Empiristleri, insanların yarattığı tüm kavramların gerçek deneyimlere dayandırılıp dayandırılamayacağını araştırmaya büyük önem veriyorlardı. Şimdi bunları sırayla görelim...
- Haydi öyleyse!
- Bunların ilki, 1632-1704 yıllarında yaşamış olan John Locke idi. "An Essay Concerning Human Understanding" adlı en önemli kitabı 1690'da yayınlandı. Locke bu kitabında iki sorunun yanıtını bulmaya çalışır: insanların düşünce ve kavramlarının nasıl oluştuğunu ve duyularımıza güvenip güvene-meyeceğimizi.
- Projeye bak, projeye!
- Bu soruları teker teker ele alalım. Locke tüm düşünce ve kavramlarımızın görüp duyduklarımızdan oluştuğuna inanır. Bir şeyi duyumsamadan önce bilincimiz bir "tabula rasa",.yani "boş bir levha"dır.
- Latince karşılıkları atlasak da olur yani!
- Bir şeyi duyumsamadan önceki bilincimiz, öğretmen sınıfa girmeden önce yazısız ve bomboş duran bir karatahtaya benzetilebilir. Locke bilinci döşenmemiş bir odaya da benzetir. Ancak sonra duyumsamaya başlarız. Çevremizdeki dünyayı görür, koklar, tadar, dokunur ve işitiriz. Ve bunu en iyi yapanlar küçük çocuklardır. Böylelikle Locke'un temel duyumlar dediği şeyler oluşur. Ancak bilinç bu dış izlenimleri yalnızca, edilgen bir biçimde almakla yetinmez. Bilinç bu temel duyumları düşünme, yargılama, inanç ve şüphenin süzgecinden geçirir ve böylelikle yansıma fikirler oluşur. Dolayısıyla Locke "duyumsama" ve "yansıma"yı birbirinden ayırır. Çünkü bilincimiz yalnızca pasif bir alıcı değildir; üzerine akın eden duyumsal izle-

nimlerini sınıflar ve üzerinde düşünür. İşte tam bu noktada uyanık olmak gerekir.
- Uyanık olmak mı?
- Locke duyularımız aracılığıyla edindiğimiz yegâne şeyin temel izlenimler olduğunu vurgular. Örneğin bir elma yerken, "elnıa"mn tümünü tek bir izlenimle duyumsamam. Gerçekte bunun gibi pek çok temel izlenim edinirim: elmanın yeşil olduğu, güzel koktuğu, sulu ve ekşi olduğu gibi. Ancak bir sürü elma yedikten sonra "bir elma" yediğimi düşünebilirim. Locke'a göre ancak o zaman "bir elma"nm ne olduğuna dair bileşik bir kavrayışa ulaşmışımdır. Çocukken ilk kez elma yediğimizde henüz böyle bir kavrayışımız yoktur. Yeşil olduğunu görmüş, tadı ne güzel, hımm... ama biraz da ekşiymiş demişizdir. Zamanla bu tip duyumsamaları bir araya getirip "elma", "armut", "portakal" kavramlarını oluştururuz. Ancak etrafımızdaki maddi dünyayla ilgili tüm bilgilerimiz esas olarak duyularımızdan kaynaklanır. Temel izlenimlere indirgenemeyen her türlü bilgi yanlış bilgidir ve kaldırıp atılması gerekir.
- Görüp işittiklerimizin, koklayıp tattıklarımızın duyum-sadığınıız şekliyle varolduklarını söyleyebiliriz en azından...
- Hem evet, hem hayır. Locke'un cevap aradığı ikinci soru da budur. Fikir ve kavramlarımızın nasıl oluştuğunu yanıtladıktan sonra, dünyanın gerçekten bizim duyumsadığımız gibi olup olmadığını sorgular. Çünkü bu çok açıkça yanıtlanabilecek bir soru değildir, Sofi! Yanıt verirken aceleci olmamalıyız. Bir filozofun yapmaya hakkı olmadığı tek şeydir bu.
- Ağzımı bile açmıyorum.
- Locke "birincil" ve "ikincil" nitelikler arasında bir ayrım gözetiyordu. Ve bu noktada Descartes gibi kendinden önceki bazı filozoflara başvuruyordu.
-Nasıl?
-Birincil nitelikler şeylerin maddesi, ağırlığı, biçimi, hare-

keti ve sayısı gibi niteliklerdir. Bu nitelikler söz konusu oldu-ğunda duyulanmıza güvenebiliriz. Ancak şeylerin tatlı-ekşi yeşil-kırmızı, sıcak-soğuk gibi ikincil nitelikleri vardır ki bun-lan da duyulanınızla algılanz. Renk, koku, tad ya da ses gibi bu tür niteliklere ait duyumsamalarımız, şeylerin içinde olan, gerçek nitelikleri yansıtmaz. Yalnızca dış gerçekliğin duyulanınız üzerindeki etkisini yeniden üretir.
- Zevkler ve renkler tartışılmaz!

- Evet, tam da öyle! Büyüklük ya da ağırlık gibi birincil nitelikler konusunda herkes hemfikir olabilir, çünkü bunlar şeylere içkin niteliklerdir. Oysa renk ye tad gibi ikincil nitelikler, canlının algılama doğasındaki farklara paralel olarak hayvandan hayvana, insandan insana çeşitlilik gösterir.
- Jorün'ün portakal yiyişine baksa limon yiyor sanır insan. Portakalı ancak dilim dilim yer. Yedikçe de "Çok ekşi!" der. Halbuki bence aynı portakal oldukça tatlı ve güzeldir.
- Ve bunda ne biriniz haklıdır ne diğeriniz. Sadece portakalın sizde uyandırdığı duyguyu dile getiriyorsunuzdur o kadar. Renkleri algılayışımız da böyledir. Kırmızının belli bir tonunu sevmiyor olabilirsin. Jorün de gidip kendisine bu renkte bir elbise almışsa, elbise konusundaki fikrini kendine saklasan iyi edersin! İkinizin bu rengi algılayışı farklıdır ve elbise bu yüzden ne güzel sayılabilir ne de çirkin.
- Ama herkes portakalın yuvarlak olduğunda hemfikirdir.
- Evet. Hiç kimse yuvarlak bir portakalın küp şeklinde olduğunu söyleyemez. Tatlı ya da ekşi olduğunu "düşünebilir" insan ama 200 gram geliyorsa sekiz kilo olduğunu "düşünemez". Portakalın birkaç kilo olduğunu "sanabilirsin" elbette, ama o zaman tahmin gücün pek sağlam değil demektir. Bir şeyin kaç kilo olduğu tahmin edilecek olsa, birinin tahmini hep gerçeğe diğerlerinden daha yakın olacaktır. Şeylerin sayısı söz konusu olduğunda da durum böyledir. Kavanozda ya 986 nohut vardır

ya da yoktur. Hareket de böyledir. Araba ya hareket ediyordur ya da duruyordur.
- Anlıyorum.
- "Uzantısal" gerçeklik konusunda Locke da Descartes gibi insanın bir takım nitelikleri ancak aklıyla kavrayabileceğine inanır.
- Zaten üzerinde pek anlaşılamayacak türden bir şey de değil bu!
- Locke başka bir takım alanlarda da sezgisel ya da "tanıt-sal" bilginin varlığını kabul ediyordu. Örneğin bir takım ahlak kurallarının herkes için geçerli olduğunu söylüyordu. Bir başka deyişle doğal hak diye bir şeyin varolduğunu savunuyordu ki bu da onun düşüncesinde Usçu bir öğeydi. Bir başka Usçu öge de Tanrı'nın varlığının insan aklına uygun olduğunu düşünmesiydi.
- Belki de haklıydı.
- Hangi konuda?
- Tann'nın varlığı konusunda.
- Haklı olduğu düşünülebilir elbette. Ancak o bunu bir inanç meselesi olarak görmüyordu. Tann fikrinin insan aklından doğduğunu öne sürüyordu. Ve işte buydu onun Usçu yanı. Ayrıca fikir özgürlüğü ve hoşgörüden yana olduğunu da eklemeliyim. Savunduğu bir başka konu da cinslerin eşit olduğuydu. Erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesini yaratan insanın kendisidir, dolayısıyla bu fikri değiştirebilecek olan da yine insandır, diyordu.
- Aynı fikirdeyim.
- Locke yakın dönemin cinslerin eşitliği konusuyla ilgilenen ilk filozoflarından biridir. Kadın-erkek eşitliği konusunda önemli bir rol oynayan, adaşı John Stuart Mili üzerinde büyük etkisi olmuştur. Locke, genel olarak, 18. yüzyıl Fransız Aydınlanma Çağı'nda serpilip gelişen pek çok düşüncenin babası ol-

muştur. Örneğin güçlerin ayrımı ilkesinden ilk söz eden o olmuştur...
- Bu, devletin gücünün farklı kurumlar arasında bölüşülmesi anlamına geliyor, değil mi?
- Bunların hangi kurumlar olduğunu hatırlıyor musun?
- "Yasama gücü" veya bir başka deyişle Millet Meclisi. "Yargı gücü" ya da mahkemeler. Ve "yürütme gücü" ya da hükümet.
- Gücün bu şekilde üçe ayrılışı Fransız aydınlanma filozofu Montesquieu'den kaynaklanır. Locke, her şeyden önce, diktatörlüğe varmamak için yasama ve yürütme organlarının birbirinden ayn olması gerektiğini dile getirmiştir. Locke tüm gücü kendinde toplayan ve "Devlet benim!" diyen 14. Louis döneminde yaşamıştır. Bu görüşe de Mutlakiyetçilik diyoruz. Çağımızda varolsa 14. Louis'nin yönetimini belli yasalara bağlı olmayan, rastgele bir yönetim olarak adlandırırdık. Locke'a göre de yasal devleti sağlamanın ana yolu yasaları halkın temsilcilerinin koymaları, bunları uygulayanın ise kral ya da hükümet olmasıydı.

...o zaman yakın gitsin...
Alberto bir süre öylece oturup sehpayı seyretti. Sonra dönüp camdan dışarıya baktı.
- Hava bulutlanıyor, dedi Sofi.
- Evet, sıkıntılı bir hava,
- Şimdi mi anlatacaksın Berkeley'i?
- Üç Britanya Empiristinden sırası gelen o, ama o bir çok bakımdan başlı başına bir grup oluşturduğu için onu sona bırakıp şimdi David Hume dan bahsedeceğiz. 1711-1776 yıllarında yaşamış olan Hume'un felsefesi, en önemli

Empirisizm felsefesi olarak görülür. Böyle önemli görülmesinin bir başka nedeni de büyük filozof Immanuel Kant'ı kendi felsefesini oluşturmak konusunda esinlendiren bir filozof olmasıdır.
- Aslında Berkeley'i anlatmanı isterdim demem, bir şeyi değiştirmez değil mi?
- Hayır, değiştirmez. Hume İskoçya'da, Edinburgh yakınlarında büyüdü. Ailesi onun avukat olmasını istiyordu, ama o "felsefe ve bilginin dışındaki her şeyi inanılmaz derecede itici buluyordu". Aydınlanma Çağı'nın tam ortasında, Voltaire ve Rousseau gibi büyük Fransız düşünürleriyle aynı zamanda yaşadı. Hayatının son yıllarını geçirdiği Edinburgh'a dönmeden önce Avrupa'nın pek çok kentini gezdi. En önemli eseri olan "İnsanın Doğası Üzerine Bir İnceleme"yi yazdığında 28 yaşındaydı. Bu kitabı daha 15 yaşındayken düşünmüş olduğunu söyler kendisi.
- Elimi çabuk tutmam gerekiyor demek ki!
- Sen artık işe başlamış sayılırsın.

- Ama bir gün kendi felsefemi kuracak olursam, bu şimdiye dek duyduklarımın tümünden farklı olacak.
- Şimdiye kadar duyduklarında eksikliğini hissettiğin şeyler mi var?
- Birincisi, şimdiye kadarki tüm filozoflar erkek. Ve anlaşılan erkekler kendi dünyalarında yaşıyor. Ben gerçek hayatla ilgilenirdim daha çok: çiçeklerle, hayvanlarla ve doğup büyüyen çocuklarla... Şu senin filozofların sürekli "insan"dari bahsediyor. Bak işte yine "insanın doğası"na dair bir inceleme yazmış Hume. Ama bu "insan" hep orta yaşlı bir insan sanki. Yaşam hamilelikle ve doğumla başlıyor ne de olsa, ama çocuk bezleriyle çocuk ağlamalarından söz eden olmadı şimdiye kadar! Sevgi ve dostluktan da bahsedilmedi pek.
- Çok haklısın elbette. Ama tam da Hume olabilir biraz farklı düşünen. Herkesten çok o, günlük yaşamdan alır çıkış noktasını. Üstelik kanımca Hume çocukların ya da yeni dünya yurttaşlarının dünyaya nasıl baktıklarını çok iyi bilir.
- Dinleyelim bakalım öyleyse!
- Hume bir Empirist olarak görevinin, şu senin erkek filozofların yarattığı tüm karmaşık kavramlar ve düşünce yapılarında şöyle bir temizlik yapmak olduğuna inanıyordu. Yazılıp çizilenlerde hâlâ Ortaçağ düşüncesinden ve 17. yüzyıl Usçu düşüncesinden hurdalara rastlandığını söylüyordu. Kendisi ise insanın dünyayı dolaysız algılayışına dönmek istiyordu. Hiçbir felsefe "bizi günlük deneyimlerimizin ötesine götüremez veya bize günlük yaşantımızdan edindiğimiz izlenimler üzerine düşünerek ulaştığımız davranış kurallarından başka kurallar sağlayamaz" diyordu.
- Şimdiye kadar anlattıklarına bakılırsa pek fenaya benzemiyor bu Hume! Biraz örnek verebilir misin peki?
- Hume'un yaşadığı zamanlarda meleklere inananlar çoktu. Melek kanatlı bir insan görünümündedir. Sen hiç böyle bir

yaratık gördün mü Sofi?
- Hayır.
- Ama bir insan gördün, değil mi?
- îşte şimdi saçmaladın!
- Kanat da gördün, değil mi?
- Tabii, ama kanatlı bir insan görmedim.
- Hume'a göre "melek" "bileşik bir kavram"dır.. Gerçekte değil, insanın hayalgücünde bir araya gelmiş iki farklı deneyimden oluşmaktadır. Bir başka deyişle derhal bırakılıp atılması gereken, yanlış bir inanıştır. Bu şekilde tüm düşünce ve inanışlarımızı bir bir gözden geçirmemiz gerekir. Kitaplarımızı da böyle gözden geçirmeliyiz. Çünkü şöyle der Hume: "Elimizde tuttuğumuz kitaba bakıp kendimize soralım: Bu kitap büyüklük ya da sayıya dair soyut bir uslamlama içeriyor mu? Hayır. Olgu veya varoluşa dair deneysel bir uslamlama içeriyor mu? Hayır. O zaman yakın gitsin, çünkü boş inan ve yanılsamadan başka bir şey içeriyor olamaz böyle bir kitap!"
- Oldukça keskin bir tutum!
- Ama tüm bunların gerisinde dünya olduğu gibi duruyor-dur, Sofi. Her zaman olduğundan daha canlı, daha açık seçik. Hume düşüncelerin bilinçte henüz oluşmadığı dönemlere, çocukların dünyayı algılayış biçimine geri dönmek ister. Şimdiye dek ele aldığımız filozofların kendi dünyalarına kapanmış yaşadıklarını, seni ise en çok gerçek dünyanın ilgilendirdiğini söylememiş miydin?
- Evet, buna benzer bir şeydi söylediğim.
- Hume da aynı şeyi söylerdi. Ama gel, onun düşüncelerini biraz daha derinlemesine inceleyelim.
- Bekliyorum.
- Hume, insanın iki tür algılayış biçimine sahip olduğunu söyleyerek işe başlar. Bunlar izlenim ve fikirlerdir. "İzlenim" dış gerçekliğin anlık algılanışıdır. "Fikir" ise bu tür bir izlenimi

yeniden anımsamaktır.

- Birkaç örnek veriniz lütfen!
- Sobaya değip elini yakarsan, o an bir "izlenim" edinirsin. Bir zaman sonra elini yaktığını hatırlarsın. Hume'un "fikir" dediği de budur. Bu ikisi arasındaki fark, izlenimin, izlenimi anımsayan fikirden çok daha güçlü, çok daha canlı olmasındadır. Duyumsal izlenimin özgün örnek, "fikir" ya da izlenimin anısının bunun soluk bir kopyası olduğunu da söyleyebiliriz. "İzlenim", bilinçte muhafaza edilen "fikir"in doğrudan nedenidir de ondan!
- Şimdiye kadar söylediklerini izleyebildim.
- Hume bundan sonra, "izlenim" ve "fikir"in basit ya da bileşik olabileceğini söylüyor. Locke'dan bahsederken verdiğimiz elma örneğini hatırlıyorsundur. Elmanın doğrudan, anlık kavranışı böyle "bileşik bir izlenim"dir. Bilinçteki elma kavramı da "bileşik bir fikir"dir.
- Sözünü kesiyorum, ama gerçekten önemli mi bu?
- Önemli mi? Tabii önemli. Filozoflar zaman zaman bir takım yapay problemlerle uğraşmış olabilirler ama, bu bizim bir muhakemenin oluşma sürecini izleme çabamızı hiçbir zaman engellememeli. Hume da, Descartes'la bir fikri temelinden oluşturmak gerektiği konusunda hemfikirdi kuşkusuz.
- Pekâlâ, sorumu geri alıyorum.
- Hume'un altını çizdiği konu, bazen gerçekte böyle olmadığı halde "fikirleri" aklımızda birleştirebildiğimizdir; yanlış fikirler, doğada bulunmayan kavramların da böyle doğduğudur. Buna bir örnek olarak meleklerden sözetmiştik. Daha önce "fimsah"dan da bahsetmiştik hatırlıyorsan. Yine bir başka örnek mitolojideki kanatlı at, Pegasos'dur. Tüm bu örneklerde bilincimizin onu alıp bununla, bunu alıp sununla, kanatları bir izlenimden, atı bir başkasından alıp bu ikisini birbiriyle dilediği gibi kesip birleştirmiş olduğunu kabul etmeliyiz. Tüm bu

parçalar bir zamanlar gerçek birer "izlenim" olarak belleğin tiyatrosunda oynamışlardır. Bilinçse bunları istediği gibi alıp birleştirmiş, bu şekilde sahte "fikirler" ya da kavramlar yaratmıştır.
- Anlıyorum. Üstelik bunun önemli olduğunu da görebiliyorum sanırım.
- Güzel! Yani Hume her bir kavramı ele alıp, bunun gerçek hayatta karşılığının bulunup bulunmadığını araştırıyordu. "Bu fikir hangi izlenimden kaynaklanıyor?" diye soruyordu. Bunu yaparken her şeyden önce bileşik bir kavramın hangi "basit fikirlerin" bir bileşimi' olduğunu bulması gerekiyordu. Bu şekilde insan kavrayışını çözümlemek için bir yöntem geliştirmiş oluyordu. Amacı fikirlerimize, kavramlarımıza bir çekidüzen getirmekti.
- Yine biraz örnek verir misin?
- Hume'un yaşadığı çağda "dennet"in ya da "Yeni Kudüs"ün ne olduğunu iyi bildiğini sananlar çoktu. Descartes'ın, bir şey insan aklı için ne denli "açık-seçik"se, o şeyin gerçekten varolması o denli olasıdır, dediğini hatırlıyor musun, bilmem.
- Daha önce de söylediğim gibi, pek unutkan sayılmam!
- Biraz düşününce "cennet"in son derece bileşik bir kavram olduğunu kolayca görebiliriz. Bu öğelere şöyle birkaç örnek verebiliriz: "Cennet" "incilerle süslü kapılar", "altından yollar", sayısız "melekler" vesaire ile doludur. Aslında "incili kapılar", "altın yollar" ve "melekler" de bileşik kavramlardır ve kendi bileşenlerine ayrılabilir. Cennet kavramımızı, "inci", "kapı", "altın", "beyaz giyinmiş bir biçim" ve "kanat" gibi basit kavramlara ayırdıktan sonra, işte ancak o zaman gerçekten bu "basit izlenimleri" yaşayıp yaşamadığımızı kendimize sorabiliriz.
- Ve buna cevabımız "evet" olur. Ama biz tüm bu "basit izlenimleri" alıp hayali bir şey oluşturacak biçimde biraraya getirmişizdir.

- Evet, işte sen de görebiliyorsun bunu. Biz insanların en iyi yaptığı şeylerden biridir hayal görürken kesip yapıştırmak! Ancak Hume'un üzerinde durduğu nokta, sonuçta hayali şeyleri oluştursalar da bu öğelerin şu ya da bu biçimde bilincimize "basit izlenimler" olarak girdikleridir. Hayatında hiç "altın" görmemiş bir insan altından bir yol hayal de edemez.
- Doğrusu oldukça akıllı biriymiş bu Hume! Peki, Tanrının varolduğuna dair içinde açık-seçik bir duygu olduğunu söyleyen Descartes'a ne demeli?
- Hume'un buna da bir yanıtı var. Tanrı'yı sonsuz "zeki, akıllı ve iyi" bir varlık olarak düşündüğümüzü esas alırsak, Tann'nın sonsuz zeki, sonsuz akıllı ve sonsuz iyi bir şeyden oluşan, "bileşik bir düşünce" olduğunu söyleyebiliriz. Zekâ, akıl ve iyiliği hiç yaşamamış olsaydık, böyle bir Tanrı kavramımız da olamazdı. Tanrıyı "sert ama adil bir baba" olarak görme eğilimimiz de vardır. Bu da "sert", "adil" ve "baba"dan oluşan bileşik bir kavramdır. Hume'dan sonra yaşamış pek çok tarih eleştirmenine göre, bu tam da çocukken kendi babamızı algılayışımıza benzer. Olağan baba kavramı, "cennetteki baba" kavramını hazırlamıştır, da denir.
- Bu doğru olabilir, ama Tann'nın mutlaka bir adam olması gerektiği görüşünü ben hiç kabul edemiyorum. Annemin de eşitlik sağlamak için bazen Tanrı'ya Tanrıça dediği olur!
- Sonuç olarak Hume, duyusal izlenimlerde karşılığını bulmayan her türlü düşünce ve kavramı elden geçirmek istiyordu. Amacı "çağlardır metafizik düşünceye hakim olmuş ve onun itibarını sarsmış olan tüm bu anlamsız gevezeliği ortadan sil-mek"di. Oysa günlük yaşantımızda geçerli olup olmadığını düşünmeden pek çok kavram

kullanıyoruz. Örneğin, "ben" ya da "kişiyi kişi yapan şey" kavramları... Bu kavram Descartes'ın felsefesinin temelini oluşturuyordu. Tüm felsefesi varlığını açık-seçik duyuran bu kavramın etrafında yükseliyordu.

- Umarım Hume benim ben olduğumu reddetmeye filan kalkmıyordur. Yoksa o da benim için bir başka geveze olmaktan öteye gidemez!
- Sofi, bu felsefe kursundan öğrenmeni umduğum tek bir şey varsa, o da hemen ve acele sonuçlara varmamandır.
- Pekâlâ, devam et.
- Hayır, ben devam etmeyeceğim. Senin "ben" olarak algıladığın şeyi Hume'un çözümleme yöntemini kullanarak sen araştırmalısın.
- O halde öncelikle kendime "ben" kavramının basit mi yoksa bileşik bir kavram mı olduğunu sormalıyım.
- Ve buna cevabın ne olur?
- İtiraf etmeliyim ki kendimi oldukça bileşik bir şey olarak görüyorum. Karamsar bir kişiliğim vardır örneğin. Ayrıca oldukça kararsız biriyimdir. Üstelik aynı kişiden hem hoşlanıyor, hem hoşlanmıyor olabilirim.
- Öyleyse "ben" kavramının "bileşik bir düşünce" olduğunu söyleyebiliriz.
- Tamam. Şimdi de kendi "ben"ime dair "bileşik bir izle-nim"im olup olmadığını sormalıyım. Sanırım var. Sanırım hep olagelmiş bir şey bu...
- Emin olamadığın şeyler mi var?
- Sürekli değişiyorum. Bugün, dört yaşımdaki kendimden bambaşka biriyim. Duygularım ve kendimi algılayışım andan ana değişiyor. Bazen de durup dururken kendimi "yepyeni bir insan" olarak gördüğüm oluyor.
- Demek ki insanın değişmez bir kişiliği olduğu düşüncesi yanlış bir düşünce. "Ben" kavramı gerçekte, hiçbir zaman hepsi birarada yaşanmamış, pek çok basit izlenimin oluşturduğu bir zincirdir. Ben, "birbirini sonsuz bir hızla izleyen, her an değişim ve hareket halinde olan bir algılar demetinden başka bir Şey değildir," der Hume. Bilinç "pek çok görüşün birbiri ardınca

kendini gösterdiği, geçip gittiği, tekrar geri döndüğü ve sayısız konum ve durumda iç içe geçtiği bir tiyatrodur," der. Hume, gelip giden bu görüşler ve duyguların altında ya da arkasında bir başka "kişiliğin" varolmadığını anlatmak ister. Sinema perdesindeki görüntülere benzetilebilir bu durum: Film kareleri perdede birbirini son derece hızlı bir biçimde izler. Öyle ki filmin aslında bu karelerin bir "bileşimi" olduğunu algılayanlayız. Kareler aslında birbirinden bağımsızdır. Film aslında bu kısa anların bir toplamıdır.
- Sanırım, pes etmek durumundayım.
- Kişiliğin değişmez bir şey olduğu düşüncesinden vazgeçtiğin anlamına mı geliyor bu?
- Galiba.
- Ve daha birkaç dakika önce bunun tam tersine inanıyordun! Bu arada şunu da eklemeliyim ki, Hume'un insan aklını çözümleyiş biçimini ve insan kişiliğinin değişmez bir şey olduğu görüşünü reddedişini, bundan 2500 yıl önce, dünyanın bam başka bir köşesinde bir kişi daha paylaşıyor.
- Kim bu kişi?
- Buddha. Hume ile Buddha'nın görüşlerindeki benzerlik neredeyse rahatsızlık verici boyutlardadır. Buddha'ya göre yaşam, insanı sürekli dönüştüren bir zihinsel ve fiziksel süreçler dizisidir. Çocuklukla büyüklük aynı şey değildir; dünkü benle bugünkü ben aynı şey değildir. "Hiçbir şeye bu 'benimdir' diyemem," der Buddha ve devam eder: "hiçbir şeye bu 'benim diyemem." Yani "ben" diye bir şeyden, değişmeyen ve hep aynı kalan bir kişilikten söz edilemez.
- Evet, tam da Hume'un dediklerine benziyor.
- Değişmeyen bir kişiliğin varolduğunu iddia eden.Usçula-rın çoğu, ölümsüz bir "ruh" olduğuna da inanıyorlardı.
- Ve bu da yanlış bir düşünceydi, öyle mi?
- Hume'a da, Buddha'ya da göre yanlış bir düşünceydi. Bu-

müritlerine ölmeden önce söylediği SQn söz ne oldu biliyor musun?
- Hayır, nereden bileyim.
- "Bileşik her şey yokolmaya mahkûmdur," demiştir. Hume da aynı şeyi söylerdi belki. Hattâ Demokritos da. Hume'un ruhun ölümsüzlüğünü ve Tann'nm varlığım ispatlamaya dair her türlü çabaya karşı çıktığını söyleyebiliriz en azından. Ama bu, onun ruhun ölümsüzlüğünü ve Tann'nın varlığını reddettiği anlamına gelmez. O dinsel inançların kanıtlanabileceğine dair inanışın Usçu saçmalıktan ibaret olduğunu söyler yalnızca. Hume Hıristiyan olmamasına rağmen tanrıtanımaz değildi. O, olsa olsa bir Bilinemezci idi.
- Ne demek "Bilinemezci"?

- "Bilinemezci" Tann'nın varolup olmadığını bilmeyen kişi demektir. Ölüm döşeğinde kendisini ziyaret eden bir arkadaşı Hume'a ölümden sonra bir hayat olduğuna inanıp inanmadığını sorar. Hume'un buna, "ateşe atılan bir kömür parçası yan-mayabilir de!" diye cevap verdiği söylenir.
- Ya, demek öyle?
- Bu yanıt onun sonsuz önyargısızlığına tipik bir örnektir. Hume, yalnızca varlığını kesin bir şekilde duyumsadığı şeylerin gerçek olduğuna inanırdı. Bunun dışındaki şeyler konusunda ise her şeye açıktı. Ne Hıristiyanlığı, ne de mucizeleri reddediyordu. Ancak ona göre bu iki şey tam da inançla ilgili, bilimle ya da akılla ilgisi olmayan şeylerdi. İnançla bilim arasındaki son bağın Hume'un felsefesiyle sona erdiğini de söyleyebiliriz.
- Mucizelerin varlığını başlangıçtan reddetmiyordu dedin...
- Evet ama bu, mucizelere inandığı anlamına gelmez. Hattâ tam tersi! Ancak o insanların, bugün bizim "doğaüstü" dediğimiz şeylere inanmaya büyük ihtiyaç duyduklarını vurgulamak istiyordu. Ve bu tür inançlarda ortak olan şey, anlatı-

lan bu mucizelerin hep eskiden, çok eskiden gerçekleşmiş olduğudur. Hume bunları reddeder, çünkü kendisi bunları bizzat yaşamamıştır. Öte yandan yaşamamış olması, bunların hiç olmamış ya da hiç olmayacağı anlamına gelmez.
- Bunu biraz daha açabilir misin?
- Hume'a göre mucize, doğa yasalarının ihlali anlamına gelir. Ancak doğa yasalarını bizzat duyumsadığımızı söylemek de anlamsızlık olur. Elimizden bıraktığımız bir taşın yere düştüğünü duyumsarız; yok eğer düşmeseydi, düşmediğini du-yumsamış olurduk.
- Bana göre bu bir mucize ya da doğaüstü bir şey olmuş olurdu.
- Demek "doğa" ve "doğaüstü" diye iki tür doğa olduğuna inanıyorsun. Usçu gevezeliklere yaklaşmış olmuyor musun böyle düşünerek?
- Olabilir, ama ben elden bırakılan taşın her zaman yere düşeceğine inanıyorum.
- Neden?
- Bence biraz gıcıklık ediyorsun şimdi.
- Gıcıklık etmiyorum. Bir filozof gıcıkbk olsun diye sormaz, ama daima soru sorar. Şu an belki de Hume'un felsefesinin en önemli noktasından bahsediyoruz. Şimdi yanıt ver: taşın her zaman yere düşeceğinden nasıl emin olabiliyorsun?
- Bunu öyle çok gördum ki, artık emin olabiliyorum.
- Hume bu konuda, taşın yere düşüşünü pek çok kere du-yumsamış olduğunu, ancak hep düşeceğini duyumsamamış olduğunu söylerdi. Taşın "yerçekimi yasası"ndan ötürü yere düştüğü söylenir. Oysa biz böyle bir yasayı hiçbir zaman duyumsa-mamışızdır. Biz yalnızca şeylerin yere düştüğünü duyumsarız.
- Bu ikisi aynı şey değil mi?
- Hayır, pek değil. Taşın yere düşeceğine inandığını, çünkü bunu pek çok kez gördüğünü söyledin. Hume'un altını çizmek

istediği nokta da tam bu noktadır. Bir şeyin bir başka şeyin sonucu olduğuna öyle alışmışsındır ki, artık elinden ne zaman bir taş bıraksan taşın hep yere düşmesini beklersin. "Karşı konulmaz doğa yasaları" dediğimiz kavram da böyle oluşmuştur.
- Hume yere atılan bir taşın yere düşmeyebileceğine inanıyor muydu gerçekten?
- Taşın her seferinde yere düşeceğinden en az senin kadar emindi kuşkusuz! Ancak o hiçbir zaman taşın niçin yere düştüğünü duyumsayamayacağımızı anlatmak istiyordu.
- Yine çocuklarla çiçeklerden iyice uzaklaşmıyor muyuz?
- Hayır, tam tersi! Hume'a göre gerçekliğin esas tanıkları çocuklardır. Bir taş bir-iki saat havada uçsa buna en çok kim şaşırırdı sence: sen mi yoksa bir yaşındaki bebek mi?
- Ben daha çok şaşırırdım.
- Neden Sofi?
- Herhalde bunun doğaya aykırı bir şey olduğunu bir bebekten daha çok anlayabildiğim için.
- Peki bunun doğaya aykırı bir şey olduğunu bir bebek niçin anlayamaz?
- Çünkü bebek henüz doğayı bilmiyordur.
- Ya da doğa onun için henüz bir alışkanlık olmamıştır.
- Nereye gelmek istediğini anlıyorum: Hume insanların , duygularını bilmelerini istiyordu.
- Öyleyse şu ödevi yanıtla: Sen ve bir bebek bir sihirbazın yaptığı numaralan, örneğin ağır bir şeyi hiç desteksiz havada tutuşunu izleseniz, hanginiz bunu daha ilginç bulurdu?
- Ben daha ilginç bulurdum herhalde.
- Neden?

- Bunun ne acayip bir şey olduğunu ben anlayabilirdim de ondan.
- Pekâlâ. Demek ki doğa yasalannı henüz öğrenmemiş bir bebek, bu yasalann ihlal edilmesini de ilginç bulamaz.
313
SOFİ'NİN DÜNYASI
- Böyle de diyebilirsin.
- Hâlâ Hume'un felsefesinin en can alıcı noktasında bulunuyoruz. Hume, buna ek olarak bebeğin henüz alışkanlıktan doğan beklentilerin bir kölesi olmadığını, yani bebeğin senden çok daha önyargısız olduğunu da söylerdi. En büyük filozoflar çocuklardır belki de. Çocuklar her konuya tarafsız yaklaşırlar. Ve bu, sevgili Sofi, bir filozofun en önemli özelliğidir. Çocuklar dünyayı ne eksik ne de fazla, tam olduğu gibi algılarlar.
- Önyargılı olduğumu anladığım zaman bundan üzüntü duyuyorum.
- Hume alışkanlıkların gücünden bahsederken "nedensellik yasası" üzerinde yoğunlaşır. Bu yasaya göre her şeyin bir nedeni vardır. Hume iki bilardo topunu örnek olarak kullanır. Siyah bir bilardo topunu, hareketsiz durmakta olan beyaz bir bilardo topuna çarptırırsan ne olur?
- Beyaz top hareket etmeye başlar.
- Öyle mi? Peki neden?
- Siyah top ona çarptığı için.
- Bu durumda siyah toptan gelen çarpmanın, beyaz topun hareketinin nedeni olduğu söylenir. Ama yine ancak duyumsa-dığımız bir şeyin kesin olarak öyle olduğunu söyleyebileceğimizi anımsayalım.
- Ben bunu gerçekten pek çok kere duyumsadım. Jorün'le-rin bodrumunda bir bilardo masası var.
- Hume duyumsadığm yegâne şeyin, siyah topun beyaz topa çarptığı ve beyaz topun masada hareket etmeye başladığı olduğunu söyler. Beyaz topun hareket etme nedenini ise duyum-samazsın. Bir olayın bir süre sonra bir başka olayı izlediğini du-yumsarsın, ancak ikinci olayın birinci olaydan ötürü oluştuğunu duyumsamazsın.
- Bu biraz fazlaya kaçmak olmuyor mu?
- Hayır, önemli bir nokta bu. Hume, bir olayın bir diğerini
314
HUME
izleyeceği beklentisinin şeylerin özünde değil, bizim bilincimizde yer aldığını söylüyor. Ve gördüğümüz gibi, beklenti alışkanlıkların sonucunda oluşan bir şey. Yine küçük bir bebek olsa ve beyaz top siyahın çarpmasından sonra tümüyle hareketsiz durmaya devam etse, bebek buna hiç şaşırmazdı. "Doğa yasaları" ya da "neden ve etki" dediğimiz şeyler "mantıkla değil, alışkanlıkla ilgili şeylerdir. Doğa yasaları yalnızca vardırlar; onların mantıklı ya da mantıksız olduğu söylenemez. Siyah top çarpınca beyaz topun hareket edeceği beklentisi doğuştan gelme bir beklenti değildir. Dünyanın nasıl olduğu ya da dünyadaki nesnelerin nasıl varolduğuna dair hiçbir beklentimiz yoktur doğduğumuzda. Dünya olduğu gibidir; zamanla duyumsadığı-mız bir şeydir.
- Bana bu yine çok önemli gelmiyor.
- Bu beklentiler çabuk ve hatalı sonuçlara varmamıza yol açıyorsa önemli bir şeydir. Hume karşı koyulamayacak "doğa yasaları" olduğunu reddetmiyor, ancak doğa yasalarının kendisini duyumsayamadığımız için çabuk ve hatalı sonuçlara varabileceğimizi söylüyor.
- Örnek verebilir misin?
- Benim yalnızca siyah atlardan oluşan bir at sürümün olması, tüm atların siyah olduğu anlamına gelmez.
- Tabii ki!
- Ve benim tüm yaşamım boyunca yalnızca siyah karga görmüş olmam, dünyada beyaz karga olmadığı anlamına gelmez. Hem bir filozof, hem de bir bilim adamı için beyaz bir karganın varolabileceği olasılığını reddetmemek son derece önemlidir. "Beyaz karga"nın peşinden koşmak bilimin en önemli görevidir de diyebiliriz.
- Anlıyorum.
- Neden ile etki ilişkisine gelince, her zaman gök gürültüsünden önce geldiği için şimşeğin gök gürültüsünün nedeni ol-
315
r
SOFI'NİN DÜNYASI
duğunu düşünenler olabilir. Bu örnek de bilardo topu örneğine benzer. Oysa şimşek gök gürültüsünün nedeni midir gerçekteni
- Pek sayılmaz. Aslında aynı anda hem şimşek çakar, hem gök gürler.
- Şimşek de gök gürlemesi de elektrik yüklerinin boşalmasından ileri gelir. Gök gürlemesinin her zaman şimşek çakmasından sonra geldiğini görmemiz, şimşeğin gök gürlemesinin nedeni olduğu anlamına gelmez. Aslında bu ikisinin de nedeni bir başka üçüncü etmendir.
- Anlıyorum.

- Bizim yüzyılımızda yaşamış bir Empirist, Bertrand Rus-seli buna çok daha grotesk bir örnek verir: Her gün kümese gelen çiftçinin karısının kendisine yemek verdiğini gören tavuk, sonunda kadının kümese gelmesiyle tabağına yem konması arasında bir nedensellik bağı olduğu sonucunu çıkarır.
- Oysa çiftçinin karısı bir gün kabına yem koymaz...
- Oysa bir gün çiftçinin karısı gelip tavuğun boynunu koparır!
- Of, ne iğrenç!
- Zaman içinde bir şeyin bir başka şeyi izlemesi, bunların arasında mutlaka bir "nedensellik ilişkisi" olduğu anlamına gelmez. İnsanları çabuk sonuçlara varmaya karşı uyarmak bir filozofun en önemli görevlerinden biridir. Aslında bunlar pek çok boş inanın da nedenidir.
-Nasıl?
- Yoldan geçen bir kara kedi görürsün. Aynı gün bir süre sonra düşer kolunu kırarsın. Bu, bu iki olay arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde bilimde de hızlı sonuçlara varmamak son derece önemlidir. Pek çok kişinin belli bir ilacı aldıktan sonra iyileşmesi, onları bu ilacın iyileştirdiği anlamına gelmez. Bu yüzden, gerçek ilacı alanların

yamsıra, bu ilacı aldığını sanan oysa gerçekte suyla karıştırılmış undan oluşan haplar verilen büyük bir kontrol grubu oluşturulmalıdır. Gerçek ilacı almayan kişiler de iyileşiyorsa, bir üçüncü etmen, örneğin "ilacın iyi geleceğine olan inançları" onları iyileştirmiş demektir.
- Empirisizmin ne olduğunu anlamaya başlıyorum sanırım.
- Hume ahlak alanında da Usçu düşünceye cephe aldı. Us-çular doğru ile yanlışı birbirinden ayırt etmenin insan usuna has bir şey olduğunu öne sürüyorlardı. Bu "doğal doğru" denen şeye Sokrates'den Locke'a kadar pek çok filozofta rastlıyoruz. Ancak Hume'a göre neyin doğru neyin yanlış olduğunu bize söyleyen şey aklımız değildir.
- Ya nedir o zaman?
- Duygulanmızdır. Birine yardım etmeye karar verdiğinde, yardım etmeni sağlayan şey akim değil, duygularındır.
- Ya yardım etmeyi istemezsem?
- Buna karar veren de yine duygularındır. Yardıma ihtiyacı olan birine yardım etmemek ne mantıklı, ne de mantıksız bir şeydir. Buna olsa olsa iyilik ya da kötülük denebilir.
- Ama her şeyin bir sının var. İnsan öldürmenin doğru bir şey olmadığını herkes bilir.
- Hume'a göre herkes diğer insanların iyiliğini ister. Yani insanın diğer insanları düşünmek gibi bir yeteneği vardır. Ancak bunun mantıkla bir ilgisi yoktur.
- Bundan çok emin değilim sanırım.
- Bir başka insanı ortadan kaldırmak pek akıl dışı sayılmaz bazen Sofi. İstediğini elde etmeye çalışan biri için son derece etkili bir yöntem bile olabilir üstelik!
- Yok artık, itiraz ediyorum buna!
- Sen anlat bana öyleyse insanın niçin başına dert olan birini öldürmeyeceğini.

- Çünkü o insan da yaşamaktan memnundur. Bu yüzden
öldürülmemelidir.
- Şu an senin yaptığın şeye, betimleyici bir cümleden ("Çünkü o insan da yaşamaktan memnundur.") kural belirten bir cümleye ("Bu yüzden öldürülmemelidir.") varmak denir. Akıl açısından tümüyle mantıksız bir şeydir bu. O zaman insan "Vergi kaçıran bir sürü insan var. Bu yüzden ben de vergi kaçır-malıyım." diyebilir. Hume hiçbir zaman "-dir"li cümlelerden "-meli"li cümlelere varmamak gerektiğini ileri sürer. Oysa gazete makalelerinde, parti programlarında, meclis konuşmalarında tam da buna öyle çok rastlanır ki... Birkaç örnek vermemi ister misin?
- Memnuniyetle.
- "Giderek çok daha fazla sayıda insan uçakla yolculuk etmeyi seçiyor. Bu yüzden daha fazla hava alanı yapılmalı." Sence bu mantıklı bir çıkarım mı?
- Hayır, bence oldukça saçma. Çevreyi de düşünmemiz gerek. Bana kalırsa daha çok tren yolu yapılmalı.
- Ya da: "Yeni petrol platformlarının yapımıyla yaşam standardımız yüzde 10 yükselecek. Bu yüzden mümkün olan en kısa zamanda yeni petrol platformları inşa etmeliyiz."
- Saçma! Burada da çevrenin korunması önemli. Üstelik Norveç'te yaşam standardı yeterince yüksek zaten!
- Bazen şöyle şeyler dendiği de olur: "Bu yasa Millet Meclisi tarafından çıkarılmıştır. Bu yüzden tüm vatandaşların bu yasaya uyması gerekir." Ancak bu "çıkarılmış yasalar" da insanın içten içe kabul edemediği durumlara da rastlanır.
- Anlıyorum.
- Neyi nasıl yapacağımızı akıl yoluyla kanıtlayamayacağı-mız konusunu ele almış olduk. Sorumlu bir biçimde davranmak akılla değil, diğer insanların iyiliğini isteyen duygularla mümkün olur. 'Tüm dünyanın mahvolmasını parmağının bi-

318
HUME
razcık acımasına tercih etmek akıl dışı bir şey değildir," der Hume.
- Pek hoş olmayan bir iddia bu!
- Kuyunun dibini biraz kazırsak hoş olmayan daha neler çıkar. Nazilerin milyonlarca Yahudiyi öldürdüğünü biliyorsundur. Sence bu insanların akıllarında mı bir hata vardı, yoksa duygularında mı?
- Duygularında yanlış olan bir şeyler olduğu açık!
- Çoğunun aklı son derece yerindeydi! En duygusuz kararların ardında taş kalpli hesaplar yatabilir çoğu zaman. Savaştan sonra Nazilerin çoğu yargılandı; "akılsızca" davrandıkları için değil, barbarca davrandıkları için. Aslında aklı pek yerinde olmayanların, bir konuda suçlu da olsalar suçsuz sayıldıkları olur. Bu tür kişilere "akli dengesi bozuk" ya da "suçun işlendiği an akli dengesi yerinde olmayan" kişiler de denir. Hiç kimsenin duyguları bozuk olduğu için suçsuz sayıldığı görülmemiştir.
- Yok bir de sayılsaydı!
- Aslında örneklerin en korkunçlarını sıralamamıza gerek yok. Örneğin bir sel afeti olsa, zarara uğrayanlara yardım etmemizi duygularımız söyler. Tamamen duygusuz olup karan "soğuk aklımıza" bıraksaydık, aklımız bize, dünyanın nüfusunun tehlike verici oranda arttığını, bu yüzden bu sel afetinde birkaç milyon kişinin ölmesinin iyi olacağını bile söyleyebilirdi.
- Böyle düşünmenin mümkün olması bile beni sinirlendiriyor!
- Ve sinirlenen yanın aklın değil!
- Teşekkürler, bu kadar yeter.
319
BERKELEY
BERKELEY
...alev alev yanan bir güneşin etrafında dönmekten sersemleşmiş bir gezeğen gibi...
Alberto ayağa kalkıp şehre bakan pencerenin yanma gitti. Sofi de onun yanında durdu.
Tam onlar böyle dururlarken, eski evlerin damlarının üzerinde küçük bir uçak belirdi. Uçağın arkasında bir pankart asılıydı. Sofi önce bunun bir konser ilanı filan olabileceğini düşünürken, uçak yaklaştıkça bambaşka bir şey olduğunu gördü. Pankartta:
"15. YAŞGÜNÜN KUTLU OLSUN HİLDE!" yazılıydı.
Alberto'nun buna tek yorumu:
- Davetsiz misafir! oldu.
Güneydeki tepelerden yükselen kara bulutlar şimdi tü şehri kaplamıştı. Küçük uçak kara bulutlardan birinin ardındı gözden kayboldu.
- Korkarım hava iyice bozabilir, dedi Alberto.
- O zaman ben de eve otobüsle giderim.
- Allah vere bu kötü hava da Binbaşının eseri olmasın!
- Ne diyorsun sen. Tanrı değil ya bu adam!
Alberto buna yanıt vermedi. Tekrar gidip koltuğuna oturdu. Bir süre sonra:
- Biraz da Berkeley'den söz etsek iyi olur.
Sofi çoktan oturmuştu yerine. Birden tırnağını yediğinin farkına vardı.
- George Berkeley 1685 - 1753 yılları arasında yaşamış olan, İrlandalı bir piskopostu, diye söze başladı Alberto, ancak bundan sonra bir süre sessiz kaldı.
320
- Berkeley İrlandalı bir piskopostu, diye söze kaldığı yerden devam etmeye çalıştı Sofi.
- Ama aynı zamanda bir filozoftu da... -Ya?
- Berkeley, dönemin felsefesinin ve biliminin Hıristiyanlık dünya görüşünü tehdit ettiğini hissediyordu. En azından, sürekli daha tutarlı bir hal alan özdekçiliğin, doğayı yaratan ve gözetenin Tanrı olduğu yolundaki Hıristiyanlık inanışına tehdit oluşturduğunu farkediyordu...
-Ya?
- Öte yandan Empiristlerin eıı tutarlısı sayılabilecek kişi de yine Berkeley idi.
- Dünyada duyumsadıklanmızm ötesinde bir şey bilemeyeceğimize inanıyordu öyleyse, değil mi?
. - Evet ve hattâ bunun da ötesine giderek, dünyadaki şeylerin tam da bizim duyumsadığımız gibi olduğunu, ancak bunlara "şey" denemeyeceğini söylüyordu.
- Bunu biraz daha açman gerekecek...
- Locke'un şeylerin "ikincil nitelikleri" üzerine bir fikir öne sürmemizin mümkün olmadığını söyleyişini hatırlıyorsundur. Elma yeşildir veya ekşidir diyemeyiz. Elmayı böyle algılayan bizizdir yalnızca. Öte yandan Locke yoğunluk, ağırlık ve hacim gibi "birincil niteliklerin" bizi çevreleyen gerçekliğin gerçekten bir parçası olduğunu söylüyordu. Yani dış gerçekliğin fiziksel bir "töz"ü sahiden vardı.

- Hatırlıyorum elbette. Ayrıca Locke'un yaptığı bu ayrımın (önemli olduğunu düşünüyorum.
- İyi de Sofi, keşke her şey bu kadarla kalmış olsa!
- Nasıl yani?
- Yani Locke, kendinden önceki Descartes ve Spinoza gibi, fiziksel dünyanın gerçek olduğunu söylüyordu.
- Evet?
321
SOFI'NİN DÜNYASI
BERKELEY
- Berkeley tam bu noktada işe şüphe karıştırır ve üstelik bunu da Empirisizmin mantığı içinde gerçekleştirir. Varolan tek şeyin duyumsadıklarımız olduğunu söyler. Ancak biz "madde"yi ya da "töz"ü duyumsamayız. Şeylerin elle tutulur "şeyler" olduğunu duyumsamayız. Duyumsadığımız şeylerin ardında bir "töz"ün varolduğunu varsaymak hızlı sonuca varmaktır. Böyle bir iddianın hiçbir duyumsal temeli yoktur.
- Saçmalık. Bak şimdi!
Böyle diyen Sofi elini hızla masanın üzerine indirdi ve:
- Ah! dedi acıyla. - Bu, masanın maddesel ve tözsel gerçekliğinin bir kanıtı değil de nedir?
- Nasıl bir şey hissettin?
- Sert bir şey hissettim.
- Sende sert bir şey duygusu oluştu, ama tahtanın "tözü"nü hissetmedin. Aynı şekilde rüyanda da sert bir şeye çarptığını hissedebilirsin, ama rüyada sert bir şey olamaz değil mi?
- Rüyada olamaz, hayır.
- Üstelik insanı hipnotize ederek onun gerçek olmadığı halde sıcak ya da soğuğu, okşama ya da yumruğu hissetmesini sağlayabilirsin.
- Peki ama bana sertlik duygusu veren masa değilse neydi?
- Berkeley'e göre bu "ruh"tu. Ona göre tüm fikirlerimizin kendi aklımızın Ötesinde bir nedeni vardı, ancak bu neden maddi bir neden değil, ruhsal bir nedendi.
Sofi yine tırnağını yemeye başlamıştı. Alberto devam etti:
- Berkeley'e göre kendi ruhum, tıpkı rüya görürken olduğu gibi, kendi fikirlerimin nedeni olabilir; ancak "maddi" dünyamızı oluşturan fikirlerin nedeni bir başka ruh olmalıdır. " 'Her şeyin kendinde' ve Tıer şeyi içeren' nedeni o ruhtur" der Berkeley.
- Nasıl bir "ruh"muş peki bu?
- Berkeley bununla Tanrı'yı kastetmektedir kuşkusuz.
322
"Tann'nm varlığı, insanın varlığından daha kolay anlaşılır bir şeydir" der Berkeley.
- Varlığımızdan bile emin olamıyacak mıyız yani?
- Hem evet, hem hayır... Gördüğümüz ve duyduğumuz her şey Tann'nıri gücünün bir etkisidir" diyordu Berkeley. Çünkü Tann "sürekli karşı karşıya bulunduğumuz fikirler ye duyumların bizde yeniden varolmasını sağlayarak her an bilincimiz-dedir". Yani tüm doğa ve tüm varlığımız Tanrı'da mevcuttur. Varolan her şeyin tek nedeni O'dur.
- En basitinden söyleyecek olursam, şaşırdım.
- Yani tüm soru "olmak ya da olmamak" değildir. Soru aynı zamanda ne olduğumuzdur. Gerçekten et ve kemikten oluşmuş insanlar mıyız? Dünyamız gerçek şeylerden mi oluşuyor, yoksa bilinç mi bizi çevreleyen?
Sofi bir kez daha tırnaklarını yemeye koyulmuştu. Alberto devam etti:
- Berkeley'in sorguladığı tek şey özdeksel gerçeklik de değildi. O aynı zamanda "zaman" ve "uzam"m mutlak ve bağımsız bir varlığı olup olmadığı konusunda da şüpheliydi. Zaman ve uzamı algılayışımız da yalnızca kendi bilincimizin bir ürünü olabilir. Bizim bir-iki haftamız Tann'nın bir-iki haftasıyla aynı şey anlamına gelmek zorunda değildir...
- Her şeyin onda varolduğu bu ruhun "Berkeley için" Hıristiyanlık Tannsı olduğunu söyledin...
- Evet, öyle dedim. Bizim içinse...
- Evet?
- Bizim içinse "her şeyin kendinde nedeni" olan bu "ruh" Hilde'nin babası olabilir.
Sofi donakalmıştı. Yüzü adeta tek bir soru işareti şeklini almıştı. Aynı zamanda sanki birden her şey açıklığa kavuşmuştu.
- Gerçekten inanıyor musun buna?
323
SOFİ'NİN DÜNYASI
- Başka bir açıklama bulamıyorum. Yaşadıklarımızın tek açıklaması bu olabilir. Orada burada karşımıza çıkan kartpostallar ve başka bir takım izler... Hermes'in birden konuşmaya başlaması, benim ağzımdan kaçan sözler...
-Ben...
- Ya sana hep Hilde yerine Sofi deyişim! Adının Sofi olmadığını hep bildiğim halde!

- Neler söylüyorsun? Aklın karışmış senin!
- Evet sersemlemiş bir haldeyim çocuğum. Tıpkı alev alev yanan bir güneşin etrafında dönmekten sersemleşmiş bir gezegen gibi...
- Ve bu güneş Hilde'nin babası, öyle mi?
- Böyle de diyebilirsin.
- Demek o bizim için bir tür Tanrı, öyle mi?
- Dürüst olmam gerekirse, evet. Ama bundan ötürü utanması gerek o ahlaksızın!
-Ya Hilde?
- O bir melek, Sofi.
- Melek mi?
- Hilde bu "ruh"un göründüğü kimse.
- Albert Knag'ın bizi Hilde'ye anlattığını mı söylemek istiyorsun?
- Ya da bizim hakkımızda şeyler yazdığını! Gerçekliği oluşturan tözü duyumsayamayacağımızı öğrendik. Dışımızdaki gerçekliğin ses dalgalarından mı yoksa kâğıt ve yazıdan mı oluştuğunu bilemeyiz. Berkeley'e göre yalnızca bir ruh olduğumuzu bilebiliriz.
- Ve Hilde de bir melek...
- O bir melek, evet. Gel burada bir nokta koyalım. Yaşgü-nün kutlu olsun Hilde!
Bir anda odaya mavimsi bir ışık yayıldı. Birkaç saniye son-

ra şiddetli bir gök gürültüsü... ve tüm ev bu gürültüyle sarsıldı. Alberto dalgın bakışlarla oturuyordu.
- Eve gitmem gerek, dedi Sofi. Ayağa kalkıp girişe yollandı. Dolabın altında uyuyan Hermes onun kapıyı açısıyla uyandı. Giderken arkasından:
- Görüşmek üzere Hilde! der gibiydi.
Merdivenleri hızla inip kendini sokağa dar attı. Etrafta hiç kimseler yoktu. Yağmur iyice iri damlalar halinde yağmaya başlıyordu.
Yağmur birikintileriyle dolu asfalt yoldan birkaç araba geçti, ama görünürde otobüs filan yoktu. Büyük Meydan'a dek ve oradan şehrin sokaklan boyunca koştu. Koşarken aklından tek bir düşünce geçiyordu.
Yarın yaşgünüm, diye düşünüyordu. Tam on beşinci yaşına basarken hayatın yalnızca bir rüya olduğunu anlamak ne kadar acıklıydı! Sanki bir milyon kazanmış, tam ödülü alacakken bunun aslında bir rüya olduğunu anlamış gibiydi.
Sofi ıslak stadyumu da koşarak geçti. Çok geçmeden kendisine doğru birinin koştuğunu farketti. Annesiydi bu. Bu arada gökyüzünde art arda şimşekler çakıyordu.
Nefes nefese sarılmıştı şimdi annesi Sofi'ye.
- Neler oluyor bize yavrum? diyordu annesi.
- Bilmiyorum, derken ağlıyordu Sofi. - Sanki her şey kötü bir rüya gibi!

..büyük büyükninesinin çingene bir kadından aldığı sihirli bir ayna...
Hilde Möller Knag, Lillesand dışındaki eski kaptan köşkünün çatı katındaki odasında uyandı. Saate baktı. Saat daha altı olmasına rağmen gökyüzü tümüyle aydınlıktı. Geniş bir güneş ışığı huzmesi odanın bir duvarını nerdeyse tümüyle aydınlatıyordu.
Yataktan kalkıp pencereye gitti. Giderken yazı masasının üzerine eğilip, masa takviminden bir sayfa kopardı. 14 Haziran 1990, Salı. Kâğıdı buruşturup çöp sepetine attı.
Takvimde şimdi duran tarih 15 Haziran 1990'dı ve bu tarih gülümsüyordu sanki kendisine. Daha Ocak ayındayken "yaş 15!" diye yazmıştı bu takvim yaprağına. 15. yaşının ayın 15'ine gelmesi özel bir durumdu. Bir daha asla yaşamayacağı bir şeydi bu.
Yaş 15! Bu onun "yetişkin hayatı"nın ilk günü değil miydi? Gidip tekrar uyuyacak değildi ya böyle önemli bir günde! Üstelik bu okulun son günüydü. Yalnızca saat birde kilisede tören olacaktı o kadar. Üstelik bir şey daha vardı: babası bir haftaya kadar Lübnan'dan dönüyordu. 24 Haziranda evde olacağına söz vermişti.
Hilde pencerede durup bahçeyi, bahçenin ucundaki iskeleyi ve kırmızı kayıkhaneyi seyretti. Henüz motoru kayıkhaneden çıkarmamışlardı, ama eski kayık suda, iskeleye bağlı duruyordu. Onca yağmurdan sonra kayığa birikmiş olan sulan boşaltmayı unutmamalıydı.

Bu küçük koylarını seyrederken aklına, 6-7 yaşlarındayken bir seferinde tek başına kayığa binip fiyorda açıldığı gün geldi. Açıldıktan sonra kayıktan düşmüş, yüze yüze kıyıya çıkmayı güçlükle başarmıştı. Sırılsıklam bir halde sık çalıların arasından sürünerek bahçeye gelmiş, onu gören annesi ona doğru koşmuştu. Kayık ve kürekler fiyortta

sahipsiz, öylece duruyordu. Hâlâ rüyasında bu kimsesiz, kendi başına öylece duran kayığı gördüğü olurdu. Utanç verici bir olay olarak hatırlardı bunu her seferinde.
Bahçeleri ne çok verimli bir bahçeydi, ne de çok bakımlı. Ama yine de Hilde'nin bahçesiydi. Rüzgarlardan yıpranmış bir elma ağacı ve pek az böğürtlen barındıran birkaç çalı, kışı atlatmayı başarmıştı.
Küçük düzlükte, kayalarla çalıların arasında eski salıncak duruyordu. Parlak sabah ışığırfın altında iyice yıpranmış bir görüntüsü vardı. İçinde minderleri olmadığı için iyice terkedilmiş gibiydi. Annesi gece bahçeye inip minderleri yağmurdan kurtarmış olmalıydı.
Bu koca bahçenin etrafı huş ağaçlarıyla çevriliydi. Bahçe bunlar sayesinde şiddetli rüzgarlardan biraz olsun korunmuş oluyordu. Burasına yüz yıl kadar önce "Bjerkely* " denmiş olmasının nedeni de yine bu ağaçlardı.
Bu evi, bu yüzyılın başında Hilde'nin büyük büyükdedesi yaptırmıştı. Son koca balıkçı filolarının birinde kaptanlık yapan dedesinden ötürü "Kaptan Köşkü" diye biliniyordu evleri.
Bu sabah bahçede dün geceki dehşetli yağmurun izleri de vardı. Hilde gece gök gürültülerinden defalarca uyanmıştı. Şimdiyse gökte tek bir bulut bile yoktu.
Bu yaz yağmurlarının ardından hava tertemiz olurdu. Son haftalar sıcak ve kurak geçmiş, huş ağaçlarının tepesindeki yapraklar sararmaya yüz tutmuştu. Ama şimdi tüm dünya yı-
*Huş ağaçlarıyla çevrili alan (Ç.N.)

kanıp tertemiz olmuştu sanki. Bu sabah tüm çocukluğu da yağmurlarla sürüklenip gitmiş gibiydi.
"Acır, acımaz mı tohumların patlaması..." İsveçli bir şairin dizeleri değil miydi bunlar? Yoksa şair Finlandiyalı mıydı?
Hilde, babaannesinden kalma komodinin üzerinde asıh duran pirinç kaplamalı aynanın karşısına geçti.
Güzel miydi? Pek çirkin sayılmazdı herhalde? Güzelle çirkin arası bir şeydi işte...
Kumral, uzun saçlıydı. Saçları ya biraz daha san, ya da biraz daha esmer olsun isterdi hep. Saçlarında beğendiği yan ise lüleleriydi. Arkadaşları saçlarını biraz olsun dalgalandırabil-mek için uğraşır dururlarken, onun saçları hep kendiliğinden dalgalıydı. Beğendiği bir başka yanı da yeşil gözleriydi. Yemyeşildi gözleri. Teyzeleri, amcaları gözlerine bakmak için yüzüne eğilir, "Gerçekten yemyeşil, öyle değil mi?" diye birbirlerine sorarlardı.
Hilde durup seyrettiği bu kızın küçük bir kıza mı yoksa genç bir kadına mı daha çok benzediğini sordu kendi kendine. Ne öyle, ne de böyleydi. Vücudu bir kadınınkine benzemeye başlamıştı belki ama yüzü hâlâ ham bir elmayı andırıyordu. Bu eski aynada Hilde'ye hep babasını anımsatan bir şeyler vardı. Bir zamanlar bu ayna aşağıda, "atölye"de asılı duruyor du. Kayıkhanenin üstündeki atölye babasının kitaplığı, kafa dinleme yeri ve yazı odasıydı. Albert - evde olduğu zamanlar Hilde babasına adıyla hitap ederdi - hep büyük bir eser yazmayı hayal ederdi. Bir keresinde bir roman yazmaya kalkmış, ancak bu çabası pek bir sonuç vermemişti. Arasıra, Vatanın Dostu gazetesinde yaşadıkları takım ada bölgesini anlatan şiir ve yazılarının yayınlandığı olurdu. Adını gazetede her görüşünde babasıyla gurur duyardı Hilde. ALBERT KNAG. En azından Lil-lesand'da tanınmış bir addı bu. Büyük büyükdedesinin adı da Albert'di.

Evet, ayna. Yıllarca önce babası bir kez aynaya insanın hiç bir zaman iki gözünü birden kırparak bakamayacağını, ancak bu pirinç aynanın bu kurala uymadığını söyleyerek dalga geçmişti kendisiyle. Çünkü bu ayna sihirli bir ayna demişti. Güya büyük büyükannesi bu sihirli aynayı evlendikten kısa bir süre sonra bir çingene kadından satm almıştı. Hilde defalarca aynaya iki gözünü birden kırparak bakmaya çalışmış, ama hiçbir zaman başaramamıştı. İnsanın kendi gölgesinden kaçması kadar olanaksız bir şeydi bu. Sonunda bu aile yadigârı Hilde'nin olmuştu. Hilde de tüm çocukluğu boyunca bu olanaksız sanatı bir kez olsun gerçekleştirebilmek için uğraşmış durmuştu.
Bugün biraz düşünceli olması normaldi. Kendi kendiyle çok meşgul olması da öyle. Yaş^ 15...
O an birden gözü gece masasının üzerine ilişti. Masada bir paket duruyordu! Muhteşem bir camgöbeği renginde kâğıtla kaplanmış, etrafı kırmızı ipek bir kurdeleyle sarmalanmış bir paket. Bir yaşgünü hediyesinden başka ne olabilirdi bu!
Yoksa o meşhur "hediye" bu muydu? Babasının o etrafı büyük bir sır örgüsüyle çevrili HEDİYESİ bu olabilir miydi? Lübnan'dan gönderdiği kartpostallarda bir sürü ipucu verdiği, ama "kendi kendine çok güçlü bir sansür uyguladığı" için bir türlü ne olduğunu söyleyemediği hediye miydi bu?
"Büyüdükçe büyüyen" bir hediye diye yazmıştı babası. Bir yandan da yakında bir kızla tanışacağını, sonra ona yolladığı kartpostalların bir kopyasını da bu kıza gönderdiğini de ima etmişti. Hilde annesinin ağzını aramıştı babasının tüm bunlarla ne demek istediği konusunda, ama annesinin de hiçbir şey bilmediğini anlamıştı.
Babasının ima ettiği şeyler arasında en tuhafı da bu hediyenin belki "başka insanlarla da paylaşılabilecek" bir hediye ol-

duğuydu. Babası bu yüzden Birleşmiş Milletlerde çalışıyordu zaten. Babasının sabit fikirlerinden biri de - pek çok sabit fikri vardı zaten babasının!- BM'in tüm dünyanın yönetimini üstlenecek bir kurum olması gerektiğiydi. "Umarım bir gün gelir, BM dünyanın tüm insanlarını birleştirmeyi başarır" diye yazmıştı yolladığı kartlardan birinde.
Annesi "İyi ki doğdun Hilde!" diye şarkı söyleyerek elinde . çörekler, gazoz ve Norveç bayrağıyla gelmeden paketi açsa olur muydu acaba? Neden olmasındı, yoksa niye oraya konmuş olsundu ki paket!
Hilde yavaşça masaya yaklaşıp paketi eline aldı. Epeyce ağırdı da! Paketin üzerindeki kartı okudu: "Hilde'ye babasından 15. yaşgünü için..."
Yatağına oturup yavaşça kırmızı kurdeleyi açmaya başladı. Çok geçmeden kâğıdı açmaya geldi sıra.
Büyük bir dosyaydı bu!
Hediye bu muydu? Bu kadar söz edilen 15. yaş hediyesi bu muydu? "Büyüdükçe büyüyen" ve üstelik başkalarıyla paylaşılabilecek olan hediye bu muydu?
Şöyle bir bakınca dosyanın daktilo sayfalı kâğıtlarla dolu olduğunu gördü. Yazı karakterinden bunların babasının Lübnan'a götürdüğü daktiloyla yazılmış olduğunu anladı.
Babası koca bir kitap mı yazmıştı kendisine?
İlk sayfada, kocaman el yazısı harflerle SOFİ'NİN DÜNYASI diye yazılıydı.
Sayfanın biraz altında daktiloyla yazılmış şu cümleler yer
alıyordu:
NEYSE GÜNEŞ KARA TOPRAĞA GERÇEK AYDINLANMA ODUR İNSANA
N.F.S. Grundtvig

Hilde sayfalan karıştırmaya başladı. İkinci sayfada ilk bölüm başlıyordu. Bölümün başlığı "Cennet Bahçesi" idi.
Yatağa iyice kurulup dosyayı kucağına yerleştirdi ve okumaya başladı:
Sofi Amundsen okuldan eve geliyordu. Yolun bir kısmını kız arkadaşı Jorün'le yürürken, robotlardan bahsetmişlerdi. Jorün'e göre insan beyni gelişmiş bir bilgisayar gibiydi. Sofi ise pek emin değildi bundan. İnsanın bir makineden daha öte bir şey olması gerekmez miydi?
Hilde okumaya devam ettikçe her şeyi, hattâ yaşgününü unuttu. Ama arada sırada okuduğu satırların arasında aklına şu düşünceler geliyordu:
Babası bir roman mı yazmıştı? En sonunda yarım kalan romanını tamamlamaya karar vermiş, bunu da Lübnan'da mı gerçekleştirmişti? Dünyanın bu köşesinde zamanın pek ağır geçişinden yakınmıyor muydu zaten hep?
Sofi'nin babası da evden uzaktaydı. Bir gün karşılaşacağı kız bu olmalıydı herhalde...
Bir gün gelip yokolacağını düşündüğünde, yaşamın ne kadar değerli olduğunu anlıyordu.... Dünya nasıl meydana geldi? ... Sonuç olarak şu ya da bu bir zamanlar yoktan varolmuş olmalıydı. Ya bu mümkün müydü? Bu da dünyanın hep varolageldiğini düşünmek kadar olanaksız bir şey değil miydi?
Hilde okudu da okudu. Sofi Amundsen'in Lübnan'dan bir kartpostal aldığı yere geldiğinde yatağında heyecandan yerinde hopladı. "Hilde Möller Knag, Sofi Amundsen eliyle, Yonca Sokağı 3..."
Sevgili Hilde. 15. yaşını candan kutlarım. Senin de göreceğin gibi sana, seni geliştirecek bir hediye vermek istedim. Kartı

Sofi'ye gönderdiğim için beni affet. En kolayı buydu. Sevgiler. Baban.
Bak şu utanmaza! Hilde babasının insanı kandırmayı seven biri olduğunu biliyordu ama bu kadarını da beklemiyordu doğrusu. Bu kartı da hediye paketinin yanına koymaktansa hediyenin içine koymuştu!
Ya Sofi! Zavallıcığın kafası iyice karışmıştı:
Niye bir baba, başka bir adrese gideceği gün gibi ortada olan bir kart göndersindi Sofi'ye? Hangi baba bir yaşgünü kartını böyle dolambaçlı yollardan göndererek şaşırtmaya kalkardı kızını? Böylesi nasıl "en kolay" olabilirdi? Her şeyden önemlisi: Sofi nasıl bulabilecekti Hilde'nin izini?
Evet, nasıl bulabilecekti?
Hilde ikinci bölümü okumaya başladı. Bu bölümün adı "Silindir Şapka" idi. Çok geçmeden gizemli kişinin Sofi'ye yolladığı mektuba gelmişti sıra. Hilde nefesini tuttu.
Neden yaşadığımız konusuyla ilgilenmek, pul toplamak kadar "rastlantısal" bir ilgi değildir. Bu gibi sorularla ilgilenen kişiler, insanların dünya varolduğundan beri tartıştıkları bir şeyle ilgilenmektedirler...
"Sofi altüst olmuştu." Hilde de. Babası 15. yaşgünü için sıradan değil, çok ilginç ve heyecanlı bir kitap yazmıştı.
Kısaca özetlersek: Boş bir silindir şapkadan bir tavşan çıkar. Tavşan çok büyük olduğu için bu sihirbazlık numarası milyarlarca yıl alır. Tavşanın ince tüylerinin en tepesinde çocuklar dünyaya gelir. Bu yüzden çocuklar bu müthiş sihirbazlığın nasıl yapıldığına şaşabilecek bir konuma sahiptirler. Ancak büyüdükçe tavşan kürkünün

diplerine doğru sokulurlar. Ve orada kalırlar...

Tavşanın tüylerinin dibine doğru inmekte olduğunu hisseden tek kişi Sofi değildi. Hilde de bugün 15 yaşına basıyordu ve kendisinin de hayatının bundan sonraki yolunu çizme zamanının geldiğini hissediyordu.
Yunanlı doğa filozofları hakkındaki bölümü okudu. Babasının felsefeyle ilgilendiğini biliyordu. Hattâ babası felsefenin ders planına girmesi gerektiği konusunda bir makale de yazmıştı gazetede. "Niçin Felsefe Müfredatın Bir Parçası Olmalı?" başlığını taşıyordu makale. Bir seferinde de konuyu veli toplantısında açmıştı. Hilde utanmıştı o zaman babasından.
Saatine baktı. Yedi buçuk olmuştu. Allahtan annesinin gelmesine daha bir saat kadar vardı. Öyle heyecanlıydı ki Sofi'nin başına gelenler ve tüm bu felsefi sorular! "Demokritos" başlıklı bölüme gelmişti. Önce üzerinde düşünülecek bir soruyla karşılaştı: "Lego niçin dünyanın en müthiş oyuncağıdır?" Sonra da posta kutusunda "büyük, san bir zarf' buldu:
Demokritos, doğadaki değişimlerin bir şeyin gerçekten "değişmesine" bağlanamayacağı konusunda kendinden önceki filozoflarla aynı fikirdeydi. Bundan ötürü doğadaki her şeyin, gözle görülemeyecek kadar küçük ve mutlak, hiçbir zaman değişmeyen yapı taşlarından oluştuğunu varsayıyordu. Demokritos bu en küçük parçacıklara atom adını veriyordu.
Hilde, Sofi'nin kendisinin kırmızı ipek eşarbını yatağının altında bulduğu sayfaya geldiğinde çok heyecanlandı. Demek buraya gitmişti eşarbı! îyi ama bir eşarp bir öykünün içine giremezdi ya! Bir başka yerde daha olmalıydı...
Sokrates hakkındaki bölüm Sofi'nin gazetede "Lübnan'daki Norveçli BM taburu ile ilgili bir haber okumasıyla" başladı.

İşte tipik babası! Norveç'te insanların BM'in barış için yaptıklarıyla ilgilenmediğinden yakınırdı hep. Demek kimse ilgj. lenmese bile en azından Sofi ilgilensin istemişti. Böylece medyanın ilgisini kazanmış oluyordu.
Felsefe öğretmeninden gelen mektubun sonundaki "NOT"u görünce gülümsemeden edemedi:
Kırmızı bir ipek eşarp bulacak olursan lütfen ona iyi bak. Bazen insanların eşyaları birbirine karışır böyle. Okullarda da çok olur bu. Ee, bizim ki de bir felsefe okulu ne de olsa!
Hilde merdivenlerde bir ses duydu. Gelen annesi olmalıydı. Annesi kapıyı çaldığında, o, Sofi'nin bahçedeki gizli yerinde Atina'dan gelme bir video kaseti bulduğunu okumaya başlamıştı
bile.
- İyi ki doğdun Hildeee... İyi ki doğdun Hildeee... İyi ki doğdun...
Annesi merdivenleri çıkarken söylemeye başlamıştı şarkıyı-
-... iyi ki doğdun, iyi ki doğdun Hilde...
- Gir, dedi Hilde felsefe öğretmeninin Sofi'ye Akropolis'ten konuşmaya başlamasını okurken. "Siyah, bakımlı sakalı" ve mavi beresiyle tıpkı babasına benziyordu bu adam.
- Doğum günün kutlu olsun Hilde'çiğim!
- Hımm...
- Ama Hilde!
- Buyur, otur şöyle.
- Ama şey yapmıyacak mısın...
- Gördüğün gibi biraz meşgulüm.
- Demek sen de 15 yaşına geldin ha...
- Hiç Atina'ya gittin mi anne?
- Hayır... Neden?

- O eski harabelerin hâlâ yerinde olması ne ilginç değil mi? 2500 yıldan beri! Harabelerin en büyüğünün adı "Bakire'nin evi"...
- Babandan gelen hediyeyi açtın mı?
- Hangi hediyeyi?
- Bana bak bakayım Hilde! Dalmış gitmişsin sen... Hilde dosyayı elinden bıraktı.
Annesi yatağına doğru eğildi. Elindeki tepside yanan bir mum, yağlı çörekler ve gazoz vardı. Bir de küçük bir hediye paketi. Daha fazlasını taşıyamadığı için bayrağı da koltuğunun altına sıkıştırmıştı.
- Teşekkürler anneciğim! Çok tatlısın ama gerçekten zamanım çok az.
- Kiliseye gitmene daha çok var.
Hilde ancak o zaman nerede olduğunu hatırladı ve annesi tepsiyi gece masasının üzerine koydu.
- Özür dilerim anneciğim. Çok fena dalmışım buna. Dosyayı gösterip sözlerine devam etti:
- Babamdan...
- Ne yazmış Hilde? Ben de en az senin kadar heyecanlıyım. Aylardır ağzından doğru dürüst tek bir laf çıkmıyordu.
Nedense utanmıştı Hilde.
- Yok canım, yalnızca bir anlatı.

- Bir anlatı mı?
- Evet, bir anlatı. Biraz da felsefe kitabı. İşte öyle bir şey.
- Benim hediyemi de açmayacak mısın?
Aralarında fark gözetemeyeceği için Hilde annesinin paketini de açtı. Altın bir bilezikti bu.
- Ne kadar güzel! Çok teşekkürler! Sofi kalkıp annesine sarıldı.
Bir süre oturup ordan burdan sohbet ettiler.
- Artık gidebilirsin anne, dedi Hilde biraz sonra. - Tam şu

anda Akropolis'in tepesinde duruyor da...
- Kim?
- Bilmem. Sofi de bilmiyor. Bütün mesele de bu ya zaten!
- Peki. İşe gitmem lazım zaten. Sen de biraz yesen iyi edersin. Elbisen aşağıda hazır.
Sonunda annesi merdivenlerden indi ve gitti. Sofi'nin felsefe öğretmeni gibi. O da Akropolis'in merdivenlerinden inerek önce Areopagos tepesinde bir süre durmuş, sonra da Atina'nın eski meydanında tekrar ortaya çıkmıştı. Hilde eski harabelerden birdenbire bir sürü yüksek yapı yükselişini okurken hayretten donakaldı. Babasının bir diğer sabit fikri de, BM'e dahil tüm ülkelerin birleşerek Atina'daki bu eski meydanın gerçek bir kopyasını yapmalarıydı. Burada felsefi konular tartışılmalı, ayrıca silahsızlanma görüşmeleri ele alınmalıydı. Böyle büyük bir projenin insanların birleşmesine hizmet edeceğine inanıyordu. "Petrol platformları ve Ay'a inen uzay araçları yapıyoruz ya, bunu neden yapamayalım!" diyordu.
Sonra Platon'la ilgili bölüme geldi. "Ruh sevginin kanatlarında "evine", idealar dünyasına doğru yola çıkar. Ruh, "vücudun hapishanesinden" kurtulur..."
Sofi çiti aşıp Hermes'i izlemeye kalkışmış, ama bir süre sonra Hermes gözden kaybolmuştu. Platon'u okuduktan sonra ormanda yürümeye başlamış, sonra da küçük bir gölün kenarındaki kırmızı bir kulübeye gelmişti. Kulübede Bjerkely'i gösteren bir resim asılıydı. Tarifine bakılırsa Hilde'nin Bjerkely'si olmalıydı bu. Bunun yanında da Berkeley diye bir adamın resmi asılıydı. "Ne ilginç bir şeydi bu!"
Hilde elindeki koca dosyayı bir kenara bırakıp kitaplığına gitti ve 14. yaşgününde hediye gelen Kitap Kulübü'nün üç ciltlik ansiklopedisini açtı. Berkeley... işte!

Berkeley, George, 1685-1753, tng. filozof ve Cloyne piskoposu. İnsan bilincinin dışında maddi bir gerçeklik olduğu fikrini reddeder. Ona göre duyumsal algılamalarımızın kaynağı Tanrıdır. B. aynı zamanda soyut kavramları eleştirisiyle tanınır. En önemli eseri: A Treatise Concer-ning the Principles ofHuman Knovuledge (1710). -.
Evet, çok ilginçti! Tekrar yatağına dönüp dosyayı eline almadan önce bir süre öylece durdu odanın ortasında. Bu iki resmi yanyana koymuş olan kişi babasıydı bir bakıma. İsim benzerliğinden başka bir benzerlik söz konusu muydu acaba?
Demek Berkeley insan aklının dışında maddi bir gerçeklik olduğunu reddeden bir filozoftu. Ne acayip şeylere inanabiliyordu insanlar! Öte yandan bu tür iddiaların tersini kanıtlamak son derece zor bir işti. Bu fddia Sofi'nin dünyasına uyuyordu örneğin. Sofi'nin "duyumsal algılarının" kaynağı ise Hilde'nin babasıydı.
Okumaya devam ederse bu konuda daha çok şey öğrenecekti herhalde. Sofi'nin kendisine aynada iki gözünü kırparak karşılık veren kızı gördüğü yere geldiğinde dosyanın üzerinden etrafa bakıp kendi kendine gülümsedi. "Sanki aynadaki kız gözlerini Sofi'ye kırpmış gibiydi. Seni görüyorum, Sofi! demek ister gibiydi. Ben aynanın öbür tarafındayım."
Bir de Sofi burada Hilde'nin yeşil cüzdanım buluyordu -içindeki paralar ve diğer şeylerle. Nasıl olmuş da oraya gitmişti cüzdanı?
Saçma! Hilde bir an için Sofi'nin cüzdanını gerçekten bulduğunu sanmıştı. Ama sonra bir an tüm bu olanları Sofi'nin cephesinden görmeye çalıştı. Zavallıcık için her şey son derece karmaşık ve esrarengizdi.
İlk kez o an Sofiyle yüz yüze karşılaşmış olmayı istedi. Bir

zaman gelip onunla tüm bu olup bitenlerin birbiriyle ilişkisini konuşmayı arzuladı.
Ama şimdi Sofî'nin başı dertteydi. Bir an önce kulübeden çıkması gerekiyordu. Ve kayık da gölün ortasında yüzüyordu elbette! Kayıkla ilgili hikâyesini kendisine böyle anımsatıyordu babası.
Hilde gazozundan bir yudum, karides salatalı ekmek dili-minden de bir ısırık aldı ve Platon'un idealar öğretisini eleştiren "düzen adamı" Aristoteles ile ilgili bölümü okumaya başladı.

Aristoteles, önce duyularda varolmayan bir şeyin bilinçte de varolmayacağını iddia eder. Platon ise önce fikirler dünyasında varolmayan hiçbir şeyin doğada varolamayacağmı öne sürer buna karşılık. Aristoteles, Platon'un bu tutumuyla "şeylerin sayısını çiftleştirdiğj-ni" söylüyordu.
Hilde "bitki, hayvan, maden" oyununu bulanın Aristoteles olduğunu hiç bilmiyordu doğrusu!
Aristoteles, doğanın "odası"nı ciddi bir şekilde düzenlemek istiyordu. Doğadaki her şeyin değişik gruplar ve alt-gruplarda biraraya geldiğini göstermeye çalışıyordu.
Aristoteles'in kadınlar konusundaki görüşlerini okuyunca hem hayal kırıklığına uğradı, hem de kızdı. Demek insan çok akıllı bir filozof olmasına rağmen bu kadar aptal olabiliyordu!
Sofi, Aristoteles'ten esinlenip kendi "oda"sını düzenlemeye koyulmuştu. Ve orada tüm diğer ıvır-zıvırın arasında, Hil-de'nin dolabından bir ay kadar önce yokolmuş olan beyaz çorabın tekini bulmuştu! Sofi Alberto'dan gelen kâğıtları bir dosyanın içine koymuştu. "Kâğıtların toplamı 50 sayfayı geçmişti."
338
Hilde ise dosyasınm 124. sayfasına gelmişti ki bunun içine hem Sofî'nin hikâyesi, hem de Alberto Knox'dan gelen "kurs mektupları" dahildi.
Bir sonraki bölümün başlığı "Helenizm" idi. Bu bölüm Sofî'nin, üzerinde BM jipi bulunan bir kartpostal alışıyla başlıyordu. Kart 15/6 tarihli ve "BM taburu" damgalıydı. İşte yine, babasının hediyenin yanında vermek yerine hediyenin içine koymayı tercih ettiği bir başka "kartpostal"dı bu da:
Sevgili Hilde! Hâlâ yaşgününü mü kutlamaktasın, yoksa artık ertesi gün mü oldu? Hediyenin ne kadar süre dayanacağı o kadar önemli değildir. Bir anlamda tüm yaşam boyu sürer. Ama ben yaşgününü bir kez daha kutlamak istiyorum. Belki artık kartları neden Sofi'ye yolladığımı anlıyorsundur. Onun kartları sana ulaştıracağından hiç kuşkum yok. NOT. Annen cüzdanını kaybettiğini anlattı. İçindeki 150 kronu ben sana veririm. Yeni öğrenci kartını da okul kapanmadan alabilirsin, değil mi? Sevgiler, baban.
İyi vallahi! Hiç yoktan 150 kronu olmuştu böylece. Babası yaş-günü için yalnızca el yapması bir hediyenin yetmeyeceğini düşünmüştü demek ki.
15/6 Sofî'nin de yaşgünüydü. Ama Sofî'nin takvimi henüz mayısın başlarını gösteriyordu. Bu tarih babasmın bu bölümü yazdığı tarih olmalıydı; Hilde'ye yolladığı "yaşgünü kartpostalına" ise çok daha sonraki bir tarihi koymuştu.
Zavallı Sofi. İşte şimdi de Jorün'le buluşmak üzere süper-markete doğru koşarken düşünüyordu:
Hilde kimdi? Babası nasıl olup da Sofi'nin onu bulacağından bu kadar emin olabiliyordu? Ne olursa olsun kartları doğrudan kızına değil de Sofi'ye yollaması çok anlamsız bir şeydi.
339
SOFİ'NİN DÜNYASI
Hilde de Plotinos'u okurken odasında uçmaya başladığını hissetmişti.
Varolan her şeyde tanrısal bir gizem olduğunu söylemek istiyorum. Ayçiçeğinin, gelinciğin böyle parıldadığını görebiliriz. Bir kelebeğin daldan havalanışmda, bir balığın akvaryumda yüzüşünde bu sınırsız gizemi biraz daha çok yakalarız. Ancak Tann'ya en yakınlaştığı, mız yer kendi ruhumuzdur. Bu büyük yaşam sırrıyla ancak ruhumuzda birleşiriz. Evet, ender de olsa, kimi zaman bu tanrısal gizemin kendimiz olduğunu hissederiz.
Hilde'nin şimdiye dek okuduğu en baş döndürücü bölünuolnıuş-tu bu. Aynı zamanda en kolay anlaşılır bölümdü de bu: Her şey birdir ve bu "bir" de herkesin bir parçası olduğu tanrısal bir gizemdir.
Bu inanılması gereken bir şey değildi Hilde'ye göre. Zaten böyleydi. Sonra isteyen verseydi istediği anlamı "tanrısal" sözcüğüne.
Hızla bir sonraki bölüme geçti. Sofi ile Hilde 17 Mayıstan önceki akşam çadırlarını alıp kamp kurmaya gidiyorlardı. Sonra da Binbaşının Evi'ne...
Hilde ancak bir iki sayfa okumuştu ki hiddetle yerinden kalkıp kolunun altında dosyayla odayı arşınlamaya başladı. Bu kadar da olmazdı yani! Babası Hilde'ye mayısın ilk yarısında gönderdiği kartların bir eşini ormandaki bu kulübeye koymuş, sonra da kızların bunları bulmasını sağlamıştı. Gerçekten de kendine gelen kartların tıpatıp eşiydi bu kartlar. Babasından gelen kartları iki-üç kez okur, hepsini satırı satırına hatırlardı çünkü.
Sevgili Hilde. Yaşgününle ilgili tüm sırlardan bazen öyle patlayacak gibi oluyorum ki, telefonu açıp sana her şeyi anlatmak is-
340
BJERKLEY
tiyor, sonra kendimi durduruyorum. Bu şey büyüdükçe büyüyor. Ve sen de bilirsin ki bir şey büyüyüp durdukça insanın onu sırf kendine saklaması zorlaşır...
Sonra Sofiye Alberto'dan bir mektup daha geliyordu. Bu mektup Yahudilerle Yunanlılar ve bu iki büyük kültür hakkındaydı. Tarihe böyle geniş bir açıdan bakmak Hilde'nin hoşuna gitmişti. Okulda hiç böyle şeyler öğrenmiyorlardı. Varsa yoksa ayrıntılar, ayrıntılar... Bu mektubu okuyup bitirdiğinde İsa ve Hıristiyanlığa dair yeni bir bakış edinmiş olduğunu hissediyordu.
Goethe'nin, "Üçbin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan insan günübirlik yaşayan insandır," şeklindeki sözlerinden de hoşlandı.

Bundan sonraki bölüm, Sofi'nin penceresine çarpan bir kartpostalla başlıyordu. Bu da yeni bir yaşgünü kartından başka bir şey değildi elbette!
Sevgili Hilde! Bu kartı okurken hâlâ yaşgünün mü bilmiyorum. Değilse de umarım üzerinden pek fazla gün geçmemiştir. Sofi'nin bir-iki haftası bizim için bir-iki hafta anlamına gelmeyebilir. Bense eve 24 Haziranda dönüyorum. Döndüğümde bahçedeki salıncağa oturup beraber denizi seyrederiz Hildeciğim! Konuşacak çok şeyimiz var...
Sonra Alberto Sofi'yi telefonla arıyor, Sofi böylece Alberto'nun sesini duyuyordu ilk kez.
- Sanki bir savaştan bahsediyor gibisiniz...
- Buna ruhsal bir savaş demek daha doğru olur. Hilde'nin ilgisini uyandırıp, babası Lillesand'a dönmeden önce onu bizim tarafımıza Çekmeye çalışmalıyız.

Bunun üzerine Sofi, bir Ortaçağ rahibi kılığına girmiş olan Alberto Knox'la 12. yüzyıldan kalma bir kilisede yüz yüze geliyordu.
Aman, kilise! Hilde saatine baktı. Saat biri çeyrek geçiyordu. Kitaba dalmış, zamanı unutmuştu!
Kendi yaşgününde kiliseyi kırmak değildi pek onu düşündüren. Onu asıl huzursuz eden şu yaşgünü meselesinin kendisiydi. Kiliseye gitmemekle epeyce bir kutlamayı da kaçırmış oluyordu. Aman olsun, kutlamadan çok ne vardı şu dünyada!
Nasıl olsa kitapta uzun bir vaaz geliyordu birazdan. Alberto da papaz rolü için tam biçilmiş kaftandı.
Sophia1 nın Hildegard'a görünüşünü okuduğunda yeniden ansiklopediye başvurdu. Ama ansiklopedide ne Sophia'dan, ne de Hildegard'dan söz ediliyordu. Ne kadar da tipikti bu! Ne zaman kadınlar ya da kadınlarla ilgili bir şey söz konusu olsa, ansiklopedi bir Ay krateri kadar sessizleşiyordu. Ansiklopedileri sansürden geçiren bir "Erkekleri Koruma Birliği" filan mı vardı
yoksa!
Bingen'li Hildegard hem vaiz, hem yazar, hem doktor, hem botanikçi ve hem de doğalbilimciydi demek! Üstelik o, "Ortaçağda ayakları en çok yere basan ve en çok bilimsel olanların kadınlar olduğunun bir simgesiydi.adeta". Ve bu kadın hakkında Kitap Kulübü'nün koskoca ansiklopedisinde tek bir satır
yoktu ha! Rezalet!
Hilde, Tann'nın bir de "dişi yanı" ya da "doğa analığı" olduğuna inanıldığını hiç duymamıştı daha önce. Yunancada Tan-rı'nın dişi yanına Sophia deniyordu demek! Sophia'yı da kayda değer bulmamış olacaklardı sayın ansiklopediciler!
Ansiklopedide konuyla ilgili sayılabilecek tek bilgi, İstanbul'da, adı "kutsal bilgi" anlamına gelen "Aya Sofya" isimli bir kilisenin bulunduğuydu. Bir başkent ve sayısız kraliçenin isminin kaynağı olacak kadar önemli olmasına rağmen, bu kişi-

nin kadın olduğundan hiçbir yerde söz edilmiyordu. Sansür değilse neydi bu?
Öte yandan Sofi'nin Hilde'ye "göründüğü" doğruydu bir bakıma. Hilde kitabı okumaya başladığından beri siyah saçlarıyla Sofi'yi gözünün önüne getirebiliyordu.
Sofi neredeyse tüm bir geceyi Maria Kilisesi'nde geçirip eve geldikten sonra, ormandaki kulübeden alıp eve getirdiği pirinç aynanın önüne geçmişti.
Keskin hatlarıyla kendi yüzü ve kendinden başkasına ait olamayacak kara, "pırasa" saçları görülüyordu aynada. Ama bu yüzün arkasında bir başka kızın yüzü daha saklıydı.
Aniden aynadaki kız iki gözünü birden kırptı. Sanki "ben gerçekten burada, aynanın öteki yüzündeyim," demek ister gibiydi. Birkaç saniye sonra ise yokoldu.
Hilde de kimbilir kaç kez aynada böyle kendisine bakmış, aynanın arkasında bir başkasını aramıştı. Ama babası nereden biliyordu bunu? Hilde de aynanın arkasında siyah saçlı bir kadın düşlememiş miydi çoğu kez? Hani büyük büyükninesi aynayı çingene bir kadından aldığı için...
Hilde dosyayı tutan ellerinin titrediğini hissetti. Sofi'nin gerçekten "öteki yüzde" bir yerde varolduğuna inanıyordu. Sofi, Hilde ve Bjerkely'i rüyasında görüyordu şimdi de. Hilde Sofi'yi ne görebiliyor, ne de işitebiliyordu. Ve işte Sofi iskelenin kenarında altın bir kolye buluyordu. Sonra da uyandığında yatağında buluyordu üzerinde Hilde'nin adının baş harfleri de olan bu kolyeyi!
Hilde'nin şöyle bir düşünmesi gerekiyordu. Kolyesini de kaybetmemişti ya! Komodinindeki takı kutusunu açıp baktı. Altın haç, babaannesinin Hilde'nin doğumunda taktığı altın haç yerinde yoktu!

Demek kolyesini de kaybetmişti. İyi ama daha kendisinin haberi yokken babası nereden öğrenmişti bunu?

Dahası, Sofi Hilde'nin babasının Lübnan'dan gelişini de görmüştü rüyasında. Oysa babasının gelmesine daha bir hafta vardı. Sofi rüyasında geleceği görüyor olabilir miydi? Babası eve döndüğünde, Sofi'nin de bir bakıma orada olacağını mı anlatmak istiyordu? Hilde'nin yeni bir de arkadaş edineceğini yazmıyor muydu zaten...
Hilde içinde uyanan bir anlık, ama çok net bir düşüncede Sofi'nin kâğıt kalemden öte bir şey olduğunu hissetti. Sofi vardı.

Hilde tam Rönesansla ilgili bölümü okumaya başlamışken aşağıda, kapının girişinde annesinin ayak seslerini duydu. Saatine baktı. Dört olmuştu.
Annesi koşarak merdivenleri çıkıp Hilde'nin odasının kapısını açtı.
- Kiliseye gitmedin mi yoksa sen?
- Tabii ki gittim.
- Ama... ne giydin giderken?
- Şimdi ne giyiyorsam, o zaman da onu giydim.
- Gecelik mi giydin yani?
- Hımmm... Maria Kilisesi'ne gittim.
- Maria Kilisesi mi?
- Evet, Ortaçağdan kalma taş bir kilise.
- Hilde!
Hilde dosyayı kucağına bırakıp annesine baktı.
- Dalmış gitmişim anne. Çok üzgünüm. Ama öyle heyecanlı ki okuduklarım!
Annesi buna gülümsemeden edemedi.
- Sihirli bir kitap bu! diye ekledi Hilde.
- Tamam, tamam. Haydi bir kez daha öyleyse: Yaşgünün kutlu olsun Hilde!
- Aman, yaşgünü tebriklerinden gına geldi artık!
- Ama ben... Neyse, biraz dinleneyim de bize şöyle güzel bir akşam yemeği hazırlayayım. Hem çilek de aldım.
- îyi. Ben de okumaya devam edeyim.

Bunun üzerine annesi çıktı, Hilde de okumaya devam etti.
Sofi şehirde Hermes'in ardından yürüyordu. Alberto'nun evinin girişinde Lübnan'dan gelen bir kart daha çıkmışta karşısına. Bu kart da 15 Haziran tarihliydi.
Hilde kartların tarihindeki sistemi şimdi anlıyordu. 15 Hazirandan önceki kartların bir "kopya"sı Hilde'ye de gelmişti. 15 Haziran tarihli kartlar ise kendisine bu dosya aracılığıyla geliyordu.
Sevgili Hilde. Sofi şimdi felsefe öğretmeninin evine geliyor. Ya-kında 15 yaşına girecek, sense dün 15 yaşına girdin. Yoksa bugün mü Hildeciğim? Bugünse saat epey geç olmuş olmalı. Ama saatlerimiz de hep aynı gitmiyor...
Hilde, Alberto'nun Sofiye Rönesansı, yeni bilimi, 17. yüzyıl Us-çularını ve Britanya Empiristlerini anlattığı bölümleri okudu. Babasının anlatının arasına serpiştirdiği kartpostalları ve yaşgünü tebriklerini her okuyuşunda çok heyecanlanıyordu. Babası bunları kimi zaman bir kompozisyon defterinin içine, kimi zaman bir muz kabuğunun arasına, kimi zaman bir bilgisayara koyuyordu. Hiç umursamadan Alberto'nun ağzından "laf kaçırtıyor", Sofi'ye Hilde dedirtiyordu. Hepsinden ötesi Hermes'i de konuşturup, "Yaşgünün kutlu olsun Hilde!" dedirtiyordu.
Babasının kendini Tanrı yerine koyarak fazla ileriye gittiği konusunda Alberto'yla aynı fikirdeydi. Aa kiminle aynı fikirde oluyordu gerçekte. Alberto'yabu eleştiri -ya da özeleştiri- dolu sözleri söyleten kişi de babası değil miydi? Sonunda babasının kendini Tanrı'yla bir tutmasının pek de o kadar saçma olmadığı kanısına vardı. Babası, Sofi'nin dünyasında herşeye kadir bir Tanrı gibiydi işte.
Alberto Berkeley'i anlatmaya başladığında Hilde de Sofi

kadar heyecanlıydı. Ne olacaktı şimdi? Babası hep, insan aklının dışında maddesel bir dünya olduğunu reddeden bu filozofa gelindiğinde önemli bir şeyler olacağını sezdirmişti. Hilde ansiklopediye baktığı iç in önceden bir şeyler öğrenmişti, Berkeley hakkında.
Bölüm, Sofi ile Alberto'nun pencere kenarında dururlarken, ardında yaşgünü tebriği mesajı taşıyan uçağı görmeleriyle başlıyordu. O sırada da "kara bulutlar tüm şehri kaplıyordu".
Yani tüm soru "olmak ya da olmamak" değildir. Soru aynı zamanda ne olduğumuzdur. Gerçekten et ve kemikten oluşmuş insanlar mıyız? Dünyamız gerçek şeylerden mi oluşuyor, yoksa akıl mı bizi çevreleyen?
Sofi'nin tırnak yemeye başlamasında şaşacak bir şey yoktu. Kendisinin böyle bir huyu olmasa da, onun da kendini pek iyi hissettiği söylenemezdi.

Ve sonra bir gün gelir anlardı insan:"... bizim içinse "herşe-yin kendinde nedeni" olan bu "ruh" Hilde'nin babası olabilir."
- Demek o bizim için bir tür Tanrı, öyle mi?
- Dürüst olmam gerekirse, evet. Ama bundan ötürü utanması gerek o ahlaksızın!
-Ya Hilde?
- O bir melek, Sofi.
- Melek mi?
- Hilde bu "ruh"un göründüğü kimse.
Bundan sonra Sofi Alberto'dan ayrılıyor, kendini sokakta, yağmur fırtınanın ortasında buluyordu. Sofi'nin şehri koşarak geçmesinden birkaç saat sonra Bjerkeley'i de etkisi altına alan aynı kötü hava olmasındı bu?

Yarın yaşgünüm, diye düşünüyordu. Tam on beşinci yaşına basarken hayatın yalnızca bir rüya olduğunu anlamak ne kadar acıklıydı! Sanki bir milyon kazanmış, tam ödülü alacakken bunun aslında bir rüya olduğunu anlamış gibiydi. Sofi ıslak stadyumu da koşarak geçti. Çok geçmeden kendisine doğru birinin koştuğunu farketti. Annesiydi bu. Bu arada gökyüzün-de art arda şimşekler çakıyordu.
Nefes nefese sarılmıştı şimdi annnesi Sofi'ye.
- Neler oluyor bize yavrum? diyordu annesi.
- Bilmiyorum, derken ağlıyordu Sofi. - Sanki herşey kötü bir rüya gibi!
Hilde de gözlerinin dolduğunu hissediyordu. "Olmak ya da olmamak - işte bütün mesele bu."
Dosyayı elinden yatağa atıp ayağa kalktı. Bir ileri bir geri odayı arşınlamaya koyuldu. Sonunda annesi gelip onu yemeğe çağırana dek pirinç aynanın karşısında kendini seyretti. Annesi kapıyı çaldığında aynanın karşısında ne kadar zamandır durduğunu bilmiyordu. Ama bildiği bir şey varsa, o da aynadaki görüntüsünün kendisine iki gözünü birden kırpmış olduğuydu.
Yemek boyunca yaşgünü için kendisine yapılanlara teşekkür borçlu, iyi bir aile kızı gibi davranmaya çalıştı. Aslında kafası sürekli Alberto ve Sofi'yle meşguldü.
Herşeyin ardında Hilde'nin babasının olduğunu anlamışlardı artık. Peki şimdi neler olacaktı? Aslında anlamışlardı demek de ne demekti? Herşey kurmacaydı nasıl olsa. Onların bir şey anlamasını sağlayan babası değil miydi? Ne olursa olsun ortada bir sorun vardı: Sofı'yle Alberto herşeyi "anladıklarına" göre yolun sonuna gelinmiş demekti.
Aynı durumun belki kendi dünyası için de geçerli olduğu aklına geldiğinde, bir patates cipsi neredeyse boğazında kah-

yordu. İnsanlar doğanın kurallarını birbiri ardına keşfedip duruyorlardı. Tarih böyle, felsefe ve bilimde tüm bilinemeyenler çözülüp dururken sonsuza dek sürecek miydi? Yoksa insanlık, tarihinin sonuna mı yaklaşmıştı? Çünkü bir yandan gittikçe ilerleyen düşünce ve bilim ile incelen ozon tabakası ve yakılarak yokedilen tropik ormanlar arasında bir ilişki yok muydu? Belki de insanların bilgiye susuzluğuydu "ilk günahları"?
Bu konu öyle büyük ve öyle ürkütücüydü ki, Hilde hemen başka şeyler düşünmeye çalıştı. Üstelik babasının yaşgünü hediyesini okumaya devam ederse, bir sürü şeyi daha anlardı kuşkusuz.
- "Dile benden ne dilersen..." diye bir başka yaşgünü şarkısı söylüyordu annesi italyan çilekleriyle dondurmalarını yerlerken. - Şimdi sen ne istersen onu yapacağız.
- Biraz garip gelecek ama şu an tüm istediğim babamın armağanını okumaya devam etmek.
- Pekâlâ, ama dikkat et de kendini fazla kaptırma!
- Yok canım.
- Belki sonra pizzalanmızı alıp televizyondaki şu dedektif dizisini seyrederiz...
- Belki.
Hilde'nin aklına Sofi'nin annesiyle konuşmaları geldi. Babası Sofi'nin annesini kendi annesinden esinlenerek mi yaratmıştı acaba? Ne olur ne olmaz diye annesine hiç değilse bugün evrenin silindir şapkasından çıkarılan tavşanlardan söz etmemeye karar verdi.
- Aklıma gelmişken, dedi ayağa kalkarken. -Evet?
- Altın haçlı kolyemi bulamıyorum. Annesi anlamlı anlamlı baktı.
- Kolyeni haftalarca önce iskelenin ucunda buldum. Orada düşürmüşsün, seni dağınık seni!

- Bunu babama anlattın mı?
- Bilmem. Ha evet, galiba anlattım...
- Peki şimdi nerede?

Annesi kalkıp kendi takı kutusuna bakmaya gitti. Sonra yatak odasından hayret dolu bir ses geldi. Oturma odasına geri gelen annesi:
- Hay Allah! Şu an için ben de bulamıyorum, dedi.
- Biliyordum zaten.
Annesine bir sarılıp, yukarı kendi odasına koştu. Nihayet tekrar Sofi ve Alberto'nun başına gelenleri okuyabilecekti. Yine yatağına oturup, koca dosyayı kucağına açtı.
Sofi ertesi sabah annesinin odasına girmesiyle uyandı. Elinde içi hediye paketi dolu bir tepsi taşıyordu. Boş bir gazoz şişesine bayrağı koymuştu.
- Yaşgünûn kutlu olsun Sofi!
Sofi gözlerini ovuşturarak kendine gelmeye çalıştı. Dün olanları hatırlamaya çalıştı. Ama herşey bir bulmacanın parçalarını andırıyordu. Bulmacanın bir karesinde Alberto, bir diğerinde Hilde ve Binbaşı vardı. Bir başka karede Berkeley, diğerinde Bjerkely yer alıyordu. Karelerin en siyahı o korkunç havaydı. Sofi bir sinir krizi geçirmişti neredeyse bu havada. Sonra annesi onu havluyla kurulamış, ballı sıcak süt içirip "yatırmıştı". Sofi yatar yatmaz uyumuştu.
- Hâlâ hayattayım galiba, dedi Sofi kısık bir sesle. -Tabii hayattasın! Üstelik bugün 15 yaşına giriyorsun.
- Emin misin?
- Ne demek emin miyim? Bir anne bir tanecik kızının ne zaman doğduğundan emin olmaz mı? 15 Haziran 1975... saat bir buçuk. Hiç kuşkusuz hayatımın en mutlu günü.
- Herşeyin yalnızca bir rüya olmadığından emin misin?
- Öyle de olsa, gözünü açıp karşında çörekler, gazoz ve yaşgü-nü hediyeleri bulduğun bir rüya fena bir rüya sayılmaz herhalde!

Annesi elindeki tepsiyi bir sandalyeye bırakıp kısa bir süre için yokoldu. Tekrar odaya geldiğinde elinde bir başka tepsi vardı. İçinde çörekler ve gazoz olan bu tepsiyi Sofi'nin yatağının dibine bıraktı.
Bundan sonrası her zamanki yaşgünü sabahları gibi geçti. Sofi hediyelerini açtı; annesi ta on beş yıl öncesine, doğum sancılarına varana dek anılarından bahsetti. Annesinin hediyesi bir tenis raketiydi. Şimdiye dek hiç tenis oynamamıştı ama Yonca Sokağı'ndan üç beş dakika ötede isterse oynayabileceği bir tenis sahası vardı. Babası FM-radyolu bir mini televizyon göndermişti. Televizyonun ekranı bir fotoğraf yüzeyi kadar ya vardı, ya yoktu. Sonra ailenin başka fertlerinden ve aile dostlarından hediyeler vardı.
Bir süre sonra annesi:
- Bugün işten izin alayım mı sence? diye sordu.
- Hayır. Neden?
- Dün gerçekten kendinde değildin. Böyle devam ederse seni bir psikologa göstersek diyordum. "
- Gerekmez.
- Dünkü hava mıydı seni böyle etkileyen yoksa şu meşhur Alberto mu?
- Ya sana ne demeli? Dün "Neler oluyor bize yavrum?" diyen sen değil miydin?
- Bir takım acayip insanlarla buluşmak için şehirde oraya buraya gitmeni düşünerek söyledim. Bunda belki benim de suçum var diye...
- Boş zamanlarımda birazcık felsefe dersi almamda kimsenin "suçu" yok. İşine gidebilirsin. Zaten 10'da okulda olacağız. Ders yok. Karne alıp biraz eğleneceğiz o kadar.
- Karnen nasıl dersin?
- Bilmem ama birinci dönemden daha çok pekiyi olacağı kesin. Annesi gideli pek az olmuştu ki telefon çaldı.
- Alo, ben Sofi Amundsen.
- Merhaba. Benim, Alberto.

-Aa?
- Binbaşı yapacağını yaptı yine.
- Ne demek istiyorsun?
- Dünkü havayı kastediyorum Sofi.
- Neye inanacağımı bilemiyorum.
- İşte bir filozofu filozof yapan da budur. Bu kadar kısa zamanda böyle çok şey öğrenmenden gurur duymuyorum desem yalan olur.
- Hiçbir şeyin gerçek olmamasından korkuyorum.
- Buna varoluşsal endişe denir ki bu çoğu zaman yeni bir hayatın eşiğinde olduğunu gösterir.
- Derslere biraz ara versek iyi olacak galiba.
- Bahçende çok kurbağa var şu sıralar anlaşılan! Sofi gülmeye başladı. Alberto sözlerini sürdürdü:

- Bence devam etmeliyiz. Ha sahi yaşgünün kutlu olsun! Dersleri 24 Hazirandan önce bitirmeye çalışmalıyız. Zaten son ümidimiz de
bu.
- Ne için son ümidimiz?
- Şöyle bir oturup arkana yaslan. Bugünkü dersimiz biraz zaman
alabilir.
- Rahatım yerinde.
- Descartes'ı hatırlıyor musun?
- "Düşünüyorum, öyleyse varım."
- Şu an kendi yöntemsel kuşkumuz içinde zor bir durumdayız. Düşünüp düşünmediğimizden bile emin değiliz. Belki de biz bir düşünceden başka bir şey değiliz ki bu da insanın kendinin düşünmesinden oldukça farklı bir şey. Lillesand'daki kızının yaşgünü eğlencesi olalım diye Hilde'nin babası tarafından yaratılmış karakterler olduğumuza inanacak yeterli kanıt var elimizde. Öyle değil mi?
- Evet...
- Ama bu durum da içinde bir çelişki barındırıyor. Eğer yaratılmış karakterlersek, kendi başımıza hiçbir şeye "inanmaya" hakkımız olamazdı. Örneğin tüm bu telefon konuşması bir hayalden baş-

ka bir şey olmazdı.
- O zaman bizim özgür bir irademiz olmazdı. Tüm söyleyip yaptıklarımıza Binbaşı karar veriyor olurdu. O zaman en iyisi bu telefon Konuşmasına hemen şu an son vermek olurdu.
- Hayır, hayır. Konuyu basite indirgiyorsun!
- Niyeymiş anlat o zaman!
- İnsanın rüyalarını planladığı söylenebilir mi? Hilde'nin babası her yaptığımızın farkında olabilir. Bundan kaçınmak insanın kendi gölgesinden kaçması kadar olanaksız olabilir. Ama Binbaşının bundan sonra olacakları her türlü ayrıntısına kadar planlamış olduğu -ki ben de tam bu noktada bir plan kurmaya başladım- pek öyle kesin olmayabilir. Belki de olacaklara tam son anda yani yaratıcılık anında karar veriyordur. İşte tam böyle anlarda inisiyatifi ele alıp kendi söyleyip yapacaklarımıza kendimiz karar verebiliriz belki. Tabii bizim bu zayıf çıkışlarımız Binbaşınınkilerle karşılaştırılamayacak kadar güçsüz olacaktır. Onun konuşan köpekleri, uçağın arkasına taktığı pankartları, muzla yolladığı haberler ve fırtınalı havaları karşısında yapacak pek bir şeyimiz yok. Ama ne olursa olsun bizim de bir irademiz olduğunu unutmamak gerek.
- Nasıl başaracağız bu dediğini?
- Binbaşı bizim dünyamızda olup biten herşeyin farkında, ama bu onun herşeye kadir olduğu anlamına gelmiyor. En azından bizim hayatımızı onun herşeye kadir olmadığını varsayarak yaşamamız gerekiyor.
- Anlıyorum sanırım.
- Mesele, onun haberi olmadan araya sızıp sırf kendi başımıza bir şey yapabilmekte. Bu Binbaşının asla farkedemeyeceği bir şey olmalı.
- Biz aslında var değilsek nasıl mümkün olacak bu?
- Varolmadığımızı kim söyledi? Mesele varolup olmadığımız değil) ne olduğumuz ve kim olduğumuz. Binbaşının bölük pörçük usunda varolan kıvılcımlar olsak da bu bizim kendi çapımızdaki varlı-

ğımızı engellemez.
- Özgür irademizi de mi engellemez?
- Buna da bir çare bulacağım elbet Sofi.
- Ama Hilde'nin babası "buna bir çare bulacağını" da biliyor.
- Olabilir. Ama planımın ayrıntılarını bilmiyor. Ve ben de bir Ark-himedes noktası bulmaya çalışıyorum.
- Arkhimedes noktası mı?
- Arkhimedes Helenistik çağın meşhur bir bilginiydi. "Bana sabit bir nokta verin, dünyayı yerinden oynatayım" diyordu. Bizim de Binbaşının iç evreninden dışarıya sıçrayabilmek için böyle sabit bir noktaya ihtiyacımız var.
- Epey uğraştıracağa benzer bizi bu.
- Ama bunun için ilk önce felsefe kursumuzu tamamlamamız gerek. O zamana dek Binbaşının üzerimizdeki hakimiyeti sürmek durumunda. Seni yüzyılların içinden geçirip çağımıza dek getirmeme karar vermiş anlaşılan. Öte yandan Ortadoğu'da bir yerlerden bir uçağa binip buraya gelmesine de sadece birkaç gün kaldı. Bjerkely'e varmadan kendimizi onun yapış yapış hayal gücünden kurtaramazsak bu iş bitti demektir.
- Beni korkutuyorsun...

- Öncelikle sana Fransız Aydınlanma Çağıyla ilgili en önemli bilgileri vermeliyim. Sonra Kant'ı ele alıp Romantik Çağa geçebiliriz. Sonra Hegel en azından bizim için önemli bir adım oluşturacak. On-
. dan bahsedince Kierkegaard'ın Hegel felsefesiyle ateşli hesaplaşmasından söz etmemek olmaz. Sonra Marx, Darvvin ve Freud'dan da bahsetmeliyiz. Elimizi çabuk tutup Sartre ve Varoluşçuluğu de ele alabilirsek, bundan sonra planımızı uygulayabiliriz.
- Bir hafta için oldukça yüklü bir program.
- O yüzden hemen başlamalıyız. Şimdi gelebilir misin?
- Okula gitmem gerek. Karne alıp biraz eğleneceğiz bugün.
- Boşver! Eğer yalnızca bir bilinçte varolduğumuz doğruysa, eğlence saatinde içilen gazozlarla yenen ıvır zıvırın tadı da yalnızca

hayalimizde olan bir şeydir nasılsa!
- Ama karne...
- Sofi! Ya yüz milyarlarca galaksiden birindeki bir gezegenin ufacık bir parçasındakİ akıl almaz bir evrende yaşamaktasın, ya da bir Binbaşının usundaki elektromanyetik dürtülerde. Sense tutmuş "karne"den bahsediyorsun. Utan, utan!
- Özür dilerim.
- Ama yine de okula bir uğrasan iyi edersin. Son gün okulu kırman Hilde'nin üzerinde olumsuz etki yapabilir. Yaşgünü olmasına rağmen o okula gidiyordur mutlaka. Ne de olsa bir melek o!
- Tamam öyleyse. Okuldan sonra hemen geliyorum.
- Binbaşının Evinde buluşabiliriz.
- Binbaşının Evinde mi?
- Klikk...
Hilde dosyayı bıraktı. İşte babası son gün okulu kırdığı için vicdan azabı duymasını da sağlamıştı. Ne adamdı yahu! Bir süre oturup Alberto'nun ne tür bir kurtulma planı-yaptığını düşündü. Dosyanın son sayfasına baksa mıydı acaba? Yok, ayıp etmiş olurdu o zaman. En iyisi kitabı bir an önce bitirmeye çalışmaktı.
Önemli bir noktada Alberto'ya katılıyordu. Babası Sofi'yle Alberto'nun başına gelecekleri biliyordu ama oturup yazarken her türlü ayrıntıyı da önceden düşünemezdi. Kimi zaman içinden gelenleri bir hızla yazıyor, ne yazdığının ise ancak sonradan farkına varıyor olmalıydı. İşte tam bu noktalarda Sofi'yle Alberto'nun bir tür özgürlüğü olabilirdi.
Hilde tekrar Sofi'yle Alberto'nun gerçekten varoldukları duygusuna kapıldı. Denizin yüzü kıpırtısız olsa da bu, denizin derinlerinde bir hareket olmadığı anlamına gelmez, diye düşündü.
Şimdi niye düşünmüştü bunu?

Niye düşündüyse düşünsün hiç de denizin yüzünde sayılmayacak bir düşünceydi bu!
Sofi okulda tam anlamıyla bir yaşgünü yaşadı. Herkes okulun son günü olduğu için zaten tam bir eğlence havası içinde olduğundan kendi yaşgünü de fazladan gürültülü bir biçimde kutlanmış oldu.
Öğretmen son olarak iyi tatiller dileyip serbest olduklarını söyler söylemez Sofi dışarı fırladı. Jorün'ün kendisini beklemesi çağrısına da hemen yapması gereken bir şey olduğunu söyleyerek karşılık verdi.
Posta kutusunda Lübnan'dan gelen iki kartpostal duruyordu. Her ikisinde de "HAPPY BIRTHDAY -15 YEARS" diye yazılıydı. Hazır yaşgünü kartlarındandı bunlar.
Kartın birisi "Hilde Möller Knag, Sofi Amundsen eliyle..." adresli, diğeriyse Sofi'nin kendineydi. Her iki kart da "BM taburu" damgalıydı.
Sofi önce kendisine yollanmış olan kartı okudu:
Sevgili Sofi Amundsen! Bugün senin yaşgünün olduğu için pek çok kutlanmaya layıksın. Ve ben de senin yaşgününü candan kutlarım. Şimdiye dek Hilde için yapmış oldukların için sağol! İçten selamlar. Binbaşı Al bert Knag.
Sofi Hilde'nin babasının sonunda kendisine de bir kart göndermiş olmasına ne tepki duyacağını bilemiyordu. Bir bakıma oldukça dokunaklı bir şeydi bu.
Hilde'ye gelen kartta ise şunlar yazılıydı:
Sevgili Hildeciğim! Şu an Lillesand'da günlerden ne, saat kaç bilmiyorum. Ama zaten pek de önemli değil bu. Seni yanlış tanı-1 mamışsam, bu sana gönderdiğim son ya da sondan bir önceki yaşgünü tebriği olacak. Ama kitabı bitireceğim diye uykusuz

kalmanı da istemem! Alberto birazdan Fransız Aydınlanma düşüncelerini anlatacak ve özellikle yedi önemli nokta üzerinde duracak. Bunlar:
1. Otoriteye karşı çıkış
2. Usçuluk

3. Aydınlanma düşüncesi
4. Kültür iyimserliği
5. Doğaya dönüş
6. İnsancıllaştırılmış Hıristiyanlık
7. İnsan hakları
Binbaşının gözünün hâlâ üzerlerinde olduğu belli oluyordu.
Sofi eve girip pekiyilerle dolu karnesini mutfak masasının üzerine bıraktı. Sonra çiti geçip ormana daldı.
Gölü yine kayıkla geçti. Alberto kapının eşiğinde oturuyordu. Eliyle Sofi'nin yanına oturmasını işaret etti.
Hava oldukça güzeldi ama küçük gölün üzerinden etrafa serin bir hava dalgası yayılıyordu. Fırtınalı havanın etkisi henüz geçmemiş gibiydi.
- Hemen konumuza geçelim, diye söze başladı Alberto. - Hu-me'dan sonra gelen en önemli sistem yaratıcısı Kant idi. Ancak 18. yüzyılda Fransa'da da meşhur filozoflar yaşadı. 18. yüzyılın ilk yarısında felsefenin ağırlıklı olarak İngiltere'de, 18. yüzyılın ortalarında Fransa'da, yüzyılın sonundaysa Almanya'da hissedildiğini söylemek yanlış olmaz.
- Batıdan doğuya bir geçiş yani...
- Evet. Pek çok Fransız Aydınlanmacı düşünürün ortak bir takım fikirlerine kısaca değinmek istiyorum. Bunlar arasında Montes-quieu, Voltaire, Rousseau ve daha birçokları gelir. Bu fikirleri yedi ana başlıkta toplayacağım.
- Teşekkürler, ne yazık ki bundan haberim var!
Sofi Hilde'nin babasından gelen kartı gösterdi. Alberto derin bir

iç çekti.
- Buna hiç gerek yoktu bence... Evet, ilk nokta otoriteye karşı ç;-kış. Fransız Aydınlanma filzoflarından bir çoğu, o sıralar Fransa'dan daha açık bir ülke olan İngiltere'de bulunmuşlardı. Burada İngiliz doğa biliminden, özellikle Nevvton ve onun evrensel fiziğinden çok etkilenmişlerdi. Ancak bunun yanında İngiliz felsefesi, özellikle Locke ve onun politik felsefesi de onlara bir esin kaynağı oluşturmuştu. Daha sonra bu filozoflar Fransa'da varolan otoritelere karşı mücadeleye giriştiler. Bizden öncekilerden devraldığımız tüm doğrulara karşı eleştirel bir tutum takınmalıyız, dediler. Tüm sorulara bireyin kendisi bir cevap bulmalıydı. Bu noktada Descartes geleneği onlara ışık tutuyordu.
- Çünkü Descartes herşeyi temelden kurmaktan yanaydı değil
mi?
- Evet. Otoriteye karşı çıkış kilisenin, kralın ve soyluların gücüne karşı koymayı da içeriyordu. Bu kurumlar 18. yüzyılda Fransa'da İngiltere'dekinden çok daha güçlüydüler.
- Ve sonra devrim oldu.
- Evet, 1789'da. Ancak yeni fikirler bundan daha önce ortaya çıkmıştı. İkinci nokta Usçuluk.
• Usçuluğun Hume'la birlikte ortadan yokolduğunu sanmıştım.
- Hume 1776'da öldü. Bu Montesquieu'nün ölümünden yirmi yıl sonrası, 1778'de ölen Voltaire ve Rousseau'nun ölümünden yalnızca iki yıl öncesiydi. Ve bu üç filozof da İngiltere'de bulunmuş, Locke'un felsefesiyle iyice tanışmışlardı. Locke'un yüzde yüz bir Empirist olmadığını hatırlıyorsundur belki. Locke Tanrı'ya inancın ve belli bazı ahlaki normların insan aklında varolduğuna inanıyordu. Aydınlanma felsefesinin temelini de bu düşünce oluşturur.
- Fransızların İngilizlerden hep biraz daha fazla Usçu olduklarını
da söylemiştin.
- Evet ve bu farkın kökleri ta Ortaçağa uzanır. İngilizlerin "com-mon sense" dedikleri şeye Fransızlar "evidence" der. İngilizce bu

terim "herkesin bildiği şey" diye çevrilebilirken, Fransızca bu sözcük "(usun) açık seçik gördüğü şey" şeklinde tercüme edilebilir.
- Anlıyorum.
- Aydınlanma filozoflarının çoğu, Sokrates ve Stoacılar gibi Antik Çağ Hümanistleriyle aynı doğrultuda olarak insan usuna sonsuz ölçüde güveniyorlardı. Bu öyle önemli bir noktaydı ki, bu yüzden Fransız Aydınlanma Çağına "Usçuluk Çağı" dendiği de olur. Yeni doğa bilimi doğanın akla uygun bir biçimde varolduğunu göstermişti. Aydınlanma Çağı filozofları da kendi üstlerine düşen görevin ahlak ve dinde insan aklına uygun sarsılmaz bir temel oluşturmak olduğuna inanıyorlardı. Bu da Aydınlanma düşüncesine yol açmıştır.
- Ve bu da üçüncü noktaydı.
- Artık geniş halk tabakaları "aydınlatılmalıydı". Daha iyi bir toplumun ön koşulu buydu. Zorluk ve baskıların nedeni bigisizlik ve bo-şinandı. Bu yüzden çocukların ve halkın eğitimine büyük önem verilmeliydi. Eğitimin bir bilim olarak gelişmeye başlamasının Aydınlanma Çağına rastlaması da bir rastlantı değildir bu yüzden.
- Okul Ortaçağa, eğitbilim de Aydınlanma Çağına uzanıyor demek ki...

- Evet, böyle denebilir. Aydınlanma düşüncesinin anıtı da dev bir ansiklopedi oldu. Encyclopedie adıyla bilinen ve 1751 -1772 yılları arasında 28 cilt halinde hazırlanan bu esere en büyük Aydınlanma filozofları katkıda bulundu. "Burada herşey var," denildi, "iğne yapımından top dökümüne kadar herşeyi bulmak mümkün."
- Bundan sonra kültür iyimserliğigeliyor.
- Ben konuşurken şu kartı bir kenara bırakabilir misin lütfen!
- Özür dilerim.
- Akıl ve bilgi bir yayılmaya görsün, o zaman insanlık büyük hamleler gerçekleştirebilir, diyordu Aydınlanma filozofları. Akılsızlık ve bilgisizliğin "aydınlanmış" insanlığın yolundan yokolması bir an meselesiydi. Bu düşünce Batı Avrupa'da bundan birkaç on yıl öncesine kadar tümüyle geçerli olan bir düşünceydi. Bugünse her türlü

"gelişme"nin gerçekten iyiye yönelik olup olmadığından o kadar emin değiliz. Ancak Fransız Aydınlanma filozofları bu tür bir "uygar, lığa" karşı eleştirilerini daha o zamanlar dile getirmişlerdi.
- Onları dinlemeliymişiz demek ki.
- Bazıları için ana slogan doğaya dönmek olmuştu. Aydınlanma filozoflarının "doğa" ile kastettikleri "us"la hemen hemen aynı şey. di. Çünkü insan usu, kilise ve "uygarlığın" tersine, doğa tarafından verilmiş bir şeydi. "Doğa insanlarının Avrupalılardan daha sağlıklı ve daha mutlu olduğuna işaret edilirdi çoğu zaman, çünkü onlar "uygar" değillerdi. "Doğaya dönmeliyiz" sözünün sahibi ise Rousseau idi. Çünkü doğa iyiydi, insan da "doğası gereği" iyi bir varlıktı. Kötülüğün kaynağıysa toplumdu. Rousseau çocukların çocukluklarını "doğal" saflıkları içinde mümkün olduğunca uzun bir süre yaşamalarını öngörüyordu. Çocukluğun değerinin kavranmasının Aydınlanma Çağında başladığını söyleyebiliriz. Bundan önceyse çocukluk yetişkinliğe bir hazırlık olarak görülürdü. Oysa Dünya üzerinde yaşayan birer insanız hepimiz -çocukken çocuk olarak, yetişkinken de yetişkin.
- Bence de.
- Ve tabii dinin de "doğallaştırılması" gerekiyordu.
- Bununla ne demek istiyorlardı?
- Din de insanın "doğal" sağduyusuyla uyumlu bir hale getirilmeliydi. Bu çağda pek çokları insancıllaştırılmış bir Hıristiyanlık anlayışı için mücadele ettiler ki listemizdeki altıncı nokta da bu. Öz-dekçi ve Tanrı'ya inanmayan dolayısıyla tanrıtanımaz bir tutum takınanlar vardı ama Aydınlanma filozoflarının çoğu Tanrı'sız bir dünyanın insan aklına uygun olmadığını savunuyorlardı. Dünya fazlasıyla rasyoneldi bunun için. Örneğin Nevvton da bu görüşteydi. Aynı şekilde ruhun ölümsüzlüğüne inanmanın da akla uygun olduğu düşünülüyordu. Örneğin Descartes için ruhun ölümsüzlüğü bir inanç meselesinden çok bir akıl meselesiydi.
- Bu nokta biraz tuhaf geldi bana. Bence bu akıldan çok bir inanç

meselesidir tam da.
- Ama 18. yüzyılda yaşamıyorsun sen. O dönemin Aydınlanma filozoflarına göre Hıristiyanlık, kilise tarihi boyunca İsa'nın basit öğretilerine eklendikçe eklenen dogma ve öğretilerden temizlenip özüne döndürülmeliydi.
- Ha o zaman başka!
- Pek çokları da Deizmi benimsiyordu.
- O da ne?
- "DeiznV'e göre Tanrı dünyayı çok, çok eskiden yaratmış ancak ondan sonra kendini vahiy yoluyla insanlara bilinir kılmamıştır. Böylelikle Tanrı, kendini insanlara bir takım "doğaüstü" yollarla değil, doğa ve onun yasaları aracılığıyla duyuran "en yüce varlık" konumuna indirgenmiştir. Böyle bir "felsefi Tanrı"ya Aristoteles'te de rastlarız. Onun için de Tanrı evrenin "ilk nedeni" ya da "ilk devindiri-cisi" idi.
- Öyleyse geldik insan hakları konusuna...
- Ve belki de bunların en önemlisine! Fransız Aydınlanma felsefesinin genel olarak İngiliz felsefesinden çok daha fazla uygulamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz.
- Bu felsefelerinin sonuçlarını alıp hayata geçirdikleri anlamına mı geliyor?
- Evet. Fransız Aydınlanma filozofları yalnızca insanın toplumdaki yeri üzerine birtakım kuramsal görüşler üretmekle yetinmediler, aynı zamanda yurttaşların "doğal hakları" için de aktif olarak mücadele ettiler. Bu öncelikle sansüre karşı ve basın özgürlüğü için verilen bir mücadeleydi. Hem din, hem ahlak ve hem de politika konularında birey istediğini düşünmekte ve düşüncesini dile getirmekte tümüyle özgür olmalıydı. Ayrıca zencilerin köle edilmesine karşı ve suçluların daha insanca bir muamele görmesi için de savaşıldı.
- Bunların çoğunun altına ben de imzamı atabilirim sanırım.
- En sonunda "bireyin dokunulmazlığı" ilkesi, 1789'da Fransız Millet Meclisi tarafından ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Bildir-

gesi"nde yer aldı. Bu "İnsan Hakları Bildirgesi" bizim 1814'de ilan edilen Anayasamızın da temelini oluşturur.
- Ama dünyada pek çok insan ne yazık ki hâlâ bu hakları elde edebilmek için savaşmak zorunda!
- Evet, ne yazık ki! Oysa Aydınlanma filozoflarına göre tüm insanlar sırf insan oldukları için bir takım özgürlüklere sahipti. Bu onların "doğal" hakkıydı. Günümüzde de hâlâ ülkelerin yasalarıyla uyuşmayabilen "doğal haklar"dan söz etmekteyiz. Hâlâ görmekteyiz ki bireyler ya da halk toplulukları adaletsizliğe, özgürlüksuzlüge ve baskıya karşı "doğal hakları"nı savunmak adına mücadele ediyorlar.
- Ya kadın hakları?
- 1789'daki devrim bu hakların tüm "yurttaşlar" için geçerli olduğunu öne sürüyordu. Ancak yurttaşla kastedilen daha çok erkeklerdi. Ama tam da Fransız Devrimi sırasında kadın hakları mücadelesinin ilk örnekleri görülmeye başlanır.
- Eh, sırası da gelmiş artık yani!
- Aydınlanma filozofu Condorcetdaba 1787'de kadın haklarıyla ilgili bir yazı yayımlamıştı. Bu yazıda kadınların da erkeklerle aynı "doğal haklar"a sahip olduğunu belirtiyordu. 1789'daki devrim sırasında da kadınlar eski feodal düzene karşı savaşta oldukça aktif roller aldılar. Örneğin sonunda kralın Versaille Sarayından kaçmasını sağlayan büyük gösterileri başlatan kadınlardı. Paris'te bir çok kadın grubu oluşturulmuştu. Erkeklerin sahip olduğu hakların aynına sahip olmanın yanısıra, evlilik yasaları ve kadınların toplumsal konumları konularında da değişiklikler istiyorlardı.
- Peki kazanabildiler mi bu hakları?
- Hayır. Daha sonra da örnekleri pek çok kez görüldüğü gibi, kadın hakları konusu bu kez de devrimin sıcaklığı içersinde gündeme gelip devrimden sonra durum sakinleştiğinde gündemden silindi.
-Tipik işte!
- Fransız Devrimi sırasında kadın hakları için savaşanlardan

biri de Olympe de Gouges idi. Olympe de Gouges 1791'de yani devrimden iki yıl sonra kadınların hakları konusunda bir bildiri yayınladı. Ona göre "vatandaşlık hakları" bildirgesi, kadınların "doğal haklan" konusuna değinmiyordu, bu yüzden o kadınların da erkeklerin sahip olduğu tüm haklara sahip olması gerektiğini dile getirdi bu bildirisinde.
- Ne oldu bunun sonucu?
- Olympe de Gouges 1793'te idam edildi. Üstelik bundan sonra kadınların politik faaliyetlerde bulunması yasaklandı.
- Allah kahretsin!
- Kadın hakları mücadelesi bundan sonra gerek Fransa'da gerek tüm Avrupa'da 19. yüzyılda yeniden tam anlamıyla gündeme geldi. Ve yavaş yavaş bu mücadelenin meyveleri alınmaya başlandı. Ancak örneğin Norveç'te kadınlar oy hakkını ancak 1913'te elde ettiler. Hâlâ da dünyanın pek çok ülkesinde kadınlar haklarını elde etmek için savaşıyorlar.
- Benim de tüm kalbimle yanlarında olduğumu bilsinler!
Alberto susup gölü seyretmeye koyuldu. Bir süre sonra:
- Aydınlanma felsefesiyle ilgili olarak söyleyeceklerim bunlarmış herhalde, dedi.
- Ne demek "bunlarmış herhalde"?
-Daha fazla söyleyecek bir şeyim yokmuş gibi geliyor.
O bunları söylerken birden gölde birşeyler oldu. Gölün ortasındaki sular kaynamaya başladı ve suların içinden korkunç bir dev yaratık yükseldi.
- Bir deniz yılanı! diye haykırdı Sofi.
Kara yaratık ileri geri birkaç kez salındıktan sonra yeniden suyun diplerine daldı ve sonra herşey eski sessizliğine büründü. Alberto arkasını dönmüştü.
- İçeri girelim, dedi.
Bunun üzerine kalkıp küçük kulübeye girdiler.

Sofi Berkeley ve Bjerkely'i gösteren resimlerin yanına gitti. Bjer-kely'nin olduğu resmi göstererek:
- Bence Hilde burda bir yerde yaşıyor, dedi.
Resimlerin arasına işlemeli bir levha asılmıştı. Levhada "ÖZGÜRLÜK, EŞİTLİK VE KARDEŞLİK" yazıyordu. Sofi Alberto'ya dönüp:
- Bunu sen mi astın? diye sordu.
Alberto buna çaresizlik dolu bir ifadeyle omuz silkerek karşılık verdi.
O sırada Sofi şöminenin üzerinde bir zarf durduğunu farketti. Zarfın üzerinde "Hilde ve Sofi'ye" diye yazılıydı. Sofi zarfın kimden olduğunu hemen tahmin etti elbette, ama artık yeni olan bir şey Binbaşının kendine de haber yollamaya başlamış olmasıydı.

Zarfı açıp yüksek sesle okumaya başladı:
Sevgili Hilde ve Sofi! Felsefe öğretmeniniz anlattıklarına ek olarak Fransız Aydınlanma felsefesinin BM'in bağlı olduğu amaç ve ilkelere ne büyük bir temel teşkil etmiş olduğundan da söz etmeliydi. İki yüzyıl önce "Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganı Fransız yurttaşlarını biraraya getiren önemli bir slogandı. Bugün aynı sözler tüm insanlığı birbirine bağlamalı. İnsanlığın büyük bir aile gibi olması bugün her zamankinden daha önemli. Bizi bizim çocuklarımız, torunlarımız izleyecek. Nasıl bir dünya bırakıyoruz onlara?
Hilde'nin annesi aşağıdan seslenip pizzayı fınna koyduğunu ve dizi filmin on dakikaya kadar başlayacağını haber verdi. Hilde tüm okuduklarından sersemlemiş bir durumda hissediyordu kendini. Ne de olsa sabah altıdan beri aralıksız okuyordu.
Akşamın geri kalanını annesiyle 15. yaşgününü kutlayarak geçirmeye karar verdi. Ama önce ansiklopedide bir şeye bakmalıydı.
364
Gouges... yok. Peki De Gouges? O da yok. Ya Olympe De Gouges? Hayır, yok. Kitap Kulübü Ansiklopedisinde, politik faaliyetleri yüzünden idam edilen bu kadın hakkında tek bir söz bile yoktu işte! Büyük bir rezalet değil miydi bu? Babasının böyle bir kişiyi kafasından uyduracak hali yoktu herhalde.
Hilde daha büyük bir ansiklopediye bakmak için koşarak merdivenlerden aşağıya indi. Şaşkınlıkla kendisine bakan annesine:
- Bir şeye bakacağım da, dedi.
- Aschehoug Ansiklopedisinin FOR V ile GP arasındaki sözcükleri içeren cildini kaptığı gibi tekrar odasına döndü. Gouges . . . işte!
Gouges, Marie Olympe (1748- 93) Fr. yazar. Sosyal konularda yayımladığı broşürler ve yazdığı piyeslerle Fransız Devrimi'nde aktif rol aldı. Devrim sırasında tartışılan insan haklarının kadınları da kapsaması için uğraşan ender kişilerden biridir. 1791'de "Kadın Hakları Bildirgesi"ni yayımlamıştır. 16. Ludvvig'i savunup Robes-pierre'e saldırmak cüretinde bulunduğu için 1793'de idam edildi. (Kaynakça: L.Lacour, "Les Origines du feminisme contemporain", 1900)
365
KANT
KANT
...üzerimdeki gökyüzü ve içimdeki ahlak yasası...
Albert Knag'dan geceyarısına doğru telefon geldi. Telefonu Hil-de'nin annesi açmıştı.
- Telefon sana Hilde. -Alo?
- Merhaba, ben baban.
- Delisin sen baba, saat on ikide aranır mı?
- Yaşgününü kutlayayırh demiştim...
- Bütün gün kutladın ya zaten!
-... ve aramak için günün geçmesini bekledim.
- Neden?
- Hediyeni almadın mı yoksa?
- Aldım tabii. Çok, çok teşekkür ederim.
- Utandırma beni. Ne düşünüyorsun peki?
- Harika. Bütün gün okumaktan yemek bile yemedim neredeyse.
- Yemek yemeyi ihmal etmemelisin.
- N'apayım, çok heyecanlı!
- Kitabın neresine geldin?
- Sen onlara bir deniz canavarı göstererek dalga geçtiğin için Binbaşının Evine girdiler...
- Aydınlanma Çağı.
- Ve Olympe de Gouges.
- Tahminimde pek yanılmamışım öyleyse.
- Ne demek "yanılmamışım"?
- Sanırım geriye tek bir yaşgünü kutlaması kaldı ve bu da
366
şimdiye kadarkilerin içinde en etkileyicisi.
- Uyumadan önce biraz daha okuyayım öyleyse.
- Okuduklarından bir şeyler anlıyor musun peki?
- Bu bir günde... şimdiye kadar okulda öğrendiklerimden daha çok şey öğrendim. Sofi'nin okuldan eve gelip posta kutusunda ilk zarfı buluşundan bu yana sadece bir gün geçmiş olmasına inanamıyorum.
- Ne kadar az zaman alabiliyor bazen her şey!
- Ama biraz acıyorum ona. v

- Annene mi?
- Hayır, Sofi'ye tabii ki. -Ya...
- Kafası iyice karışıyor zavallının.
- Ama o... o yalnızca bir...
- O yalnızca uydurulmuş bir kitap kahramanı diyeceksin, değil mi?
- Evet, öyle bir şey.
- Bence Alberto ve Sofi varlar.
- Bunları eve gelince konuşuruz. -Olur.
- Sana iyi günler öyleyse.
- Ne dedin?
- Pardon, iyi geceler diyecektim.
- Sana da iyi geceler.
Hilde yarım saat kadar sonra yatağına uzandığında dışarısı hâlâ öyle aydınlıktı ki bahçe ve koy olduğu gibi görünüyordu. Yılın bu mevsiminde hava hiç kararmazdı.
Ormandaki küçük bir kulübenin duvarında asılı olan bir resmin içinde olmanın nasıl olacağını düşündü bir süre. Bu resmin içinden bakıp dışandakileri görmek mümkün olur muydu?
Uyumadan önce büyük dosyadan birkaç sayfa daha okudu.

Sofi, Hilde'nin babasından gelen mektubu tekrar şöminenin üzerine
koydu.
- Şu BM meselesi gerçekten çok önemli olabilir, dedi Alberto, -ama anlattıklarıma böyle müdahale etmesinden hoşlanmıyorum.
- Bence bu kadar önemseme.
- Şu andan itibaren deniz yılanı ve bu gibi olağanüstü olayları görmemezlikten geleceğim. Şu camın kenarına oturalım ve sana Kant'ı anlatmaya başlayayım.
Sofi iki koltuğun arasındaki küçük sehpada bir gözlük durduğunu farketti. Gözlüğün camları kırmızıydı. Güneş gözlüğü müydü acaba?
- Saat ikiye geliyor, dedi Sofi. - Saat beşten önce evde olmalıyım. Annemin yaşgünüm için birtakım planları vardır mutlaka.
- Üç saatimiz var öyleyse.
- Hemen başlayalım.
- Immanuel Kant 1724'de Doğu Prusya'daki Königsberg kentinde bir saracın oğlu olarak dünyaya geldi. 80 yaşında ölene dek hemen hemen tüm ömrünü burada geçirdi. Ailesi koyu Hıristiyandı. Onun da felsefesinin önemli temellerinden birini kendi dinsel inancı oluşturur. Berkeley gibi o da Hıristiyanlık inancının temellerini korumak gerektiğine inanıyordu.
- Berkeley'den yeterince bahsettik, sağol!
- Kant ayrıca şimdiye kadar bahsettiğimiz filozoflar içinde üniversitede felsefe profesörü olarak çalışan ilk filozoftu.
- Felsefe profesörü mü?
- Günümüzde "filozof" sözcüğü iki anlamda kullanılmaktadır: "Filozof" diye öncelikle kendi felsefi sorularına yanıt arayan kişiye denir. Öte yandan, kendi felsefesini kurmamış olmakla beraber felsefe tarihinde uzmanlaşmış kişiye de "filozof" denir.
- Kant bu ikinci türden bir filozof muydu?
- Kant her ikisi de idi. Yalnızca başka filozofların düşünceleri konusunda uzmanlaşmış bir profesör olsaydı, felsefe tarihinde bugün

sahip olduğu yeri almamış olurdu. Oysa Kant'ın kendinden önceki felsefi geleneği çok iyi tanıması son derece önemlidir. Kant hem pescartes ve Spinoza gibi Usçuları, hem de Locke, Berkeley ve Hume gibi Empiristleri gayet iyi biliyordu.
- Berkeley'den söz etmemeni rica etmiştim.
- Hatırlayabileceğimiz gibi usçular, tüm insan bilgisinin temelinde usun olduğunu öne sürüyorlardı. Empiristler ise dünya hakkındaki tüm bilgileri duyular aracılığıyla edindiğimizi söylüyorlardı. Hume, ayrıca, salt duyumsal izlenimlerle ulaşabileceğimiz sonuçların sınırlı olduğunu dile getiriyordu.
- Kant bunların hangisiyle aynı görüşteydi?
• Kant'a göre bunların ikisinde de doğru ve yanlış yanlar vardı. Herkesin yanıt aradığı soru, dünya hakkında ne bilebileceğimizdi. Bu felsefi proje Descartes'tan sonraki tüm filozofların ortak projesi olmuştu. Ortaya iki olasılık konuyordu: Dünya duyularımızla algıladığımız gibidir, ve dünya usumuza göründüğü gibidir.

- Kant ne diyordu?
- Kant, dünyayı algılamamızda hem "duyu"lann hem de "us"un rol oynadığını söylüyordu. Usçuların usun rolünü, Empiristlerinse duyumsal izlenimlerin rolünü fazla abarttığını düşünüyordu.
- Bir örnek vermezsen her şey sözden ibaret kalacak.
- Kant, esas olarak dünya hakkındaki bilgilerimizin duyumsal izlenimlerimiz yoluyla oluştuğu konusunda Hume ve Empiristlerle aynı fikirdedir. Ancak -ki bu noktada elini Usçulara uzatır- usumuzun da etrafımızdaki şeyleri nasıl algıladığımızı büyük ölçüde belirlediğini söyler. Yani insan aklı dünyayı algılayışta önemli bir rol oynar.
- Örnek miydi bu?
- Peki, küçük bir deney yapalım. Şu masadaki gözlüğü getirebilir ¦nişin? Hah, işte orada. Şimdi gözlüğü tak bakalım! Sofi gözlüğü taktı. Bir anda etrafındaki her şey kırmızıya büründü. Açık renkler açık kırmızı, koyu renkler koyu kırmızı oldu.
- Ne görüyorsun?

- Demin gördüklerimi aynen görüyorum, ama şimdi her şey kır-
mızı.
- Çünkü bu gözlük senin gerçekliği algılayışını belirliyor. Gördü, ğün her şey senin dışındaki dünyadan kaynaklanıyor, ancak bunları nasıl gördüğünü gözlük belirliyor. Sen şimdi dünyayı kırmızı olarak algılasan da, dünyanın kırmızı olduğu söylenemez.
-Tabii ki...
- Şimdi ormanda dolaşsan veya Kaptan Virajı'na bir uzan san, şimdiye dek gördüğün her şeyi yine görürsün ama bir farkla: şimdi her şey kırmızıdır.
- Gözlüğü çıkarmadığım sürece...
- İşte Sofi, Kant da tam bu şekilde aklımızın işleyişini belirleyen birtakım koşulların olduğunu ve bu koşulların tüm deneyimlerimizi belirlediğini söylüyordu.
- Ne tür koşullarmış bunlar?
- Gördüğümüz her şeyi öncelikle zaman ve uzamdaki olgular olarak algılarız. O "zaman" ve "uzam"ı insanın iki tür "görü biçimi" olarak görüyordu. Ve aklımızdaki bu iki "biçim"in her türlü deneyimden önce geldiğinin altını çiziyordu. 8u, şu anlama geliyor: Şeyleri zaman ve uzamdaki olgular olarak algılayacağımızı o şeyleri algılamadan önce bilebiliriz. Çünkü aklın "gözlükleri"nî çıkarmamız mümkün değildir.
- Yani Kant zaman ve uzamdaki şeyleri algılamanın doğuştan gelme bir özellik olduğunu mu söylüyordu?
• Bir bakıma öyle. Aslında neyi gördüğümüz Hindistan'da ya da Grönland'da doğup büyümüş olmamıza göre değişir. Ama dünyanın neresinde olursak olalım dünyayı zaman ve uzamdaki süreçler olarak algılarız. Öncelikle bunu söyleyebiliriz.
- Peki ama zaman ve uzam bizim dışımızdakişeyler değil mi?
- Hayır. Kant'a göre zaman ve uzam, insanın bir parçasıdır. Zaman ve uzam dünyaya değil, bizim kavrayışımıza ait özelliklerdir.
- Bu çok değişik bir düşünce.

- Yani insan bilinci edilgin bir biçimde dışarıdan izlenimler almakla yetinen bir "levha" değildir. Bilinç dünyayı algılayışımızı belirler ve bunda etkin bir rol oynar. Suyu cam bir kaba koyduğumuzda, suyun kabın biçimini alışına benzer bu. Algılarımız da "görü biçim-|erimiz"in şeklini alırlar.
- Anlıyorum sanırım.
- Kant yalnızca bilincin şeylere göre değil, şeylerin de bilince göre biçimlendiğini öne sürüyordu. Kant bu görüşünü, insanın bilgisi konusunda "Copernikusçu bir dönüm noktası" diye adlandırıyordu. Çünkü onun bu görüşü, o zamana dek inanıldığı gibi Güneş'in Yer'in etrafında değil, Yer'in Güneş'in etrafında döndüğünü ileri süren Copernikus'unki kadar kökten bir değişiklik barındıran bir görüştü.
- Şimdi Kant'm neden hem Usçulara hem de Empiristlere biraz hak verdiğini anlıyorum. Usçular deneyimlerin anlamını unutuyor, Empiristler de usun dünyayı algılayışımızdaki rolünü görmüyorlardı.
- Hattâ Hume'un insanların deneyerek kavrayamayacaklarım öne sürdüğü nedensellik yasasının kendisi de Kant'a göre insan aklının bir parçasıydı.
- Nasıl yani?
- Hatırlayacağın gibi Hume doğadaki her olayın ardında hep bir nedensellik ilişkisi buluşumuzun alışkanlıklarımızdan kaynaklandığını söylüyordu. Çünkü biz beyaz topun hareket nedeninin siyah topun çarpması olduğunu duyumsayamazdık. Bu yüzden de siyah topun beyaz topu her zaman harekete geçireceğini kanıtlamamızın olanağı yoktu.
- Hatırlıyorum, evet.

- Oysa Kant, Hume'a göre asla kanıtlayamayacağımız bu şeyin insan aklının bir özelliği olduğunu söyler. İnsan aklı her şeyi bir neden etki ilişkisi içinde algıladığı içindir ki nedensellik yasası her zaman geçerlidir.
371
SOFt'NİN DÜNYASI
KANT
- Yine de bence nedensellik yasası biz insanlarda değil doğada bulunur.
- Kant'a göreyse insanlardadır. Öte yandan Kant, dünyanın "kendinde" nasıl bir şey olduğunu bilemeyeceğimiz konusunda Hu-me'la aynı fikirdedir. Dünyanın "benim için" -yani tüm insanlar için-nasıl olduğunu bilebiliriz. Kant'in felsefeye en önemli katkısının "das Ding an sich" ile "das Ding für mich" arasında koyduğu bu ayrım olduğu söylenebilir.
- Almancam pek iyi sayılmaz!
- Kant "şeyin kendisi" ile "şeyin görüneni" arasında önemli bir ayrım koyar. "Şeyin kendisi"ne dair kesin bir bilgimiz olamaz. Yalnızca "şeyin görüneni"ni bilebiliriz. Buna karşılık insan aklının şeyleri nasıl kavradığını deneyime dayanmaksızın söyleyebiliriz.
- Gerçekten söyleyebilir miyiz?
- Sabah evden çıkmadan önce o gün neler göreceğini, başına neler geleceğini bilemezsin. Ama görüp yaşayacaklarını zaman ve uzamdaki olaylar olarak algılayacağını bilebilirsin. Ayrıca bilincinin bir parçası olarak her zaman beraberinde taşıdığın nedensellik yasasının daima geçerli olacağından emin olabilirsin.
- Ve böyle değil başka türlü de yaratılmış olabilirdik, öyle mi?
- Evet, bambaşka bir algı mekanizmamız olabilirdi. Bambaşka bir zaman ve uzam duygumuz olabilirdi. Üstelik etrafımızdaki şeylerin nedenini araştırmak gibi bir özelliğimiz de olmayabilirdi.
- Bir örnek verebilir misin?
- Odanın ortasında bir kedi düşün. Odanın içine bir top yuvarla-sak kedi ne yapar?
- Hep yaptığım şeydir bu. Ne yapacak, topun arkasından koşar.
- Pekâlâ, ya sen olsan odadaki. Önünden birden bir top yuvar-lansa sen ne yapardın? Arkasından mı koşardın?
- Her şeyden önce dönüp topun nerden geldiğine bakardım.
- Evet, çünkü sen bir insansın. İnsan olduğun için de her olayın nedenini bulmak istersin. Nedensellik yasası senin bir parçandır.
372
- Gerçekten mi?
- Hume doğa yasalarını ne duyumsayabileceğimizi, ne de kanıtlayabileceğimizi söylüyordu. Bu görüş Kant'ı huzursuz ediyordu. Ama o bu yasaların mutlak geçerliliğinin gösterilebileceğini, çünkü sonuçta bu yasaların insan aklının algılayışı için geçerli olduğunu öne sürüyordu.
- Küçük bir bebek de topun nereden geldiğini merak eder mi?
- Belki etmez. Ama Kant'a göre henüz duyularıyla algıladıklarının sayısı sınırlı olan çocukta akıl da tam anlamıyla gelişmemiştir. Boş bir akıldan da söz edilemez, değil mi?
- İlginç bir şey olurdu boş bir akıl!
- Öyleyse şimdi bir özet yapalım. Kant'a göre insanın dünyayı algılayışını belirleyen iki tür koşul vardır. Birincisi duyularımızla algılamadan önce hakkında bir şey bilemeyeceğimiz dış koşullar ki buna bilginin maddesi diyebiliriz. İkincisi de örneğin her şeyi zaman ve uzamdaki olaylar ve kesin nedensellik yasaları içerisindeki süreçler olarak algılayışımızdaki gibi insanın içinde olan koşullar ki buna da bilginin biçimi diyebiliriz.
Alberto ile Sofi bir süre öylece oturup camdan dışarısını seyrettiler. Sofi birden gölün karşı tarafında, ağaçların arasında yürüyen bir kız gördü.
- Bak! dedi Sofi. - Kim ki bu kız?
- Hiçbir fikrim yok.
Kız birkaç saniye sonra gözden kayboldu. Kızın başında kırmızı bir şey olduğu Sofi'nin dikkatini çekmişti.
- Ne olursa olsun bu tür şeylerin konumuzu dağıtmasına izin vermemeliyiz.
- Devam et öyleyse.
- Kant'a göre insanın bilebilecekleri sınırlıdır. Bu sınırları koyanın aklın "gözlükleri" olduğu da düşünülebilir.
- Nasıl yani?
373
SOPI'NIN DÜNYASI
KANT
- Kant'tan önceki filozofların gerçekten "büyük" felsefi problemlerle uğraştığını hatırlıyorsundur - insanın ölümsüz bir ruhu olup olmadığı gibi, Tanrı'nın varolup olmadığı gibi, doğanın kendinden küçük parçalara bölünemeyen parçacıklardan oluşup oluşmadığı gibi ya da evrenin sonlu mu yoksa sonsuz mu olduğu gibi...
-Evet.

- Kant'a göre insan bu tür sorulara kesin bir yanıt getiremez. Tabii bu onun bu tür soruları görmezden geldiği anlamına gelmiyor. Tam tersine, çünkü böyle soruları reddedip görmezden gelseydi gerçek bir filozof sayılmazdı.
- O ne yaptı peki?
- Biraz sabırlı ol bakalım. Kant böyle sorular karşısında aklın bilinebilenin sınırlarının ötesinde düşünmek durumunda kaldığına inanıyordu. Öte yandan tam da bu tür sorulara yanıt aramaktır insanın doğasında -ya da aklında- olan. Ama örneğin evrenin sınırlı mı yoksa sınırsız mı olduğuna yanıt ararken, aslında bizim de küçük bir parçası olduğumuz bir bütüne yanıt aramaktayız. Dolayısıyla bu bütünü hiçbir zaman tam anlamıyla bilemeyiz.
- Neden bilemeyiz?
- Kırmızı gözlükleri taktığında evren hakkındaki bilgimizi iki şeyin belirlediğini söylemiştik.
- Evet, duyular ve us.
- Doğru. Bilgimizin maddesi duyular yoluyla gelir ve bu madde usun özelliklerine göre biçimlenir. Örneğin bir olayın nedenini sormak usun bir özelliğidir.
-Topun neden yuvarlandığını sormak gibi...
- Evet. Ama evrenin nereden geldiğini merak edip buna olası yanıtlar getirdiğimizde usumuz bir anlamda boşta çalışmaya başlar. Çünkü usun o zaman "işleyeceği" hiçbir duyu maddesi, yararlanabileceği hiçbir deneyim yoktur. Çünkü kendimizin de küçük bir parçasını oluşturduğu bu büyük gerçekliği hiçbir zaman duyumsamamı-şızdır.
374
- Yani yuvarlanan topun bir parçasıyızdır. O yüzden de nereden geldiğimizi bilemeyiz.
- Ancak topun nereden geldiğini sormak her zaman insanın vazgeçilmez bir özelliği olacaktır. Bu yüzden sorar da sorarız, en uç sorulara yanıt getirebilmek için uğraşırda uğraşırız. Ama bu sorulara hiçbir zaman kesin yanıt getiremeyiz, çünkü bir nokta gelir ve usumuz bu noktada boşta çalışmaya başlar.
- Sağol, bu duyguyu çok iyi biliyorum!
- Kant'a göre, bu tür büyük sorulara yanıt olarak her zaman birbirinin Karşıtı görüşler ortaya çıkabilir ve insan usu bu görüşlerin ikisini de doğru, ikisini de yanlış bulabilir.
- Örnek lütfen!
- Evrenin bir başlangıcı olduğunu öne sürmek, evrenin bir başlangıcı olmadığını öne sürmek kadar anlamlıdır. Ama usun bu iki olasılığı da değerlendirmesi olanaksızdır. Evrenin her zaman varolduğunu iddia edebiliriz, ama bir şey başlangıçsız varolabilir mi? Olamaz dersek, bir öncekj görüşün tam karşısında yer almış oluruz. Evrenin bir başlangıcı olmalı dersek, bir durumdan bir başka duruma değişimi kastetmediğimiz sürece bu başlangıcın yokluk olduğunu öne sürmek durumunda kalırız. Ama bir şey yoktan varolabilir mi hiç Sofi?
- Haklısın. Her iki olasılığı da kavramak olanaksız görünüyor. Ama yine de bunlardan biri doğru, diğeri yanlış olmalı.
- Demokritos ve diğer özdekçilerin, doğanın çok küçük yapı taşlarından oluştuğunu öne sürdüklerini hatırlıyorsundur. Öte yandan diğerleri, örneğin Descartes, uzantısal gerçekliğin her zaman kendinden küçük parçalara bölünebileceğini söylüyordu. Peki hangisi haklıydı sence?
- İkisi de haklıydı... veya ikisi de haksızdı.
- Pek çok filozof özgürlüğün insanın en önemli özelliklerinden biri olduğunu öne sürmüştü. Öte yandan Stoacı filozoflar ve Spinoza gibi diğerleri, her şeyin doğanın zorunlu yasalarınca yönetildiğini
375
SOFÎ'NIN DÜNYASI
söylüyorlardı. Kant'a göre bu soru da insan usunun kesin yanıt getiremeyeceği sorulardan biriydi.
- Her iki yanıt da eşit ölçüde akla uygun ve eşit ölçüde akla aykh rı.
- Ve Tanrı'nın varlığını usumuzla kanıtlamaya kalktığımızda da yetersiz kalmaya mahkumduk. Bu noktada Usçular, örneğin Descar-tes, içimizde "mükemmel bir varlık" fikri varsa Tanrı'nın da varolmak zorunda olduğunu söylüyorlardı. Aristoteles ve Aquino'lu Thomas gibi diğerleriyse Tanrı'nın varlık nedenini her şeyin bir ilk nedeni olması gerektiğine bağlayarak kanıtlamaya çalışıyordu.
- Kant'ın görüşü neydi?
- O her iki kanıtı da reddediyordu. Ne us ne de deneyim Tanrı'nın varolduğunu kanıtlamaya yetmezdi. Çünkü us için Tanrı'nın varlığı eşit derecede akla uygun ve akla aykırı..
- Ama sen sözlerine Kant'ın Hıristiyanlık inancının temellerini korumak gibi bir amacı olduğunu söyleyerek başlamıştın...
- Evet, Kant dine yeni bir boyut kazandırdı. Deneyimin ve usun yetersiz kaldığı noktada oluşan boşluğu ancak dinsel inanç doldurabilirdi.
- Hıristiyanlığı böyle diyerek mi kurtardı?
- İstersen böyle de diyebilirsin. Bu arada Kant'ın Protestan olduğunu belirtmekte yarar var. Reformasyondan itibaren Protestan kilisesinin en başta gelen öz^liiği inanca dayalı olması olmuştur. Katolik kilisesi ise ta Ortaçağın başlarından beri, mantığın inancı destekleyeceğine inanmıştır.
- Anlıyorum.

- Ancak Kant bu tip soruların insanın inancına bırakılması gerektiğini söylemekten daha da ileriye giderek, insanın ölümsüz bir ruhu olduğunu, Tanrı'nın varolduğunu ve insanın özgür bir iradesi olduğunu varsaymanın insan ahlakı için gerekli olduğunu öne sürmüştür.
- O zaman o da Descartes gibi yapmış oluyor. Önce neyi anlayıp

neyi anlayamayacağımız konusunda son derece eleştirel davranıp, sonra işin içine Tann'yı filan sokup kaytarıyor.
- Ama Descartes'la aralarında önemli bir fark var. Descartes'ı bu noktaya usu getirirken, Kant'ı inancı getiriyor. Kant ruhun ölümsüzlüğüne, Tanrı'nın varlığına ve insanların özgür bir iradesi olduğuna inanmayı pratik sayıltılar olarak adlandırır.
- Ne demek bu?
- "Öyle saymak" kanıtlanamayacak bir şeyi öne sürmek anlamına gelir. "Pratik sayıttı" ile Kant, insan "pratiği" yani insan ahlakı için öyle sayılması gereken şeyleri kasteder. "Tanrı'nın olduğunu varsaymak insan ahlakı için gereklidir," der.
O anda kapı çalındı. Sofi hemen ayağa kalktı, ama Alberto'nun duruma kayıtsız davrandığını görünce duraladı ve sordu:
- Kapıyı açmalıyız, değil mi?
Alberto omuzlarını silkti ama sonra o da ayağa kalktı. Kapıyı açtıklarında, üzerinde beyaz yazlık elbiseler ve başında kırmızı bir başlıkla bir kızın durduğunu gördüler. Az önce gölün öteki tarafında gördükleri bu kız olmalıydı. Kız bir elinde içi yiyecek dolu bir sepet taşıyordu.
- Merhaba! dedi Sofi. - Kimsin sen?
- Kırmızı Başlıklı Kız olduğumu görmüyor musun? Sofi dönüp Alberto'ya baktı. Alberto başını salladı ve:
- Ne dediğini duydun, dedi.
- Ninemin ormandaki kulübesini arıyorum, dedi kız. - Ninem yaşlı ve hasta. Ben de ona biraz yemek götürüyorum.
- Ninen burda değil, dedi Alberto. - Haydi yoluna bakalım! Alberto'nun bunu söylerken eliyle yaptığı hareket Sofi'ye tipik
sinek kovma hareketini hatırlattı.
- Ama ben bir mektup getirmiştim, diye sözlerini sürdürdü Kırmızı Başlıklı Kız.
Böyle deyip sepetinden bir zarf çıkardı ve zarfı Sofi'ye uzattı. Ar-

dından hoplaya zıplaya uzaklaştı.
- Kurda dikkat et! diye bağırdı ardından Sofi.
Alberto çoktan içeri girmişti. Sofi de içeriye girdi ve yine eskisi
gibi oturdular.
- Vay canına! dedi Sofi. - Düşünsene, Kırmızı Başltklı Kız'dt gelen!
- Ve de onu uyarmanın hiçbir faydası yok. Yine her zamanki gibi ninesinin evine gidecek ve yine kurt onu yiyecek. Hiçbir zaman öğreneceği yok; bu sonsuza dek böyte sürecek!
- Ama ben ninesine gelmeden önce başka bir kulübenin kapısını çaldığını hiç duymamıştım şimdiye dek.
- Bu yalnızca bir ayrıntı, Sofi.
Sofi zarfa baktı. Üzerinde "Hilde'ye" diye yazıyordu. Zarfı açıp yüksek sesle okudu:
Sevgili Hilde! İnsan beyni bizim anlayabileceğimiz kadar basit olsaydı, onu anlayamayacak kadar aptal olmamız gerekirdi. Sevgiler, baban.
Alberto başını salladı.
- Doğru. Kant da buna benzer bir şey söylerdi herhalde. Ne olduğumuzu anlamayı bekleyemeyiz. Bir bitki ya da bir böceği tam anlamıyla anlayabiliriz belki ama kendimizi asla anlayamayız. Tüm evreni anlayabileceğimizi ise hiç umamayız.
Sofi kartta yazılı ilginç cümleyi bir kaç kez daha okumak ihtiyacını hissederken Alberto sözlerini sürdürdü:
- Deniz yılanlarının filan konumuzu dağıtmasına izin vermeyecektik. Şimdi de bugünlük dersimize son vermeden önce Kant'ın ahlak konusundaki görüşlerinden sözedeceğim.
- Acele et, birazdan eve gitmem gerek!
- Hume'un usumuz ve duyularımızın bize sağlayabilecekleri konusundaki şüpheciliği, Kant'ı yaşamın en önemli sorularını en baş-

tan ele almaya zorladı. Ahlak da bu konulardan biriydi.
- Hume neyin doğru neyin yanlış olduğunu kanıtlamanın olanaksız olduğunu söylüyordu. Çünkü "-dir"li cümlelerden "-meli"li cümlelere varamazdık.

- Hume'a göre doğru ile yanlış arasındaki farkı belirleyen şey ne aklımız ne de deneyimlerimizdi. Buna yalnız ve yalnız duygularımızla karar verebilirdik. Bu temel Kant'a yeterli görünmüyordu.
- Tahmin edebiliyorum.
- Kant doğru ile yanlış arasında gerçekten bir fark olduğuna inanıyordu. Doğru ile yanlışı ayırdedebilmenin insan aklına has olduğu konusunda Usçularla aynı fikirdeydi. Herkes doğru ile yanlışın ne olduğunu bilirdi; bunu yalnızca öğrendiğimiz için değil, bu bilgiyle doğduğumuz için bilebilirdik. Kant'a göre her insan "pratik bir us "a, yani ahlak açısından neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyen ussal bir yeteneğe sahipti.
- Ve bu da doğuştan gelme bir özellikti öyle mi?
- Usun tüm diğer yetenekleri gibi doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yeteneği de doğuştan gelmedir. Tüm insanlar örneğin her şeyin bir nedeni olduğunu düşünmek gibi aynı zihinsel özelliklere sahip olmakla beraber, aynı evrensel ahlak yasasına tabidirler. Bu ahlak yasası tıpkı fiziksel doğa yasaları gibi her şey ve herkes için geçerlidir. 7 artı 5'in 12 ettiği ya da her şeyin bir nedeni olduğu nasıl usumuz için genel geçer bir doğruysa, bu yasa da ahlak anlayışımız için öyle geçerlidir.
- Ne diyor peki bu ahlak yasası?
- Bu yasa her türlü deneyimden önce geldiği için "biçimsel"dir. Yani belli birtakım ahlaki seçeneklere bağımlı değildir. Tüm toplumlar ve tüm zamanlardaki herkes için geçerlidir. Yani şu veya bu durumla karşılaştığında ne yapman gerektiğini değil, her türlü durumda nasıl davranman gerektiğini anlatır.
- Peki ama belli durumlarda nasıl davranman gerektiğini söyle-meyen evrensel bir ahlak yasası ne işe yarar ki?

- Kant ahlak yasasını kesin bir buyruk (kategorik imperatif) olarak tanımlar. Ahlak yasası "kesin"dir demekle, bunun her türlü durumda geçerli olduğunu kasteder. Yasa aynı zamanda "zorunludur" yani "buyurgandır" ya da kaçınılmazdır.
- Demek öyle...
- Kant bu "kesin buyruğu" farklı biçimlerde tanımlar. Öncelikle başkalarına öyle davranmalısın ki bu davranışının genel geçer bir yasa olmasını isteyebilesin, der.
- Yani bir şey yaparken başkalarının da aynı durumda benim gibi yapmalarını istediğimden emin olmalıyım.
• Evet. Ancak o zaman içindeki ahlak yasasına uygun davranıyorsun demektir. Kant bu "kesin buyruğu" bir insanı hiçbir zaman bir araç olarak görmeyip her zaman kendi başına bir amaç olarak görmek gerektiği şeklinde de dile getirir.
- Yani insanları birtakım çıkarlar uğruna "kullanmamalıyız".
- Evet, çünkü diğer insanlar da kendi başına birer amaçtırlar. Ayrıca bu yalnızca başkaları için değil, insanın kendisi için de geçerlidir. İnsan kendisini de bir amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanmamalıdır.
- Bu biraz da "başkalarına sana davranılmasını istediğin gibi davran" diye bildiğimiz "altın kural"ı hatırlatıyor.
- Evet, bu da tüm ahlaksal seçim noktalarında geçerli olan "biçimsel" bir kuraldır. Bu altın kuralın Kant'ın evrensel ahlak yasası olarak dile getirdiği şeyle aynı şey olduğunu da söyleyebilirsin.
- Ama bunların hepsi iddiadan öteye gitmiyor. Bence Hume usumuzla neyin doğru neyin yanlış olduğunu kamtlayamayacağımızı söylerken haklıydı.
- Kant'a göre bu ahlak yasası evrensel nedensellik yasası kadar mutlak ve geçerliydi. Bu da usla kanıtlanamaz olmasına rağmen kaçınılmazdı. Hiçbir insan bu yasaya karşı koyamazdı.
- Bana vicdandan bahsediyormuşuz gibi geliyor. Çünkü her insanın vicdanı vardır, değil mi?

- Evet, Kant ahlak yasasından söz ederken insanın vicdanından söz etmektedir. Vicdanımızın bize söylediği şeyi kanıtlayanlayız ama biliriz.
- Bazen başkalarına işime öyle geldiği için iyi davrandığım olur. Daha çok sevileyim diye mesela...
• İşte o zaman sen ahlak yasasına saygı duyduğun için iyilik yapmıyorsun demektir. Ahlak yasasına uygun davranıyorsundur belki ama bir davranışın ahlaksal bir davranış olabilmesi için önce kendinin buna inanıyor olman gerekir. Ancak belli bir biçimde davranmanın ödevin olduğunu düşündüğün zaman ahlaksal bir davranıştan söz etmek mümkün olur. Bu yüzden Kant'ın ahlakı ödev ahlakı diye bilinir.
- Unicef için para toplamayı ödev sayabilirim.
- Evet ve burada önemli olan bunu kendin doğru bildiğin için yapmandır. Topladığın paralar sonuçta yerine ulaşsa da ulaşmasa da sen ahlak yasasına uymuş olursun. Sen iyi niyetle davranmışsın-dır ki Kant'a göre ahlaksal olarak doğru bir davranışı belirleyen şey niyettir, eylemin sonucu değildir. Bu yüzden Kant'ın ahlakına niyet ahlakı da denir.
- Ne zaman ahlak yasasına uygun davranıldığını bilmek niçin bu kadar önemliydi Kant için? Önemli olan davranışımızın insanlara faydalı bir sonuç vermesi değil midir?
- Tabii, Kant bunun da önemli olduğunu söylerdi herhalde. Ama ancak ahlak yasasına saygıdan dolayı davranıyorsak özgürdayra-nıyoruz demektir.

- Yasaya uyarak özgür olmak... Biraz tuhaf değil mi bu?
- Kant'a göre değil. İnsanın özgür bir iradesi olduğunu "saymak" gerektiği şeklindeki görüşünü hatırlıyorsun, değil mi? Bu önemli bir nokta, çünkü Kant da her şeyin nedensellik yasasını izlediğini söylüyordu. Özgür bir iradeden söz edilebilir mi o zaman?
- Bana sorma, ben bilmem.
- Bu noktada Descartes'ın beden ve düşünceden oluştuğu için

insanı "ikili bir varlık" olarak görüşü gibi Kant da insanı ikiye böler. Duyusallık sahibi varlıklar olarak nedensellik kurallarına boyun eğ. mek durumundayız, der Kant. Duyumsadığımız şeylere biz karar veremeyiz; istesek de istemesek de dış nedenler duyusallığımız yoluyla bize ulaşır, bizi etkiler. Ancak insan yalnızca duyan bir varlık değil, düşünen bir varlıktır da aynı zamanda.
- Bunu açıkla biraz!
- Duyan varlıklar olarak doğanın düzenine tümüyle aitiz. Dolayısıyla nedensellik yasasının boyunduruğundayızdır. Bu anlamda özgür bir irademiz yoktur. Ancak düşünen insanlar olarak Kant'in "das Ding an sich" dediği şeyin, yani duyularımızdan bağımsız olarak kendinde varolan dünyanın bir parçasıyızdır. Yalnız ahlaksal seçimler yapabilmemizi sağlayan "pratik us"umuzu izlediğimiz sürece özgür bir iradeyle davranıyor oluruz. Çünkü ahlak yasasına uymak, yasayı koyan kendimize uymak demektir.
- Evet, bir bakıma doğru. Başkalarına karşı kötü davranmamayı ben ya da içimdeki bir şey -söylüyor bana.
- O zaman kendi çıkarlarına her zaman uymasa da kötü olmamayı seçerek özgür bir şekilde davranıyorsun demektir.
- Yalnızca arzuların sesini dinleyerek davranmaya özgürlük denemez en azından!
- İnsan şu ya da bunun "kölesi" olabilir. Hattâ insan kendi bencilliğinin bile kölesi olabilir. İnsanın arzularını aşabilmesi bağımsızlık ve özgürlük gerektirir.
- Ya hayvanlar? Hayvanlar yalnızca istekleri doğrultusunda hareket ederler. O zaman onların bir ahlak yasasına uymak gibi bir özgürlükleri olamaz, değil mi?
- Hayır olamaz. Bizi insan yapan şey tam da bu özgürlüğümüz-
dür.
- Şimdi anlıyorum bunu.
- Kant'ın Usçularla Empiristler arasındaki kısır çekişmeye son vermeyi başardığını belirterek sözlerimi sonlayayım. Dolayısıyla

Kant'la birlikte felsefe tarihînin bir dönemi son bulmuş olur. Kant 1804'de, Romantizm dediğimiz dönemin tomurcuklanmaya başladığı sırada öldü. Königsberg'deki mezanndaki mezar taşında en ünlü sözleri yer alır. İki şeyin ruhunu hayranlık ve saygıyla kapladığı yazılıdır burada. Bunlar "üzerimdeki gökyüzü ve içimdeki ahlak yasa-sı"dır. İşte, Kant'ı ve felsefesini yola çıkaran büyük gizem.
Albeıto sandalyesinin arkasına yaslandı.
- Hepsi bu, dedi. - Sanırım Kant'la ilgili en önemli şeylerden bahsettik.
- Saat de dördü çeyrek geçiyor zaten.
- Bir dakika, bir şey daha var. Biraz bekle lütfen.
- Öğretmen ders bitti demeden gitmek adetim değildir.
- Kant'ın yalnızca duyan bir varlık olduğumuz sûrece özgür olmadığımızı söylediğinden bahsettim mi?
- Evet, buna benzer bir şey söyledin.
- Ya evrensel aklı izlediğimiz sürece özgür ve bağımsız olduğumuzu? Bunu da söyledim mi?
- Evet, ama neden şimdi söylediklerini tekrarlıyorsun? Albeıto oturduğu yerden Sofi'ye doğru eğilip doğrudan gözlerinin içine baktı ve fısıldadı:
- Her gördüğüne inanma Sofi! • Ne demek istiyorsun?
- Gördüklerine bazen arkanı dön çocuğum.
- Hiçbir şey anlamıyorum dediklerinden.
- "Gözümle görmeden inanmam," der insan, ama bazen gördüklerine de inanmamalıdır.
- Buna benzer bir şeyler söylemiştin daha önce de.
- Evet, Parmenides'den söz ederken.
- Ama hâlâ ne demek istediğini anlamıyorum.
- Orda, merdivenlerde oturmuş konuşuyorduk. Birden suda bir "deniz yılanı" belirdi

- Çok korkunç bir şeydi, değil mi?

- Yo, hiç de değil! Sonra kapıdaki "Kırmızı Başlıklı Kız". "Ninemin ormandaki kulübesini arıyorum," filan... Ayıp şeyler bunlar Sofi. Hepsi de Binbaşının uydurmaları! Tıpkı muzlu mektup ve fırtınalı o gece gibi.
- Sence...
- Ama bir planım olduğunu söyledim. Usumuzu kullandığımız sürece bizi kandıramaz. Çünkü o zaman biz özgürüz. Şunu ya da bunu "duymamızı" sağlayabilir; hiçbir şey şaşırtmaz beni. Gökyüzünü uçan fillerle doldurabilir. Güler geçerim tüm bunlara. Ama yedi artı beş on ikidir. Bu değişmez. Bu tüm çizgi roman tekniklerini yenmeyi başaran bir bilgidir. Masalın tersidir felsefe.
Sofi bir süre oturup şaşkınlıkla Alberto'yu seyretti.
- Artık gidebilirsin, dedi Aiberto sonunda. - Romantik Çağ hakkında görüşmeye çağırırım seni. Bu dönemde Hegel ve Kierkega-ard'dan söz edeceğiz. Bu arada Binbaşının Kjevik Havaalanı'na inmesine sadece bir hafta kaldı. Bu süre zarfında onun yapış yapış hayal gücünden kendimizi kurtarmayı başarmalıyız. Bu konuda başka bir şey söylemek istemiyorum. Ama bil ki her ikimizi de kurtaracak muhteşem bir plan yapmaktayım.
- Öyleyse ben artık gideyim.
- Bir dakika! Belki de en önemli şeyi unuttuk.
- Neyi?
• Yaşgünü şarkısını, Sofi. Bugün Hilde 15 yaşına bastı. ¦ Ben de.
- Evet, sen de. Haydi şarkıyı söyleyelim.
Bunun üzerine ikisi de ayağa kalkıp söylemeye başladılar:
Happy birthday to you! Happy birthday to you! Happy birthday to Hilde! Happy birthday to you!
Saat dört buçuk olmuştu. Sofi göle inip kürek çekerek karşı kıyıya

geçti. Kayığı karaya çektikten sonra ormanda koşmaya başladı.
Patikaya vardığında ağaç gölgelerinin arasında bir şeyin hareket ettiğini fark etti. Aklına, ormanda yalnız başına ninesini görmeye giden Kırmızı Başlıklı Kız geldi, ama ağaçların arasındaki bu şey çok daha küçük bir şeydi.
Sofi bunun oyuncak bir ayı olduğunu anladığında şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı.
Birinin ormanda oyuncak ayısını kaybetmesinde şaşacak bir şey yoktu belki ama bu ayı canlıydı. Bir şey yapmaya uğraşıyordu.
- Merhaba, dedi Sofi.
Küçük yaratık "hop" diye Sofi'ye döndü.
- Benim adım Sevimli Ayıcık, dedi. - Ne yazık ki böyle güzel bir havada ormanda yolumu kaybettim. Seni daha önce gördüğümü hatırlamıyorum.
- Belki de yolunu kaybetmiş olan benim, dedi Sofi. - O zaman sen de hâlâ evinde, Cinler Ormanı'nd'a sayılırsın.
- Ay, çok zor bir şey oldu bu dediğin. Unutma ki ben oldukça kıt akıllı bir ayıcığım.
- Ben seni masallardan biliyorum.
- Sanırım sen de Alice olmalısın. Tavşan Christopher senden söz etti bize bir kez. Demek böyle tanışıyormuşuz. Sen bir şişeden bir şey içmiş ve bundan sonra küçüldükçe küçülmüşsün, değil mi? Ama sonra başka bir şişeden bir şey içip yeniden büyümeye başlamışsın. İnsan ağzına ne koyduğunu iyi bilmeli. Ben de bir kez öyle çok yedim ki bir tavşan deliğinde sıkışıp kaldım.
- Ben Alice değilim.
- Önemli olan kim olduğumuz değil, varolduğumuzdur. Bay Baykuş böyle der ve o çok akıllı biridir. Sıradan bir günde, yedi artı dört on ikidir demişti. O zaman biz de kendimizi çok aptal hissetmiştik, Çünkü sayılar güç iştir. Havanın nasıl olacağını tahmin etmek ise buna göre çok daha kolaydır.
- Benim adım Sofi.

- Tanıştığımıza memnun oldum Sofi. Demin de dediğim gibi sen buralarda yeni olmalısın. Ama şimdi bu küçük ayıcığın gitmesi gerekiyor çünkü Piglet'i bulmam gerek. Bay Tavşan ve arkadaşları içjn koskocaman bir eğlence düzenlenecek de...
Sonra ayıcık patisini salladı ve işte bu sırada farketti Sofi ayıcı, ğın öbür patisinde bir kâğıt tuttuğunu.
- Nedir o elindeki? diye sordu Sofi. Ayıcık elindeki kağıdı gösterip:
- Yolumu kaybetmeme bu neden oldu, dedi.
- Yalnızca bir kâğıt parçası o! dedi Sofi.
- Hayır efendim, "yalnızca bir kâğıt parçası" değil, Aynadaki Hil-de'ye bir mektup bu.
- A, o zaman onu bana verebilirsin.
- Ama aynadaki kız sen misin ki?
- Değilim ama...
- Bir mektup hiçbir zaman sahibinden başkasına verilmemeli. Daha dün öğretti Tavşan Christopher bunu bana.
- Evet ama ben Hilde'yi tanıyorum.

- Farketmez! Ne kadar iyi tanırsa tanısın hiçbir zaman başkasının mektubunu okumamalı insan.
- Yani mektubu Hilde'ye ben verebilirim demek istemiştim.
- Ha, o zaman başka! Al öyleyse Sofi. Şu mektuptan kurtulursam Piglet'i bulmam da kolaylaşır belki. Çünkü Aynadaki Hilde'yi bulabilmek için önce aynayı bulmak gerek. Buralarda ayna bulmak ise hiç de kolay bir iş değil.
Böyle diyen ayıcık kâğıdı Sofi'ye verdi ve minik adımlarıyla ormanda uzaklaştı. Sofi kâğıdı aldı ve okumaya başladı:
Sevgili Hilde. Alberto'nun Kant'ın "Halklar Birliği" kurma projesinden bahsetmeden geçmesi çok ayıp doğrusu! Kant "Sonsuz Barış" adlı incelemesinde, tüm ülkelerin bir "Halklar Birliği" içerisinde biraraya gelmelerini, bunun milletler arasında sü-

rekli bir barışın güvencesi olduğunu yazar. Onun 1795'deki bu tezinden yaklaşık 125 yıl sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından "Halklar Birliği" kurulmuştur. İkinci Dünya Sava-şı'ndan sonra da bunun yerini Birleşmiş Milletler almıştır. Yani Kant'ın BM fikrinin babası olduğu söylenebilir. Kant'a göre insanlardaki "pratik us" sayesinde devletler devamlı savaş mala-rıyla sonuçlanan "doğal durum"larından kurtulabilir, savaşı önleyen uluslararası bir adalet düzenine ulaşabilirlerdi. Halklar birliğini kurmak için uzun bir yol katetmek gerekse de "genel ve sürekli bir barış teminatı" için çalışmak hepimizin görevi olmalıydı. Kant için böyle bir birlik kurulması çok uzaklardaki bir he- ~ def, hattâ felsefenin nihai hedefiydi. Bense şu an Lübnan'dayım. Sevgiler, baban.
Sofi kâğıdı cebine koyup eve doğru yürümesini sürdürdü. Alberto tam da bu tür numaralara karşı uyarmıştı onu. Ama ne yapsın, sonsuza dek Aynadaki Hilde'yi aramak zorunda kalacak küçük ayıcığa yardım etmeden yapamazdı ki!

...o gizemli yol içimize açılan yoldur...
Hilde elindeki büyük dosyanın önce kucağına sonra yere kaymasını engellemedi.
Hava aydınlanmaya başlamıştı. Saate baktı. Üçe geliyordu. Arkasını dönüp uyumaya çalıştı. Uykuya dalarken babasının neden Kırmızı Başlıklı Kız'dan ve minik ayıcıklardan bahsetmeye başladığını düşündü...
Ertesi gün saat ll'e dek uyudu. Çok yoğun bir biçimde rüya görmüş olduğunu bilse de rüyaların kendisini hatırlamıyordu. Sanki bambaşka bir dünyaya gidip gelmiş gibiydi.
Aşağıya inip kahvaltı hazırladı. Annesiyse üzerine mavi iş tulumunu giymiş kayıkhaneye gitmeye hazırlanıyordu. Hil-de'nin babası dönmeden deniz motorunu suya inmeye hazır hale getirmek istiyordu.
- Sen de gelip bana yardım etmek ister misin?
- Önce biraz okumak istiyorum. İstersen sonra gelip sana öğle yemeği öncesi yemeği getiririm...
- Öğle yemeği öncesi yemeği mi?
Hilde kahvaltısını ettikten sonra tekrar odasına çıktı. Yatağını yaptı ve koca dosyayı kucağına alıp okumaya başladı. Çok geçmeden Sofi çite varmış ve bir zamanlar Cennet Bahçesi'ne benzettiği bahçelerine girmişti.
Önceki geceki fırtınanın ardından bahçenin küçük dal parçaları ve yapraklarla kaplanmış olduğunu farketti. Nedense içindeki bir ses o fırtına ve şimdi yerlere saçılmış yapraklarla Kırmızı Başlıklı Kız ve minik ayıcık arasında bir bağlantı olduğunu söylüyordu.

Bahçe salıncağına gidip salıncağın üzerindeki çam iğnelerini ve dal kırıklarını temizledi. İyi ki salıncağın naylon kaplı yastıkları vardı da her yağmurda minderleri içeri taşımak zorunda kalmıyorlardı.
Eve girdi. Annesi yeni gelmiş, buzdolabına gazoz şişeleri yerleştiriyordu. Mutfak masasının üzerinde bir yaş pastayla bir de kek duruyordu.
- Misafir mi gelecek? diye sordu Sofi. Bugün yaşgünü olduğunu unutmuştu.
- Yaşgünü partini gelecek cumartesi yapacağız ama gerçek yaş-günün olan bugün de küçük bir kutlama yapalım diye düşündüm.
- Nasıl bir kutlama?
- Jorün'leri davet ettim. Sofi omuzlarını silkip:
- Bana göre hava hoş! dedi.
Misafirler yedi buçuğa doğru^geldiler. Aileler pek sık görüşmediği için ortada oldukça resmi bir hava esiyordu. Sofi ile Jorün kısa bir süre sonra annelerinin yanından kalkıp Sofi'nin odasına çıktılar ve Sofi'nin yaşgünü davetiyesini hazırlamaya başladılar. Alberto Knox'u da davet edecekleri için Sofi partiyi "felsefi bir bahçe partisi" şeklinde adlandırmayı önerdi. Jorün de bu fikre karşı çıkmadı. Zaten parti Sofi'nin partisiydi, hem de şu sıralar "konulu geceler" pek modaydı.
. İki saat boyunca gülmekten kırılarak sonunda davetiyeyi yazmayı başardılar.
Sevgili.....

23 Haziran Cumartesi günü saat yedide, Yonca Sokağı 3 numarada vereceğimiz felsefi bahçe partisine davetlimizsiniz. Bu gecede yaşamın sırrını çözmeyi umuyoruz. Yanınızda kalın bir kazak ve felsefenin sırlarını bir an önce çözmemizi sağlayacak parlak fikirler getirmeyi unutmayın. Orman yangını tehlikesinden ötürü büyük bir ateş yakmak ne yazık ki mümkün olma-

« yacak olsa da, fikirlerimizin kıvılcımlarını dilediğimiz gibi sa-, vurmakta özgür olacağız. Partiye davetliler arasında en az bir gerçek filozof olduğundan, partimiz kapalı bir organizasyon olmak durumundadır. (Basın giremez!)
İmza:
Jorün Ingebrigtsen (organizasyon komitesi)
ve Sofi Amundsen (organizasyon sahibi).
Aşağıya indiklerinde ailelerin arasındaki resmi hava biraz olsun yumuşamıştı. Sofi kaligrafik uçlu bir kalemle yazdıkları davetiyeyi annesine verdi ve:
-18 kopya lütfen! dedi. Daha önce de annesinden işteki fotokopi makinasını kullanmasını istediği olmuştu.
Annesi davetiyeyi şöyle bir okuyup ekonomi danışmanına uzattı:
- Bakın size demedim mi? Aklı gerçekten bir tuhaf işliyor bu günlerde!
- Ama bu çok ilginç bir şeye benziyor, dedi ekonomi danışmanı. -Ben de bu partiye davetli olmak isterdim doğrusu!
Barbi de okudu davetiyeyi ve o da:
- Ay çok ilginç! Keşke biz de gelebilseydik! dedi.
- Öyleyse davetiye sayısı 20 olsun, dedi Sofi onların bu sahte iltifatlarını ciddiye alarak.
- Delisin sen! diye fısıldadı Jorün Sofi'nin kulağına.
O gece yatmadan önce uzun süre durup bahçeyi seyretti Sofi. Nasıl bir gece Alberto'nun siluetini ilk kez gördüğünü hatırladı. Bunun üzerinden tam bir ay geçmişti. İşte şimdi de o zamanki gibi bir geceydi ama bu kez aydınlık bir yaz gecesi!
Alberto'dan salı gününe dek ses seda çıkmadı. Salı günü annesi işe gittikten sonra telefonu geldi.

- Alo, ben Sofi Amundsen.
- Ben de Alberto Knox.
- Tahmin etmiştim.
- Daha önce arayamadığım için özür dilerim, ancak planımızla fazlaca meşguldüm. Rahatsız edilmeden çalışabildiğim tek anlar Binbaşının seninle uğraştığı anlar oluyor.
- İlginç!
- Çünkü ancak o zaman kendimi gizli tutabiliyorum, anlıyor musun? Dünyanın en iyi gizli haber alma servisi bile tek adama kaldığında bazı şeyleri gözden kaçırır....Ha, kartını aldım bu arada.
- Davetiye demek istiyorsun herhalde?
- Buna cesaret ettiğinden emin misin?
- Niye etmeyeyim?
- Böyle bir partide herşey olabilir.
- Gelecek misin?
- Tabii geleceğim. Ama bir şey daha var... Hilde'nin babasının tam o gün Lübnan'dan dönüyor olacağının farkında mısın?
- Yoo, değildim aslında.
- Tam kendisinin Bjerkely'e döneceği günde sana yaşgünü partisi yaptırması tesadüf sayılamaz bence.
- Dediğim gibi, ben hiç düşünmemiştim bunu.
- Ama o düşünmüştü! Neyse, daha konuşuruz. Bugün Binbaşının Evi'ne gelebilir misin?
- Çiçeklikteki otları temizlemem lazım önce.
- Öyleyse saat iki diyelim. Gelebilir misin o zaman?
- Gelirim.
Sofi geldiğinde Alberto Knox yine kapının eşiğinde oturuyordu.
- Buyur, şöyle otur, dedi ve yine hemen konuya girdi. - Şimdiye dek Rönesans, Barok ve Aydınlanma çağlarından söz ettik. Bugünse Avrupa'nın sonuncu büyük kültür dönemi sayılan Romantizm Döneminden bahsedeceğiz.
Böylelikle uzun bir öykünün sonuna yakîa-

şıyoruz çocuğum.

- Romantizm bu kadar uzun mu sürdü?
-18. yüzyılın sonlarında başlayıp 19. yüzyılın ortalarına dek sür. dü. Bundan sonraysa tümüyle edebiyatı, felsefeyi, sanatı, bilimi ve müziği kapsayan böyle büyük "dönem"lerden söz etmek olanaksız-laşır.
- Ama Romantizm böyle bir dönemdi, öyle mi?
- Romantizmin Avrupa'nın varoluşa son "ortak yaklaşımı" olduğu söylenir. Romantizm Almanya'da, Aydınlanma Çağının tek yanlı Usçuluğuna tepki olarak çıkmıştır. Kant'ın buz gibi Usçuluğundan sonra Alman gençliği bu dönemle rahat bir nefes almış gibidir.
- Peki Romantikler ne koydu bunun yerine?
- Yeni moda olan sözcükler "duygu", "hayal gücü", "yaşamak" ve "arzu" gibi sözcüklerdi. Rousseau da aralarında olmak üzere pek çok Aydınlanma Çağı düşünürü de duyguların önemini belirtmişti ancak onlar bunu, usa gereğinden çok önem vermeye bir eleştiri olarak getirmişlerdi. Romantizmde ise bu alt akım ana akım halini aldı.
- Kant'ın popülerliği pek uzun sürmemiş öyleyse?
- Hem evet, hem hayır. Romantiklerin pek çoğu kendilerini Kant'ın mirasçısı olarak gördüler aslında. Çünkü Kant "das Ding an sich"i tümüyle bilemeyeceğimizi söylemişti. Ayrıca bilginin oluşumunda "ben"in önemli katkısının da altını çizmişti. Öyleyse varoluşun yorumu tümüyle bireye kalmıştı. Romantikler bu "benciliği" sonuna dek kullandılar. Bu, sanatçı dehaya tapınmaya da yol açtı.
- Çok muydu böyle dehalar?
- Buna örneklerin başında Beethoven gelir. Onun müziğinde kendi duygularını ve arzularını dile getiren bir insana rastlarız. Beethoven bu anlamda Bach ve Händel gibi müziğini katı kurallar çerçevesinde yapan ve bunu Tanrı'ya adayan Barok Dönemi ustalarından çok daha "özgür" bir sanatçıdır.
- Beethoven'in eserlerinden yalnızca "Ay Işığı Sonatı"nı ve "Kader Senfonisi"ni biliyorum.
392
- Öyleyse "Ay Işığı Sonatfnın ne kadar romantik olduğunu, "Kader Senfonisi"nde Beethoven'in kendini ne denli duygusal bir biçimde dile getirdiğini duymuşsun demektir.
- Rönesans Hümanistlerinden de Bireyciler diye bahsetmiştin...
- Evet, Rönesans ile Romantizm arasında pek çok ortak nokta vardır. Bunlardan biri de insanın bilgiye ulaşmasında sanata verdikleri önemdir. Bu noktada da Kant'ın etkisi göz ardı edilemez. Estetiği araştırırken güzel bir şeyle, örneğin bir sanat eseriyle karşılaştığımızda neler olduğunu düşünmüştür. Kendimizi sanatsal deneyimin ötesinde herhangi bir amaç .gütmeden bir sanat eserine verdiğimizde "das Ding an sich"e iyice yaklaştığımızı söylemiştir.
- Yani sanatçılar filozofların başaramadığını başarırlar, öyle mi?
- Evet, Romantikler buna inanıyorlardı. Kant'a göre sanatçı bilme yeteneğiyle özgürce oynar, Alman şairi Schiller Kant'ın bu görüşünü daha da ileri götürür ve sanatçının etkinliğini bir oyun olarak görür. Ve insan yalnızca oyun oynarken özgürdür çünkü ancak o zaman kendi kurallarını kendi koyar. Romantiklere göre yalnızca sanat bizi "dile gelmeyen"e yaklaştırabilirdi. Bazıları daha da ileri gidip sanatçıyı Tanrı'ya benzettiler.
- Çünkü sanatçı da tıpkı Tanrı'nın evreni yaratması gibi kendi gerçeğini yaratır.
- Sanatçının "dünya kurucu bir hayal gücü" olduğu söylendi. Esinlendiği anlarda hayal ile gerçek arasında bir fark kalmazdı sanatçı için. Genç dehalardan biri olan Novalis "dünya hayal olur, hayal gerçek" diyordu. Novalis'in 1801'de öldüğünde hâlâ bitmemiş olan "Heinrich von Ofterdingen" adlı Ortaçağ romanının Romantikler üzerinde büyük etkisi olmuştur. Burada, bir kez rüyasında gördükten sonra hayatı boyunca "mavi çiçeği" arayan Heinrich'i anlatır. İngiliz Romantiği Coleridge de aynı düşünceyi şöyle dile getirmiştir:
393
SOFfNIN DÜNYASI
What if you slept? And what if, in your sleep, you dreamed? And what if, in your dream, you went to heaven and there plucked a strange and beautiful flower? And v/hat if, when you avvoke, you had the flower in your hand? Ah, what then? *
- Çok güzel!
- Uzak ve ulaşılmaz olanı özlemek tam da Romantiklere özgü bir şeydi. Bu geçmişteki bir şeyi, örneğin Aydınlanma Döneminde son derece olumsuz bir çağ olarak görülen Ortaçağı özlemek olduğu kadar, "gizemli Doğu" gibi uzak kültürleri özlemek de olabilirdi. Romantikleri ayrıca gece, alacakaranlık, eski harabeler ve de doğa üstü şeyler de çekiyordu. Genel olarak varoluşun "karanlık yüzüyle" yani kasvetli, kötü ve esrarengiz olanla ilgiliydiler.
- Bu çok ilginç bir döneme benziyor. Peki kimdibu "Romantikler"?
- Romantizm herşeyden önce kente özgü bir olguydu. 19. yüzyılın ilk yarısında Almanya'da ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde kent kültürü güçlü bir şekilde boy atmaya başladı. Derslerini pek ciddiye almasalar da çoğunlukla öğrenci olan genç adamlardı "Romantikler". "Küçük burjuva" yaşam biçiminin karşısında olan Romantikler, bir polis ya da bir ev sahibinden "küçük burjuva" ya da kısaca "düşman" diye söz edebilirlerdi örneğin.
- Öyleyse bîr Romantiğin ev sahibi olmak istemezdim doğrusul

- İlk kuşak Romantikler 1800'lü yılların gençliğiydiler. Bu yüzden Romantizm akımını Avrupa'nın ilk gençlik ayaklanması olarak adlandırabiliriz. Romantiklerle bunlardan 150 yıl sonra ortaya çıkan Hippi hareketi arasında büyük benzerlikler vardır.
- Çiçeklerle uzun saç, gitar tıngırdatarak çimlere uzanmak gibi
şeyler mi?
- Evet. "İşsizlik dahinin ideali, tembellik Romantizmin özüdür"
* Ya uyusan? Ve ya uyurken rüya görsen? Ve ya rüyanda cennete gidip orada çok garip ve çok güzel bir çiçek buban? Ve ya uyandığında çiçeği hâla elinde tutuyor olsan? Ah, ya sonra? (Ç.N.)

denildi. Bir Romantiğin görevi yaşamı yaşamak ya da hayallerle ondan uzaklaşmaktı. Gündelik işlerle küçük burjuvalar uğraşsındı.
- Henrik Wergeland da Romantik miydi?
- VVergeland da Welhaven da birer Romantiktiler. Wergeland Aydınlanma Çağının idealleriyle yaşayan bir şair olmakla birlikte, coşkulu ancak düzensiz bir muhalifliğin ağır bastığı yaşam biçimiyle tipik bir Romantikti aynı zamanda. Ayrıca Romantiklere özgü aşklarıyla da meşhurdu. Aşk şiirlerini onun için yazdığı "Stella"sı, Nova-lis'in "mavi çiçeği" kadar uzak ve erişilmezdi. Novalis de henüz on dört yaşında olan bir kızla nişanlanmıştı. On beş yaşına bastıktan dört gün sonra ölen bu kızı Novalis tüm hayatı boyunca unutmadı.
- On beş yaşına bastıktan dört gün sonra mı öldü dedin? ¦Evet...
- Ben de bugün on beş yaşımdan dört gün aldım!
- Haklısın... ,,
- Kızın adı neydi?
- Sophie idi.
- Ne dedin?
- Evet, gerçekten de...
- Beni korkutuyorsun! Yalnızca bir rastlantı mı bu?
- Bilmem, ama kızın adı Sophie idi.
- Devam et!
- Novalis de yalnızca 29 yaşındaydı öldüğünde. O da "genç yaşında ölenler"den biriydi. Romantiklerin çoğu genç yaşta, genellikle vereme yakalanarak öldüler. Kimisi de intihar etti...
- Ne acı!
- Gençken ölmeyenlerin çoğu da 30'unu geçtikten sonra Romantik olmaktan vazgeçti. Kimisi de oldukça burjuva ve muhafazakâr bir yaşama yöneldi.
- Düşmanın saflarına geçtiler yani...
- Belki... Romantik aşklardan söz ettik. Erişilmez aşk teması ilk kez 1774'de Goethe'n'ın mektuplardan oluşan romanı "Genç Wert-

her'in Acıları'nda işlendi. Bu kısa roman VVerther'in sevgilisine kavuşamadığı için kendini vurmasıyla sona erer...
- Biraz fazla ileriye gitmek olmuyor mu bu?
- Bu romanın yayınlanmasından sonra intiharlarda bir artış gözlendi. Bu yüzden bir dönem boyunca kitap Danimarka ve Norveç'de yasaklandı. Yani Romantik olmak pek tehlikesiz bir iş değildi. Oldukça güçlü duygulardı söz konusu olan.
- Romatizm deyince benim aklıma doğa tabloları geliyor. Esrarengiz ormanlar, vahşi bir doğa... ve genellikle sisli resimler...
- Romantizmin en önemli özelliklerinden biri tam da doğa tutkusu ve doğa gizemciliğiydi. Ve daha önce de söylediğim gibi bu tür tutkular kırlarda çıkmaz ortaya. "Doğaya dönmek" sözleriyle meşhur Rousseau'yu hatırlıyorsundur. Bu sözler ancak Romantizmle gerçek bir anlama büründü. Romantizm Aydınlanma Çağının mekanik evrenine bir karşı çıkıştı herşeyden önce. Romantizmin eski kozmik bilinç anlayışının yeniden doğuşu olduğu da söylenir.
- Nasıl yani?
- Bu, doğayı bir bütün olarak görmek anlamına gelir. Bu noktada Romantikler Spinoza'ya ve hattâ Plotinos'a ve Jacob Böhme ile Giordano Bruno gibi Rönesans filozoflarının düşüncelerine başvurdular. Bunların hepsinde ortak olan şey, doğada bir tanrısal "ben" yakalamış olmalarıydı.
- Tümtanrıcıydılar öyleyse...
• Descartes da Hume da "ben" ile"uzantısal" gerçeklik arasında kesin bir ayrım gözetmişlerdi. Kant da bilen "ben" ile "kendinde" doğa arasına kesin bir ayrım koymuştu. Şimdiyse doğanın koskocaman bir "ben" olduğu söyleniyordu. Romantikler "evrensel ruh" deyimini de kullanıyorlardı.

- Anlıyorum.
- En önemli Romantik filozof 1775 -1854 yılları arasında yaşamış olan Schelling idi. Schelling "ruh" ile "madde" arasındaki ayrımı kaldırmaya çalıştı. Ona göre tüm doğa, yani hem insan ruhu hem
396
de fiziksel gerçeklik, tek bir Tanrı'nın ya da "evrensel ruh"un ifadesiydi.
- Evet, bu Spinoza'yı hatırlatıyor.
- Schelling "doğa görünür ruh, ruhsa görünmez doğadır" diyordu. Çünkü doğanın her köşesinde "yapıcı bir ruh"un varlığını sezebiliriz. Schelling ayrıca maddenin "uyuklayan zekâ" olduğunu söylüyordu.
- Bunu biraz daha açmalısın...
- Schelling doğada "evrensel bir ruh" görüyor ve aynı "evrensel ruh "la insan bilincinde de karşılaşıyordu. Bu bakımdan doğa da insan bilinci de aynı şeyin ifadesiydi.
- Evet, neden olmasın?
- Yani insan "evrensel ruh"u hem doğada, hem de kendi içinde arayıp bulabilirdi. Novalis bu yüzden "o gizemli yol içimize açılan yoldur", diyordu. Ona göre insan tüm evreni içinde taşıyor, böyle olunca da evrenin sırlarını çözmek için insanın önce kendi kendini tanıması gerekiyordu.
- Güzel bir düşünce bu!
- Romantiklerin çoğu için felsefe, doğa bilimleri ve edebiyat daha yüce bir bütünün parçalarıydı. Bir odaya kapanıp şiir yazmak ya da çiçekleri, taşları incelemek bir madalyonun iki yüzü gibiydi. Çünkü doğa ölü bir mekanizma değil, yaşayan bir "evrensel ruh"tu.
- Biraz daha devam edecek olursan ben de bir Romantik oldum gitti!
• Anavatanı olan Norveç'te değil Almanya'da yaşadığı için Wer-geland'ın "Norveç'in rüzgarla sürüklenmiş yaprağı" dediği doğabi-limci Henrik Steffens, Alman Romantizmi konusunda ders vermek üzere 1801'de Kopenhag'a geldi. O, Romantizm hareketini şu sözlerle özetliyordu: "evrenin sırrını hammaddeden yola çıkarak aramaktan yorgun düşmüş bizler, sonsuzu bulmak için yeni bir yol seçtik. Kendimize dönerek yeni bir dünya yarattık..."
- Tüm bunları nasıl hatırlayabildiğine şaşıyorum...
397
SOFl'NtN DÜNYASI
- Kolay iş bu, çocuğum.
- Haydi, devam edelim!
- Schelling doğada, taş ile topraktan insan aklına uzanan bir "gelişme" görüyordu. Cansız doğadan karmaşık yaşam biçimlerine derece derece bir geçiş olduğunun altını çiziyordu. Romantizmde doğa bir organizma olarak görülür. Organizma da içindeki olanakları sürekli geliştiren bir şeydir. Doğa, durmadan açan bir çiçek ya da şiir üreten bir şair gibidir.
- Bu biraz Aristoteles'i hatırlatmıyor mu?
- Evet. Romantik doğa felsefesi Aristoteles ve Yeni Platonculuk-tan izler taşır. Aristoteles de doğayı Mekanik Özdekçilerden çok daha organik bir biçimde algılıyordu.
- Anlıyorum.
- Aynı şekilde tarihe de yeni bir bakış getirildiğini görüyoruz. Romantizmde bir başka önemli isim, 1744 -1803 yılları arasında yaşamış olan tarih filozofu Herder'd\r. Herder'e göre tarih süreklilik, gelişme ve amaç barındıran bir şeydi. Tarihi bir süreç olarak algıladığı için, Herder'in tarihe "dinamik" bir bakış getirdiğini söylüyoruz. Aydınlanma filozoflarının tarihe bakışıysa çoğunlukla "statik"ti. Onlara göre tek bir evrensel doğru vardı ve bu doğru da tarihin her dönemi için şöyle ya da böyle geçerliydi. Herder ise tarihin her döneminin kendine has bir değeri olduğunu söylüyordu. Aynı şekilde her halk da kendine has özelliklere, özgün bir "halk ruhu"na sahipti. Önemli olan kendimizi başka kültürlerin yerine koyabilmemizdi.
- Başka bir insanı anlayabilmek için kendimizi onun yerine koymamız gerektiği gibi, başka bir kültürü anlayabilmek için de kendimizi o kültürün yerine koymalıyız.
- Bugün herkesin doğruluğunu elbette kabul ettiği bu düşünce, Romantizm döneminde çok yeni bir düşünceydi. Romantizm ayrıca her ulusun kendi kimliğini bulup, bu kimliğini güçlendirme çabalarına da katkıda bulundu. Bizim ulusal bağımsızlık savaşımızın da 1814'e rastlaması bir tesadüf değildir.
398
ROMANTİZM DÖNEMİ
- Anlıyorum.
- Romantizm pek çok yeni düşünceyi barındırır ve bu yüzden Romantizm genellikle iki boyutta düşünülür. Romantizm denince öncelikle Evrensel Romantiznt\ anlarız. Bunu deyince de doğayla, evrensel ruhla ve sanatçı güçle ilgilenen Romantikleri düşünürüz. Bu Romantizm diğerinden daha önce, 1800 yıllarında ve özellikle Je-na kentinden doğar ve yayılır.
- Ya diğer Romantizm türü?

- Buna da Ulusal Romantizm diyoruz. Bu tür diğerinden bir süre sonra ve özellikle Heidelberg kentinde doğmuştur. Ulusal Romantikler "halkın" tarihi, "halkın" dili ve de genel olarak "halk" kültürüyle ilgiliydiler. Çünkü "halk" da, tıpkı doğa ve tarih gibi, içinde varolan olanakları ortaya koyup geliştiren bir organizma olarak görülüyordu.
- Bana nerede yaşadığını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.
- "Evrensel Romatizm" ile "Ulusal Romantizm"i birbirine bağlayan şey "organizma" kavramıydı. Romantiklere göre bir bitki de, bir halk da yaşayan organizmalardı. Bir şiir de yaşayan bir organizmaydı. Dil de, hattâ tüm doğa da birer organizmaydı. Bu yüzden "Ulusal Romantizm"le "Evrensel Romantizm" arasında bir fark yoktu gerçekte. Evrensel ruh halkta ve halk kültüründe olduğu kadar doğada ve sanatta da yansıyordu.
- Anlıyorum.
- Herder pek çok ülkeden halk söylenceleri toplayıp bunları "Stimmen der Völker in Liedern" adını verdiği bir kitapta yayınlamıştı. Evet, Herder bu başlıkta halk söylencelerini "halkın ana dili" diye tanımlıyordu. Heidelberg'de de halk söylenceleri ve halk masalları derlenmeye başlandı. Grimm Masallarını duymuşsundur herhalde?
- A, evet. "Pamuk Prenses", "Kırmızı Başlıklı Kız", "Kül Kedisi" ve "Hansel ile Gretel"...
- Ve daha pek çokları... Norveç'te de Asbj'örnsen ve Moe köy köy dolaşıp "halkın kendisinin yarattığı eserleri" derledi. Sanki yepyeni

ve son derece tatlı ve besleyici bir meyve keşfedilmiş gibiydi. Ve de bu meyve yokolmaya yüz tuttuğu için bir an önce toplanması gerekiyordu. Landstad halk söylencelerini, Ivar Aasen da Norveççedeki farklı lehçeleri derlediler. Eski mitler ve putperestlik döneminden kalma destanlar 19. yüzyılın ortasından itibaren yeniden değer kazandı. Avrupa'daki besteciler yaptıkları müziklerde halk müziğinden temalara yer verdiler. Böylelikle halk müziğiyle sanat müziği arasında bir köprü oluşturmaya çalıştılar.
- Sanat müziği mi?
- Sanat müziğiyle, bir kişi örneğin Beethoven tarafından yapılmış müzik kastedilir. Halk müziğiyse belli bir kişi tarafından değil, bir halk tarafından yaratılan müziktir. Bu yüzden halk müziğindeki bir ezginin ne zaman ortaya çıktığını da tam bir kesinlikle söyleyemeyiz. Aynı şekilde halk masalıyla yazınsal masal arasında da bir ayrım gözetilir.
- Yazınsal masal da ne demek?
- Bu, bir yazar, örneğin H.C. Andersen tarafından yazılmış bir masaldır. Masal türü Romantiklerin özellikle önemsedikleri bir yazın türüdür. Bu alandaki uzman yazarlardan birisi de Hoffmarfd\r.
- "Hoffman Masallarından söz edildiğini duydum sanıyorum.
- Tiyatro nasıl Barok Döneminin gözde sanatıysa, masal da Romantizmin en önde gelen sanat türüydü. Masal yazara, yaratıcı gücünü sınırsız bir biçimde kullanma olanağı veriyordu.
- Yarattığı dünyada Tanrı rolünü üstlenebilirdi örneğin...
- Evet. Şimdi konumuzu şöyle bir toparlayalım istersen.
- Tamam.
- Romantizm filozof lan, "evrensel ruh"u, dünyada varolan şeyleri rüyamsı bir şekilde yaratan bir "ben" olarak algılıyorlardı. Filozof Fichte'ye göre doğa, daha yüce ve bilinç ötesi bir kavrayışın sonucuydu. Schelling dünyanın "Tanrı'da varolduğunu" söylüyordu. Ona göre Tanrı bir takım şeylerin farkındaydı, ancak doğanın bazı yanları Tanrı'nın bilinç ötesi varlığının bir yansımasıydı. Çünkü Tan-

n'nın da vardı "karanlık" bir yüzü.
- Bu çok ilginç ama çok da ürkütücü bir düşünce. Bana Berke-ley'i hatırlatıyor.
- Yazarla eseri arasında da benzer bir ilişki gözetiliyordu. Masal, yazara "dünya kurucu hayal gücü"nü özgürce kullanma olanağı sağlıyordu. Ve bu yaratma eylemi her zaman bilinçle gerçekleştirilen bir eylem değildi. Yazar, kendisine eseri yazdıranın içindeki bir güç olduğunu duyumsayabilirdi. Yazarken kendisini adeta hipnotize olmuş gibi hissedebilirdi.
-Ya?
- Ama hemen sonra bu yanılsamayı yıkabilir, anlatısının arasına küçük yorumlar koyarak okuyucuya masalın masaldan başka bir şey olmadığını duyurmaya girişebilirdi.
- Anlıyorum.
- Bunu yaparak yazar okuyucuya onun dünyasında da masalsı bir yan olduğunu hatırlatmış oluyordu. Bir yanılsamayı bu şekilde yıkmaya "Romantik İroni" diyoruz. İbsen de "Peer Gynt" adlı tiyatro eserinde, oyunculardan birine "beşinci perdenin ortasında da ölünmez ki!" dedirtir.
- Bu bana da komik geliyor. Bu lafları söylemekle oyuncu kendisinin yalnızca hayal ürünü bir şey olduğunu anlatmış oluyor.
- Bu öyle çelişkili bir ifade ki, bunun altını çizmek için yeni bir sa-tırbaşı yapmalı.
- Ne demek istedin şimdi?

- Ha, hiçbir şey! Ama sonra da dedik ki Novalis'in sevgilisinin adı da Sophie'ydi ve yalnızca 15 yaş ve dört gün yaşadıktan sonra ölmüştü...
- Ve bu da beni korkutuyor tahmin edebileceğin gibi! Alberto bir süre dalgın bakışlarla bakıp sonra sözlerini sürdürdü:
- Ama senin, Novalis'in sevgilisiyle aynı kaderi paylaşmaktan

korkman yersiz.
- Neden?
- Çünkü kitabın bitmesine daha çok var.
- Neler söylüyorsun?
- Diyorum ki Sofi ile Alberto'nun öyküsünü okuyanlar biliyorlar ki romanın bitmesine daha var. Daha ancak Romantizme geldik.
- Kafamı karıştırıyorsun!
- Aslında Binbaşı karıştırmaya çalışıyor Hilde'nin kafasını! Basit, değil mi Sofi? Satırbaşı!
Alberto henüz daha sözlerini tamamlamadan ormanın içinden koşarak bir çocuk çıkageldi. Üzerinde Arapların giydiği giysiler, başında da türban vardı. Elinde fitilli bir lamba tutuyordu. Sofi Alberto'nun koluna sıkı sıkı sarılıp:
- Kim bu? diye sordu.
Soruya çocuğun kendisi cevap verdi:
- Benim adım Alaaddin ve ta Lübnan'dan geliyorum. Alberto çocuğa sert sert bakıp:
- Ya elindeki lambada ne var çocuk? diye sordu.
Bunu demesiyle çocuğun elindeki lambayı şöyle bir sıvazlayıp lambanın üzerinden yoğun bir duman bulutu yükselmesi bir oldu. Dumanların içinden de bir cin ortaya çıktı. Cinin Alberto'nunki gibi kara bir sakalı ve başında mavi bir beresi vardı. Dumanların üzerinde bir o yana bir bu yana dalgalanan cin:
- Beni işitiyor musun Hilde? Yaşgünü kutlamalarının zamanı geçti artık sanırım. Yalnızca şunu demek istiyorum ki Bjerkeley ile Norveç'in güneyi de benim için bir masal! Birkaç gün sonra orada görüşmek üzere! dedi.
Sonra koca cin bir anda küçülüp ardındaki duman bulutuyla tekrar lambanın içine girdi. Çocuk da lambayı koltuğunun altına sıkıştırıp tekrar ormanda gözden kayboldu.
- Bu... bu çok olanaksız bir şey! diye kekeledi Sofi.

- Bana sorarsan çocuk oyuncağı!
- Ruh tıpkı Hilde'nin babasıymış gibi konuşuyordu.
- Çünkü o, Hilde'nin babasının ruhuydu da ondan!
- Ama...
- Sen de, ben de, etrafımızdaki herşey de Binbaşının aklının ta en dibindeki şeyleriz. Bugün, 28 Nisan Cumartesi günü, saat geç olmuş. Binbaşının etrafındaki diğer BM askerleri uyuyor, o da uyumaya yakın. Ama Hilde'ye 15. yaşgününde hediye olarak vereceği kitabı bitirmesi gerek. Bu yüzden, zavallı adam, uyuyamıyor, uyumaya vakti yok.
- Benden pes artık.
- Satırbaşı!
Sofi ile Alberto öylece oturup küçük gölü seyre daldılar. Alberto taş kesmiş gibiydi. Bir süre sonra Sofi onu omuzundan sarsmaya cesaret edip:
- Hey, ne oldu?
- Binbaşı şu son bölümlerde söylediklerime doğrudan müdahale edip durdu. Bundan utanması gerek! Ama bu arada kendini de ele vermiş oldu. Demek ki bizler, Hilde'nin babasının Hilde'ye yaşgünü hediyesi olarak yazdığı bir kitapta yaşıyoruz. Sen de duydun değil mi söylediklerimi? Yani, ben değilsem de bunları söyleyen...
- Eğer bu doğruysa, kitabın dışına çıkıp kendi yoluma gitmek istiyorum ben.
- İşte benim gizli planım da bunu amaçlıyor. Ama bundan önce Hilde'yle konuşmayı başarmalıyız. O şimdi bizim her söylediğimizi okuyor. Bu kitaptan kaçmayı başardıktan sonra onunla artık konuşamayacağımıza göre bu fırsatı kaçırmamalıyız.
- Ona ne diyeceğiz?
- Gerçi büyük bir hızla bu satırları yazmaya devam ediyor ama sanırım Binbaşı uyumak üzere...
- Acayip bir şey bunu düşünmek.

- Sonradan pişman olacağı bir takım şeyleri tam şimdi söylemeli. Üstelik yazdıklarını düzeltmek için kullanacağı beyaz boyası da yok. Bu benim planımın çok önemli bir parçası. Binbaşı Albert Knag'a beyaz boya verecek olanın vay halinel

- Benden silgi bile alamaz!
- İşte tam şu an Hilde'yi babasına karşı ayaklanmaya çağırıyorum. Babasının bu hayalci oyununa alet olduğu için utanması gerek! Burada olsaydı biz babasına yapacağımızı bilirdik!
- Ama burada değil.
- Ruhu burada ama kendisi güvenli bir şekilde Lübnan'da. Etrafımızdaki herşey Binbaşının "ben"i.
- Ama o, bu etrafımızda gördüklerimizden daha başka bir şey de . aynı zamanda.
- Evet, çünkü biz Binbaşının ruhundaki gölgeleriz yalnızca. Ve gölgelerin sahiplerini ele geçirmeleri pek kolay bir iş değildir. Ama biz Hilde'yi etkileyebiliriz. Ve ancak bir melek Tanrı'ya baş kaldırabilir.
- Hilde'den babası eve gelir gelmez üzerine atlamasını, onun bir şaklaban olduğunu söylemesini isteyebiliriz. Sonra onun motorunu bozabilir ya da fenerini kırabilir.
Alberto başını salladı. Sonra:
- Ve sonra babasını terkedebilir. O bunu bizden çok daha kolay yapabilir. Evden ayrılıp bir daha asla dönmeyebilir. Bizi "dünya kurucu bir hayal gücü" uğruna harcayan bir babaya layık bir ceza değil midir bu?
- Gözümün önüne getirebiliyorum: Binbaşı tüm dünyayı dolaşıp Hilde'yi arar, durur. Ama Hilde, Sofi ve Alberto'yla dalga geçen bu babayı asla geri dönmemek üzere terketmiştir.
- Dalga geçmek ya! Bizi yaşgünü eğlencesi olarak kullanıyor, derken benim de söylemek istediğim buydu. Ama ayağını denk alsın, Sofi! Hilde de öyle!
- Ne demek istiyorsun?

- Sıkı dur!
- Aman, başka cin filan çıkmasın da!
- Tüm yaşadıklarımızın bir başkasının aklında varolduğunu düşünmeye çalış. Biz bu akılız. Yani kendi ruhumuz yok, bir başkasının ruhuyuz. Buraya kadar felsefen in anlayabileceği bir zeminde sayılırız. Berkeiey ile Schelling olsa bizi can kulağıyla dinliyor olurlardı.
- Evet?
- Sonra bu ruhun gerçek sahibinin Hilde Möller Knag'ın babası olduğunu düşünebiliriz. O, Lübnan'da oturmuş, kızının 15. yaşgünü için bir kitap yazmakta. Hilde 15 Haziran sabahı uyandığında masanın üzerinde bu kitabı buluyor ve o andan itibaren herkes bizim hakkımızda yazılmış olan bu kitabı okumaya başlayabiliyor. Zaten bu "hediye"nin başkalarıyla paylaşılabilecek bir hediye olduğu söylenmişti daha önce de.
- Evet, hatırlıyorum.
- Yani Hilde şimdi sana bu söylediklerimi, babası bir zaman Lübnan'da oturup sana bunları söyleyeceğimi ve onun bir zaman Lübnan'da oturup sana bunları söyleyeceğimi düşündüğünü söyleyeceğimi düşündüğü için okuyabiliyor.
Sofi'nin aklı karışmıştı. Berkeiey ve Romantikler hakkında öğrendiklerini düşünmeye çalıştı. Alberto Knox sözlerine devam etti:
- Ama bu yüzden böbürlenmelerine gerek yok! Hele buna gülmeleri hiç gerekmez, çünkü son gülen iyi güler!
- Kimin?
- Hilde'yle babasının tabii. Onlardan bahsediyoruz ya.
- Peki neden böbürlenmeyeceklermiş?
- Çünkü onlarında yalnızca bir hayal ürünü olmaları aynı derecede olası!
-Nasıl yani?
- Berkeiey ve Romantiklere göre böyleyse, onlara göre de böyle olması gerekir. Belki Binbaşıyla Hilde ve dolayısıyla onların hayatın-

da küçük bir parça oluşturan bizler de bir başka kitabın konuşuyuz-dur!
- Bu, daha da beter bir şey. O zaman biz gölgelerin de gölgesiyiz
. demektir.
- Ama bu pekâlâ mümkün olabilir. Bir yerlerde bir başka yazarın, BM'de binbaşı olan ve kızı Hilde'ye bir kitap yazan Albert Knag hakkında bir kitap yazmadığı ne malum? Ve bu kitapta "Alberto Knox" adlı bir şahrs birdenbire Yonca Sokağı No. 3'de oturan Sofi Amund-sen'e mektupla felsefe dersleri yollamaya başlıyor olabilir.
- Sence böyle mi gerçekten?
- Ben yalnızca bunun mümkün olduğunu söylüyorum. O zaman bu yazar bizim için "gizli bir Tanrı" olurdu Sofi. Varlığımız ve tüm yaptıklarımız bu Tanrı'dan kaynaklanıyorsa, çünkü bu Tanrı bizsek, onun hakkında hiçbir şey bilemezdik. Çünkü biz merdivenlerin en dibinde yer alıyor olurduk.
Bunun üzerine Sofi ile Alberto bir süre konuşmadan durdular. Sessizliği bozan Sofi oldu:
- Eğer bizim hakkımızda kitap yazan adam hakkında kitap yazan bir başkası gerçekten varsa...
- Evet?

-... onun da pek fazla böbürlenmemesi gerekir.
- Neden?
- Onun kafasının derinlerinde Hilde ve ben varız. Ama onun da daha üstün bir aklın ürünü olduğu düşünülemez mi?
Alberto başını salladı.
- Tabii, Sofi. Bu da mümkün elbette. Eğer öyleyse, yazar bize bu felsefi konuşmaları tam da bunun mümkün olduğunu göstermek için yaptırıyor demektir. Kendisinin de savunmasız bir gölge olduğunu, Hilde ile Sofi'nin içinde kendi hayatlarını yaşadıkları bu kitabın da aslında bir felsefe ders kitabı olduğunu vurgulamak istiyor demektir.
- Ders kitabı mı?
- Yaptığımız tüm konuşmaları, diyalogları düşün Sofi...
406
ROMANTİZM DÖNEMİ
- Evet?
- Aslında bunlar bir monologdan ibaret.
- Herşey akla ve ruha geldi, takıldı. Önümüzde daha başka filozoflar olduğuna seviniyorum. Thaies, Empedokles ve Demokritos gibi filozoflarla, gururla yola koyulan felsefe burada takılıp kalmış olamaz herhalde?
- Hayır. Bundan sonra Hegel'den söz edeceğim. Romantizm'in herşeyi ruha bağlamasından sonra, felsefeyi bu durumdan kurtaran jlk filozof Hegel olmuştur.
- Merakla bekliyorum.
- Cinler ve gölgelerle sözümüz daha fazla kesilmesin diye içeri girelim istersen.
- Zaten hava da biraz serinledi.
- Satırbaşı!
407
HEGEL
...doğru olan tarihe direnebilen şeydir...
Hilde elindeki dosyayı gürültüyle yere bıraktı. Bir süre yattığı yerden tavanı seyretti. Düşünceleri dans ediyordu tavanda sanki.
Kafası karışıyordu tabii, karışmaz olur muydu? Ah şu babası! Nasıl yapabilirdi bunu?
Sofi doğrudan kendisiyle konuşmaya çalışmışta. Ondan babasına karşı gelmesini istemişti ve içinde bir takım duygulann uyanmasını da başarmıştı doğrusu. Bir plan...
Sofi ile Alberto babasının kılma bile dokunamazlardı. Ama Hilde yapabilirdi bunu. Sofi, kendisi aracılığıyla babasına ulaşabilirdi.
Hilde de, babasının çok ileriye gittiği konusunda onlarla aynı fikirdeydi. Alberto ile Sofi onun yarattığı karakterler olsa da, bu denli güç gösterisi yapmasına hiç de gerek yoktu.
Hilde biliyordu ona yapacağını. Kafası bir tilki gibi çalışmaya başlamıştı bile.
Pencereye gidip koya doğru baktı. Saat ikiye geliyordu. Camı açıp kayıkhaneye doğru seslendi:
- Anne!
Annesi kayıkhaneden çıktı.
- Yiyeceklerimizi bir saat kadar sonra getirsem olur mu?
- Tamam...
- Önce Hegel'i okumak istiyorum da...
408
HEGEL
Alberto ile Sofi, göle bakan pencerenin önünde oturmuşlardı. Alberto:
- Georg Wilhelm Friedrich Hegel, tam anlamıyla bir Romantizm çocuğuydu, diye sözlerine başladı. - Kendi kişisel gelişmesinin, Almanya'da Alman ruhunun doğup geliştiği döneme rastladığı söylenebilir. Stuttgart'ta 1770 yılında doğan Hegel, 18 yaşındayken Tübin-gen'de teoloji öğrenimine başlar. Romantizmin en parlak döneminde, 1799'dan itibaren çalışmalarını Jena'da Schelling ile birlikte sürdürür. Jena'da doçent olduktan sonra, Alman Ulusal Romantizminin merkezi sayılan Heidelberg'de profesör olur. 1818'den itibaren de, o sıralar Almanya'nın kültürel merkezi olmaya başlayan Berlin'de profesörlük yapmaya başlar. 1831'de koleradan öldüğünde "Hegelcilik" Almanya'nın hemen hemen her üniversitesine yayılmıştı.
- Demek pek çok konuyla ilgilenmiş.
- Evet ve kendi gibi felsefesi de öyle! Hegel, Romantiklerce ele alınan hemen tüm düşünceleri birleştirdi ve geliştirdi. Ancak örneğin Schelling'in felsefesini de aynı ölçüde eleştirdi.
- Neydi eleştirdiği?
- Schelling ve diğer Romantikler varoluşun temelini "dünya tini" diye adlandırdıkları şeyde görüyorlardı. Hegel de "dünya tini" terimini kullanmakla beraber, bu söze yeni bir anlam yûklüyordu. Hegel, "dünya tini" ya da "dünya usu" ile insansı ifadelerin tümünü düşünür, çünkü "tin"i olan tek varlık insandır. Bu anlamda "dünya tini"nin tarih içindeki

gelişiminden söz edilebilir. Ama burada da insanların yaşamından, insanların düşüncelerinden ve insanların kültüründen söz ettiğini unutmamalıyız.
- O zaman da bu tin, hayaletimsi görünümünden biranda uzaklaşmış oluyor. Bu tin, taşlar ve ağaçların içinde pusuya yatmış "uyuklayan bir zekâ" olmaktan çıkıyor.
- Kant'ın "das Ding an sich" dediği şeyi hatırlıyorsundur. Kant, insanların doğanın en gizli sırları hakkında kesin bir bilgiye ulaşamayacağını söylemekle birlikte, erişilemez bir "doğru"nun varoldu-

ğuna işaret ediyordu. Hegel "doğrunun öznel bir şey" olduğunu soy-lüyordu. Böyle diyerek de insan usunun üzerinde ya da ötesinde bir "doğru"nun varolduğunu reddetmiş oluyordu. Her türlü bilgi insana aittir, diyordu.
• Felsefeyi tekrar göklerden yere indirmeye çalışıyordu anlaşılan...
- Evet, böyle de denebilir. Hegel'in felsefesi öyle kapsamlı ve öyle detaylı bir felsefedir ki bunu burada tümüyle ele almamıza olanak yok. .Bu yüzden en önemli birkaç noktaya değinmekle yetineceğiz. Aslında Hegel'in kendi "felsefesi" olup olmadığı tartışma konusudur. Hegel'in felsefesi ile kastettiğimiz şey, tarihin gidişini anlamaya yönelik bir yöntemdir herşeyden önce. Bu nedenle ne zaman Hegel felsefesinden söz etsek, kendimizi insanlık tarihinden söz ediyor buluruz. Hegel felsefesi bize "varoluşun esas doğası"nı öğretmez belki ama, doğru bir biçimde düşünmeyi öğretebilir.
- Bu da yeterince önemli bir şeydir zaten.
- Hegel'den önceki felsefi sistemlerde ortak olan şey, insanın dünya hakkında ne bilip ne bilemeyeceğine dair tespitlerde bulunmak olmuştur. Bu Descartes, Spinoza, Hume ve Kant için de geçerlidir. Bunların her biri, insan bilgisinin kaynağını araştırmışlardı. Hepsi de insanın dünya hakkındaki bilgileri üzerinde zaman-dışı bir takım etmenlerin varlığını dile getirmişlerdi.
- Bir filozofun görevi değil midir zaten bu?
- Hegel'e göre bu mümkün değildi. İnsan bilgisinin temelini oluşturan şeyler, kuşaktan kuşağa değişim gösterirdi. Bu yüzden de "mutlak doğru" diye bir şey olamazdı. Sonsuz bir us olamazdı. Felsefenin ele alabileceği tek değişmez şey tarihin kendisiydi.
- Ama bu nasıl olabilir? Tarihin kendisi devamlı değiştiğine göre, nasıl felsefenin ele alabileceği tek değişmez şey olabilir?
- Bir nehir de sürekli değişen bir şeydir. Bu, ondan söz edilemeyeceği anlamına gelmez. Ama bir nehrin vadinin neresinde daha "doğru" bir nehir olduğu sorulamaz.

- Sorulamaz. Çünkü bir nehir, her noktasında aynı derecede nehirdir.
- Hegel'e göre tarih böyle bir nehrin akışına benzetilebilirdi. Nehrin herhangi bir noktasındaki hareketi suyun başlangıcındaki şelaleler, anaforlarca belirlenir. Ama bu hareket aynı zamanda o an, o noktada bulunan taşlar ve eğimlerce de belirlenir.
- Anlıyorum sanırım.
- Düşünce - ya da us - tarihi de böyle bir nehir gibidir. Senden önce yaşamış insanlardan gelenek yoluyla "dalga dalga" sana ulaşan düşünceler ve kendi yaşadığın çağdaki yaşam koşulları, senin düşünce biçimini etkiler. Bu yüzden herhangi bir düşüncenin sonsuza dek ve daima doğru olacağı söylenemez. Ancak düşünce durduğun bir noktada doğru ya da yanlış olabilir.
- Bu herşeyin hem doğru, hem yanlış olabileceği anlamına gelmez, değil mi?
- Hayır, ama bir düşünce tarihsel bağlamına göre doğru ya da yanlış olabilir. 1990 yılında köle ticaretini savunan görüşler ileri sür-sen, buna herkes gülüp geçer. Oysa köle ticareti 2500 yıl önce her yanıyla gerçek bir olaydı. O zamanlar da bunun kalkmasını isteyen bir takım ilerici güçler yok değildi tabii. Yakın zamandan bir başka örnek verecek olursak, bundan yüz yıl kadar önce büyük ormanlık arazileri yok ederek ekili alan oluşturmak o kadar da "akıl dışı" bir şey değildi. Ama aynı olay bize son derece "akıl dışı" geliyor. Bugün aynı olayı bambaşka - ve çok daha iyi - ölçütlerle değerlendirebiliyoruz.
- Anlıyorum.
- Felsefi düşünce konusunda da Hegel usun değişken bir şey, bir süreç olduğunu öne sürüyordu. Ve "doğru" da bu sürecin kendisiydi. Neyin "en doğru" ya da "en mantıklı" olduğunu tarihsel süreçten başka hiçbir şey ortaya koyamazdı.
- Örnek lütfen!
- Antik Çağ, Ortaçağ, Rönesans ya da Aydınlanma Çağından bir takım düşünceleri çıkarıp bunların doğru ya da yanlış olduğunu söy-

leyemeyiz. Platon'un düşüncesi yanlış, Aristoteles'inki doğruydu diyemeyiz. Hume hatalıydı, Kant ve Scheiiing ise haklıydı diyemeyiz. Bu, tarihsel olmayan, yanlış bir düşünce tarzıdır.
- Evet, bana da pek doğru gelmiyor.
- Bir filozofu - ya da herhangi bir düşünceyi - tarihsel bağlamım dan çıkarıp değerlendirmek olmaz. Ama - şimdi yeni bir noktaya geliyorum - sürekli yeni şeylerle karşılaştığı için, us "ilerici"dir. Yani insan bilgisi sürekli gelişmekte ve "ilerlemekte"dir.
- Öyleyse yine de Kant'ın felsefesi Platon'unkinden daha doğrudur diyebilir miyiz?
- Evet, çünkü "dünya tini" Platon'dan Kant'a dek bir gelişme - ve büyüme - göstermiştir. Gayet mantıklıdır bu. Nehir benzetmesine dönecek olursak, nehre daha çok su gelmiştir. Çünkü Platon'dan Kant'a dek iki bin yıldan fazla zaman geçmiştir. Kant da kendi "doğ-ruları"nm nehrin kenarında sarsılmaz kayalar gibi kalmasını bekleyemez. Kant'ın düşünceleri de gelecek kuşaklarca ele alınır ve onun "us"u gelecek kuşakların eleştirisine maruz kalır. Zaten de böyle olmuştur.
- Ama şu nehir var ya...
- Evet?
- O nehir nereye gidiyor?
- Hegel'e göre "dünya tini" giderek kendi kendisi hakkında daha fazla bilgilendiği bir yolda ilerliyor. Nehirler de denize yaklaştıkça büyür. Hegel'e göre tarih, "dünya tini"nin kendi bilgisine ulaşma sürecidir. Dünya hep varolagelmiştir ancak insanlığın kültürü ve insanlığın gelişmesiyle bu "dünya tini" kendi kendisinin daha fazla bilincinde olmaktadır.
- Bundan nasıl emin olabiliyordu?
- Hegel'e göre bu tahmin edip varsaydığı bir şey değil, tarihsel bir gerçekliktir. Tarihi inceleyen herkes, insanlığın giderek "kendisini daha iyi tanımakta" ve "kendisini geliştirmekte" olduğunu görebilir. Hegel'e göre tarihi incelediğimizde insanlığın daha fazla

akılcılık ve özgürlük yolunda ilerlediğini görebiliriz. Arada bir tö-kezlenmesine rağmen tarihsel gelişim daima "ileriye doğru" gitmektedir. Tarihin bir "ereği" vardır.
• Yani bir ilerleme söz konusu. Tamam.
- Evet, tarih bir zincirleme reaksiyonlar dizisi gibidir. Hegel bu dizide bir takım kurallar olduğunu ileri sürer. Tarihi inceleyen biri, yeni bir düşüncenin kendinden önceki düşünceler temelinde ortaya çıktığını görür: Ve yeni bir düşünce ortaya çıkar çıkmaz, bunun karşıtı düşünce de ortaya çıkar. O zaman bu karşıt iki güç arasında bir gerilim doğar. Ancak ortaya bg iki düşünceden de bir takım yanlar alan bir üçüncü düşünce çıktığında bu gerilim yokolur. Buna diyalektik gelişme diyoruz.
- Bir örnek verebilir misin?
- Sokrates öncesi filozofların ana madde ve değişim konularındaki tartışmalarını hatırlıyor muşun?
- Şöyle böyle...
- Sonra Elea'lılar çıkıp hiçbir değişimin aslında mümkün olmadığını öne sürdüler. Duyularıyla algılasalar da her türlü değişimi reddetmek durumunda kaldılar. Elea'lılar bir iddia öne sürmüşlerdi. Hegel buna tez adını veriyordu.
-Evet?
- Ve ne zaman böyle bir tez öne sürülse, bunun karşıtı bir tez ortaya çıkıyordu. Hegel buna da anti-tezdiyordu. Elea'lıların tezinin anti-tezini, "herşey akar" diyen Herakleitos'un bu görüşü oluşturuyordu. Böyle olunca birbirinin tamamen karşıtı iki görüş arasında bir gerilim ortaya çıkmış oluyordu. Ancak sonra Empedokles çıkıp her iki görüşte de doğru ve yanlış yanlar olduğunu ortaya koyduğunda bu gerilim "ortadan kalkmış" oluyordu.
- Evet, şimdi daha iyi hatırlıyorum.
- Elea'lılar hiçbir şeyin aslında değişmediğini söylerken haklı, duyularımıza güvenemeyeceğimizi söylerkense haksızdılar. Herak-leitos ise duyularımıza güvenebileceğimizi söylerken haklı, herşe-

yin aktığını söylerkense haksızdı.
- Çünkü yalnızca tek bir ana madde vardı ve değişen bu değil, bunun bileşimleriydi.
- Evet. Hegel, bu iki zıt görüşü birleştiren Empedokles'in tezine da olumsuzlamanın olumsuzlanması diyordu.
- Laflara bak!
- Hegel, bilginin bu üç aşamasını "tez", "anti-tez" ve "sentez" diye de adlandırır. Örneğin Descartes'ın Usçuluğunu bir tez olarak ele alırsak, Hume'un Empiristliği bunun anti-tezinioluşturur. Bu iki karşıtlık Kant'ın sentezinde aşılır, çünkü Kant bazı noktalarda Usçulara, bazı noktalarda da Empiristlere hak verir. Ayrıca haksız oldukları yanlan da gösterir. Ancak tarih Kant'la son bulmaz. Bu kez de Kant'ın "sentez"i, yeni bir üçlü düşünce dizisinin ya da "triad"ın başlangıcı olur. Çünkü her "sentez" de yeni bir "anti-tez" tarafından olumsuzla-nır.
- Tüm bunlar çok teorik!

- Evet, teorik ama Hegel tarihe bir takım "kalıplar"la bakılamayacağını söylüyordu. Tarihin kendisine bakarak diyalektik bir gelişme gözlenebileceğini öne sürüyordu. Böylelikle usun gelişimine ya da "dünya tini"nin tarihsel gelişmesine dair bir takım kurallar ortaya çıkarılabileceğini söylüyordu.
- Anlıyorum.
- Hegel'in diyalektiği yalnızca tarih için geçerli değildir. Bir şey tartıştığımızda, bir konuyu ele aldığımızda da diyalektik bir biçimde düşünürüz. Karşımızdaki görüşte eksik olan yanları bulup ortaya çıkarmaya çalışırız. Hegel bunu "olumsuzlamalı düşünme" diye adlandırır. Eksik yanları ararken, aslında bir düşüncenin en iyi yanlarını da ortaya koymuş oluruz.
- Örnek lütfen!
- Sağcı bir politikacıyla, solcu bir politikacı toplumsal bir sorunu çözmek üzere bir araya geldiklerinde, bunların düşünceleri arasında çok geçmeden bir karşıtlık doğar. Bu, ikisinden birinin görüşlerinin

doğru, diğerinin yanlış olduğu anlamına gelmez. Gerçekte her ikisinin de doğru ve yanlış olduğu noktalar vardır. Tartışma ilerledikçe, yanlış noktalar elenir ve geriye bunların görüşlerinde en doğru olan yanlar kalır.
- Umarım böyle olur.
- Ancak neyin doğru neyin yanlış olduğunu tam da böyle bir tartışmanın ortasındayken bulabilmek her zaman pek kolay olmayabilir. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna bir bakıma tarih karar verir. "Doğru" olan, "tarihe direnebilen" şeydir.
- Yani bir düşünce ne kadar uzun süre yaşayabilirse, o kadar doğrudur.
- Ya da tersi: bir düşünce ne kadar doğruysa, o kadar uzun yaşar.
- Şöyle küçük bir örnek verebilir misin buna?
-150 yıl önce kadın hakları için mücadele eden pek çok insan vardı. Bunun karşısında olanların sayısı da epey çoktu. Bugün, bu iki görüşün ileri sürdüğü kanıtlara baktığımızda kimin daha "doğru" kanıtlar ileri sürdüğünü anlamak pek zor değil. Ama unutmamalıyız ki biz olaylara "sonradan bakıyoruz". Kadın hakları için mücadele edenlerin haklı olduğu ortaya çıkmış durumda. İnsanın kendi büyük büyükannesinin, büyükbabasının bu konudaki görüşlerini düşününce utanası geliyor.
- Bence de. Peki Hegel ne diyordu?
- Kadın hakları konusunda mı?
- Bundan bahsediyoruz ya!
- Bu konuda Hegel'den bir alıntı duymak ister misin?
- Memnuniyetle.
- "Erkekle kadın arasında, hayvanla bitki arasındaki gibi bir fark vardır," diyor Hegel. "Hayvan erkeğe, bitki de kadına karşılık gelir. Çünkü kadınlar, belirlenmemiş bir duygunun bütünlüğüne dayanan sakin bir gelişme gösterirler. Kadınlar hükümete gelseler devlet tehlikeye düşer, çünkü onlar kararlarını evrensel doğrulara değil, rast-

gele eğilimler ve görüşlere dayanarak verirler. Kadınlar da - her nasılsa! - eğitilebilir, ancak onlar bilgiyi kendilerinden önce edinilmiş bilgiyi devralarak değil, hayatı yaşayarak edinirler. Erkekse konumunu, pek çok düşünceyle mücadele ederek, büyük teknik sıkıntılardan geçerek edinir."
- Sağol, başka alıntı duymasam da olur!
- Ama bu alıntı, "doğru"nun zamanla nasıl değişebileceğinin çok güzel bir örneğidir. Bu örnek, Hegel'in de ne de olsa kendi çağının insanı olduğunu gösteriyor. Biz de öyleyiz. Bizim de "tabii ki" doğru olan bir takım görüşlerimizi tarih yanlış bulabilir.
- Örnek verebilir misin?
- Hayır, verememem.
- Neden?
- Çünkü o zaman, çoktan değişmekte olan bir şeye ışık tutmuş olurum ki bunu zaten pek çok insan söylüyor olur. Örneğin, doğanın kirlenmesine yol açtığı için araba kullanmak yanlıştır, dersem halen pek çok kişinin söylediği bir şeyi söylemiş olurum. Dolayısıyla bu iyi bir örnek olmaz. Şu an bizim doğru bulduğumuz bir takım şeylerin böyle olmadığını ancak tarih gösterebilir.
- Anlıyorum.
- Bu arada bir şeyi daha belirtmek yerinde olur: Hegel döneminde kadınların erkeklerden daha değersiz varlıklar olduğunu ileri sürenler sayesindedir ki kadın eşitliği hareketi bu dönemde büyük bir ivme kazanmıştır.
- Böyle bir şey nasıl mümkün olabilir?
- Bu kişiler bir "tez" öne sürmüş oluyorlardı. Bunu yapmalarının sebebi, kadınların haklarını savunmak için ayaklanmaya başlamaları olmuştu. Herkesin savunduğu bir görüşü tekrarlamakta bir yarar yoktur. Onlar da kadın haklarına karşı o zaman dek olmadığı kadar fazla seslerini yükselttikçe, "anti-tez" de o kadar güçlenmiş oldu.

- Anlıyorum sanırım.
- Enerjik bir muhalefet kadar iyi bir şey yoktur. Muhalefet ne ka-

dar güçlüyse, karşılaştığı tepki de o kadar güçlü olur. "Yangına körükle gitmek" diye bir söz vardır.
- Ben de yangınıma körükle gidilmiş gibi hissediyorum şu an kendimi.
- Salt mantıksal ya da felsefi olarak da iki kavram arasında diyalektik bir gerilim oluşur.
- Örnek lütfen!
- "Varlık" kavramı üzerinde düşünecek olursam, "yokluk" kavramı üzerinde düşünmem gereği de doğar. İnsanın varolmasını, bir gün gelip varolunmayacağım düşünmeden anlamak mümkün olmaz. "Varlık"la "yokluk" arasındaki gerilim, "oluş" kavramında ortadan kalkar. Çünkü "oluş" bir anlamda hem olmayı hem de olmamayı içerir.
• Anlıyorum.
- Hegel'in mantığı dinamik bir mantıktır. Gerçeklik karşıtlıkları içerdiği için, gerçekliğin tanımının da karşıtlıklar içermesi beklenir. Bir örnek verelim: Danimarkalı atom fizikçisi Niels Bohı'un kapısında bir at nalı asılı olduğu anlatılır.
- At nalı uğur getirir.
- Ancak bu bir boş inandan ibarettir ve Niels Bohr boş inanlara inanacak en son kişilerden biridir. Bir arkadaşı bir gün onu ziyarete geldiğinde bu konuya değinir. "Böyle şeylere inanmıyorsun ya!" der arkadaşı. "Hayır," diye cevap verir Niels Bohr, "ama duydum ki işe yaradığı oluyormuş."
- Pes doğrusu!
- Ama bu oldukça diyalektik ya da kendi karşıtını barındıran bir yanıttır. Norveçli yazar Vinje gibi "farklı" görüşleriyle tanınan Niels Bohr, bir yerde şöyle der: İki tür doğru vardır. Tersinin yanlış olduğu 9ün gibi ortada olan yüzeysel doğrular ve tersi de doğru olan daha deri,ı doğrular.
- Nasıl bir doğru olabilir bu ikinci tür doğru?
- Sana hayat kısadır dersem...

- Ben de buna katılırım.
- Ama sonra bir başka bağlamda kollarımı iki yana açıp "hayat çook uzundur" dersem...
- Buna da katılabilirim, çünkü bu da doğrudur bir anlamda.
- Son olarak sana, diyalektik bir gerilimin nasıl ani bir harekete yol açıp, ani bir değişime neden olabileceğine bir örnek vermek istiyorum.
¦ Ver hadi!
- Annesine devamlı "evet anneciğim", "peki anneciğim", "sen nasıl istersen anneciğim", "hemen yaparım anneciğim" diyen bir kız düşün...
- Düşüncesi bile tüylerimi ürpertiyor.
- Bir süre sonra annesi kızının bu kadar uysal oluşuna sinirlenmeye başlayabilir. Sonunda hiddetle: "Bu kadar uysal olmasana yahu!" diye patlar. Kızı da buna "Olur, anneciğim!" diye yanıt verir.
- İyi bir köteği hak eder bu kız bana göre.
- Ya, değil mi? Kız bunun yerine, "Hayır, uysal olacağım işte!" dese ne yapardın?
- Bu da tuhaf bir yanıt olurdu. Belki yine bir kötek atardım.
- Bir başka deyişle durum kilitlenmiş olurdu. Diyalektik gerilim öyle yükselmiş olurdu ki, bunu ani bir değişimin izlemesi gerekirdi.
• Kötek gibi mi?
- Hegel'in felsefesinde son bir noktaya değinmeliyim.
- Dinliyorum.
- Romantiklerin bireyci olduklarından söz ettiğimizi hatırlıyor
musun?
- "O gizemli yol içimize açılan yoldur."
- Bu bireycilik "anti-tez"i ya da olumsuzuyla Hegel'in felsefesinde karşılaştı. Hegel bireysel güçlere karşı "nesnel" güçlerin öneminin altını çizdi. Bu nesnel güçler aile ve devletti. Hegel'in bireye şüpheyle baktığını da söyleyebiliriz. Ona göre birey, topluluğun organik bir parçasıydı. Us ya da "dünya tini", öncelikle toplumdaki bireyle

arasındaki alışverişte ortaya çıkan bir şeydi. -Nasıl yani?
- Us herşeyden önce dilde kendini gösterir. Ve dil doğduğumuzda karşımızda bulduğumuz bir şeydir. Bay Hansen olmasa da Nor-veççe dili varolur, ama Norveççe dili olmadan Bay Hansen varola-ınaz. Yani dili oluşturan birey değil, bireyi oluşturan dildir.

- Evet, böyle denebilir.
- İnsan doğunca nasıl bir dille karşılaşıyorsa, aynı şekilde belli bir tarihsel koşullar yumağıyla da karşılaşır. Ve hiç kimse bu koşullar karşısında "özgür" değildir. Devlet içinde yerini bulmayan insan, tarih dışı bir insandır. Bu düşünce Atina'nın büyük filozofları arasında da yaygındı hatırlıyorsan. Devlet vatandaşsız düşünülemeyeceği gibi, vatandaş da devletsiz düşünülemezdi.
- Anlıyorum.
- Hegel'e göre devlet tek bir vatandaştan daha "fazla" bir şeydi. Vatandaşların toplamından da daha öte bir şeydi. Hegel'e göre insan "kendini toplumdan çekip çıkaramazdı". Bu yüzden içinde yaşadığı toplumdan uzaklaşıp "kendini bulacağını" söyleyen insan, komik duruma düşerdi.
- Aynı kanıda olup olmadığımdan emin değilim, ama peki öyle olsun.
- HegePe göre "kendini bulan" insan değil, "dünya tini"dir.
- Dünya tini mi kendini bulur?
- Hegel, "dünya tini'nin kendine üç adımda döndüğünü söyler. Yani "dünya tini" kendini üç aşamada tanır.
- Ve bu aşamalar şunlardır...
- Birinci aşamada "dünya tini" bireyde kendini tanır. Hegel buna "öznel us" der. "Dünya tini" daha yüksek bir bilinç düzeyine aile, toplum ve devlette ulaşır. Hegel bunu "nesnel us" diye adlandırır, çün-k'i bu insanlararası ilişkilerde ortaya çıkan bir bilinç düzeyidir. Ve üçüncü aşama da...
- Çok heyecanlıyım.

419

SOFI'NÎN DÜNYASI

- "Dünya tini" sonunda kendi kendisinin en yüksek bilincine "mutlak us"ta ulaşır. Ve bu "mutlak us" sanat, din ve felsefedir. Bunların içinde en yüksek bilinç düzeyi felsefedir, çünkü felsefe "dünya tini"nin kendisinin tarihteki gelişimi üzerine kafa yorar. Yani "dünya tini" öncelikle felsefede kendi kendisiyle karşılaşır. Felsefe "dünya tini"nin aynasıdır da denebilir.
- Öyle gizemli ki bu söylediklerin, üzerinde biraz düşünmem gerek. Ama en son söylediğini sevdim.
- Felsefe dünya tininin aynasıdır, demiştim.
- Bu çok güzel bir laf! Sence bunun bizim pirinç kaplamalı aynayla bir ilişkisi var mıdır?
- Madem ki sordun, evet.
- Nasıl peki?
- Sürekli gündeme geldiği için bu "pirinç kaplamalı ayna"da bir şey olmalı.
- Peki ne bu sence?
- Benim bu konuda bîr fikrim yok, ama devamlı gündeme geldiğine göre Hilde'yle babası için özel bir anlamı olmalı diye tahmin ediyorum. Bu anlamın ne olduğunu ancak Hilde söyleyebilir.
- "Romantik ironi" mi bu yaptığın?
- Yersiz bir soru bu, Sofi.
- Nedenmiş?
- Romantik ironi yapacak olan bizler değiliz. Biz bu tür bir ironinin savunmasız kurbanlarıyız olsak olsak! Bir çocuk kağıda bir şeyler çizdiğinde, kağıda sormaz insan çizimin ne anlama geldiğini!
- Beni korkutuyorsun.

420

KİERKEGAARD

... iflasın eşiğinde bir Avrupa...

Hilde saatine baktı. Saat dördü çeyrek geçiyordu. Dosyayı masanın üzerine bırakıp koşararak mutfağa indi. Annesinin sabrını taşırmak istemiyorsa bir an önce yiyecek birşeyler hazırlamalıydı. Odasından çıkarken pirinç kaplamalı aynaya bir göz atmayı ihmal etmemişti.

Çaydanlığı ateşe koyup hızla sandviç hazırlamaya girişti.

Gününü gösterecekti tabii ki babasına! Kendisini gitgide daha çok Sofi ve Alberto'nun saflarında hissediyordu. Babasına oynayacağı oyun Kopenhag'da başlayacaktı...

Kısa bir süre sonra elinde tepsiyle kayıkhanedeydi:

- İşte öğle yemeğimiz hazır, dedi.

Annesinin elinde zımpara kâğıdına sanlı bir tuğla vardı. Önüne düşen saçlarını arkaya attı. Zımpara kâğıdının tozlan saçlanna da bulaşmıştı birazcık.

- Akşam yemeğimiz desek daha doğru olur! İskeleye oturup yemek yemeye koyuldular. Bir süre sonra Hilde:
- Babam ne zaman geliyordu? diye sordu.
- Cumartesi günü geliyor ya, unuttun mu?
- Tamam ama ne zaman? Kopenhag'da aktarma yapacak demiştin, değil mi?
- Evet...

Annesi ciğer ezmeli ve salatalık turşulu sandviçinden bir lokma ısırdı.

-... Kopenhag'a saat beş sıralannda geliyor. Buradan Kris-tiansand'a uçağı sekizi çeyrek geçe kalkıyor. Dokuz buçuğa

doğru da Kjevik'e varmış olur herhalde.
- Öyleyse Kristiansand Havaalanı Kastrup'da birkaç saat geçirmesi gerekecek...
- Neden sordun?
- Hiç... Yalnızca merak ettim.
Yemeklerini yemeye devam ettiler. Hilde kısa bir sürenin geçmesini bekledikten sonra:
- Anne ile Ole'den bir haber var mı? diye sordu.
- Ara sıra telefon ediyorlar. Temmuzda bir zaman tatile gelecekler.
- Daha önce değil yani, öyle mi?
- Hayır, sanmıyorum.
- Öyleyse bu hafta hâlâ Kopenhag'dalar demektir...
- Nedir tüm bu sorular Hilde?
- Hiiiç... Laf olsun, beri gelsin diye konuşuyorum işte.
- İyi de iki kez Kopenhag'dan söz ettin.
- A, sahi mi?
- Babanın Kopenhag'da aktarma yapacağını söylemiştik...
- Ah, o halde Anne ile öle oradan aklıma gelmiş olmalı. Yemeklerini bitirir bitirmez Hilde tabakları ve çatal bıçağı tepsiye toplayıp:
- Okumaya devam etmem gerek anne, dedi.
- Eh, hadi bakalım...
Bu sözlerde hafif bir hayal kırıklığı mı gizliydi ne? Daha önce, babası gelmeden motoru beraberce tamir edeceklerini konuşmuşlardı çünkü.
- Babama kitabı o gelmeden bitireceğime dair söz vermiş
gibiyim bir bakıma.
- Bak işte buna kızdım. Evden uzakta olduğu yetmiyormuş gibi, bir de kalkmış bizi oralardan idare etmeye kalkıyor!
- Ah, onun daha neleri idare ettiğini bir bilsen! dedi Hilde esrarengiz bir tavırla. - Üstelik bundan müthiş zevk de alıyor!

Sonra odasına çıktı ve okumayı sürdürdü.
Sofi bir anda kapının çalındığını duydu. Bunun üzerine Alberto sert bir bakışla:
- Kimsenin konuşmamızı bölmesine izin vermemeliyiz, dedi. Kapı daha hızlı çalınmaya başladı. Alberto:
- Hegel'in felsefesine son derece kızan Danimarkalı bir filozoftan söz edeceğim şimdi, dedi.
Kapı yerinde sarsılacak kadar hızlı çalınmaya başlamıştı.
- Bu da Binbaşının bizi tongaya düşürüp düşüremeyeceğini anlamak için gönderdiği uydurma şahıslardan biri elbette, diye devam etti Alberto. - Bu numaralarla hiçbir şey kaybettiği yok nasılsa!
- Ama kapıyı açmazsak evi başımıza yıkar ve bununla da hiçbir şey kaybetmez!
- Haklısın galiba. Açalım bakalım.
Kapıya gittiler. Kapının çalmışından Sofi karşısında güçlü kuvvetli birini bulacağını sanıyordu. Oysa kapıda duran, uzun sarı saçlı, çiçekli bir elbise giymiş küçük bir kızdı. Elinde de iki küçük şişe tutuyordu. Şişelerden biri kırmızı, diğeriyse maviydi.
- Buyrun, dedi Sofi. - Siz kimsiniz? Kız reverans yaparak:
- Benim adım Alice, dedi.
- Tam tahmin ettiğim gibi, dedi Alberto. - Alice Harikalar Diyarında!
- Peki ama burayı nereden bulmuş olabilir? Bu soruya Alice'in kendisi karşılık verdi:
- Harikalar Diyarı tam anlamıyla sınırsız bir ülkedir. Yani Harikalar Diyarı her yerdedir. Tıpkı Birleşmiş Milletler gibi! Bu yüzden ülkemizin BM'in şeref üyesi olması gerekir aslında. Ayrıca her komisyonda da elçilerimiz olmalı. Ne de olsa BM de insanların hayallerinin bir ürünü.
Alberto:

- Âh, bu Binbaşı! diye homurdanırken Sofi:
- Peki burada işin ne? diye sordu.
- Sofi'ye bu felsefe şişelerini vermeye geldim.

Şişeleri Sofi'ye uzattı. Aslında beyaz camdan yapılmış olan bu küçük şişelerden birinin içinde kırmızı, diğerinin içindeyse mavi bir sıvı olduğu için göze renkli görünüyorlardı. Kırmızı şişenin üzerinde "BENİ İÇ!", mavi şişenin üzerinde "BENİ DE İÇ!" yazılıydı.
Aynı anda kulübenin yanında koşar adım yürüyen beyaz bir tavşan belirdi. İki ayağının üzerinde yürüyen tavşan yelek ve ceket de giyinmişti üstelik. Cebinden köstekli saatini çıkarmış:
- Geç kaldım, geç kaldım... diye söyleniyor, bir yandan da son hızla yürüyordu. Alice tavşanın ardından koşmaya koyulmadan önce yine bir reverans yaparak: '
- Gitmek zorundayız ne yazık ki! dedi. Sofi Alice'in ardından:
- Dina ile Kraliçe'ye benden çok selam söyle! diye seslendi. Alice gözden kaybolduktan sonra Alberto ile Sofi merdivenlere oturup şişeleri incelediler bir süre.
- BENİ İÇ ve BENİ DE İÇ, diye okudu Sofi.
- İçsem mi acaba? Ya zehirliyse? Alberto omzunu silkti.
- Bu Binbaşıdan gelen bir şey. Binbaşıdan gelen herşey gerçekte değil yalnızca akılda varolan şeyler olduğuna göre, bu da aslında varolmayan bir su.
Sofi kırmızı şişenin tıpasını açıp dikkatle ağzına götürdü. Biraz tatlı, tuhaf bir suydu bu. Ama bundan da önemlisi, suyu içer içmez etrafında tuhaf şeyler olmaya başladı.
Göl, orman ve kulübe birbirine karışmaya başlamıştı sanki. Çok geçmeden her şey sanki tek bir kişi haline gelmiş, bu kişi de Sofi'nin ta kendisi olmuştu. Alberto'ya bir baktı, ama sanki o da Sofi'nin ruhunun bir parçası olmuştu.
- Çok garip, diye söylendi Sofi. - Herşey eskisi gibi, ama sanki

her şeyin birbiriyle ilişkisi var. Her şey tek bir düşüncenin parçası.
Alberto başını salladı. Ama sanki başını sallayan Sofi'nin kendisiydi.
- Bu Tümtanrıcılık veya bir başka deyişle Teklik felsefesi, dedi Alberto. - Bu Romantiklerin evrensel ruhu.
Romantikler herşeyi bir büyük "ben"in parçası olarak algılıyorlardı. Hegel de öyle. O da tek başına bireye eleştirel bakıyor, herşeyi tek bir evrensel aklın dilege-lişi olarak görüyordu.
- Öbür şişedeki suyu da içeyim mi?
- Şişesinde yazdığına göre içmek gerek.
Sofi mavi şişenin de tıpasını açtı ve sudan koca bir yudum aldı. Bunun tadı diğerine göre daha ekşiydi. Ama bunu içince de etrafındaki şeyler hızla değişmeye başladı.
Bir iki saniye içerisinde kırmızı suyun etkisi yokoldu. Şeyler yeniden eski hallerini aldılar. Alberto yine Alberto, ormandaki ağaçlar yine kendileri, göl yine kendisi olmuştu.
Ama bu durum yalnızca bir saniye sürdü. Çok geçmeden şeyler birbirinden ayrılmaya başladılar. Orman ormanlığını kaybetmişti; her bir ağaç kendi başına bir dünya gibi yükseliyordu ortada. Her bir dal, hakkında binlerce öykü yazılacak bir masaldı sanki.
Küçük göl sonsuz bir okyanusa dönüşmüş gibiydi - büyüklük ya da derinlik bakımından değil de içerdiği binlerce ayrıntı, oya gibi işlenmiş çırpıntıları bakımından. Sofi, bu gölü en ince ayrıntısına kadar anlayabilmek için bir ömrün bile yetmeyeceğini, insanın bu eşsiz sırrı hiçbir zaman tümüyle kavrayamayacağını anladı.
Gözü bir ağacın tepesine ilişti. Üç küçük serçe ağacın tepesinde oynaşıyordu. Sofi kırmızı şişedeki suyu içtiği sırada da kuşların burada olduğunun farkındaydı bir bakıma ama o zaman onları tam olarak görememişti. Kırmızı su şeylerin arasındaki tüm zıtlıkları ve farklılıkları yok etmişti.
Üzerinde durdukları büyük taştan inip çimene eğildi. O an karşısına yepyeni bir dünya çıktı. Hani insan deniz dibine ilk kez dalıp göz-

lerini denizin altında ilk kez açtığı zaman karşısına çıkan o yeni dünya gibi. Çimenlerin arasındaki ince otlarla yapraklar arasında yaşayan binlerce ayrıntı vardı. Bir yosun parçasının üzerinde kararlı ve dikkatli adımlarla ilerleyen bir örümceği, bir otun üzerinde bir aşağı bir yukarı yürüyen bir ot bitini ve elbirliğiyle çalışan koca bir karınca ordusunu seyretti. Koca bir ordu olsalar da her bir karıncanın ayak atış biçimi diğerinkinden başkaydı.
Başını kaldırıp Alberto'ya baktığında ise onun yerini almış bambaşka biriydi gördüğü. Bu kişi sanki başka bir gezegenden gelmiş veya bir masal kitabından fırlamıştı. Öte yandan kendisini de bambaşka ve hiçbir benzeri olmayan bir kişi olarak görmeye başlamıştı. O, Sofi Amundsen'di ve ondan başka bir Sofi Amundsen yoktu.
- Neler görüyorsun? diye sordu Alberto.
- Seni çok acayip biri gibi görüyorum.
- Deme!
- Bir başkası olmanın ne demek olduğunu hiçbir zaman anlayamayacağım sanırım. İnsanlar biribirinden öyle farklılar ki!
- Ya ormanı nasıl görüyorsun?

- Orman bütünlüğünü kaybetmiş durumda. Binlerce masaldan
oluşan bir evren sanki.
- Tahmin etmiştim. Mavi şişe bireycilik. Bunun içine Sören Kierkegaard'in Romantizmin Teklik felsefesinin eleştirisi girmekte örneğin. Bu şişe aynı zamanda Kierkegaard'la aynı dönemde yaşayan bir başka Danimarkalıyı, meşhur masal yazarı H.C. Andersen'i de temsil ediyor. Andersen doğadaki sayısız ayrıntıyı görebilen bir bakışa sahipti. Ondan yüz yıl kadar önce yaşamış, Alman filozof Leibniz de böyleydi. Sören Kierkegaard'in Hegel'i eleştirisi gibi o da Spino-za'nın Teklik felsefesini eleştirmişti.
- Söylediklerini işitiyorum ama sesin öyle komik ki içimden gülmek geliyor.
- Anlıyorum. Kırmızı şişeden bir yudum daha al. Sonra da şu

merdivenlere oturup Kierkegaard'dan bahsedelim.
Sofi merdivenlere, Alberto'nun yanına oturdu. Kırmızı şişeden bir yudum almasıyla şeyler yine bir araya gelmeye başladılar. Ama biraz fazla içmiş olmalıydı ki bu sefer yine şeylerin arasındaki farklar ortadan kaybolmaya, her şey aynı gibi olmaya başladı. Bu yüzden tekrar mavi şişeden çok küçük bir yudum almak zorunda kaldı. Sonunda her şey Alice'in elinde iki küçük şişeyle ortaya çıkmasından önceki haline geldi.
- Peki ama hangisi doğru ? diye sordu Sofi. - Gerçeği olduğu gibi yansıtan kırmızı mı yoksa mavi şişe mi?
- Her ikisi de Sofi. Romantiklerin yanıldığını söyleyemeyiz, çünkü gerçekten tek bir gerçeklik var. Ama biraz tek yanlı olduklarını söyleyebiliriz belki.
- Ya mavi şişe?
- Kierkegaard'ın bu şişeden fazlasıyla içmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bunu bireye verdiği önemden anlamak mümkün. Ona göre bizler yalnızca "çağımızın insanı" olmakla kalmayıp, dünyaya yalnızca bir kez gelen özgün bireylerdik.
- Oysa Hegel işin bu yanıyla pek ilgilenmiyordu, değil mi?
- Hayır. Hegel için tarihin büyük çizgileriydi önemli olan. Kierkegaard da tam da buna karşı çıkıyordu. Kierkegaard'a göre Romantiklerin teklik felsefesi de, Hegel'in "tarihçiliği" de bireylerin kendi hayatlarına karşı sorumluluk duymaları gerektiğini gözardı eden felsefelerdi. Bu yüzden Kierkegaard Hegel ile Romantikleri aynı kefeye koyuyordu.
- Anlıyorum.
- Sören Kierkegaard 1813 yılında doğdu ve babasının sert disiplini altında büyüdü. Dindar ve melankolik yanını da babasından aldı.
- Yazık olmuş!
- Tam da bu melankolik yanı yüzünden nişanını bozmak durumunda hissetti kendini. Kopenhag burjuvazisi bu olaya pek sıcak

bakmadı ve onu dışına itti. Zamanla o da buna yanıt vermeyi öğrendi ve İbsen'in "halk düşmanı" dediği türden birisi haline geldi.
- Tüm bunlar bir nişan bozmak yüzünden mi oldu?
- Hayır, yalnızca bu yüzden değil. Özellikle yaşamının son yıllarına doğru toplumu acımasızca eleştiriyordu. "Tüm Avrupa iflasın eşiğinde," diyordu. Güçlü istekler ve azmin olmadığı bir toplumda yaşıyor olmaktan şikayetçiydi. Kilisenin mülayimliğini de eleştiriyordu. "Pazar günü Hıristiyanlığı" konusunda Kiliseyi eleştiri yağmuruna tutuyordu. -Günümüzde de "Kiliseye üye olma merasimi Hıristiyanlı-ğf'ndan söz etmek mümkün. Bir çokları bu merasimi yalnızca alacakları hediyeleri düşündükleri için yapıyor.
- Evet, konuyu anladığın belli oluyor. Kierkegaard'a göre Hıristiyanlık öyle güçlü ve öyle akıl dışı bir şeydi ki insan ya dindar olmak ya da olmamak durumundaydı. "Birazcık" ya da "bir dereceye kadar" Hıristiyan olmak diye bir şey söz konusu olamazdı. İsa Paskal-ya'da ya gökyüzüne yükselmiş ya da yükselmemişti. Ve eğer gerçekten öldükten sonra dirilmişse ve gerçekten bizim günahlarımız uğruna ölmüşse, bu öylesine önemli bir şeydi ki tüm hayatımızı belirlemesi gerekirdi.
- Anlıyorum.
- Ancak Kierkegaard hem kilisenin hem de insanların bu tip dinsel konulara akılcı birtakım yorumlarla yaklaştıklarını görüyordu. Oysa Kierkegaard'a göre din ile akıl ateşle su gibiydi. Hıristiyanlığın "doğru" olduğuna inanmak yeterli değildi. Gerçek Hıristiyanlık İsa'nın yolundan gitmekti.
- Bunların Hegel'le ne ilgisi var?
- Haklısın, yok. Konuya yanlış tarafından girdik galiba.
- Öyleyse arabayı geri vitese takalım ve konuya doğru tarafından girelim.
- Henüz 17 yaşındayken teoloji okumaya başlayan Kierkegaard, giderek daha çok felsefi konularla ilgilenmeye başladı. 27 yaşın-

dayken "İroni Kavramı Hakkında" adlı teziyle master derecesini aldı. Kierkegaard tezinde Romantik ironi ve Romantiklerin yanılsamayla diledikleri gibi oynayışlarını eleştirir. İroninin bu türüne karşı "Sok-ratesçi İroni"yi savunur. Sokrates de yöntem olarak ironiyi kullanıyor, ama bunu yaparken en ciddi konulara bir aydınlık getirmeyi planlıyordu. Romantiklerin tersine Sokrates Kierkegaard için "Varoluşçu bir düşünür"dü. Bu deyimle, tüm varlığını felsefi düşüncelerine katan bir düşünürü kastediyordu.
- Sonra?
-1841'de nişanını bozduktan sonra Berlin'e giden Kierkegaard, burada Schelling'in verdiği dersleri izledi.
- Hegel'le de tanıştı mı?
- Hayır, Hegel bundan on yıl önce ölmüştü ama Berlin'de ve Avrupa'nın pek çok yerinde geçerli olan hâlâ Hegel'in felsefesiydi. He-gel'in "yöntem"i her türlü soruya genel bir yanıt bulmada kullanılıyordu. Kierkegaard ise, Hegelciielsefenin ele aldığı tüm bu "nesnel doğrular"ın, tek bir bireyin varoluşunda hiçbir önemi olmadığını vurguluyordu.
- Ne tür doğrular önemliydi ona göre?
- Kierkegaard'a göre büyük harf D ile yazılan "Ooğru"lardan çok, insanların yaşamları için önemli olan doğrulara ulaşmaktı önemli olan. "Benim için doğru" olanı bulmaktı. Kierkegaard böylece bireyi ya da tek olan insanı "sistem"in karşısına koymuş oluyordu. Ona göre Hegel kendisinin de bir insan olduğunu unutmuştu. Kierkegaard Hegelci profesör tipi üzerine şunları yazıyordu: "Kafasında binlerce kurguyla Sayın Bay Profesör yaşamın tüm sırlarını ifşa 'eder ama bu arada kendi adını unutmuştur; bir paragrafın olağanüstü 3/8' i değil, insan, evet yalnızca bir insan olduğunu unutmuştur."
- Peki Kierkegaard'a göre kimdir bir insan?
- Bunu bir çırpıda, genel olarak yanıtlamak mümkün değil. Zaten insan doğasının ya da insan denen "varlık"ın genel bir tanımı son derece gereksiz bir şeydi Kierkegaard'a göre. Önemli olan tek bir in-

sanın varoluşu idi. Ve insan varoluşunu bir masanın ardında ger-çekleştirmez. Eyleme geçtiğimizde ve özellikle bir seçim yaptığımızda varoluşumuzla ilişkiye girebiliriz. Kierkegaard'ın burada ne demek istediğini Buddha hakkında anlatılan bir öyküyle açıklayabiliriz.
- Buddha hakkında mı?
- Evet, çünkü Buddha'nın felsefesi de çıkış noktası olarak insanın varoluşunu alır. Bir gün bir rahip Buddha'dan kendisine dünyanın ve insanın ne olduğunu en açık biçimiyle anlatmasını ister. Buddha da zehirli bir okla yaralanan bir adamı örnek gösterir. Yaralanan adam salt kuramsal bir yaklaşımla okun ne tür bir maddeden yapıldığını, üzerindeki zehirin ne tür bir zehir olduğunu veya okun kaç derecelik bir açı yaparak kendisine saplandığını mı sorar?
- Öncelikle birinin kendisine yardım edip oku çıkarmasını ister herhalde.
-Tabii ya! Onun için varoluşsal önemi olan konu budur. Buddha gibi Kierkegaard da dünya üzerinde çok kısa bir süre için varolduğunu duyumsuyordu. Bu kısa ömrü de bir yazı masasının arkasına geçip dünya tininin doğası hakkında fikir yürüterek geçirecek değildi ya insan!
- Anlıyorum.
- Kierkegaard doğrunun "öznel" olduğunu da iddia ediyordu. Bu, doğru yanlış demeden her istediğimizi yapabileceğimiz anlamına gelmiyordu elbette. Bununla demek istediği, insan için gerçekten bir önemi olan doğruların kişisel doğrular olduğuydu. Yalnızca bu tür doğrulardı "benim için doğru olan" doğrular!
- Böyle bir öznel doğruya bir örnek verebilir misin?
- Hıristiyanlığın doğru olup olmadığı böyle bir sorudur örneğin. Bu, insanın kuramsal ya da akademik bir biçimde yaklaşabileceği bir konu değildir. "Varoluşunun bilincinde olan" birisi için bu bir ölüm kalım konusudur. Yani bu oturup sırf tartışmış olmak için tartışılacak bir konu değildir. İnsanın ancak büyük bir istek ve içtenlikle yak-

laşabileceği bir konudur.
- Anlıyorum.
- Suya düşecek olsan boğulup boğulmamakla kuramsal bir ilişki halinde olmazsın. Ne de suda timsah olup olmadığı "ilginç" ya da "ilginç olmayan" bir durum oluşturur senin için o anda. Bu senin için bir ölüm kalım meselesidir.
- Evet, tabii ki de.
- Yani felsefi sorunun kendisiyle bireyin aynı soruya yaklaşımı iki ayrı şeydir. Bu tür sorular karşısında birey tek basınadır. Üstelik bu tür önemli sorulara ancak inançia yaklaşabiliriz. Aklımızla yanıtını bulabildiğimiz sorular hiçbir önem taşımaz Kierkegaard için.
- Bunu biraz açıklaman gerekecek.
-8 + 4=12, Sofi. Bunu kesin olarak bilebiliriz. Bu, Descartes'dan beri tüm filozofların bahsettiği "mantıksal doğrular'a bir örnektir. Peki akşam duasında bir işimize yarar mı bu? Ölüm anında aklımızın meşgul olacağı konu bu mudur?

Hayır. Tüm bu doğrular istedikleri kadar "nesnel" ve "genel" olsun, tek bir bireyin varoluşu için fazla anlam taşımazlar.
- Ya inanç?
- Kötü bir davranışta bulunduğun bir insanın seni affedip affetmediğini bilemezsin. Tam da bu yüzden bu konu senin için yaşamsal bir öneme sahip olur. Bu senin etinde kemiğinde duyduğun bir olaydır. Bir insanın seni sevip sevmediğini de bilemezsin. Tek yapabileceğin böyle olduğuna inanmak ve bunu ummaktır. Ve de bu, senin için, üçgeninin iç açılarının toplamının daima 180 derece etmesinden çok daha önemli bir şeydir. Ne de "nedensellik yasası" veya "sezi biçimleri"dir ilk öpücüğünü verirken gelen aklına!
- Böylesi çok komik olurdu doğrusu!
- İnanç öncelikle dini konularda önemli bir yer tutar. Kierkegaard bu konuda şunları yazıyor: "Tanrı'yı nesnel bir biçimde kavrayabilir miyim, bilmiyorum ve işte tam bu nedenle buna inanmak durumundayım. Ve bu inancımı korumak için nesnel bilinemezliğe sıkı

sıkı sarılmak zorundayım; 70.000 fersah derinininde de olsam denizin, inancımı korumalıyım."
- Oldukça zor anlaşılır bir ifade bu.
- Kierkegaard'dan önce pek çokları Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya ya da en azından Tanrı'yı akıl yoluyla kavramaya çalıştılar. Oysa insan bu tür kanıtlara ya da mantıksal tezlere ulaştığını sandığında inancını ve inançla birlikte dinsel içtenliğini yitirir. Çünkü önemli olan Hıristiyanlığın doğru olup olmadığı değil, benim için doğru olup olmadığıdır. Ortaçağda aynı düşünce, "credo quia absürdüm" sözleriyle dile getiriliyordu.
- Yapma ya, demek öyle!
- Bu sözler, "saçma olduğu için inanıyorum" anlamına geliyor. Hıristiyanlık başka yönlerimize değil de aklımıza hitap etseydi, bir inanç konusu olmaktan çıkardı.
- Artık bunu anlamış bulunuyorum.
- Dolayısıyla Kierkegaard'ın "varoluş", "öznel doğru" ve "i-nanç"la ne demek istediğini görmüş bulunuyoruz. Bu üç kavram, Kierkegaard'ın kendinden önceki felsefe geleneğini ve özel olarak da Hegel'i eleştirisinden kaynaklanıyordu. Bunun içine tüm bir "uygarlık eleştirisi" de giriyordu. Ona göre modern toplumda insan "topluluk" ya da "kamu" haline dönüşmüş durumdaydı ve bu topluluğun en belirleyici özelliği, hiçbir bağlayıcı yanı olmayan "laf yapma" işiydi. Kierkegaard bugün yaşasaydı belki bu durum için "uzlaşmacılık" deyimini kullanırdı. Bununla da içten bir istekle bağlı olmadan herkesin aynı şeyi "demesini" ve aynı şeyi "savunmasını" kastederdi.
- Kierkegaard Jorün'ün anne ve babası hakkında ne derdi acaba?
- Kierkegaard'ın oldukça keskin ve alaycı bir dili vardı. Örneğin "topluluk yalandır" ya da "doğru her zaman azınlıktadır" gibi deyişler kullanırdı. Bir çok insanın yaşamı bir oyun gibi görmesini de eleştirirdi.
- Barbi bebeklerini toplamak neyse de, insanın kendisinin bir

garbi bebeği olup çıkması iyice felaket bir şey...
- Bu bizi Kierkegaard'ın "yaşamın üç aşaması" dediği şeye getiriyor.
- Efendim?
- Kierkegaard'a göre üç tür yaşam biçimi mevcuttur. Kendisi bunlar için aşama deyimini kullanır. Bunlar, "estetik aşama", "etik aşama" ve "dinsel aşama"dır. Burada "aşama" sözcüğünü, insanın ilk iki durumda bulunduktan sonra ani bir sıçramayla daha yüksek bir duruma geçebileceğini vurgulamak için kullanır. Ancak pek çok kişi tüm yaşamı boyunca aynı aşamada kalır.
- Tüm bunları biraz daha açarak anlatacaksın umarım. Hem de kendimin hangi aşamada olduğunu merak ediyorum doğrusu.
-Estetik aş amada bulunan biri günü gününe yaşar ve her anından zevk almaya çalışır. Güzel olan ve keyif veren her şey iyidir bu kişilere göre. Bu aşamadaki bir insan duyularının dünyasına hapsol-muş bir şekilde yaşar. Can sıkan her şeyde olumsuz ve kötüdür.
- Bu davranışı iyi biliyorum sanırım.
- Bu açıdan bakılınca tipik bir Romantik, tipik bir Estetikçidir. Çünkü estetik yalnızca duyular yoluyla zevk almakla olmaz. Gerçekliği ya da sanatı, felsefeyi veya yaptığı işi ciddiye almamak da estetik aşamada kalmak anlamına gelir. İnsan acıya ve ızdıraba bile estetik ya da "yorumlayıcı" biracıdan bakabilir çünkü. Dizginleri gösteriş ele almıştır. İbsen, Peer Gynt ile böyle bir Estetikçinin portresini çizmiştir.
- Ne demek istediğini anlıyorum sanırım.
- Sen de bu aşamada mısın sence?
- Sanmıyorum. Ama bu söylediklerin bana Binbaşıyı hatırlatıyor.
- Kimbilir, belki de Sofi... Ama senin bu sözlerin yine yapış yapış Romantik bir ironiye alet oldu. Ağzına acı biber sürmeli senin.

- Neler söylüyorsun?
- Neyse, boşver! Ne de olsa senin suçun değil!

- Devam edelim lütfen.
- Estetik aşamada yaşamakta olan biri çok geçmeden bunaltıya ve bir boşluk duygusuna kapılabilir. Ama insan bu duyguları yaşı-yorsa, yine de ümit var demektir. Kierkegaard'a göre bunaltı neredeyse olumlu bir şeydir. Bunaltı duymak "varoluşsal bir durunV'a gelmiş olmanın bir ifadesidir. Estetikçi bu aşamada daha yüksek bir aşamaya "sıçramayı" seçebilir. Ama bu ya gerçekleşir ya da gerçekleşemez. Tüm anlamıyla "sıçramadıktan" sonra bunun hiçbir anlamı yoktur. Ya olur ya da olmaz; ikisinin arası olamaz. Ve bu sıçramayı senin için başkası yapamaz. Seçimi senin yapman gerekir.
- Bu bana sigarayı ya da uyuşturucuyu bırakmayı hatırlattı.
- Evet, belki. Kierkegaard'ın bu "karar kategorisi", Sokrates'in en gerçek sezgilerin insanın içinden geldiğini söyleyişini hatırlatır. İnsanın estetik bir yaşam biçiminden etik ya da dinsel yaşam biçimine geçme kararı da içten gelmelidir. İbsen bu konuyu "Peer Gynf'de ele alır. Bu varoluşsal seçimin şiddetli çaresizlik ve kararsızlık duygularının sonucunda nasıl patlayarak ortaya çıktığını usta yazar Dostoyevskide, Raskolnikof'u anlattığı Suç ve Ceza romanında anlatır.
- Demek ki insanın yapabileceği en iyi iş, başka bir yaşam biçimi
seçmek.
- Böylece insan etik aşamada yaşamaya başlayabilir. Bu aşamaya damgasını vuran, ciddiyet ve etik ölçülerin ışığında alınan tutarlı kararlardır. Bu aşama bir parça Kant'in görev ahlakını hatırlatır. İnsan ahlak yasasının ışığında yaşamaya çalışır. Kant gibi Kierke-gaard da öncelikle insanın duygularını ön plana çıkartır. Önemli olan insanın doğru ya da yanlış olarak neyi seçtiği değildir. Önemli olan insanın içinde bunu seçmek yolunda bir istek olmasıdır. Estetikçiler içinse neyin "gırgır" ve neyin "can sıkıcı" olduğudur önemli olan.
- Böyle yaşayan insan biraz fazla ciddi olmaz mı?
- Olabilir. Kierkegaard'a göre "etik aşama" da tam olarak tatmin edici bir aşama değildir. Yalnızca görev aşkıyla yanıp tutuşan biri de

sonunda bundan yorgun düşer. Pek çok insan hayatlarının sonuna yaklaştıklarında böyle bir yorgunluk duyarlar. Kimisi bunun sonucunda tekrar estetik aşamaya dönebilir. Ancak kimisi de dinsel aşamaya sıçrar. Bunu yapmak inancın "70.000 fersah derinlikteki sularına atlamaya cesaret etmek demektir. Bu kişiler inancı, estetik hazza ve aklın görev emrine tercih etmişlerdir. Ve Kierkegaard'ın deyişiyle "yaşayan Tanrı'nın ellerine düşmek korkunç bir şey" olsa da, insan ancak bu aşamada kendisiyle ödeşir.
- Yani Hıristiyanlıkla.
- Evet, Kierkegaard için "dinsel aşama" Hıristiyanlıktı. Ancak onun Hıristiyan olmayan düşünürler üzerinde de etkisi büyük oldu. 20. yüzyılda bu Danimarkalı düşünürden esinlenerek geniş çaplı bir "Varoluşçuluk felsefesi" oluştu.
Sofi saatine baktı.
- Saat neredeyse yedi. Eve gitmeliyim yoksa annem meraktan ölür. Sonra felsefe öğretmenine el sallayarak koşarak uzaklaştı. Gölün kenarına indi ve kayığa bindi.

...Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor.,
Hilde yatağından kalkıp koya bakan pencereye gitti. Cumartesi gününü Sofi'nin 15. yaşgününü okuyarak geçirmişti. Bunun bir gün öncesi de kendi yaşgünüydü.
Babası, dün Sofi'nin yaşgününe dek okumuş olacağını san-mışsa yanılmıştı. Hem de dün bütün gün okumasına rağmen! Ama babası, geriye tek bir yaşgünü kutlaması kaldığını söylemekle haklı olduğunu göstermişti. Alberto ile Sofi'nin "Happy birthday to you!" diye şarkı söyledikleri anı kastetmiş olmalıydı. Hilde utanmıştı biraz bu durumdan. Ve de Sofi tam da babasının Lübnan'dan geleceği gün düzenliyordu "felsefe partisini". Hilde bu günde, ne babasının ne de kendisinin tahmin bile edemeyeceği, çok önemli bir şey olacağını çok iyi biliyordu.
Ama en azından şurası belliydi ki babası Bjerkely'e gelmeden önce hayatının şokunu yaşayacaktı. Hilde hiç değilse bu kadarını borçluydu Alberto ile Sofiye. Yardım istemişlerdi üstelik kendisinden...
Annesi hâlâ kayıkhanedeydi. Hilde aşağıya inip telefonun yanına geldi ve Kopenhag'daki Anne ile Ole'nun telefon numarasını çevirdi.
- Anne Kvamsdal.
- Merhaba Anne! Ben Hilde.
- A, merhaba! Ne iyi ettin de aradın. Lillesand'da ne var ne yok?
- İyilik, sağlık. Yaz tatili filan işte... Babamın Lübnan'dan dönmesine de bir hafta kaldı.

436
MARX
- Kimbilir ne seviniyorsundur.
- Tabii, çok seviniyorum. Ha, bu arada, seni aramamın nedeni...
- Evet?
- Babam ayın 23'ü, Cumartesi günü saat 5 sıralarında Kas-trup Havaalanı'na iniyor. Siz o günlerde Kopenhag'dasınız, değil mi?
- Evet?
- Sizden bir şey rica edecektim de...
- Tabii, ne olsa yaparız.
- Ama ... şey... bu biraz özel bir durum aslında...
- Anlatsana yahu, meraktan çatlayacağım.
Hilde bunun üzerine herşeyi, dosyayı, Alberto ve Sofiyi anlatmaya koyuldu. Gülmekten birbirlerinin lafını kese kese konuştular ve telefon kapandığında Hilde'nin planı uygulanmaya konmuştu bile.
Bu arada kendisinin de yapması gereken birkaç şey vardı. Neyse henüz pek acelesi yoktu nasıl olsa...
O öğleden sonrası ve akşamını annesiyle birlikte geçirdi. Akşam arabayla Kristiansand'a gidip film seyrettiler. Dün doğru dürüst geçiremedikleri yaşgününün acısını çıkarmış oldular böylece. Kjevik Havaalanı'na ayrılan kavşaktan geçerlerken, Hilde'nin kafasında planının son parçaları da yerini almış bulunuyordu.
Gece yatmadan önce, dosyasından birkaç sayfa daha okudu. Sofi sürünerek Geçit'e girdiğinde saat neredeyse sekizdi. Annesi girişteki çiçeklerle uğraşıyordu.
- Nereden geldin sen? diye sordu annesi.
- Çitten geçerek.
- Çitten geçerek mi?
- Çitin öbür tarafında bir patika var, bilmiyor musun?
437
SOFİNİN DÜNYASI
- Peki ama nerdeydin sen Sofi? Kaç oldu bu bir haber bile vermeden akşam yemeğinden önce eve gelmeyisin!
Annesi ayağa kalkmış Sofi'ye bakıyordu.
- Yoksa yine şu filozofla mı beraberdin?
- Ha, evet. Onun da ormanda yürüyüş yapmaktan hoşlandığını söylemiştim ya.
- Partiye geliyor ama, değil mi?
- Evet, hem de memnuniyetle.
- Ah, ben de memnuniyetle günleri sayıyorum Sofi.
Annesi iğneli bir şekilde mi söylemişti bunları? Garanti olsun diye Sofi:
- İyi ki Jorün'ün annesiyle babasını da çağırmışım. Biraz acayip
kaçardı yoksa.
- Hmmm... ama ne olursa olsun şu Alberto'yla başbaşa bir çift laf
edeceğim.
- İstersen benim odamda konuşun. Hem ben ondan hoşlanacağından eminim.
- Ha, bir şey daha. Sana yine mektup var...
- Öyle mi?
- Mektup "BM Taburu" damgalı.
- Ha, o zaman Alberto'nun kardeşinden olmalı.
- Yeter artık ama Sofi!
Sofi'nin aklı son hızla çalışmaya başladı. Birden aklına şahane bir yalan geldi. Görünmeyen bir kuvvet ona yardım ediyordu sanki.
- Alberto'ya ender rastlanan pulları topladığımı söylemiştim. 0 da bundan kardeşine bahsetmiş olmalı. Hem kardeşler ne güne duruyor zaten, değil mi ya!
Bu cevap annesini rahatlatmıştı. Sesinin tonunda birazcık bir
yumuşamayla:
- Yemeğin buzdolabında duruyor, dedi.
- Mektup nerede?
- Buzdolabının üzerinde.
438
MARX
Sofi içeriye girdi. Pul 15.6.1990 tarihinde damgalanmıştı. Zarfı açtı ve içinde küçük bir not yazılı olduğunu gördü:
Neden ki bu amaçsız yaratılış Yokolacaksa bir gün her yaratılmış ?

Bu soruya Sofi'nin verecek cevabı ne yazık ki yoktu. Yemek yemek için aşağıya inmeden önce bu notu da son haftalarda edindiği diğer ıvır zıvırın durduğu dolaba koydu. Nasıl olsa zamanı gelince bu sorunun anlamını da öğrenecekti. Ertesi gün sabah Jorün geldi. Biraz badminton oynadıktan sonra partinin ayrıntılarını planlamaya de-, vam ettiler. Partinin temposunun düşmesi ihtimalini göze alıp yedekte birkaç sürpriz bulundurmalıydılar.
Annesi eve geldiğinde hâlâ partiden bahsediyorlardı. Annesi ikide bir "merak etmeyin, paradan sakınmanıza hiç gerek yok!" diyordu. Bunu dalga geçmek için de söylemiyordu üstelik! Son haftalarda olup bitenden sonra Sofi'nin ayaklarının tekrar yere basması için çok şey bekliyor gibiydi bu partiden.
O akşam, parti için ne tür pasta yapılacağından Japon fenerlerine, felsefe yarışmasında kazanana ödül olarak verecekleri felsefe kitabına dek herşeyi planladılar. Aslında böyle bir kitap bulunup bulunmadığından pek emin değildi Sofi.
21 Haziran Perşembe günü • yani 24 Hazirana üç gün kala Alber-to aradı.
- Buyrun, ben Sofi.
- Ben de Alberto.
- Ne var ne yok?
- İyilik, hem de çok iyilik! Sanırım bir çıkış yolu buldum.
- Neden çıkış yolu bu?
- Biliyorsun ya canım! İçinde fazlasıyla yaşamak durumunda kaldığımız bu duygusal hapislikten.
- Ha, o mu...

- Ama uygulamaya geçmeden önce bunun hakkında hiçbir şey
söyleyemem.
- Ama geç kalmış olmaz mıyız o zaman? Ne tür bir planda rol oy. nayacağımı benim de bilmem gerekmez mi?
- Saf olma. Konuştuklarımızın tümü dinleniyor. Bu yüzden en akıllıcası bir şey söylememek.
- Bu kadar ciddi mi gerçekten?
- Elbette çocuğum. En önemli şeyler biz konuşmazken olmak zorunda.
- Ya...
- Biz uzun bir anlatıdaki sözcüklerin arkasındaki yapay bir gerçeklikte yaşıyoruz. Bu sözcüklerin her bir harfi Binbaşının ucuz seyahat daktilosundan çıkmakta. Bu yüzden basılı hiçbir şey Binbaşının gözünden kaçamaz.
- Tamam bunu anlıyorum ama ondan gizlenmeyi nasıl başaracağız?
-Hişş! -Ne oldu?
- Bu işin satır araları da var. İşte ben tüm gücümü kullanıp bu satır aralarından yararlanacağım.
- Anlıyorum.
- Ancak bugün ve yarın birlikte olmamız gerek. Cumartesi gü-nüyse olan olacak! Şimdi hemen gelebilir misin?
- Hemen geliyorum.
Sofi kuşlarla balıkların yemini verdi, Govinda'nın önüne koca bir salata yaprağı koydu ve Şerekan'a bir kutu kedi maması açtı. Giderken yemek kabını dışarı, merdivenlerin üzerine koydu.
Sonra çitten geçip, çitin öbür tarafındaki patikaya girdi. Bir süre gittikten sonra, karşısına bir süpürgeotu çalılığının tam ortasında kocaman bir masa çıktı. Masanın gerisinde yaşlı bir adam oturuyordu. Adam bir takım hesaplar yapıyor gibiydi. Sofi adamın yanına

gidip ismini sordu.
Adam lütfeder gibi bir bakış fırlattıktan sonra:
- Benim adım Scrooge, dedi ve sonra yine kâğıtlarının üzerine eğildi.
- Benim adım da Sofi. İş adamısınız galiba? Adam başını salladı.
- Ve de korkunç zenginim. Tek bir kuruş bile havaya gitmemeli. Bu yüzden hesaplarımı iyice kontrol etmeliyim.
- Aman ne sıkıcı iş!
Böyle dedikten sonra Sofi adama elini salladı ve yoluna devam etti. Ancak birkaç metre ya gitmiş ya gitmemişti ki yüksek ağaçların birinin dibinde tek başına oturan bir kız çıktı karşısına. Yırtık pırtık elbiseleri içindeki kızın yüzü solgun ve hastalıklı görünüyordu. Sofi yanına geldiğinde kız elindeki torbadan bir kibrit kutusu çıkarıp So-fi'ye uzattı ve:
- Kibrit satın almak ister misiniz? diye sordu.
Sofi ceplerini karıştırdı ve şansına cebinde bir kron buldu.
- Kaça?
- Bir kron.
Sofi kıza bir kron verdi ve kibriti aldı.

- Yüz yıldır benden kibrit alan olmamıştı. Bazen açlıktan öldüm, bazen soğuktan donarak. Sofi kızın ormanın ta içinde kibritlerine elbette alıcı bulamayacağını düşündü. Ama sonra aklına biraz ötedeki iş adamı geldi. Adamın o kadar çok parası vardı ki nasıl olsa birazını kıza verir, o da artık açlıktan ölmezdi.
- Gel benimle, dedi Sofi.
Sofi kızın elinden tutup zengin adamın yanına gitti.
- Bu kıza yardım etmelisin, dedi Sofi adama. Adam kâğıtlardan başını kaldırıp:
- Bu tip işler para ister ve de demin de söylediğim gibi benim havaya atacak tek kuruşum yok, dedi.
- Ama bu kız ne kadar yoksul! O böyle yoksulken senin bu' kadar

zengin olman çok büyük bir eşitsizlik! diye üsteledi Sofi.
- Saçmalık! Eşitlik yalnızca birbirinin dengi insanlar arasında geçerli olan bir şeydir.
- Ne demek bu?
- Ben bu halime çok çalışarak geldim. İnsan çalışmasının karşılığını mutlaka alır. Buna da ilerleme denir.
- Ama bu kadarı da fazla doğrusu!
- Bana yardım etmezseniz ölürüm, dedi yoksul kız.
İş adamı başını tekrar hesaplarından kaldırdı. Sonra da kalemini masanın üzerine şiddetle çarparak:
- Sen benim hesaplarımın içinde yoksun! Hadi, hadi çek git bakalım fakirhaneye!
- Eğer sen bana yardım etmiyorsan ben de ormanı yakarım, dedi bu kez yoksul kız.
Bunu deyince adam masanın arkasındaki yerinden ayağa fırladı, ama kız çoktan kibriti çakmıştı bile. Kibriti kuru otlara uzatmasıy-la otların ateş alması bir oldu.
Zengin iş adamı ellerini uzatmış:
- Yardım, yardım edin bana! diye bağırıyordu. - Kızıl horoz azdı! Kızın yüzünde alaycı bir gülümseme belirdi ve:
- Komünist olacağımı hiç tahmin etmemiştin, değil mi? dedi. Hemen ardından kız, iş adamı ve yazı masası bir anda yokoldu.
Sofi giderek daha hızla yanan otların arasında kalakaimıştı. Ateşin üzerinde epeyce bir süre tepindikten sonra, nihayet söndürmeyi başardı.
Çok şükür! Sofi kararmış otlara baktı. Elinde hâlâ bir kibrit kutusu tutuyordu.
Yoksa ateşi yakan kendisi mi olmuştu?
Kulübenin önünde Alberto'yu gördüğünde, tüm olup bitenleri ona anlattı.
- Scrooge, Charles Dickens'\n "Bir Yılbaşı Öyküsü" adlı

eserinde yer alan pinti bir kapitalisttir. Kibritçi kızı ise H.C. Ander-sen'in masalından hatırlamışsındır herhalde.
- Her ikisinin de burada, ormanda karşıma çıkması çok acayip değil mi sence?
- Hiç de değil. Bu başka ormanlara benzemeyen bir orman, bugün söz edeceğimiz kişi ise Kari Man. Bu açıdan senin de önceki yüzyılda, sınıflar arasındaki korkunç uçurumu anlatan bir örnek görmen iyi olmuş. Ama gel şimdi içeri girelim. Ne de olsa içeride Binbaşının müdahalelerinden biraz daha iyi korunabiliyoruz.
Yine göle bakan pencerenin kenarındaki masaya oturdular. Bu küçük gölün mavi şişeyi içtikten sonra ne hale geldiği Sofi'nin aklından hâlâ gitmiyordu.
Kırmızı ve mavi şişeler şöminenin üzerinde duruyordu. Masanın üzerinde bir Yunan tapınağının küçük bir kopyası vardı. Sofi:
- Bu ne? diye sordu.
- Her şeyin bir sırası var çocuğum. Sonra Alberto Marx'ı anlatmaya başladı:
- Kierkegaard 1841'de Berlin'e geldiğinde, belki de Kari Marx'la beraber oturup Schelling'in derslerini dinlemişti. Kierkegaard, Sok-rates hakkında bir master tezi yazmıştı. Öte yandan Manc'ın doktora tezinin konusu da Demokritos ve Epikuros, yani Antik Çağ Materyalizmiydi. Buradan yola çıkarak sonra her ikisi de kendi felsefesini oluşturdu.
- Kierkegaard Varoluşçu, Marx da Materyalist oldu, değil mi? -
- Marx'a Tarihsel Materyalist diyoruz. Bunun ne anlama geldiğine az sonra değineceğiz.
- Devam edelim öyleyse.
- Hem Kierkegaard hem de Marx'ın felsefesinin çıkış noktasında Hegel vardır. Her ikisi de Hegelci düşünce yöntemini benimsemekle beraber, Hegel'in "dünya tini"ne ya da bir başka deyişle onun İdealizmine katılmazlar.
- Hegel onlara biraz fazla uçuk geliyordu belki de.

- Herhalde. Genel olarak Hegel'den sonra büyük felsefe sistemlerinin sona erdiğini söylemek mümkün. Hegel'den sonra felsefe yepyeni bir yola girmiştir ve büyük kurgusal sistemlerin yerini "Varoluşçu" ya da "Eylemci" felsefeler

almıştır. "Amaç dünyayı anlamak değil, onu değiştirmektir" derken Manc'ın kastettiği de budur. İşte onun bu sözleri felsefe tarihinde çok önemli bir değişimi simgelemektedir.
- Scrooge'la Kibritçi Kız'ı gördükten sonra onun bu sözlerininin ne anlama geldiğini anlamak hiç de güç değil!
- Demek oluyor ki Marx'ın düşüncesinin pratik ve politik bir yanı vardır. Ayrıca onun yalnızca bir filozof değil, aynı zamanda bir tarihçi, bir sosyolog ve bir ekonomist olduğunu da belirtmek gerek.
- Ve tüm bu alanlarda da büyük yenilikler getirdi, öyle mi?
- Böyle diyebiliriz belki de. En azından, uygulamalı politika alanında ondan daha etkili bir başka filozofun varolmadığını söyleyebiliriz. Öte yandan "Marksizm" deyince akla gelen herşeyi Manc'ın kendi düşünceleriyle eş tutmak doğru olmaz. Marx'ın 1840 yıllarında "Marksist" olduğu, ama bundan sonra kendisinin "Marksist" olmadığını söyleme ihtiyacı hissettiği söylenir.
- Marx dindar mıydı?
- Bu da tartışılabilir kuşkusuz.
- Yani?
- Marx'ın arkadaşı ve meslekdaşı Friedrich Engels başından beri sonradan "Marksizm" diye adlandırılan bu harekete katkıda bulunmuş bir kişidir. Bu yüzyılda da Lenin, Stalin ve Mao Marksizm ya da "Marksizm-LeninizırTe katkıda bulunmuşlardır.
- Bence Marx'ın kendisiyle yetinsek olur. Manc'a "Tarihsel Materyalist" mi demiştin biraz önce?
- Evet, o, Antik Çağ Atomcuları gibi "Felsefi Materyalist" ya da 17. ve 18. yüzyılın Mekanik Materyalistleri gibi değildi. Ona göre insanların düşünce biçimlerini belirleyen, toplumda geçerli olan maddi ilişkilerdi. Bu tür maddi ilişkiler tarihin gidişini de belirlemekteydi

aynı zamanda.
Bu, Hegel'in "dünya tinf'nden farklı bir şey...
- Hegel'e göre tarihsel gelişimi karşıt kutuplar arasında oluşan ve sonra ani bir değişimle çözülen gerilimler belirliyordu. Marx bu düşünceyi daha da ileri götürmüştür ama Hegel'in tepetaklak durduğunu da bilerek.
- Umarım Hegel tüm hayatı boyunca böyle durmamıştır.
- Hegel, tarihi ilerleten şeyin "dünya tini" ya da "dünya aklı" olduğunu öne sürüyordu. Marx'ın tepetaklak bulduğu şey de buydu. Ona göre esas.belirleyici olan şey maddi değişimlerdi. Yani maddi değişimleri yaratan şey "tinsel değişimler" değil, gerçek bunun tam tersiydi. Maddi değişimlerdi düşünsel değişimleri yaratan. Marx özel olarak da toplumda değişim yaratıp tarihi ilerleten şeyin ekonomik güçler olduğunu söylüyordu.
- Bir örnek veremez misin?
- Antik Çağ felsefesinin ve biliminin salt kuramsal bir amacı vardı. Bilgiyi uygulamaya geçirip faydalı bir şey yapmak gibi bir derdi yoktu.
- Evet?
- Bu düşünce biçimi gündelik ekonomik hayatın düzenlenme biçimiyle yakından ilgiliydi. Üretim büyük ölçüde köle işçiliğine dayandığı için zengin vatandaşların yeni pratik buluşlar yapıp üretimi iyileştirme gibi bir dertleri yoktu. Bu, maddi ilişkilerin felsefi düşünceyi nasıl etkilediğine bir örnektir.
- Anlıyorum.
- Marx, toplumda geçerli olan bu tür maddi, ekonomik ve sosyal ilişkileri altyapı diye adlandırıyordu. Bir toplumda insanların nasıl düşündüklerine, ne tür politik kurumları, hangi yasaları olduğuna, hangi dine inanıp ne tür bir ahlak, sanat, felsefe ve bilime sahip olduklarına da Marx o toplumun üstyapısı diyordu.
- Altyapı ve üstyapı ha...
- İşte şimdi şu Yunan tapınağını uzatabilirsin bana belki.

- Buyur.
- Bu, Akropolis'deki eski Parthenon tapınağının küçük bir kopyası. Gerçeğini de görmüştün ya hani.
- Videosunu demek istiyorsun herhalde.
- Gördüğün gibi binanın çatısı son derece güzel ve gösterişli. Binanın en önce göze çarpan yanı da bu belki. İşte buna "üstyapı" diyebiliriz. Ama bu çatı tek başına ayakta duramaz, değil mi?
- Hayır, onu ayakta tutan şey sütunlar.
- Binanın herşeyden önce sağlam bir temeli ya da bir "altyapısı" var. Marx da aynı şekilde, toplumda geçerli olan tüm düşünce ve fikirlerin maddi temeller üzerinde oluştuğunu söylüyordu. Toplumun üstyapısı, altyapısının bir yansımasıydı.
- Platon'un idea öğretisi, saksı üretimiyle üzüm yetiştiriciliğinin bir yansıması mıydı yan!?
- Hayır, bu kadar basit değil. Böyle olmadığını Manc'ın kendisi de söyler zaten. Ona göre toplumun altyapısıyla üstyapısı arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Marx bu tür bir karşılıklığı reddetmiş olsaydı, "Mekanik Materyalist" olmuş

olurdu. Oysa o alt ve üstyapı arasında karşılıklı ya da diyalektik bir ilişki olduğunu savunduğu için, onun Diyalektik Materyalist olduğunu söylüyoruz. Ayrıca belirtmek isterim ki Platon ne saksı yapımıyla ne de bağcılıkla uğraşmıştır.
- Anlıyorum. Tapınak hakkında başka şeyler de söyleyecek misin?
- Evet. Tapınağın temelini biraz incelersen bana bu konuda neler
söyleyebilirsin?
- Sütunlar, üç seviye ya da üç basamaktan oluşmuş bir temelin
üzerinde duruyor.
- Aynı şekilde toplumun temelinde de üç aşama görülebilir. Bunların içinde en "temel" olanı "üretim koşulları" diyebileceğimiz şeydir. Bu, iklim koşulları ya da hammaddeler gibi toplumun elinde bulunan doğal koşullar ya da doğal kaynaklardır. Bu koşullar bir toplumun betondan temelini oluşturur ve toplumda nasıl bir üretimin

varolabileceğini belirler. Dolayısıyla da nasıl bir toplum ve nasıl bir kültürün mümkün olabileceğini belirler.
- Ne Sahra'da balıkçılık yapılabilir, ne de Norveç'in kuzeyinde hurma yetiştirilebilir...
- Evet, demek ki anlamışsın. Ayrıca göçebe bir toplumun düşünce biçimiyle, örneğin bir Kuzey-Norveç balıkçı köyündeki insanların düşünce biçimleri arasında da önemli farklılıklar vardır. Bundan sonraki aşama, toplumda ne tür "üretim güçleri" olduğu aşamasıdır. Manc'ın bununla kastettiği, insanların sahip olduğu araç, gereç ve makinelerdir.
- Eskiden balıkçı tekneleriyle balığa çıkılırdı, günümüzde ise bu iş için koca ağlarla balık avlanan büyük gemiler kullanılıyor.
- İşte böylelikle üçüncü aşamaya temas etmiş oluyorsun ki bu da üretim araçlarını kimin elinde bulundurduğudur. İşin düzenlenişini, yani toplumdaki iş bölümü ve sahiplik ilişkilerini de Marx "üretim ilişkisi" diye adlandırıyordu.
- Anlıyorum.
- Buraya kadar söylediklerinden şöyle bir sonuca varabiliriz ki bir toplumda geçerli olan politik ve ideolojik ilişkileri belirleyen şey üretim biçimidir. Eskinin feodal toplumlarından daha farklı düşünmemizin, daha farklı ahlaki değerlere sahip olmamızın nedeni budur.
- O zaman Marx tarihin her zamanında geçerli olan bir takım doğal doğrular olduğuna inanmıyordu...
- Hayır. Manc'a göre ahlaksal doğrular toplumun altyapısının bir ürünüydü. Eskiden köylü toplumlarda insanın evleneceği kişiyi ailesinin belirlemesi tesadüfen böyle olmuş bir şey değildir. Bunun, toprağın mirasının kime kalacağıyla yakın bir ilişkisi vardı. Günümüzün modern şehirlerindeyse bambaşka sosyal ilişkiler geçerli. Burada insan beraber olacağı kişiyi bir eğlencede ya da bir diskotekte bulup, o kişiyi yeterince sevdiğine inandığı andan itibaren onunla birlikte yaşamaya başlıyor.
- Evleneceğim kişiyi ailemin seçmesine hiç gelemem doğrusu!

- Tabii çünkü sen de kendi zamanının çocuğusun. Marx ayrıca neyin doğru neyin yanlış olduğunu toplumu yöneten sınıfların belirlediğini söyler. Çünkü tüm tarih, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Yani, tarih herşeyden önce üretim araçlarına kimin sahip olacağı meselesidir.
- İnsanların düşünce ve fikirleri de tarihin değişmesinde bir rol
oynamaz mı?
- Hem evet, hem hayır. Marx toplumun üstyapısının da altyapısını etkileyeceğini gözardı etmemekle beraber, üstyapının bağımsız bir tarihi olduğu görüşünü reddediyordu. Tarihi, Antik Çağın köle toplumundan bugünün endüstri toplumuna getiren şey, herşeyden önce toplumun altyapısındaki değişimlerdi. '
- Evet, bunu daha önce de söylemiştin.
- Tarihin her döneminde, diyordu Marx, toplumun iki egemen sınıfı arasında bir karşıtlık olagelmiştir. Bu karşıtlık Antik Çağın köle toplumunda özgür yurttaşlarla köleler arasında, Ortaçağın feodal toplumunda feodal beylerle seriler ve daha sonra da aristokrasiyle yurttaşlar arasındaki karşıtlık olarak kendini göstermiştir. Marx'ın içinde yaşadığı çağda ve burjuva ya da kapitalist toplum diye adlandırdığı toplumda ise bu karşıtlık öncelikle kapitalistle işçi ya da proleter arasındadır. Yani bu, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasındaki bir karşıtlıktır. Ve de "üst sınıflar" bu güçlerinden hiçbir zaman kendiliğinden vazgeçmeyeceği için değişim ancak bir devrimle gerçekleşebilir.
- Ya komünist toplum?
- Marx kapitalist toplumdan komünist topluma geçiş konusunun özellikle üzerinde duruyordu. Bu bağlamda kapitalist üretim biçiminin ayrıntılı bir analizini de yapmıştı. Ama şimdi bu konuya geçmeden önce Manc'ın insan emeğiyle ilgili görüşlerinden bahsedelim.
- Haydi anlat.
- Komünist olmadan önceki döneminde genç Marx, insanın çalışırken ki durumuyla ilgileniyordu. Bu konuyu Hegel de incelemişti.

Hege"e Sore insanla doğa arasında karşılıklı ya da "diyalektik" bir ilişki vardı. İnsan doğayı işledikçe kendisi de işlenirdi. Veya başka bir deyişle, insan çalışırken doğayı değiştirir, onda kendinden izler bırakırdı. Ancak bu süreçte doğa da insanı değiştirir, insan bilincinde bir takım izler bırakırdı.
- Bana işini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.
- Marx'ın da demek istediği kısaca budur. Çalışma biçimimiz düşüncelerimizi, düşüncelerimiz de çalışma biçimimizi belirler. İnsanın "eli'yle "aklı" arasında karşılıklı bir ilişki vardır da diyebiliriz buna. İnsan bilgisi de aynı şekilde insanın emeğiyle yakından ilgilidir.
- İşsiz olmak da epey korkunç bir şey olsa gerek.
- Evet, işsiz insan bir anlamda boş kalmış bir insan demektir. Hegel de bu konuyu ele almıştır. Hegel de Marx da işi olumlu bir şey olarak görüyor, çalışmanın insan olmayla ilgili olduğunu söylüyorlardı.
- O zaman işçi olmak da olumlu bir şey olmalı...
- Evet, aslında öyle. Ancak Marx tam bu noktada kapitalist üretim biçimini dehşetli bir şekilde eleştirir.
- Neden?
- Kapitalist düzende işçi bir başkası için çalışır. Böylelikle iş kendisinin dışında, ona ait olmayan bir şey olur. İşçi kendi işine yabancı kalır, dolayısıyla kendine de yabancı kalmış olur. Kendi insani gerçekliğini yitirir. Hegel'in deyimiyle işçi yabancılaştırılmış olur.
- Bir fabrikada yirmi yıl çalışıp, bu yirmi yıl boyunca devamlı şekerleme paketlemiş bir teyzem var. Bu yüzden ne demek istediğini anlıyorum. Teyzem her sabah işten nefret ettiğini söyleye söyleye i?e gider.
- Ve işinden nefret eden insan Sofi, bir anlamda kendinden de nefret ediyor demektir.
- Teyzem de en azından şekerlemeden nefret ediyor.
- Kapitalist toplumda işin düzenlenme şekli öyledir ki işçiler gerekte bir başka toplum sınıfı için köle gibi çalışırlar. Böylelikle

emekçi kendi iş gücünü, dolayısıyla da kendini burjuvaziye satmış
olur.
- Bu kadar kötü mü gerçekten?
- Şu anda Manc'tan sözediyoruz ve bu yüzden onun yaşadığı çağ olan geçen yüzyıldaki toplum ilişkilerini esas almak zorundayız. ve o zaman senin bu soruna verilecek cevap "evet, bu kadar kötüydü gerçekten" olur. Bu dönemde işçilerin buz gibi üretim alanlarında 12 saat çalışması normaldi. Ücretler öyle düşüktü ki çocuklarla lohusa kadınlar da çalışmak durumunda kalırdı. Tüm bunlar tarifi güç sosyal ilişkilerin doğmasına yol açtı. Pek çok yerde ücret yerine içki veriliyor, kadınlar kendilerini satmak zorunda kalıyorlardı. Bu kadınların müşterileri "kentli baylar"dı. Kısaca söyleyecek olursak, tam da insanın en soylu yanı olması gereken emek konusunda insan bir hayvandan farksız hale gelmişti.
- Kafam atıyor yani!
- Manc'ın da kafası atıyordu. Çünkü aynı anda burjuva sınıfının çocukları sıcak bir banyodan sonra evlerinin büyük ve sıcak salonlarında keman çalıyordu. Veya mükellef bir akşam yemeğini beklerken piyano çalıyordu. Kemanla piyano akşam üzeri gidilen uzun bir at yolculuğundan sonra da hoş kaçardı hani!
• A, haksızlık ama bu!
- Marx da böyle düşünüyordu. 1848'de Engels'le birlikte Komünist Manifesto'yu yayımladı. Manifesto'nun ilk cümlesi şöyledir: "Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor - komünizmin hayaleti!"
- Korktum doğrusu.
- Burjuvazi de korkuyordu. Çünkü artık proletarya ayaklanıyordu. "Manifesto"nun nasıl bittiğini de öğrenmek ister misin?
- Evet.
- "Komünistler düşüncelerini ve amaçlarını gizli tutacaklardır. Komünistler burada açıkça belirtirler ki amaçlarına ulaşmanın tek yolu, şimdiye dek geçerli olmuş olan toplum düzenini güç yoluyla alaşağı etmektir. Yönetici sınıflar komünist devrimin korkusuyla tit-

resinler! Emekçilerin zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur. Bütün ülkelerin emekçileri birleşin.
- Koşullar dediğin gibi o kadar kötü idiyse, ben de bu manifestonun altına imzamı atardım sanırım. Ama bugün koşullar bu kadar kötü değil, değil mi?
- Norveç'te belki değil ama dünyanın pek çok yerinde hâlâ böyle. Hâlâ pek çok kişi insanca olmayan koşullar altında çalışıyor. Aynı zamanda ürettikleri mallarla zenginleri daha da zengin bir hale getiriyorlar. Marx buna sömürü diyordu.
- Bu lafı biraz daha açar mısın?
- İşçi bir mal ürettiğinde bu malın belli bir satış değeri olur.

- Evet?
- İşçinin ücretini ve diğer üretim giderlerini malın satış değerinden düşersen geriye bir değer kalır. Marx buna artı-değer ya da kâr diyordu. Yani kapitalist aslında işçinin ürettiği bir değeri zaptediyor-du. Bunun adı da "sömürü"dür.
•-
- Anlıyorum.
- O zaman kapitalist kârının bir kısmını yeni bir kapitale dönüştürebiliyor, bu kârı örneğin üretim araçlarının modernleştirilmesine harcayabiliyordu. Bunu yaparkenki amacı üretimin maliyetini daha da düşürmek, dolayısıyla bir dahaki sefere daha fazla kâr yapabilmekti.
- Mantıklı.
- Evet, mantıklı gelebilir. Ancak ne bu konuda ne de başka konularda işler kapitalistin umduğu gibi gitmeyebilir.
- Nasıl yani?
- Marx'a göre kapitalist üretim biçiminin özünde pek çok çelişki yatmaktaydı. Kapitalizm akılcı bir yönetim barındırmadığı için zamanla kendi kendini yok etmeye mahkûmdur.
- Bu, ezilen sınıflar adına sevindirici bir haber.
- Evet, yokolmak kapitalizmin kaderidir. Böyle olunca da kapitalizmi "ilerlemeci" ya da ileriye dönük bir düzen olarak görmek müm-

kün, çünkü kapitalizm komünizme giden yolda bir aşamadır.
- Kapitalizmin kendi kendisini yok etmesine bir örnek verebilir misin?
- Yüklü miktarlarda kâr edinen kapitalistin bu paranın bir kısmını üretimi iyileştirmeye harcayabileceğini söyledik. Paranın birazı da keman derslerine gidecektir tabii. Bu arada karısının da pahalı zevkler edinmeye başladığı da tahmin edilebilir.
- Evet?
- Kapitalist yeni makineler alır ve artık eskisi kadar işçiye ihtiyacı kalmaz. Makineleşmesinin amacı piyasadaki rakipleriyle mücadele edebilmektir.
- Anlıyorum.
- Ama böyle düşünen yalnızca o değildir ki! Tüm üretim koşulları giderek etkinleşmektedir. Fabrikalar giderek büyümekte ve giderek daha az kişinin elinde bulunmaktadır. O zaman ne olur Sofi?
- Şey -
- O zaman git gide daha az iş gücüne ihtiyaç duyulur. Giderek daha çok insan işsiz kalır. Sosyal problemler arttıkça artar ve bu tür krizler kapitalizmin kendi sonuna yaklaştığının habercisidir. Kapitalizmin kendi kendini yok etme eğilimine başka pek çok örnek vermek mümkün. Örneğin kapitalist gitgide kârının daha çok bir kısmını üretim araçlarını modernleştirmeye yatırmak durumunda kaldıkça, ancak yine de fiyatlarını, piyasadaki diğer kapitalistlere göre ve onlardan daha az bir düzeye getirmeyi başaramadıkça...
-Evet?
- Ne yapar o zaman Sofi? Cevap verebilir misin buna?
- Bilmem.
- Bir fabrikanın sahibi olduğunu düşün. İşlerin iyiye gitmiyor. İflas etmek üzeresin. Tekrar soruyorum: Ne yaparsın o zaman?
- Ücretleri düşürürüm herhalde...
- Pek doğru! Yapabileceğin en doğru şey bu olur gerçekten de. Ama tüm kapitalistler senin kadar uyanıklarsa - ki öyledirler - işçiler

öyle yoksullaşırlar ki artık hiçbir şey alamaz duruma gelirler. Alım güçleri düşer. Böylece tam bir kısır döngüye girilmiş olur. "Kapitalist özel mülkiyetin zamanı dolmuştur," der Marx. Devrimci bir döneme girilmiştir.
- Anlıyorum.
- Sonra da, kısaca söyleyecek olursak, proletarya ayaklanıp üretim araçlarını ele geçirir.
- Peki o zaman ne olur?
- Bir süre, proletaryanın burjuvaziyi güç kullanarak bastırdığı yeni bir "sınıflı toplum" düzeni yaşanır. Marx bunu proleterya diktatörlüğü olarak adlandırır. Ancak böyle bir geçiş sürecinden sonra proleterya diktatörlüğü yerini "sınıfsız bir toplum"a ya da komünizme bırakır. Bu, üretim araçlarına "herkes"in yani halkın kendisinin sahip olduğu bir düzendir. Böyle bir toplumda herkesten "ürettiği kadar"! beklenir ve herkes "ihtiyacı kadar" alır. Bu düzende halk kendi işinin sahibi olacağı için de "yabancılaşma" son bulacaktır.
- Tüm bunlar çok güzel ama işler uygulamada nasıl gitti? Devrim oldu mu?

- Hem evet, hem hayır. Bugün ekonomistler Manc'ın bir takım noktalarda yanıldığını söylüyorlar. Bunların arasında onun kapitalizmin krizlerini inceleyiş biçimi de var. Marx bugün çok ciddi bir problem olarak ortaya çıkan doğanın sömürülmesi konusuna da pek el atmamış örneğin. Ama - ve de bu kocaman bir ama...
- Evet?
- Marksizm yine de çok büyük değişimlere yol açmıştır. Sosyalizmin daha insanca bir toplum yaratma yolunda başarıya ulaştığına kuşku yoktur. Bugün en azından Avrupa'da daha adil ve daha dayanışma içinde bir toplumda yaşıyoruz. Avrupa bunu Manc'ın kendisine ve tüm sosyalist harekete borçludur.
- Neler oldu peki?
- Manc'tan sonra sosyalist hareket Sosyal Demokrasi ve Leninizm olarak ikiye bölündü. Sozyalizme aşamalı olarak ve barışçıl

yollarla ulaşmayı hedefleyen Sosyal Demokrasi Batı Avrupa'nın seçtiği yol oldu. Buna "yavaş devrim" diyoruz. Marx'ın sınıflı toplumu aşmanın yolunun devrimden geçtiğini savunan inancını benimseyen Leninizm de Doğu Avrupa, Asya ve Afrika'da etkili oldu. Her iki hareket de kendi yöntemleriyle yoksulluk ve baskıyla mücadele etti.
- Ama bu yeni tür bir baskının doğmasına yol açmadı mı? Örneğin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da?
- Evet, kuşkusuz böyle oldu. Tarihte bir kez daha insanların el attığı herşeyin iyiyle kötünün bir karışımı şeklinde ortaya çıktığını görmüş olduk. Öte yandan, sosyalist olarak adlandırılan ülkelerdeki olumsuz yanlardan ölümünden elli, yüz yıl sonra Marx'ı sorumlu tutmak doğru olmaz. Ancak belki de onun komünizmi de insanların yöneteceğini pek fazla düşünmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Bir "mutluluk ülkesi" hiçbir zaman varolamaz. İnsanlar her zaman yeni problemler yaratacaklardır.
- Mutlaka.
• Ve böylece Manc'ı bitiriyoruz Sofi.
- Bir dakika! Eşitlik yalnızca birbirinin dengi insanlar arasında geçerli olan bir şeydir, dememiş miydin?
- Hayır, bunu diyen Scrooge'du.
- Bunu onun söylediğini sen nerden biliyorsun?
- Unutma ki senle benim yazarımız aynı. Bu açıdan bakılınca senle ben aslında pek çok şeyi sıkı sıkıya paylaşıyoruz.
- Seni ironici seni!
- Çifte ironi, Sofi, çifte ironi!
- Neyse... Şu eşitlik meselesine dönecek olursak, Marx kapitalizmin eşitsiz bir toplum olduğunu söylemişti. Eşitlikçi bir toplumun tanımı nedir?
- Marksizmden esinlenmiş bir filozof olan Jon Rawls bunu şu düşünce deneyiyle anlatmak ister: Gelecekteki bir toplumda geçerli olacak yasaları hazırlamak üzere kurulmuş bir yüce kurulun üyesi olduğunu düşün.

- Böyle bir kurulda olmak isterdim doğrusu.
- Bu kurul kesinlikle tüm konuları ele almak durumundadır, çünkü fikir birliğine varılır varmaz, yani yasalar çıkarılır çıkarılmaz, kuruldaki herkes ölecektir.
- Yapma!
- Ancak bu insanlar hemen ardından dirilecek, yasalarını kendi ^oydukları toplumda yaşamaya başlayacaklardır. Burada önemli olan bu insanların toplumdaki yerleriniönceden bilmiyor olmalarıdır.
- Anlıyorum.
- Böyle bir toplum eşitlikçi bir toplum olurdu. Çünkü bu "eşit adamlar" arasında kurulmuş bir toplum olurdu.
- Ve eşit kadınlar!
- Elbette, çünkü varsayımlardan biri de bu. İnsan öldükten sonra kadın mı yoksa erkek mi olarak dirileceğini bilmeyecek. Bu işin şansı da yüzde elli olduğu için, planlanan toplumun hem kadınlar hem de erkekler için iyi ve eşitlikçi olmasına çalışılacak.
- Çok akıllıca bir iş olurdu bu.
- Söyle bana: Avrupa Marx'ın yaşadığı dönemde böyle bir toplum muydu?
- Hayır.
- Peki bugün dünyada böyle bir toplum var mı sence?
- Şey... belki de.
- Bu konuyu düşün. Şu anda Marx'ı bitirmiş bulunuyoruz.
- Ne dedin
- Satırbaşı!

...yaşamın içinde yüzen, genlerle yüklü bir gemi...

Pazar sabahı Hilde bir gürültüyle uyandı. Dosyanın yere düşerken çıkardığı gürültüydü bu. Manc'dan söz eden Alberto ile Sofı'yi okurken elinde dosyayla uyuya kalmış olmalıydı. Başucundaki lamba tüm gece yanık kalmıştı. Komodinin üzerindeki elektronik saat yeşil rakamlarıyla 8.59'u gösteriyordu.
Rüyasında koca fabrikalar, pis şehirler görmüştü. Bir caddenin kenarında küçük bir kız kibrit satıyordu. Uzun paltolu ve iyi giyimli giysileriyle insanlar kızın yanından geçip gidiyordu.
Yataktan kalkarken, kendi hazırladığı yasaların uygulandığı topluma gözlerini açan yasa koyucuları anımsadı. Hilde gözlerini Bjerkely'de açıyor olmaktan memnundu hiç değilse.
Nerede uyanacağını bilmeden Norveç'in herhangi bir yerinde gözlerini açmaya cesaret edebilir miydi?
Yalnızca nerede değil, ne zaman gözlerini açtığı da önemliydi. Örneğin Ortaçağda ya da on-yirmi bin yıl öncesinin Taş Devrinde de gözlerini açıyor olabilirdi. Hilde kendisini bir mağaranın girişinde otururken gözünün önüne getirmeye çalıştı. Oturmuş, bir hayvan tuzağı hazırlıyor olabilirdi örneğin.
Kültür denebilecek bir şeyin olmadığı bir toplumda on beş yaşında bir kız olmak nasıl bir şey olurdu? Neler düşünürdü böyle bir kız acaba?
Hilde üzerine bir kazak giyip dosyayı yerden aldı ve babasından gelen bu uzun mektubu okumaya devam etti.

Alberto "Satırbaşı!" der demez Binbaşının Evi'nin kapısı tekrar çalındı.
- Açmaktan başka bir çaremiz yok, değil mi? dedi Sofi.
- Yok herhalde, diye homurdandı Alberto.
Kapıda uzun beyaz saçlı ve sakallı çok yaşlı bir adam duruyordu. Sağ elinde bir değnek, sol elinde üzerine bir gemi resmi yapılmış bir levha tutuyordu. Geminin üzerinde her cinsten bir sürü hayvan vardı.
- Kimmiş bakalım bu yaşlı bay? diye sordu Alberto.
- Benim adım Nuh.
- Tahmin etmiştim.
- Ben senin büyük büyükbaban oluyorum çocuğum. Ama belki de artık insanlar köklerine pek önem vermiyorlardır...
- Elindeki ne? diye sordu Sofi.
- Bu, büyük tufandan kurtulan tüm hayvanların resmi. Al çocuğum, bunu sana getirdim.
Sofi levhayı aldıktan sonra yaşlı adam:
- Ben artık gidip üzüm bağlarımı sulayayım, dedi.
Sonra da yalnızca yaşlı adamlara özgü sevimli bir edayla hoplayıp topuklarını havada birbirine çarptı ve küçük adımlarla ormanda uzaklaştı.
Sofi'yle Alberto yeniden içeri girip oturdular. Sofi elindeki büyük levhayı tam olarak incelemeye fırsat bulamadan Alberto bunu otoriter bir tavırla Sofi'nin elinden aldı.
- Öncelikle ana hatlar üzerinde yoğunlaşacağız.
- Başla öyleyse.
- Manc'ın hayatının son 34 yılını Londra'da geçirdiğini söylemeyi unuttuk. Marx Londra'ya 1849'da geldi ve 1883 yılında öldü. Bu dönem zarfında Charles Darvvin de Londra yakınlarında yaşıyordu. Darvvin de 1882 yılında öldü ve İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük evlatlarından biri olarak, büyük bir törenle VVestminster Abbey'de toprağa verildi. Marx'la Oarvvin'in yolları yalnızca zaman ve mekân ola-

rak kesişmemiştir. Manc en büyük eseri olan "KapKal"in İngilizce basımını Darvvin'e adamak istemiş, ancak Darvvin bunu reddetmiştir. Manc Darvvin'den bir yıl sonra öldüğünde arkadaşı Friedrich Engels, "Darvvin nasıl organik doğada geçerli olan yasaları keşfetmişse, Marx da insanlığın tarihsel gelişiminde geçerli olan yasaları keşfetmiştir," demiştir.
- Anlıyorum.
- Kendi çalışmalarını Darvvin'inkilerle bağdaştırmak isteyen bir başka önemli düşünür de psikolog Sigmund Freud 'dur. Freud da hayatının son yıllarını Londra'da geçirmiştir. Freud hem Darvvin'in evrim teorisinin hem de kendisinin psikanalizinin insanlarda varolan "safça bir egoizm" duygusunu yok etmeye yönelik olduğunu söyler.
- Biraz fazla isim oldu bir anda. Yani şimdi Manc, Darvvin ve Freud'dan bahsediyoruz, değil mi?
- Daha geniş bir bağlamda 19. yüzyılın ortalarında başlayıp günümüze dek süren Natüralist bir akımdan söz ediyoruz. "Natüra-lizm" doğadan ve duyularla algılanan dünyadan başka bir gerçeklik tanımayan bir gerçeklik anlayışını dile getirir. Natüralist bu yüzden insanı da doğanın bir parçası olarak görür. Her şeyden önemlisi, Natüralist bir araştırmacı araştırmalarını yalnızca doğadan aldığı verilere dayandırır; aklıyla yarattığı bir takım kurgulara ya da herhangi bir şekilde kendini gösteren ilahi birtakım vahiylere değil.
- Ve bu hem Manc, hem Darvvin, hem de Freud için geçerli, öyle
mi?

- Evet, kesinlikle. 19. yüzyıldan bu yana üzerinde en çok düşünülen kavramlar "doğa", "çevre", "tarih", "evrim" ve "büyüme" olmuştur. Manc, insanlığın ideolojisinin toplumun maddi altyapısının bir ürünü olduğunun altını çizdi. Darvvin insanlığın uzun bir biyolojik evrimin sonucu olduğunu gösterdi. Freud'un bilinçaltını incelemeleri de insanların hareketlerinin çoğu zaman "hayvansal" bir takım dürtüler ya da sezgilerden kaynaklandığını ortaya çıkardı.
- Sanırım Natüralizmle ne demek istediğini anladım, ama bunları

birer birer ele almak daha iyi olmaz mı?
- Şimdi Darvvin'den bahsedeceğiz Sofi. Sokrates öncesi filozofların doğal süreçlere doğal bir takım açıklamalar getirme çabalarını anımsıyorsundur belki. Onların eski mitolojik açıklamalardan uzaklaşmaya çalışmaları gibi Darvvin de hayvan ve insanların kökeni konusunda Kilisenin açıklamalarından uzaklaşmaya çalışıyordu.
- Peki Darvvin filozof muydu aslında?
- Darvvin biyolog ve doğabilimciydi. Ancak o, yakın çağın, yaradılış konusunda Kilisenin görüşlerini en fazla ölçüde tehdit eden bilim adamı olmuştur.
- Öyleyse Darvvin'in gelişim konusundaki öğretisinden söz edeceksin demektir.
- Önce Darvvin'in kendisinden başlayalım. Darvvin 1809'da, küçük bir kent olan Shrevvsbury'de dünyaya geldi. Babası Dr. Robert Darvvin tanınmış bir doktordu ve oğluna oldukça katı bir eğitim vermişti. Charles Shrevvsbury'deki yüksek okula devam ederken okul müdürü onu ortalıkta öylece dolanıp boş boş konuşan, kendiyle böbürlenip işe yarar tek bir şeyle uğraşmayan bir öğrenci olarak tanımlıyordu. Müdürün "işe yaramak"tan kastettiği, Yunanca ve Latince fiillerin çekimlerini ezberlemek gibi şeylerdi. "Ortalıkta öylece dolanıp duruyor" dediği de Charles'ın etrafta dolaşıp binbir çeşit böcek toplamasıydı.
- Sonradan bu sözlerinden pişman olmuştur herhalde.
- Teoloji okurken de Darvvin derslerinden çok kuş avlamak ve böcek toplamakla ilgileniyordu. Bu yüzden teoloji eğitimini iyi bir dereceyle bitiremedi. Ancak henüz öğrenci olmasına rağmen doğa araştırmacısı olarak hatırı sayılır bir ün sahibi oldu. Bu arada dönemin en hızla yayılan bilimi olan jeolojiye de merak sarmıştı. 1831'de Cambridge'de teoloji sınavını verdikten sonra, dağ oluşumlarını incelemek ve fosil aramak üzere Kuzey Galler'e gitti. Aynı yılın Ağustos ayında, henüz daha 22 yaşındayken, tüm hayatını değiştirecek bir mektup aldı...

- Neydi bu mektup?
- Mektup, arkadaşı ve öğretmeni Steven Henslovv'dan geliyordu. Mektupta şunlar yazılıydı: "Hükümetin Amerika'nın güney ucunun haritasını çıkarmak üzere görevlendirdiği Kaptan Fitzroy'a eşlik edecek bir doğabilim araştırmacısı önermem istendi. Böyle bir görev için en uygun kişi olarak seni gördüğümü belirttim. Ücret meselesi hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Yolculuk iki yıl sürecek..."
• Nasıl aklında tutabiliyorsum tüm bunları?
- Bu yalnızca bir ayrıntı Sofi.
- Ve o da teklifi kabul etti herhalde...
- Bunu gerçekten çok istiyordu, ama o zamanlar genç çocuklar ailesinin izni olmaksızın bir şey yapamazlardı. Uzun süren ikna etme çabaları sonunda babası bunu kabul etti, üstelik yolculuğa gereken parayı sağlayan da oldu. "Ücret meselesi" denen şeyden ise hiçbir ses çıkmadı.
-Ya?
- Gemi, deniz kuvvetlerine ait bir gemi olup adı H.M.S. "Beagle" idi. 27 Aralık 1831'de Plymouth'dan Güney Amerika'ya doğru yola koyulan Beagle'ın İngiltere'ye geri dönmesi 1836'nın Ekim ayını buldu. Yani iki yıl olarak düşünülen yolculuk tam beş yıl sürdü. Çünkü Güney Amerika'ya yolculuk tüm bir dünya gezisine dönüşmüştü. Bu yolculuğun yakın zamanın en büyük keşif gezisi olduğunu söylüyoruz.
- Gerçekten tüm dünyayı dolaştılar mı?
- Evet, hem de kelimenin tam anlamıyla. Güney Amerika'dan Büyük Okyanus'a açıldılar ve Yeni Zelanda, Avustralya ve Güney Afrika'ya gittiler. Buradan tekrar Güney Amerika'ya döndüler ve nihayet İngiltere'ye geri gelebildiler. Darvvin bu yolculuk hakkında, "Beag-le"la yolculuk hiç kuşkusuz hayatımın en önemli olayıdır," diye yazmıştır.
• Okyanusta araştırma yapmak pek kolay olmamış olsa gerek...
- Evet ama yolculuğun ilk yıllarında "Beagle" Güney Amerika

sahillerinde bir ileri bir geri dolaşıp durmuştu. Bu da Darvvin'in kıtayı karadan da tanımasına imkân sağlamıştı. Güney Amerika'nın batısındaki Galapagos Adaları kumsallarında yaptığı araştırmaların da özel bir önemi olmuştu. Böylelikle elinde parça parça İngiltere'ye yolladığı büyük bir koleksiyon oluşmuştu. Ancak bu süre zarfında doğa ve yaşayan canlıların tarihi konusundaki görüşlerini kendine saklamıştı. İngiltere'ye döndüğünde henüz 27 yaşında olmasına rağmen çoktan tanınmış bir doğabilimci olmuştu. Bu arada sonradan evrim teorisi haline gelecek olan

görüşlerini de oluşturmuştu. Ancak dönüşünden hayatının eseri olacak eserini yayınlayıncaya dek yıllar geçti. Çünkü Darvvin temkinli bir insandı Sofi. Bir doğabilimci de böyle olmalı zaten.
- Bu büyük eserin adı neydi?
- Tabii Darvvin pek çok büyük eser yazdı, ancak bunların arasında İngiltere'de en çok tartışmaya yol açanı, 1859 yılında yayınlanan "Türlerin Kökeni Üzerine" adlı eserfydi. Kitabın tam adı "On the Ori-gin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of the Favoured Races in the Struggle for Life" idi. Bu uzun başlık Darvin'in teorisinin bir özetidir aslında.
- O zaman bu başlığı çevirmelisin.
- "Hayatta Kalma Mücadelesinde Doğal Seci ve Seçilmiş Irkların Korunması Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine."
- Evet, oldukça kapsamlı bir başlık bu.
- Gel biz bunu teker teker ele alalım. "Türlerin Kökeni Üzeri-ne"de Darvvin iki teori ya da iki ana tez öne sürüyordu: Birincisi, şu an varolan tüm bitki ve hayvanların daha önce varolmuş daha ilkel bilimlerden türediği idi. Yani biyolojik bir evrim olduğunu öne sürüyordu. İkinci olarak da evrimin nedeni olarak "doğal seçi"yi gösteriyordu.
- En güçlü olan hayatta kalır da ondan, değil mi?
- Ama biz ilk olarak evrim düşüncesinin kendisini ele alacağız. Bu aslında tek başına bakıldığında o kadar ilginç bir düşünce değil-

di. Biyolojik bir evrimin varolduğu düşüncesi Darvvin'den önce, daha 1800 yıllarında da oldukça yaygın bir düşünceydi. Bu düşünürler arasında en belirleyici olanı, Fransız zoolog Lamarck idi. Darvvin'in kendi büyükbabası Erasmus Darvvinde bitkilerle hayvanların daha ilkel bir takım türlerden geldiğini söylemişti. Ancak her ikisi de böyle bir evrimin nasıl gerçekleştiğini açıklayamamışlardı. Bu yüzden Kiliseye ciddi bir rakip olamamışlardı.
- Ama Darvvin oldu, öyle mi?
- Evet, haklı olarak. Kilisenin ve pek çok bilimsel çevrenin görüşü, İncil'in öğretisine koşut olarak, çeşitli bitki ve hayvan türlerinin değişmez olduğuydu. Her bir tür, sonsuza dek varolmak üzere zamanında özel bir şekilde yaratılmıştı. Bu Hıristiyan görüş, Platon ve Aristoteles ile de uyum içindeydi.
- Nasıl?
- Platon'un idea öğretisine göre de tura hayvan türleri, mutlak idealar ya da biçimlerden türemişti ve değişmezdi. Hayvan türlerinin değişmez olduğu Aristoteles'in felsefesinde de önemli bir esas oluşturuyordu. Ancak Darvvin'in döneminde bu geleneksel görüşlerin karşıtı yolunda pek çok gözlemler yapıldı ve keşiflerde bulunuldu.
- Ne tür gözlemler ve buluşlardı bunlar?
- Öncelikle pek çok fosil bulundu. Türü tükenmiş hayvanlardan kalma büyük kemikler keşfedildi. Darvvin de karada bulduğu deniz hayvanı fosilleri üzerine oldukça fazla düşündü. Güney Amerika'da bu tür fosilleri And Dağları tepelerinde buldu. Deniz hayvanlarının Ant Dağlarının tepelerinde ne işi var Sofi? Cevap verebilir misin buna?
- Hayır.
- Kimilerine göre bu deniz yaratıklarını insanlar oraya çıkarmış olmalıydı. Kimilerine göre bu, kudretini insanlara göstermek isteyen Tanrı'nın işiydi.
- Bunu bilim nasıl açıklıyordu?
- Jeologların çoğu, Yeryüzü'nün pek çok kereler sular altında

kaldığını, depremler ve başka felaketler geçirdiğini öne süren bir felaket teorisini savunuyordu. Böylesi bir felaketten İncil'de de sözedi-lir. Büyük tufan ve Nuh'dan bahsedilen bölümdür bu. Ve her felaketten sonra Tanrı yeni ve öncekilerden daha mükemmel bitki ve hayvanlar yaratmak suretiyle Yeryüzü'nü yeniliyordu.
- Bu açıklamaya göre fosiller felaketler sonunda yokolan eski bir takım yaşam biçimlerinden kalma artıklar oluyordu herhalde...
- Evet. Bu fosillerin Nuh'un Gemisi'nde yer bulamayan hayvanlara ait olduğu söyleniyordu örneğin. Ancak Darvvin "Beagle"la yolculuğa çıkarken yanına İngiliz jeolog Charles Lyell 'in "Jeolojinin Esasları" adlı kitabını almıştı. Lyell'e göre Yeryüzü yüksek dağlar ve derin vadilerden oluşan şu anki haline yavaş yavaş ve uzun bir gelişme sonucu gelmişti. Bu teorideki ana fikir, küçücük değişimlerin zamanla büyük coğrafi değişimlere yol açabileceği fikriydi.
- Ne gibi değişimlerdi Lyell'in öne sürdüğü değişimler?
- Günümüzde de hâlâ geçerli olan güçlerdi bunlar: Hava ve rüzgâr, buzların erimesi, deprem ve toprak kaymaları. Su taşı deler, derler, anlık bir güçle değil ama damlaya damlaya. Lyell'e göre bu küçük, yavaş yavaş oluşan değişimler çok uzun bir zaman süreci içinde tüm bir doğayı değiştirebilirdi. Bu fikir tek başına Darvvin'in Ant Dağlarının tepesinde bulduğu fosilleri açıklamaya yetmez, ama küçük ve yavaş yavaş oluşan değişimlerin belli bir süre sonra dramatik değişimlere yol açacağı düşüncesi Darvvin'in bir an bile gözardı etmediği bir düşünce olmuştur.
- Hayvanların evrimi konusunda da benzer şeyler düşünüyordu herhalde...

*- Evet, o da kendine bunu soruyordu. Ama daha önce de söylediğimiz gibi, Darvvin temkinli bir insandı. Cevabını bilmediği pek çok soru soruyordu kendine. Bu anlamda o da kendinden önceki gerçek filozofların uyguladığı yöntemi kullanıyordu: Soru sormak önemlidir, cevaplar ise aceleye gelmez.
- Anlıyorum.

- Lyell'in teorisindeki önemli bir etmen Yeryüzü'nün yaşıydı. Darvvin'in zamanında bir çok çevrede, Tanrı'nın Yeryüzü'nü yaratmasından bu yana 6000 yıl geçtiğine inanılıyordu. Bu rakama, Adem ve Havva'dan bu yana yaşamış olan kuşakları sayarak varılıyordu.
- Ne saflık!
- Sonradan demesi kolay tabii! Darvvin ise Yeryüzü'nün yaşını 300 milyon olarak tahmin ediyordu. Çünkü hem Lyell'in aşamalı jeolojik evrim teorisi hem de Darvvin'in kendi evrim teorisinin bir anlam ifade edebilmesi için dünyanın yaradılışından bu yana çok uzun zaman geçmiş olması şarttı.
- Yeryüzü'nün gerçek yaşı ne peki?
- Bugün Yeryüzü'nün 4,6 milyar yaşında olduğunu biliyoruz.
- Yeter de artar bile...
- Şu ana dek Darvvin'in biyolojik bir evrim oluştuğuna dair öne sürdüğü kanıtlardan biri üzerine konuştuk. Bu kanıt, değişik kaya katmanlarında rastlanan, katmanlar boyunca oluşmuş fosillerdi. Darvvin'in öne sürdüğü bir başka kanıt da yaşayan türlerin coğrafi dağılımıydı. Bu noktada Darvvin'in kendi topladığı zengin malzemenin büyük faydası olmuştu. Değişik hayvan türlerinin bir bölgeden diğerine çok küçük farklılıklar gösterdiğini kendi gözleriyle görmüştü. Ekvador'un batısındaki Galapagos Adalan'nda ilginç gözlemlerde bulunmuştu.
- Anlat anlat!
- Bunlar birbirine çok yakın sıralanan volkanik bir adalar topluluğuydu. Bu yüzden üzerlerindeki bitki ve hayvan dünyası bakımından birbirlerinden pek farklı değildiler. Ancak Darvvin'i ilgilendiren tam da bu pek büyük olmayan farklardı. Adaların hepsinde kocaman kaplumbağalar yaşıyordu, ancak bunlar bir adadan diğerine küçük farklılıklar gösteriyordu. Tanrı bu adaların her biri için başka tür bir kaplumbağa mı yaratmıştı gerçekten?
,- Bu pek mümkün değil bence.
- Bundan daha da önemlisi, Darvvin'in Galapagos Adalan'ndaki

kuşlara dair gözlemleriydi. Bu adalarda ispinozlar, hiç değilse gagaları bakımından farklılık gösteriyorlardı. Darvvin bu farklılıkların kuşların değişik adalarda yediklerinden kaynaklandığını öne sürüyordu. Sivri gagalı yer ispinozları çam kozalağı, yassı gagalı ötleğen ispinozları böcek, ağaç ispinozlarıysa ağaçlarla dallardaki böcekleri yiyerek besleniyordu... Her bir ispinoz türü, kendi yiyecek koşullarına en uygun olan gagaya sahipti. Tüm bu ispinozlar tek bir ispinoz türünden türemiş olabilirler miydi? Yıllar geçtikçe bu kuşların değişik adalardaki yaşama uyum sağlamasıyla bunlardan yeni türler doğmuş olabilir miydi?
- Darvvin'in ulaştığı sonuç da bu olsa gerek...
- Evet, Darvvin'in "Darvvinci" olması Galapagos Adalan'nda gerçekleşmiştir de denebilir belki... Bu küçük adalar topluluğunda rastladığı hayvan türlerini daha önce Güney Amerika'da da görmüştü Darvvin. Tanrı tüm bu hayvanları birbirinden birazcık farklı olarak mı yaratmıştı gerçekten, yoksa bu türler zaman içinde bir evrime mi uğramışlardı? Darvvin gitgide türlerin değişmez olduğundan kuşku duymaya başlıyordu. Ancak evrimin nasıl gerçekleşmiş ya da çevreye uyumun nasıl sağlanmış olabileceğine hâlâ bir açıklama getiremiyordu. Yeryüzündeki tüm türlerin birbiriyle akraba olduğuna bir kanıtı daha vardı Darvvin'in?
-Ya?
- Bu da memeli hayvanlarda embriyonun gelişmesiydi. En baştaki aşamasında bir köpek, bir yarasa, bir tavşan ya da bir insan embriyosunda neredeyse hiçbir fark görülmez. Ancak iyice ileri aşamalarında insan embriyosuyla tavşan embriyosunu birbirinden ayırmak mümkün olur. Bu da hepimizin uzaktan akraba olduğunun bir kanıtı değil midir?
- Ama hâlâ evrimin nasıl gerçekleştiğini açıklayamıyordu, değil mi?
- Sürekli olarak Lyell'in, küçücük değişimlerin uzun vadede büyük değişiklikler yaratacağı teorisi üzerinde düşünüyordu. Ancak

bunun evrensel bir kural olarak nasıl geçerli olabileceğini açıklaya-mıyordu. Fransız zoolog Lamarck'ın teorisinden de haberdardı. La-marck, değişik türlerin, ihtiyaç duydukları organlarının gelişmiş olduğunu öne sürüyordu. Örneğin zürafaların uzun boyunlu olmalarının nedeni, birçok kuşak boyunca ağaçlardaki yapraklara uzanmak zorunda kalmalarıydı. Yani Lamarck, tek bir canlının kendi çabalarıyla kazandığı bir özelliğin, kalıtım yoluyla kendinden sonraki nesillere aktarılacağını savunuyordu. Ancak Darvvin, bu "edinilmiş özel-likler"in kalıtımsal olduğu teorisini bir

kenara atıyordu, çünkü Lamarck bu tezine bilimsel bir kanıt getiremiyordu. Ancak Darvvin'i sürekli meşgul eden bir başka düşünce vardı. Türlerin evriminin gerisinde yatan düzen, elini uzatsa yakalayabileceği mesafedeydi artık...
- Sabırsızlıkla bekliyorum.
- Ama ben bu düzeni senin bulmanı istiyorum. Bu yüzden soruyorum: Üç ineğin ve bunlardan yalnızca ikisine yetecek kadar yemin olsa ne yapardın?
- İneklerden birini keserdim herhalde...
- Güzel... Peki hangisini keserdin?
- En az süt verenini, sanırım.
- Demek öyle?
- Sence de en mantıklısı bu olmaz mıydı?
- Evet ve işte insanlar binlerce yıldır bunu yapmaktadırlar. Ama bu iki inekten öyle kolayca kurtulmak yok! Buzağı yapmak için bu iki inekten hangisini döllerdin?
- Daha çok süt verenini. Böylece buzağı da büyüyünce çok süt veren bir inek olur.
- Demek iyi süt veren ineği tercih edersin... Peki, iki tane av köpeğin olsa ve bunlardan birinden vazgeçmek zorunda kalsan, hangisinden vazgeçerdin?
- Tabii ki burnu daha iyi koku alanını tutar, diğerinden vazgeçerdim.
- Böylece daha iyi olan av köpeğini seçmiş olursun. İşte Sofi, in*

sanlar on bin yıldan fazladır hayvanları böyle elemelerden geçirmişlerdir. Tavuklar hep böyle haftada beş yumurta vermemiş, koyunlar hep bu kadar çok tüylü olmamış, atlar hep bu kadar kuvvetli ve hızlı olmamıştır. İnsanlar bu konuda hep bir yapay secide bulunmuşlardır. Bu, bitkiler dünyası için de geçerlidir. Patatesin iyisini eker insan; bundan daha da iyi patatesler çıksın diye. Tane vermeyen mısır koçanlarını kesip saklamaz. Darvvin'in altını çizdiği nokta, hiçbir iki ineğin, iki mısır sapının, iki köpek ya da iki ispinozun birbirinin aynı olmadığıdır. Doğada inanılmaz bir çeşitlilik olduğudur. Aynı türden olan bireyler bile birbirinin aynı,değildir. Mavi şişeden içtiğinde gördüğün de buydu herhalde...
- Evet, kesinlikle.
- Ve Darvvin soruyordu kendisine: Doğada da buna benzer bir işleyiş olabilir mi? Doğanın da hangi bireylerin hayatta kalacağına dair doğal bir seci uyguladığı düşünülebilir mi? Ve de bu tür bir işleyiş, çok uzun bir dönemde yepyeni bitki ve hayvan türleri yaratabilir mi?
- Cevabın evet olduğuna bahse girerim.
- Ama Darvvin hâlâ bu tür bir "doğal seçi"nin nasıl gerçekleşebileceğini kestiremiyordu. Ancak 1838 yılının Ekim ayında, "Beagle"la seyahatinden dönüşünden tam bir yıl sonra, nüfus konusunda uzman bir kişi olan Thomas Malthus'un küçük bir kitabı geçti eline. Kitabın adı "An Essay on the Principles of Population" idi. Yazar kitabın ana fikrini, paratonerin de kâşifi olan Amerikalı Benjamin Frank-lin'den almıştı. Franklin'e göre, doğada bir takım sınırlayıcı güçler olmasaydı, tek bir bitki ya da hayvan türünü tüm Yeryüzü'nde bulabilirdik. Ancak doğada farklı pek çok tür olduğu için bu türler birbirlerini denetlerler.
- Anlıyorum.
- Malthus bu düşünceyi alıp Yeryüzü'nün nüfus durumuna uyarlar. Malthus'a göre insanlar, hayatını sürdürmesi mümkün olamayacak kadar çok çocuk doğurma yeteneğine sahiptir. Dünyadaki yiyecek üretimi bu kadar insana yetmeyeceği için, bu insanların çoğu ya-

şam mücadelesinde yenik düşmeye mahkûmdur. Hayatta kalıp türünü sürdürebilenler, diğerlerinden daha güçlü olanlardır.
- Bence de mantıklı.
- İşte Darvvin'in aradığı evrensel işleyiş de buydu. Gelişmenin nasıl olduğunun cevabını bir anda buluvermişti. Gelişmenin nedeni hayatta kalma mücadelesindeki doğal seciydi. Bu seci sırasında etrafındaki koşullara en iyi uyabilen hayatta kalıyor ve türünü sürdüre-biliyordu. Bu teori, "Türlerin Kökeni Üzerine" adlı eserinde öne sürdüğü ikinci teoridir. Burada şöyle yazıyordu: "Fil tüm hayvanlar içinde en yavaş üreyenidir. Ancak bir filin doğurduğu tüm filler hayatta kalabilseydi, 750 yıl sonra tek bir çift filden ondokuz milyon fil üremiş olurdu."
- Ya tek bir morina balığından çıkan binlerce morina yumurtasına ne demeli?
- Darvvin ayrıca yaşam kavgasının birbirlerine en yakın türler arasında en zorlu biçimi aldığına işaret etmiştir. Bunlar aynı tür yiyecek için savaşmak durumundadırlar. İşte o zaman aralarındaki küçük farklar, ortalamadan küçük çapta sapmalar, büyük önem kazanır. Yaşam kavgası ne kadar güçlüyse, yeni türlerin ortaya çıkması o kadar çabuk olur. Bu kavgada ancak en güçlüler hayatta kalacak, diğerleri elenip gidecektir.
- Ne kadar az yiyecek varsa ve yeni doğanlar ne kadar çoksa, gelişme de o kadar hızlı olur, öyle mi?

- Tabii yalnızca yiyecek değildir önemli olan. Diğer hayvanlara yem olup olmamak da en az bu kadar önemlidir. Bu açıdan bakılınca, saklanmaya müsait bir rengi olmak, hızlı koşabilmek, düşmanları kolayca tanıyabilmek ya da çok kötü kokmak gibi özellikler çok işe yarayabilir. Yırtıcı hayvanlara karşı kullanılan zehir de böyledir. Kaktüslerin çoğunun zehirli olması da tesadüf değildir Sofi. Çölde yalnızca kaktüs yetişir. Ve kaktüs çöldeki otobur hayvanların yegâne yiyeceği olduğu için onların saldırılarına tamamıyla açıktır.
- Kaktüslerin iğneleri de vardır.

- Varolma savaşında bir başka önemli konu da çoğalma yeteneğidir. Darvvin çiçeklerin o muhteşem üreme mekanizmalarını tüm ayrıntılarıyla gözlemiştir. Çiçekler o güzel renklerini ve şahane kokularını, böcekleri kendine çekmekte kullanırlar. Çünkü böceklerdir çiçeklerin döJlenmelerini sağlayan. Kuşlar aynı nedenle güzel sesleriyle öterler. İneklerle hiç ilgilenmeyen melankolik bir öküzün soy ağacında yeri olmaz. Ortalamadan bu tür bir sapma gösteren bireyler derhal yokolurlar. Çünkü bireyin yegâne görevi olgunlaşıncaya kadar büyümek ve bundan sonra türünü sürdürmek üzere çoğalmaktır. Uzun bir bayrak yarışı gibidir bu. Şu veya bu nedenle üreyerek genlerini bir sonraki kuşağa aktaramayanlar sürekli elenecektir. Bu şekilde tür giderek daha güçlenecektir. Hastalıklara karşı direnç de türlerde toplanan ve türlerin hayatta kalanlarında korunan bir başka özelliktir.
- Yani her şey daha iyiye doğru gitmekte, öyle mi?
- Sürekli varolan bu doğal'seç i, belli bir çevreye ya da belli bir ekolojik ortama en iyi uyan türlerin, yine bu ortamda kendini en iyi üretebilecek türler olmalarını getirir. Ve belli bir çevrede avantaj olan bir özellik bir başka çevrede avantajlı bir özellik olmak durumunda değildir. Galapagos Adaları'ndaki birtakım ispinozlar için uçma yeteneği oldukça önemli bir özellikti. Ama yırtıcı hayvanların olmadığı ve yiyeceğin yeri gagalayarak çıkarılmak zorunda olduğu bir başka adada, uçmak o kadar da gerekli bir özellik değildi. İşte doğada bu kadar çok değişik ortam olduğu için bu kadar da çok değişik hayvan türü vardır.
- Ama dünyada tek bir insan türü var.
- Evet, çünkü insanların değişik yaşam koşullarına uyabilmek gibi büyük bir yetenekleri vardır. Darvvin de Kızılderililerin Tierra Del Fuego'daki çok soğuk iklimde nasıl yaşayabildiklerine hayret etmişti. Ama bu tüm insanların aynı oldukları anlamına gelmez. Ekvatorda yaşayanların Yeryüzü'nün kuzeyinde yaşayanlardan daha kara derili olmalarının nedeni siyah derinin vücudu güneş ışınlarından daha

iyi koruyor olmasıdır. Güneşte çok fazla kalan beyaz insanlar deri kanserine daha çok yatkındırlar örneğin.
- Kuzey'de yaşayanların beyaz derili olması da bir avantaj mıdır?
- Tabii, yoksa tüm insanlar kara derili olurlardı. Beyaz derinin güneş vitaminleri oluşturması daha kolaydır ve bu da güneş ışınlarının az olduğu yerlerde yaşayanlar için önemli bir avantajdır. Günümüzde bunun da kolayı var çünkü ekstra vitamin hapları almak mümkün. Ama doğadaki hiçbir şey rastlantı sonucu olmaz. Her şeyin nedeni, kuşaklar boyunca ortaya çıkmış, küçücük değişimlerdir.
- Aslında bu çok harika bir şey.
- Evet ya, değil mi? Şimdi Darvvin'in evrim teorisini şöyle bir özetleyelim...
- Buyur.
- Yeryüzü'nde hayatın gelişmesinin ardında yatan "hammadde", ancak diğerlerinden daha güçlü olanlar hayatta kalabildiği için, tek bir tür içinde sürekli olarak meydana gelen değişimlerdir. Evrimin "işleyişi" ya da itici gücü, hayatta kalabilmek için verilen mücadelede ortaya çıkan doğal secidir. Bu secinin sonucunda yalnızca daha güçlü olanlar ya da "ortama en iyi uyanlar" hayatta kalır.
- Bu bana da mantıklı geliyor. Peki "Türlerin Kökeni Üzerine" nasıl bir tepki topladı?
- Kitap tam bir tantana yarattı. Kilise buna şiddetle karşı çıktı, İngiltere'deki bilimsel çevreler ikiye bölündü. Bunda pek yadırganacak bir şey de yoktu. Darvvin Tanrı'yı iyice uzaklaştırmıştı yaradılış hikâyesinden. Ama bazıları da, kendi içinde gelişme olanağı taşıyan bir şey yaratmanın, küçük farklılıklar içeren pek çok şey yaratmaktan daha büyük bir yaratma gücü gerektirdiğini söylediler.
Sofi birden oturduğu yerde hopladı.
- Şuraya bak! dedi.
Eliyle camdan dışarısını gösteriyordu. Gölün kıyısında erkekle bir kadın elele yürüyorlardı. İkisi de çırılçıplaktı.

- Adem ile Havva bunlar, dedi Alberto. - Onların da Kırmızı Şapkalı Kız ve Harikalar Diyarındaki Alice'le aynı kaderi paylaşması kaçınılmazdı tabii. Bu yüzden buradalar.
Sofi pencerenin yanına gidip Adem ile Havva'nın ağaçların ardında gözden yokoluşlarını seyretti.
- Danvin insanların da hayvandan geldiğini söylüyordu, değil mi?

- Darvvin'in 1871 yılında "Descent of Man", yani "İnsanın Çıkışı" adlı kitabı yayımlandı. Bu kitapta insanlarla hayvanlar arasındaki büyük benzerliklere değinen Darvvin, insanlarla maymunların ortak bir kökeni olduğunu öne sürer. Bu arada, önce Cebelitarık'ta, birkaç yıl sonra da Almanya'da Neanderthal'da ilk insan türlerine ait kafa-tasları bulunmuştu. İşin ilginci 1871'de bu kitabın yayınlanması, 1859'da "Türlerin Kökeni Üzerine"nin yayınlanmasından çok daha az tepki yarattı. İnsanların hayvandan geldiği, bu ilk kitapta da üstü kapalı olarak anlatılıyordu zaten. Ve de daha önce de söylediğimiz gibi, 1882'de öldüğünde, Darvvin, bilimde müthiş bir öncü olarak, bir kahraman gibi toprağa verildi.
- Demek sonunda kıymeti anlaşıldı.
- Evet, sonunda anlaşıldı. Oysa ilk zamanlar ona "İngiltere'nin en tehlikeli adamı" deniyordu.
- Daha neler!
- ''İnşallah söyledikleri doğru değildir," diyordu sosyetik bir bayan, "doğruysa da inşallah fazla duyan olmaz!". Meşhur bir bilim adamı da benzer şeyler söylüyordu: "İnsanı küçük düşürücü bir keşif bu. Ne kadar az bilinse o kadar iyi!"
- Bunlar da olsa olsa insanın devekuşuyla akrabalığına iyi bir örnek bana kalırsa!
- Haklısın ama sonradan demesi kolay tabii! İnsanlar birdenbire İncil'de anlatılan yaradılış hikâyesini yeniden bir gözden geçirmek durumunda kalmıştı. Genç yazar John Ruskin şöyle diyordu: "Şu jeologlar peşimi bir bıraksa! İncil'deki her ayetten sonra çekiç sesle-

ri geliyor kulağıma."
- Çekiç sesleri Tanrı'nın sözüne duyulan şüpheyi simgeliyordu herhalde...
- Evet, böyle demek istiyordu herhalde. Üstelik yalnızca İncil'de anlatılan yaradılış hikâyesi değildi çürütülen. Darvvin'in teorisinin özünü, insanın yaradılışının rastlantısal değişimlere bağlı olduğu tezi oluşturuyordu. Bundan da ötesi, Darvvin insanı, "yaşam kavgası" gibi duygusallıktan son derece uzak bir şeyin ürünü olarak gösteriyordu.
- Darvvin bu "rastlantısal değişimler"in neler olduğundan söz ediyor muydu?
- İşte bu nokta, Darvvin'in teorisindeki en zayıf noktaydı. Darvvin kalıtım üzerine çok genel sözler edebiliyordu ancak. Döllenme sırasında birşeyler oluyordu. Bir anneyle babanın iki çocuğu hiçbir zaman tıpatıp aynı olmuyordu. Daha o anda bir değişim oluyordu. Ancak yepyeni bir şeyin ortaya çıkması açıklanamazdı bu şekilde. Öte yandan bir takım bitkiler ve hayvanlar sürgün vermek suretiyle ya da basit bir hücre bölünmesiyle çoğalabilmekteydi. Değişimlerin nasıl oluştuğu konusunda, Yeni Danvinizm denen akım Darvvin'in teorisini tamamladı.
- Ya? Nasıl?
- Tüm yaşam ve tüm oluşumlar hücre bölünmesi sonucunda ortaya çıkar. Bir hücre ikiye bölününce ortaya her ikisi de aynı kalıtımsal özellikleri taşıyan iki hücre çıkar. Hücre bölünmesi dediğimiz şey bir hücrenin kendi kopyasını yaratmasıdır.
- Demek öyle?
- Ancak bazen bu süreçte küçük bir hata olur. Ortaya çıkan yeni hücre ana hücrenin tıpatıp aynısı olmaz. Modern biyolojide buna mutasyon adı verilmektedir. Bu tür mutasyonlar çok önemsiz olabildiği gibi, bireyin özelliklerinde son derece büyük farklılıklar oluşmasına da yol açabilir. Doğrudan doğruya tehlikeli sonuçlar da doğu-rabilen bu mutasyon larda, kimi "mutanf'lar elenerek yok da olabilir.

Pek çok hastalığın nedeni de mutasyonla açıklanabilir. Ancak bazen bir mutasyon bireye hayatta kalma mücadelesinde işine çok fazla yarayacak bir özellik de katabilir.
- Uzun boyun gibi mi?
- Lamarck zürafaların uzun boyunlu oluşlarını, onların yaşamak için hep yüksek dallardaki yiyeceklere uzanmak zorunda kalışına bağlıyordu. Ancak Darvvinizme göre bu tür özellikler kalıtsal olarak aktarılabilecek özelliklerden değildi. Zürafaların uzun boyunlu olmasının nedeni, doğal bir değişimdi. Yeni Darvvinizmde böyle değişimlerin oluşma necten/n/'açıklayarak bu konuyu tamamlıyordu.
- Ve bu neden de mutas'yondu, değil mi?
- Evet. Kalıtımdaki bir takım rastlantısal değişimler sonucu zürafaların bir kısmı diğerlerinden daha uzun boyunlu olmuştu. Yiyecek bulma konusunda bu çok önemli bir özellikti tabii. En yüksek dallara uzanabilenlerin hayatta kalma şansı diğerlerine göre daha yüksekti. Bir takım ilkel zürafaların'da toprak altında yem bulmak gibi bir özellik kazanmış olabileceğini de düşünebiliriz. Yani uzun bir zaman süreci içinde bir tür ortadan kalkabilir ve bunun yerini iki farklı tür alabilir.
- Anlıyorum.
- İstersen doğal secinin oluşma biçimine yakın zamandan birkaç örnek verelim şimdi de. Bu aslında çok basit bir ilke.
- Nasıl bir örnek bu?

- İngiltere'de huş güvesi denen bir kelebek türü yaşar. Adından da anlaşılabileceği gibi bu hayvanlar beyaz huş ağacı gövdelerinde yaşarlar. 1700 yıllarında huş güvelerinin çoğu açık gri renkteydi. Neden sence Sofi?
'
- Aç kuşların onları görmesi zor olsun diye!
• Ancak arada bir koyu renkli huş güveleri de doğar. Bunun nedeni tamamen rastlantısal mutasyonlardır. Bu koyu renkli çeşitlerin hali ne olmuştur sence?
- Daha kolay görüldükleri için aç kuşlara yem olmuşlardır her-

halde.
- Evet, çünkü açık renkli ağaçların olduğu bu ortamda, koyu renkli olmak iyi bir özellik sayılamazdı. Bu yüzden sayısı sürekli artan, beyaz renkli huş güveleri oluyordu. Ancak sonra ortamda önemli bir değişiklik oldu. Sanayileşmeyle birlikte beyaz huş ağaçlarının rengi.kurumdan kararmaya başladı. Peki o zaman huş güvelerine ne oldu dersin?
- O zaman da koyu renklilerin yaşama şansı artmış olmalı.
- Evet, bu kez de kısa zamanda koyu renkli huş güvelerinin sayısı arttı. 1848'den 1948'e dek koyu renkli güvelerin sayısında yüzde 1'den yüzde 99'a dek varan bir artış gözlendi. Ortam değişmiş, açık renkli olmak yaşam mücadelesinde avantajlı bir özellik olmaktan çıkmıştı. Tam tersine! Hayatın beyaz "mağluplar"ı, kara ağaç gövdelerinde kendilerini bir göstermeye görsünler, hemen kuşlara yem oluveriyorlardı. Ama sonra ortamda tekrar bir değişiklik oldu. Fabrikalarda daha az kömür yakılıp, dumanların daha iyi arıtılması sonucu çevre son yıllarda önemli ölçüde temizlendi.
- Ve ağaç gövdeleri yine eski açık renklerine döndü...
- Böyle olunca da huş güvelerinin rengi açılmaya başladı. Uyum dediğimiz şey işte bu. Uyum bir doğa yasasıdır.
- Anlıyorum.
- İnsanların çevreye müdahalelerine başka örnekler de verebiliriz.
- Ne gibi?
- Örneğin insanlar zararlı hayvanlarla mücadelede zehirli maddeler kullanırlar. Başlangıçta bu istenen sonucu verebilir. Ama bir tarla ya da bir meyve bahçesini böcek ilacıyla ilaçlamak küçük bir çevre faciasına yol açmak demektir aslında. Sürekli mutasyonlar sonucunda ilaca dayanma gücü fazla ya da bağışıklığı artmış böcekler oluşmaya başlar. Hayatın bu "galipleri" giderek daha fazla üreme olanağı bulurlar ve böylece aslında ortadan kaldırılmaya çalışılan bu böcekleri yok etmek gitgide daha çok güçleşir. Çünkü yalnızca en

güçlü olanları hayatta kalabilmektedir. -Zor iş!
- En azından bu konularda düşünmemiz gerek. Üstelik insan kendi vücudundaki zararlı organizmalarla, bakterilerle de mücadele etmeye çalışır.
- Evet, penisilin ya da antibiyotik kullanarak.
- Penisilin kürü de bu küçük canavarlar için bir tür "çevre facia-sı"dır ilkin. Ama biz vücudumuza penisilin vermeyi sürdürdükçe belli bir takım bakterilerin bağışıklığı artmaya başlar. Böylelikle vücudumuzda mücadele etmesi giderek güçleşen bir grup bakteri üretmiş oluruz. Zamanla aldığımız antibiyotik etki etmemeye başlar, hep bir öncekinden daha güçlü antibiyotik almamız gerekir ve sonunda...
- Sonunda bakteriler öyle çoğalırlar ki artık ağzımızdan çıkmaya başlarlar belki de. Belki de artık onları silahla vurmamız bile.gerekebilir...
- Yok canım, biraz abarttın sen de! Ama gerçek olan bir şey varsa, o da modern tıbbın içinden çıkılması güç bir ikilem yarattığıdır. Bu, yalnızca bakterilerin güçlenmesi konusunda böyle değildir. Eskiden çocuklar bir takım hastalıklara boyun eğmek zorunda kalırlardı. Evet, doğan çocukların içinde ancak en güçlüleri hayatta kalırdı. Ama modern tıp bu doğal seciyi ortadan kaldırdı. Tek bir bireyin ufak bir "problem"i aşmasını sağlamakla, insan soyunun değişik hastalıklara olan direncini azaltıyor olabiliriz. "Kalıtım sağlıklılığı" denen şeyi göz önüne almamak, insan soyunun "dejenerasyon"una yol açabilir. Yani insan soyunun ciddi hastalıklara karşı, kalıtım yoluyla aktarılan direnme gücü giderek azalabilir.
- Pek iç açıcı konular değilmiş bunlar.
- Evet, ama gerçek bir filozof "iç açıcı" olsa da olmasa da inandığı bir şeyin üzerine gitmeli. Konumuzu yine şöyle bir toparlayalım...
- Buyur.
- Diyebiliriz ki yaşam, yalnızca kazanan kuponların gözle görünür olduğu bir totodur.

- Ne demek bu?

- Yaşam kavgasında yenik düşenler yokolup giderler. Yeryij. zü'nde milyonlarca yıldır pek çok bitki ve hayvan türleri arasında "kazanan kuponlar" ilan edilmektedir. "Kaybeden kuponlar" ise yalnızca tek bir kez ortaya çıkarlar. Yani şu an Yeryüzü'nde varolan tüm bitki ve hayvanlar "kazanan kuponlar"dır.
- Çünkü hep en iyi olan hayatta kalır.
- Evet. Şimdi bana şu çobanın getirdiği levhayı uzatabilirsen biraz...
Sofi levhayı uzattı. Levhanın bir yüzünde Nuh'un Gemisi'nin resmi vardı. Öbür yüzünde ise tüm hayvanların yer aldığı bir soy ağacı çiziliydi. Alberto'nun şimdi göstermek istediği de buydu.
- Burada çeşitli bitki ve hayvan soyları gösterilmekte. Her bir türün hangi gruba, hangi sınıfa ait olduğu görülebiliyor.
- Evet.
- İnsanlarla maymunlar primat denen gruba dahildir. Primatlar memeli hayvanlara, memeli hayvanlar omurgalı hayvanlara, omurgalı hayvanlar da çok hücreli hayvanlar sınıfına aitir.
- Bu bana Aristoteles'i hatırlatıyor.
- Doğru. Bu soy ağacı bize sadece bugün hangi hayvanların hangi sınıfa ait olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda bize hayatın gelişimini de gösteriyor. Örneğin burada görüyoruz ki kuşlar bir zamanlar sürüngenlerden, sürüngenler hem karada hem suda yaşayabilen hayvanlardan, bunlar da balıklardan ayrılmak suretiyle meydana gelmişlerdir.
- Evet, görebiliyorum.
- Bir alt-grup ikiye ayrıldığı zaman, yeni türlere yol açan bir mu-tasyon olmuş demektir. Yıllar içinde yeni hayvan sınıflarının ve yeni hayvan gruplarının oluşması da böyle olmuştur. Ancak unutmamalı ki bu oldukça basitleştirilmiş bir çizimdir. Gerçekte bugün Yeryüzü'nde bir milyondan fazla hayvan türü bulunmaktadır ve bu da bugüne dek yeryüzü üzerinde varolmuş hayvan türlerinin yalnızca çok

küçük bir yüzdesidir. Örneğin şurada gördüğün trilobit denen hayvan türü artık mevcut değildir.
- En aşağıda da tek hücreli hayvanlar var.
- Bunlardan bazıları milyarlarca yıldır değişmeden bugüne gelmişlerdir. Gördüğün gibi tek hücreli hayvanlardan bitkiler dünyasına bir çizgi çekilmiş. Çünkü muhtemelen bitkiler de hayvanlar da aynı ilk hücreden meydana gelmişlerdir.
- Görüyorum, ama merak ettiğim bir şey var.
- Evet?
- Bu ilk hücre nasıl meydana geldi? Darvvin buna yanıt verebiliyor muydu?
- Oarvvin'in temkinli bir insan olduğunu söylemiştim. Ama bu noktada salt bir varsayımdan hareket etme hakkını görüyordu kendinde. Şöyle yazıyordu:
"... eğer (eğer ya! Ama ne eğer!) içinde her türlü amonyaklı ve fosforlu tuzların, ışığın, ısının, elektrik vs. nin mevcut olduğu küçük, sıcak bir su birikintisi olduğunu ve burada daha karmaşık değişimler geçirmeye müsait bir proteinin kimyasal olarak teşekkül ettiğini düşünecek olursak..."
- Ne olur o zaman?
- Oarvvin'in burada yaptığı, ilk hücrenin organik olmayan maddelerden nasıl oluşmuş olabileceği üzerine varsayımlarda bulunmaktı. Ve yine tahminleri son derece isabetliydi. Çünkü günümüzde de bilim, en ilkel yaşam biçiminin Darvvin'in tarif ettiği böyle bir "sıcak su birikintisi"nde ortaya çıkmış olabileceğini söylüyor.
- Devam et.
- Bu konuya oldukça yüzeysel bir şekilde değinmekle yetinelim. Ama unutma ki burada Darvvin'i bırakıp, Yeryüzü'nde hayatın başlangıcı üzerine günümüzde getirilen en son açıklamalara geçmiş oluyoruz.

- Oldukça heyecanlıyım şimdi. Yeryüzü'nde hayatın nasıl başladığını bilen hiç kimse yok mu, yoksa var mı?
- Belki bu kesinlikle bilinmiyor ama giderek bu büyük bulmaca-nın cevabını vermede önemli yollar katediliyor.
- Devam et.
- Her şeyden önce şunu belirtelim ki Yeryüzü üzerindeki her türlü canlı, hem bitkiler ve hem de hayvanlar, aynı maddelerden oluşur. Bir canlının en basit tanımı şudur: canlı, besinli bir ortamda kendini iki tane birbirinin aynı parçaya bölebilen maddedir. Bu süreç, DNA dediğimiz bir madde tarafından yönetilir. DNA diye, yaşayan her türlü hücrede varolan kromozomlara ya da kalıtımla geçen maddeye denir. DNA aslında bir molekül ve oldukça karmaşık bir makro-mo-leküldür. Esas soru, ilk DNA molekülünün nasıl ortaya çıktığı sorusudur.
- Evet?
- Yeryüzü, bundan 4,6 milyar yıl önce, güneş sisteminin ortaya çıkmasıyla birlikte oluşmuştur. Yeryüzü önceleri ateş halinde bir küreydi ve sonra zamanla yer kabuğu soğudu. Modern bilime göre ilk hayat da günümüzden 3-4 milyar yıl kadar önce ortaya çıktı.
- İnanılır gibi değil!

- Dur hele, devamını dinle de öyle karar ver. Öncelikle, Yeryüzü'-nün o zaman şimdikinden tamamen farklı olduğunu unutmamalısın. Yeryüzü'nde hayat olmadığı için atmosfer de oksijen içermiyordu. Çünkü oksijen ancak bitkilerin fotosentezi yoluyla açığa çıkan bir maddedir. İşte o zamanlar dünyada oksijen olmaması son derece önemli bir nokta. Çünkü DNA'yı oluşturan yapı taşlarının oksijen içeren bir atmosferde ortaya çıkmış olması olamayacak bir şey.
- Nedenmiş o?
- Çünkü oksijen son derece reaktif bir maddedir. DNA gibi karmaşık bir molekül de oksijenli bir ortamda oluşma fırsatı bulamaz, hemen "okside" olurdu.
- Pekâlâ.

- Bu yüzden de bugün hiçbir yeni canlı türünün, evet hattâ bir bakteri ya da bir virüsün bile, ortaya çıkamayacağını aynı kesinlikle söyleyebiliyoruz. Dünyadaki tüm hayat tamı tamına aynı yaşta olmak zorunda. Bir fille bir bakterinin soy ağacı tamı tamına aynı uzunlukta olmak durumunda. Bir fil ya da bir insan gerçekte bir tek hücreli yaratıklar toplamıdır. Çünkü vücudumuzdaki her bir hücre vücudumuzun diğer hücreleriyle tamamen aynı kalıtımsal maddeleri içerir. Yani kim olduğumuz, vücudumuzun her bir küçük hücresinde tanımlanmış durumdadır.
- Düşününce insana oldukça ilginç geliyor.
- Hayatın en büyük bilmecelerinden biri de, çok hücreli bir hayvanda her bir hücrenin yine de ayrı bir işlevi olmasıdır. Çünkü kalıtsal özellikler her hücrede aynı ölçüde etkin değildir. Bu özelliklerin ya da genlerin bir kısmı etkin bir kısmı ise etkin değildir. Bir ciğer hücresi, bir sinir hücresinden ya da bir deri hücresinden farklı proteinler üretir. Ama ciğer hücresi de, sinir ve deri hücreleri de aynı DNA molekülünü, yani tüm bir organizmanın tanımını içerir.
- Devam et.
- Atmosferde oksijen olmadığı zamanlarda Yeryüzü'nün etrafında dünyayı uzaydan gelen ışınlardan koruyan bir ozon tabakası da yoktu. Bu da önemli bir nokta. Çünkü bu ışınlar ilk moleküllerin oluşumunda önemli bir rol oynamış olmalılar. Pek çok farklı kimyasal maddenin karmaşık makro-moleküller oluşturmasının nedeni böyle bir kozmik ışın olmalı.
- Pekâlâ.
- Tekrar belirteyim: Karmaşık moleküllerin oluşabilmesi için en azından iki koşul sağlanmış olmalı: Atmosferde oksijen olmamalı ve uzaydan gelen ışınlar olmalı.
- Anlıyorum.
- Bu küçük su birikintisinde, ya da bilimin bugün kullandığı tâbirle bu ilk "küçük, sıcak havuz"da, karmaşık bir molekül oluştu. Bu molekülün birbirinin aynı iki parçaya bölünmek gibi ilginç bir

özelliği vardı. Böylece uzun bir evrimin başlangıcı oluşmuş oluyordu Sofi. Biraz basitleştirecek olursak, bunun Yeryüzü'ndeki ilk kalıtımsal madde, ilk DNA ya da yaşayan ilk canlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu hücre bölündükçe bölündü ve her bir bölünmede mutasyon-lar oluştu. Çok, çok uzun zaman sonra böyle tek hücreli organizmalar birleşerek çok hücreli, karmaşık organizmaları meydana getirdi. Böylelikle bitkilerin fotosenteziyle birlikte atmosfer oksijen içermeye başladı. Oksijenin iki önemli anlamı oldu: Birincisi, ciğerleriyle soluyan hayvanlar ortaya çıkabildi. İkincisi de atmosfer Yeryüzü'nü uzaydan gelen zararlı ışınlara karşı koruyabildi. Çünkü Yeryüzü'nde ilk canlının oluşabilmesini sağlayan bu ışınlar, yaşayan canlılar için en büyük tehlikeydi de aynı zamanda.
- Ama atmosfer bir çırpıda oluşmadı ya! İlk canlılar atmosfersiz bir ortamda nasıl varolabildiler?
- Yaşam önce denizlerde, "küçük, sıcak havuz"da oluştu. Canlılar burada zararlı ışınlardan korunabiliyordu. Hem suda, hem de karada yaşayabilen ilk canlıların ortaya çıkması, ancak denizdeki bu canlıların bir atmosfer oluşturmasından sonra mümkün oldu. Gerisini biliyoruz. Biz de şimdi burada, ormanda bir kulübede oturmuş, üç-dört milyar yıl sürmüş bir süreçten bahsediyoruz. Ve bu uzun süreç kendi bilincine bizde varıyor.
\
- Ve sen yine de herşeyin birtakım rastlantılar sonunda böyle olduğuna inanıyorsun, öyle mi?
- Hayır, ben böyle demedim. Bu levha, evrimin bir yönü olduğunu da gösteriyor aynı zamanda. Milyonlarca yıl boyunca insanlarda giderek daha karmaşık bir sinir sistemi ve daha büyük bir beyin oluştu. Ben bunun yalnızca bir rastlantıyla açıklanabileceğine inanmıyorum. Ya sen?
- İnsanın bir gözü var ve bu bir rastlantı sonucu oluşmuş olamaz. Çevremizdeki şeyleri görebilmemizin bir anlamı olmalı. Sence de doğru değil mi bu?
- İnsandaki göz de Darvvin'i şaşırtan hususlardan biriydi. Göz

kadar güzel bir şeyin salt bir rastlantı sonucu oluşmuş olacağını o da kabul edemiyordu.

Sofi Alberto'ya baka kaldı. Bir kez daha, şu anda yaşıyor olmasının, yalnızca bir kez yaşayacak olmasının, bir daha hayata gelmeyecek olmasının ne kadar ilginç bir şey olduğunu düşündü. Aniden dudaklarından şu sözler döküldü:
- "Neden ki bu amaçsız yaradılış, Yokolacaksa bir gün her yaratılmış?"
Alberto Sofi'ye sert sert baktı:
- Böyle konuşmamalısın.çocuğum. Bunlar şeytanın sözleri.
- Şeytanın mı?
- Ya da Goethe'nin "Faust" adlı eserindeki Mef istofeles'in. "Was soll uns denn das ew'ge Schaffen! Geschaffens zu nichts hinvvegzuraffenl"
- Ama ne anlama geliyor ki bu sözler?
- Faust ölürken tüm yaşamı gözlerinin önünden geçer ve bir zafer edasıyla şunları söyler:
Dur güzel an, kal biraz!
Bin yıl silemez
yaşantımda bıraktığım izleri.
Önceden görüyorum her şeyi büyük bir saadetle
ve tadına varıyorum şimdi bu büyük anın. -
- Ne güzel söylemiş.
- Ama sonra sıra şeytana gelir. Faust sözlerini bitirir bitirmez o
başlar:
Neden geçmiş? Geçmiş! ne saçma bir laf. Neden ki bu amaçsız yaradılış, yokolacaksa bir gün her yaratılmış?

Geçmişle hiç olmamış aynı şey! "Geçmiş, gitmiş!" Yani neymiş? Hiç yaşamamış da sanki yaşayıp sonuna gelmiş. Öyleyse en iyisi bence sonsuz boşluk.
- Ne karamsar sözler bunlar! Ben Faust'un sözlerini daha çok sevdim. Hayatı son bulsa da, Faust ardında bıraktığı izlerde bir anlam buluyor.
- Çünkü Darvvin'in evrim teorisinin bir başka sonucu değil midir her bir küçük canlının bu büyük bağlamda bir anlam taşıdığı? Yaşayan bu gezegen biziz, Sofi! Evrende yanan bir güneşin etrafında gezinen bu büyük gemi biziz. Her birimiz de aynı zamanda yaşamın içinde yüzen, genlerle yüklü bir gemiyiz. Yükümüzü bir sonraki limana bıraktığımızda boşa yaşamamışız demektir. Björnstjerne Björn-son da "İlahi II" adlı şiirinde aynı düşünceleri dile getirir:
Selam olsun sana
her şeyin başı ömrün ilkbaharı! Yaradılış sabahı her şey ordadır,
yalnızca biçimdir yokolan.
Yoksa soy doğar soydan, daima yücelerek;
tür doğar türden milyonlarca yıldır. Dünyalar gelir, dünyalar geçer.
Hayatın neşesine karış, sen - bu baharda çiçek olabilen,
sonsuzluk şerefine tadına var bugünün insanlık adına; kendi payına düşenin tadına var

bu sonsuzluk denizinde, küçük ve güçsüz çek her bir nefeste, bu sonsuz günün havasını içine!
- Ne kadar güzel!
- Artık başka bir şey söylemiyorum. "Satırbaşı!"
- Artık şu ironiye bir son versen iyi olur.
- "Satırbaşı!" dedim. Sözümü dinlemek zorundasın.

...kadının içinde beliren kötü ve bencil düşünceler..
Hilde elindeki koca dosyayla birlikte yerinden fırladı. Dosyayı yazı masasının üzerine bırakıp üzerindekileri çıkarttı ve banyoya koştu. İki dakika kadar duşta kaldıktan sonra aceleyle giyindi ve koşarak aşağıya indi.
- Kahvaltıya geliyorsun, değil mi Hilde?
- Önce biraz çıkıp kayığa binmeliyim.
- Ama Hilde!
Evden koşarak çıkıp aşağıya doğru eğimli bahçeyi geçti. Kayığı iskeleden çözüp içine atladı ve kürek çekmeye koyuldu. Körfezde kürek çekti de çekti, önce hızlı hızlı, sonra gitgide sa-kinleşerek.
"Yaşayan bu gezegen biziz, Sofi! Evrende yanan bir güneşin etrafında gezinen bu büyük gemi biziz. Her birimiz de aynı zamanda yaşamın içinde yüzen, genlerle yüklü bir gemiyiz. Yükümüzü bir sonraki limana bıraktığımızda boşa yaşamamışız demektir..."

Hepsini ezbere hatırlıyordu. Zaten kendisine yazılmıştı tüm bunlar. Sofi'ye değil, kendisine. Dosyadaki her şey Hilde'ye babasından mektuptu.
Kürekleri kayığın içine aldı. Kayık böylece bir süre suda salınarak durdu. Küçük su çırpıntıları kayığı okşuyordu. Bu küçük kayığın Lillesand'daki bir körfezin yüzeyinde yüzmesi gibi o da Yeryüzü'nün üzerindeki küçücük bir fındık kabuğu gibiydi.
Burada Sofi ile Alberto'nun yeri neydi peki? Evet, nerdeydi

Alberto ile Sofi?
Onların yalnızca babasının aklındaki bir takım "elektromanyetik etkileşimler" olduğuna inanamıyordu. Onların yalnızca babasının seyahat daktilosundan çıkma, kâğıt üzerindeki yazılar olduğunu kabul edemiyordu. Böyle olduğuna inanmak demek, kendisinin de bir zamanlar "küçük, sıcak bir ha-vuz"da oluşmuş protein alışverişinden başka bir şey olmadığına inanmak demekti. Oysa o bunun ötesinde bir şeydi. Hilde Möller Knag'dı o.
Bu büyük dosya harika bir, yaşgünü armağanıydı kuşkusuz. Ve kuşkusuz babası Hilde'de mutlak olan bir öze dokunmayı başarmıştı. Ama yine de babasının Sofi ile Alberto'dan bahsederken kullandığı çok bilmiş tonlamadan hoşlanmıyordu. '
Daha eve varmadan ufak bir ders verecekti babasına. Bunu o ikisine borçluydu. Hilde babasının Kastrup Havaalanı'ndaki halini, deli gibi oradan oraya koşturmasını gözünün önüne getirebiliyordu.
Bir süre sonra Hilde iyice sakinleşmişti. Gerisin geriye kürek çekerek kayığı tekrar iskeleye bağladı. Sonra gidip annesiyle beraber kahvaltı etti. "Yumurta nefisti, ama biraz daha katı olsa daha iyi olurdu" demek gibi sıradan konulardan bahsetmek hoşuna gitti.
Dosyayı tekrar eline aldığında akşam olmuştu. Pek fazla sayfa kalmamıştı artık geriye.
Tekrar kapı çalındı.
- Kulaklarımızı tıkasak olmaz mı? diye sordu Alberto. - Belki o zaman ses de kaybolur gider.
- Olmaz. Kimin geldiğini bilmek istiyorum. Alberto da Sofi'nin arkasından gitti.
Kapıda çıplak bir adam duruyordu. Son derece haşmetli birta-

vırla duruyordu ama üzerinde başındaki taçtan başka hiçbir şey
yoktu.
- Evet? diye kükredi adam. - Kralın Yeni Giysileri hakkında ne
düşünüyorsunuz bakalım?
Al bert o ile Sofi şaşakalmışlardı. Onların bu haliyse adamı endişelendirdi.
- O da ne? Siz reverans da yapmıyorsunuz karşımda! diye bağırdı adam.
Alberto tüm cesaretini toplayıp:
- Doğru ama siz de niye böyle çırılçıplak geziyorsunuz? dedi. Çıplak adam kısa bir süre daha o muzaffer tavrını bozmadan
durdu. Alberto Sofi'nin kulağına fısıldadı:
- Kendinin saygıdeğer biri olduğunu sanıyor!
• Burada bir tür sansür mü uygulanmakta? diye sordu adam.
- Hayır efendim. Tümüyle uyanığız ve aklımız tümüyle yerinde. Bu yüzden siz bay Kral'ı bu kılıkta bu kapıdan içeriye sokmamız mümkün değil.
Sofi'ye bu kendini beğenmiş ama çırılçıplak adamın hali öyle komik göründü ki birden gülmeye başladı. Adama bu gülüş bir şok etkisi yaratmış olacak ki o da o anda üzerinde başındaki taçtan başka bir şey olmadığını farketti. İki eliyle önünü kapayıp doğru ormana koştu. Orada Adem ve Havva, Nuh, Kırmızı Başlıklı Kız ve Sevimli Ayıcık'la karşılaşırdı belki kimbilir!
Alberto ile Sofi eşikte durmuş gülüyorlardı. Alberto sonunda:
- İstersen gel yine içerde oturalım. Sana şimdi de Freud'dan ve onun bilinçaltıyla ilgili öğretisinden bahsedeceğim.
Yine pencerenin yanına oturdular. Sofi saatine bakıp:
- Saat iki buçuk olmuş bile. Daha partiyle ilgili bir sürü hazırlık yapmam gerek, dedi.
- Benim de. Ama önce Sigmund Freud 'la ilgili bir çift söz etmemiz gerek.

- Freud filozof muydu?
• Ona kültür düşünürü diyebiliriz en azından. Freud 1856'da doğdu ve Viyana Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördü. O zamanlar kültürel hayatın son derece canlı olduğu bir kentti Viyana ve Freud hayatının büyük bir kısmını bu kentte geçirdi. Önceleri tıbbın nöroloji dediğimiz dalında ihtisas yaptı. 19. yüzyılın sonlarından bu yüzyılın başlarına dek ise kendisinin "ruh çözümlemesi" ya da "psikanaliz" diye bilinen yöntemini geliştirdi.

- Sanırım bunun ne anlama geldiğini açıklayacaksın.
- "Psikanaliz" deyimi hem insanın genel ruhsal durumunu anlatan bir sözcük olarak, hem de sinirsel ve ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılan bir yöntem anlamında kullanılır. Ben burada ne Freud'un kişi olarak kendisinin ne de yönteminin ayrıntılarına gireceğim. Ancak bir insanı anlayabilmek için onun bilinçaltıyla ilgili görüşlerini mutlaka bilmek zorundayız.
- İlgimi çekmeyi basardın bîle. Anlat bakalım!
- Freud bir insanın kendisiyle o insanın çevresi arasında sürekli bir gerilim olduğu kanısındadır. Bir insanın kendi istek ve ihtiyaçlarıyla, çevresinin istek ve ihtiyaçları devamlı olarak çelişir. Freud'un İnsan davranışının kökenindeki nedenleri bulduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu da onu, 19. yüzyılda son derece popüler olan Natü-ralist akımların bir sembolü haline getirmiştir.
- İnsanların "davranışlarının kökenindeki nedenler"le ne demek istiyorsun?
- Davranışlarımızı belirleyen şey yalnızca aklımız değildir. İnsanlar, 18. yüzyıl Usçularının inanıp inandırmak istedikleri kadar akılcı yaratıklar değillerdir. Düşüncelerimizi, rüyalarımızı ve davranışlarımızı çoğu zaman hiç de mantıklı olmayan bir takım dürtüler belirler. Bu tür akıl dışı dürtüler, içimizde duyduğumuz daha derin bir takım istek ya da gereksinimlerin işaretçisi olabilirler. Örneğin yetişkin bir insanın cinsel ihtiyacı, çocuklardaki meme emme ihtiyacı kadar temel bir ihtiyaçtır.

- Anlıyorum.
- Bu kendi içinde çok müthiş bir buluş olmayabilir. Ama Freud bu tür temel ihtiyaçların "kılık" ya da "biçim değiştirerek", davranışlarımızı bizim kontrolümüz dışında belirlediğini de söyler. Ayrıca küçük çocukların da cinsel ihtiyaçları olduğunu söyler ki "çocuk cin-selliği"ne dair bu iddia, Viyana'daki yüksek kültürlü zümrelerin şiddetli tepkisini toplamış, Freud'u sevilmeyen adam yapmıştır.
- Hiç şaşırmadım doğrusu.
- Söz konusu dönem, her türlü cinselliğin tabu sayıldığı "Victoria DönemP'ydi. Freud çocuklarda cinsellik konusundaki görüşlerini kendisinin terapisttik yaptığı dönemlerdeki deneyimlerine dayandırıyordu. Yani öne sürdüğü tezlerin deneysel bir tabanı vardı. Nevroz ya da diğer bazı sinirsel hastalıkların nedeninin çocuklukta yaşanmış bir takım çatışmalar olduğunu da gözlemlemişti. Freud zamanla "ruhsal arkeoloji" diyebileceğimiz bir tedavi yöntemi geliştirdi.
- Ne anlama geliyor bu?
- Bir arkeologun işi, değişik kültür aşamalarını inceleyerek uzak bir geçmişten izler bulmaktır. 18. yüzyıldan bir bıçak bulur örneğin. Sonra toprağın biraz daha derininde 14. yüzyıldan kalma bir tarak bulur. Daha da derine indiğinde de 5. yüzyıldan kalma bir vazo...
¦ Evet?
- Aynı şekilde psikanalist de hastasının da yardımıyla, sonunda sinirsel hastalığa yol açmış olan, hastanın geçmişte yaşadığı ve bilinçaltında yatan deneyimleri gün ışığına çıkarmaya çalışır. Çünkü Freud'a göre her türlü anımız aslında bilinçaltımızda yatmaktadır.
- Şimdi daha iyi anlıyorum.
- Bu şekilde psikanalist hastanın yıllarca unutmaya çalıştığı ama gerçekte hep varolan ve o insanı hep engellemiş olan kötü bir deneyimi bulup çıkarır. Böyle bir "dramatik olayı" bilinç düzeyine çıkarıp hastayı bununla yüzleştirdiğinde hasta bu meseleyi artık "halletmiş olur" ve iyileşir.
- Çok mantıklı.

- Tabii ben çok hızlı gittim. Önce Freud'un insan ruhunu nasıl tanımladığını görelim. Hiçbir küçük çocuğu yakından gördün mü?
- Dört yaşında bir kuzenim var.
- Dünyaya geldiğimizde, doğrudan doğruya fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarımızın belirlemesine göre yaşarız. Süt verilmezse ağlarız. Altımızı ıslattığımızda da. Fiziksel yakınlık ve vücut sıcaklığı aradığımızı hareketlerimizle belirtiriz. İçimizde taşıdığımız bu "arzu ilke-si"ne Freud O adını veriyordu. Çocukken salt bir "O"yuzdur.
- Evet?
- "O" ya da bu arzu ilkesini büyüyûnceye kadar ve tüm hayatımız boyunca içimizde taşırız. Ancak zamanla isteklerimizi çevremize uyarlamayı öğreniriz. Zamanla arzu ilkesi yerini "gerçeklik ilkesF'ne bırakmaya başlar. Freud böylelikle düzenleyici bir işlevi olan bir ben yarattığımızı söyler. Bir şeyi ne kadar çok istersek isteyelim artık bu isteğimiz olana kadar oturup ağlamayız.
- Tabii ki öyle.
- İşte büyüdüğümüzde bir şeyi çok güçlü bir biçimde istediğimiz ve bu isteklerin toplumca kabul edilmediği anlar olabilir. Bu durumda isteklerimizi bastırmak, yani bu istekleri unutmaya çalışmak durumunda kalabiliriz.
• Anlıyorum.

- Freud insan ruhunda üçüncü bir "basamak" daha olduğunu söylüyordu. Daha çok küçük yaşlardan itibaren anne-babamızın ve çevremizin ahlak kurallarıyla karşı karşıya kalırız. Yanlış bir şey yaptığımızda, anne-babamız "A, böyle yapılmaz!" ya da "A, ne ayıp şey!" derler. Büyüdükten sonra da ahlak kuralları ve yargılar devam eder. Çevremizin ahlaksal beklentileri sanki içimize girmiş, benliğimizin bir parçası olmuştur. Freud bunu üstben diye adlandırır.
- Bununla vicdanı mı kastediyordu?
- "Üstben" dediği şeye vicdan da dahildir. Freud'a göre üstben "kötü" ya da "olmayacak" şeyler istediğimizde harekete geçer. Erotik ya da cinsel arzular konusunda da bu böyledir. Ve daha önce de

söylediğimiz gibi Freud bu tür "olmayacak" ya da "ayıp" isteklerin içimizde daha çocukluktan itibaren varolduğunu söyler.
- Nasıl yani?
- Bugün küçük çocukların cinsel organlarıyla oynadıklarını bili-yor ve görüyoruz. Deniz kıyılarında hep gördüğümüz bir şeydir bu. Freud'un yaşadığı zamanlarda böyle bir şey olduğunda iki-üç yaşındaki çocukcağızın eline bir şaplak indirilir, "Ne ayıp!", "Böyle şey yapılır mı hiç?" ya da "Çek ellerini bakayım orandan!" denirdi.
- Ne saçma!
- Böylelikle insanda cinsel organ ve cinsellik konusunda bir suçluluk duygusu gelişmeye başlar. Bu suçluluk duygusu "üst-ben"e yerleştiği için, Freud'a göre pek çok insan, gerçekte insanların hemen hemen hepsi, hayatı boyunca cinsellik konusunda bir suçluluk duygusu taşır. Öte yandan Freud'a göre cinsel istekler insanın doğal ve önemli bir yanını oluşturur. Ve ne yazık ki Sofi'ciğim, isteklerle suçluluk arasında tüm bir hayat boyunca büyük bir çelişki yaşanır.
- Bu çelişki günümüzde Freud'un yaşadığı dönemden daha az
herhalde...
- Büyük bir olasılıkla öyle. Ancak Freud'un hastalarından bazısı bu çelişkiyi öyle şiddetli bir şekilde yaşıyorlardı ki Freud'un nevroz dediği ruh haline giriyorlardı. Örneğin Freud'un kadın hastalarından biri, kayınbiraderine gizliden gizliye aşıktı. Kızkardeşi bir hastalık sonucu ölünce, "Artık onunla ben evlenebilirim," diye düşündü. Bu düşünce ise onun "üstben"iyle çok fazla çelişen bir düşünceydi. Bu çelişki öylesine dayanılmaz bir hal almıştı ki kadın bu düşüncesini şiddetle bastırmaya çalışmıştı. Yani bu düşüncelerini bilinçaltına itmişti. Freud şunları yazar: "Bu genç kız histerik nöbetler içinde hasta düşüp ben tedaviye başladığımda, kızın, kızkardeşinin ölüm döşeğinde düşündüğü kötü, bencil düşünceleri hiç mi hiç hatırlamadığını gördüm. Ama tedavi sırasında kız bunları tekrar hatırladı, o duygularını patojenjk bir anda tüm şiddetiyle yeniden yaşadı ve

bundan sonra tekrar sıhhatine kavuştu."
- Şimdi "ruhsal arkeoloji" demekle ne demek istediğini daha iyi anlıyorum.
- Şimdi insan psikolojisinin daha genel bir tarifini yapabiliriz. Pek çok hastayla yaşadığı deneyimlerden sonra Freud bilincin insan ruhunun yalnızca çok küçük bir bölümünü oluşturduğunu söylüyordu. Bilinç, buzdağının suyun üzerindeki kısmıdır yalnızca. Suyun altında ya da bilincin denetiminin altında bir "bilinçaltı" ya da bilinçsizlik vard\r.
- Bilinçaltı denen şey hep içimizde olan ama unutup hatırlamadığımız şeylerdir, öyle mi?
- Yaşadığımız her türlü deneyimi sürekli bilincimizde tutmamız mümkün değildir. Daha önce düşündüğümüz ya da yaşadığımız ve "şöyle bir düşünsek aklımıza gelecek" şeylere Freud "bilinçöncesi" şeyler diyordu. "Bilinçaltı" sözcüğünü ise "bastırdığımız" duygular anlamında kullanıyordu. Bunlar bizim "hoş olmadığı", "ayıp olduğu" ya da "çirkin olduğu" için bir zamanlar unutmaya çalıştığımız şeylerdir. Bilincimiz ya da "üstben"imiz için başa çıkamadığı istek ve arzularımızı bir alt kata iteriz anlayacağın. Bırakırız orada kalsınlar!
- Anlıyorum.
- Bu, tüm sağlıklı insanlarda varolan bir işleyiştir. Ancak bazı insanlar için yasak düşünceleri bilinçten uzaklaştırmak öyle büyük bir çabaya mal olabilir ki insanda sonunda sinir bozukluklarına yol açabilir. Çünkü bu şekilde bastırılan duygular tekrar bilinç düzeyine çıkmaya çalışmaktadırlar. Ve bazı kişiler bu tip duyguları bastırmak için diğer insanlardan daha çok enerji kullanmak zorunda kalabilir. Freud 1909'da, psikanaliz üzerine ders vermek üzere Amerika'ya gittiğinde bu bastırma mekanizmasının nasıl işlediğine dair bir örnek verir.
- Hemen anlat.
- Freud şöyle demiştir: "Varsayalım ki bu salonda... insanları ra-

hatsız eder mahiyette hareketler yapan ve sürekli gülerek, konuşarak, ayaklarını takırdatarak benim dikkatimi dağıtan bir kişi olsun. O zaman ben bu koşullar altında devam edemeyeceğimi söyleyince salondan bir iki güçlü genç ayağa kalkar ve bu huzur bozan kişiyi salondan atarlar. İşte o insan 'bastırılmıştır' ve ben böylece dersime devam edebilirim. Bu kişinin tekrar huzur bozmasını engellemek için, aslında benim arzumu yerine getirmiş bu beyler

sandalyelerini kapının önüne çeker ve bastırılanın tekrar ortaya çıkmasına karşı bir 'direniş' kurarlar. İşte bu iki konumu 'bilinç' ve 'bilinçaltı' diye ad-landırırsanız, bastırma süreci diyerek neyi anlatmak istediğimi daha kolay anlarsınız,"
- Bence de çok yerinde bir örnek bu.
- Ama "huzur bozucu" yine içeri girmek isteyecektir Sofi. Bastırılan düşünce ve dürtülerin yaptığı da budur. Bilinçaltından çıkmak isteyen bastırılmış düşüncelerin sürekli "baskısı" altında yaşarız. Bu yüzden de "istemeden" bir şeyler söylediğimiz ya da yaptığımız olur.
- Buna bir örnek verebilir misin?
- Freud böyle pek çok mekanizmadan söz eder. Buna verdiği örneklerden biri yanlış tepkilerdir. Bu, bir zamanlar bastırmaya çalıştığımız şeyleri kendiliğimizden söylemek ya da yapmaktır. Freud'un bununla ilgili şöyle bir örneği vardır: Bir ustabaşı patronunun şerefine kadeh kaldıracaktır. Ama bu patron aslında hiç kimsenin sevmediği, kötü bir patrondur. "İçine edilecek" bir adamdır yani.
-Evet?
- Ustabaşı ayağa kalkıp ağdalı bir tavırla kadehini kaldırır ve: "Şimdi patronun içine edelim!" der.
- İnanmıyorum!
- Ustabaşı da bunları dediğine inanamamıştır. Aslında sadece düşündüklerini söylemek olmuştur yaptığı, ama hiç istemeden. Başka bir örnek daha ister misin?
-Evet.

- Babanın rahip, kızlarının da son derece akıllı uslu kızlar olduğu bir aileyi bir gün piskopos ziyarete gelecektir. Bu piskoposun da çok büyük ve çok çirkin bir burnu olduğunu herkes bilmektedir. Bu yüzden kızlara piskoposun burnuyla ilgili tek bir söz etmemeleri tembih edilir. Çünkü çocuklarda bastırma mekanizması çok güçlü olmadığı için nerede, ne diyecekleri pek belli olmaz.
-Evet?
- Nihayet piskopos aileyi ziyarete gelir ve rahibin cici kızları piskoposun burnundan bahsetmemek için ellerinden geleni yaparlar. Daha da ötesi, piskoposun,burnunu hiç görmemiş gibi yapmaya, unutmaya çalışırlar. Ama aslında burun sürekli akıllarındadır. Sonra kızlardan biri piskoposa kahvenin yanında şeker ikram ederken, adamın yanında kibar bir edayla durur ve: "Burnunuza şeker alır mıydınız?" der.
- Ah, ne utanç verici!
- Bazen de şeyleri rasyonalize ederiz. Yani hem kendimizi, hem de başkalarını yaptığımız şeyin gerçek nedeninden bir başka nedeni olduğuna inandırmaya çalışırız. Çünkü gerçek nedenden utanırız.
- Örnek verir misin?
- Seni hipnotize ederek camı açmanı sağlayabilirim. Hipnoz sırasında sana, ellerimle masaya vurunca senin gidip camı açacağını söylerim. Masaya vururum ve sen de gidip camı açarsın. Sonra sana camı niçin açtığını sorarım. Sen de hava sıcak olduğu için açtığını söylersin belki. Ama bu, gerçek neden değildir. Benim hipnotik sözlerimin sana camı açtıran gerçek neden olduğunu kabul etmez, olayı "rasyonalize" edersin.
» - Anlıyorum.
- İşte bizler her an böyle "çifte iletişim" içinde bulunuruz.
- Dört yaşındaki kuzenimden bahsetmiştim. Pek arkadaşı yok sanırım. En azından beni görünce oynayacak biri geldiği için çok sevinir. Bir seferinde hemen kalkıp eve dönmem gerekiyordu. O zaman ne dedi, biliyor musun?

- Ne dedi?
- "Annen aptal!" dedi.
- Evet, bu rasyonalize etmeye iyi bir örnek. Çocukcağız aslında bunu demek istemiyordu herhalde. Ama senin gitmenden üzüntü duyduğunu kendine itiraf edemediği için, ağzından bu sözler döküldü. Bazen de yansıttığımız olur.
- Ne demek bu?
- Yansıtma dediğimiz şey, kendimizde beğenmeyip bastırmaya çalıştığımız özellikleri başkasına maletmektir. Çok cimri biri, başkalarını en önce cimri diye yargılayan kişidir çoğu zaman. Seksle çok ilgilendiğini kendi kendisine itiraf edemeyen kişi, hemen başkalarını seks takıntısı olan kişiler olarak yargılar.
- Anlıyorum.
- Freud hayatımızın böyle pek çok bilinçaltı davranışlarla dolu olduğunu söylüyordu. Bir kişinin ismini ne kadar istesek aklımızda tutamayız; konuşurken elbiselerimizi çekiştirip dururuz ya da bir odadaki nesneleri bir amacımız yokmuş gibi oradan oraya taşırız. Ağzımızdan istemeden laf kaçırdığımız çok olur. Freud'a göre tüm bunlar çok

masum davranışlar gibi görünseler de aslında hiç de böyle olmayabilirler. Ona göre bunlar birer "belirti" olarak görülmelidir. Bu "yanlış davranışlar" ya da "sıradan davranışlar" aslında çok derin sırları dile getiriyor olabilirler.
- Bundan sonra söylediğim her lafa çok dikkat edeceğim...
- Ama ne yapsan bilinçaltındaki dürtülerden kurtulamazsın. Yapılması gereken, hoş olmayan şeyleri bilinçaltına itmek için çok fazla enerji kullanmamaktır. Bu, tarla faresinin deliğini kapamaya çalışmaya benzer. Deliği ne kadar kaparsan kapa, tarla faresi nasılsa bir başka delikten yine çıkacaktır. Bilinçle bilinçaltı arasında hep açık bir kapı bırakmalıdır insan.
- Ve insan bu kapıyı kaparsa ruhsal hastalıklara yakalanabilir,
öyle mi?
- Evet, nevrozlu bir kimse "hoş olmayan şeyleri" bilincinden si-

lip atmak için çok fazla enerji harcayan kimsedir. Çoğunlukla bu kişi belli bir takım olayları bastırmaya çalışır. Freud bu belli olayları travma diye adlandırır. "Travma" Yunanca bir sözcük olup "yara" anlamına gelmektedir.
- Anlıyorum.
- Hastanın tedavisinde Freud için önemli olan bu kapalı kapıyı aralamak ya da yepyeni bir kapı açmaktır. Hastayla işbirliği yaparak bastırılmış duyguları bilinç düzeyine çıkarmaya çalışmaktır. Hasta neyi bastırdığının farkında değildir. Yine de doktorun bu saklı travmaları ortaya çıkarmada kendjsine yardım etmesini isteyebilir.
- Doktor hastasına nasıl davranır?
- Freud serbest çağrışım dediği yöntemi geliştirmiştir. Bu yöntemde Freud hastanın rahat bir pozisyonda yatmasını sağlar ve ondan ne kadar önemsiz, ne kadar sıradan, ne kadar kötü ya da ne kadar ayıp olursa olsun aklına gelen her şeyi anlatmasını ister. Amaç, travmaların üstünü örtmüş olan "kapağı" ya da "kontrolü" kaldırmaktır. Çünkü hastayı sıkan tam da bu travmalardır. Bir bakıma devamlı oradadırlar ama bilinçte değildirler.
- Demek ki bir insan bir şeyi ne kadar unutmaya çalışırsa, bilinçaltında onunla o kadar çok uğraşır?
- Evet, tam böyle. Bu yüzden bilinçaltından gelen işaretleri dikkate almak önemlidir. Freud'a göre bilinçaltının "altın anahtarı" rü-yalarımızdı. Freud'un en önemli kitabı da 1900 yılında yayınlanan "Rüya Yorumu" adlı kitabıydı. Burada rüyalarımızın rastgele olmadığına değiniyordu. Bilinçaltındaki düşüncelerimiz rüyalar yoluyla kendilerini bilinç düzeyine çıkarmaya çalışır.
- Devam et!
- Hastalarıyla ilgili bir çok deneyimlerine ve kendi rüyalarına dayanarak Freud rüyaların isteklerin gerçekleştiği yer olduğunu saptar. Bunu en açık olarak çocuklarda görmek mümkündür, der. Çocuklar rüyalarında dondurma, kiraz görürler. Ama yetişkinlerde rüyanın gerçekleştirdiği istekler kılık değiştirmiş durumda varolurlar.

Çünkü uyurken de kendimize kuvvetli bir sansür uygulamaya devam ederiz. Uykuda bu sansür gerçek hayattakinden daha az güçlüdür ama yine de isteklerimizin tanınmamak için kılık değiştirmesine yeter.
- Ve bu yüzden rüyaların yorumlanması gerekir...
- Freud, sabah uyandığımızda hatırladığımız rüyayla rüyanın gerçek anlamını birbirinden ayırmamız gerektiğini söyler. Rüyalar-daki görüntüler, bir başka deyişle rüyanın "filmi" ya da "videosu", rüyanın açığa çıkmış içeriğidir. Rüyanın bu "açık" içeriği malzemesini o gün ya da daha önce yaşananlardan alır. Ancak rüyanın bilincin tanıyamadığı daha derin başka bir anlamı daha vardır. Freud buna da rüyanın görünmeyen içeriği diyordu. Bu içerik, yani rüyanın gerçek anlamı çok eskilere, hattâ ilk çocukluk yıllarına kadar uzanabilir.
- Yani gerçek anlamına ulaşabilmek için rüyanın yorumlanması
gerekir...
- Evet. Hasta insanlar söz konusu olduğunda, bunun terapistle birlikte yapılması gerekir. Ancak rüyayı yorumlayan doktor değildir. O bunu ancak hastanın yardımıyla birlikte yapabilir. Böyle bir durumda doktor, yalnızca orada olup yorumun oluşmasına yardım eden Sokratesçi bir "ebe" gibidir.
- Anlıyorum.
- "Görünmeyen rüya düşünceleri"nden "açığa çıkmış rüya içeriğine" geçişe Freud rüya işçiliği der. Burada rüyanın gerçek anlamının "kodlanması'dır esas olan. Rüyanın yorumlanması sırasında bunun tersi bir yol izlenmesi gerekir. Rüyanın gerçek anlamına rüyanın "motifi"nin "tersinden kodlanması"yla ulaşılır.
- Bir örnek verebilir misin?
- Freud'un kitabı pek çok örnekle doludur. Ama istersen Freud-cu bir örneği kendimiz oluşturalım. Genç bir adam rüyasında kuzeninin kendisine iki balon verdiğini görürse...
-Evet?

- Rüyanın yorumunu sen yapmaya çalışmalısın.

- Hımm... Öyleyse rüyanın "açığa çıkmış içeriği" senin de dediğin gibi adamın kuzeninden iki balon almasıdır.
- Devam eti
- Rüyanın malzemesini daha önce yaşanmış olayların oluşturduğunu söylemiştin. Öyleyse adam önceki gün lunaparka gitmiş ya da o gün gazetede balon resmi görmüş olabilir.
- Evet, olabilir. Ama unutma ki adamın yalnızca "balon" sözcüğü ya da balona benzeyen bir şeyler görmüş olması da buna yetebilir.
- Peki ama rüyanın "görünmeyen içeriği" yani gerçek anlamı ne olabilir ki?
- Rüya yorumcusu ben değil, sensin.
- Belki de adamın canı balon istemiştir.
- Yok, bence bu gerçek neden olamaz. Bu da isteklerin gerçekleştiği bir rüyaya örnek olabilir ama yetişkin bir adamın balon isteyeceği düşünülemez pek. İstese de bunu rüyasında görmesine gerek olmaz.
- O zaman buldum galiba: Adam aslında kuzenini istemektedir. Balonlar da kuzeninin göğüslerini temsil ediyor.
- Evet, bu daha akla yakın bir açıklama. Tabii adamın bunu ayıp bir düşünce olarak algılaması da şart.
- Çünkü rüyalarımız da balon filan olup kılık değiştiriyor, değil mi?
-
- Evet, Freud'a göre rüyalar, "bastırılmış isteklerin kılık değiştirerek gerçekleştiği" yerlerdir. Ancak neleri bastırıp neleri bastırmadığımız, Freud'un Viyana'daki doktorluk yıllarından bu yana oldukça değişmiş olabilir. Ancak rüyanın içeriğinin kılık değiştirerek karşımıza çıktığı gerçeğinin değiştiği pek söylenemez.
- Anlıyorum.
- Freud'un psikanaliz yöntemi, 1920'Ii yıllarda özellikle psikiyatrik hastaların tedavisinde büyük bir önem kazandı. Bilinçaltına dair düşünceleri bunun yanında sanat ve edebiyatta da etkili oldu.

- Sanatçılar insanın bilinçaltındaki duygularıyla daha fazla ilgi-lenmeye mi başladılar?
- Evet, tam da böyle oldu. Aslında bu düşünceler edebiyatta önceki yüzyılın son on yılında boy göstermeye başlamıştı bile. Freud'un psikanalizinin tam da 1890'larda ortaya çıkması bu bakımdan bir tesadüf sayılamaz.
- Yani bu zaman içinde ortaya çıkması gereken bir şey miydi?
- Zaten Freud da duyguları bastırma, yanlış tepkiler ya da rasyo-nalize etmek gibi olguları ilk kez kendisinin "bulup çıkardığım" iddia etmiyordu. Ayrıca o, teorisine dair örnekleri edebiyattan almakta son derece ustaydı. Ama demin de söylediğimiz gibi, Freud'un psikanalizinin 1920'I i yıllarda sanat ve edebiyat üzerinde daha doğrudan bir etkisi olmuştur.
- Nasıl?
- Şairler ve ressamlar yaratıcı faaliyetlerinde bilinçaltındaki güçlerini kullanmaya çalıştılar. Bu özellikle sürrealist akımda etkili oldu.
- Ne demek bu?
- "Sürrealizm" Fransızca'da "Gerçeküstücülük" anlamına gelir. 1924'de Andre Breton "Gerçeküstücü bir manifesto" yayınlamıştır. Breton burada, sanatın bilinçaltmdan üretilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sanatçı bu şekilde rüyalarından esin bularak, rüyayla gerçek arasındaki farkın ortadan kalktığı bir "gerçeküstü"ne ulaşabilecektir. Çünkü bilincin sansüründen kurtulup sözcükleri ve resimleri özgürce kullanabilmek bir sanatçı için de son derece önemli bir şeydir.
. - Anlıyorum.
- Freud bir bakıma tüm insanların aslında birer sanatçı olduklarını kanıtlıyordu. Her rüya küçük bir sanat eseridir ve her gece hepimiz rüya görürüz. Hastalarının rüyalarını yorumlarken de Freud çok fazla sayıda sembole başvuruyordu; tıpkı edebi bir eseri ya da bir resmi yorumlarken yaptığımız gibi. t
- Ve her gece rüya görmekteyiz, değil mi?

- Son yapılan araştırmalara göre uykudaki zamanımızın yaklaşık olarak yüzde 2,0'sinde, yani her gece 2-3 saat boyunca rüya görüyoruz. Uykumuz bölününce genellikle sinirli ve huzursuz oluruz. Bu da her insanın kendi varoluşsal durumunu sanatsal bir şekilde ifade etme ihtiyacında olduğunun bir kanıtıdır. Rüyamızın konusu biziz-dir. Yönetmeni, senaristi, tüm oyuncuları da biz. Sanattan anlamadığını söyleyen insan aslında kendini hiç tanımayan insan demektir.
- Anlıyorum.
- Freud ayrıca insanın bilincinin ne kadar muhteşem bir şey olduğunu da kanıtlıyordu. Hastalarıyla çalışmalarından vardığı sonuç, görüp yaşadığımız her şeyi bilincimizin bir köşesinde saklıyor olduğumuzdu. Ve tüm bu izlenimleri tekrar ortaya çıkarabiliyorduk. Önce "beynimizin durup" sonra "dilimizin ucuna gelmesi" ve en nihayet "birden aklımıza gelmesi", bilinçaltımızdaki şeylerin açık bir kapı bulup bilinç düzeyine çıkmasından başka bir şey değildir.
- Ama bazen aklımız gerçekten de durur hani...

- Evet, tüm sanatçılar da bilir bunun nasıl olduğunu. Ama sonra bir an gelir, tüm kapılar, tüm dolaplar açılıverir. Kendiliğinden gelir dilimizin, elimizin ucuna sözler, resimler... Bu, "bilinçaltının kapı-sı"nı biraz aralamakla olur. Buna da esinlenmek diyoruz, sevgili Sofi. Esinlenince kendiliğinden ortaya çıkar yazımız, resmimiz...
- Bu harika bir duygu olmalı.
- Sen de yaşamışsındır mutlaka bu duyguyu. Böylesi bir esinlenme haline çok yorgun çocuklarda da rastlanır. Bazen öyle yorgundurlar ki cin gibi uyanık görünürler. Ama sonra birden konuşmaya başlarlar, hem de henüz öğrenmedikleri sözcükler kullanarak. Sözcükler oradadır oysa; üstlerindeki tüm dikkat ve sansür kalktığında ortaya çıkıverirler. Bir sanatçı için de, mantığın ve dikkatin bilinçaltındaki duygu ve düşünceleri sonuna dek kontrol etmemesi Çok önemlidir. Sana bunu anlatan küçük bir masal anlatayım mı?
- Tabii.
- Oldukça ciddi ve oldukça acıklı bir masal bu.
- Olsun, anlat.

- Bir zamanlar, ayaklarının kırkını da müthiş bir hünerle kullanarak çok güzel danseden bir kırkayak varmış. Ormandaki tüm hayvanlar bu kırkayağın dansını izlemeye gelirler ve her seferinde onun dansedişine hayran kalırlarmış. Ama onun bu dansedişini beğenmeyenler de varmış. Bunlardan biri de bir kurbağaymış...
• Kırkayağı kıskamyordur da ondan.
- Ne yapsam da kırkayağın böyle güzel dansetmesini engelle-sem? diye düşünüp duruyormuş. Güzel dansetmiyorsun, dese olmazmış. Ben senden daha güzel dansediyorum dese, hiç olmazmış. Düşünmüş, taşınmış, sonunda mükemmel bir plan hazırlamış.
- Nasıl?
- Oturup kırkayağa bir mektup döşenmiş. "Eşi benzeri olmayan saygıdeğer kırkayak kardeşim!" diye başlamış mektubuna. "Sizin benzersiz danslarınızın naçiz bir hayranıyım. Müsaadenizle sizden şunu öğrenmek isterim: Nasıl böyle güzel dansedebiliyorsunuz? Acaba önce 13. sol ayağınızı, sonra da 27. sağ ayağınızı atarak mı dansa başlıyorsunuz? Sonra da 11. sağ ayağınızı kaldırıp, 35. sağ ayağınızı mı indiriyorsunuz? Cevabınızı bekliyorum. İmza: naçiz hayranınız, kurbağa."
- Gördün mü şunun yaptığını!
- Kırkayak mektubu alır almaz nasıl dans ettiğini düşünmeye başlamış. Önce hangi ayağını attığını? Ondan sonra hangi ayağını kaldırdığını? Ve sonunda ne olmuş sence?
- Herhalde kırkayak artık dansetmeyi bırakmıştır.
- Evet, tam da öyle olmuş. İşte bu bize aklın yaratıcılığı nasıl engelleyebileceğini gösteren güzel bir örnek.
- Gerçekten de acıklı bir öyküymüş...
- Yani sanatçının zaman zaman "kendini bırakabilmesi" gerekir. Sürrealistler de her şeyin böyle kendiliğinden ortaya çıktığı anları kullanmaya çalışıyorlardı. Önlerine boş bir sayfa alıyor, ne yazdıklarını hiç düşünmeden, o an içlerinden gelenleri yazıyorlardı. Buna otomatik yazı diyorlardı. Bu aslında, bir "medyum"un önündeki ma-

sadaki kalemi ölmüşlerden birinin ruhunun oynattığına inandığı is-piritizmadan gelme bir deyimdir. Ama bunlardan yarın bahsetmeyi düşünüyorum.
• Nasıl istersen!
• Sürrealist sanatçı da bir anlamda bir "medyum" ya da bir araç veya bir aracıdır. O kendi biliçaltının bir medyumudur. Belki de her türlü yaratıcı süreçte rolü vardır bilinçaltının. Hem zaten nedir ki "yaratıcılık" dediğimiz şey?
- Bilmem. Yeni bir şey yaratmak değil midir?
- Öyle diyelim. Ve bu süreçte hayalgücüyle akıl arasında güzel bir işbirliği gerçekleşir. Çoğu zaman akıl hayalgücünü yok eder ve bu da oldukça ciddi bir şeydir. Bence hayalgücü Darvvinist bir sistemdir.
- Ne? İşte bunu hiç anlamadım.
- Darvvinizme göre doğada birbiri ardınca mutantlar ortaya çıkar. Ama doğa bu mutantlardan ancak bir kısmını kullanabilir. Bunların ancak bir kısmı yaşama hakkına sahiptir.
¦ Evet?
- Düşündüğümüzde, esinlenip pek çok yeni fikir bulduğumuzda da bu böyledir. Bilincimizde "düşünce mutantlarının" biri bir diğerini izler. Tabii eğer kendimize çok güçlü bir sansür uygulamazsak. Ama bu düşüncelerin sadece bir kısmı kullanılabilir. İşte akıl burada önem kazanır. Çünkü aklın da önemli bir işlevi vardır. Ortaya çıkan fikirleri bir düzene sokmak aklın ya da mantığın işidir.
- İlginç bir benzetme oldu bu.

- "Aklımıza gelen" her şeyin dudağımızdan olduğu gibi döküldüğünü bir düşünsene! Ya da tuttuğumuz notların, çekmecemizdeki kâğıtların ortaya dökülüverdiğini! O zaman dünya rastlantısal bir takım ıvır zıvırla dolardı. "Seci" denen şey ortadan kalkmış olurdu, Sofi.
- Bu fikirler arasında seçim yapan da akıl, öyle mi?
- Evet ya, sence de öyle değil mi? Yeni bir şey yaratan, hayalgü-
501
SOFi'NİN DÜNYASI
cüdür, ama seçimi yapan hayalgücû değildir. "Birleştiren" hayalgü. cü değildir. Bir kompozisyon, - ki her sanat eseri bir kompozisyon, dur- hayalgücûyle mantığın ya da ruhla aklın inanılmaz bir işbirliği sonucu ortaya çıkar. Çünkü her türlü yaratıcı süreçte hayalgücû önemli bir rol oynar, ancak bir aşamada sıradan esinlenmeleri de denetlemek gerekir. Koyunları önce çayıra salar, sonra güdersin.
Bunları söyledikten sonra Al bert o oturup pencereden dışarısını seyretmeye koyuldu. O sırada Sofi de gölün kenarında bir sürü rengarenk Disney yaratığının durduğunu gördü.
- Bak, şurada duran Guffy değil mi? dedi Sofi. - İşte orada da Do-nald'la yeğenleri duruyor... A, bu da Dolly... Varyemez Amca'ya bak... İşitiyor musun Alberto? Miki Fare'yle Bilgin de ordalar...
Alberto Sof i'ye dönerek:
- Evet, ne yazık ki öyle çocuğum, dedi.
- Niye böyle diyorsun Alberto?
- Burada biz, Binbaşının koyunlarıyla başbaşayız. İçinden gelenden bahsetmeye başlayan da bendim ne yazık ki!
- Bu yüzden kendini suçlamamalısın.
- Hayalgücünün biz filozoflar için de önemli olduğunu söyleyecektim. Yeni düşünceler üretebilmek için bizler de hayalgücümüzü serbest bırakmalıyız. Ama bu kadarı biraz fazla!
- Boşver, aldırma!
- Bu süreçte aklın da önemini vurgulayacaktım. Ama baksana ne biçim bir saçmalıkla karşı karşıya kalıyoruz. Utanması gerek bu adamın!
- Şimdi de ironi mi yapıyorsun?
- İronik olan o, ben değilim. Ama bunun bir çıkar yolu var. Planımın can alıcı noktası da bu.
- Hiçbir şey anlamıyorum.
- Rüyalardan bahsettik. Bunda da ironik bir yan var. Biz de Binbaşının rüyaları değil de neyiz sanki?
502
FREUD
-Ya?
- Ama düşünemediği bir şey var.
- Neymiş o?
- Belki de o da kendi rüyasının farkında. Söyleyip yaptığımız her şeyi biliyor, tıpkı rüyayı görenin rüyasının açık içeriğini hatırlaması gibi. Kalemi elinde tutan o. Ama birbirimize söylediğimiz her şeyi ha-tırlasa da tümüyle uyanmış sayılmaz.
- Ne demek istiyorsun?
- Rüyasının görünmeyen içeriğinden habersiz, Sofi. Bunun kılık değiştirmiş bir rüya olduğunu unutuyor.
- Ne tuhaf şeyler söylüyorsun!
- Binbaşı da böyle düşünüyor olmalı. Çünkü o da kendi rüyasının dilinden anlayamıyor. Bizim de buna sevinmemiz gerek. Çünkü bu bize küçük de olsa bir özgürlük sağlıyor. İşte biz bu özgürlükle, sıcak bir yaz günü çileklerin topraktan fışkırması gibi Binbaşının bilincinden çıkıp kurtulacağız.
- Başarabilebilecek miyiz sence?
- Başarmak zorundayız. Sana birkaç gün içinde yepyeni bir gökyüzü vaat ediyorum. O zaman Binbaşı tarla farelerinin nerde olduğunu, bir daha nerden çıkacaklarını hiç bilemeyecek.
- Rüyadan başka bir şey olsak da olmasak da, ben annesi bekleyen bir kız çocuğuyum ne de olsa! Saat beşe geliyor. Kaptan Virajı'na dönüp parti hazırlıklarına başlamalıyım.
- Hımm... Eve dönerken bana bir iyilik yapar mısın? -Ne gibi?
- Dikkat uyandırmaya çalış. Binbaşının tüm yol boyunca seni izlemesini sağlamaya çalış. Eve geldiğinde de onu düşün, o zaman o da seni düşünmek zorunda kalır.
- Ne işe yarayacak ki bu?
- Çünkü o zaman ben de rahatsız edilmeden gizli planım üzerinde çalışabilirim. Binbaşının bilinçaltına dalabilirim, Sofi. Yeniden görüşünceye dek de orada kalabilirim.
503
KENDİ ÇAĞIMIZ
...insan özgürlüğe mahkûm edilmiştir.

Çalar saat 23.55'i gösteriyordu. Hilde yattığı yerden tavana bakıyordu. Aklına gelen tüm fikirlerin özgürce varolmasını sağlamaya çalışıyordu. Bir düşünceyi düşünmeyi bıraktığında, neden artık o düşüncenin üzerine gitmediğini soruyordu kendi kendisine.
Bir şeyleri bastırıyor olmasındı sakın?
Kendisine uyguladığı tüm sansürleri kaldırabilse, belki de uyanıkken rüya görmeye başlardı... Düşüncesi bile tuhaftı bunun.
Gitgide kendisini daha rahat hissetmeye başladı ve bir an, içinde, kendisinin Binbaşının Evi'nin orada, ormanın içinde, gölün kenarında olduğunu duydu.
Alberto ne yapacaktı acaba? Tabii aslında babasıydı bu şeyi yapacak olan. Acaba o biliyor muydu Alberto'nun planını? Yoksa o da düşüncelerini özgür bırakıp, Alberto'nun kendisini de şaşırtacak bir şeyler yapmasını mı bekliyordu?
Dosyanın bitmesine bir şey kalmamıştı artık. Son sayfayı açıp baksa mıydı acaba? Olmaz, bu oyunbozanlık olurdu. Üstelik Hilde kitabın sonunun şimdiden belli olduğundan pek de emin değildi doğrusu.
Ne garip bir düşünceydi bu! Dosya önündeydi işte. Babasının bu saatten sonra dosyaya yeni bir şey eklemesi mümkün değildi. Ama bunu Alberto başarabilirdi belki de. Bir sürpriz yaparak filan...
En azından kendisi biliyordu yapacağı sürprizi! Çünkü ba-

bası onu denetleyemiyordu. Ya kendisi... Kendisi denetleyebiliyor muydu tüm yaptıklarını?
Bilinç neydi gerçekten? Evrenin en büyük sırlarından biri değil miydi? Bellek neydi? Nasıl oluyordu da tüm görüp yaşadıklarımızı "hatırlayabiliyorduk"?
Nasıl oluyordu da her gece birbirinden ilginç, masal gibi rüyalar yaratabiliyorduk?
Böyle yatmış düşünürken gözlerini bir açıp bir kapıyordu. Sonra bir an gözlerini açmayı unuttu. Uyumuştu.
Bir martının çığlığıyla uyandığında saat 6.66'yı gösteriyordu. Çok tuhaf bir şey değil miydi bu? Ayağa kalktı. Her zaman yaptığı gibi yine pencereye gidip koyu seyretmeye koyuldu. Yaz olsun, kış olsun bir alışkanlık olmuştu bu.
Orada öyle dururken, birden kafasında rengarenk şimşekler çaktı. Rüyasını hatırlıyordu. Sıradan bir rüya değildi bu. Renkleri, şekilleriyle capcanlı bir rüyaydı...
Babasının Lübnan'dan dönüşünü görmüştü rüyasında. Tüm rüyası, Sofi'nin iskelede altın haçlı kolyesini bulduğu rüyanın bir devamıydı sanki.
Rüyasında, tıpkı Sofi'nin rüyasmdaki gibi, iskelede oturuyordu. Kulağına birisi çok yavaş bir sesle, " Merhaba, benim adım Sofi" diye fısıldıyordu. Sesin nerden geldiğini anlamaya çalışıyordu Hilde. Sesse fısıldamaya devam ediyordu: "Kör ve sağırsın galiba!" O anda babası BM askeri giysileri içersinde bahçeye girmiş, "Hilde!" diye kendisine sesleniyordu. Hilde koşup kendisini babasının kollarına attı. Ve rüya da burada bitiyordu.
Aklına Arnulf Överland'ın bir şiirinden şu mısralar geldi:
Tuhaf bir rüyadan uyandım bir gece, Bir ses benimle konuşuyor gibiydi,

Yeraltından akan bir su gibi uzaktı ses, Kalktım, dedim: Nedir benden istediğin?
Pencerenin önünde dururken annesi geldi.
- Aa... Sen uyanık mısın?
- Bilmem...
- Akşam her zamanki gibi, dört sıralarında geleceğim.
- Oldu.
- İyi günler Hildeciğim.
- Sana da!
Annesinin kapıyı çarpıp çıktığını duyar duymaz, tekrar yatağına girdi ve dosyayı açtı.
"... Binbaşının bilinçaltına dalabilirim, Sofi. Yeniden görüşünceye dek de orada kalabilirim."
Evet, burada kalmıştı. Kaldığı yerden okumaya devam etti. Eliyle birkaç sayfa kaldığını hissedebiliyordu artık.
Sofi Binbaşının Evi'nden çıktığında gölün kenarındaki Disney yaratıklarını görebiliyordu hâlâ. Ama sanki o yaklaştıkça yaratıkların hatları kayboluyor gibiydi. Sonunda iyice yok oldular.
Kayıkta kürek çekerken de, kayığı kıyıya çekerken de ellerini kollarını sallayıp durdu. Amacı Binbaşının dikkatini üzerine çekip, Alberto'nun rahat rahat planını düşünmesini sağlamaktı.
Patikada koşarken hoplayıp zıpladı. Yürüyen bebek taklidi yaparak yürüdü. Binbaşının canı sıkılıp dikkati başka yöne çevrilmesin diye şarkı söylemeye de koyuldu.
Bir ara oturup Alberto'nun planını düşünmeye daldı. Sonra bunu düşündüğünün farkına varıp çok utandı ve tuttu, önüne çıkan bir ağaca tırmandı.
Tırmanabildiği kadar tırmandı ağaca. Ağacın neredeyse en tepesine ulaştığında, tekrar aşağı inmesinin olanaksız olduğunu anlamıştı. Bir süre durup sonra aşağı inmeyi denemeyi düşündü, ama bu

süre içinde de hareketsiz kalmaması gerekiyordu. Yoksa Binbaşının dikkati dağılır, Alberto'yu gözetlemeye başlardı. Sofi kollarını salladı, birkaç kez horoz gibi öttü, sonunda da yanık bir türkü tutturdu. 15 yıllık hayatında ilk kez bir türkü söylüyordu. Bu açıdan bakıldığında hiç de fena söylemiyordu hani!
Tekrar aşağı inmeyi denedi, ama olduğu yerden kımıldaması olanaksız görünüyordu. Tam o sırada kocaman bir kaz çıkageldi ve dallardan birine kondu. Gördüğü onca Disney yaratığından sonra, Sofi kazın konuşmaya başlamasına zerrece şaşırmadı.
- Benim adım Morten, dedi kaz. - Aslında evcil bir kazım ama hikayemize uysun diye buraya Lübnan'dan gelen bir yaban kaz sürüsüne takılıp geldiğim söylenebilir. Ağaçtan yere inebilmek için yardıma ihtiyacın varmış gibi görünüyor.
- Bana yardım edemeyecek kadar küçüksün, dedi Sofi.
- Çabuk karar verme küçük bayan! Belki de sensin fazla büyük olan.
-Nefarkederki!
- Evet ama benim senin yaşındaki bir çocuğu tüm İsveç üzerinden taşıyarak geçirdiğimi bilmeni isterim. Çocuğun adı Nils Holgers-son'du.
- Ben on beş yaşındayım.
- Nils de on dört yaşındaydı. Taşımacılıkta yaşın fazla önemi yoktur.
- Onu nasıl taşıyabildin?
- Küçük bir kanat darbesiyle kendinden geçirdim onu. Uyandığında bir başparmak kadardı.
- Bana da küçük bir kanat darbesi dokundurur musun lütfen? Yoksa sonsuza kadar burada kaldım gitti demektir. Üstelik cumartesi günü, felsefi bir bahçe banisinde ev sahipliği yapmam gerekiyor.
- İlginç! Öyleyse bu bir felsefe kitabı olmalı. Nils'le İsveç üzerinden uçarken Varmland'da Maarbacka diye bir yerde konaklamıştık. Nils burada, okul çocuklarına İsveç'i anlatan bir kitap yazmayı düşü-

nen bir kadınla karşılaştı. Kadın kitabının hem eğitici, hem de sonuna kadar gerçekleri anlatan bir kitap olmasını istiyordu. Nils ona kaz sırtında gördüklerini anlatınca, kadın da kitabında bunları anlatmaya karar verdi.
- Çok ilginç!
- Evet, bir açıdan son derece ironikti de. Çünkü aynı zamanda biz de kitabın içindeydik.
Bundan hemen sonra Sofi yanağında küçük bir şaplak hissetti. Ve ardından küçücük oldu. Üzerinde olduğu ağaç koca bir orman, kazsa dev bir at gibi olmuştu.
- Hadi gel bakalım, dedi kaz.
Sofi dalın üzerinde yürüyüp kazın sırtına tırmandı. Tüyleri yumuşaktı ama Sofi şimdi çok küçük olduğu için tüyler onu gıdıklamaktan çok, ona batıyordu.
Nihayet yerini aldığında kaz uçmaya başladı. Kaz ağaçların ta tepelerinden uçuyordu. Sofi aşağısında gölü ve Binbaşı'nın Evi'ni gördü. Alberto orada oturmuş planıyla uğraşıyor olmalıydı.
- Bu seferlik bu kısa gezinti yetsin, dedi kaz kanatlarını kuvvetle çırparken.
Böylelikle Sofi'nin daha çok kısa bir süre önce tepesine tırmandığı ağacın dibine iniş başladı. Kaz yere konunca Sofi kazın sırtından yere yuvarlandı. Bir iki takla attıktan sonra doğrulmayı başardı. İşin garibi yine birden büyümüş, eski boyuna kavuşmuştu.
Kaz Sofi'nin etrafında paytak paytak bir iki tur attı.
- Çok teşekkürler! dedi Sofi.
- Bu önemsiz bir ayrıntı. Sahi felsefe kitabı mı demiştin?
- Ben değil, sen demiştin bunu.
- Ha sen, ha ben, ikisi de aynı kapıya çıkar. Bana kalsa, seni de tıpkı Nils'i İsveç üzerinden uçurduğum gibi felsefe tarihinin üzerinden uçururdum. Miletos, Atina, Kudüs, İskenderiye, Roma, Floransa, Londra, Paris, Jena, Heidelberg, Berlin, Kopenhag...
- Sağol, yeter.

• Ama yüzyılların içinden böyle uçarak geçmeyi benim gibi iro-nik bir kaz da olsa başaramaz. İsveç köylerini aşmak buna göre çok daha kolay...
Bunları söyledikten sonra hızlanan kaz kanatlarını çırparak havalandı.
Sofi'ye bu kadar heyecan yetmişti ama sonunda Geç it'ten içeri girebildiği an, Alberto'nun yaptığı bu küçük manevradan hoşnut kalmış olabileceğini düşündü. Binbaşı şu son bir saat içinde Alber-to'y'a uğraşacak vakit bulamamış olmalıydı. Yoksa ciddi bir kişilik bölünmesi içinde olmuş olması gerekirdi.

Sofi annesi gelmeden biraz önce eve girmeyi başarmış, böylece annesine kendisini yüksek bir ağaçtan evcil bir kazın nasıl indirdiğini anlatmak gibi bir durumda kalmaktan kurtulmuştu.
Akşam yemeğinden sonra bahçeyi parti günü için hazırlamaya giriştiler. Tavanarasından üç-dört metre uzunluğundaki masa üstünü alıp bahçeye indirdiler. Sonra tekrar yukarı çıkıp masanın bacaklarını da indirdiler. Masayı meyve ağaçlarının altına koyup süsleyeceklerdi. Bu uzun masa en son annesiyle babasının onuncu evlilik yıldönümle-rindeki partide kullanılmıştı. Sofi o zaman daha sekiz yaşındaydı ama bunun etrafın akrabalarla aile dostlarından geçilmediği bir parti olduğunu iyi hatırlıyordu.
Hava durumu havanın iyi olacağını müjdeliyordu. Sofi'nin yaş-gününden bir önceki gün kopan fırtınadan bu yana tek bir damla yağmur düşmemişti. Ama yine de masayı kurma ve süsleme işini cumartesine bırakacaklardı. Öyle de olsa annesi masayı bugünden bahçeye yerleştirmenin yerinde olacağını düşünmüştü.
O akşam poğaçaları ve pandispanyayı pişirdiler. Yemekteyse tavukla salata olacaktı. Ve gazoz. Sofi sınıftaki çocukların yanlarında bira filan getirmesinden korkuyordu. Hiç sevmediği bir şey varsa bu da ortalıkta tatsızlık çıkmasıydı.

Sofi yatmaya hazırlanırken annesi bir kez daha Alberto'nun partiye gelip gelmeyeceğinden emin olmak istedi.
- Geliyor tabii ki. Hattâ felsefi bir numara bile yapmaya söz verdi.
- Felsefi bir numara mı? Ne gibi yani?
- İşte... Hani şimdi o bir sihirbaz olsaydı, bir sihirbazlık numara-sı yapardı, değil mi? Silindir bir şapkadan beyaz bir tavşan çıkartmak gibi örneğin...
- Yine mi başlıyoruz bunlara?
- Ama o bir sihirbaz değil de bir filozof olduğu için bunun yerine felsefi bir numara yapacak. Zaten bu da felsefi bir parti değil mi ya!
- Seni laf ebesi, seni!
- Ya sen... Sen de bir şey yapacak mısın?
- Evet, benim de bir sürprizim olacak.
- Konuşma filan mı yapacaksın?
- Söylemem, sürpriz. İyi geceler Sofi! / ¦
Ertesi sabah Sofi hoşçakal demek için odasına gelen annesinin sesiyle uyandı ve annesi ona şehre gidip alması gereken şeylerin bir listesini verdi.
Annesi çıkar çıkmaz telefon çaldı. Arayan Alberto'ydu. Annesinin evde olmadığı anları kestirmekte üstüne yoktu.
- Planların nasıl gidiyor?
- Şişşt... Tek söz etmek yok! Onun tahmin etmesine bile izin vermemeliyiz.
- Dün onun dikkatini başka yöne çekmekte çok başarılı oldum
sanırım.
- Çok iyi.
- Felsefe kursunda konuşacağımız bir şey kaldı mı?
- Ben de bu yüzden arıyorum. İçinde yaşadığımız çağa başlamış bulunuyoruz. Bu yüzden bundan gerisini sen tek başına halledebilirsin artık. Önemli olan bir temel edinmendi. Ama yine de içinde bulunduğumuz çağdan kısa da olsa biraz bahsetmemiz yerinde olur.

- Ama şehre gitmem gerekiyor...
- Bu daha da iyi. Kendi çağımızdan bahsedeceğimizi söylemiştim ya...
- Evet?
- İşte ben de bu yüzden demek istiyorum.
- Senin evine mi gelmemi öneriyorsun?
- Aman hayır... Evin altı üstüne gelmiş durumda. Gizli dinleme aleti olup olmadığını anlamak için bütün evi didik didik aramıştım da.
-Ya?
- Büyük Meydan'ın orada yeni açılan "Cafe Pierre" adlı cafe'yi biliyor musun?
- Evet. Ne zaman geleyim? -On iki olur mu?
- Tamam, saat on ikide, cafe'de.
- Öyleyse şimdilik hoşçakal!
- Hoşçakal!
Saat on ikiyi birkaç dakika geçe Sofi "Cafe Pierre"den içeri girdi. Bu, yuvarlak masalar ve siyah sandalyeleri, başaşağı asılı duran vermut şişeleri, baguette ve salata tabaklarıyla son zamanlarda pek moda olan türden bir cafe'ydi.

Pek büyük sayılmayacak bu mekânda Sofi'nin gözüne çarpan şey, Aiberto'nun orada olmadığıydı. Aslında bunun gözüne çarpan tek şey olduğunu söylemek de yanlış olmazdı. Masalarda oturan insanların yüzlerinde gördüğü tek şey, bunlardan hiçbirinin Alberto'nun yüzü olmadığıydı.
Cafelere tek başına gitmeye alışık değildi. Çıkıp biraz dolaştıktan sonra tekrar mı gelseydi acaba?
Bunun yerine mermer tezgâha gidip limonlu bir çay istedi. Çayını aldıktan sonra da boş duran masalardan birine oturdu ve cafe'nin girişini izlemeye koyuldu. İnsanlar girip çıkıyor, Sofi'yse yalnızca

bunlardan hiçbirinin Alberto olmadığını algılıyordu. Keşke bir gazetesi olsaydı!
Bir süre sonra etrafındaki şeyleri incelemekten kendini alamadı. Bakışlarına başkalarının yanıt verdiği de oluyordu üstelik. Bir an için Sofi kendisini genç bir hanım gibi gördü. Onbeş yaşındaydı ama, on yedi ya da en azından on altı buçuğunda filan gösteriyordu. Cafedeki bu insanlar varolmaları hakkında ne düşünüyorlardı acaba? Hepsinin sanki buraya öylesine gelmiş oturmuş gibi bir hali vardı. Sürekli konuşup ellerini kollarını hareket ettiriyorlardı ama sanki pek de önemli bir şey konuşmuyor gibiydiler.
Sofi'nin aklına, kitlelerin ayırt edici özelliğinin "gevezelik" olduğunu söyleyen Kierkegaard geldi. Bu insanların tümü estetik aşamada mıydılar acaba? Yoksa varoluşsal öneme sahip şeyler de var mıydı hayatlarında?
Yolladığı ilk mektuplardan birinde Alberto, çocuklarla filozoflar arasındaki benzerlikten sözetmişti. Sofi bir kez daha büyümekten korktuğunu düşündü. Ya evrenin siyah silindir şapkasından çıkarılan beyaz tavşanın tüylerinin dibine takılıp kalırsa?
Oturup düşünürken bir yandan da devamlı kapıyı gözlüyordu. Ve sonunda Alberto içeri girdi. Yaz olmasına rağmen başına siyah beresini takmıştı. Üzerine de gri, kırçıllı, orta kısalıkta bir ceket giymişti. Sofi'yi hemen görüp ona doğru gelmeye başladı. Sofi onunla böyle herkesin arasında buluşmanın yeni bir şey olduğunu düşündü.
- Saat on ikiyi çeyrek geçiyor beyefendi!
- Buna akademik çeyrek denir. Genç hanım yiyecek bir şey almayı düşünürler miydi acaba?
Alberto oturup Sofi'nin gözlerinin içine bakarak sormuştu bunu. Sofi omuzlarını silkip:
- Farketmez, dedi. - Bir sandviç olabilir mesela.
Alberto cafe'nin tezgâhına gitti ve kısa bir süre sonra elinde bir fincan kahve ve peynirli, salamlı iki baguette ile geri geldi.

- Pahalı mı?
- Bu yalnızca bir ayrıntı, Sofi!
- Geç geldiğin için bir bahane olsun uydurmayacak mısın?
- Hayır, çünkü bunu isteyerek böyle yaptım. Nedenini ise birazdan açıklayacağım.
Baguette'inden birkaç ısırık aldıktan sonra:
- Bugün içinde bulunduğumuz çağdan bahsedeceğiz, dedi.
- Bu çağda felsefe alanında kayda değer bir şey oldu mu?
- Çok, hem de pek çok yöne dağılmış bir halde! İlk olarak önemli bir akım olan Varoluşçuluktan söz edeceğiz. Bu terim, çıkış noktasını insanın varoluşsal durumundan alan pek çok felsefi akımı içinde barındırır. 20. yüzyılın Varoluşçu felsefesinden söz ederiz örneğin. Varoluş filozoflarının ya da bir başka deyişle Varoluşçuların çoğu, Kierkegaard'a ve bunun yanında Hegel ve Marx'a dayanır.
- Anlıyorum.
- 20. yüzyılın önemli filozoflarından biri, 1844 -1900 yılları arasında yaşamış olan Friedrich Nietzschefdlr. Nietzsche de Hegel'in felsefesine ve Alman "tarihçiliği"ne tepki duymuştur. Tarihe karşı duyulan ruhsuz ilginin ve Hıristiyan "köle ahlakı" dediği şeyin yerine hayatın kendisini koymuştur. Nietzsche, güçlü olanın yaşam gücünün güçsüzlerce engellenmesine son vermek, "tüm değerleri yeniden değerlendirmek" istiyordu. Nietzsche'ye göre Hıristiyanlık ve felsefe bugüne kadar gerçek dünyaya sırtını dönmüş, "cennet"e ve "fikirler dünyası"na yönelmişti. Oysa "gerçek" diye gösterilen bu fikirler dünyası, gölge bir dünyadan başka bir şey değildi. "Yeryüzüne sadık kalın" diyordu, "ve size öte dünya umutlarından söz edenlere kanmayın."
- Eh...
- Kierkegaard ve Nietzsche'den etkilenen bir başka filozof ise Al-"ttn Varoluşçu Martin Heideggefd\t. Ama biz 1905 - 1980 yılları arasında yaşamış olan Fransız Varoluşçu Jean Paul Sartre üzerinde buracağız. Varoluşçular arasında sesini en çok duyurmuş, en etkili

olmuş olanı odur. Onun Varoluşçuluğu özellikle savaş sonrası, kırklı yıllarda gelişmiştir. Daha sonra Fransa'daki Marksist harekete katılmış ancak hiçbir zaman herhangi bir partinin üyesi olmamıştır.
- Bu yüzden mi bir Fransız cafe'sinde buluştuk?

- Evet, öyle sayılır. Sartre'm hayatında cafe'lerin önemli bir yeri vardı. Hayat boyu dostu olan Simone de Beauvoir ile de böyle bir cafe'de karşılaşmıştı. Beauvoir da Varoluşçuydu.
- Kadın bir filozof ha?
- Evet.
- İnsanlığın nihayet uygarlık seviyesine ulaşmış olmasından
mutluluk duyuyorum.
- Evet ama bu uygarlık da pek çok şeye maloluyor.
- Şimdi konumuz bu değil, Varoluşçuluk.
- Sartre'a göre "Varoluşçuluk Hümanizmdir". Bununla, Varoluşçuluğun tek çıkış noktasının insan olduğunu anlatmak ister. Ancak buna eklemeliyiz ki, buradaki Hümanizmin insanın durumuna bakışı Rönesans Hümanizminden çok daha kasvetli bir bakıştır.
- Neden?
- Kierkegaard ve bu yüzyılda yaşamış Varoluşçulardan bazıları Hıristiyandılar. Oysa Sartre Tanrıtanımaz Varoluşçuluk dediğimiz akıma dahildir. Onun felsefesi, insanın "Tanrı öldüğü" zamanki durumunun acımasız bir çözümlemesidir. "Tanrı öldü" deyişiyse Nietzsche'ye aittir.
- Sonra?
- Kierkegaard1 daki gibi Sartre'ın da felsefesindeki ana düşünce "varoluş"tur. Varoluşla kastedilen yalnızca varolmak değildir. Bitkilerle hayvanlar da vardır ama onlar bunun ne anlama geldiğini sorgulamak durumunda değildirler. Varoluşunun bilincinde olan tek yaratık insandır. Sartre fiziksel şeylerin "kendinde", oysa insanın aynı zamanda "kendi için" olduğunu söyler. Yani insan olmak bir şey olmaktan başka bir şeydir.
- Bence de.

- Sartre bundan sonra, insanın varoluşunun buna dair her türlü fikirden önce geldiğini söyler. Yani varoluşum, ne olduğumdan önce gelir. "Varoluş özden önce gelir," der Sartre.
- Bu oldukça zor bir cümle.
- "Öz" bir şeyi oluşturan şey, bir şeyin "doğasfdır. Sartre'a göreyse insanın doğuştan böyle bir "doğası" yoktur. İnsan bu yüzden bu doğayı kendisi oluşturmak zorundadır. Önceden varolmadığı için kendi doğasını ya da kendi "öz"ünü kendisi yaratmalıdır.
- Ne demek istediğini anlıyorum sanırım.
- Tüm felsefe tarihi boyunca filozoflar insanın ne olduğu ya da insanın doğasının ne olduğu sorlısuna yanıt bulmaya çalışmışlardır. Oysa Sartre insanların böyle mutlak bir "doğası" olmadığını söyler. Bu yüzden genel olarak hayatın "anlamı"nı sormanın da bir anlamı olamaz. Bir başka deyişle hepimiz doğaçlama yaparak yaşamak zorundayız. Bizler ne önceden belirlenmiş bir rolü, ne elinde oyun metni, ne de bize ne yapacağımızı fısıldayan suflörleri olmadan sahneye bırakılıveren oyuncular gibiyiz. Nasıl yaşayacağımızı kendimiz seçmek zorundayız.
- Bu bir bakıma doğru. İncil'i ya da bir felsefe kitabını açıp nasıl yaşayacağımızı öğrenebilsek her şey ne kolay olurdu!
- Evet, konuyu anladın. İnsanın varolduğunu ama elle tutabileceği bir anlam olmaksızın bir gün gelip öleceğini anladığı an bu, insanda kaygı yaratır, der Sartre. Varoluşsal bir durumda olan insanı anlatırken Kierkegaard'ın da kaygıyı tipik bir özellik olarak ortaya koyduğunu hatırlıyorsundur belki.
- Evet.
- Sartre ayrıca insanın kendisini anlamsız bir evrende bir yabancı gibi hissettiğini de söyler. İnsanın "yabancılaşmasını" anlatırken Hegel ve Marx'ın düşüncelerinden yararlanır. İnsanın kendini dünyada yabancı olarak hissetmesi onda umutsuzluk, sıkıntı, tiksinti ve saçmalık gibi duygular yaratır.
- İnsanın kendisini "depresif" hissetmesi ya da her şeyin "an-

lamsız" olduğunu düşünmesi günümüzde de yaygın bir olay...
- Evet, Sartre burda 20. yüzyılın kentli kişisini anlatmaktadır. Rönesans Hümanistlerinin insanın özgürlüğü ve bağımsızlığı konusunda zafer çığlıkları attıklarını hatırlıyorsundur. Sartre ise bunun aslında lanetli bir özgürlük olduğu kanısındadır. "İnsan özgürlüğe mahkûm edilmiştir" der. "Kendini kendisi yaratmadığı halde özgür olduğu için. Kendisi seçmeden dünyaya getirilip sonra yaptığı her şeyden sorumlu olduğu için."
- Bizi özgür bir birey olarak yaratmasını biz istemedik ki kimseden!
• İşte Sartre'in en önemli noktası da budur. Özgür bireyler olarak varoluruz ve bu özgürlük bizi tüm hayatımız boyunca seçim yapmaya mahkûm eder. Uymamız gereken evrensel hiçbir değer ya da norm yoktur. Ne seçim yaptığımız ise çok daha önemlidir. Çünkü yaptığımız her şeyden sorumluyuz. Sartre bununla insanın yaptıklarından sorumlu olmayı hiçbir zaman bırakmaması gerektiğini anlatmaktadır. Bu yüzden işe gitmemiz "gerektiği" ya da nasıl yaşayacağımızı gösteren bir takım burjuva yasalarına uymamız "gerektiği"ni ileri sürerek yaptığımız seçimlerde

üzerimize düşen sorumluluğu bir kenara atamayız. Kitlelere gizlenen böyle bir insan hiçbir özelliği olmayan bir kitle insanıdır. Bu insan kendinden kaçıp hayatını bir yalan olarak yaşayan insandır. Oysa insanın özgürlüğü, insanın kendisini gerçekleştirmesini, "özgün" ya da gerçek bir hayat sürmesini zorunlu kılar.
- Anlıyorum.
- Bu, ahlaksal seçimlerimiz için de geçerlidir kuşkusuz. Suçu "insanın doğasına", "insanın zaaflarına" filan atamayız. Zaman zaman kocaman adamların eşlerini aldatıp sonra da suçu "Adem"e, onun yaşadığı ilk günaha attıkları olur. Oysa böyle bir "Adem" yoktur. Onu yalnızca yaptığımız şeyin sorumluluğundan kaçmak için bir figür olarak kullanırız.
- Bu kadarı da olmaz tabii!

- Hayatın anlamdan yoksun olduğunu söylese de bu aslında Sartre'ın bunun böyle olmasını istediği anlamına gelmez. Çünkü Sartre bir "Nihilist" değildir.
- Nihilist ne demek?
- Nihilist hiçbir şeyin bir anlamı olmadığına ve insanın istediği her şeyi yapmaya izni olduğuna inanan kimsedir. Sartre ise hayatın bir anlamı olması gerektiğine inanıyordu. Bu bir zorunluluktu. Ancak kendi hayatımızdan bir anlam yaratacak olan, yine kendimizdik. Varolmak kendini varlaştırmaktı.
- Bunu biraz açabilir misin?
- Sartre bilincin etrafındaki şeyleri algılamadan önce hiçbir değeri olmadığını göstermeye çalışır. Çünkü bilinç hep bir şeyin bilincidir. Ve bu "şey" kendimizce olduğu kadar çevremiz tarafından da belirlenir. Neyi algılayacağımıza, bizim için bir anlam oluşturan şeyleri diğerlerinin arasından seçerek Etiz karar veririz.
- Bir örnek veremez misin?
- Aynı mekânda olan iki insan bu mekânı çok farklı biçimde algılayabilirler. Çünkü çevremizi algılarken buna kendimiz de kendi fikirlerimiz ya da kendi çıkarlarımızla katkıda bulunuruz. Hamile bir kadın etrafında hep hamile kadınlar görebilir örneğin. Kuşkusuz daha önce de hamile kadınlar oluyordur etrafında ama, şimdi kendi hamileliği onun için ayrı bir önem kazanmıştır. Hasta bir insan belki de etrafında sürekli ambulanslar görür...
- Anlıyorum.
- Yani kendi varlığımız mekândaki şeyleri nasıl algıladığımızı belirler. Benim için önemi olmayan bir şeyi hiç görmeyebilirim bile. İşte şimdi de cafe'ye neden geç geldiğimi anlatmanın tam sırası...
- Bilerek geç geldim demiştin...
- Önce bana cafe'ye geldiğinde neler gördüğünü anlat.
- Gördüğüm ilk şey senin burda olmadığındı.
- Gördüğün ilk şeyin aslında burada olmayan bir şey olması garip değil mi sence de?

- Evet ama herhalde seni burada bulmayı beklediğim için.
- Sartre da bizim için önemli olmayan şeyleri nasıl "yok saydığı, mızı" göstermek için bu cafe örneğini kullanır.
- Yalnızca bu örneği göstermek için mi geç geldin?
- Sartre'ın felsefesindeki bu önemli noktayı göresin diye, evet. Bir ev ödevi de diyebilirsin buna.
- Yok ya, sahi mi!
- Aşıksan ve aşık olduğun çocuğun telefonla seni aramasını ümit ediyorsan, bütün gece "duyduğun" tek ses çalmayan telefonun sesidir. Tüm gece algıladığın tek şey tam da onun seni aramadığıdır. Onunla trene binmek üzere garda buluşacaksan ve yüzlerce insana rağmen sevdiğin orada yoksa, tüm bu insanları görmezsin bile. Yolunda engeldir bu insanlar olsa olsa, senin için hiçbir önemleri yoktur. Hattâ gözüne çirkin ya da iğrenç bile görünebilirler. Boşuboşuna ortalıkta yer tutuyorlardır. Senin algıladığın tek şey ise onun orada olmadığıdır.
- Anlıyorum.
- Simone de Beauvoir Varoluşçuluğu kadın-erkek konusuna da uygulamaya çalıştı. Sartre insanın mutlak bir "doğası" olmadığını söylüyordu. Kendimizi yaratan kendimizdik.
¦ Evet?
- Bu, cinsiyetlere karşı tutumumuz için de geçerlidir. Simone de Beauvoir'a göre mutlak bir "kadın doğası" ya da mutlak bir "erkek doğası"ndan da söz edilemezdi. Oysa eskiden beri inanılan tam da buydu. Erkeklerin "aşkın" bir doğası olduğu öne sürülürdü. Erkek bu yüzden evin dışında da bir anlam yaratmaya yönelirdi. Kadınınsa hayata karşı bunun tersi bir tutumu vardı. Kadın "içkirT'di yani olduğu yerde olmak isterdi. Ailesini, doğayı ve yakınındaki diğer şeyleri korumak isterdi. Bugünse kadınların erkeklerden daha "yumuşak değerler'^ sahip olduklarını söylüyoruz.
- Simone de Beauvoir da böyle mi düşünüyordu yani?
- Hayır, hayır. İyi dinlememişsin beni. Simone de Beauvoir böyle

bir "erkek doğası" ya da "kadın doğası" olmadığına inanıyordu. Tam tersine, ona göre erkekler ve kadınlar kendilerini bu yerleşmiş önyargılardan ya da ideallerden kurtarmalıydı.
- Ben de onunla aynı fikirdeyim sanırım.
- Simone de Beauvoir'ın en önemli kitabı olan "Öteki Cins" 1949'da yayınlandı.
- Kimdi bu "öteki cins"?
- Kadındı. Kadın bizim kültürümüzde "öteki cins" yapılandı. Özne olarak görülen yalnızca erkekti. Kadınsa erkeğin nesnesi haline getirilmişti. Bu şekilde kendi hayatının sorumluluğu da elinden alınmıştı.
- Sonra?
- Kadın bu sorumluluğu tekrar eline geçirmeliydi. Kendine tekrar sahip olmalı, kendi kimliğini yalnızca erkeğinkine bağımlı olarak var etmemeliydi. Çünkü yalnızca erkek değildi kadını ezen. Kadın kendi hayatından sorumlu olmaktan vazgeçerek kendi kendini de eziyordu.
- Ancak istediğimiz oranda özgür ve bağımsız olabiliriz.
- Evet, böyle de diyebilirsin. Varoluşçuluk kırklı yıllardaki ve ta günümüze kadarki edebiyatı da etkilemiştir. Tiyatro için de geçerlidir bu. Sartre'ın kendisi de roman ve oyunlar yazdı. Diğer bazı önemli isimler Fransız Camus, İrlandalı Beckett, Romanyalı lonesco ve Polonyalı Gomfarovv/cz'dir. Bunlar ve bunlardan başka bir takım modern yazarlarda ortak olan şey saçmacılıktır. Bu sözcük özellikle "saçma tiyatro" bağlamında kullanılır.
- Demek öyle...
- "Saçma"nın ne anlama geldiğini biliyorsun, değil mi?
- Anlamsız ya da akla uymayan anlamına gelmez mi bu?
- Evet. "Saçma tiyatro", "gerçekçi tiyatro"nun karşıtı olarak ortaya çıktı. Amaç, sahnede varoluşun anlamsızlığını göstererek seyircinin buna tepki duymasını sağlamaktı. Yani amaç anlamsızı yüceltmek değil, tam tersine, örneğin her gün yaşadığımız olaylardaki

saçmalığı sergileyerek seyircilerin kendi yaşamlarını daha gerçek kılmalarını sağlamaktı.
- Başka?
- Saçma tiyatro genellikle sıradan olayları ele alır. Bu yüzden bu tiyatroya "aşırı gerçekçi" de denebilir. Burada insanlar tam oldukları gibi gösterilir. Sıradan bir sabahta sıradan bir evin banyosunda neler olup bittiğini olduğu gibi gösterirsen seyirci güler. Bu kahkaha, sahnede gösterilenin kendisi olma tehlikesine karşı bir savunmadır aslında.
- Anlıyorum.
- Saçma tiyatroda gerçeküstü yanlar da bulunabilir. Sahnedeki kişiler genellikle en akıl almaz, en rüyamsı durumlara sürüklenir. Bu kişiler bunu hiçbir şaşkınlık göstermeden benimsediğinden, izleyiciler onların bu şaşkınlık duymama haline şaşkınlık duyarak tepki gösterirler. Bu, Chaplin'in sessiz filmleri için de geçerlidir. Bu filmlerde çoğunlukla komik olan şey, Chaplin'in başına gelen bin türlü saçmalığa bir tepki duymamasıdır. Bu şekilde izleyici, gördüklerinden daha gerçek, daha doğru şeyleri kendisi bulmaya zorlanır.
- İnsanlar bazen hiç tepki duymadan neler neler yaşarlar gerçekten...
- Bazen insanın bir şeyden kaçmak istemeyi düşünmesi de yeterince doğru olabilir - nereye gideceğini tam bilemese de...
- İnsan evi yanarken, başka bir ev bulup bulamayacağını düşünmeden evden kaçmaya çalışır.
- Evet ya, değil mi? Bir çay daha içmek ister misin? Ya da bir Coca-Cola?
- Olur. Ama geç kaldığın için hâlâ sana kızgınım.
- Birazdan geçer.
Alberto biraz sonra elinde bir espresso kahve ve bir Coca-Co-la'yla geri geldi. Bu arada Sofi cafe hayatını sevmeye başladığını düşünüyordu. Diğer masalardaki konuşmaların önemsiz şeyler olduğundan da pek emin değildi artık.

Alberto Coca-Cola şişesini gürültüyle masaya bıraktı. Cafe'dekilerden gürültüye dönüp bakanlar oldu.
- Böylece yolun sonuna gelmiş bulunuyoruz, dedi Alberto.
- Felsefe tarihi Şart re ve Varoluşçulukla son mu buluyor yani?
- Hayır, bu fazla abartmak olur. Varoluş felsefesi dünyada pek çok insan için büyük bir anlam kazandı. Gördüğümüz gibi Varoluşçuluğun kökleri Kierkegaard'dan Sokrates'e dek uzanıyordu. 20. yüzyılda başka bir takım felsefi akımlar da bazı eski felsefi akımların yenileştirilmesi şeklinde ortaya çıktı.
- Örnek verebilir misin?
- Örneğin bunlardan biri, Aquino'lu Thomas geleneğine dayanan Yenltomasçılık'dır. Bir başkası, kökleri hem Hume ve Britanya Em-pirisizmine, hem de Aristoteles mantığına dayanan çözümlemeci felsefe ya da Mantıkçı EmpİrisizmdenenfelsefedirAyrıca20.yüzyıl,pekçokkollardayayılıpgenişleyenyeniMarksizmetanıkolmuştur.YeniDanvinizmdendahaöncebahsettik.Psikanalizinönemineded eğindik.
- Anlıyorum.

- Bahsedilmesi gereken son bir akım da, kökleri yine tarihe dayanan Materyalizmdir. Modern bilimin uğraştığı problemler Sokra-tes öncesi filozofların uğraştıklarıyla benzerlikler gösterir. Örneğin bugün bilim hâlâ her şeyin ondan oluştuğu "ana madde"yi bulmak peşindedir. Bu "Madde"nin ne olduğuna kimse hâlâ bir cevap verememektedir. Yeni doğa bilimleri, örneğin nükleer fizik ve biokimya bu konuyla öylesine ilgilidir ki bu bir çok insanın dünya görüşünde önemli bir yer tutar.
- Yeniyle eski içice yani...
- Böyle de denebilir. Bu kursa başlarken sorduğumuz sorulara hâlâ kesin yanıtlar getirilebilmiş değil. Sartre bu konuda, tüm varo-luşsal soruların herkes için geçerli tek bir yanıtı olamayacağını söylüyordu. Felsefi sorular, tanımı gereği, her kuşağın ve aslında her bir insanın kendisine tekrar tekrar sorması gereken sorulardı.

- Bu düşünce insanı biraz rahatsız ediyor.
- Aynı fikirde olduğumu zannetmiyorum. Tam da kendimize bu tür soruları sorduğumuzda hissetmez miyiz yaşadığımızı? Öte yandan insanlar bir takım uç sorulara yanıt ararken, başka bir takım sorulara açık seçik yanıtlar bulur. Bilim, araştırma ve teknolojinin kökeninde hep felsefi düşünceler vardır. İnsanın varoluşuna duyduğu merak değil midir sonunda insanı Ay'a kadar götüren?
- Evet, doğru.
- Armstrong ayağını Ay'a bastığında: "Bu tek bir insan için küçük, ancak tüm bir insanlık için koca bir adım," demişti. Böyle diyerek kendi duygularının ifadesine kendinden önce yaşamış tüm insanları katmıştı. Onun tek başına başardığı bir şey değildi bu elbette.
- Elbette.
- İçinde yaşadığımız bu çağ yeni sorunlarla karşı karşıya kaldı. Bunların başında çevre sorunları gelmekte. Bu yüzden 20. yüzyılın önemli akımlarından birisi Eko-felsefesi olmuştur. Batılı Eko-filo-zoflarının çoğu Batı uygarlığının tümüyle yanlış bir yolda olduğuna, bu gezegenin bu gelişmeyi kaldıramayacağına işaret etmişlerdir. Yalnızca kirlilik ve diğer somut çevre problemleri ile ilgilenmekle kalmayıp esas olarak Batı'nın düşünce tarzında büyük bir hata olduğunu ileri sürmüşlerdir.
- Sanırım çok da haklılar.
- Eko-filozofları örneğin gelişme düşüncesinin kendisini ele alırlar. Bu düşünceye göre insan başka her şeyin "üzerinde"dir. Doğaya hükmeden odur. Bu düşüncenin kendisi bu yaşayan gezegenin tümü için son derece tehlikeli bir düşünce olabilir.
- Düşüncesine bile sinir oluyorum!
- Eko-filozoflarının çoğu bu düşünceyi eleştirirken başka kültürlerdeki, örneğin Hint kültüründeki düşünce ve fikirlere başvurdular. Ayrıca "doğa halkları" ya da kızılderililer gibi "yerli halklar"ın düşünce ve adetlerini araştırarak, kaybettiğimiz şeyleri yeniden bul-

maya çalıştılar.
- Anlıyorum.
- Son yıllarda bilimsel çevrelerde de bir "dizi değişimi"nin eşiğinde olmaktan söz ediliyor. Bu, bilimsel düşünüşte kökten bir değişim anlamına geliyor. Bazı alanlarda bunun meyveleri görülmekte bile. "Alternatif hareketler" diye adlandırdığımız bir takım hareketlerin bütünlük düşüncesine önem verdiklerini, yeni bir yaşam tarzı yaratmak için uğraştıklarını görüyoruz.
- İyi ediyorlar.
- Ama tabii her şeyin iyisi var, kötüsü var. Kimilerine göre yepyeni bir çağa, "New Age"e girmek üzereyiz. Ancak yeni olan her şey iyi demek değildir; eski olan her şeyi de sırf eski diye atmak gerekmez. Bu felsefe kursunun bir amacı da bu. Artık senin de kendini buradan öteye götürmene yarayacak bir tarih temelin var.
- Sağol!
- "New Age" adı altında ortaya çıkan pek çok şeyin martavaldan başka bir şey olmadığını da göreceksin. "Yeni Dincilik", "Yeni Gizemcilik" ya da "Modern Boş İnan" denen akımlar son yıllarda Ba-tı'yı etkisi altına alan akımlardan birkaçı. Tüm bunlar büyük bir sanayi haline gelmiş durumda. Hıristiyanlık etkisini kaybettikçe, pazarı bu yeni dünya görüşleri kaplıyor.
- Örnek verebilir misin?
- Bu öyle uzun bir liste ki nereden başlayacağımı bilemiyorum. Üstelik insanın içinde bulunduğu dönemi anlatması pek kolay bir şey değil. Benimse sana başka bir önerim var. Şöyle biraz dolaşalım, çünkü sana göstermek istediğim bir şey var.
Sofi omzunu silkti.
- Olur ama aslında çok az vaktim var. Yarınki partiyi unutmadın ya?

- Hiç unutur muyum, olağanüstü şeyler olacak orada! O zamana kadar biz Hilde'nin felsefe kursunu bitirsek yeter. Çünkü gerisini Binbaşı da bilmiyor. O zaman üzerimizdeki denetimi de kalkacak.
523
SOFİ'NÎN DÜNYASI
Boşalmış Coca-Cola şişesini kaldırıp yine gürültüyle masaya indirdi.
Caddede yürüyorlardı. İnsanlar enerjik karıncalar gibi bir o yana, bir bu yana koşturup duruyorlardı. Sofi Alberto'nun kendisine ne göstereceğini merak ediyordu.
Bir süre sonra elektrikli aletler satan büyük bir dükkanın yanından geçtiler. Dükkânda televizyondan videoya, çanak antenden mo-bil telefona, bilgisayardan faksa kadar her şey vardı.
Alberto vitrini gösterip:
- İşte 20. yüzyıl Sofi! dedi. Rönesanstan bu yana dünyanın bir patlamaya uğradığını söylemek yanlış olmaz. Büyük keşiflerle Avrupalılar tüm dünyaya yayıldılar. Bugünse bunun tersi oluyor. Buna da karşıt patlama demek mümkün.
- Ne demek istiyorsun?
- Tüm dünyanın tek bir iletişim ağına sığdmldığını söylemek istiyorum. Filozofların dünya içindeki varoluşlarını kavrayabilmek ya da başka filozoflarla karşılaşabilmek için atlı arabalarla günlerce se-yehat etmelerinden bu yana şunun şurasında ne kadar geçti ki! Bugünse dünyanın neresinde olursak olalım bir bilgisayarla dünyanın her yanından bilgiye ulaşabiliyoruz.
- Harika ama biraz da korkutucu bir şey bu...
-Tarihin sonuna mı geliyoruz, yoksa önümüzde yepyeni bir zaman mı uzanıyor? Artık tek bir şehrin ya da tek bir devletin vatandaşı değiliz. Gezegensel uygarlığın bir parçasıyız.
- Doğru.
- Özellikle iletişimi kapsayan teknolojik gelişme son 30-40 yılda en büyük hızına ulaştı. Hâlâ da işin başında sayılırız...
- Bana göstereceğin şey bu muydu?
- Hayır, şu kilisenin öbür yanında.
Tam yürümeye devam edeceklerken televizyon ekranlarından birinde bir BM askerinin yüzü belirdi.
- Bak! dedi Sofi.
524
KKNDI ÇAĞIMIZ
Kamera BM askerinin yüzüne yaklaşmıştı. Askerin tıpkı Alberto1 nur. ki gibi siyah bir sakalı vardı. Birden elinde tuttuğu bir kâğıt parçasını kaldırdı. Kâğıtta: "Yakında görüşeceğiz Hilde!" diye yazıyordu. Öbür elini salladıktan sonra ekranda yok oldu.
- Ne utanmaz adam! diye kükredi Alberto.
- Binbaşı mıydı o?
- Cevap vermeye tenezzül etmem bile.
Kilisenin önündeki parktan geçip bir başka büyük caddeye çıktılar. Biraz heyecanlı görünen Alberto eliyle büyük bir kitapçıyı gösteriyordu. Şehrin en büyük kitapçısı "LİBRİS KİTABEVİ "ydi bu.
- Bana göstereceğin şey burada mı?
- İçeri girelim.
Alberto kitapçıdaki en büyük bölümü gösterdi. Burası NEW AGE, ALTERNATİF YAŞAM ve GİZEMCİLİK adlı üç ayrı bölümden oluşuyordu.
Duvardaki kitapların adı birbirinden ilginçti: "Ölümden Sonra Bir Hayat Var mı?", "Spiritizmin Sırları", "Tarot", "UFO Olgusu", "İyileştirme", "Tanrıların Dönüşü", "Bundan Önce de Buradaydın", "Astroloji Nedir?" vs. Yüzlerce değişik başlıklı kitap vardı. Rafların altında kitaplar ayrıca üstüste yığılı duruyorlardı.
- İşte bu da 20. yüzyıl Sofi. Bu, çağımızın tapınağı.
- Sen bu tür şeylere pek inanmıyorsun galiba.
- Bunların çoğu martaval ama porno kitapları kadar çok satıyorlar. Bunların çoğuna bir tür pornografi demek de mümkün zaten. Genç insanların çoğu buraya gelip kendilerini en çok heyecanlandı-ranJconulardaki kitapları alıyorlar. Oysa gerçek felsefeyle bu tür kitapların ilişkisi olsa olsa ancak gerçek aşkla pornografinin ilişkisi kadardır.
- Kötü kalpli davranıyorsun bence.
- Gel, biraz parkta oturalım.
Kitapçıdan çıktılar. Kilisenin önünde boş bir bank duruyordu. Ağaçların altında güvercinler dolanıyordu. İçlerinde bir de heyecanlı
525
SOFt'NÎN DÜNYASI
küçük bir serçe vardı. Alberto:
- Buna ESP ya da parapsikoloji deniyor, diye söze başladı. - Buna telepati, durugörü, psikokinezi deniyor. Buna spiritizm, astroloji, ufoloji deniyor. Bir sürü adı var bunun.

- Ama cevap ver bana. Sence bunların hepsi bir martavaldan mı
ibaret?
- Her şeyi tek bir kılıfa sokup değerlendirmek gerçek bir filozofa yakışmaz elbette. Ancak sözünü ettiğim bu sözcüklerin varolmayan bir arazinin haritası olduğunu göz ardı etmek istemiyorum. En azından bence bunların çoğu, Hume'un ateşe atıp yakmak isteyeceği türden "fantezi icatları" şeyler. Bu kitapların çoğunda tek bir gerçek deneyime rastlanamaz.
- Bu konularda nasıl bu kadar çok şey yazılabiliyor?
- Bu dünyanın en kârlı piyasalarından biri. Pek çok insanın istediği şey tam da bu tür şeyler.
- Peki sence insanlar neden bu tür şeylerle ilgileniyorlar?
- Bu, kuşkusuz, "gizemli" olana, gündelik hayatın sıkıcı tekdüzeliğini yıkıp "değişik" olanı bulmaya dair bir özlemden kaynaklanıyor. Oysa bu görünen köye kılavuz aramak gibi bir şey.
- Ne demek istiyorsun?
- Müthiş bir masalın içersindeyiz. Burnumuzun ucunda muhteşem bir eser yükselmekte. Üstelik tüm bunlar pırıl pırıl bir gün ışığında oluyor Sofi! Harika bir şey değil mi bu?
-Tabii.
- Öyleyse neden "heyecanlı" ya da "aşkın" bir şeyler yaşayabilmek için falcılara veya sözde bilimlere ihtiyaç duyalım?
- Bu kitapları yazanlar yazdıklarını uyduruyorlar mı sence, yalan mı söylüyorlar?
- Hayır, ben bunu söylemedim. Ben yalnızca burada da bir "Dar-win sistemi" ile karşı karşıya olduğumuzu söylemek istiyorum.
- Nasıl yani?
- Bir gün içinde ne kadar çok şey yaşadığını bir düşün!

- Evet?
- Bazen ilginç rastlantılar gelir başına. Dükkâna gidip 28 kronluk bir şey alırsın örneğin. Biraz sonra Jorün gelip sana olan 28 kron borcunu öder. Sonra sinemaya gidersiniz ve biletinde 28 numaralı koltuk yazar.
- Evet, gizemli bir rastlantı olurdu bu.
- En azından bir rastlantı olduğu kesin. İşte insanlar bu tür rastlantıları biriktiriyorlar. Gizemli ya da açıklanamaz deneyimlerini topluyorlar. Bu tür deneyimler milyonlarca insanın yaşamından toplanıp bir araya getirilince, inandırıcılık kazanmaya başlıyor. Ve de bunların sayısı giderek artıyor. Oysa burada da yalnızca kazanan kuponlar göze görünmekte.
- Ama bu tür şeyleri devamlı yaşayan, geleceği görebilen bir takım insanlar ya da "medyum"lar gerçekten de var, değil mi?
- Tabii. Birtakım üçkâğıtçıları saymazsak, bu tür "gizemli olaylara yerinde bir açıklama getirtnek mümkün.
- Nasıl yani?
- Freud'un bilinçaltıyla ilgili söylediklerini hatırlıyorsun, değil' mi?
- Pek unutkan olmadığımı daha kaç kez söylemem gerekecek!
- Freud bizlerin kendi bilinçaltımızın "medyunV'ları olduğumuzu söylüyordu. Bazen kendimizi bir şey düşünürken ya da yaparken bulur, neden böyle yaptığımızı anlayamayız. Çünkü aslında içimizde, farkında olduğumuzdan çok daha fazla deneyim ve düşünce taşımaktayız.
- Evet?
- Uykusunda yürüyenler ya da konuşanlar da vardır. Buna bir tür "ruhsal otomatik" diyebiliriz. Hipnoz sırasında da insanlar "kendiliğinden" bir şeyler yaparlar. Sürrealistlerin "otomatik yazı"yla yazmaya çalıştıklarını da hatırlıyorsundur. Onlar böylelikle kendi bilin-çaltlarına "medyunV'luk yapmaya çalışıyorlardı.
- Bunu da hatırlıyorum.

- Bu yüzyılda, ara ara bir "spirrtüalizm uyanışı" yaşanmıştır. Buradaki ana düşünce, bir "medyum"un ölmüş bir kişiyle konuşabil-mesidir. "Medyum" ölünün sesiyle konuşarak ya da otomatik yazı yardımıyla yüzlerce yıl önce yaşamış birinden mesaj alır. Bu da ölümden sonra bir hayat olduğunun ya da insanın birden çok kere yaşadığının kanıtı olarak görülür.
- Anlıyorum.
- Bütün bu medyumların üçkâğıtçı olduklarını söylemiyorum. Kimisinin yaptığı işe gerçekten inandığına eminim. Ancak bunların "medyum"luğu olsa olsa kendi bilinçaltılarına karşı bir medyumluktur. Trans halindeki medyumlar üzerine yapılan araştırmalarda, bu haldeki bir medyumun kendinin bile nerden geldiğini anlayamadığı bir takım yetenekler ortaya koyduğu görülmüştür. Örneğin tek kelime İbranice bilmeyen bir kadın "medyum", trans halindeyken bu dilde konuşmaya başlamıştır. O halde bu kadın ya daha önce de yaşamış ya da ölü birinin ruhuyla temasa geçmiş olmalıdır.

- Sence hangisi?
- Sonradan bu kadının küçükken Yahudi bir dadısı olduğu ortaya çıkmıştır...
- Ah...
- Hayal kırıklığına mr uğradın yoksa? İnsanların bilinçaltında neler barındırabildiğini göstermesi açısından son derece ilginç bir örnek bu aslında.
- Anlıyorum.
- Günlük hayattaki bir takım tuhaf rastlantılar da Freud'un bilinçaltı öğretisiyle açıklanabilir. Tam yıllardır görmediğim bir arkadaşımı aramayı düşündüğüm anda telefon çalar, karşıma o arkadaşım çıkarsa...
- İnanılmaz bir şey!
- Evet ama bunun açıklaması örneğin son kez bir aradayken dinlediğimiz şarkının radyoda çalmaya başlaması olabilir. Önemli olan nokta, bu üstü kapalı ilişkinin bilinçaltında yatıyor olmasıdır.
528
KENDİ ÇAĞIMIZ
- Ya martaval... ya kazanan kupon meselesi... ya da "bilinçaltı"...
- En önemlisi bu tür raflara şüpheyle yaklaşmak. Bu en azından bir filozof için önemli Uir şey. İngiltere'de Şüphecilerin kurduğu bir dernek bile var. Bu dernek yıllar önce, küçücük de olsa doğaüstü herhangi bir şey yaşadığını kanıtlayabilenlere yüklü bir para ödülü vermeyi vaat etmişti. Büyük bir şey olmasına gerek yoktu bunun; bir insandan diğerine telepatinin ufak bir örneği olsa da yeterdi. Ancak şimdiye dek bu ödüle hiç kimse başvurmadı.
- Anlıyorum.
- Ayrıca biz insanların henüz anlayamadığı pek çok şey olabilir. Tüm doğa yasalarını bilmiyor olabiliriz. Örneğin geçen yüzyılda manyetizma ya da elektrik gibi olgular bir tür sihir gibi algılanıyordu. Büyük büyükbabama televizyondan ya da bilgisayardan bahset se-ler gözleri faltaşı gibi açılırdı her halde.
- Ama doğaüstü şeylere inanmıyorsun, öyle mi?
- Bundan daha önce de bahsetmiştik. "Doğaüstü" sözcüğü de başka başka anlamlarda kullanılır oldu. Her neyse, evet, sanırım tek bir doğanın varolduğuna inanıyorum. Bu ise tek başına yeterince heyecan verici bir şey.
- İyi ama bu kitaplarda yazan gizemli olaylara ne demeli?
- Gerçek filozofların gözleri açık olmalı. Şimdiye dek hiç beyaz bir karga görmemiş olsak da, bu o kargayı aramaktan vazgeçmemiz gerektiği anlamına gelmez. Bir gün gelir, ne kadar şüpheci olursam olayım, daha önce kabul etmediğim bir şeyi kabul etmek durumunda kalabilirim. Bu kapıyı açık bırakmazsam dogmatik biri olurdum. O zaman da gerçek bir filozof olmazdım.
Alberto ile Sofi bir süre bankta konuşmadan oturdular. Güvercinler ortalıkta gerdan kırarak dolaşıyor, ara sıra bir bisikletten ya da a»i bir hareketten ürküyorlardı. Sofi sonunda:
- Artık eve gidip parti hazırlıklarına başlamam gerek, dedi.
- Gitmeden önce sana böyle bir beyaz karga göstereceğim. Ara-dığın şey bazen tam burnunun ucunda olabilir.
529
SOFİNtN DÜNYASI
Bu kez doğaüstü olayları anlatan kitapların yanından geçip gitti, ler. Alberto kitapçının en dibindeki ince raflardan birinin önünde durdu. Rafın üzerindeki küçücük levhada "FELSEFE" yazıyordu.
Alberto'nun eliyle gösterdiği kitabın adını görünce Sofi'nin kalbi yerinden oynadı: "SOFİ'NİN DÜNYASI".
- Sana bunu almamı ister misin?
- Buna cesaret edip etmeyeceğimden emin değilim.
Ve Sofi biraz sonra bir elinde kitap öbür elinde bahçe partisi için aldıklarının olduğu naylon torbayla evine doğru yürümekteydi.
530
BAHÇE PARTÎSÎ
...beyaz bir karga...
Hilde yatağına mıhlanmış kalmıştı. Kolları ağırlaşmış, dosyayı tutan elleriyse titriyordu.
Saat on bire geliyordu. Demek iki saattir okumaktaydı. Bu süre boyunca hem başını dosyadan kaldırıp yüksek sesle güldüğü, hem de başını çevirip ağlamaklı olduğu olmuştu. İyi ki evde tek başınaydı.
Bu iki saatte neler neler okumamıştı ki! Her şey Sofi'nin Binbaşının dikkatini üzerine çekmeye çalışmasıyla başlamıştı. En sonunda bir ağaca tırmanmış, buradan onu yere indiren de ta Lübnan'dan gelen kaz Morten olmuştu.
Şimdi üzerinden çok zaman geçmiş olmasına rağmen babasının kendisine "Uçan Kaz" masalını okuduğunu unutmamıştı. Yıllar önce, bu kitaptan esinlenerek şifreli bir dil de yaratmışlardı kendilerine. Demek babası bu eski hikâyeyi yeniden canlandırıyordu.
Sonra Sofi'nin yalnız başına ilk kez bir cafe'ye gidişi... Hilde özellikle Alberto'nun Sartre ve Varoluşçuluk üzerine anlattıklarını onaylamıştı içinden. Neredeyse Varoluşçu yapacaktı şu Alberto onu. Ama öte yandan Alberto'nun daha önce anlattığı şeylerden kendine yakın bulduğu daha başka pek çok şey de olmuştu.

Hilde bir sene kadar önce astroloji hakkında bir kitap almıştı. Bir başka seferinde de eve elinde TAROT kartlarıyla gelmişti. Bir başka seferinde de spiritizm hakkında küçük bir kitap... Babası her keresinde insanın bu tip şeylere karşı "eleştirel bir bakışı" olması gerektiği ve "boş inan" konularında kendi-

sine söylev çekmeyi zaten ihmal etmemişti ama ilk kez şimdi bunun nedenlerinden enine boyuna bahsediyordu. Kızının bu tür şeylere karşı uyarılmadan yetişmesine gönlü gerçekten el-vermiyordu anlaşılan. Garanti olsun diye kendisine bir televizyon ekranından el sallamayı da unutmamıştı. Bu kadarı da biraz fazlaydı yani...
Ama Hilde'yi en çok meraklandıran şey şu kara saçlı kızdı.
Sofi, Sofi... kimsin sen? Nereden geliyorsun? Niçin benim hayatıma girdin?
tşte sonunda kendi hakkında yazılmış bir kitabı olmuştu. Bu, şimdi Hilde'nin elinde tuttuğu kitabın aynısı mıydı? Onun elindeki bir kitap değil, bir dosyaydı aslında. Ama ne olursa olsun, insanın kendisi hakkında yazılmış bir kitap bulması nasıl bir şeydi acaba? Sofi bu kitabı okumaya başladığında neler olurdu kim bilir?
Şimdi ne olacaktı? Şimdi ne olabilirdi1?
Hilde elleriyle yoklayınca dosyada geriye sadece birkaç sayfa kaldığını fark etti.
Sofi otobüste annesiyle karşılaştı. Hay Allah! Elindeki kitabı görme-seydi bari I
Kitabı, parti için aldığı serpantinlerle balonların durduğu torbaya sıkıştırmaya çalışırken annesi kitabı gördü.
- Merhaba Sofil Aynı otobüse binmişiz, ne güzeli
- Merhaba...
- Kitap mı aldın?
- Yoo, pek sayılmaz...
- "Sofi'nin Dünyası". A, ne ilginç!
Sofi yalan söylemenin fayda etmeyeceğini düşündü.
- Alberto verdi bu kitabı bana.
- Vermiştir ya! Şu adamla karşılaşmayı iple çekiyorum artık. Bakabilir miyim?

- Eve gelene kadar beklesek olmaz mı? Hem bu benim kitabım anne!
- Tabii senin kitabın. Şöyle bir bakıp geri vereceğim, merak etme! Aa... "Sofi Amundsen okuldan eve geliyordu. Yolun bir kısmını kız arkadaşı Jorün'le yürürken, robotlardan bahsetmişlerdi...
- Gerçekten böyle mi yazıyor?
- Evet, gerçekten böyle yazıyor. Yazarın adı Albert Knag. Hiç duymamıştım, yeni bir yazar olmalı. Senin Alberto'nun soyadı neydi sahi?
- Knox.
- A, o zaman şu Alberto takma ad kullanarak senin hakkında koca bir kitap yazmış Sofi!
- Hayır, yazarı o değil. En iyisi sen boşver. Nasıl olsa anlamana olanak yok.
- Pekâlâ öyleyse. Yarın bahçe partimiz var. Her şey o zaman yoluna girecek görürsün.
- Albert Knag bambaşka bir gerçeklikte yaşıyor. Bu yüzden de bu kitap beyaz bir karga.
- Aa, yeter artık! Beyaz tavşandan sonra şimdi de beyaz karga mı çıktı başımıza?
- Burada kessek iyi olacak!
Yonca Sokağı durağında inene dek daha fazla bir şey konuşmadılar. Burada karşılarına gösteri yapan bir grup çıktı.
- Off! diye söylendi annesi. - Ben de bizim muhitimizde böyle sokak demokrasisi gösterileri olmuyor diye seviniyordum.
Göstericiler ancak 10-12 kişi kadardı. Ellerinde tuttukları pankartlarda "BİNBAŞI GELİYOR!", "GÜZEL 24 HAZİRAN YEMEKLERİNE EVET!" ve "BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E DAHA FAZLA GÜÇ!" gibi Şeyler yazıyordu.
Sofi neredeyse acıyordu annesine.
- Sen onlara aldırma anne, dedi.
- Ama çok acayip bir gösteri bu Sofi. Hattâ biraz saçma.

- Bu yalnızca bir ayrıntı.
- Dünya gittikçe daha hızlı değişiyor. Aslında bu tip şeylere hiç de şaşırmıyorum.
- Senin aslında şaşırmamana şaşırman gerek.
- Hiç de değil. Bir şiddet gösterisi değil ki yaptıkları. Ama Allah vere de güllerimizi çiğnememiş olsunlar. Hem bahçede gösteri yapılmaz ki. Hadi gel, çabucak yürüyüp bakalım.
- Bu felsefi bir gösteriydi anne! Ve gerçek filozoflar güllere basmazlar.
- Biliyor musun Sofi, ben gerçek filozof diye bir şey olduğuna inanmıyorum. Günümüzde her şey öyle yapay ki!

O öğleden sonrası ve akşam hazırlıklara devam ederek geçti. Ertesi gün de sofrayı kurup bahçeyi süslediler. Çok geçmeden Jorün de
geldi.
- Aman Tanrım! dedi Jorün. - İşte annem babam da gelecek. Hep
senin yüzünden Sofi!
Misafirlerin gelmesine yarım saat kala her şey hazırdı. Ağaçları serpantinler ve Japon fenerleriyie süslemişlerdi. Dışarıya bodrumun penceresinden uzun elektrik kabloları uzatmışlardı. Bahçe kapısı, bahçenin girişindeki ağaçlar ve evin yüzü balonlarla süslenmişti. Sofi ile Jorün bütün öğleden sonra balon şişirip durmuşlardı. Masada tavuk ve salata tabakları, sandviçler ve pandispanya duruyordu. Kuru üzümlü çöreklerle yaş pasta, 8 şeklinde büyük bir çörekle çikolatalı pasta henüz mutfaktaydı. Üst üste tam 24 halkadan oluşmuş kocaman pastayı da masanın tam ortasına yerleştirmişlerdi bile. Annesi bu pastanın üzerine kiliseye kabul töreni giysileri içersinde bir kız bebek yerleştirmişti. Annesi bunun ille bu anlama gelmesi gerekmediğini söylemişti, ama Sofi onun bunu, kendisinin kiliseye girip girmemek konusunda henüz bir karar vermediğini söylediği için yaptığına emindi. Annesi bu pastaya baktığında kiliseye kabul töreninin kendisini görüyordu sanki.

- Evet, hiçbir masraftan sakınılmadı burada, sözlerini misafirler gelmeden defalarca söyledi annesi.
Sonunda misafirler gelmeye başladı. Önce Sofi'nin sınıf arkadaşları olan üç kız geldi. Yazlık bluzlar, ince pamuklu hırkalar, uzun etekler giyinmişlerdi. Gözlerine de hafif bir makyaj yapmışlardı. Biraz sonra da bahçe kapısında utangaçlıkla karışık oğlanlara has bir kendini beğenmişlik içersinde Jörgen ile Lasse göründüler.
- Yaşgünün kutlu olsun!
- Demek sen de artık koca kız oldun ha!
Sofi, Jorün'le Jörgen'in şimdiden flörte başladıklarını anladı. Mevsim bu işlerin mevsimiydi. 24 Hazirandı bugün. Herkes bir hediyeyle gelmişti. Bunun felsefi bir parti olduğunu bildikleri için çoğu da gelmeden önce felsefenin ne olduğunu araştırmıştı birazcık. Felsefi bir hediye bulamadıklarından hiç değilse hediye kartına felsefi bir şeyler yazmak için epey uğraştıkları belliydi. Ancak bir felsefe sözlüğüyle üzerinde "KİŞİSEL FELSEFE NOTLARIM" yazılı, kilitli bir hatıra defteri de vardı hediyelerin arasında.
Misafirler geldikçe onlara beyaz şarap bardakları içersinde elma suyu ikram ediliyordu. Servisi yapan Sofi'nin annesiydi.
- Hoşgeldiniz... Bu genç adamın ismi ne bakalım?... Seni daha önce hiç görmemiştim sanırım... Ne iyi ettin de geldin, Cecilie.
Herkes bahçedeki yerini almış ellerinde şarap bardaklarıyla ağaçların altında geziniyordu ki bahçe kapısının önünde beyaz Mercedes'leri içersinde Jorün'ün annesiyle babası belirdi. Bay ekonomi danışmanı düzgün kesimli, gri takım elbiseler giyinmişti. Hanıme-fendiyse koyu kırmızı payetlerle süslenmiş kırmızı bir tunik pantolon takım içersindeydi. Sofi kadının bir oyuncakçı dükkanına girip bu giysiler içersinde bir Barbi bebeği aldığına, sonra da bebeği alıp terzisinden bu giysilerin aynısını yapmasını istediğinden yüzde yüz emindi. Ya da bir başka olasılıkla bebeği ekonomi danışmanı almış, bunu bir büyücüye verip bundan canlı bir kadın yaratmasını istemiş de olabilirdi. Pek gerçekçi bulmadığı için Sofi bu olasılığı hemen

eledi.
Çift, gençlerin hayran bakışları arasında Mercedes'lerinden inip bahçeye girdi. İngebritsen ailesinin ince, uzun bir paket içerisindeki hediyesini Sofi'ye bizzat verense ekonomi danışmanı oldu. Sofi hediyeyi görünce kendini zorlukla tutabildi; evet, bir Barbi bebeğiydi bul Jorün atıldı:
- Delirdiniz mi siz? Sofi bebeklerle oynamaz kil Giysisindeki payetleri ışıl ışıl parlayan Bayan İngebritsen yanaşarak:
- Evet ama canım, bu sadece bir süs olarak da kullanılabilir, dedi.
- Teşekkür ederim, dedi Sofi havayı yumuşatmaya çalışarak. -Artık ben de Barbi koleksiyonuna başlayabilirim.
Herkes artık masanın etrafında toplanmaya başlamıştı. Sesindeki endişeli havayı gizlemeye çalışarak:
- Geriye yalnızca Alberto kaldı, dedi Sofi'nin annesi. Bu özel misafirin ünü misafirler arasında çoktan yayılmıştı.
- Geleceğim dediyse gelir, dedi Sofi.
- Ama o gelmeden masaya oturamayız ki...
- Tabii ki oturabiliriz. Buyrunl
Helene Amundsen misafirleri teker teker masadaki yerlerine yerleştirmeye koyuldu. Boş sandalyenin Sofi'yle kendisinin arasında kalmasına özen gösterdi. Yemek hakkında, güzel hava hakkında ve Sofi'nin artık genç bir kadın olduğu hakkında bir şeyler söyledi.
Masada yarım saat kadar oturmuşlardı ki Yonca Sokağı'ndan çıkıp bahçe kapısından içeri, siyah top sakallı ve başında beresi olan, orta yaşlı bir adam girdi. Elinde on beş kırmızı gülden oluşan bir buket tutuyordu.
- Alberto!

Sofi masadan kalkıp Alberto'yu karşılamaya koştu. Boynuna sarılıp buketi aldı. O da bu karşılama törenine cevap vermek istercesine ceplerini karıştırıyordu. Sonunda cebinden birkaç tane havai fi-

şek çıkarıp çevresine attı. Masaya geldiğinde de 24 katlı pastanın üzerine yıldız gibi ışıltılar saçan küçük bir fişek yerleştirdi ve Sofi'yle annesinin arasındaki boş sandalyeye oturdu.
- Burada bulunmaktan büyük mutluluk duyuyorum, dedi.
Misafirler şaşkına dönmüştü. Bayan İngebrigsten kocasına anlamlı bir bakış fırlattı. Sofi'nin annesiyse Alberto'nun sonunda ortaya çıkmasından öyle rahatlamıştı ki Alberto'nun her türlü kusurunu kabul edebilirdi. Yaşgününün sahibiyse içinden yükselen kahkahayı güçlükle zaptediyordu.
Helene Amundsen kadehini çınlatıp konuşmasına başladı:
• Sayın Alberto Knox, hoşgeldiniz! Sevgili misafirler, belirtmek isterim ki bu bay benim sevgilim değildir. Kocam çoğu zaman yurt dışında olsa da şu sıralar başka bir sevgilim yok. Bu bay Sofi'nin felsefe öğretmenidir. Yani havai fişek fırlatmaktan öte meziyetlere sahip bir kişidir. Örneğin siyah bir şilindir şapkanın içersinden canlı bir tavşan çıkartabilir. Yoksa karga mıydı Sofi?
- Sağolun, sağolun! diyerek yerine oturdu Alberto. Sofi'nin:
• Şerefe! demesiyle herkes şimdi içinde Coca-Cola olan kadehlerini kaldırdı.
Böyle uzun bir süre oturup tavuk ve salatalarını yediler. Sonra Jorün aniden yerinden kalkıp kararlı adımlarla Jörgen'e yaklaştı ve tutup onu dudaklarından şiddetle öptü. Jörgen de buna daha iyi karşılık verebilmek için Jorün'ü döndürüp masanın üzerine yatırdı.
• Aman Allah im, bana birşeyler oluyor! diye haykırdı Bayan İn-gebrigtsen.
Bayan Amundsen'in söylediği tek şeyse:
- Ama masanın üzerinde olmaz ki çocuklar! oldu. Alberto ona dönerek:
- Neden olmasın? diye sordu.
- Ne tuhaf bir soru bu.
• Gerçek bir filozofun soru sorması hiçbir zaman tuhaf değildir.

Bu arada öpülmekten nasibini alamayan çocuklardan bazıları tavuk kemiklerini havaya fırlatmaya başladılar. Sofi'nin annesi bu kez de bu çocuklara seslendi:
- Lütfen çocuklar, yapmayın! Tavuk kemiklerinin evin çatısına yapışması hiç hoş bir şey olmaz.
- Özür dileriz, dedi çocuklardan biri. Bunun üzerine kemikleri çite fırlatmaya başladılar.
Bayan Amundsen sonunda:
- Sanırım tabakları toplayıp pasta servisi yapmanın zamanı geldi, dedi. - Kimler kahve istiyor?
Bay ve Bayan Ingebrigtsen, Al bert o ve misafirlerden birkaçı ellerini kaldırlar,
- Sofi'yle Jorün bana yardım edebilirler belki de... Mutfağa giderlerken iki arkadaş aralarında konuştular:
- Niye öptün Jörgen'i?
- Dudaklarına bakarken bir anda içimden onları öpmek geldi. Öyle karşı konulmazlardı ki...
- Tadı güzel miydi bari?
- Düşündüğümden biraz farklıydı ama...
- Yani biriyle ilk kez öpüşüyorsun, öyle mi?
- Evet ama inan ki sonuncu kez değil!
Çok geçmeden kahveler ve pastalar masaya gelmişti. Alberto çocuklara havai fişek dağıtıyordu ki Sofi'nin annesi bu kez de kahve
fincanını çınlattı:
- Uzun bir konuşma yapmak niyetinde değilim, dedi. - Ama bugün hayattaki tek kızımın yaşgünü ve doğmasının üzerinden on beş yıl, bir hafta ve bir gün geçtiği bir başka gün bir daha hiç olmayacak. Pastanın üzerinde 24 tane halka var, yani adam başına en az bir halka düşüyor. Bu bakımdan acele edip önce davrananlar iki halka da alabilirler. Tepeden başlandığı için halkalar giderek büyüyecekler. Tıpkı hayatlarımız gibi. Sofi de önceleri küçük halkalar halinde yürüyordu. Yıllar geçtikçe halkalar büyümeye başladı. Şimdiyse ta şehrin

göbeğine uzanıp geri geliyorlar. Babası hep yurt dışında olan bir kız olduğu için halkaları aslında tüm dünyayı dolaşıyor. On beşinci yaş-günün kutlu olsun Sofi!
- Harika! diye bağırdı Bayan İngebrigtsen.
Sofi onun bununla annesini mi, konuşmayı mı, 24 katlı pastayı mı yoksa kendisini mi kastettiğini anlayamamıştı.

Misafirler bu sözlere alkışla karşılık verdiler. Oğlanlardan biriyse armut ağacına bir havai fişek fırlattı. Jorün de ayağa kalkıp Jörgen'i sandalyesinden çekiştirmeye başladı. O da buna izin verdi ve çok geçmeden çimenlerin üzerinde öpüşmeye başladılar. Sonra çimlerin üzerinde yuvarlana yuvarlana böğürtlen çalılıklarına daldılar.
Ekonomi danışmanı:
- Günümüzde inisiyatifi kadınlar ele alıyor, dedi ve ayağa kalkıp çalılıkların oraya giderek durumu yakından izlemeye koyuldu. Bunun üzerine herkes ayağa kalkıp onun yaptığını yaptı. Yalnızca Alberto ile Sofi masada oturmayı sürdürdüler. Çok geçmeden tüm misafirler Jorün'le Jörgen'in etrafında yarım ay şeklinde toplanmışlar, onlar da bu arada masum öpüşmeleri bırakıp birbirlerinin vücutla-rıyla oynaşmaya başlamışlardı.
Pek gururlu sayılamayacak bir sesle Bayan İngebrigtsen:
- Yapılacak bir şey yok sanırım, dedi. Kocası da buna:
- Soy soyu izler, diyerek eklemede bulundu. Kendince bu çok isabetli sözlere bir tepki alamayınca:
- Buna yapılacak bir şey yoktur, diye ekledi.
Sofi oturduğu yerden Jörgen'in Jorün'ün üzerine otlar bulaşmış bluzunun düğmelerini açmaya çalıştığını gördü. Jorün'ün eli de Jörgen'in pantalonunun kemerindeydi.
- Dikkat edin çocuklar, üşüteceksiniz! dedi Bayan İngebrigtsen. Sofi pes etmiş bir halde Alberto'ya baktı.
- Her şey sandığımdan hızlı cereyan ediyor, dedi Alberto. - Bir an önce buradan ayrılmaya bakmalıyız. Kısa bir konuşma yaparak sıra-

¦1!

mı savayım.
Bunu üzerine Sofi ellerini çırptı:
- Gelip yerlerinize oturur musunuz lütfen? Alberto konuşma yapacak.
Jorün'le Jörgen'in dışında herkes gelip masaya oturdu.
- Gerçekten bir konuşma mı yapacaksınız? Ne büyük bir incelik! dedi Helene Amundsen.
• İlginize teşekkür ederim.
- Yürüyüş yapmaktan hoşlamyormuşsunuz, öyle mi? İnsanın formda kalması için son derece önemli bir şey bu. Hele köpeğinizle yürüyüş yapmanız çok hoş. Köpeğinizin adı Hermes'di, değil mi?
Alberto ayağa kalkıp kahve fincanını çınlattı:
- Sevgili Sofi! diye başladı sözlerine. - Bu felsefi bir parti olduğu için ben de felsefi bir konuşma yapmayı düşündüm. Daha ancak bu sözleri söylemişti ki misafirlerden kuvvetli bir alkış yükseldi.
- Bu vidaları gevşemiş partide bir parça mantıklı olmanın zamanı geldi sanırım. Ama yine de Sofi'nin yaşgününü kutlamak istiyorum tabii.
Alberto sözlerini henüz tamamlamıştı ki gürültüyle yaklaşan bir uçak sesi duyuldu. Uçak alçaldıkça alca İdi ve bahçenin iyice üzerine geldi. Uçağın arkasında üzerinde "15. yaşgünün kutlu olsun!" yazılı bir pankart asılıydı.
Bu daha da şiddetli bir alkışa neden oldu.
- Görüyorsunuz, dedi Bayan Amundsen, bu adam havai fişek fırlatmanın çok ötesinde şeyler de yapabiliyor.
- Teşekkürler, dedi Alberto, bu yalnızca bir ayrıntı. Sofi ile ben son haftalarda felsefi bir araştırma yürüttük. Şimdi sizlere bu araştırmanın sonucunu bildireceğiz. Size varoluşumuzun en derin sırrını açacağız.
Ortalık sessizleşmiş, yalnızca kuşların sesleri duyulur olmuştu. Bir de çalılardan gelen hışırtılar... Sofi:

- Devam et, dedi.
- İlk Yunan filozoflarından günümüze dek gelen bu derin araştırmanın sonucunda, bizlerin Lübnan'da görev yapan bir Binbaşının aklında varolduğunu anladık. Bu adam şu anda Lübnan'da Birleşmiş Milletler gözlemcisi olarak görev yapmakta ve aynı zamanda Lil-lesand'daki kızına bizi anlatan bir kitap yazmış durumda. Kızının Adı Hilde Möller Knag ve 15. yaşgününü Sofi'yle aynı günde kutladı. Bizim hakkımızdaki bu kitabı, 15 Haziran sabahı uyandığında masasının üzerinde buldu. Aslında bu bir kitap değil de büyük bir dosyaydı. Şu anda da elleriyle yokladığında dosyanın sonuna yaklaşmakta olduğunu anlıyor.
Masanın etrafında sinirli bir hareketlilik başlamıştı.
- Yani bizler Hilde Möller Knag'a eğlence olsun diye varız. Babası bizi kızına verdiği felsefe dersleri için bir tür arka plan olarak kullanıyor. Yani örneğin şu kapıda duran Mercedes'in aslında beş kuruşluk değeri yok. Bu yalnızca bir ayrıntı. Böyle beyaz Mercedes'ler, şu an güneşten korunmak için bir palmiye ağacının altına oturmuş olan Binbaşının kafasında turlamakta aslında. Bu arada Lübnan'da havaların şu sıra oldukça sıcak olduğunu belirtmek gerek.
- Saçmalık! diye parladı ekonomi danışmanı. - Hayatımda böyle saçmalık duymadım!
- Herkes istediğini söyleyebilir tabii, dedi Alberto ve sözlerine devam etti:
- Ama esas saçmalık bu partinin ta kendisi. Bu partideki tek mantıklı şey de bu konuşma.
Ekonomi danışmanı bu kez ayağa kalkıp konuşmaya başladı:

- Burada bir adam işlerini elinden geldiğince başarılı bir şekilde yürütmeye, ayrıca geleceğini sigortalamaya çalışıyor. Sonra çok bilmiş biri çıkıp onun tüm bu çabalarını bir takım "felsefi" iddialarla yok etmeye kalkıyor. Olacak şey değil doğrusu!
Alberto başını "evet" anlamında sallayarak:
- Böylesi felsefi çıkarımlara karşı hiçbir sigorta işlemez elbette.

Bunlar doğal felaketlerden de beterdir sayın Bay ekonomi danışmanı! Ve de bildiğiniz gibi sigortalar doğal felaketlerden uğranan zararları karşılamaz.
- Ama bunun doğal bir felaket olduğunu da nerden çıkarıyorsunuz?
- Haklısınız. Bu doğal değil varoluşsal bir felaket. Çalıların oraya bir baksanız ne demek istediğimi anlarsınız. İnsan tüm varoluş temelinin bir anda ortadan yokolmayacağım garanti altına alamaz. Tıpkı güneşin bir an gelip sönmeyeceğinin de garantisi olmadığı gibi.
- Buna daha ne kadar dayanmak zorundayız sence? diye karısına sordu Jorün'ün babası.
Karısı ve Sofi'nin annesi bu soruya başlarını sallayarak karşılık
verdiler:
- Yazık! dedi Sofi'nin annesi. - Üstelik hiçbir masraftan da kaçınmamıştık.
Gençlerse Alberto'yu ilgiyle dinlemeye devam ediyorlardı. Zaten her zaman gençlerdir yeni fikirlere açık olan. Sarı, kıvırcık saçlı, gözlüklü bir oğlan:
- Biz devam etmenizi istiyoruz bayım, dedi.
- Sağolun ama söyleyecek pek fazla şey yok aslında. İnsan bir başkasının bilincinde yaşadığını, yalnızca bir hayal ürünü olduğunu anlamışsa yapacak tek şeyi vardır: susmak. Ancak yine de siz gençlere felsefe tarihi üzerine bir kurs almanızı hararetle öneririm. Böylece içinde yaşadığınız dünyayı eleştirel bir tutum içinde algılayabil-me şansınız olur. Bu, sizden önceki kuşakların değerlerine karşı eleştirel olabilmeyi de içerir. Sof i'ye öğretmeye çalıştığım en önemli şey de buydu. Hegel'e göre eleştirel olmak olumsuz olmakla aynı
şeydi.
Ekonomi danışmanı hâlâ ayaktaydı. Parmaklarını sinirli sinirli
oynatıyordu masanın üzerinde:
- Bu kışkırtıcı, okulun, kilisenin ve bizlerin çocuklarımız üzerinde kurmaya çalıştığı tüm sağlıklı değerleri yok etmeye çalışıyor. Oy-

sa gelecek çocuklarımızındır. Bir gün gelip bizim mallarımıza onlar sahip olacaklar. Bu adam bu partiden derhal ayrılmadığı takdirde aile avukatımızı arayacağım. O ne yapacağını bilir.
- Ne yaparsanız yapın, hiçbir önemi yok. Çünkü siz de bir hayal ürünü olmaktan öte bir şey değilsiniz. Ayrıca Sofi ile ben zaten birazdan buradan ayrılacağız. Çünkü felsefe kursu yalnızca kuramsal değil, aynı zamanda somut olarak işimize yarayacak bir projeydi. Zamanı gelince ortadan yokolacağız. Bu şekilde Binbaşının bilincinden de kaybolacağız.
Helene Amundsen Sofi'.yi kolundan tutup:
- Beni bırakmayı düşünmüyorsun, değil mi Sofi? diye sordu. Sofi annesine sarılıp Alberto'ya:
- Annem çok üzülecek... dedi.
- Hayır, hayır! Tüm öğrendiklerini hatırlasana. Annen, Kırmızı Başlıklı Kız'm büyükannesine götürdüğü sepet dolusu yiyecek kadar tatlı ve iyi bir kadın. Ve olsa olsa biraz önce kutlama numaraları yapmak için benzine ihtiyacı olan uçak kadar üzgün olabilir bu durumdan.
- Sanırım ne demek istediğini anlıyorum, dedi Sofi ve annesine döndü:
- Alberto'nun dediği gibi yapmalıyım anne. Hem zaten bir gün gelip evden ayrılacaktım nasıl olsa.
- Seni özleyeceğim, dedi annesi. - Ama bu gökyüzünden öte bir gökyüzü varsa uç uçabildiğince! Govinda'ya iyi bakacağıma söz veriyorum. Günde bir tane mi yoksa iki salata yaprağı mı veriliyordu sahi?
Alberto elini Sofi'nin annesinin omzuna koydu.
- Bizi ne siz ne de başkası özleyecek. Nedeni de çok basit. Çünkü aslında sizler yoksunuz. Böyle olunca da bizi özleyebilmeniz mümkün olamaz.
- Bu şimdiye dek bana yapılmış en büyük hakaret! diye parladı Bayan İngebrigtsen.

Ekonomi danışmanı başını salladı:
- En azından hakaret suçundan içeri attırabiliriz bunu. Bence bu adam aynı zamanda bir komünist. Elimizde ne varsa almak istiyor. Alçak!.. Düzenbaz!..

Alberto da ekonomi danışmanı da yerlerine oturdular. Ekonomi danışmanının yüzü hiddetten kıpkırmızı olmuştu. Bu arada Jorün'le Jörgen de gelip oturdular. Üstleri başları kırışmış ve tozlanmıştı. Jorün'ün sarı saçları toz toprak içindeydi.
- Anne, bir çocuğum olacak! dedi Jorün.
- Olabilir, ama eve gidene dek beklesen iyi olur. Ekonomi danışmanı karısını destekledi:
- Beklesin ya! Bu akşam vaftiz filan yapmaya kalkarsa kendisi halleder!
Alberto ciddi bakışlarla Sof i'ye baktı ve:
- Zamanı geldil dedi.
- Gitmeden kahveleri olsun servis yapamaz mısın? diye sordu Sofi'nin annesi.
- Tabii anne, hemen.
Sofi masada duran termosu alıp mutfağa gitti. Kahve makinesinde kahvenin süzülmesini beklerken kuşlara ve balıklara yemeklerini verdi. Banyoya gidip Govinda'nın önüne bir salata yaprağı bıraktı. Kedisi ortalıkta yoktu. Yine de koca bir konserve kutusu kedi maması açıp derin bir kaba koydu. Gözlerinin dolmaya başladığını hissediyordu.
Bahçeye döndüğünde ortalığın bir 15. yaşgünü partisinden çok bir ilkokul bahçesini andırdığını gördü. Gazoz şişelerinin çoğu masanın üzerinde devrilmiş, masa örtüsünün üzerine çikolatalı pasta bulaşmış, üzümlü çöreklerin olduğu kap yere yuvarlanmıştı. Tam Sofi geldiği sırada, çocuklardan birinin yaş pastanın içine koyduğu havai fişek gürültüyle patladı ve pasta parçaları havalarda uçuşup masanın ve misafirlerin üzerine kondu. Olan en çok da Bayan İngeb-rigtsen'in kırmızı pantolonuna oldu.

İşin en ilginç yanı hiç kimsenin olan bitene aldırmamasıydı. Jorün önce elindeki kocaman çikolatalı pasta dilimini Jörgen'in yüzüne sürmüş, hemen ardından da yüzünü yalamaya başlamıştı.
Sofi'nin annesiyle Alberto diğerlerinden biraz uzakta salıncağa oturmuşlardı. Sofi'ye el salladılar.
- Demek sonunda Alberto ile başbaşa kalıp konuşabildiniz anne, dedi Sofi.
• Çok haklıymışsın, dedi annesi. - Alberto harika bir insan. Seni onun koruyucu kollarına bırakıyorum.
Sofi ikisinin arasına oturdu.
Çocuklardan ikisi çatıya çıkmayı başarmışlardı. Kızlardan biri ortalıkta dolaşıp elindeki saç tokasıyla balonları patlatıyordu. Bu arada mopediyle davetsiz bir misafir de gelmişti. Mopedinin arkasında koca bir kasa birayla bir viski şişesi vardı. Bir takım heveslilerin yardımıyla kasa bahçeye getirildi.
Bu arada ekonomi danışmanı ayağa kalkıp ellerini çırptı ve:
- Oyun oynamaya ne dersiniz, çocuklar? diye sordu.
Bira şişelerinden birini aldı, içindekini boşalttı ve boş şişeyi yere, çimenlerin ortasına koydu. Sonra masaya gidip pastanın en altındaki beş halkayı aldı ve çocuklara halkaların şişeye nasıl geçirileceğini gösterdi.
- Son çırpınışlar, dedi Alberto. - Binbaşı son noktasını koymadan ve Hilde dosyasını kapatmadan, hemen şimdi buradan kurtulmalıyız.
- Tüm bunları yalnız başına toplamak zorunda kalacaksın anneciğim, dedi Sofi.
- Hiç önemli değil yavrum. Hem bu sana göre bir hayat değil zaten. Alberto sana daha iyi bir hayat verebilirse, bu beni her şeyden Çok mutlu edecektir. Sahi, beyaz bir atı mı var demiştin?
Sofi bahçeye bir baktı. Tanınmayacak hale gelmişti gerçekten. Çimenlerin üstü şişeler, tavuk kemikleri, çörek ve balonlarla doluydu.

- Bir zamanlar burası benim küçük cennetimdi, dedi Sofi.
- Ve şimdi cennetten ayrılma zamanı geldi, diye yanıtladı Alber-
to.
Çocuklardan biri beyaz Mercedes'e oturmuştu. Bir anda gaza basmasıyla arabanın bahçe kapısını yere yıkarak son sürat bahçeye girmesi bir oldu.
Sofi kuvvetle kolundan Geçit'e doğru çekildiğini hissetti. Ve Alberto'nun sesini duydu:
- Şimdi!
O anda beyaz Mercedes bir elma ağacına çarparak durdu. Ağaçtaki ham elmalar sapır sapır yerlere döküldüler.
- Bu kadarı da çok fazla! diye bağırdı ekonomi danışmanı. - Hemen zararımın karşılanmasını talep ediyorum.
Bu kez de karısı onu destekliyordu:
- Hepsi bu ahlaksız adam yüzünden! Nerede o?
- Sanki yer yarılıp yerin dibine girdiler, derken Helene Amund-sen'in sesi oldukça gururlu çıkıyordu.
Ayağa kalktı, üstü darmadağın olmuş uzun masaya gidip felsefi bahçe partisinden arta kalanları toparlamaya başladı ve:
- Bir kahve daha isteyen var mı? diye sordu.

... aynı anda ses veren birden çok ezgi...
Hilde yatağında doğruldu. Sofi ile Alberto'nun öyküsü burda bitiyordu. İyi de neler olmuştu sahiden?
Babası neden bu son bölümü yazmıştı? Yalnızca Sofi'nin dünyasındaki gücünü göstermek için mi?
Düşünceli düşünceli banyoya gidip giyindi. Kahvaltısını çabucak ettikten sonra bahçeye çıkıp salıncağa oturdu.
Tüm partideki tek mantıklı şeyin Alberto'nun konuşması olduğu konusunda Alberto'ya katılıyordu. Babası Hilde'nin dünyasının da Sofi'nin bahçe partisi kadar karmakarışık olduğunu mu söylemek istiyordu yoksa? Yoksa onun da dünyası sonunda darmadağın mı olacaktı?
Ya Sofi ile Alberto? Onların gizli planlarına ne olmuştu? Bundan gerisini Hilde mi yazacaktı? Yoksa onlar öyküden kurtulmayı sonunda başarmışlar mıydı? Ya şimdi neredeydiler?
Birden bir şeyi anladı: Sofi ile Alberto öyküden kurtulmayı başarmışlarsa onlara ne olduğunu bu dosyada bulamayacağı gün gibi ortadaydı. Çünkü burada yazılı olan her şey babasının çok iyi bilerek öyküsüne koyduğu şeylerdi.
Acaba her şey satır aralarında mı gizliydi? Bir ara bundan sözediliyordu kitapta. Burada, salıncakta oturmuş dururken Hilde kitabı bir iki kez daha okuması gerektiğini anladı.
Beyaz Mercedes'in bahçeye daldığı an Alberto Sofi'yi kolundan kapıp Geçit'e sürükledi. Buradan ormana dalıp Binbaşının Evi'ne

koştular.
- Daha hızlı! diye bağırdı Alberto. - Binbaşı bizi aramayı akıl etmeden önce olmalı her şey.
- Artık Binbaşının görüş açısının dışında mıyız? -Hayır, ama tam sınırdayız.
Gölü kayıkla geçip Binbaşının Evi'ne geldiler. Alberto bodruma giden merdivenlerin kapısını açtı. Sofi'yi merdivenlere doğru İteledi ve sonra her şey kapkaranlık oldu.
Bunu izleyen günlerde Hilde kendi planı üzerinde çalıştı. Kopenhag'daki Anne Kvamsdal'a birkaç mektup daha yazdı, birkaç kez de telefon etti. Lillesand'daki arkadaşlarından da yardım istedi. Neredeyse sınıfının yansı planına katılmış bulunuyordu.
Ara sıra "Sofi'nin Dünyasından bölümler okudu. Bu, bir kere okumakla bitirilecek bir öykü değildi. Okudukça Sofi ile Alberto'nun bahçe partisinden yokolduktan sonra başlarına neler gelmiş olabileceğine dair yeni fikirler geliyordu aklına.
23 Haziran Cumartesi günü dokuz sıralarında uyandı. Babası Lübnan'daki kamplarından ayrılmış olmalıydı. Artık beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Babasının bu son günü dakikası dakikasına planlanmıştı.
Öğlene dek annesiyle birlikte ertesi güne hazırlık yaptılar. Hilde, Sofiyle annesinin bu güne nasıl hazırlık yaptıklarını düşünmeden edemiyordu. Ama onlar bunu yapmış bitirmişti, değil mi? Yoksa bu işlerle onlar da şu anda mı uğraşıyorlardı?
Sofi ile Alberto, cephesi kötü görünüşlü havalandırma borularıyla kaplı iki büyük binanın önündeki çimenlerde oturuyorlardı. Binalardan birinden elinde kahverengi çanta tutan bir oğlanla, kırmızı askılı çanta taşıyan bir kız çıktılar. Arkadaki küçük yoldan bir

araba geçti.
- Neler oldu? diye sordu Sofi.
- Başardık!
- Şimdi neredeyiz peki?
- Burasının adı Binbaşının Evi.
- Binbaşının Evi mi? Ama...
- Oslo'da bir semt burası.
- Emin misin?
- Kesinlikle. Bu binanın adı "Chateau Neuf" ve "yeni saray" anlamına geliyor. Burada müzik öğretimi yapılıyor. Öteki bina da "İlahiyat Fakültesi". Burada da din eğitimi veriliyor. Daha arkadaki şu yüksek binalarda da doğal bilimler, edebiyat ve felsefe öğretimi yapılılıyor.
- Şimdi biz Hilde'nin kitabının ve Binbaşının denetiminin tamamen dışında mıyız?
- Evet. Bizi burada asla bulamaz.
- Peki ormanda koşarken neredeydik?
- Binbaşı ekonomi danışmanının arabasını elma ağacına çarptırırken biz Geçit'e saklandık. O sırada henüz embriyo aşama-sındaydık. Hem yeni hem de eski dünyaya aittik. Binbaşı bizim o sırada oraya saklanacağımızı asla akıl edemezdi.
- Neden?

- Akıl edebilseydi bizi o kadar rahat bırakmazdı. Her şey bir rüya gibi olup bitti. Ya da belki de o da oyunun içersindeydi.
- Ne demek istiyorsun?
- Beyaz Mercedes'i çalıştıran oydu. Belki de olup bitenlerden öyle yorgun düşmüştü ki bizi gözden kaybetmek için aslında kendisi çabaladı...
Oğlanla kız şimdi iyice yanlarına gelmişti. Sofi, orada kendinden oldukça yaşlı bir adamla oturmaktan biraz utanmıştı. Ayrıca Alberto'nu söylediklerini bir şekilde doğrulamak istiyordu.
Ayağa kalkıp onlara koştu ve:

- Affedersiniz. Bu semtin adı ne acaba? dedi.
Onlarsa onu ne görmüş ne de söylediklerini duymuş gibi davrandılar.
Sofi kızıp tekrar arkalarından koştu ve:
- Bir soruya cevap vermek o kadar güç bir şey olmasa gerek! dedi.
Genç adam kıza hararetle bir şeyler anlatmakla meşguldü:
- Kontrpuantik kompozisyonlarda iki boyut vardır: yatay ya da ezgisel, ve düşey ya da armonik. Burada birden çok ezginin aynı anda ses vermesi söz konusudur...
- Sözünüzü kestiğim için özür dilerim ama...
- Bu ezgiler bir arada çıkardıkları sesten bağımsız olarak birbirlerini en iyi tamamlayacak biçimde bir araya getirilirler. Tabii burada uyum da çok önemlidir. İşte buna kontrpuan diyoruz. Bu sözcük aslında "notaya karşılık nota" anlamına gelmektedir.
Olacak iş değildi! Ne sağır ne de kördüler oysa. Üçüncü kez deneyip tam karşılarına dikildi. Ama onu kenara itip geçtiler.
- Rüzgar çıktı galiba, dedi kız. Sofi Alberto'ya dönüp:
- Beni duymuyorlar! dedi ve bunu der demez Hilde ve kolyesini gördüğü rüyasını hatırladı.
- Evet, dedi Alberto. - Bu da bizim ödememiz gereken bedel. Bir kitaptan kurtulmuş olan bizler kitabın yazarıyla tamamen aynı konumda olmayı bekleyemeyiz. Ama işte buradayız. Ve şu andan sonra felsefi bahçe partisinde olduğumuzdan bir gün daha yaşlanmayacağız.
- Çevremizdeki insanlarla hiçbir zaman ilişki kuramayacak mıyız yani?
- Gerçek bir filozof hiçbir zaman "hiçbir zaman" demez. Saatin var mı?
- Saat sekiz.

- Evet, bu Kaptan Virajı'ndan ayrıldığımız saat.
- Hilde'nin babası Lübnan'dan bugün dönüyor.
- Evet, bu yüzden acele etmemiz gerek.
- Ne demek istiyorsun?
- Binbaşının Bjerkely'e gelişini görmek istemiyor musun?
- Tabii, ama...
- Hadi gel öyleyse!
Şehir merkezine doğru yürümeye başladılar. İnsanlarla karşılaştılar, ama herkes onlara hava cıva muamelesi yapıyordu.
Yolun kenarında arabalar parketmişti. Alberto birden üstü açık kırmızı bir arabanın yanında durup:
- Sanırım bunu kullanabiliriz, dedi. Ama önce bunun bizim arabamız olduğundan emin olmamız gerek.
- Hiçbir şey anlamıyorum.
- Anlatayım: Herhangi bir insana ait bir arabayı alamayız, değil mi? Üstelik sence şöförsüz bir araba gördüklerinde ne der insanlar? Zaten bizim de böyle bir arabayı sürebileceğimizi hiç sanmam.
- Bu spor arabanın özelliği ne peki?
- Bu arabayı eski bir filmde gördüm sanıyorum.
- Kusura bakma ama bu esrarengiz laflardan hiçbir şey anlamıyorum.
- Bu, hayal ürünü bir araba Sofi. Tıpkı bizim gibi. Diğer insanlarsa bu arabanın yerinde yalnızca bir boşluk görüyorlar. Ama işte öncelikle bundan emin olmalıyız.
Durup beklediler. Bir süre sonra kaldırımdan bisikletle bir oğlan gelip arabanın olduğu yerden yola indi ve yoluna devam etti.
- Gördün mü? İşte bu bizim arabamız! Alberto sağ kapıyı açtı ve:
- Buyurunuz! diyerek Sofi'yi arabaya davet etti.
Kendisi de direksiyona oturdu. Kontak anahtarını döndürdü ve araba çalışmaya başladı.

Önce Kilise Caddesi'nden geçip sonra Drammen Yolu'na çık-tılar. Lysaker ve Sandvika'dan geçtiler. Özellikle Drammen'den sonra 24 Haziran vesilesiyle yakılmış pek çok ateş gördüler.
- Yazın tam ortası, Sofi. Ne harika, değil mi?
- Arabada da ne güzel esiyor. Bizi şimdi kimse göremiyor mu gerçekten?
- Yalnızca bizim gibi olanlar görebiliyor. Belki bunlardan bazı-sıyla karşılaşırız, kim bilir? Saat kaç?
- Sekiz buçuk.
- Öyleyse biraz hızlanmamız gerekiyor. Şu koca kamyonun arkasından kurtulmalıyız en azından.
Böyle deyip koca bir mısır tarlasına daldılar. Sofi arkasına dönüp baktığında üzerinden geçtikleri mısırların yana yatmış olduğunu gördü. Alberto:
- Yarın baktıklarında, "dün kuvvetli bir rüzgar esmiş olmalı" diyecekler... dedi.
Binbaşı Albert Knag, 23 Haziran günü saat dört buçukta Kastrup Havalimanı'na indi. Çok uzun bir gün olmuştu bu. Yolun son kısmım Roma'dan uçakla gelmişti.
Pasaport kontrolünü, üzerinde taşımaktan hep gurur duyduğu BM üniforması içinde geçti. Bu haliyle yalnızca kendini ya da yalnızca kendi ülkesini değil, uluslararası bir düzeni, tüm dünyayı kapsayan yüz yıllık bir geleneği temsil ediyordu.
Yalnızca küçük bir çanta taşıyordu omuzunda. Bagajlarının geri kalanını Roma'da uçağa teslim etmişti. Kırmızı pasaportunu şöyle bir sallaması yetmişti.
"Nothing to declare" yazılı kapıdan geçti.
Kristiansand'a giden uçağın kalkmasına daha üç saat vardı. Önce havaalanındaki dükkânlardan ailesine birkaç küçük hediye aldı. Hilde'ye hayatının asıl en büyük hediye-

sini iki hafta kadar önce göndermişti. Marit bu hediyeyi sabah uyanınca bulsun diye Hilde'nin başucundaki masaya koyacaktı. Hilde'yle yaşgünündeki o geç telefon konuşmasından bu yana bir daha konuşmamıştı.
Albert Norveççe birkaç gazete alıp bara oturdu ve bir kahve ısmarladı. Ancak gazetenin başlıklarına bakmıştı ki hoparlörden gelen sesi duydu:
"Dikkat, dikkat! Sayın Albert Knag. Sayın Albert Knag. Lütfen SAS enformasyon gişesine geliniz."
Bu da neydi ki? Sırtından aşağı soğuk terler indiğini hissetti. Tekrar Lübnan'da göreve mi çağırılıyordu acaba? Yoksa evde bir terslik mi vardı?
Hemen enformasyon gişesine koştu:
- Ben Albert Knag.
- Buyrun. Size acele bir haber var.
Albert Knag kendisine uzatılan zarfı hemen açtı. Zarfın içinde yine bir zarf vardı. Üzerinde: "Binbaşı Albert Knag, Kastrup Havalimanı SAS enformasyon gişesi eliyle, Kopenhag." yazıyordu.
Heyecanlanmış bir halde küçük zarfı da açtı. İçinde küçük bir kâğıt vardı:
Sevgili babacığım. Lübnan'dan hoşgeldin. Gördüğün gibi eve gelmeni dahi bekleyemiyorum. Sana hoparlörden seslenmek zorunda kaldığım için özür dilerim. En kolayı buydu. NOT. Ne yazık ki ekonomi danışmanı in-gebrigtsen çalınmış bir Mercedes için tazminat davası açmış bulunuyor. NOT. NOT. Geldiğinde beni muhtemelen bahçede oturuyor bulacaksın. Ama belki bundan önce de yine haberleşebiliriz. NOT. NOT. NOT. Bahçede uzun süre kalmak artık beni korkutuyor. Bu tip yerlerde yer yarılıp yerin dibine geçmek çok kolay çünkü. Sev-

giler... Gelişini planlamak için bir sürü vakti olmuş olan Hilde.
Binbaşı Albert Knag önce bir gülümsedi. Ama sonra bu şekilde yönetilmekten rahatsızlık duydu. O her zaman kendi varoluşunu kendi denetleyebilen bir kişi olmuştu. Lillesand'da-ki küçücük kızı tutmuş onun Kastrup Havalimanı'ndaki hareketlerini denetliyordu ha! Peki nasıl yapabiliyordu bunu?
Zarfı iç ceplerinden birine koyup havaalanındaki iki yanı dükkanlı koridorlarda yürümeye koyuldu. Danimarka yiyecekleri satan bir dükkâna girmek üzereydi ki dükkânın camına yapıştırılmış bir başka zarf gördü. Zarfın üzerinde kalın ispirtolu kalemle BİNBAŞI KNAG diye yazılıydı. Albert zarfı alıp açtı:
Kastrup Havalimanı'ndaki Danimarka Dükkânı eliyle Binbaşı Albert Knag'a mesaj. Sevgili babacığım. Lütfen benim için büyük, tercihan iki kiloluk bir Danimarka salamı alır mısın? Annemin de konyak sosisi hoşuna gider sanırım. NOT. Limfjord havyarına da hayır demem doğrusu. Sevgiler... Hilde.
Albert etrafına bakındı. Hilde buralarda olmasındı sakın? Marit babasını karşılaması için onu buraya yollamış olabilir miydi? Çünkü bu Hilde'nin el yazısıydı...
Birleşmiş Milletler gözlemcisi bir anda gözlenildiği duygusuna kapıldı. Sanki birisi tüm yaptıklarım uzaktan denetliyordu. Kendini küçük bir çocuğun elindeki oyuncak bir bebek gibi hissediyordu.

Dükkâna girip iki kiloluk bir salam, bir konyak sosisi ve üç kutu Limfjord havyan aldı. Sonra yürümeye devam etti. Hilde'ye bir de doğru dürüst bir yaşgünü hediyesi vermek

istiyordu. Bir hesap makinası mı alsaydı acaba? Yoksa küçük bir seyahat radyosu mu? Evet, evet. Radyo çok iyi fikirdi.
Elektrikli aletler satan dükkâna geldiğinde burada da cama bir zarf yapıştırılmış olduğunu gördü. Zarfın üzerinde "Kastrup Havalimanı'ndaki en ilginç dükkân eliyle Binbaşı Albert Knag" diye yazıyordu. Zarfın içindeki beyaz kâğıtta şunlar yazılıydı:
Sevgili babacığım. Soft babasından aldığı o cömert yaşgünü hediyesi, FM radyolu mini televizyon için sana teşekkür etmemi istedi. Çok harika bir şeydi ama öte yandan bu yalnızca bir ayrıntıydı. Ancak belirtmeliyim ki ayrıntılara ben de Sofi kadar düşkünüm. NOT. Henüz gitmemiş olabilirsin diye söylüyorum; yiyecek şeyler satan dükkânda ve içkiyle sigara satan dükkânda da notlar bulacaksın. NOT. NOT. Yaşgünümde gelen paralar 350 kronu buldu. Mini televizyonun bir kısmını da ben bu paralarla karşılayabilirim. Sevgiler... Çoktan hindiyi doldurup Waldorf salatasını hazırlamış olan Hilde.
Mini televizyonun fiyatı 985 Danimarka kronuydu. Kızının direktifleriyle oradan oraya yöneltilen Albert Knag'ın duygularıyla karşılaştırıldığında bu gerçekten yalnızca bir ayrıntıydı. Kızı burda mıydı, değil miydi?
O andan sonra gittiği her yere dikkatle bakmaya başladı. Kendini aynı anda hem bir casus hem de bir kukla gibi hissediyordu. İnsani özgürlüğü elinden mi alınıyordu yoksa?
İçki ve sigara satılan duty-free dükkâna da gitmesi gerekiyordu artık. Burada da ismi yazılı olan bir zarf vardı. Tüm havalimanı kendisinin imleç olduğu bir bilgisayar oyunuydu sanki. Kâğıtta şunlar yazılıydı:

Kastrup'daki büyük duty-free dükkânı eliyle Bibaşı Knag. Benim buradan tüm istediğim, bir paket sakızlı şeker ve birkaç kutu Anthon Berg badem ezmeli çikolata. Unutma ki bunlar Norveç'te çok daha pahalı! Hatırlayabildiğim kadarıyla annem de Campari sever. NOT. Eve gelene dek tüm antenlerin açık durmalı. Bu önemli mesajları kaçırmak istemezsin, değil mi? Sevgiler... Senden çok şey öğrenmiş kızın Hilde.
Albert pes etmiş bir tavırla içini çekti ve dükkândan kendisine ısmarlananları aldı. Elinde üç torba ve omzunda çantasıyla uçağın kalkacağı 28 numaralı çıkış kapısına yöneldi. Başka mesaj da varsın olsundu. Bunların hepsini arayacak hali
yoktu ya!
Ama 28 numaralı kapının hemen yanındaki bir sütunda da beyaz bir zarf asılıydı: "Binbaşı Knag. Kastrup Havalimanı, kapı 28". Bu da Hilde'nin yazısıydı ama sanki kapı numarasını bir başkası yazmıştı. Yine de bunu kesin olarak söylemek olanaksızdı, çünkü ne de olsa insanların yazısını sayılardan tanımak pek kolay değildi.
Arkası geniş bir duvara sabitlenmiş olan koltuklardan birine oturdu. Torbalar hâlâ elindeydi. Sağa sola kuşkuyla bakan bu haliyle gururlu bir binbaşıdan çok ilk kez tek başına yolculuğa çıkmış küçük bir çocuğu andırıyordu. Hilde buradaysa kendisini önce onun görmesi zevkini tattırmak istemiyordu ona.
Yolcuları kuşkuyla bir bir izlemeye başladı. Kendisini devletin emniyetine göz dikmiş bir vatan haini gibi hissediyordu. Yolcuları içeri almaya başladıkları an derin bir nefes aldı. Uçağa son binen de o oldu.
Biniş kartını vereceği sırada, giriş gişesine yapıştırılmış bir zarf daha buldu.

Sofi ile Aiberto Brevik köprüsünü ve Kragerö girişini arkalarında bırakmışlardı.
- 180'le gidiyorsun, dedi Sofi.
- Saat 9'a geliyor. Binbaşının Kjevik Havalimam'na inmesine bir şey kalmadı. Hem nasılsa bizi aşırı süratten filan durduramazlar.
- Ya çarpışacak olursak?
- Sıradan bir arabayla çarpışırsak hiçbir şey olmaz. Ama bizimki gibi bir arabayla çarpışma konuşunda...
- Evet?
- İşte o zaman dikkatli olmamız gerek. Biraz önce Uçan Oto-mobil'i geçtiğimizi gördün mü?
- Hayır.
- Vestfold'da bir yerde park etmiş duruyordu.
- Şu önümüzdeki turist otobüsünü geçmek pek kolay olmayacak. Üstelik sağımız solumuz da orman.
- Hiç sorun değil Sofi. Artık bunu senin de bilmen gerek. Böyle dedikten sonra arabayla ormana dalıp sık ağaçların arasından sürmeye devam ettiler. Sofi derin bir nefes aldı.
- Beni korkuttun.
- Korkma, biz çelik bir duvarın içinden bile geçebiliriz.

„ - Yani biz çevremizdeki şeylerle karşılaştırıldığında içi boş ruhlardan başka bir şey değiliz, öyle mi?
- Hayır, hayır. Her şeyi ters yüz etmiş oluyorsun böyle diyerek. Asıl çevremizdeki her şey bizim için içi boş bir masaldan ibaret.
- Bununla ne demek istediğini biraz açman gerek.
- Öyleyse iyi dinle. Ruhun su buharından bile daha "boş" bir şey olduğuna inanılır. Oysa gerçek bunun tam tersidir. Ruh, buzdan bile antta yoğundur

- Bunu hiç düşünmemiştim.
- O halde sana bir öykü anlatayım. Bir zamanlar meleklere inanmayan bir adam varmış. Bir gün ormanda ağaç keserken yanına bir melek gelivermiş.
- Sonra?
- Bir süre beraber yürümüşler. Sonunda adam meleğe dönüp: "Pekâlâ. Meleklerin varolduğunu kabul ediyorum. Ama siz bizim gibi gerçek değilsiniz," der. Melek, "Bununla ne demek istiyorsun?" diye sorar. Adam cevap verir: "Biraz önce bir kayaya geldiğimizde ben kayanın yanından dolaşmak zorunda kaldım. Sense kayanın içinden geçtin, gittin. Yolu kütükler kapatmıştı. Ben kütüklerin üzerinden tırmanıp aşmak zorunda kaldım. Sense kütük yığınının içinden geçip gittin." Melek bu cevaba şaşırır ve: "Nasıl böyle dersin?" der. "Demin bir bataklıktan geçerken ikimiz de sisin içinden yürüyüp geçtik. Çünkü her ikimiz de sisten daha yoğunuz."
- Gerçekten de öyle...
- İşte biz de böyleyiz Sofi. Ruhlar çelik kapılardan geçebilirler. Ruhtan oluşan bir şeyi ne tanklar ne de bombardıman uçakları tahrip edebilir.
- Bu çok ilginç bir düşünce.
- Birazdan Risör'e geleceğiz ve Binbaşının Evi'nden yola çıkalı daha bir saat bile olmadı! Ama canım da çok fena kahve çekiyor.
Söndeled'den hemen önce Fiane'ye geldiklerinde yolun sol kenarında bir kafeterya gördüler. Adı "Sinderella" idi. Alberto buraya sapıp arabayı yeşilliklere park etti.
Kafeteryada Sofi içeceklerin durduğu dolabın kapısını açmak istedi ama kapı sanki yerine mıhlanmış gibi kıpırdamıyordu. Alberto da ilerde, arabada bulduğu bir kâğıt bardağa kahve doldurmaya çalışıyordu. Tek yapacağı şey kahve makinesinin düğmesine basmaktı ama tüm gücünü kullanmakla beraber bunu başa-

ramıyordu.
Yardım isteyen gözlerle kafeteryadaki müşterilere baktı. Kimse aldırış etmeyince öyle yüksek bir sesle bağırdı ki Sofi kulaklarını tıkamak zorunda kaldı:
- Kahve istiyorum!
Hemen ardından da ne olduğunu anjayıp bir kahkaha patlattı:
- Bizi duyamıyorlar ki! Onların kafeteryalarında bir şey yiyip içmemiz olanaksız.
Tam dışarı çıkmaya hazırlanıyorlardı ki yaşlı bir kadının yerinden kalkıp kendilerine doğr.u geldiğini gördüler. Kadının üzerinde kıpkımızı bir etek, buz mavisi bir hırka ve beyaz bir başörtüsü vardı. Kadının üzerindeki renkler de, hatları da kafeteryadaki diğer kişilerden çok daha parlaktı.
Alberto'ya gelip:
- O ne biçim bağırış öyle oğjum?
- Özür dilerim efendim.
- Kahve istediğini söylemiştin, değil mi?
- Evet ama...
- Şurada bizim de küçük bir yerimiz var.
Kadının ardından kafeteryadan çıkıp arkadaki bir patikaya girdiler. Yürürlerken:
- Buralarda yenisiniz galiba? diye sordu kadın.
- Doğrusunu söylemek gerekirse öyle, dedi Alberto.
- Öyleyse sonsuzluğa hoşgeldiniz çocuklar!
- Ya siz?
- Ben Grimm kardeşlerin masallarından birindenim. İki yüz yıl oluyor aşağı yukarı. Ya siz neredensiniz?
- Biz bir felsefe kitabındanız. Ben felsefe öğretmeniyim, Sofi de benim öğrencim.
- Kih kih. İşte bu yeni bir şey.
Çok geçmeden ağaçların arasında bir meydana çıktılar. Etrafta hoş, kahverengi kulübeler vardı. Kulübelerin arasındaki bir

bahçede kocaman bir ateş yakılmıştı ve ateşin etrafı pek çok renkli kişilikle doluydu. Sofi bunlardan çoğunu bir bakışta tanıdı: Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Keloğlan, Sherlock Holmes, Pe-ter Pan ve Pippi Uzunçorap... Kırmızı Başlıklı Kız'la Kül Kedisi de oradaydı. Ateşin etrafında adı olmayan ama tanıdık pek çok başka karakter de vardı: cüceler, cinler, devler, cadılar, melekler ve küçük şeytanlar... Sofi'nin gözüne gerçek bir Tirol de ilişti.
- Ne tantana! diye yorumda bulundu Alberto.
- Bugün 24 Haziran da ondan. Valborg Gecesinden bu yana böyle bir araya gelmemiştik. O zaman da Almanya'daydık. Bense şu an yalnızca ziyaret amacıyla burdayım. Kahve mi demiştiniz?
- Evet, lütfen.
Sofi ancak o zaman evlerin zencefilli çörekler ve şekerden yapılma olduğunu farketti. Etraftakiler evlere yaklaşıp istedikleri parçaları yiyorlardı. Fırıncı bir kadın da onların arkasından evleri tekrar tamir ediyordu. Sofi de bir evden bir parça aldı. Bu şimdiye dek yediği en tatlı, en güzel şeydi.
Bu arada kadın elinde kahveyle geldi.
- Çok teşekkürler, dedi Alberto.
- Misafirlerimiz bunu nasıl ödeyecekler bakalım?
- Ödemek mi?
- Burada borcumuzu para yerine bir öykü anlatarak öderiz/Sizinki sadece bir kahve olduğu için kısacık bir öykü anlatsanız da olur.
- Size insanlığın o inanılmaz öyküsünü anlatmak isterdik, dedi Alberto. - Ama ne yazık ki çok acelemiz var. Borcumuzu bir başka zaman gelip ödeyebilir miyiz?
- Elbette. Ama neden çok aceleniz var?
Alberto kısaca nereye yetişmeye çalıştıklarını anlattı. Kadın dinledikten sonra:
• Evet, gerçekten de buralarda yeni olduğunuz anlaşılıyor. Size tavsiyem bir an önce etten kemikten olan bu dünyayla ilişkiyi

kesmenizdir. Bizler artık buna bağımlı değiliz. Biz "görünmeyen insanlar" grubuna dahiliz.
Biraz sonra Alberto ile Sofi "Sinderella" kafeteryasına geri dönmüşler ve tekrar kırmızı spor arabaya binmişlerdi. Arabanın hemen yanıbaşında bir anne çocuğunu işetiyordu.
Kestirmeden, taşlar kayalar üzerinden geçerek çok geçmeden Lillesand'a vardılar.
Kopenhag'dan kalkan SK 876 uçuş numaralı uçak 21.35'de Kjevik Havalimanı'na indi..Uçak Kopenhag'dan kalkmaya hazırlanırken Binbaşı giriş gişesinde bulduğu zarfı açmış, içindekileri okumaya başlamıştı:
24 Haziran 1990, Kastrup'da uçuş kartını gişeye vermekte olan Binbaşı Knag'a,.
Sevgili babacığım. Beni Kopenhag'da göreceğini sanmış olabilirsin. Oysa benim senin hareketlerin üzerindeki denetimim bundan çok daha derinlere uzanıyor. Seni nerede olursan ol, görebilirim ben. Çünkü ben yıllar, yıllar önce büyük büyükanneme sihirli bir ayna satmış olan çingene ailesini buldum. Onlardan bir de kristal bir küre aldım. Ve işte örneğin şu an uçakta yerine oturmuş olduğunu görebiliyorum. Unutma ki "fasten seat-belt" yazısı sönene dek kemerlerin bağlı ve koltuğunun arkası dik bir şekilde oturmalısın. Uçak havalandıktan sonra koltuğunu arkaya yatırıp şöyle bir güzel dinlenmelisin. Eve geldiğinde iyice dinlenmiş olmanda yarar var. Lillesand'da hava oldukça güzel olmakla beraber, sanırım sıcaklık Lübnan'dakinin oldukça altındadır. İyi yolculuklar! Sevgiler... Büyücüler büyücüsü, Aynalar Kraliçesi ve en büyük ironi koruyucusu, kızın Hilde. , Albert kızgın mı yoksa yalnızca yorgun ve pes etmiş bir hal-

de mi olduğuna karar veremiyordu. Ama birden bire gülmeye başladı. Öyle yüksek sesle gülüyordu ki yolcular dönüp baktılar. Sonra uçak havalandı.
Kendi etmiş, kendi bulmuştu! Ama onunla Hilde arasında sanki önemli bir fark da vardı. O, yalnızca Alberto ve Sofi'ye yapmıştı yapacağını. Ve onlar... onlar yalnızca bir hayal ürünüydüler. Oysa kızı kendisini kullanıyordu.
Hilde'nin dediği gibi yaptı. Koltuğunu yatırıp arkasına iyice yaslandı. Sonra da kendine tekrar ancak pasaport kontrolünü geçip Kjevik Havalimanı yolcu salonuna girdiğinde geldi. Burada kendisini gösteri yapan bir grup karşıladı.
Grup, çoğu Hilde'nin yaşlarında 8-10 kişiden oluşuyordu. Ellerindeki pankartlarda "HOŞGELDİN BABA!", "HİLDE SENİ BAHÇEDE BEKLİYOR" ve "İRONİ SÜRÜYOR" yazıyordu.
İşin kötüsü bavullarının çıkmasını beklemek zorunda olup hemen bir taksiye atlayıp gidememesiydi. Beklerken Hilde'nin okul arkadaşları etrafında dolaşıp durduğundan pankartları tekrar tekrar okumak durumunda kaldı. Kızlardan biri yanma yaklaşıp bir gül demeti uzatınca yelkenleri suya indi. Elini torbalardan birine daldırıp göstericilerden her birine badem ezmeli birer çikolata verdi. Hilde'ye yalnızca iki tane kalmıştı. Bavulları nihayet taşıma bandında göründüğünde, yanına genç bir adam yaklaşıp kendisinin Aynalar Kraliçesi'nin emrinde olup onu Bjerkely'e götürmekle görevlendirildiğini söyledi. Bu arada göstericiler de gözden kaybolmuşlardı.

E18 karayoluna çıktılar. Bütün köprülerin ve tünel girişlerinin üzerinde pankartlar asılıydı: "Hoşgeldin baba!", "Hilde seni bekliyor", "Seni görüyorum baba".
Albert Knag taksi nihayet Bjerkely'deki evlerinin kapısında durduğunda derin bir nefes çekip, şoföre taksi ücreti

olan 100 kronla beraber üç kutu Carlsberg Elephant birası verdi.
Evin önünde karısı Marit karşıladı onu. Uzun uzun kucaklaştıktan sonra Albert sordu:
- O nerede?
- İskelede oturuyor.
Alberto ile Sofi kırmızı spor arabayla Lillesand'daki Norveç Otel'in önündeki meydanda durdular. Saat ona çeyrek vardı. Sahile yakın küçük adalardan birinde büyük bir ateş yakılmış olduğunu gördüler. Sofi:
- Bjerkely'i nasıl bulacağız? diye sordu.
- Aramaktan başka çare yok. Binbaşının Evi'ndeki resmi hatırlıyorsun, değil mi?
- Evet, ama acele edelim. O gelmeden orada olmak istiyorum. Arabayla hem küçük ara sokaklardan hem kayalık yollardan
geçtiler. Bildikleri en önemli şey Bjerkely'nin deniz kenarında olduğuydu.
Sofi birden bağırdı:
- İşte! İşte, bulduk!
- Sanırım öyle. Ama ne olursa olsun böyle bağırmamalısın.
- İyi ama nasıl olsa bizi kimse duymuyor ki...
- Sevgili Sofi. Böyle uzun bir felsefe kursundan sonra hâlâ böyle çabuk sonuçlara varabilmen beni şaşırtıyor doğrusu.
- Ama...
- Etrafta tek bir Tirol, peri ya da orman cini olmadığından nasıl böyle emin olabiliyorsun?
- Ah, haklısın. Özür dilerim.
Arabayla bahçe kapısından geçip evin önündeki yokuşu çıktılar. Alberto arabayı bahçedeki salıncağın yanına park etti. Biraz aşağıda bir masanın üzerine üç kişilik servis açılmıştı.
- Onu görüyorum, diye fısıldadı Sofi. Tam rüyamdaki gibi is-

kelenin ucunda oturuyor.
- Bu bahçenin sizin Yonca Sokağı'ndaki evinizin bahçesine ne kadar çok benzediğini görüyor musun?
- Evet. Salıncak filan... Yanına gidebilir miyim?
- Elbette. Ben burada oturuyorum...
Sofi koşarak iskeleye gitti. Hilde'ye sarılacaktı ki bunun yerine güzel güzel onun yanına oturmayı tercih etti.
Hilde iskeleye bağlı bir kayığın ipiyle oynuyordu. Sol elinde de bir kâğıt vardı. Sık sık saatine bakmasından birini beklediği
belliydi.
Sofi onun çok güzel olduğunu düşündü. Kıvırcık sapsarı saçlı, yemyeşil gözlüydü. Sarı bir yazlık elbise giymişti. Sofi onu biraz Jorün'e benzetti.
Hiçbir işe yaramayacağını bilmesine rağmen Hilde'nin kulağına fısıldadı:
- Hilde! Benim, Sofi!
Hilde hiçbir tepki göstermedi.
Sofi dizlerinin üzerinde doğrulup Hilde'nin kulağının ta içine bağırdı: "Beni işitiyor musun Hilde? Hem kör, hem sağır mısın
yoksa?"
Hilde gözlerini mi açmıştı ne? Yoksa yavaş da olsa bir ses
duymuş muydu?
Sonra yana döndü. Başını aniden sağa çevirip Sofi'nin gözlerinin ta içine baktı. Ama bakışları Sofi'yi görmüyor, onu delip geçiyordu sanki.
- O kadar hızlı bağırma Sofi! diye seslendi kırmızı arabanın içinden Alberto. - Tüm bahçeye periler dolsun istemem doğrusu.
Birazdan derinden bir erkek sesi duydular: - Hilde!
Bu üniforması ve mavi beresiyle Binbaşıydı. Bahçenin yukar-sında duruyordu.
Hilde ayağa fırlayıp ona koştu. Salıncakla kırmızı arabanın arasında buluşup kucaklaştılar. Binbaşı Hilde'yi kucağına alıp ha-

vada defalarca döndürdü.
Hilde iskelede oturmuş babasını bekliyordu. Kastrup'a vardığı andan itibaren sürekli babasının nerde olduğunu, ne yaptığını, başına gelenleri nasıl karşıladığını düşünmüştü. Tüm saatleri elindeki kağıda not etmişti.
Kızmış mıydı acaba? Ama kızına esrarengiz bir kitap yazıp sonra da her şeyin eskisi gibi olmasını bekleyemezdi ya!
Tekrar saatine baktı. Ona çeyrek vardı. Nerdeyse burda olması gerekiyordu.
Ama o da ne? Sofi'yi gördüğü rüyasmdaki gibi bir ses mi duymuştu ne?
Aniden yanına döndü. Orada bir şey vardı. Emindi bundan. Ama neydi?
Yoksa bu yaz gecesinin bir cilvesi miydi?
Bir kaç saniye süresince kendisinin medyum filan olmasından korktu.
- Hilde!
Öbür yanına dönüp sesin geldiği yöne baktı.Babasıydı bu! Bahçenin yukarsında duruyordu.
Kalkıp babasına doğru koştu. Salıncağın yanında buluştular. Babası Hilde'yi kucağına alıp havada defalarca döndürdü.
Hilde ağlamaya başlamış, Binbaşının da gözleri dolmuştu.
- Genç bir kız olmuşsun, Hildeciğim!
- Sen de gerçek bir yazar! /
Hilde sarı elbisesinin kollarıyla gözyaşlarını sildi.
- Ödeştik mi? diye sordu Hilde.
- Evet, ödeştik.
Gidip masaya oturdular. Hilde her şeyden önce babasının Kastrup'tan bu yana başından geçenleri merak ediyordu,

Babası anlattıkça gülmekten kırıldılar.
- Kafeteryadaki notumu bulmadın mı yani?
- Oturup bir şey yiyecek halim mi vardı, seni cadı? Bu yüzden şimdi karnım zil çalıyor.
- Zavallı babacığım!
- Yoksa hindi de uydurma mıydı?
- Hayır, hayır. Her şey hazır. Annem şimdi getirir.
Sonra kitaptan, Alberto ile Sofı'den bahsettiler. Çok geçmeden annesi hindi ve VValdorf salatasıyla bir şişe pembe şarap ve Hilde'nin kendi elleriyle yaptığı ekmeği getirdi.
Babası Platon'la ilgili bir şeyler söylerken Hilde birden onun sözünü kesti: -Hişş...
- Ne var?
- Duymadın mı? Bir gıcırtı gibi bir şey...
- Yoo.
- Ama ben bir şey duyduğuma eminim. Neyse, bir tarla
faresiydi belki de...
Binbaşının yemeğe başlamadan söylediği son şey:
- Ama felsefe kursu henüz tamamen bitmiş değil, oldu.
- Nasıl yani?
- Bu gece sana evrenden bahsedeceğim. Yemeğe başlarlarken:
- Hilde kucağa oturacak yaşı geçti. Ama sen değil... diyerek Albert karısını çekip kucağına oturttu. Bir süre böyle oturdular.
- Düşünsene, neredeyse kırk yaşındasın artık... dedi Albert.

Hilde babasına koşarken Sofi gözlerinin dolduğunu hissetti.
Hilde'ye hiçbir zaman ulaşamayacaktı!
Etten kemikten bir insan olan Hilde'nin yerinde olmak istedi.
Hilde'yle Binbaşı masaya oturduklarında Alberto arabanın kornasını çaldı.
Sofi yukarıya baktı. Hilde de böyle yapmamış mıydı? Alberto'ya koşup arabada tekrar yanına oturdu.
- Biraz daha durup neler olduğuna bakalım, dedi Alberto. Sofi "evet" anlamında başını eğdi.
- Ağladın mı yoksa? Sofi yine başını salladı.
- Ama niye?
- Hilde gerçek bir insan olduğu için ne kadar şanslı... Büyüyüp gerçek bir kadın olacak. Mutlaka gerçek çocukları da olacak...
- Ve de torunları... Ama herşeyin iki yüzü var Sofi. Felsefe kursuna başlarken de sana bunu anlatmaya çalışmıştım.
-Ne gibi?
- Ben de senin gibi onun şanslı olduğunu düşünüyorum. Ama kurada yaşamı çeken, ölümü de çeker.

- Gerçekten yaşayıp ölmek, doğru dürüst yaşamayıp hiç ölmemekten daha iyi değil mi?
- Bizim Hilde gibi bir hayatımız olmayacak. Ne de Binbaşı gibi... Ama biz de hiç ölmeyeceğiz. Ormandaki kadının ne dediğini hatırlıyor musun? Biz "görünmeyen insanlar" grubuna dahiliz. Kadın kendisinin iki yüz yaşında olduğunu da söylemişti. Orada bin yaşından fazla olan tipler de gördüm...
- Belki de Hilde'nin sahip olduğu bu şeye... bu aile hayatına özeniyorum en çok.
- Senin de bir ailen var. Kedin, kuşların, kaplumbağan var...
- Ama ben o gerçekliği terkettim.
- Hiç de değil. Bu gerçekliği terkeden yalnızca Binbaşı. O noktasını koydu ve bizi artık asla bulamayacak.
567
SOFI'NÎN DÜNYASI
- Geri dönebileceğimizi mi söylüyorsun?
- Hem de istediğimiz kadar. Ama önce Fiane'deki "Sinderella" kafeteryasının arkasındaki yeni dostlarımızı ziyaret edeceğiz.
Möller Knag ailesi şimdi yemeklerine başlamıştı. Sofi bir an için bu yemeğin de Yonca Sokağı'ndaki felsefi bahçe partisine dönmesinden korktu. Binbaşı Marit'i düşürür gibi birtakım hareketler yapıyordu. Ama hayır, tek yaptığı karısını kucağına oturtmak olmuştu.
Arabaları onların yemek yediği masanın epeyce ötesinde duruyordu. Konuştuklarından sadece bir kısmı geliyordu ara sıra kulaklarına. Sofi ile Alberto bir süre oturup onları ve bahçeyi seyrettiler. Oturup uzun uzun felsefi bahçe partisinden ve onun dramatik sonundan bahsettiler.
Gece yarısına doğru masadan kalktılar. Hilde'yle babası salıncağa doğru geliyorlardı. Beyaz eve girmekte olan annesine el sallayarak:
- Sen git yat anne! diyordu Hilde. - Bizim babamla konuşacaklarımız var.
568
BÜYÜK PATLAMA ...bizler de yıldız tozuyuz...
Hilde salıncakta babasının yanma iyice yerleşti. Saat on ikiye geliyordu. Oturup koyu seyrederlerken gökyüzünde yıldızlar bir görünüp bir kayboluyorlardı. Dalgalar iskelenin altındaki kayalara çarparken yumuşak sesler çıkarıyordu. Sessizliği bozan babası oldu:
- Evrende küçücük bir gezegende yaşadığımızı düşünmek ne tuhaf...
- Evet...
- Yer Güneş sistemindektgezegenlerden biri yalnızca. Ama bunların içinde hayat olan tek gezegen.
- Ya da evrendeki tek gezegen?
- Evet, olabilir. Ama öte yandan evren öyle sınırsız bir şey [ki evrenin başka köşelerinde de pekâlâ hayat olabilir. Uzayda
mesafeler öyle büyüktür ki bunları "ışık dakikası" ya da "ışık yı-lı"yla ölçeriz.
- Ne anlama geliyor bunlar?
- Bir ışık dakikası, ışığın bir dakikada aldığı yoldur. Ve bu da oldukça uzun bir mesafedir, çünkü ışık bir saniyede uzayda 300.000 kilometre yol alır. Bir başka deyişle bir ışık dakikası 300.000 kere 60, yani 18 milyon kilometre eder. Bir ışık yılı da neredeyse on trilyon kilometre demektir.
- Yer'in Güneş'e uzaklığı ne kadar?
- Sekiz ışık dakikasından biraz fazla. Yani sıcak bir haziran günü yüzümüzü okşayan Güneş ışınları bize gelmeden önce uzayda sekiz dakika kadar yol alırlar...
- Devam et!
569
SOFİ'NÎN DÜNYASI
- Güneş sistemimizdeki en uzak gezegen olan Plüton'un Yer'e uzaklığı yaklaşık olarak beş ışık saatidir. Bir gökbilimci teleskopuyla Plüton'u seyrederken gerçekte o andan beş saat gerisini görmektedir. Veya bir başka deyişle Pluton'nun görüntüsünün bize ulaşması için beş saat geçmektedir.
- Hayal etmesi biraz zor ama sanırım ne demek istediğini
anlıyorum.
- Çok iyi Hilde. Ama daha işin başındayız, biliyor musun? Bizim Güneş'imiz, Samanyolu diye bilinen bir "galaksi"deki 400 milyar yıldızdan yalnızca birisidir. Bu galaksi bizim Güneş'imizin de spiral kollarından birinde yer aldığı büyük bir diski andırır. Havanın açık olduğu bir kış gecesi başımızı kaldırıp gökyüzüne baktığımızda yıldızlardan bir kuşak görürüz. Çünkü biz aslında Samanyolu'nun merkezine doğru bakmak-
tayızdır.
- Demek bu yüzden İsveççede Samanyolu'na "Kış Sokağı"
deniyor.

- Samanyolu'ndaki en yakın komşumuza uzaklığımız dört ışık yılıdır. Şu ilerde, adanın üzerinde görünen yıldız odur belki de. O yıldızda bize, Bjerkely'e yönelmiş bir teleskop olduğunu düşünecek olursan, o teleskop buranın dört yıl önceki halini görmektedir. Belki de bu salıncakta oturup ayaklarını sallayan on bir yaşında bir kız çocuğudur gördüğü.
- İnanamıyorum!
- Ve bu, bize en yakın yıldız konusunda geçerliydi. Tüm galaksi ise 90.000 ışık yılı genişliğindedir. Bu, ışığın galaksinin bir ucundan diğer ucuna seyahat etmek için 90.000 yıl kullanması gerektiği anlamına gelir. Samanyolu'nda bizim Güneş'imizden 50.000 ışık yılı ötede bir yıldıza baktığımızda, zamanda 50.000 yıl öncesine bakmaktayız demektir.
- Düşüncesi bile benim küçücük kafam için fazla büyük!
- Yani uzayda bir şey görmemizin tek yolu bakışlarımızı za-

manda geriye çevirmektir. Evrenin şu anda nasıl olduğunu hiçbir zaman bilemeyiz. Yalnızca daha önce nasıl olduğunu bilebiliriz. Binlerce ışık yılı ötedeki bir yıldıza baktığımızda, uzay tarihinde binlerce yıl geriye gidiyoruz demektir.
- Korkunç bir şey!
- Ve tüm gördüklerimiz gözümüze ışık dalgaları halinde ulaşır. Bu dalgalar uzayda hareket ederken belli bir zaman geçer. Bunu gök gürültüsüne benzetebiliriz. Çoğu zaman gök gürültüsü şimşek çaktıktan bir süre sonra duyulur. Bunun nedeni ses dalgalarının ışık dalgalarından daha yavaş hareket etmesidir. Duyduğum gök gürültüsü, bundan bir süre önce olmuş bir şeyin sesidir. Yıldızlarda da bu böyledir. Bizden binlerce ışık yılı ötedeki bir yıldıza baktığımda, bundan binlerce yıl önce "çakmış bir şimşeği" görmekteyimdir bir bakıma.
- Anlıyorum.
- Ama şu ana dek yalnızca kendi galaksimizden söz ettik. Gökbilimcilere göre evrende bunun gibi yaklaşık olarak yüz milyar galaksi bulunmaktadır ve bu galaksilerin her birinde yaklaşık olarak yüz milyar tane yıldız vardır. Samanyolu'nun en yakın komşu galaksisine Andromeda takımyıldızı diyoruz. Bu galaksi bizim galaksimize iki milyon ışık yılı uzaklıktadır. Yani ışığın buradan bize ulaşması iki milyon yıl alır. Yine bu da demektir ki gökyüzünde Andromeda takımyıldızına baktığımızda iki milyon yıl öncesine bakmakta oluruz. Bu takımyıldızdaki çok gelişkin bir teleskop (afacan bir ufaklığın böyle bir te-leskobun başına oturmuş olduğunu gözümün önüne getirebili-yorum!) şu an buraya bakıyorsa bizi göremez. Görse görse düz alınlı ilk insanları görebilir. *
- Şaşkına dönmüş durumdayım...
- Bugün bilebildiğimiz galaksilerin çoğu bizden yaklaşık olarak on milyar ışık yılı uzaklıktadır. Yani bu galaksilerden sinyaller alabildiğimizde, uzay tarihinde on milyar yıl geriye

gidiyoruz demektir. Bu bizim güneş sistemimizin uzayda varoluşundan bu yana geçen sürenin aşağı yukarı iki kaü bir süredir.
- Başımı döndürüyorsun.
- Zamanda böylesi bir geriye dönüşün ne anlama geldiğini kavramak zaten çok güç bir iş. Ama gökbilimciler evreni algılayışımızı etkileyecek bundan da önemli bir şey keşfettiler.
- Anlat, anlat!
- Uzayda hiçbir galaksinin sabit bir şekilde durmadığı anlaşılmış bulunuyor. Uzaydaki bütün galaksiler korkunç bir hızla birbirinden uzaklaşıyor. Bizden uzaklaştıkça bu hız daha da artıyor. Yani galaksiler arasındaki mesafe giderek artıyor.
- Gözümün önüne getirmeye çalışıyorum.
- Bir balonun üzerine siyah noktalar çizdiğinde, balonu şişirdikçe bu noktalar birbirinden uzaklaşır. Bu uzaydaki galaksiler için de geçerlidir. Bu yüzden evrenin genişlemekte olduğunu söylüyoruz.
- Evren neden genişliyor acaba?
- Gökbilimcilerin çoğu bu konuda ortak bir fikre sahip: Bundan aşağı yukarı 15 milyar yıl önce evreni oluşturan tüm madde küçük bir alanda toplanmış bulunuyordu. Bu madde öylesine sıkışmış bir durumdaydı ki çekim gücünden ötürü bu kütle aşırı sıcak bir haldeydi. Zamanla bu kütle öyle sıkıştı, öyle ısındı ki sonunda patladı. Bunabüyük patlama ya da îngilizce-deki adıyla "the big bang" diyoruz.
- Düşüncesi bile ürkütüyor beni.
- Bu "büyük patlama"dan sonra bu kütle parçalar halinde uzaya yayıldı ve zamanla soğuyan bu parçalar yıldızları, galaksileri, ayları ve gezegenleri oluşturdu...
- Ama bir de evrenin genişlediğini söylemiştin?
- tşte bunun da nedeninin milyarca yıl önce meydana gelmiş bu patlama olduğu düşünülüyor. Çünkü evrenin değişmez

bir coğrafyası yoktur. Evren bir harekettir. Evren bir patlamadır. Galaksiler hâlâ büyük bir hızla birbirinden ayrılmaya devam etmektedir.
- Sonsuza kadar da böyle mi gidecek?
- Olabilir. Ama başka bir şey de olabilir. Alberto'nun So-fi'ye, gezegenlerin Güneş'in etrafında kalmasını sağlayan iki kuvvetten bahsedişini hatırlıyor musun?
- Yerçekimiyle atalet değil miydi bunlar?
- Bu yasalar galaksilerin arasında da geçerlidir. Evren genişlemekte olsa da yerçekimi bunun tersi yönde etki yapmaktadır. Bir gün, belki bundan milyarlarca yıl sonra, büyük patlamanın etkisi azaldıkça gök cisimleri yerçekiminin etkisiyle yeniden bir araya gelecektir. O zaman patlamanın tersi, bir "toplanma" yaşanacaktır. Ancak mesafeler çok uzun olduğu için bu ağır çekim bir film gibi gerçekleşecektir. Balonun ağzını açınca havanın boşalışına benzetebilirsin bunu.
- Tüm gezegenler yeniden bir kütle mi oluşturacaklar yani?
- Evet, anlamışsın. Peki o zaman ne olacaktır, söyleyebilir misin bana?
- Yeniden bir "patlama" olup evren yeniden genişlemeye başlayacaktır. Çünkü hâlâ aynı doğa yasaları geçerli olacaktır. Bu şekilde ortaya yeni yıldızlar, yeni galaksiler çıkacaktır.
- Yerinde bir düşünce. Gökbilimciler evrenin geleceği üzerine iki görüş ortaya koyuyorlar: ya evren giderek büyüyecek ve galaksiler arasındaki mesafeler artacak ya da evren yeniden küçülüp sıkışacak. Bunu belirleyecek olan evrenin ne kadar ağır veya ne kadar kütlesel olduğu. Ve gökbilimciler henüz bunu bilemiyorlar.
- Evren çok ağırsa ve küçülmeye başlayacaksa, o zaman belki de bu evrenin şimdiye dek bir çok kereler sıkışıp bir çok kereler patladığı anlamına gelir...
- Evet, buradan bu sonuca varmak mümkün. Ancak öteki

olasılığa göre evren yalnızca bu kez genişlemekte. Ve evrenin sonsuza dek genişlemeye devam edeceği düşünülecek olursa o zaman herşeyin nasıl başladığı sorusu daha da önemli bir soru haline geliyor.
- Evet. Aniden patlayan bu kütle nasıl meydana geldi?
- Bir Hıristiyana göre bu "büyük patlama" yaradılış anının kendisidir. İncil'de Tanrı'nm "Ve ışık olsun!" dediği yazar. Al-berto'nun Hıristiyanlığın "çizgiseF bir tarih anlayışına sahip olduğunu söylediğini hatırlıyorsundur belki de. Evrenin büyümeye devam edeceği fikri bu bakımdan Hıristiyanlık görüşüne uygun bir görüştür.
- Öyle mi?
- Doğuda ise "dairesel" bir tarih görüşü egemendir. Bu görüşe göre tarih her zaman tekrardan ibarettir. Örneğin Hindistan'daki eski bir öğreti evrenin sürekli genişleyip küçüldüğünü söyler. Hintlilerin deyişiyle "Brahma günü" ile "Brahma gecesi" arasında gidip gidip gelinir. Bu düşünce de kuşkusuz evrenin sonsuza dek sürecek "dairesel" bir hareket içinde olduğu fikrine uyar. Bu, bana atıp duran büyük bir kozmik kalbi hatırlatıyor...
- Bence bu teorilerin ikisi de kavraması güç ama son derece
ilginç teoriler.
- Ve bu Sofi'nin bahçesinde oturup düşündüğü sonsuzluk ikilemine benziyor: Evren ya her zaman varolmuş ya da bir zamanlar şundan veya bundan meydana gelmiş olmalıydı...
-Ah!
Hilde alnını tutuyordu.
-Ne oldu?
- Alnımı at sineği soktu galiba.
- Belki de Sokrates seni rüyalardan gerçeğe döndürmeye
çalışıyordur...

Sofi ile Alberto kırmızı spor arabada oturmuş, Binbaşının Hilde'ye evrenle ilgili anlattıklarını dinliyorlardı.
- Rolleri değiştik, farkında mısın? diye sordu Alberto.
- Nasıl yani?
-Önceden onlar bizi dinliyor ama biz onları göremiyorduk. Oysa şimdi biz onları dinliyoruz ve onlar bizi göremiyor.
- Bir şey daha var.
- Neymiş o?
- Başlangıçta biz, Hilde ile Binbaşının içinde yaşadığı bir gerçeklik olduğunu bilmiyorduk. Şimdiyse bizim gerçekliğimizden haberi olmayan onlar.
- Evet, intikamımızı aldık.
- Ama Binbaşı bizim hayatımıza müdahale edebiliyordu...

- Bizim hayatımız onun müdahalesinden başka bir şey değildi ki zaten.
- Ben de onların hayatına müdahale edebileceğimize dair umudumu yitirmemeye çalışıyorum.
- Ama bu olanaksız, biliyorsun. "Sinderella" kafeteryasında işlerin nasıl gittiğini unuttun mu? Oturup Coca-Cola şişesini çekmeye çalışman hâlâ gözlerimin önünde.
Sofi, Binbaşı "büyük patlama"dan bahsederken bahçeyi seyredip düşünmüştü. Bu sözcüğün kendisi ona bir fikir veriyordu. Arabada bir şeyler aranmaya başladı.
- Ne var? diye sordu Alberto. -Hiç.
Torpido gözünü açıp orada bir İngiliz anahtarı buldu. Arabadan çıktı, gidip Hilde ile babasının tam karşısında durdu. Önce Hilde'nin bakışlarını yakalamaya çalıştı ama bu tümüyle olanaksızdı. Sonunda elindeki İngiliz anahtarını kaldırıp tüm gücüyle Hilde'nin alnına vurdu. Hilde:
-Ah! dedi.
Sofi sonra İngiliz anahtarını kaldırıp bu kez de Binbaşının al-

nına vurdu ama o hiçbir şey farketmedi.
- Ne oldu? diye sordu Hilde'ye.
- Alnımı at sineği soktu galiba.
- Belki de Sokrates seni rüyalardan gerçeğe döndürmeye çalışı-
yordur...
Sofi yere yatıp salıncağı itmeye çalıştı. Ama salıncak mıhlanmış gibi yerinde duruyordu. Ama galiba sonunda bir milimetrecik olsun oynatmayı başardı.
- Bir esinti çıktı galiba.
- Yok canım, hava oldukça sıcak.
- Sadece bu değil. Burada başka bir şey var.
- Burada olan yalnızca biziz, bir de ılık yaz gecesi.
- Hayır, havada başka bir şey var.
- Ne olabilir ki?
- Alberto'nun gizli planını hatırlıyor musun?
- Hatırlamaz olur muyum hiç?
- Sonra birden partiden yokoldular. Sanki yer yarılıp yerin dibine
girdiler...
- Ama...
- "Sanki yer yarılıp yerin dibine girdiler..."
- Öykünün bir yerde bitmesi lazımdı. Ben de öyle bir şey uydurdum işte.
- Evet, sen öyküyü öyle bitirdin. Sonrasını yazmadın. Peki sonra ne oldu? Düşünsene, ya buradalarsa...
- İnanıyor musun buna gerçekten?
- Bunu hissediyorum baba. Sofi koşarak arabaya gitti.
- İnanılır gibi değil! dedi Alberto Sofi elinde İngiliz anahtarıyla arabaya otururken. - Bu kızın inanılmaz yetenekleri var doğrusu.
Binbaşı kolunu Hilde'nin omzuna atmıştı. - Dalgaların sesini duyuyor musun?

- Evet.
- Yarın motoru suya indirmeliyiz.
- Ya sen rüzgarın sesini duyuyor musun? Kavak yapraklarının nasıl titrediğini görüyor musun?
<¦ Bu yaşayan bir gezegen, biliyorsun...
- "Satır aralarında" başka bir şeyler olabileceğini yazmıştın bir seferinde, öyle değil mi?
- Yazmış mıydım?
- Belki bu bahçede de "satır aralarında" başka bir şeyler vardır?
- Doğa sırlarla doludur elbette. Ama biz şimdi yıldızlardan bahsediyoruz.
- Birazdan suda da yıldızlar olur.
- Küçükken fosfora böyle derdin. Bir bakıma haklıydın da. Çünkü fosfor da diğer tüm bütün maddeler de bir zamanlar tek bir yıldızın parçasıydı.
- Bizler de mi?
- Evet, bizler de yıldız tozuyuz.
- Güzel bir laf bu.

- Radyoteleskoplar milyarlarca ışık yılı ötedeki uzak galaksilerden gelen ışınları yakalayabildiklerinde evrenin "büyük patlama"dan hemen sonraki halini görmektedirler aslında, insanın uzayda görüp görebileceği tek şey binlerce milyonlarca yıl ötesinden kalma fosillerdir. Yıldız falcısının yapabileceği tek şey geçmişi bulup çıkarmaktır olsa olsa.
- Çünkü yıldızlardan gelen ışm daha bize ulaşmadan gezegenler birbirinden ayrılmıştır bile.
- Bundan birkaç bin yıl öncesine kadar yıldızların konumu bugünkünden bambaşkaydı.
- Bunu bilmiyordum.
- Bulutsuz bir gecede uzay tarihinde milyonlar, evet hattâ milyarlarca yıl geriye gidebiliriz. Bir anlamda yüzümüzü yuva-

ya dönmek anlamına gelmektedir bu.
- Bununla ne demek istiyorsun?
- Sen de ben de "büyük patlama" ile meydana geldik. Çünkü evrendeki her şey organik bir bütündür. Bundan milyarlarca yıl önce tüm madde öyle yoğun bir kütle halinde bir araya gelmişti ki bir toplu iğne başı kadar bir alan milyarca ton ağırlığm-daydı. Bu "ilk atom" çok büyük bu çekim gücünden ötürü patladı. Bir şeyler yokoldu o zaman sanki. Biz de başımızı gökyüzüne kaldırıp baktığımızda sanki o kaybolan şeyi, kendimize giden yolu bulmak ister gibiyizdir.
- İlginç bir ifade bu.
(- Uzaydaki tüm yıldızlar ve tüm galaksiler aynı maddeden oluşuyor: Biraz burda, biraz orda. Galaksiler arasında milyarlarca ışık yıllık mesafe olabilir ama sonuçta hepsi aynı maddeden oluşuyor...
- Anlıyorum.
- Peki bu madde nedir? Milyarlarca yıl önce patlayan ney-
dP. Nerden geliyordu?
- İşte asıl büyük bilmece bu.
- Ve bu soru bizi çok yakından ilgilendiriyor. Çünkü biz de bu maddeden yapılmayız. Biz milyarlarca yıl önce yakılmış o büyük ateşten etrafa yayılmış kıvılcımlarız.
- Bu da güzel bir laf.
- Ayrıca bu konuda bu büyük sayılara bakmamıza hiç gerek yok. İnsanın elinde bir taş tutması yeter. Evren yalnızca bir portakal büyüklüğündeki bu taştan da oluşmuş olsaydı bu soruyu soracaktık: Bu taş nerden geliyor?
Sofi aniden kırmızı spor arabada ayağa kalkıp eliyle koyu göstererek:
- N'olur kayığa binelim! diye haykırdı.
- Kayık bağlı. Üstelik kürekleri kaldırmaya gücümüz yetmez.

- Bir deneyelim n'olur?
- En azından gidip bir bakabiliriz.
Arabadan inip koşa koşa deniz kenarına indiler.
İskelede kayığın ipini çözmeye çalıştılar ama olanağı yoktu.
- Sanki çiviyle çakılmış gibi, dedi Alberto.
- Nasılsa zamanımız bol.
- Gerçek bir filozof asla pes etmez. Şu ipi... bir jçözebiFsek...
- Gökyüzünde yıldızlar iyice arttı, dedi Hilde.
- Evet, tam bir yaz gecesi.
- Ama kışın yıldızlar daha çok parhyorlar. Lübnan'a gitmeden önceki geceyi hatırlıyor musun? Yeni yılın ilk günüydü.
- Sana bir felsefe kitabı yazmaya o zaman karar vermiştim. Çünkü Kristiansand'daki kütüphaneye gitmiş, orada gençler için yazılmış tek bir felsefe kitabı bulamamıştım.
- Şimdiyse beyaz tavşanın tüylerinin en tepesindeyiz bence.
- Bu ışık yılı gecesinde etrafta kimse var mı?
- Kayık yüzmeye başladı!
- Aa, evet...
- Olamaz. Sen gelmeden önce kendim gidip kontrol etmiştim.
- Sahi mi?
- Alberto'nun kayığını alan Sofiyi hatırladım. Kayık nasıl gölde öylece kalmıştı hatırlıyor musun?
- Belki bu da onun işidir.
- Sen dalga geç bakalım. Bense bütün gece bir tuhaflık olduğunu hissettim.
- Birimizin suya girmesi gerek.
- İkimiz birden girelim baba.